مکتوبات صدی

نسخہ عہد مصنف
عکسی ایڈیشن

از
مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری
(٦٦١ھ — ٧٨٢ھ)

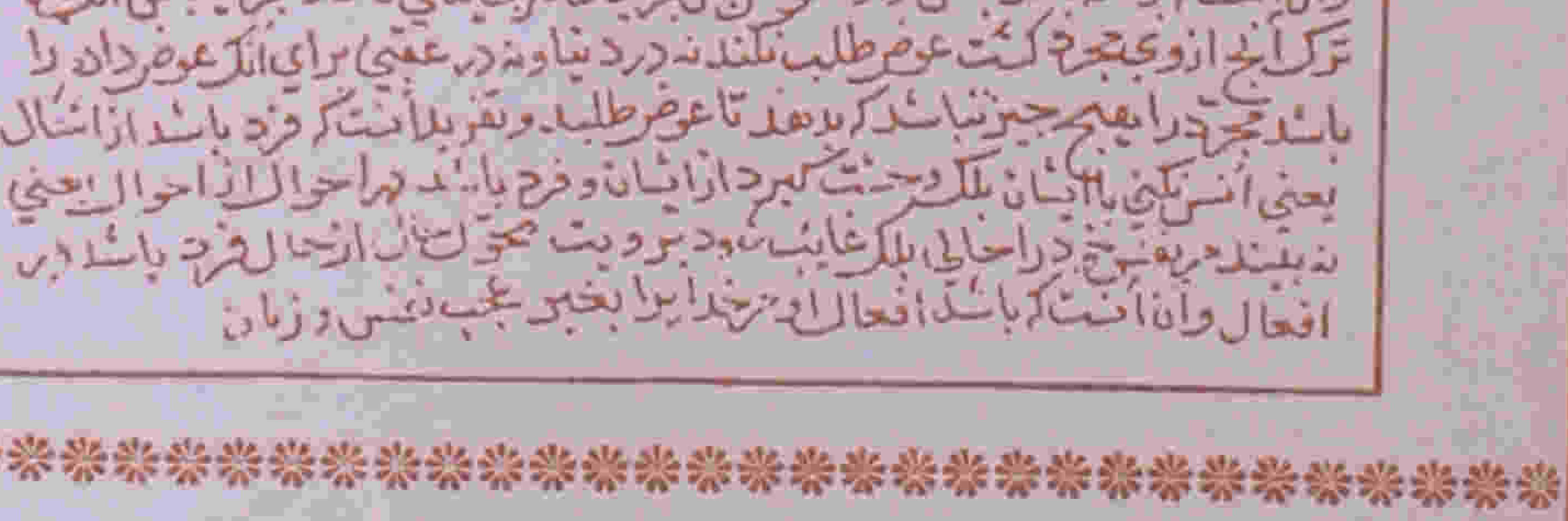

تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن آنست که برهنه باشد ظاهر او را از املاک و تجرید باطن
و آن آنست که برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجرید ظاهر بی ملکی نهاد و تجرید باطنی آنکه بر
ترک آنچه از وی مجرد گشت عوض طلب نکند نه در دنیا و نه در عقبی برای آنکه عوض داد را
باشد مجرد را هیچ چیز نباشد که بدهد تا عوض طلبد و تفرید آنست که فرد باشد از اشکال
یعنی انس نگیرد با ایشان بلکه وحشت گیرد از ایشان و فرح باید تنها احوال از احوال یعنی
نه بیند مر بفرح در احالی بلکه غایب شود بر رویت محول الحال از احوال فرد باشد از
افعال و آن آنست که باشد افعال او مر خدا را بغیر عجب نفس و زمان

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری پٹنہ

نامِ نیکِ رفتگاں ضائع مکن

مکتوباتِ صدی

نسخۂ عہدِ مصنف
عکسی ایڈیشن

از
مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری
(۶۶۱ھ — ۷۸۲ھ)

خدابخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ

تعارف : پروفیسر سید حسن عسکری (م ۱۹۹۰ء)

تقدیم : سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

تقسیم کار :
○ مکتبہ جامعہ لمیٹڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵
صدر دفتر :
○ مکتبہ جامعہ لمیٹڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵
شاخیں :
○ مکتبہ جامعہ لمیٹڈ، اردو بازار، دہلی۔ ۱۱۰۰۰۶
○ مکتبہ جامعہ لمیٹڈ، پرنسس بلڈنگ، بمبئی۔ ۴۰۰۰۰۲
○ مکتبہ جامعہ لمیٹڈ، یونیورسٹی مارکیٹ، علیگڑھ۔ ۲۰۲۰۰۲

اشاعت : ۱۹۹۴ء
قیمت : تین سو ۳۰۰ روپے

جے۔ ٹی۔ ایس پرنٹرس لنگر ٹولی، پٹنہ ۴ میں طبع ہوئی

فہرست

حرفے چند پانچ
پیش لفظ نو
مکتوبات صدی: متن ۵
عبارات حواشی ۶۹۷
حواشی میں شامل اشعار ۷۶۶
اختلاف نسخ ۷۷۱
مسامحات کتابت ۸۰۵

حرفے چند

تصوف پیار کا راستہ ہے اور اس لیے اس روز بروز بڑھتی ہوئی نفرت انگیزیوں کے حصار میں ہنستی دنیا کے سامنے اس قصۂ پارینہ کی اگر گاہے گاہے بازخوانی کرلی جائے تو فائدے سے خالی نہ ہوگا۔

مخدوم صاحب ۶۶۱ھ میں پیدا ہوئے[1] اور انتقال ۷۸۲ھ میں ہوا۔ صوفیا میں سے بہت کم نے ایسا مستند مکتوبی اور ملفوظی سرمایہ اپنے پیچھے چھوڑا ہے جیسا مخدوم منیری نے ان میں • مکتوبات صدی • فوائد رکنی • خوان پر نعمت • ارشاد الطالبین • ارشاد السالکین • معدن المعانی • مخ المعانی • عقائد شرفی • شرح آداب المریدین • راحت القلوب • سہ صدی مکتوبات • مکتوبات جوابی حضرت شیخ یحیٰ منیری کے اصل فارسی متن چھپ چکے ہیں۔ مکتوبات صدی، ارشاد الطالبین، ارشاد السالکین، فوائد رکنی، خوان پر نعمت، شرح آداب المریدین، معدن المعانی، مونس المریدین، اوراد شرفی، عقیدہ شرفی، سبیل رشاد (دو جلدوں میں ۱۰۱ مکتوبات کا ترجمہ از مکتوبات دوصدی) اردو ترجمہ میں آچکی ہیں۔ مترجمین میں سے ہمارے دوست فادر جیکسن نے مکتوبات صدی اور خوان پر نعمت کا انگریزی میں ترجمہ کردیا ہے۔ مندرجہ ذیل تصانیف ابھی شائع نہیں ہوئی ہیں۔

• مکتوبات دوصدی • مکتوبات بست وہشت • اجوبہ واسئلہ • رسالہ مکیہ • اشارات شرفی • رسالہ ذکر مخدوم الملک • رسالہ مرآۃ المتحققین • رسالہ وجودیہ • رسالہ وصول الی اللہ • گنج لایفنیٰ • ملفوظ الصفر • ملفوظات شرف الدین یحیی منیری • انیس العشاق • اسباب النجاۃ • رسالہ در بدایت حال • تحفۂ غیبی • لطائف معانی • ملفوظات زادراہ۔

---

[1] مخدوم صاحب کے محقق فادر جیکسن کے خیال میں صحیح تاریخ ۹۰اھ کے آس پاس ہے۔

مخدوم صاحب کا شاہکار بہرحال مکتوبات صدی ہے جسے اپنے دور سے آج تک وہ اہمیت اور مقبولیت حاصل رہی ہے جس نے اسے ایک بڑے کلاسیک کا درجہ دیدیا ہے۔ عہد مغلیہ کے بڑے دانشور ابوالفضل نے بھی اسکا خصوصی طور سے ذکر کیا ہے۔ مکتوبات صدی کئی بار چھپ چکا ہے۔ اصلاً بھی تراجم بھی لیکن خدا بخش لائبریری اور خاصکر اسکی صدی کو یہ شرف حاصل ہونا تھا کہ مکتوبات صدی کا سب سے قیمتی نسخہ اسکے مکمل عکسی ایڈیشن کی شکل میں آپ تک پہنچانے کا شرف حاصل کرے۔

- متن کے حواشی کی وجہ سے **مکتوبات صدی** کا یہ نسخہ خصوصی اہمیت اختیار کر گیا ہے۔ یہ حواشی ایک خیال کے مطابق حضرت مظفر شمس بلخی، اور ایک اور خیال کے مطابق جس کے شواہد قوی تر ہیں، حسین معز بلخی (حسین نوشہ توحید) کے قلم سے ہیں۔ مظفر شمس بلخی ۸ویں صدی ھ کے آغاز میں پیدا ہوئے۔ بہت دنوں تک مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری کے ساتھ رہے اور یہ ساتھ انکی وفات ۷۸۲ھ تک نبھایا۔ ۸۰۳ھ = ۱۴۰۱/۲ء یا بروایت دیگر ۷۸۸ھ میں ان کا انتقال ہوا۔ اپنے پیچھے مکتوبات / ملفوظات اور کلام کا بیش بہا ذخیرہ چھوڑا ہے۔ حسین معز بلخی مظفر شمس بلخی کے بھتیجے تھے۔ ۸۴۴ھ میں انتقال ہوا، یہ بھی شاعر تھے۔ کلام اور ملفوظات انکی یادگار ہیں۔

اس مخطوطہ کی، جس کا عکس آپ کے ملاحظے کے لیے پیش ہے، **اصل** بلخی خاندان کے موجودہ چشم و چراغ حضرت علیم الدین بلخی کی توجہ سے خدا بخش لائبریری میں محفوظ ہے۔ **اصل** کی اہمیت یہ ہے کہ حواشی میں اصل (مکتوبات صدی) کے مصنف کو جا بجا "سلمہ اللہ تعالیٰ" لکھا ہے یعنی مخدوم صاحب اس وقت زندہ تھے۔ یہ اس متن کی قدامت کی ایک دلیل ہے اور یہ قدامت صرف مخدوم لٹریچر کے لیے ہی اہم نہیں بلکہ ہندستان میں دستیاب فارسی / عربی (= اسلامی) مخطوطات میں بھی اس کی غیر معمولی اہمیت ہے کہ اتنا قدیم مخطوطہ ہمارے یہاں بہت کم / نہ ہونے کے برابر ہے۔ حواشی اس کا پورا ثبوت فراہم کر دیتے ہیں۔

لیکن حواشی کی تو اپنی جگہ خود ہی بڑی اہمیت ہے کہ ایک بڑے صوفی کی تصنیف پر ایک بڑے صوفی کی یادداشتیں مل جاتی ہیں ——— اور پھر یہ کہ دونوں ایک ہی صوفی خانوادے سے تعلق رکھتے ہیں۔ چنانچہ

- حواشی کی ایک سادہ نقل آج کی کتابت میں دی جا رہی ہے اگر کوئی حاشیہ جدید خط میں نہ ملے تو آپ خود ان نقول کی روشنی میں پڑھنے کی زحمت گوارا فرمالیں کہ نقل کرنے میں بہت سے حواشی چھوٹ بھی گئے ہیں۔
- ان حواشی میں منقول اشعار کو بھی الگ سے یکجا کرنے کی ایک سعی کی گئی، مگر اسکی بھی تکمیل نہیں ہو پائی۔ تاہم جتنا ہے اس سے لطف اٹھائیے اور باقی کے لیے حواشی کی اصل تو ہے ہی۔

- اختلاف نسخ اور مسامحاتِ کتابت میں، متعدد جگہ پر جہاں ناگزیر تھا، بعض نکات ہر دو جگہ لکھ دیے گئے ہیں تاکہ قاری کو آسانی ہو۔

- یہ نسخہ آخر سے ۳۰ اوراق کم تھے، اسکی تکمیل کی خاطر، کہ عام قاری کو مکمل متن بھی دستیاب رہے، مطبوعہ نسخہ سے نقل کر کے یہ کمی پوری کر دی گئی ہے۔

پہلی بار یہ مخطوطہ پوری تفصیل سے مشہور مورخ مرحوم پروفیسر سید حسن عسکری صاحب کے زیر مطالعہ آیا اور انھوں نے اس سے اہم نتائج نکالے، وہ نتائج جن کو سامنے رکھ کے اس نادر متن کی اشاعت کی طرف توجہ ہوئی۔

عسکری صاحب اور مخطوطہ دونوں جب ہمارے سامنے یکجا ہوئے، اس وقت تک عسکری صاحب کافی کمزور ہو چکے تھے پہلی سی محنت نہیں کر سکتے تھے، اس لیے ہم نے شاہ محمد اسمٰعیل صاحب سے گذارش کی کہ عسکری صاحب نے تو اس مخطوطے کی عظمت کو دریافت کر لیا اب اس کے حواشی (جن سے اس مخطوطے کی بڑائی ہے) بھی یکجا کر دیے جائیں، اس مخطوطے اور مطبوعہ نسخے میں جو اختلاف ہیں وہ بھی دے دیے جائیں، ساتھ ہی ہمارے نسخے کے کاتب نے لکھنے میں جو واضح غلطیاں کی ہیں وہ بھی درج کر دی جائیں تاکہ پڑھنے والا ان مقامات سے ہوشیاری کے ساتھ گذرے۔

ہندستان کے دستیاب قدیم ترین فارسی / عربی مخطوطات میں کئی وجوہ سے پیش نظر مخطوطہ غیر معمولی اہمیت رکھتا ہے۔ ہمیں خوشی ہے کہ اپنی اس بخشش کو آپ سب تک پہنچانے کی سعادت خدا نے خدا بخش لائبریری کی قسمت میں رکھی تھی۔ لیکن شاہ اسمٰعیل صاحب ہمارے ساتھ نہ ہوتے تو یہ قیمتی ورثہ مدتوں لائبریری کی عمارت کی زینت بنا رہتا۔ اللہ کے اس احسان کے لیے ہم اس کے شکر گزار ہیں اور شاہ اسمٰعیل صاحب کے لیے بھی دل سے دعا نکلتی ہے۔

یہ دریافت عسکری صاحب کی ہے کہ یہ نسخہ ایسا نادر ہے جو نذر گور رہا۔ تو، کہ حق بہ حقدار رسد، اسلیے عسکری صاحب کا اس نسخے پر انگریزی مقالہ اس پیشکش کا تعارف نامہ بنایا جا رہا ہے، ساتھ ہی شاہ اسمٰعیل صاحب کے مطالعہ کے نتائج بھی تفصیل سے پیش کیے جا رہے ہیں۔

ع ر ب

تقدیم

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

پیش لفظ

مکتوبات صدی مخدوم حضرت شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری کا ایک گرانقدر مجموعۂ مکاتیب ہے۔ یہ مخدوم کے زمانے سے آج تک ارباب سلوک کے علمی حلقوں میں بے حد مقبول رہا ہے۔ اس کی طباعت بار بار ہو چکی ہے۔ نیز اس کے قلمی نسخے نہ صرف ہند و پاک میں بلکہ دنیا کے بیشتر کتابخانوں میں پائے جاتے ہیں۔ خدا بخش لائبریری میں بھی اس کے متعدد نسخے ہیں۔ لیکن ان میں زیر نظر نسخہ خصوصی اہمیت کا حامل ہے۔

حضرت مخدوم کے مسترشد خاص اور خلیفہ و جانشین حضرت مولینا مظفر شمس بلخی تھے۔ مولینا کے حقیقی بھتیجے شیخ حسین معز نوشۂ توحید بلخی، حضرت مخدوم کے مسترشد اور تربیت یافتہ بھی تھے اور وہی مولینا کے خلیفہ و جانشیں ہوئے۔ شیخ حسین معز بلخی کی اولاد میں اباً عن جدٍ سلسلۂ خلافت و جانشینی جاری رہا۔ جو آج خانقاہ بلخیہ فردوسیہ فتوحہ کی صورت میں موجود ہے۔ مکتوبات کا یہ نسخہ وراثۃً اسی خانقاہ کی ملکیت رہا۔ اب اسے خدا بخش لائبریری نے حاصل کیا ہے اور وہ لائبریری میں محفوظ ہے۔ اس کے بیشتر اوراق پر حواشی و تعلیقات ہیں۔ اس نسخے کی اہمیت ان حواشی سے بڑھ جاتی ہے۔ اس لیے کہ بعض حواشی میں حضرت مخدوم کے اقوال

نقل کرتے ہوئے یہ انداز اختیار کیا گیا ہے: "مخدوم جہاں سلمہ اللہ" (ق ۱۰۳ الف، ق ۳۱۸ ب، ۲۵ ب، ۶۳ ب) "متع اللہ المسلمین بطول بقائہ" (ق ۱۱۱ الف) از حضرت مخدوم حفظہ اللہ برسیدند (ق ۱۵۷ ب) مخدوم سلمہ اللہ تعالیٰ الیٰ یوم المیعاد (۱۲۳ ب، ۸۷ الف) یہ وہ دعائیہ کلمات ہیں جو کسی زندہ ہستی کے لیے استعمال ہوتے ہیں۔ اس بنا پر یہ قیاس کیا جا سکتا ہے کہ یہ حواشی حضرت مخدوم کی حیات ہی میں لکھے گئے ہیں۔ ساتھ ہی ق ۵۶ ب پر "خدمت شیخ قدس اللہ سرہٗ العزیز" مرقوم ہے جو کسی متوفی شخصیت کے لیے ہی استعمال ہوتا ہے۔ اس سے یہ بات ظاہر ہوتی ہے کہ بعض حواشی حضرت مخدوم کی وفات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

مذکورہ بالا تشریحات سے واضح ہے کہ مکتوبات کا اصل متن حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا ہے، اور حواشی دو قسم کے ہیں پہلی قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھے گئے ہیں دوسری قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

اس نسخہ کی کتابت جس خط میں ہوئی ہے وہ نسخ سے ملتا جلتا ہے اور آٹھویں نویں صدی ہجری کے بعض مخطوطے اسی طرز کتابت میں لکھے ہوئے ملتے ہیں اور بعض کا املا بھی اس کی قدامت پر دلالت کرتا ہے۔ مثلاً:

۱۔ جیم فارسی (چ) کے لیے ایک نقطہ کا استعمال، بائے فارسی (پ) کے لیے ایک نقطہ کا استعمال۔

۲۔ شین معجمہ کے لیے تین نقطوں کے بجائے عربی خط عادی یا شکستہ کے انداز میں نقطوں کی علامت لگائی گئی ہے۔ (۶)

۳- انچہ کی جگہ انچ - چنانچہ کی جگہ چناچ - چنانکہ کی جگہ چناک - بلکہ کی جگہ بلک - تاکہ کی جگہ تاک - زیراکہ کی جگہ زیراک -

جہانتک اس نسخہ کی قدامت کا سوال ہے یہ شبہ بھی ظاہر کیا جا سکتا ہے کہ کسی قدیم نسخہ سے یہ نسخہ منقول ہو اس سلسلے میں ایک بات ایسی نظر آتی ہے کہ جس کی بنا پر شبہ کمزور پڑ جاتا ہے - اس لیے کہ حواشی کی کتابت میں کوئی تنظیم و ترتیب نہیں رکھی گئی ہے بلکہ کاتب نے جہاں سے حاشیہ لکھنا شروع کیا آگے چل کر جگہ نہ رہنے کی صورت میں نشان کھینچ کر الٹے سمت کو حاشیہ پر ہی حاشیہ لکھ کر اسے مکمل کر دیا - اس طرح ٹیڑھے میڑھے طور پر حواشی کی کتابت کی ہے - اگر یہ نسخہ کسی دوسری اصل سے منقول ہوتا تو کاتب کتابت مرتب و منظم طور پر مکمل کرتا - اگر بالفرض کاتب نے حاشیہ کی من و عن نقل کی ہے تو پھر بھی یہ مخطوطہ بہت اہمیت کا حامل ہے کہ یہ اس نسخہ سے نقل کیا گیا ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا تھا -

یہ مخطوطہ ایک عرصہ تک پروفیسر سید حسن عسکری کے مطالعہ میں رہا ہے اور ان کے دو مضامین A Unique Manuscript of Maktubt-i-Sadi. شائع ہو چکے ہیں جو لائبریری سے شائع کردہ Collected Works of Prof.S.H.Askari. میں شامل ہیں -

عسکری صاحب نے مختلف وجوہ کی بنا پر یہ خیال ظاہر کیا ہے کہ اس کے متن اور حواشی کی کتابت، جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ، مولانا مظفر شمس بلخی

(م ۷۸۸ ھ) کے بھتیجے شیخ حسین معز بلخی (م ۸۴۴ ھ) کی طرف منسوب کی گئی ہے اور حواشی کی عبارتوں کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا نے بطور املا شیخ حسین سے لکھوایا ہے اور اس کا ثبوت یہ پیش کیا ہے کہ حواشی کی عبارتوں میں بہتیری ایسی ہیں کہ ان کے آخر میں ح م لکھا ہے۔ بعض جگہ کئی م لکھے گئے ہیں۔

’م‘ والی دلیل پر صاحب کتابت اور صاحب حواشی کی تعیین دشوار ہے، اس لیے کہ بہتیرے مخطوطات ایسے ملتے ہیں جن کے اختتام پر انتہا کی مہ یا تمام کی م لکھی ہوئی ہے اور غالباً اُس عہد میں مخففات کے استعمال کے باوجود اعلام کیلیے محض ایک حرف کا استعمال کرنے کا طریقہ رائج نہیں ہوا تھا۔

بہرحال یہ بات تو کہی جا سکتی ہے کہ یہ مخطوطہ عہد مخدوم ہی میں لکھا گیا ہے اور حواشی کا کچھ حصہ آپ کی وفات کے بعد تحریر کیا گیا ہے مگر متعین طور پر کسی نام کا قطعی فیصلہ کرنا دشوار ہے۔

پروفیسر سید حسن عسکری نے اپنے خیال کی تصدیق کے سلسلے میں یہ بھی تحریر فرمایا ہے کہ ق ۲۷۳ ب۔ کے حاشیہ پر ایک رباعی ہے جس میں تخلص حسین ہے اور وہ یقیناً شیخ حسین معز بلخی ہیں، اور یہ انھیں کی تحریر ہوگی، لیکن اس رباعی کا حال یہ ہے کہ مطبوعہ نسخوں (ہینڈلسٹ 4997) ص ۲۲۸ میں یہ رباعی مکتوب کے متن میں شامل ہے اور وہاں حسین کی جگہ چنین کا لفظ ہے اور شیخ حسین معز کے مجموعۂ اشعار میں یہ رباعی نہیں ملتی ہے۔

رباعی یہ ہے:

قلندری و خراباتی از پئے تو شدم ٭ حدیث عشق تو دیدم کہ از بیانی نیست
حسین از در ہمت گدائے کوئے تو شد ٭ کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست

اس خیال کی تصدیق کے سلسلے میں پروفیسر عسکری نے ایک اور دلیل پیش کی ہے کہ یہ نسخہ حضرت حسین معز بلخی کے اخلاف کی ملکیت میں رہا ہے جو اُن کے ظاہری اور معنوی دونوں حیثیت سے اخلاف ہیں۔

حسین معز بلخی کی کتابت ہونے میں ایک شبہ سامنے آتا ہے کہ کتابت میں عربی الفاظ کی غلطیاں غیر معمولی ہیں، اور بعض ایسی غلطیاں ہیں کہ حسین معز بلخی جیسی صلاحیت رکھنے والے شخص سے نہیں ہو سکتیں، جو "حضرات خمس" اور دوسری بلند پایہ کتابوں کا مصنف ہو۔

عسکری صاحب نے ان حواشی کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا مظفر شمس بلخی نے بطور املا اسے لکھوایا ہوگا، اور کتابت حسین معز بلخی نے کی ہوگی، شاید کتابت کے مسامحات کے پیش نظر عسکری صاحب نے یہ فیصلہ کیا ہو کہ یہ تحریر حسین معز بلخی کے ابتدائے عمر کی ہو۔ واللہ اعلم۔

مختصر یہ کہ عسکری صاحب کی رائے کی صحت کی صورت میں تو یہ نسخہ بہت زیادہ اہم اور نادر ہے مگر دوسری صورت میں بھی قدیم اور اہم تو ضرور ہے۔

مخطوطہ کی تفصیلات مخطوطہ ۳۳۲ اوراق پر مشتمل ہے۔ ابتدا میں

فہرست مکاتیب ہے جس کے ابتدائی دو ورق نہیں ہیں اور آخر میں مخطوطہ کے تینتیس اوراق کم ہیں نیز آخر کے موجود ۳۲ اوراق میں ہر ورق کا نصف یا ربع حصہ درمیان سے مجروح ہے ہر ورق میں ۱۷ سطریں ہیں۔ طول و عرض $16\frac{1}{2}\times 8\frac{1}{2}$cm ہے۔ انداز کتابت چار قسم کا ملتا ہے۔ ایک متن، دوسرے وہ حواشی جن کا انداز کتابت تقریباً متن ہی جیسا ہے۔ تیسرے وہ مختصر حواشی / شعر جو مائل بہ نسخ خط میں لکھے گئے ہیں وہ نسبتاً بعد کی تحریر معلوم ہوتی ہے اسی خط میں ق ۱۲۵ الف پر یہ عبارت درج ہے۔ الایمان عریان انحی اہل الایمان عریان حوالے کے طور پر یہ الفاظ مرقوم ہیں: 'مکتوبات حسین معز بلخی' چوتھے وہ حواشی جو خط شکستہ میں لکھے گئے ہیں اور عربی آیات و عبارات کے ترجمہ پر مشتمل ہیں۔ متن اور عمومی حواشی جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ ایک ہی کاتب کے لکھے ہوئے بھی ہو سکتے ہیں اور یہ بھی امکان ہے کہ دو کاتبوں کی کتابت ہو۔ تیسری اور چوتھی قسم کے حواشی دو مختلف خط میں لکھے ہوئے ہیں جن کی تعداد مختصر اور دو ایک لفظ پر مبنی ہے

غائب حصوں کی تفصیل ق ۳۰۰ الف سے ق ۳۳۲ ب تک کے مندرجہ ذیل اوراق کی بعض سطریں یا سطروں کا کچھ حصہ مجروح ہے۔ ق ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۳ الف، ۳۰۴ ب، ۳۰۵ الف، ۳۰۶ الف، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۲۱ ب، ۳۲۲، ۳۲۴ تا ۳۲۸ اور ۳۲۹ تا ۳۳۲۔ کچھ اوراق ایسے ہیں جن کی درمیانی عبارتوں کو بعد میں لکھا گیا ہے جو خط سے عیاں ہے۔

حواشی حواشی کی بنا پر اس نسخہ کی اہمیت بڑھ جاتی ہے تاہم ایسا معلوم ہوتا ہے کہ اس مخطوطہ کے استعمال میں احتیاط نہیں برتی گئی ہے۔ جس کی وجہ سے حواشی کے بعض حصے مندرس ہو گئے ہیں۔ ان حواشی کو نقل کر کے ضمیمے میں شامل کر دیا گیا ہے اور جہاں تک ممکن ہو سکا ہے خلا کو پُر کرنے کی کوشش کی گئی ہے۔

حواشی چند نوعیت کے ہیں ● بغیر کسی کتاب کے حوالے کے "مخدوم فرمودند" یا اس جیسے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں جو بقرینۂ غالب محشی نے براہِ راست حضرت مخدوم سے سن کر تحریر کیا ہے ● وہ حواشی جو حضرت مخدوم کے کسی ملفوظ یا کسی تصنیف کے حوالے کے ساتھ مرقوم ہیں۔ مثلاً معدن المعانی ق، بحر المعانی ق رسالۃ المطلوب ق ● وہ[1] حواشی جو کسی شخصیت یا کسی کتاب کے حوالے کے ساتھ لکھے گئے ہیں، مندرجہ ذیل ہیں،

(ان میں سے جن تصانیف یا مصنفین کے بارے میں عہد معلوم ہے ان میں سب سے آخری سنہ ۷۹۱ھ ہے جو صاحب شرح العقائد النسفی کا سال وفات ہے)

مدارک: حافظ الدین ابو البرکات عبد اللہ بن احمد بن محمود النسفی م ۷۰۱ھ کی مشہور تفسیر جس کا پورا نام "مدارک التنزیل وحقائق التاویل" ہے

حوالے: ق ۹، ۱۰۶ب، ۱۳۱، ۱۴۷، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۶۴ ب۔

تعرف: ابوبکر محمد بن ابراہیم البخاری الکلاباذی م ۳۰۸ھ کی مشہور کتاب۔

---

[1] دو جگہوں پر کسی کتاب کا نام نہیں ہے "ملفوظ حضرت شیخ" "تقریر خدمت شیخ" مرقوم ہے۔

"التعرف فی مذھب التصوف"، حوالے (۳) : ق ۲۱، ۲۱ب، ۲۸ب، ۴۲، ۱۳۶ب

شرح تعرف : کشف الظنون میں التعرف کے ذیل میں اس کی تین شروح کا تذکرہ کیا ہے، جن میں سے دو پانچویں صدی کی تصنیف ہیں اور ایک آٹھویں صدی کے اوائل کی تصنیف ہے۔ شارحین کی تفصیل یہ ہے :-

۱۔ اسمٰعیل بن محمد بن عبداللہ المستملی م ۴۳۴ھ

۲۔ شیخ الاسلام عبداللہ بن محمد الانصاری م ۴۸۱ھ

۳۔ قاضی علاءالدین علی بن اسمٰعیل التبریزی القونوی م ۷۲۹ھ

قرینۂ غالب یہ ہے کہ شیخ عبداللہ انصاری کی شرح کا حوالہ ہوگا، اس لیے کہ انکے حوالے بکثرت آئے ہیں۔ حوالے : ۹ب، ۱۰ب، ۴۰، ۵۰، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۹۷، ۲۰۴۔

عین القضاۃ : کہیں تمہیدات یا مکتوبات کا حوالہ ہے اور کہیں صرف نام لکھا ہے مشہور صاحب تصانیف صوفی ہیں، پورا نام ابو المعالی عبداللہ بن محمد بن علی ہے شہرت "عین القضاۃ الھمدانی المیانجی" کے نام سے ہے وفات ۵۲۵ھ۔ مندرجہ ذیل تصانیف مشہور ہیں :

زبدۃ الحقائق، تمھیدات، الرسالۃ الیمینیہ، مدار الغیوب، شکوی الغریب۔ حوالے : ۱۰ب، ۹۹، ۱۰۰ب، ۱۰۷ب، ۱۰۸ب، ۱۴۴، ۱۴۷، ۲۰۸ب، ۲۳۵۔

لوائح: یہ قاضی حمید الدین ناگوری کی تصنیف ہے، پورا نام محمد بن عطا البخاری، تصانیف میں اللوائح اور طوالع الشموس کے نام نزہۃ الخواطر میں لکھے ہیں، وفات ۶۴۳ھ (نزہۃ ج ۱، ص ۱۶۷)۔

حوالے: ۱۴ب، ۱۹۹، نیز ق ۲۱ب پر لوائح کے ذکر کے بغیر حمید الدین ناگوری کا حوالہ ہے۔

تذکرہ: ۔ تذکرۃ الاولیاء خواجہ فرید الدین عطار م ۶۲۷ھ

حوالے: ۳۸ الف، ۴۰ الف، ۱۲۶ الف

مصابیح: حسین بن مسعود الفراء البغوی م ۵۱۶ھ کا مجموعہ حدیث، جو المصابیح کے نام سے معروف ہے۔ حوالہ: ۴۶ ب۔

طوالع: مشہور مفسر القاضی عبداللہ بن عمر البیضاوی م ۶۸۵ھ کی تصنیف علم کلام میں بنام "طوالع الانوار"

حوالے: ۴۹ب، ۱۱۶، ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۹۲، ۱۹۷، ۲۰۹ب۔

الزاہدی: تفسیر زاہدی، جس کا حوالہ مخدوم کے یہاں کثرت سے آتا ہے، اس کے مصنف کا پورا نام یہ ہے، ابو نصر احمد بن حسن الراروجکی م ۶۵۸ھ

حوالے: ۶۹ الف، ۱۳۱ الف، ۱۵۴ الف، ۲۳۹ الف، ۲۴۱ب، ۲۶۲ب،

عوارف: شیخ شہاب الدین ابو حفص عمر بن محمد السہروردی م ۶۳۲ھ کی مشہور تصنیف "عوارف المعارف"، حوالہ: ق ۹۴ الف

انصاری: شیخ عبداللہ بن محمد بن اسمٰعیل انصاری م ۴۸۱ھ، کہیں انصاری

اور بیشتر شیخ عبداللہ انصاری، ایک جگہ انکی تصنیف منازل السائرین کا بھی حوالہ دیا ہے۔

حوالے: ۱۰ب، ۱۰۵ب، ۱۰۸ب، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۲۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۵۲ (منازل السائرین)، ۱۶۶ب، ۱۷۵ب، ۱۸۰، ۱۹۵، ۱۹۸ب، ۱۹۹، ۲۰۰

منہاج العابدین: امام ابو حامد محمد بن محمد الغزالی، م ۵۰۵ھ کی تصنیف منہاج العابدین کے فارسی ترجمہ کے حوالے: ۱۱۵ب، ۱۳۱ب، ۲۰۱ب، ۲۳۵، ۲۴۴، ۲۵۳۔

آداب: شیخ ابو النجیب عبدالقاہر بن عبداللہ السہروردی، م ۵۶۳ھ کی مشہور تصنیف "آداب المریدین" کا حوالہ: ۱۹۰ الف

شیخ احمد غزالی: شیخ احمد بن محمد الغزالی م ۵۲۰ھ، بیشتر نام کا حوالہ دیا ہے اور کہیں فصول غزالی یا صرف فصول لکھا ہے۔

حوالے: ۱۵۸ الف، ۱۶۳ الف، ۲۱۳ الف، ۲۳۹ الف، ۲۵۷ الف، ۲۶۶ب، ۲۷۰ب، ۲۷۶ الف، ۲۷۷ الف

ترجمہ مشارق الانوار: حوالہ: ق ۷۲ الف، مشارق الانوار رضی الدین حسن بن محمد الصغانی م ۶۵۰ھ کی تالیف ہے، یہ مجموعۂ احادیث مخدوم کے دور میں متداول تھا۔

قوت القلوب: محمد بن علی بن عطیہ معروف بہ ابو طالب المکی، م ۳۸۶ھ کی

مشہور تصنیف، جس کا پورا نام "قوت القلوب فی معاملة المحبوب ووصف طریق المرید الی مقام التوحید" ہے۔ حوالہ۔ ۲۳۹ الف

مرصاد العباد: شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبداللہ الرازی معروف بہ دایہ م ۶۵۴ھ کی تصنیف ہے، جو فارسی میں ہے۔ حوالے: ۴۵ ب، ۳۰۲ الف

رسالہ مکی/مکیہ: الرسالة المکیہ مولفہ عبداللہ بن محمد بن ایمن الاصفہدی م ۵۹۱ھ۔ حوالے: ۸۳ الف، ۹۴ الف، ۱۰۵ ب، ۲۷۶ الف

ذخیرہ: بقرینۂ غالب برہان الدین محمود بن مازہ البخاری م ۶۱۶ھ کی تصنیف ذخیرة الفتاوی البرہانیہ، ق ۶۹ ب۔

کلمات شیخ ابوالقاسم عبدالکریم: بقرینۂ غالب شیخ ابوالقاسم عبدالکریم نقشبندی م ۴۶۵ھ کی تصنیف الرسالة القشیریہ، مراد ہے ق ۳۱۱ الف

شرح النسفی: غالباً علامہ سعد الدین التفتازانی م ۷۹۱ھ کی تصنیف شرح العقائد النسفیہ کا حوالہ ہے۔ ق ۱۴۸ الف۔

مندرجہ بالا حوالجات جن کتابوں کے ہیں انکے مصنفوں کا عہد معلوم ہے اور ان میں آٹھویں صدی ہجری کے بعد کا کوئی مصنف نظر نہیں آتا۔

چند کتابوں کے حوالے ایسے ہیں جن کی تعیین اور ان کے مصنف کی تعیین نہیں ہو سکی ہے وہ حوالے بایں طور ہیں۔

طوارق: ق ۲۳ الف   **لباب الاخبار**: ق ۱۰۲ الف

اصول الصغار: ق ۱۳۱ الف، ۱۹۷ الف   حاشیہ ہدایہ: ق ۲۳۹ الف

مفاتیح المسائل: ق ۶۹ ب   ثمار: ق ۳۲۳ ب - ۳۲۴ ب

النصیحة النافعة: ق ۱۴۹ الف   خلاصة الملوک: ق ۱۵۲ ب

کفایة الشعبی: ق

حاشیے پہ اشعار بھی مرقوم ہیں لیکن بعض اشعار آب زدگی کی وجہ سے پڑھے نہیں جاتے پھر بھی جو باقی رہ گئے ہیں انھیں بطور ضمیمہ کے شامل کیا جارہا ہے۔ فارسی شعرا اور ان کے کلام سے گہری واقفیت رکھنے والے اصحاب اس پر نظر ڈال سکتے ہیں کہ یہ اشعار کس عہد تک کے شعرا کے ہو سکتے ہیں۔

مکتوبات صدی

متن

کتب خانه بلخیه ورحمیه فتوحه

نقی حسن بلخی فردوسی

انابی ودولت سرمدی تصور کنند وسبب ترقی درجات آنجهانی

ومونس روزگار این جهانی پندارند بالله التوفیق

قطعه

قاضی سرنشانه شد وخود جهانیانه ؛ سرمایه بها برندکه زین نقود غیب

یارب ازین نقود سره دانگی ببخش ؛ مارا که قلب ناسره هستیم پر ز عیب

مناجات

خدایا رحمتت دریا عامست	وازانجا قطره مارا تمامست
اگر آلایش خلق گنهکار	بدان دریا فرو شوئی بیکبار
گردد تیره آن دریا زمانی	وی روشن شود کار جهانی

نوبت در توحید ۶ اول
مکتوب در توبه ۹ در خشنود کردن خصمان دوم
نوبت در خشنود کردن خصمان ۱۱ سیوم
نوبت در تجدید توبه ۱۴ چهارم
نوبت در طلب پیر ۱۶ پنجم
نوبت اهلیت شیخی ۲۰ ششم
نوبت در ارادت ۲۳ هفتم
نوبت در ... ۲۶ هشتم
نوبت در ولایت ۳۰ نهم
نوبت در کرامت ۳۴ دهم

مکتوب در احوال صدیقان و نماز برای قضای حاجات ۳۹ یازدهم
مکتوب در انوار ۴۳ دوازدهم
مکتوب در کشف ۴۵ سیزدهم
مکتوب در تجلی ۴۸ چهاردهم
مکتوب در وصول ۵۰ پانزدهم
مکتوب در سالک و مجذوب ۵۲ شانزدهم
مکتوب در غلط گاه سالک ۵۴ هفدهم
مکتوب در غلط گاه مردمان ۵۷ هژدهم
مکتوب در مرض ظاهر و باطن ۶۰ نوزدهم
مکتوب در فضل انبیا بر اولیا علیهم السلام ۶۳ بیستم
مکتوب در زلات انبیا علیهم السلام و رجا اهل ذنوب ۶۷ بیست یکم
مکتوب در اصل تصوف ۷۱ بیست دوم
مکتوب در طلب طریقت ۷۳ بیست سیوم
مکتوب در ارکان طریقت ۷۴ بیست چهارم
مکتوب در شریعت و طریقت ۸۰ بیست پنجم
مکتوب در شریعت و حقیقت ۸۳ بیست ششم
مکتوب در متابعت رسول عم ۸۵ بیست هفتم

مکتوب در ترتیب مشغولی باغاز		بیست هشتم
مکتوب در طهارت	۹۱	بیست نهم
مکتوب در طهارت بعبارتی دیگر	۹۳	سی ام
مکتوب در نیت	۹۶	سی یکم
مکتوب در نماز	۹۹	سی دوم
مکتوب در روزه	۱۰۱	سی سیوم
مکتوب در زکوة	۱۰۴	سی چهارم
مکتوب در حج	۱۰۷	سی پنجم
مکتوب در دعا	۱۰۹	سی ششم
مکتوب در عبادت	۱۱۳	سی هفتم
مکتوب در بندگی کردن	۱۱۶	سی هشتم
مکتوب در بندگی کردن بعبارتی دیگر	۱۱۹	سی نهم
مکتوب در کلمهٔ طیبه	۱۲۱	چهلم
مکتوب در ذکر الایمان عریانٌ	۱۲۴	چهل یکم
مکتوب در صدق ایمان	۱۲۷	چهل دوم
مکتوب در شکر اسلام	۱۳۱	چهل سیوم
مکتوب در شرک خفی	۱۳۵	چهل چهارم

تحریص در مطالعه و تأمل این مکتوب
[illegible] مرات [illegible]

در بیان آنکه عامی که [illegible] دارند
آن علم [illegible] حقیقت [illegible]
و هر عامی که [illegible]
آن [illegible]

مکتوب در معرفت		چهل پنجم
مکتوب در ذکر محبت	۱۴۴	چهل ششم
مکتوب در علامت محبت	۱۴۷	چهل هفتم
مکتوب در حکم محبت و عشق	۱۵۱	چهل هشتم
مکتوب در ذکر طالب	۱۵۴	چهل نهم
مکتوب در طلب حق	۱۵۶	پنجاهم
مکتوب در طریقت الی الله	۱۵۹	پنجاه یکم
مکتوب در گفت و رفت	۱۶۳	پنجاه دوم
مکتوب در صحبت و در فضیلت سه وقت در درود جمعه و خواندن سوره اخلاص و آیت فان تولوا فقل حسبی الله دهگان بار بعد از هر و نفه	۱۶۵	پنجاه سیوم
مکتوب در تحریض مرید	۱۷۱	پنجاه چهارم
مکتوب در صحبت قاضی صدر الدین و در تحریض بر علم	۱۷۳	پنجاه پنجم
مکتوب در اول مرتبه مرید	۱۷۵	پنجاه ششم
مکتوب در اول مرتبه مرید بعبارتی دیگر	۱۷۸	پنجاه هفتم
مکتوب در احوال مسلمانی	۱۸۲	پنجاه هشتم
مکتوب در اخلاق حمیده	۱۸۶	پنجاه نهم
مکتوب در تفکر	۱۸۹	شصتم
مکتوب در تجرید و تفرید	۱۹۲	شصت یکم

[illegible]

مکتوب شصت دوم

مکتوب شصت دوم در تجرید و تفرید بعبارتی دیگر
مکتوب شصت سیوم در پاک داشتن راه دین ۱۹۷
مکتوب شصت چهارم در تقوی ۲۰۱
مکتوب شصت پنجم در صدق ۲۰۵
مکتوب شصت ششم در نسب آدم علیه السلام ۲۰۹
مکتوب شصت هفتم در کمال نیکی ۲۱۴
مکتوب شصت هشتم در معاد ۲۱۹
مکتوب شصت نهم در تعلق باسباب و ترکیب ان ۲۲۱
مکتوب هفتادم در صحبت با این طایفه
مکتوب هفتاد یکم در خدمت ۲۲۹
مکتوب هفتاد دوم در پاکیزه گردانیدن اخلاق مذمومه ۲۳۲
مکتوب هفتاد سیوم در طمع و نماز بنیت خشنودی خصمان در روز عاشورا ۲۳۴
مکتوب هفتاد چهارم در تفسیر دنیا و نماز و دعا برای کفارت نمازهای فوت شده ۲۳۸
مکتوب هفتاد پنجم در ترک دنیا ۲۴۲
مکتوب هفتاد ششم در سعادت و شقاوت ۲۴۵
مکتوب هفتاد هفتم در سر قدر ۲۴۸
مکتوب هفتاد هشتم در خوف و رجا ۲۵۰

و روز ترویه و روز عرفه
و روز عید اضحی و پانزدهم
ماه شعبان و آخر جمعه
ماه رمضان

مکتوب در روح —— هفتاد نهم
مکتوب در دل —— ۲۵۷ —— هشتادم
مکتوب در نفس —— ۲۵۹ —— هشتاد یکم
مکتوب در هوا —— ۲۶۲ —— هشتاد دوم
مکتوب در ریاضت نفس —— ۲۶۵ —— هشتاد سیوم
مکتوب در مجاهدات و سیاست نفس —— ۲۶۹ —— هشتاد چهارم
مکتوب در هجران نفس —— ۲۷۳ —— هشتاد پنجم
مکتوب در با خود ساختن —— ۲۷۸ —— هشتاد ششم
مکتوب در تفاوت اقدام و دیری کفایت مهمات —— ۲ —— هشتاد هفتم
مکتوب در غفلت —— ۲۸۴ —— هشتاد هشتم
مکتوب در حرمت و نماز و دعا و درود در روز جمعه برای قضاء حاجات و کفایت مهمات —— ۲۸۸ —— هشتاد نهم
مکتوب در فضیلت و نماز و دعا و درود در روز جمعه برای دفع زیان و حصول نیکبختی و یافتن خلعتهای دینی و دنیاوی —— ۲۹۳ —— نودم
مکتوب در لباس —— ۲۹۷ —— نود یکم
مکتوب در ملامت —— ۳۰۲ —— نود دوم
مکتوب در سماع —— ۳۰۴ —— نود سیوم
مکتوب در عزلت —— ۳۱۲ —— نود چهارم
مکتوب در حکم جدا شدن از خلق —— ۳۱۵ —— نود پنجم

مکتوب نود ششم.

مکتوب در چهله ——— نود ششم
مکتوب در مرگ ——— ٣٢٢ نود هفتم
مکتوب در وعده و وعید ——— ٣٢٧ نود هشتم
مکتوب در ذکر دوزخ ——— ٣٣٤ نود نهم
مکتوب در ذکر بهشت ——— ٣٣٦ صدم

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب در توحید ——— اول برادر شمس الدین اکرمه الله فی الدارین بداند که اهل طریقت توحید را بر چهار درجه نهاده اند درجه اول آنست که بزبان لا اله الا الله بگوید و بدل اعتقاد ندارد این توحید منافقانست فردا هیچ سود ندارد درجه دوم آنکه بزبان لا اله الا الله بگوید و در دل اعتقاد بدین دارد بتقلید چون عامی یا بنوعی از دلیل چون متکلم و این قالب و صورت توحیدست علی التحقیق

بیت تو دیده بدست آر که هر ذره ز خاک جامیست جهان نمای گر در نگری

و در نظر اهل طریقت و نجات یافتن از شرک جلی بدو منوط است و رستن از خلود در دوزخ و رسیدن ببهشت ثمرهٔ اوست و آن توحید بسلامت همیشه بودن و ثبات نزدیکترست اما قناعت بادنی درجه علیکم بدین العجائز این را گویند درجهٔ سیوم آنک نوری بود که در دل بیننده

[illegible]

بدیدهٔ دل در آن نور ببیند که همه کار از یک اصل میرود و فاعل یکی
بیش نیست و هیچکس دیگر را فعل نیست و این چون اعتقاد عامی
و متکلم بود که اعتقاد تنزیهی بود که بر دل افکنند و این مشاهدهٔ نور
است که همه بندها را برگیرد و فرق باشد میان کسی که خویشتن را
بدان دارد و اعتقاد کند که فلان خواجه در سرای است بسبب آنکه فلانکس
همچنین میگوید و آن تقلید عامی است که از مادر و پدر یا از کسی دیگر
شنیده باشد و میان آنکه استدلال کند که فلان خواجه در سرای است بدلیل
آنکه اسپ و غلام خواجه دلیل آورد و که بر در سرای همی بیند و این نظر و اعتقاد
متکلم است از مقلد آن مقدار در وی زیادت است اما در عدم مشاهده
هر دو برابر اند و میان آنکه خواجه را در سرای مشاهده کند و این
توحید عارف است که در درجهٔ سیوم گفتیم لیکن در وی خلق را بیند
و خالق را و می داند که خلق همه از خالق است پس این مقدار تفرقه
باشد و جمع نبود بکمال توحید در نظر اهل طریقت درجهٔ چهارم
آنست که چندان از نور ظهور حق بر رونده آشکارا شود که همه
ذرات وجود پیش دیدهٔ وی در اشراق آن نور متواری شوند بر مثل
متواری شدن ذره‌ها هوا در اشراق نور آفتاب و ذره در نور آفتاب
نتوان دید نه از آنکه ذره نیست شد بل از آنکه ظهور نور آفتاب ذره

الجز متواری

راجز متواري شدن رهي نيست همچنين نه آنكه بنده خدا
پوشیده شد
گردد تَعَالَى اللهُ عُلُوًّا كَبِيرًا ونه آنكه بنده بتحقيق نيست شود

نابودن ديگر ست ونا ديدن ديگر

نظم

پس توحيد او نه كهنه و نو ست ؛ همه هيچند هيچ اوست كه اوست

كي بود ما زما جدا مانده ؛ تو ومن رفته و خدا مانده

تو چون آينه نگري آينه نه بيني زيرا كه مستغرق جمال خودي نتواني گفت كه آينه نيست شد ويا آينه جمال شد يا جمال آينه شد ديدن قدرت در مقدورست همچنين بود بي تفاوت واين را صوفيان أَلْفَنَاءُ فِي التَّوْحِيدِ گويند

مثنوي

تو بدانكه كس درين مقام فضول ؛ كه تجلي ندانند او ز حلول

بسيار كس را اينجا قدم بلغزيده است جز بمدد توفيق و عنايت ازلي و بدرقه پير رسيده وصاحب ديده فراز ونشيب اين راه گذشته و شربت قهر جلال و لطف جمال چشيده اين باديه را كسي قطع نتوانند كرد واينست معني آن حكايت كه خواجه منصور حلاج گفت خواجه ابراهيم خواص را ديدم در باديه ميگشت گفتم چه ميكني گفت قدم خويش بر توكل درست ميكنم خواجه منصور گفت ضَيَّعْتَ عُمْرَكَ فِي عِمْرَانِ بَاطِنِكَ فَأَيْنَ

در آمدن [illegible]

[illegible]

الفناء فی التوحید در اباد ان کردن باطن عمر ضایع کردی بس بتوحید کی رسی و کفته اند روندکان درین مقام متفاوت باشند کس باشد که در هفته یک ساعت بدین حضرت بار یابد و کس باشد که هر روز یک ساعت و کس باشد که دو ساعت و کس باشد که بیشتر اوقات مستغرق بود و دیکر بعد ازین جهار درجه الفناء عن الفناء کفته اند و آن آنست که از کمال استغراق احساس روندهٔ را بفناء خود و آکاهی او از فناء خود و دانستن او که این دریافتن سلطان ظهور جمال و جلال است بیک صدمت یکسره علم برد و همه ازو بیفتد زیرا که دانستن روندهٔ این هم در نظر طریقت اشارت بتفرقه میکند عین الجمع و جمع الجمع ازینجاست که خود را و کل کاینات را در نور ظهور حق کم کند و آکاهی خود ازین کم کردن هم کم کند مثنوی

تو درو کم شو که توحید این بود :: کم شدن کم کن که تفرید این بود

ازینجاست که خود را و کل کاینات را در نور حضور حق کم کند و آکاهی خود ازین کم کردن هم کم کند نه اسم است اینجا نه رسم نه وجود نه علم نه عبارتست اینجا نه اشارت نه عرش است درین عالم نه فرش نه اثرست درین دیار نه خبر کل من علیها

[illegible]

فان

فانیه جز درین مقام جلوه نکند وَكُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ
و اینجا بیش روی ننماید اَنَا الْحَقُّ و سُبْحَانِي اینجا بیش نشان نکند
و توحید بی شرکی مطلق که شنیده جز درین دار الملک صورت نه بندد
بیت خیال کژ مبر اینجا و بشناس ۰ هر آنکو در خدا کم شد خدا نیست
و مثال آن جهار درجه توحید در عالم محسوس کفته اند جوز است
درجه اول توحید جون پوست اول جوز است درجه دوم توحید جون
پوست دوم جوز است درجه سیوم توحید جون مغز جوز است
درجه جهارم توحید جون معنی مغز جوز است و آن روغن است
نام جوز بدین مجموع افتد مطلقا ولیکن تفاوت درجات معلوم
همه است همچنین نام توحید بدین مجموع افتد اما در درجات و ثمرات
و فواید و عواید تفاوت هزار در هزار است این مکتوب را تامل
شافی کند و بحقیقت دریابد که اصل همه مقامات و احوال و
معاملات و مکاشفات است و کلمات مشایخ و اشارات ایشان
و مطالع کتب ایشان رضوان الله علیهم اینجا معلوم و مفهوم
کردد جنانکه حق آنست و در غلط نیفتد و ابیات که هر کسی را
در توحید و درجات وی افتاده است بر اصل قانون روشن تواند
کرد و تفاوتی نبود ای برادر اگر جه موری سلیمان وار درای

ح
اینجا کویند جون سالک را استغراق
بکمال رسد هرجه بر زبان او رود
حق باشد اکرجه سبحانی و انا
الحق بود و نعت [illegible]
حقایق قیاس امور [illegible]
اولیٰ از خلق و [illegible]
از حق و فنا [illegible]
فنا [illegible]

منگر که عاصی و ملوثی اگر چه پیشه شیر وار هرا آفت مبین
که آلوده و خستهٔ آن نگر که هفصد هزار سال مطیعان و ابدال
بودند از آب و خاک آدم صفی الله و از یتیم ابو طالب محمد رسول
الله و از آزر بت تراش ابراهیم خلیل الله می سازند و آن بین
که از مشرکان هم موحدان و از کافران مومنان و از عاصیان مطیعان
و از مفسدان مصلحان میکنند نه قدرت طاعت کسی می نگرد
نه لطف معصیت کسی می بیند آورده اند که زناردار روزی
زنار خود را می آراست سری از غیب در زنار بروی آشکارا شد
از خانه بیرون دوید و نعره می زد و میگفت أَيْنَ اللهُ
در تابش آن سر شهر بشهر می دوید تا رسید بجبل لکا
که جایگاه اوتاد و ابدالست شخصی را دید ایستاده و جنازه
در پیش نهاده او را گفتند پیش رو بدین جنازه و نماز کن
آنگاه قصه بپرس او پیش رفت و نماز بگزارد و دفن کردند
پس باوی گفتند ما از آن هفت کسانیم که عالم از بهر ما برپایست
و این مرده که تو بروی نماز گزاردی سر ما بود قطب عالم چون
نقل میکرد ما را گفت چون مرا بشوید و در جنازه کنید و بنهید
و منتظر باشید کسی از گوشه در خواهد آمد او را بگویید تا بر من

نماز کند و بدل من قطب عالم بود و السلام ۔ بسم الله الرحمن

الرحيم ۔ مكتوب در توبه دوم

برادر اعز شمس الدين اكرمه الله بداند كه نخست اين راه
توبه نصوحست چنانکه حق تعالی فرموده است تُوْبُوْا اِلَی
اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۔ اين آية
در حق صحابه رضی الله عنهم نازل شده است و ایشان خود همه تایب
بوده اند و از کفر اعراض کرده و بایمان اقبال نموده و پشت بگناه
روگردانیدن بخشش آوردن
کرده و روی بطاعت آورده پس بدین امر که توبوا همه را میفرماید
توبه ای توبو
معنی چه بود از بزرگی این مسئله پرسیده بودند گفت توبه بر
همه فریضه است در هر ساعتی و در هر نفسی اما بر کافران فریضه
است که از کفر توبه کنند و بایمان آیند و بر عاصیان فریضه است
که از معصیت توبه کنند و بطاعت آیند و بر محسنان فریضه
است که از حسن باحسن آیند و بر واقفان فریضه است که نه ایستند
و بروش آیند و بر مقیمان آب و خاک فریضه است که از حضیض
سفلی باوج علوی بر آیند هر ان رونده که در مقامی مقام کند آن مقام
او را گناه بود از آن توبه باید کرد تُوْبُوْا اِلَی اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا
توبه کنید سوی الله همه ای
الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ سر این معنی است و مقصود
مومنان تا شما که فلاح کنید رستگاران

قال اهل التصوف التوبة للمقام
والحال كالارض للبناء فمن لا ارض
له لا بناء له فكذا من لا توبة
له لا مقام له ولا حال

مخدوم فرموده کسانی
بعد از معصیت کردند چون
همه سیئات بحسنات بدل
بعد چون بجهان تایب
و بجای سیئات عملی
بینند و بگویند ما ای کاش
گناه بیکردیم بعده بی
می کردیم فایده ما را

العبد لا يخلو عن ادمه
والتقصير في اداء امره ونهيه
وان اجتهد فكذا اوصى
المؤمنين جميعا التوبة
وبتأميل الافلاح اذا

مدارک

افرد تفرد بمعني اي
الذین هم المفردون بذکر
الله المتخلون به من
الناس وقیل هم الهرمي
الذین هلکت لذاتهم
وبقوا یذکرون الله

وابن آن بود که هرجا عشق قصد
کردي که حق خداوند خویش را
بگزارد بمقدار طاقت خویش
بجا آوردي و باز چون اندر
معاملت خویش نگاه کردي
سزای خداوند خویش ندیدي
از عجز و نقص خویش عذر
خواستي باز قصد کردي تا
نیکوتر از آن [illegible] باز بلیتیم

انک در هر مرتبهء که هستي که ازان مرتبه برتر دیگر هست ازان مرتبه برآمدن و درین هر مرتبه درآمدن فریضه بود و اگر نه از سلهء ک بازماني ازآنجا امر است در شرع که سیرو سبق المفردون انک موسي علیه السلام گفت تُبْتُ اِلَیْکَ توبه از خود بود بحق ازآنچه رویت باختیار خود خواست و اندر دوستي اختیار آفت است پس این بازگشتن بود از حسن بأحسن وانک حضرت رسالت علیه السلام گفتي اِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ فِي کُلِّ یَوْمٍ سَبْعِیْنَ مَرَّةً ان استغفارست از صواب باصوب بهر نفسي از مرتبه بمرتبه نقل فرمودي مر خود را از مرتبه اول مقصود دیدي بجنب مرتبهء دوم استغفار کردي این معني انک گفت حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَیِّئَاتُ الْمُقَرَّبِیْنَ توبه تحقیقت رجوع آمد ولیکن صفت رجوع مختلف بمقدار اختلاف احوال في مقامات عام را از جفا بعذر بازگشتن بیم عقوبت را و خاص را از افعال خویش بازگشتن بدین منت تعظیم مخدوم را و خواص خواص را از کل کونین بازگشتن و عجز و فنا و عدم ایشان دیدن اجلال مکوّن کون را چون این معلوم شد باید دانست که تأبید در توبه شرط نیست بعد انک عزیمت

قیل ما المفردون یا رسول الله قال الذاکرین الله کثیرا والذاکرات گفت بیشوند یگان یگان
گفتند یگان یگان کدام اند یا رسول الله گفت آن کسانی که خدای تعالی را بسیار یاد کنند از مردان و زنان
شیخ گفت المفرد مفرد الذي لیس معه غیره یگانه آن باشد که باوی جزوی کسی نباشد یعنی
بوقت ذکر فرد مر او را داني و همه او را بیني تا از سابقان باشي

قیل و من المفردون یا رسول الله المستهترون بذکر الله

حق تعالی را رواست که بنده
کار بطاقت و بی طاقت بر
نهاد این همه کار بظاهر بطاقت
نهاد و بر باطن کار بطاقت
نهاد از ظاهر خدمت چندان
خواست که طاقت داشت
چندانی که سزای وی بود
سزای خدای همه خلق
کشتندی و استغفار این
معنی بود که انبیا هم
خویشتن را هم مقصر
مقصر راجع عذر
همچنین نیز بر

[illegible]

کرد که بدان گناه باز نگردد و اگر تایب را فتوری بیش آید که باز
بمعصیت افتد اندران ایام گذشته حکم و ثواب توبه یافته باشد
از تایبان این طایفه بوده اند که توبه کرده اند و باز بمعصیت
تاده آنگاه باز بدرگاه آمده اند تا یکی از مشایخ گفته است
جمة الله که من هفتاد بار توبه کردم باز بمعصیت افتادم تا
هفتاد یکم بار استقامت یافتم که بیش نیفتادم و نیز گفته اند
یی از معصیت توبه کرده بود باز در معصیت افتاد آنگاه
شیمان شد روزی با خود گفت اگر بار گاه باز آیم ندانم حالم
نه بود هاتفی آواز داد که اَطَعْتَنَا فَشَکَرْنَاکَ ثُمَّ تَرَکْتَنَا
فَمَهَّلْنَاکَ فَإِنْ عُدْتَ اِلَیْنَا قَبِلْنَاکَ مارا طاعت داشتی ترا
دادیم بی وفایی کردی و مارا بگذاشتی ترا مهلت دادیم اکنون
باز آیی باشی قبول کنم اما قول مشایخ رضوان الله علیهم
جمعین در توبه آنست خواجه ذو النون مصری رحمه الله
وید تَوْبَةُ الْعَوَامِ مِنَ الذُّنُوبِ وَتَوْبَةُ الْخَوَاصِّ مِنَ الْغَفْلَةِ
تَوْبَةُ الْأَنْبِیَاءِ مِنَ الرُّؤْیَةِ عَجْزِهِمْ عَمَّا نَالَهُ غَیْرُهُمْ توبه عوام
زگناه بازگشتن است و توبه خواص از غفلت بازگشتن است و توبه انبیا
نست که عجز خویشتن بیند از رسیدن بجایی که غیر ایشان رسیده باشد

یعنی دو فرشته که چپ و راست اند که حسنه و سیئه می نویسند نویسنده حسنه را
آلحامی گوید و نویسنده سیئه را باز نویسد حسنه می نویسد و چهار ساعت
نویسنده سیئه درنگ می کند چون آن بنده توبه می کند از آن گناه که کرده است آنگاه
نمی نویسد اگر توبه نکرد بعد از ساعت می کند آنگاه می نویسد معنی مهلت
دادن این باشد

از سري سقطي قدس الله روحه پرسيدند ما التوبة
قال ان لا تنسي ذنبك تا هميشه از قلق و ضجر
مخالفت حق حزين باشي و از تشوير كرده حق بجويي چون
از خواجه جنيد قدس الله روحه پرسيدند فرمود التوبة
ان تنسي ذنبك يعني توبه وفاست و كناه جفاست
و در اوان وفا ذكر جفا جفا است ٥٥

[illegible]

خواجه سهل تستري باجماعي برانند كه التوبة ان لا تنسي

ذنبك توبه آن بود كه هركز كناه كرده فراموش نكني و پيوسته

در ندامت باشي تا اكر چه بسيار عمل داري معجب نكردي و باز

خواجه جنيد رضوان الله عليهم باجماعتي برانند كه التوبة

ان تنسي ذنبك توبه آن بود كه كناه كرده فراموش كني زانچه

تايب محب باشد و محب را ذكر جفا جفا باشد واين ضد قول اول

است در ظاهر اما در معني ضد نيست كه معني فراموش كردن آنست

كه حلاوت آن كناه از دل تو بيرون رود تا چنان كردي كه كويي

هركز آن كناه نكردي و خواجه جنيد رحمه الله كفت بسيار خواندم

و در هيچ چيز مرا چندان فايده نبود كه اندرين يك بيت بد

إِذَا قُلْتُ مَا أَذْنَبْتُ قَالَتْ مُجِيبَةً وُجُودُكَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهَا ذَنْبُ

جواب دهنده

چون وجود دوست در حضرت دوستي جنايت بود وصفش را چه

قيمت ماند اي برادر اجل در كمين است و فرصت عزيز كه ناصيه

كرفته ملك الموت ناكاه طالع شود پيري بنزديك بزركي بيامد

وكفت ايها الشيخ كناه بسيار دارم و ميخواهم كه توبه كنم شيخ كفت

كه دير آمدي پير كفت نه زود آمدم شيخ كفت چكونه پير كفت

هر كه پيش از مرك بيايد اكر چه دير آمده باشد زود آمده بود اي

واختلف في نسيان الذنب بعد التوبة وهو الاولى
للمبتدي [illegible]
[illegible]
[illegible]

سئل ابو عبد الله [illegible] عن التوبة
قال لا يذكر [illegible]
من عظمة الله دوام ذكره و بعضي از
كناه چنان جمع كفته اند ذكر كناه بود و
[illegible] و چون ذكر آن برد [illegible]
محال باشد كه [illegible] باز [illegible]

[illegible]

دوست

مرادي

۱۱

برادر هرچند آلوده و ملوثی چنگ بتوبه زن و امیدوار باش
که از سحرهٔ فرعون آلوده تر نهٔ و از سگ اصحاب کهف ملوث تر
سحر کننده گان که پیش موسی علیه السلام سحر کرده بودند
نهٔ و از سنگ طور سینا جماد تر نهٔ و از چوب حنانه بی قیمت تر نهٔ
غلام را اگر چه از حبشی آرند چه زیان دارد چون خواجه اش کافور
نام نهد چون ملائکه گفتند که ما را با فساد ایشان طاقت نیست
ندا آمد آری اگر بر در شما فرستیم رد کنید و اگر بدست شما بفروشیم مخرید
می ترسید که معصیت ایشان از رحمت ما زیادت آید یا می ترسید که آلودگی
ایشان بر کمال قدوسی ما اثری آرد این منی خاکیانند که در
حضرت ما قبول اند چون قبول ما آمد معصیت و لوث ایشان
کند بیت سراسر با همه عیبم بدیدی و خریدی تو زهی کالا زهی عیب و زهی لطف
خریداری

بسم الله الرحمن الرحیم باب سیوم در خشنود کردن خصمان

برادر اعز شمس الدین را حق سبحانه تعالی سعادت ابدی رساناد
بمنه و کرمه سلام و دعا از کاتب حروف مطالعه کند و بداند که
بعد توبه کار چیز خشنود کردن خصمانست و این عقبهٔ بزرگ است
راه دشوار
بدانکه گناهان همه بر سه نوع است یکی ترک کردن آنچه بر تو واجب است
از نماز و روزه و غیر آن قضا کن ازین جمله بقدر امکان آنچه توانی
دوم گناهی است که میان بنده و خداوند است چنانکه شراب خوردن

۱۱

ای عاشق محبت از چوب باید آموخت اگر اره
بر سر رانند چون ذکریا سر نگهدارد و اگر در آتش
اندازند چون ابراهیم دم نزند چنین کو نه بینی
از آنکه در مسجد رسول صلی الله علیه وسلم وعلی آله
منبر بر آرند حضرت رسالت چون خطبه کردی
متمسک بستونی شدی آن روز که منبر را بر زدند

[illegible]

وربا خوردن و آواز مزامیر شنیدن و مانند این بیرون آمدن
از مثل این گناهان بدان باشد که پشیمان شوی و عزم محکم کنی
که بیش خواهم کرد و سیوم گناهی است که میان تو و میان بندگانست
و این دشوارتر است و صعب تر است و بر انواع است در مال باشد و در
نفس باشد و در تن باشد و در زن باشد و در کنیزک باشد و در
دین باشد آنچ در مال است واجب است که باز بخصم رد کنی اگر ممکن
باشد و اگر عاجز باشی از خصم بحلی خواهی اگر غایب باشد بروح
او صدقه کن و اگر نتوانی نیکی بسیار کن و او را آمرزش خواه و
بخداوند باز گرد بتضرع و زاری تا او را بکرم خود خشنود کرداند
روز قیامت و آنچ در نفس است بر اولیاش بگو تا قصاص کنند یا نه
کنند و اگر عاجز باشی بخدای تعالی باز گرد بتضرع و زاری تا خصم
را خشنود کرداند روز قیامت و آنچ در تن است یعنی گفتن غیبت
و بهتان و شتم و مانند این واجب است که خود را بینی آنکس که او
تهمت دشنام دادن
را غیبت کرده دروغ زن کنی و از و بحلی خواهی اگر ممکن باشد و آن
جایی است که از زیادت شدن غضب او ایمن باشد و اگر از آنها
باشد که چون بگویی خشمش زیادت شود بخدای باز گرد و برای او
آمرزش بسیار خواه و اگر فوت شده باشد بروح او خیری بکن

وآنچ در

وانچ در زن وکنیزک آنرا نشاید که بحلی خواهی وظاهر کنی بلکه طریق
آنست که بخدای بازکردی تا روز قیامت اورا از تو خشنود کرداند
واکر ایمن باشی از زیادت شدن خشم او این نادرست بحلی بخواه
وانچ در دین است چنانک کسی را تکفیر کرده باشی یا کمراه کرده باشی
این نیز دشوارست باید که بپیش آنکس خود را دروغ زن کنی وازو
بحلی خواهی اکر ممکن بود واکرنه بخدای تعالی بازکردی وپشیمانی
بسیار بخوری تا خدای تعالی اورا از تو خشنود کرداند حاصل کار
درین باب آنست بدانچ ممکن کردد خصمانرا خشنود کنی وانچ
نتوانی بخدای تعالی بتضرع وزاری وبصدق دل بازکردی
تا روز قیامت ایشانرا از تو خشنود کرداند وامید بفضل خدای
عزوجل آنست که چون صدق بنده بداند خصمان اورا از
خزینهٔ رحمت خویش خشنود کرداند پس اکر بدانچ کفته شد
عمل کردی وبر ترک کناهان بکلی دل نهادی ولیکن کذشتها را
قضا نکردهٔ وخشنود خصمان نکردهٔ عتاب باقی وکناهان آخرینه
پس باید دانست که این عقبه عقبهٔ دشوارست ومهم است وخطر
او بزرک است روایت کرده اند از خواجه ابو اسحاق اسفراینی
رحمة الله علیه که از علماء بزرک بوده است کفت سی سالست

زیرا کی شتاب بتوبت تا زود و تائب بیم
انچه خیر که الناس یستحسنه بالتمام از
دوستان ناکسشته است پس
[illegible] عیان عقاب
[illegible]

که از خدای تعالی توبهٔ نصوح میخواستیم مستجاب نمی شد
وقتی بر بهلول تعجب گفتیم سبحان الله یک حاجت سی سالست
که روا نمی شود در خواب دیدم که گوینده میگوید تعجب میکنی و نمی
دانی که چه میخواهی این میخواهی که خدای تعالی ترا دوست
نبود و این حاجت نه حاجت خودست ای برادر گناه بنده
را سخت بلایی است اول گناه سختی دلست و آخر او کفرست
و بدبختی نعوذ بالله منها و فراموش مکن حکایت ابلیس و بلعم
باعور که اول کار هر دو گناه بود و آخر کار هر دو کفر یکی از
صلحا گفته است که سیاهی دل از گناهان است و علامت سیاهی
دل آنست که از گناه کردن نترسی و از طاعت کردن لذتی نیابی
و اگر نصیحتی شنوی در دل اثر نکند پس غافل مباش در
توبه تعجیل کن که اجل پنهانست و اگر توبه کردی پس شکستی
و باز گناه کردی باز در حال توبه کن و با نفس خود بگوی شاید که
پیش از آنکه باز گناه کنم بمیرم همچنین دوم بار سوم بار چهارم
بار هر بار که گناه میکنی توبه کن و در توبه کردن باز مایست و اگر
گوئی مرا از توبه این باز میدارد که میدانم باز گناه خواهم
کرد و بر توبه ثابت نخواهم ماند پس چه فایده در توبه کردن

فایده

جه فایده بدانکه این جمله غرور و شیطانست از کجا دانستی
تا آن زمانکه باز گناه کنی بمیری اما اینکه می ترسی از باز افتادن
در گناه بر تو اینست که بصدق توبه کنی و تمام کردانیدن توبه
بر خدای عزوجل اگر تمام کرداند فهو المطلوب و اگر تمام نکرداند
گناه گذشته آمرزیده شد و از آن بکلی پاک شدی نماند بر تو
مگر همین گناهی که بتجدید کرده و این سودیست بزرگ و فایده
بسیار بر تو باد بحکم التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ
توبه کننده از گناه مثل آن کس است که نیست گناه او را
مگر از بیم باز افتادن در گناه از توبه کردن باز نه ایستی که ترا قطعا
بتوبه کردن از دو فایده یکی حاصل است شنیده که رسول علیه
السلام فرموده است بهترین شما کسی است که چون گناه کند توبه
بسیار کند حاصل کار در باب توبه آنست که چون عزم درست
کردی بر ترک گناهان جناب خداوند از دل تو دانست که بیش گناهی
نخواهی کرد و خصمان را بقدر امکان خشنود کردی فریضه که از تو
فوت شده بود بقدر امکان قضا کردی و در باقی بتضرع و زاری
بخدای عزوجل باز گشتی غسلی پاک بکن و جامه پاک بپوش
و چهار رکعت نماز جناب باید بحضور دل بگزار پس روی بر زمین
بنه در جایگاهی خالی که جز خدای تعالی کس ترا نه بیند پس خاک

صح
بمیری و نخواهی ماند
شاید پیش از آنکه باز
گناه کنی

بو سر کن و سر و روی خویش در خاک بمال بچشمی گریان و دلی بریان
بو زننده و با آواز بلند بیکان کناه خود که در مدت عمر کرده
بکوی و نفس خود را ملامت کن ای نفس وقت آمد که توبه کنی و بخدای
تعالی باز کردی و یا خود طاقت آن داری که بر عذاب خدای
صبر خواهی کرد یا چیزی داری که ترا از عذاب مانع خواهد شد
مثل این کلمات بسیار بکوی پس هر دو دست بردار و مناجات کن
الهی بنده گریز پای باز بدر تو آمده است بنده گناهکار آشتی
میکند بنده گناه کار بعذر پیشت آمده است از من عفو کن و بفضل
خویش مرا قبول کن و بنظر رحمت سوی من نکر یا رب مرا بیامرز
و جمله گناهان مرا گذشته مرا در گذار و آنچ از عمر باقی است تا مرا
از گناهان نکاه دار که خیر بدست تست و تو بخشنده و بخشاینده
بیت قطره جز از کنه کر شد بدید، در جنان دریا کجا آید بدید
پس این دعا بخوان یَا مُجَلِّيَ عَظَائِمِ الْأُمُوْرِ یَا مُنْتَهِيَ
هِمَّةِ الْمُؤْمِنِيْنَ یَا مَنْ إِذَا أَرَادَ أَمْرًا فَإِنَّمَا یَقُوْلُ لَهُ كُنْ
فَيَكُوْنُ أَحَاطَتْ بِنَا ذُنُوْبُنَا وَأَنْتَ الْمَذْخُوْرُ لَهَا يَا مَذْخُوْرًا
لِكُلِّ شِدَّةٍ كُنْتُ أَدْخَرُكَ لِهَذِهِ السَّاعَةِ فَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ
أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ پس بسیار بکویی و زاری کنی یا مَنْ لَا

نگردد تیره آن دریا زفانی
ولی روشن شود کار جهانی

بشغلی

يَشْغَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ لَاتَشْتَبِهُ عَلَيْهِ الْاَصْوَاتُ يَا مَنْ لَا
يُغَلِّطُهُ السَّائِلُ يَا مَنْ لَايُبْرِمُهُ اِلْحَاحُ الْمُلِحِّينَ اذقنا برد
عفوك وحلاوة رحمتك انك على كل شيء قدير پس زود
بفرست وبراي جمله مسلمانان آمرزش خواه بلفظا ودت مشغول
شو كه توبهٔ نصوح كردي واز كناهان پاك بيرون امدي وپاك شدي
چنانك كويي امروز از مادر زادي وخداي ترا دوست كرفت وترا
اجر وثواب بسيار بدست آمد وبركت ورحمت بر تو چندان نازل شد
كه هيچكس وصف آن نتواند كردن واز عذاب وبلاء دنيا وآخرت
خلاص يافتي اي برادر اكر با عيب قبول نخواستي كرد با عيب
نيافريدي اعتقاد آن دار كه علت آدم عم آن كندم خوردن از
بهشت بيرون نياورد بلكه خود بيرون آوردن خواست [illegible] فردا
هزار هزار صاحب كبيره را ببهشت خواهند برد آدم را بيك زلة
از بهشت بيرون آرند لا والله اكر كويي كه آدم در بهشت بي
فرماني كرد تا از آنجاش بيرون آورد رسول ما صلي الله عليه وسلم
بقاب قوسين چه كرد كه اينجاش باز آورد وليكن بقاب قوسين
برد تا فرشتكان از صلوات او حرمت بياموختند اينجاش باز
آورد تا زمينيان از عبادت او شريعت بياموزند آنجا ميكفت

بعبادت

لَا اُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ اینجا گفت اَنَا اَفْصَحُ الْعَرَبِ هرگونه کر
توانی سجدهٔ میکنی و نیازی و سوالی بیش دار آورده اند چون
بنده گوید اِیَّاکَ نَعْبُدُ حق عزّ وجلّ گوید هرچه آورده است قبول
کنید و چون گوید اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ خدای عزّ وجلّ گوید هرچه
میخواهد بدهید و خزانهٔ پادشاهان رونق بسایلان کیرد و هیچ
سایلی بانیاز تر از خاک نیست آسمان و زمین عرش و کرسی
همه بوی دادند از نیاز وی ذرّهٔ کم نشد و هیچ خزانهٔ همچو
خزانهٔ خداوند نیست که هرچه همه خلق را بایست صدهزار
چندان بدادند و خواهند داد ذرّهٔ کم نخواهد شد والسّلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهارم در تجدید توبه

برادر اعزّ شمس الدّین اکرمه الله بکرامة التّائبین بداند که
کرات متقاضی چی بود که چیزی نبشته آید و به چیزی ارشادی
تنبیهی کرده شود و اندکی دلماندگی هم میکرد بنابران چند
مکتوب متواتر نبشته شده است بتامّل تمام مطالع کند و پیش قاضی
صدر الدین نیکو تحقیق کند و نیّت داعی همین است که چون قاضی
صدر الدین آنجاست چیزی مشکل نخواهد ماند و بقدر وسع
کار بندد که اصل کار است و در هر ساعتی از تجدید توبه غافل نبود

همت

وهمت بدان بندد که حق تعالی بحقیقت توبه رساند اصل همه سعد
درکار توبه است زیرا که سرمایهٔ کار ایمانست واین راه که رود
ایمان رود واین بار که کشد ایمان کشد واین بادیهٔ خونخوار
که قطع کند ایمان کند واین بحر محیط که سیاحت کند ایمان
کند واین سرّیست که چند ایمان نجند واین درد کرا باشد ایمان
را باشد واین طلب که نماید ایمان نماید وچون توبه بدید آمد
ایمان بدید آمده که آفتاب ایمان در هر سینه بر قدر توبهٔ او تابد
همان مقدار که درگاه توبه بروی گشاده میشود آفتاب ایمان بر
قدر آن در تابش می آید پس درست کردن مقام توبه اهمّ مهماتست
وحقیقت توبه گردش است از نهاد خویش بگردد وپیر که مرید
را چهله فرماید برای این گردش فرماید تا او از نهاد خویش بگردد
وچون مرید از نهاد خویش بگشت دیگر بود دیگر گشت آنک
تو دیده بودی نیست مردی دیگر بدید آمد که چون صفت بگشت
او نیز نماند اگرچه ذات برجاست که آنرا اعتبار نیست پس او را
هر آینه ایمانی دیگر بدید آمد که آنرا حقیقت ایمان خوانند اما پیش
از گردش جز تقلیدی وحرکت لسانی بیش نبود چنانک بیشتر خلق

حقیقت

براند واینست که گفت ۰ مثنویات

تا کی بزبان خدا پرستی ؛ این نیست مگر هوا پرستی ،
تا نکردی تو مسلمان از درون ؛ کی توانی شد مسلمان از برون ،

واین خر لنگ ایمان تقلیدی و حرکت لسانی که من و تو داریم
این راه نتواند رفت واین بار نتواند کشید واین بادیه خونخوار نتواند
برید واین شربت مردان نتواند چشید مثل است که بار پیل بر خر نمی
نکشد اینست که گفت مثنوی محرم دولت نبود هر سری ؛
بار مسیحا نکشد هر خری ، کر رستم راهم رخش رستم کشد واز دوری
این مقام واز هولی آن کار نباید که در خاطر آن برادر فتوری
ونفوری روی نماید وراه گریز پیش گیرد الفرار مما لا یطاق
من سنن المرسلین برخواند در بستن وگفتن این خوفست
زینهار نومیدی بهیچ حال هیچکس را جایز نیست اینجا کار بی
علت است بهائی نمی باید بسا کس بود که از پیش بت بردارند
بطرفة العین چنان برگیرند که هنوز سجده گاه در پیش بتکده
گرم بود که اورا از همه ملک و فلک در گذرانیده باشد و در صفی
رسانیده که اکوان انس وجن وملک ویرا باز طلبند نشان نباشد
سرگردان شوند وگویند این چه بود و چه شد جواب دهند
فعال لما یرید هرچه خواست کرد چون وچرا درین

[illegible]

[illegible]

حکمت

حضرت باری نیست وعلت را مدخل نه که اینجا کار بی علت است
یکی را بایزید ویکی را ابوجهل ویکی را باعلی علیین برآریم
ویکی را باسفل السافلین فرو بریم باز گردید وچون وچرا در
عالم انسانیت خرج کنید که از اینجا برآمده است حق تعالی آن
برادر را بینای خویش کرده اند واو را از بینش وی بردارد بمنّه
وکرمه بالنبی وآله هرچند توانی همت بلند دار ای برادر
همت مردان بهیچ چیزی فرو نیاید آسمان وزمین عرش
وکرسی وبهشت ودوزخ بار همت ایشان نکشد اینست که گفت
مثنوی نی در غم دوزخ وبهشتند   این طایفه را چنین سرشتند
جنگ در حضرت خدای زده   هرچه آن نیست پشت پای زده
همت این مردان فضاء پاک وصحرای بی خس وخاشاک خواهد تا
کنار وی صحرای
در وی پرواز کند وهیچ فضایی پاکتر از فضاء ربوبیت نیست
همت مردان گرد کعبه وبیت المقدس نگردد وبآسمان وزمین طواف
نکنند سبحان الله عجب کاریست مردی در جای خود نشسته
وپای در دامن کشیده وسر بزانو نهاده وسرّ او از کون ومکان
درگذشته زهی همت که امتزاج در آب وخاک نیابی ازینجا گفته
اند تصوّف چیست آنکه در وی قرار نیست زیرا که چون آب قرار گرفت گنده

شود اَلْمَاءُ اِذَا طَالَ مَكْثُهُ ظَهَرَ خُبْثُهُ روا باشد که مرد بصورت
اب هرگاه دراز شد اصل او ظاهر شد جز او
در گوشهٔ خود قرار گرفته بود و سرّ او در ملکوت و جبروت جولان
میکند این دانی چیست رفتن چو تیز کردد دیوار بعکس باز کردد
نه بینی که آن سنگ آسیاء خراس که میکردد از غایت رفتن هر که نظر کند
گوید که ایستاده است خواجه جنید را رحمه الله گفتند ای بیحرا
بسماع بر نخیزی او این آیه بر خواند وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا
جَامِدَةً وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ شما رفتن مانی بینید چو
رفتن تیز شود در دیدار نیاید نسیم سحر جنان گذرد که کسی
را خبر نباشد والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مکتوب بیست و پنجم در طلب پیر برادر شمس الدین شرفه الله
في الدارين بداند که مبتدی را بعد صحت توبه باجماع مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم فریضه است که پیری پخته و فراز
و نشیب طریقت گذشته مستقیم الحال گشته و قهر جلال و لطف
جمال دیده اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ در حق وی حقیقت
شده و بر جملهٔ علت امراض مرید واقف و به علاج آن طبیب
حاذق گشته طلب کند قال الله تعالى كُوْنُوا مَعَ الصَّادِقِيْن
امر است در بودن با صادقان و این پیغامبران اند صلواة

[illegible]

[illegible]

الله

الله علیهم و بعد ایشان خلفاء پیغامبر اند و آن مشایخ اند
العلماء ورثة الانبیاء منشور خلافت ایشانست علماء امتی
فرمان
کانبیاء بنی اسرائیل طغراء ایشانست قال النبی صلی الله علیه
وسلم الشیخ فی قومه کالنبی فی امته شیخ درمیان قوم
خویش راه نمای در دین حق چنانست که پیغامبر در میان
امت خویش و امت را در راه دین حق از پیغامبر چاره
نیست همچنین قوم را بی شیخ که خلیفهٔ پیغامبر است ازینجا
است در کلمات مشایخ لا دین لمن لا شیخ له دیگر حضرت
رسالت فرموده است اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر
وگفت اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم اگرچه
در بدایت هدایت نه پیغامبر حاجت بود و نه شیخ آن تخمی
است که در زمین دل جز بدست کاری نظر عنایت الله نیفتد
ولکن الله یهدی من یشاء ولیکن هر کجا آن تخم پیدا آمد
در پرورش آن بنیابت و خلافت حق به پیغامبری یا شیخی
که نایب پیغامبر است حاجت بود که وانک لتهدی الی
صراط مستقیم و دلایل عقلی در کتب مشایخ رضوان الله علیهم
بسیارست یکی از آن اینست که راه کعبه ظاهر و صورتی است بی

علماء امت من مثل انبیاء
بنی اسرائیل اند

[illegible]

اقتدا کنید [illegible]
بعد از من ابو بکر و عمر

وجای دیگر فرمود وممن خلقنا امة یهدون بالحق
[illegible]

[illegible]

[illegible] هدایت
میکنی به راه استوار

[illegible]

دلیلی و راه شناسی نمی توان رفت با آنک روندها هم دیده راه
بین است و هم قدمی قوی و هم راه محسوس و را طریقت که صد
و بیست هزار و اند نقطه نبوت دران راه قدم زده اند و اثر ظاهر
تند
و محسوس نه بی دلیلی و راه شناسی محال بود که کسی رود و دیگر
چنانک در راه صورت سراق و قطاع طریقه بسیار اند بی بدرقه
دزدان
نتوان رفت در راه طریقت دنیا و نفس و شیاطین انس و جن جمله
راه زنانند بی بدرقه صاحب دلی و ولایتی نتوان رفت و دیگر
انک درین راه مزلات قدم و آفات بسیارست و بی شمار تا فلاسفه
یعنی حکیمان
و دهری و ملاحده و معطله و اباحتی و مثل ایشان از اهل بدعت
قومی از دهریان ملحدان قومی که عالم را بصنع حق تعالی نمیگویند
و هوا جمله بی شیخی کامل و مقتدایی و اصل درین راه بسرمایه
عقل خویش در آمدند هر یکی در بادیه افتادند و هلاک شدند و
دین بباد دادند بیت تو چون موری و این راهی است همچون
موی بت رویان مرو زنهار بر تخمین و بر تقلید و بر عمیان
بگمان سخن گفتن نابینایان
لیکن صاحب سعادتان در پناه دولت صاحب ولایتان ازان عقبات
دشوار
بسلامت عبور کرده اند و ازان مزلات و مهالک خلاص یافته و در سلوک
گذشتن
خویش دیده اند که هر کسی کجا افتاده است و چگونه هلاک شده است
و دیگر روندگان را از ابتلا و امتحان گوناگون فترتها بسیار افتد اگر
فتور

مزلات
جای لغزیدن

عقبات
[illegible]

مبتلی

شیخی صاحب تصرف بود که مرید را از وقفه و فتور باز رهاند
توقف شور
و بعبارت و اشارت لطیف وی را در روش آرد و اگر نه در وقفه و بیم
افتد و همه رنج ضایع شود قطعه در سایه پیر شو که نابینا،
آن اولیتر که با عصا گردد، گاهی شود کوه عجب بر هم زن، تا پیر
ترا چو کهربا کرده، گر این نکنی که گفت عطار، هر رنج که میکشی هبا کرده،
ناچیز
دیگر آنکه رونده را درین راه ببعضی مقامات روحانی گذر شود و روح
از کسوت آب و گل مجرد شود و پرتو نور حق برو تجلی کند و روح
درین حال در خلافت حق ید بیضا نماید و ذوق انا الحق و سبحانی
در حلق وقت خویش یابد و پندار یافت و وصول بمقصود در وی
پدید آید عقل و علم و فهم او البته ادراک نتواند کردن اگر درین
حال لطف شیخ صاحب ولایت دستگیر او نشود خوف زوال
ایمان بود و بیم افتادن در بادیه حلول و اتحاد باشد دیگر
فرود آمدن، یگانه شدن،
چیزی بچیزی
آنکه رونده را در اثناء سلوک راه از غیب شبهات پدید آید
و وقایع برو گشاده شود و احوال شیطانی و نفسانی و رحمانی
برو ظاهر گردد و مبتدی را بدینها هیچ وقوف نه زیرا که این همه
زبان غیب است و زبان غیب هم اهل غیب دانند که زبان مرغان را هم
مرغان دانند چنانکه کسی گفته است مثنوی

توجه داني زبان مرغان را چون نديدي کهي سليمان را
اگر اينجا شيخي مويد بتاييد الهي و معلّمي بعلم تاويلات و زبان
داني از مغيّبات نباشد مريد هرگز از اينجا ترقي نتواند کرد و ديگر
آنکه در حضرت پادشاهان صورت اگر کسي خواهد که در چنين مرتبه
يابد يا ولايتي و محلّي و قربي حاصل کند اگرچه استحقاق آن ندارد
تا خدمتي لايق پادشاه از دست وي برخيزد امّا چون بجانب
مقرّبي از مقرّبان پادشاه شود و خود را بدو بندد و آن مقرّب
مقبول قول و منظور نظر پادشاه بود آن التماس او در حضرت
پادشاه عرض دارد پادشاه در عدم استحقاق و کم خدمتي
آن شخص نه بيند در حقوق سابق و مکانت و قربت آن
مقرّب نگرد و قول او ردّ نکند و التماس او باجابت مقرون
گرداند و او را بدان مرتبه و بدان محل که مقصود او بود برساند
اگر آن شخص بخودي خود طلب کردي سالها دراز هرگز نيافتي
و بدان مطلوب نرسيدي و همچنين مشايخ رضوان الله عليهم
اجمعين در حضرت پادشاه پادشاهان مقرّب اند و مقبول
القول اند هر که بديشان بپيوندد و خود را بر ايشان بر بندد
بمقصود و مطلوب برسد مشايخ را رضوان الله عليهم

بحکم صفاء نظر و پاکی اسرار بر اسرار و اشارات قرآن قدیم
و احادیث رسول کریم صلی الله علیه وسلم نظر افتاده بود بهم
طریق دل در راه جان سپردند و کار مریدان از مقدمات
نتایج استخراج کردند و بدان نتایج احکام نهادند حکم اول
آنکه چون حق تعالی دیده یکی بر افعال بگشاید تا نیک را نیک داند
و بد را بد و ارادت ازالت آن در وی پدید آید اما طریق
دور کردن
ازالت آن نداند چه کند بیکی ازین مقبلان درگاه و مقبولان
الله خود را بر بندد و قصد تبدیل احوال کند تا آن مقبول
الله این افتاده را برگیرد و این گم شده را در پذیرد و او را
از نفس اماره باز ستاند دوم آنکه اگر فتوری پیش آید و
قصوری او را روی نماید از راه لطفه… تحت ترغیب
کند و در یابد سیوم آنکه او را از قرینان و هم نشینان بد باز
دارد و شنیدن کلام ایشان منع کند که هر چه مرید بسالی از خود
بر کند ایشان بساعتی در دل وی بنشانند و همچنین احکام دیگر
و گفته اند که ممکن است که مرید بیک پیر بمنزل رسد روا باشد
که بدو یا بسه و یا بچهار و یا بیشتر ازین صحبت کند تا آنکه بمنزل
رسد که هر پیری و صحبتی وی را سبب کشف مقامی کردند اما

نیکوتر آن بود که پیران را بمقام خود آلوده نکرده اند و نهایت
ایشان را اندر آن مقام نشان نکنند گوید نصیب من از صحبت
ایشان این بود ایشان فوق این بوده اند این یادب نزدیکتر
بود بدانچ بالغان راه خداوند را با مقام و احوال کار نبود
لیکن چون با پیري صحبت کرد بي اجازت وي از آنجاي نرود
و از صحبت وي جدا نگردد این نگاه دارد و برجمله از غیبت
پیران احتراز باید کرد اگر بي اجازت ایشان یا بر طریق بطلان
پیر اول بنزدیک پیري دیگر شود روا نباشد هر که چنین کند
مرتد طریقت باشد و اندر عادات مشایخ رضوان الله علیهم
چنان رفته است چون مریدي بدیشان تعلق کند وي را سه
سال اندر سه معنی ادب کنند اگر بحکم آن قیام کند پوشیدن
خرقه مر او را بتحقیق نه بتقلید مسلم دارند و الّا گویند که
طریقت مر این را قبول نمي کند و آن سه چیز اینست که یکسال بخدمت
خلق و یکسال بخدمت حق و یکسال مراعات دل خود دست
بدعا و زبان بسوال گشاده دارد إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُلِحِّيْنَ
بدرستیکه الله تعالی دوست میدارد الحاح کنندگان را
فِي الدُّعَاءِ چنین گوید در دعا و سوال برده شرم از وي
در دعا
بردارد و آنچ خواهي گستاخ وار خواه و هرچه خواهي حقیر مخواه

اگرنامعز

اگرنه همت از درگاه برخیز تا نستانی بقطع بداند هرکرا چیزی
داد رایکان داد و هرکرا ایمان داد رایکان داد و هرکرا آخرت داد
رایکان آمرزید همه عالم ستانند او بخشد هَلْ مِنْ سَائِلٍ هَلْ مِنْ
هرشب کسی را سایل
دَاعٍ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ برانگیخت که بخواهید مارا کرم فراوانست
بفرمائیم تا بخواهید چون بخواهید تقاضا کنم چون کاهلی کنید نا
خواسته دهیم رباعی انکه ناخواسته عطا بخشد، گر تو
خواهش کنی جهان بخشد، پادشاهیست او اگر خواهد، هر دو عالم
بیک گدا بخشد، ای برادر این همه کرمست اینجا استحقاق نمی
باید که کریم آن بود که بنا استحقاق دهد هرکه باستحقاق دهد
کریم نبود زیرا که استحقاق سببی موجب است هرجا که موجب
آمد دین آمد و دادن دین کرم نبود نقلست که کافری در
میان حرب امیر المومنین علی را گفت رضی الله عنه یا علی
تیغ مرا ده علی تیغ بدو داد کافر گفت یا علی سخت دلیری
یا سخت نادانی که شمشیر بخصم دادی علی گفت بهر آن
که تو دشمن و خصم بودی لیکن زبان سائلان داشتی والسلام

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ۔ مکتوب در اهلیت شیخی

برادر شمس الدین اعزه الله فی الدارین بداند که بناء اهلیت

شیخی و استحقاق مرتبهٔ مقتدایی را بر سبیل اجمال ببنج رکن
نهاده اند و آن هر بنج رکن ازین آیة استخراج کرده اند که خداوند
عزّ و جلّ گفت فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ
عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا حق سبحانه و تعالی چون موسی
را علم بمریدی و متعلمی بخواجه خضر علیه السلام فرستاد
او را بمقام شیخی و مقتدایی و معلمی به بنج مرتبه یاد کرد اوّل
اختصاص عبدیّت که من عبادنا دوم استعداد قبول حقایق
از ایتاء حضرت بی واسطه که آتیناه رحمة سیوم خصوصیت
یافت رحمة خاص را از مقام عندیّت که رحمةً من عندنا چهارم
شرف تعلّم علوم از حضرت خداوندی بی واسطه وَعَلَّمْنَاهُ
بنجم دولت یافت علوم من لدنی که مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا و این بنج
مرتبه جامع است مر جمله معانی کمالات را و شامل است مر همه
درجات و مقامات را و شرح تفصیل آن در مکتوب نگنجد پس شیخ
و مقتدا باید که بدین خاصیّتها مخصوص گردد و بدین صفتها
موصوف بود و بدین مرتبها گذر کند در جمله هر مقامی نیکو خصلت
پسندیده که در قرآن یاد کرده است و در اخبار آمده است در وی
موجود بود تا شیخی و مقتدایی را شاید او را مقام عبدیّت و تا

ازو

اَزْرَفْعِ ماسِوَی اللّٰه ازاو نگردد عند اللّٰه نتواند بود و بدرجهٔ
بندگی
مِنْ عِبادِنَا نتواند رسید دوم استعداد قبول حقایق از انبیاء
حضرت بی واسطه و تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید
مستعد قبول حقایق از حضرت عزت بجا و استعداد نگردد و بسعادة
آتَیْنَاهُ رَحْمَةً نرسد سیوم یافت رحمت خاص از عندیت
وَ تا تَخَلَّقُوا بِاَخْلاقِ اللّٰه نبود و در سرّ او تجلّی صفات الوهیت
بزرگوار
نتابد بمقام عندیت نرسد و بصدد رحمة مِن عند نانشیند
چهارم تعلّم علوم ست از حضرت عزت بی واسطه و تا لوح
دل از نقوش علوم عقلی و سمعی و حسّی پاک نگردد تعلم علوم از
حضرت عزت بی واسطه نتواند بود و بکرامت و علّمناه مکرم نتواند
شد پنجم مخصوص بودن بعلم مِنْ لَدُنّی بمعرفت ذات و صفات
و افعال خداوند تعالی تعلّق دارد چنانکه حضرت رسالت فرمود
عَرَفْتُ رَبِّی بِرَبِّی و تا بولادت دوم نرسد که عیسی پیغامبر
شناختم رب خود را برب خود
علیه السلام از آن نشان داده است لَنْ یَلِجَ مَلَکُوتَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ مَنْ لَمْ یُولَدْ مَرَّتَیْنِ این درجه نبود و بشرف عِلْمِ مِنْ
لَدُنّی مشرف نگردد یعنی هر که از مادر بزاید این جهان بیند
و هر که از خود بزاید یعنی از اوصاف بشریت بیرون آید آن

صفات بشریت بلیتی و حجبی [illegible] است
[illegible]
[illegible]

یعنی صفات غضبی و شهوانی

[illegible] تا اگر ادبی نبوی یکبار [illegible]

[illegible]

علم نو بسد ازو همه [illegible]

معرفت حسی و [illegible]
[illegible] معدن المعانی
[illegible]

[illegible]

جهان ابیند بس دنیا وعقبی هردو حاضر بیند مَنْ لَمْ یُوْلَدْ
مَرَّتَیْنِ این باشد وبا این همه گفته اند که شرایط مقام شیخی
ومرتبهٔ مقتدائی در حصر وعد نیاید شیخی ومقتدائی نه بدان
شخص وستار وریش است که خلق به بیند شیخی ومقتدائی بحقیقت
این معنی است که در مقام عنایت در فی مقعد صدق در زیر
قبهٔ عنایت وغیرت حق است اَوْلِیَائِیْ تَحْتَ قِبَائِیْ لَا یَعْرِفُهُمْ
غَیْرِیْ رباعی مردان رهش زنده بجانی دگرند ٭ مرغان
هواش ز آشیانی دگرند منگر تو بدین چشم بدیشان کایشان ٭ بیرون
ز دو کون ز جهانی دگرند اینجا سوالی است که کنند وآن آنست
که مبتدی مثل این شیخ ومقتدا کجا یابد ومبتدی را چگونه نشان
منتهی تواند بود وشناخت وی این را چگونه میسر شود ومبتدی
را درست نه که بمیزان عقل وکیل خویش مردان حق را بسنجد وبنظر
مختصر خویش واصلان ومقربان حضرت عزت را نشان کند واین
همه درست نیست که کسی را تقلید کند بمجرد دعوی بس بچه داند
که فلان شیخ مثلا مدعی است ونه محقق یا او کامل است ومنتهی
وبلان جا رسیده است که بدو اقتدا کند یانه جواب اینچنین گفته
اند هریکی را از طالبان بران مقدار که او را نصیب شده است ونهاده

مولانا حمید الدین ناگوری علیه الرحمة میگوید
انکه بجان زنده بود بمیرد باز انکه بجانان زنده
بود هرگز نمیرد واین از جمله ذوقیاتست
من لم یذق لم یدر در جملهٔ ذوقیات
جواب همین است

عنایت وغیرت حق بود ونوعیست غیرت از بنده جناب
یکی هر محبوبی را دوست میدارد ودوم دیگری را خلق کرد
بس اول بخیر ناخوشی او را حاصل شد وغیرت من
الله این جواد نباشد بلکه هر جا جواد باشد یعنی آنکه کسی از
صفات جمیله پاک گرداند در صفتی ماند ومهجور سبحانه و
تعالی آن صفت ملفوظ برو [illegible]

غیرت من الله با
محبوب را [illegible] اصلاح
دوست میدارد [illegible]
میگوید [illegible]

[illegible]

انذابار

ابدا اسباب آن و آلات آن بچیزي کمارند کماشتني که هرکز از آن
بیرون نتواند شد و بر قدر حظ و نصیب هر کسي طلب بروي
مسلط کرده اند چنانکه در راه او کاهي هم نیفتد چنانکه طالب
تعین کردن
عالم را بر مقدار نصیب او در ازل طلبي در سینه موجود بود هیچ
مانعي و صارفي در آن نه همچنین درین طلب دان بي تفاوت سوالي
باز گردانند
دیکر کنند که علامتي هست که بدان تمیز کنند مدعي را از محقق
و اهل را از نااهل جواب کفته اند این علامتها بسیارست و عبارت
کردن از آن دشوار و همه را محیط شدن نتوان با این بهمه اینچنین
علامتي که طردي و عکسي بود که اگر آن نشان بود بدانند که هست
و اگر نبود بدانند کسي نکفته است حاصل امر در حق کسي که عنایت
سابق است که اَلْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ در ابتداء بر قضیه
عنایت ابری قبل آب و خاک است
وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا قدم در راه طلب نهد بکمند جذبات
آن کسانیکه جهاد میکنند و در راه ما
عنایت رباني روي دل از مألوفات طبع و مستلذات نفس بکرداند
و متوجه حضرت صمدیت کردد عنایت سابق و تقاضاي ازلي بر سنت
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا جمال شیخي واصل و مقتدایي کامل در آیینه
ارائه هدایت کنیم ما ایشان را راه خویش
دل او بر وي عرض کنند و آن شیخ سالک بود نه مجذوب که مجذوبات
شیخي را نشایند اگرچه سالک هم مجذوب بود اما مجذوب سالک

دیگر است و مجذوب مطلق دیگر که چون مرید صادق جمال شیخی
در آینه دل خود مشاهده کند در حال بر جمال ولایت او عاشق
گردد و قرار و آرام از وی برخیزد و در طلب آید و منشأ جمله این
سعادت این نظر است و این عاشقی است که تا مرید بر جمال
ولایت شیخ عاشق نگردد در تحت تصرف ارادت شیخ بکلی در
نیاید و مرید باید که مرید مراد شیخ بود نه مرید مراد خود از اینجا
اراده کننده
گفته اند اَلْاِرَادَةُ تَرْکُ الْاِرَادَةِ سر این معنی است که گفته رباعی
ارادت ترک کردن خواهش است
ای دل اگرت رضاء دلبر باید ٭ آن باید کرد و گفت کو فرماید ٭
گر گوید خون گری مگو از چه سبب ٭ ور گوید جان بده مگو چون شاید ٭
و مشایخ طبقات را اختلاف است که مرید کرا گویند و مراد و شیخ
کرا گویند بعضی بر آنند چون یکی در صحبت بزرگی صاحب ولایتی در
آید و حرکات و سکنات او را متابعت نماید این را مرید گویند و
او را مراد خوانند و شیخ خوانند و بعضی بر آنند که مرید کسی را
گویند که او را صاحب ولایتی یا عارفی یا عالمی مقراض بر دست خود
بر سر وی راند و او قبول کند این را مرید گویند و راننده مقراض را
مراد خوانند و شیخ خوانند و علی التحقیق خداوند را بندگانند که
در متابعت رسول وی عم از کل کاینات عبور کرده اند و در

همدرین محل فرمود که متعلم و دانشمند را
در راه طریقت این اعتبار نتوان
تعجیل آوردن زیرا که او باعتراض
پیش می آید می گوید که در فلان کتاب
چنین ذکر کرده است پس سخنی
شنوده هم همچنان است اگر بکتاب
هم همچنان و اما اگر اعتراض
تعجیل نتوان و اینجا [illegible]
یکی از سبب آنکه طایفه [illegible]
داند پس او را تنبیه و ترغیب باید
کرد پس دیر شود و سبب آنکه
در سخن پیر نکند تعجیل در آید
طریقت باید زیرا که هر سخنی [illegible]
می گوید پس با ایشان تعجیل [illegible]
می آید همدرین محل فرمود
مولانا شمس الدین یحیی با [illegible]
بود گفت چه استادان بود [illegible]
تعلیم ده فایده روزی می گفتم [illegible]
مرید شیخ نظام الدین شدم [illegible]
هم روزی حاصل می شود [illegible]
میان [illegible] راه طریقت [illegible]
چه وقت الکون [illegible]
مولانا شمس الدین یحیی گفت چرا
گفت از سبب آنکه [illegible] با سخن پیر
اعتراض [illegible] و برادر [illegible] سخن
را [illegible] پس همه حال سخن پیر
باید شنیدن فایده [illegible] بر فعل
ظاهر شرع ترک [illegible] سخن پیر ظاهر شرع
را ترک باید او [illegible]
عم [illegible] علیه السلام [illegible]
علیه [illegible] گفتند [illegible]
[illegible] دیدی [illegible]

[illegible]

معنی این حدیث آنست [illegible]

[illegible]

تصرف بر [illegible] زیرا که تصرف [illegible] بنا بر ارادت و اخت[illegible] و [illegible] او طبیعت [illegible] بود چون آن نماند [illegible] ارادت حق بود و بنده را هیچ تصرف نبود و تا [illegible] این که شنیده ای بی یسمع و بی یبصر الی آخره الخ
معدن المعانی

تجلیات صفات جمال و جلال حق همگی هستی ایشان گم شده بود در مقام
آن خداوند
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا مقام
بس من برای او گوش شنوا م او را و چشم بینا و دست و زبان
ساخته اگر نظری از شفقت و همت بر بیگانه کنند یگانه گردد اگر
بر عاصی کنند مطیع گردد و اگر بر مطیع کنند در تحت ولایت بنشیند
گفته اند هیچ بقعه و مقامی نبود که یک صاحب دولتی نباشند
و همه بی دولتان در پناه سایهٔ دولت او باشند خلیفه و سلطان
در هر عصری یکی بود اما تره فروش چندان که خواهی در هر
سبزه
شهری باشد در خبرست که پیوسته در میان امتان سیصد و اند
کس باشند که قیام عالم بدیشان بود و راحت و رحمت از آسمان
بر زمینیان از برکت ایشان رسد پرسیدند صفت ایشان چه باشد
فرمود اَلزَّاهِدُوْنَ فِي الدُّنْيَا وَالرَّاغِبُوْنَ فِي الْآخِرَةِ وَالرَّاضُوْنَ
تارک اند در دنیا و رغبت کننده اند در آخرت و راضی اند
بِقَضَاءِ اللّٰهِ وَقَدْرِهِ ای برادر یقین بدان که این کاری است
بقضای الله تعالی و قدر او
بیش از من و تو بوده هر کسی را بمنزل رسانیده و مقام وی بدید
کرده هیچکس کاری نو آغاز نکرده است همانست که زیر قلم بوده
است در کاری تمام شده هر کسی قدم می زند تو پنداری آن صد
هزار و بیست چهار اند نقطهٔ نبوت که در عالم آمدند کاری
نو در عالم آوردند حاشا و کلا بلکه گنج در سینه تو بود جنبانیدند

وانج در حق تو رانده بودند سوی آن خوانند و بس عتب و رسل
وسایط است با حکم و تقدیر است بیرون می رود ابو الحسن
خرقانی رحمة الله علیه گفت که دل همه صدیقان را پاره پاره
کرد به تیغ قهر و حکم ایشانرا بانتظار قطرهٔ آب کرده اینده و خود
نه بگشاید و موسی علیه السلام را در دل آمد که همین منم که
خداوند جل و علا با من سخن میگوید ندا آمد که عصا بر سنگ زن
عصا بر سنگ زد صحرایی دید صد هزار موسی عصا بر دست
گرفته و کلاه بر سر نهاده میگویند ارنی والسلام مکتوب

هفتم در ارادت بسم الله الرحمن الرحیم

برادر شمس الدین بداند ارادت خواست دل است که در دل
اندیشه بچیزی متعلق گردد و ازان اندیشه جنبشی در دل
بدید آید که بدان جنبش نیت طلب آن چیز خیزد و هرچند
مراد شریفتر ارادت بهتر و نیکوتر و حقیقت ارادت خواست
محض است و تجرد از شوایب و اعراض و پاک از تغیر بدیرفتن
یعنی [illegible] غرضها
و ممتنع گشتن باسباب و منقطع شدن از اغراض تا جز در
باسبابیکه منع کند ارادت یعنی عرضیکه باشد ازان منقطع شدن
حضرت الهیت باز نه ایستد   مثنوی
از ارادت [illegible] شود

تا بهشت و دوزخت در ره بود ٭ جان تو زین راز کی اگه بود ٭

[illegible]

جون برون

جون برون آیی ازین هر دو تمام، صبح آیی دولت برون آی و شام

اما ارادت آدمی را علایق و موانع است کاهی از ضعف ارادت

الجه ترس اید

وکاهی از عجز مرید وکاهی از امتناع مراد و با این همه ارادت

بعضی از ریا [illegible]

آدمی مشوبست بغرض برای نیکونامی و مدح و مانند آن مرید

صادق آنست که ارادتش از حظوظ و نصیب خویش پاک کشته باشد

و ارادت در طریقت جون نیت در شریعت است جنانکه در شریعت

هر عبادت که از نیت خالی بود قدر ندارد و در طریقت هر

حرکت که از ارادت خالی بود هیچ مرتبه ندارد و ارادت بر سه

کونه است یکی ارادت دنیاست که آدمی در طلب دنیا مستغرق

کردد و این ارادت آفت تمام و مرض مهلک است جون بر دل

مبتدی مستولی شود او را از جملهٔ خیرات منع کند و فترتها

خلل

در راه او پدید آید و هر که عمر در ارادت دنیا صرف کند در

قیامت از راحت و سعادت جاودانه محروم کردد وَحِیلَ

بَیْنَهُمْ وَبَیْنَ مَا یَشْتَهُونَ ۝ اشارت بدین است بزرکان

کفته اند هر مریدی را که دل در ابتدا بدنیا ملتفت باشد از وی

هیچ صلاح نیاید و هر جه زیادت از مُهِم قوت وقت است

نقصان

جمله سبب ندامت و حسرت قیامت است ارادت دوم احوال

مشوب
آمیخته شده

در او بعضی حال [illegible]
و در آن [illegible]

آخرتست که ذات آدمی از این منزل ترقی نماید و درجات
آخرت و سعادت ابدی در دار آن محجوب کرد و بدان ارادت
مجاهدها و ریاضتها پیش گیرد و عمر در طلب و تعب آن
بذل کند تا بقیامت مراد خود یابد و این ارادت زهاد و
یعنی عیب دور
عُبّاد است و این را رغبت و رهبت گویند قرآن مجید از این
رغبت رهبت
هر دو ارادت خبر داده است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
بعض از شمایان آن شخص اند که اراده میکنند دنیا را
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ و ارادت آخرت شریفتر از ارادت
و بعض از شمایان آن شخص اند که اراده میکنند آخرت را
دنیا است که آخرت حکم بقا دارد و دنیا حکم فنا پس طالبان
مریدان دنیا اند و مُتّقیان مریدان عقبی سیوم ارادت حق است
که آدمی را دیدهٔ بصیرت گشاده کردند و بهمت از جملهٔ مکونات
درگذرد و بیند که هرچه زیر ذل کون درآمده است رقم ذلیلی
خواری
و مخلوقی دارد و چنگ زدن بذلیل و مخلوق جز خواری
نیفزاید بر سمای ارادت عزت مکون کون بر آید تا عزیز
بزرگی یعنی حق
هر دو سرای گردد چنانکه قرآن قدیم خبر داد مَنْ كَانَ
هر که باشد که
يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا چون این مرید از دنیا
اراده کنند عزت را پس مر خدای راست عزت همه
درگذرد بدرجات آخرت هم قناعت نکند و هرچه در راه وی
پیش آید جز مرادِ مقصود همه را زنار رویت راه خود شمرد
ثواب

[illegible]

[illegible]

جنانك

چنانک بزرکی را پرسیدند ما الطاغوت قال ما شغلک عن
چیست طاغوت — آنچه مشغول کند ترا از
الحق فهو طاغوتک هرچه ترا از حق مشغول کند طاغوت تست
حق پس آن طاغوت تست
در طلب حق کمر جهد بر میان جان بندد و مردوار در راه دین
درآید و اقتدا به پیری مشفق کند تا آن پیر او را مدد نماید
در سلوک راه طریقت و از آفت منازل او را خبر دهد تا راه مرید
بجایی منقطع نشود و در قصور و فتور نیفتد و او را هیچ
چیز مهم تر از پیر مشفق نیست که گفته اند هر درخت که خود
روی بود ثمره ندهد و اگر دهد مزه نبود مریدی که پیر
ندارد اعمال و احوال و جمله کار وی طبع و عادت باشد
هیچ بلاغت و نضج نپذیرد و ترقی نیابد که مرید در آغاز
پخته شدن
ارادت آنچ صلاح و فساد او بود فرق نتوان کرد بیمار چون
بمعالجت خود استغنا نماید در هلاکت افتد باید که بطبیب
رجوع کند تا طبیب از سر صحت خویش مرض او را علاج کند
چنانک امت را پیغامبر باید طفل را دایه و بیمار را طبیب
و تشنه را آب و گرسنه را نان مرید را نیز پیر مشفق و واصل
و بر غوامض سلوک منازل راه واقف باید تا آنچ مصلحت و مفسدت
مشکل
سلوک راه است بوی نماید و بر مقادیر امراض اعلال او اشربه
مقدار

قال ابو علي الرودباري رحمه
كان استاذي في التصوف الجنيد
وكان استاذي في الفقه ابو العباس
بن سريج وكان استاذي في النحو و
الادب ثعلب وكان استاذي في
حديث رسول صلى الله عليه و
ابراهيم الحربي لا بد من ذكر
استكمال الذين [illegible]

النضج والنضيج ظاهر
بالتسكين پخته شدن
پختگی در وی از برای علاج
بودن مریض راه

[illegible]

ومعجون سازد وجون مريد بخود کفايت کند همجنان باشد
که کسي راهي نداند آنکاه راهبري کند زود هلاک شود وکفته
اند جون مريد خواهد که اين احوال از کتاب معلوم کند
همجنان باشد که کسي با مردکان صحبت کند وهر که با مرده نشيند
لامحاله مرده دل شود وبناء عالم برين نهاده اند که متعلمان
البته
بعلما اقتدا کنند وامتان بانبياء متابعت نمايند مريدان به بيران
صادق تمسک کنند تا نجات يابند کفته ايشانست هر که در طريقت
براي خود کفايت کند وبصحبت خود قانع شود بت برستي معنوي
باشد وبوسر کنجي ونجاحي نرسد يک نکته اينجا نکاه دار که بير
[illegible]
هرکز بير مريد را مريد طالب نتواند کرد جنانک بيغامبر عليه
[illegible]
السلام مهجوران ازلي را مومن مخلص نتواند کرد اما جون
حق تعالي دولت اسلام اورا نهاده باشد آن نهاده در متابعت
دعوت بيغامبر ظاهر شود اينجا نيز فايده تصوف وسر طريقت
اکر اورا نهاده باشد در صحبت وخدمت بير ظاهر شود سنت
الهي جنين برين است اکنون که دانستي ارادت جيست بدانک ارادت
صادقان ونيت مخلصان از من وتو نيايد واين کار من وتو نيست
از من وتو زنارداري وبت برستي راست نيايد ومرا وترا در کليسا

بير را همين مقدار بيش نيست که هم بامر حق مريد را
راه بنمايد و رياضت فرمايد و هر جيزي که از آفات راه
است آن بدو بنمايد و بکويد جنين کن و [illegible] اما رسانيدن
بحضرت حق [illegible] معدن

وبتخانه

وبتخانه جای نبود هیچ بتی وبتکده مرا و ترا نباید بود بلاف دعوی
مریدی نکنیم ولاف مسلمانی نزنیم چکنیم اگر میان صادقان
و مخلصان نشمارند بود که در زمرهٔ کاذبان و مدعیان درآرند
بیت
گر دستهٔ گل نیاید از ما همه هیزم دیگ را بشاییم
لکنهم ایشانند حقا ثم حقا بودن بدین درگاه بدروغ بهتر که بودن
بدر دیگران براستی اگر هیچت نبود ننگت هم نبود بسا کسها
که در راهی میرود و ناگاه موکلی ازین حدیث درآید و بلندی
از طلب درگردن او افکند نااندیشیده و ناطلبیده اگر میخواهند
امید مدار و اگر خواستند هیچ مترس بنگر تا در صک غیب چه نبشته اند

بسی جوجو کنند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتم در ولی

برادر اعز قاضی صدر الدین رزقه الله محبته اولیائه بداند
که ولی بر وزن فعیل است مبالغت است از فاعل و آن کسی است که
طاعت وی بپیوسته بود بغیر آنکه در وی معصیت آید و روا
بود که فعیل بمعنی مفعول بود پس ولی کسی باشد که پیاپی بود
بروی احسان خداوند جل و علا و افضال وی و آن محفوظ
بودن اوست در عامهٔ احوال خویش از جمله محنتها و سخت
ترین محنت ارتکاب معصیت است پس نگاه دارد حق تعالی

ر

الا ارتکاب
کناه و اخر زبان ما نزد کرم

اورا در دوام اوقاتش از ذلات معصیت جناح پیغامبر
نباشد مگر معصوم پس همچنین ولی نباشد مگر محفوظ و فرق
میان معصوم و محفوظ آنست که معصوم را ارتکاب گناه نبود
البته اما محفوظ را ارتکاب گناه بود بر سبیل ندرت ولیکن
اورا بدان گناه اصرار نبود ثُمَّ اُولٰئِکَ الَّذِیْنَ یَتُوْبُوْنَ
مِنْ قَرِیْبٍ و هر خصلتی پسندیده که عبادت کردن ازان ممکن
است گفته اند آن صفت اولیا بود فَیُقَالُ الْوَلِیُّ مَنْ فِیْهِ
هٰذِهِ الْخَصْلَۃُ پس گفته شود ولی کسی است که او را تقصیر
نبود در حقِّ حق و تاخیر نبود بقیام نمودن بحقّ خلق
و مطیع بود نه بخوف عقاب و نه بامید حسن مآب و نه بیند
و نداند مر نفس خویش را و مر اعمال خویش را قدری و قیمتی
سرّ اینست که گفت رباعی آنانکه ره عالم توحید بدیدند،
بیهوش بسوی عالم توحید دویدند، در نفی وجود دیدند همه معنی اثبات،
اثبات بماندند همه نفی گزیدند، اما اشارت مشایخ رضوان
الله علیهم که درین بابت یکی آنست که خواجه ابو عثمان مغربی
میگوید رحمة الله علیه اَلْوَلِیُّ قَدْ یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا وَلَا
یَکُوْنُ مَفْتُوْنًا، ولی مشهور باشد درمیان خلق اما مفتون

الاصرار
برچیزی بایستادن

[illegible]

بر شهرت خویش
مغرور نباشد

نباشد

از دیوانه

نباشد و بزرگی دیگر میگوید اَلْوَلِیُّ قَدْ یَکُوْنُ مَسْتُوْرًا وَلَا یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا گفت ولی مستور باشد و مشهور نباشد و این گوینده که احتراز کرد از شهرتی و آن شهرتی باشد که در وی فتنه بود یعنی شهرة باشد اما شهرتی وی بی فتنه بود پس ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت روا بود که وی شهرة باشد اما شهرتی وی بی فتنه باشد زیرا که فتنه اندر کذب بود چون ولی اندر ولایت خود صادق بود روزگارش از فتنه دور بود اندر نقلست خواجه ابراهیم ادهم رحمة الله مردی را گفت خواهی تا ولی باشی از اولیاء خدای گفت خواهم گفت لَا تَرْغَبْ فِیْ شَیْءٍ مِنَ الدُّنْیَا وَالْآخِرَةِ وَفَرِّغْ نَفْسَکَ لِلّٰهِ وَاَقْبِلْ بِوَجْهِکَ عَلَیْهِ بدنیا و عقبی رغبت مکن و فارغ کن خود را از برای دوستی خدای و روی دل بحق آر چون این اوصاف در تو موجود شد تو ولی باشی اشارت برین است که گفت

قطعه

بگذار تو خویش را و آنگاه ؛ در عالم ما بما سفر کن ؛
بر بند تو چشم را ز دیدن ؛ در حضرت ما بما نظر کن ؛
بس جان عزیز خویشتن را ؛ ای خواجه بده ز ما خبر کن ؛
وز عالم خویش هر چه بودت ؛ زین بیش برو از بدر کن ؛

مراد این همه آنست که بدانی خداوند تعالی را اولیاست که ایشانرا
بدوستی و ولایت مخصوص کردانیده است و والیان ملک اویند
که برگزیده است ایشانرا و نشانهٔ اظهار فعل خود کردانیده است
و بانواع کرامات مخصوص کرده و آفات طبیعی از ایشان پاک کرده
خواهش
و از متابعت نفس شان برهانیده تا همت شان جز وی نیست
و انس شان جز با وی نه پیش از ما بوده اند و اکنون هستند و
الی یوم القیمة خواهند بود و اینجا ما را با دو گروه خلافست
یکی معتزله و دیگر عامهٔ حشویان معتزله تخصیص یکی را از
اگر
مومنان بر دیگری انکار کنند و عامهٔ حشویان تخصیص روا دارند
اما گویند که بوده اند و امروز نمانده اند و انکار ماضی و مستقبل
یکی بود زیرا که طرفی از انکار اولیتر نباشد از طرفی دیگر اکنون
بدان که خداوند تعالی برهان نبوی را امروز باقی کردانیده است
و اولیا را سبب اظهار آن کرده و مر ایشانرا والیان عالم کردانیده
تا از آسمان باران به برکات اقدام ایشان آید و از زمین نبات
بصفاء احوال ایشان روید و بر کافران مسلمانان نصرت بهمت
ایشان یابند سر این معنی است که گفت مثنویات

قدم در ره دین نه همچو مردان :. که خدمتکار دست آن چرخ گردان :.

[illegible]

خموشاند در ره سر نهاده، زبان بریده ۔ در ره فتنه ده،
تو خوش خفته و ایشان در ره او، همی بوسند خاک درگه او،
ازان کانی که جانها گوهر اوست، فلک از دیرگه خاک در اوست،
و از ایشان چهار هزار اند که مستور اند و مر یکدیگر را نشناسند
و جمال حال خود را ندانند و اندر کل احوال از خود و از خلق
مستور باشند و اخبار برین وارد است و سخن اولیا برین ناطق
است و اما آنچ اهل حل و عقد اند و سرهنگان درگاه حق اند سیصد
اند که مر ایشان را اخیار خوانند و چهل دیگر اند که مر ایشان را ابدال
خوانند و چهار دیگر اند که مر ایشان را اوتاد خوانند و سه دیگرند
که مر ایشان را نقبا خوانند یکی دیگر که مر او را قطب خوانند غوث
خوانند این جمله مر یکدیگر را بشناسند و اندر کارها بیکدیگر محتاج
باشند و بدین اخبار مرویست و ناطق و اهل صناعت بر صحت
این مجتمع اینجا قول مخالفی وارد میشود و آن آنست که گویند
چون گفتی که ایشان مر یکدیگر را شناسند و بدانند که هر یک از ایشان
ولی اند پس باید که بعاقبت خویش ایمن باشند و امن از عاقبت
جایز نه جواب آنست که دانستن ولایت امن مقتضی نکند
چنانک روا باشد که مومن بایمان خود عارف بود با این همه

ایمن نبود پس همچنین روا باشد که ولی ولایت خود بداند و
ایمن نباشد امّا روا باشد که بوجهی کرامت حق تعالی مر او
را بامن عاقبت شناسا گرداند اندر صحّت حال بروی و حفظ
وی از مخالفت چنانکه عشرهٔ مبشره را بود و هیچ زیان
نداشت یعنی آن ده تن را پیغامبر علیه السلام گواهی داد که ایشان
از اهل بهشت اند و بدین گواهی ایشان از خوف خاتمت ایمن
گشتند و باهمین از جمله اولیا بودند و امن ایشان از خوف
خاتمت دینی ایشانرا زیان نداشت و اگر گوئی ایشان که دانستند
از اخبار صاحب شرع دانستند و آن بوحی بود و آن منقطع
گشت پس این چگونه دانند بی وحی جواب آنست که اولیا بدان
شناسند ولایت خویش را که خدای عزوجل اندر ایشان لطایفی
پدید آرد که آن خاص جز اولیا را نباشد و هرگز اندر اعدا
نبود و روا بود که ایمن کرده اند حق تعالی مر ایشانرا که آنچ
اندر سرّ خویش همی یابند بدانند که کرامتست و عطاست از خداوند
عزوجل و آنچ هست حقیقتست و خداع و مکر و استدراج
نیست زیرا که ممکور و مخدوع کسی باشد که چون بظاهر چیزی
از کرامات ببیند با کرامات آرام گیرد و خویشتن را اهل آن کرامت

٣
امروز

[illegible]

داند

دانند پس کسی که مر اورا محل ولایت باشد با کرامت او ام تکبر و خود
را اهل کرامت شناسد از بهر آنکه ضدّ اند و در دو چیزی که ضدّین
باشند روا نباشد که حکم این یکی حکم آن دیکری تحقیق ضدیت
را بزرکان بکرامات بدین چشم نکرند که یکی از اولیا ان کفته است که بت
اندر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات است تا کافران به بت تعلق
کنند اعدا باشند جون از بت تبرّا کنند اولیا کردند بت عارفان
کرامات است اکر با کرامات بیارامند محجوب کردند و معذور کردند
اکر از کرامات تبرّا کنند مقرّب کردند و موصول کردند عزیزی کفته
است قطعه زاهدا ترا جنّت فردوس باید نزل کاه ؛؛
عاشقانرا لذّت اندر قعر زندانست و بس ؛؛ لطف او را عام و خاص و نیک و بد
زیراکه درین بی حاجتی نفس است هم
یابنده اند ؛؛ مهر او را بیشتنی کار مرد انست و بس ؛؛ ازینجاست
کفته اند الله تعالی با هل
جون خدای عزّ و جلّ مر ایشانرا جیزی کرامات بدید آرد اندر دل
ایشان خضوع و خشوع زیادت کردد و ذلّ و تواضع بیشتر ازان
باشد که بود و ترس و خوف زیادة ازان کرد که بود سلطان العارفین
ابو یزید بسطامی قدّس الله روحه در سفر خویش بر لب آبی رسید
که کشتی نداشت در خاطرش کذشت که بی کشتی جه کونه کذرم در حال
ماهی میان آب بدید آمد فریاد بر آورد که المکر المکر و باز کشت

عالم فضل کند مکر با طالب خود
با او عدل کند رحمان و رحیم
دیکر اما بر عاشق خود . لطف او
وکمال [illegible] از برای آن تا داد
عشق داده باشد ۵

وازینجا سری است لطیف وآن آنست صحت ولایت متعلق
است باعراض از غیر دوست و ترک ما دون الحبیب و ترک
واخذ ضد اند واقبال واعراض مخالف یکدیگر اند چون بکرامات
اقبال کرد کرامات دید وبر آن اعتماد کرد از مکرم اعراض نمود
وبغیر دوست اقبال کرد ولا ولایة مع الاعراض ولا ولایت
بالاعراض هرگز نبود ای برادر جای نومیدی نیست که میفرماید
قُلْ یَا عِبَادِیَ الَّذِیْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰی اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ
رَحْمَةِ اللّٰهِ ای انک نظر عزت بر قدس نبوت وبر طهارت رسالت
میداری یکی درین آلودگان الوان معاصی بنگر واسرار محبت
ما در ایشان برسان والوان عصیان ایشانرا باب استغفار بشو
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ تا از شرمساری گناه از در ما نگریزند
پس عفو کن ایشان را و طلب مغفرت کن مر ایشان را
بل بقوت دل در حبل امیدواری آویزند تا بدانند که امواج بحار
رحمت الوان معاصی واقذار مناهی عاصیانرا از وجود
ایشان پاک کرده اند وبطهارت مغفرت مر یافت نعمت رویت
لقا یافته اند که اِنَّ اللّٰهَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا سوخته
هر آینه الله می‌بخشد گناه همه کسان
بدین معنی اشارت کرده است وگفته رباعی
گر تو بکمند فقر در بند شوی :. ور در کلاری ز حرص خرسند شوی

[illegible]

بالکره

بالکیه شود وجودت از لوث گناه ٭ تا قابل اسرار خدا و او شوی ٭

وآنچه در زبور مهتر داود علیه السلام آمده است یا داود

أَنْذِرِ الصِّدِّيقِينَ فَإِنِّي غَيُورٌ وَبَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ فَإِنِّي غَفُورٌ

بترسان صدیقان را پس بدرستیکه من غیورم و بشارت ده گناهکاران را پس بدرستیکه من غفورم

آتشی در نهاد نومید می زند و نهال یاس و قنوط از ساحت

رحمت نا امیدی نا امیدوار شدن صحن

نا امیدی بر می کند تا سر لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ بیدا آید السلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب در ولایت نهم

برادر اعز قاضی صدر الدین شرفه الله بولایته بداند که

دوستی

ولایت عام ایمانست هر که ایمان آورد از جمله اولیاء خدای

گشت ولیکن احتمال دارد که با این ولایت ترک امر کند وارتکاب

نهی کند باز دیگری باشد که امرها بجا آرد و از نهیها دور

باشد و این هم از جمله اولیاء باشد اما اندر جنب این فریق

اول خاص باشد و فریق اول اندر جنب این فریق عام

باشد باز فریق سیوم باشند که خاص خاص باشند امرها

بجا آرند و از نهیها دور باشند و نیز مرادهاء خویش همه را

زیر قدم آرند ننگرند که ما را چه باید بنه ببیند که دوست را همی چه

باید مراد دوست بر مراد خویش مقدم دارند و بر مراد خویش

قدم نهادن شرک دانند از بهر آنکه اصل همه کفرها متابعت

واین در طاعات و محرمات نباید زیرا که آنجا ارادت حق معلوم شده است
که اتیان بطاعات و اجتناب از محرمات مراد حق است این در مباحات
آید مخیر که در و ترک او ایشان برابر است اینجا ارادت خود ترک دهد و با
ارادت حق قایم ماند مثلا چنانکه صحت و مرض و فقر و غنا مرتبه
در کان دوکان است از جنس مباحات آخر [illegible]
[illegible] و ازالت آن از خود [illegible]
ازین جهة

هوا است چنانکه قرآن مجید برین اشارت کرد أَفَرَأَيْتَ مَنِ
ایا پس دیدی تو کسی را
اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ وانجا شرک دانستن ضرورتست تا در غلط
که گرفته است خدای خود هوای خود را
نیفتند بدانکه شرک نزدیک این طایفه بر دو نوع است یکی را
شرک جلی گویند و آن آنست که کسی بجز خدای معبودی دیگر گیرد
واین شرک منافی اصل ایمانست نعوذ بالله منها دویم شرک را
شرک خفی گویند و آن آنست که کسی عند الحاجة غیری را در
بر آمدن حاجت بدل خویش مقصود گیرد وبعضی گفته اند
شرک عارفان دیدن وجود غیر است وبعضی گویند از شرک
خفی است حواله کردن بر هیچ خودی در جمله احوال ومیل
کردن باختیار خویش وجنگ زدن بحیله وتدبیر جون ترا
کاری بیش آید واین شرک را شرک خفی گویند منافی کمال توحید
است نه منافی اصل توحید

رباعی.

در ملک وحدت تو جون افتادم ؛ از هیچکسی همی نیاید یادم
از آدمی وفرشته در وحدت تو ؛ من بنده نظر جو میکنم آزادم

اکنون بدانک متعارف است میان خلق که مهتری را دوستان
باشند ولیکن گروهی خاص وگروهی عام وگروهی محرم ونیمی
را نماید بیش ازین نشاید وگروهی خاص تر باشند که منادمت

را نماید

راشایند و گروهی خاص تر ازان باشند که سر را شایند و گروهی
خاص تر ازان باشند که میان ایشان اتحاد باشد اندر مُلک و
اندر مِلک هر چه یکی دوست کند آن دیگر کرده باشد و تصرف هر یکی
از ایشان اندر مِلک آن دیگر همچنان باشد چون اندر مِلک خویش
و این آنگاه درست گردد که تهمت دویی از میان برخیزد و این را
در شریعت مثالست نه بینی که پدر را وفور شفقت است و صحت
رای است عقد وی بر فرزند جایز است چون فرزند بحال البلوغ
رسد نتواند عقد او را فسخ کردن و ازین معنی گفته اند
بزرگان که مر عام را امر بود و مر خاص را اذن چون مصطفی
صلی الله علیه وسلم که مأذون بود باستحلال مکه و نیز مر آن
اذن داده شده بود در حلت خون مکه
اعرابی را که اندر ماه رمضان افطار کرده بود گفت کُلْهُ
وَاَطْعِمْ عِیَالَکَ باز گفت یُجْزِیْکَ وَلَا یُجْزِیْ اَحَدًا بَعْدَکَ
و این دفع شریعت بود بظاهر و لیکن مر عام را در حد امر و نهی
برای آن
نگاه داشت تصحیح شریعت را بظاهر و یکان یکان را دستوری
داد بخلاف کردن حق شریعت اظهار خصوصیت دوستی خویش
را تا خلق را بنماید که من ازان خواصم که هرچه یابند مُلک و مِلک
دوست بکنم روا دارد خواجه سنایی علیه الرحمه در مثنویات بدین

بخور آنرا و طعام ده عیال خود را
باز جواب داد کافی است ترا و کافی نخواهد شد کسی را بعد تو

معنی اشارت کرده است

مثنویات

دریغا جوهرت در سنگ مرده ∴ بزنگار طبیعت زنگ خورده ∴
از آن بر ملک خویشت نیست فرمان ∴ که دیوت هست در جای سلیمان ∴
اگر حاصل کنی انگشتری باز ∴ بفرمان آیدت دیو و پری باز ∴
تو شاهی هم در آخر هم در اول ∴ ولی در پرده بنداری احول ∴
دوی بینی یکی را و دو را صد ∴ چه یک چه دو چه صد جمله تویی خود ∴

و شکی نیست که همه انبیا اندر نبوت برابرند ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است همچنین همه مومنان اندر حکم ایمان برابرند ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است گروهی را مقام عمومیت و گروهی را مقام خصوص و هر که این را منکر بود مشاهده در نکر شده باشد و این چنانست که هر ملوک دنیا را سپاه بسیار باشد و همه بحکم چاکری چاکر باشند و هم مواجب خوار ملک باشند ولیکن یکی را مقام نوربانی باشد و یکی را مقام فراشی و یکی را مقام دربانی و یکی را مقام حاجبی و یکی را مقام خزینه داری و یکی اسراد، جلادی و یکی را سرهنگی و یکی را وزارت و یکی را امناد و باشد که یکی بخصوصیت بجایی رسد که ملک خاتم ملک بوی سپارد تا امر وی امر ملک بود و نهی وی نهی ملک باشد و تولیت وی تولیت

قصه سلیمان یعنی سلیمان پیغامبر را حق سبحانه و تعالی بو سبیل ابتلا چهل روز دور کرده بود آن انگشتری بدیو داده بود و آن دیو چند روز پادشاهی بسبب آن انگشتری رانده بعد هر کسی شناخت که این طرف سلیمان پیغامبر نیست و آن دیو هم دانست که مرا خلق بشناخت بعد آن دیو گریخت و انگشتری را میان دریا انداخت سلیمان پیغامبر علیه السلام گرد دوری [illegible] دریا رفته و بر صید او آن ماهی که انگشتری را فرو برده بود افتاد سلیمان [illegible] بالاقضا آن ماهی گیر [illegible] ماهی [illegible] نشسته و بر ملک

ملک باشد

ملک باشد و این ظاهر است و بر هیچ عاقلی پوشیده نگردد و مومنان
هم اندر محل ایمان همبرین ترتیب اند و چون برین مراتب باشند
که گفتیم پس هر یکی از ایشان اندر جنس آنک فرود تر از ویست
خاص باشد و اندر جنب آنکه برتر از ویست عام باشد و این محل
و این مرتبه مر اولیا را آنگاه پدید گردد که مختص و مصطفای حق
برگزیده
گردند و بدین مقام آنگاه رسند که ظاهر و باطن مر حق را یکی کردند
خلاف نکنند و نه اندیشند و با نفس صحبت نکنند و اندر نظاره
مخدوم خدمت خویش گم کنند و اگر هر دو کون بر ایشان دهند
بر دوست بدل نیارند و بنظاره دوست چنان مشغول باشند که بغیر
[illegible]
دوست نپردازند و برجاء دوست چنان مشغول باشند که بغیر
دوست امید ندارند و بخوف دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست نترسند و بانس دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست مستوحش گردند و بذکر دوست چنان مسه ولع باشند که از
غیر دوست ایشانرا یاد نیاید و بجمله ظاهر و باطن ایشان از کل
وجوه و بجمیع معانی چنان مستغرق دوست گشته باشند که اندر
ایشان فضلی نمانده باشد غیر دوست را سوخته بدین اشارت
یعنی زیاده
کرده است

رباعی

در عشق اگر نه وصف مسلوب شوی :: اندر گذری زخویش و محجوب شوی
وصف عرضست در زمان نیست شود :: زنهار در و عیان که محجوب شوی

انگاه چون چنین کرده از مراد خویش واز اختیار خویش واز جمیع معانی و صفات خویش فانی کرد دو لصفات و مراد دوست قایم کرده هرچه بخواهد بیابد نه از بهر انک اندر وی ارادت غیر دوست باشد ولیکن ارادت وی ارادت دوست باشد بلک دوست اندر وی ارادت خویش بدان ارد هرچه بداند اید ارادت دوست باشد نه ارادت وی بود خلق پندارند کی آن بود که وی خواست و بنزدیک وی آن بود که دوست خواست باین معنی مختص و مصطفاء حق کردند منکر این را نتوانند شنید و گویند طامات است

مثنویات

کسی کو علم لهو و لات داند :: بلا شک این سخن طامات داند
زچشم تو ربی بینایی نیاید :: که از خفاش حربایی نیاید

الغرض چون بدین مقام رسند که گفته شد بشناسند که اولیاء خدایم بقول مشهور از بهر انک اگر شرط ولایت بی مرادیست خود را بی مراد بیند واگر بی اختیاریست خود را بی اختیار بیند همه مرادها از دوست بیابند و هیچ مراد نکنند چنانک

بدانکی که [illegible] ابیات جمله در مکتوبات از ان مشایخ است یا بعضی هم از شاعران فرمودند بعضی از ان مشایخ و بعضی از ان شاعران فرمودند شاعران شعر میگویند معنی آن شعر همی معنی نیست هرکسی برحسب مرتبه آن معنی فهم امی برد بعضی مجاز و بعضی حقیقت و [illegible] فایده می کند و بعضی در [illegible] صورت در حالت سماع [illegible] نبود بلک هردو [illegible] روی او [illegible] ابیات [illegible] است

فتوی

یعنی حضرت بزرگ است [illegible] [illegible] باشند [illegible] کنند [illegible] عیب کنند [illegible] خداوند [illegible] باشد [illegible] سبحانه تعالی آن کار را برارد [illegible] همین باشند

[illegible]

اگر قسم خورد و قسم خورده دهد
(الله) را هر آینه بر آرد
حق تعالی کار او را

فتوی سلطان انبیاست صلی الله علیه وسلم لو اقسم علی الله
لابره لو ذلیل است که قسم نکنند ولابره دلیل است که اگر
کنند بیابند مصطفی صلی الله علیه وسلم باز نمود که اولیا هرچه
خواهند بیابند ولیکن نخواهند عارفی بدین معنی اشارت
کرده است   رباعی   عاشق چو بدو رسید بی باک شود
کونین بنزد همتش خاک شود ٭ وآنگاه بدو ز عالم محبوبش
بی واسطه خطاب لولاک شود ٭ وخداوند نگاه داشته باشد اورا
از نظر بسوی نفس خویش پس داخل نمیشود اورا عجب
عن النظر الی نفسه فلا یدخله عجب مر محفوظ ابد باشد
از نگریستن بخویشتن تا عجب بوی در نیاید یعنی مرجذبه این
مقام رسند نیارند که بخویشتن به بینند زیرا که وی آن مقام خویشتن
بسبب کور خود دیدن
نادیدن یافته است وچون به بیند سبب نماند یافته گم گشته
آن مقام
کار افتاده گفته است   مثنویتین

تا ترا با تو بود در ذات تست ٭ کعبه با طاعتت [illegible]
چون ز ذات تو بود تو دور است ٭ بتکده از تو بیت معمور است
بیت المقدس
ویکون مسلوبا من الخلق ومراورا از خلق ربوده باشد
میشود او سلب کرده شده از خلق
بمعنی نگریستن با ایشان تا در شهرت نیفتد فلا یفتنونه پس
اورا اندر فتنه نیفکنند یعنی نظاره خلق نباشد تا بریا

بمعنی نگریستن خلق با ایشان
از نظر ایشان را رفع اند
یعنی حجبی نظاره ایشان
رند کرده

نیفتد که حظّ بنده از خلق دو چیز ست یا نکوهش یا ستایش
و هر دو دین را تباه کند و این را سرّیست و آن آنست که هر که
مر کسی را عابد است علامت صحت اندر عبادت غیر معبود
نادیدن است پس هر که عجب آورد اندر عبادت نفس دیده نه حق
خدای پرست نبود نفس پرست بود و هر که ریا آورد اندر عبادت
خلق دیده نه حق خلق پرست آمد نه حق پرست چون نفس پرستد
بخلق پرستد و طمع جزا از حق کند محال باشد وَيَكُونُ مَحْفُوظًا
عَنْ آفَاتِ الْبَشَرِيَّةِ وَإِنْ كَانَ طَبْعُ الْبَشَرِيَّةِ قَائِمًا مَعَهُ بَاقِيًا
فِيهِ و نگاه داشته باشد از آفات بشریت هر چند طبع بشریت اندر
وی قایم بود یعنی باز بودن وی از ناشایستها نه از آن باشد
که اندر وی خواست آن چیز نباشد که اگر چنین بود پس باز
بودن از ناشایست محمود و مشکور نگردد از بهر آنک اگر چنین
اندر وی خواست ناشایست نباشد اصلا یا عاجز بود
یا بی آلت بود آنگاه ممتنع نباشد ممنوع بود و ممنوع
محمود و مشکور نبود و در فعل وی جز ابی نباشد و ازین جای
است که آدمیان را بر طاعت ثواب است و بر معصیت عقاب
که هر دو آلت دارند بخلاف فرشتگان که آلت معصیت ندارند

منبوک

ثواب مزدور رستگی

نه بترک معصیت ونه بکردن طاعت مثاب وماجور نباشند امّا
هر چه مر عامهٔ خلق را بطبع خوش آید از حظوظ نفس مر اورا نیز
آمدنیه
خوش آید ولیکن خوش عام نهایتی باشند بلکه مراد خود را بر فرمان
حق مقدم دارند وایشان مراد حق را بر مراد خویش مقدم دارند
فرق اینست ای برادر باید که از درد وحسرت فوت این حدیث
خالی نباشی ونومید نشوی که عدل وفضل صفت اوست عادل
است نظر بر حکم خود دارد ومُفضِلْست نظر بر عجز ما دارد چون
نظر عدل بر حکم خود دارد کار خلق اولین وآخرین بسازد وچون
نظر فضل بر عجز ما گمارد همه کارها ما ساخته است وهمه سیآت ما حسنات
بدل شده وهمه عیب ما رنگ هنر گرفته چه جای نومیدیست بیچاره
گفته است **بیت** نومید مشو دلا تو امروز از آنک؛
فردا نظرش بحکم خود خواهد بود؛ آن سالک همدم خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله علیه روزی گرد کعبه معظم طواف میکرد بر
زبانش رفت اَللّٰهُمَّ اَعْصِمْنِی مِنَ الذُّنُوْبِ خداوندا مرا
از معصیت وگناه نگاه دار ندا شنید آنچ تو میخواهی همه میخواهند
اگر همه را دستار عصمت بر سر نهم در خزانهٔ مغفرت وجوهر
معدن رحمت بر که باشم اگر آلوده عصیان نبود صوب

فرود باران شد

عنایت ما گو بشوید اگر گناه کار نبود لطف با اسرار قبول توبه
با که گوید افتاده، و امیدواری گفته است   رباعی

عاصی شکسته گرچه ناپاک بود :: با بهره در حضرت تو غمناک بود،
شویند چو فضل تست الواث ورا آلوده بتحقیق به از پاک بود،

ای برادر، آنگه امروز الواث معاصی و اقذار مناهی از تو و از
من بآب سحاب فضل و احسان خویش شسته کرده اند فردا بحضور
انبیا و اولیا و خلق اولین و آخرین کی فضیحت و رسوا
کند سوخته، میگوید   رباعی

عاشق بگنه گرچه گرفتار بود :: یا شیفته بر باده، خمار بود،
از هفوهٔ بیار چرا دارد باک :: معشوق چو پرده پوش و ستار بود،

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب در کرامت دوم

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که فقها امت را از
اهل سنت و جماعت و اهل معرفت اجماعست که کرامات
اولیا جایز است هرچند اندر حد معجزات رسد و نزدیک
معتزله جایز نیست مگر در چیزی که عموم باشد میان عاصی
و مطیع چنانک اجابت دعا یا در بیابانی تشنه گردد چشمهٔ
آب یابد یا کسی او را آب دهد یا گرسنه گردد میزبانی

[illegible]

نان دهد

نان دهد کویند بنده جون ایمان آورد از محل عداوت
بمحلّ ولایت آمد اکر ولایت کرامت تقاضا کردی جنانک
شما میکویید بایستی که همه را یکسان بودی از بهر آنک اندر معنی
ولایت همه برابر اند بس بباید که در حکم هم برابر باشند جواب
جنین کفته اند که ولایت ایمان محل عمومست اندر روی عاصی
و مطیع و نبی و غیر نبی در وی یکسانست امّا ولایت خاص
دیکرست جون ولایت خاص بود کرامت نیز خاص بود جنانک
سلطانرا سپاه باشد همه در جاکری و سپاهی برابر اند و زیر
را و حاجب را هزار کرامت باشد که دربان و فراش را نباشد
و اکر کویند جون حق تعالی خواهد که بیغامبری را بیغامبری
ظاهر کند بمعجزه کند جون مثل آن بر غیر بیغامبر روا باشد
شبهه افتد بس این بیغامبری بجه ظاهر کند بس ازینجا لازم
آید که بیغامبر از نا بیغامبر شناخته نشود جواب ایشان کفته
اند که ولی صادق همان میکوید که نبی میکوید و بهمان جیز
میخواند که نبی میخواند و با این بهم مقرّست که من این کر
یافتم بتصدیق وی یافتم و بیغامبر نه ام بس بدید آمدن
کرامت بر ولی تایید باشد مر نبی را و بیدا کشتن راستی

دعوی وی وبدین هیچ شبهه نیفتد واصل این آنست که دو
مدعی که اندر دعوی متضاد باشند دلیل یکی دیگری را دلیل
نگردد اما اگر دو مدعی یک معنی را دعوی کنند ویکدیگر را مصدق
باشند ودلیلی که یکی را قایم میشود که آن دیگری را دلیل باشد
جون اقامت بینه مر یکی را از ورثه حجت باشد مر همه وارثان
را از بهر اتفاق ایشان اندر عصبیت واستحقاق واگر گوید
جون ولی را کرامت بود ناقض عادت که در حد معجزه
رسد پس وی دعوی نبوت کند این محال است زیرا که شرط
ولایت صدق قولست ودعوی بخلاف معنی کذب باشد وکاذب
ولی نبود واگر گوید که جون گفتی که معجزه ناقض عادت
ودلالت صدق پیغامبرانست پس جون جنس آن بر غیر
پیغامبر روا داری این معنا کرد حجت نماند گوییم این
برخلاف آنست که ترا صورت بسته است ازانک معجزه
عادات خلق را ناقض است جون کرامت ولی عین
معجزه بود همان برهان نماید که معجزه نبی نمود زانچ
کرامت امت معجزه پیغامبرست که شریعت وی باقی است
باید که حجت وی نیز باقی باشد پس اولیا گواه اند بر صدق

رسالت رسول تا قیامت و اگر گوید فرق چیست میان معجزه
و کرامت بدانکه در معجزه اظهار شرط است و در کرامت کتمان
شرط است و دیگر آنکه انبیا بود آنند که این معجزات و پیش
از آمدن خبر دهند از معجزات اما اولیا از رفتن کرامات
بی‌خبر باشند و پیش از آمدن کرامات خبر ندهند و این بدان
اصل است که ولی را محل ولایت ثابت نگردد تا خویشتن را
چنین داند او را دعوی کرامت کی بود و چون دعوی نباشد
بآمدن و رفتن کرامت خبر چه دارد و گفته اند هر که از حق
جز حق چیزی باید او را مقام ولایت نیست چون دعوی کرامت
کند از دوست غیر دوست خواست پس این نفی ولایت باشد نه
ثبوت ولایت چون این مقدار بدانستی اکنون بدانکه اگر
کذابی دعوی پیغامبری کند روا نباشد که خداوند او را معجزه
دهد چنانکه صادق را زیرا که نبی صادق است و محق و ایمان
آوردن بوی واجب و متنبی کاذب است و مبطل و ایمان آوردن
بوی روا نه پس چاره نیست که محق باید که از مبطل جدا بود
و آن بمعجزه باشد پس اگر آن معجزه مر هر دو را باشد
فرق نماند میان محق و میان مبطل و بدلیل نیابد مر خلق را

اشار رحمه الله الی ان الاولیاء قد یخفی علیهم انفسهم
بهامع عدم العصمة ولا الانبیاء لا یخفی علیهم انفسهم
بها لانهم معصومون بدوام الوحی [illegible] والکبار یجوز
ان یعرف الولی ولایته [illegible] تعالی عنه [illegible]
والکرامات والنعم یجوز ان یعلم [illegible]
زیادة التکریم

مکنون به خلق نداند خویشتن را

که ما را بکه ایمان باید آوردن و مشابهتی افتد میان صادق
و کاذب که هرگز بر نخیزد اما اتفاق کرده اند مشایخ این طایفه
و جمله اهل سنت و جماعت بدانک روا باشد که فعلی ناقض
عادت مانند معجزهٔ انبیا و کرامت اولیا پدید آید بر دست
کافری و کسی را اندر کذب وی شک نیفتد و این چنان بود
که فرعون چهار صد سال عمر یافت که وی را اندران میان هیچ
بیماری نبود و آب از پس وی ببالا بر شد و چون او بایستاد
آب بایستاد و چون او برفت آب برفت و هیچ عاقل را اینجا
شبهه نیفتد در آنک او دعوی خدائی کرد زیرا که همه عقلا
مقر اند که خداوند جسم و جوهر و خورنده و جنبنده و رونده
و آینده و گوشت و پوست نیست و اگر چنین افعال ناقض بر
وی بسیار پدید آمدی هیچ عاقل را بر کذب دعوی وی
شک نبودی و شبهه نیفتادی زیرا که اگر یک چیز از خلاف
عادت که بر وی پدید آمد کسی را شبهت خواهد افکند هزار
چیز ظاهر که بر وی پدید است شاهد است بر کذابی وی
مر آن شبهه را دفع کند و مانند این ما را حضرت رسالت صلی
الله علیه و آله و سلم که سر همه صادقانست خبر داده است که اندر

[illegible]

اخذ فان

آخر زمان دجال خواهد آمد و دعوی خدایی خواهد کرد
دو کوه ابکینه یکی بر راست و یکی بر چپ وی میرود این کوه
که بر راست بود جایگاه نعیم بود و آنک بر چپ وی بود جایگاه
آن در ظاهر نه در حقیقت
عذاب بود گوید این بهشت است و این دوزخ هر که بمن ایمان
آرد اورا اندرین بهشت اندازم و هر که بمن ایمان نیارد اورا
اندرین دوزخ اندازم و حق تعالی بدست وی یکی را بمیراند
و یکی را بزیاند آن همه که یاد کردیم مانند معجزه و کرامات
خدای تعالی همه مر دشمن را بدهد از بهر آنک اینجا شبهه نیفتد
که هر که درست داند که هر که بر خر نشیند خدای نبود و خورنده
و خسبنده خدای نبود پس این استدراج باشد و مکر معنی
استدراج آن بود که ایشان هر چند بی حرمتی کنند ایشان را
بآسانی و بمراد گذارد تا در بی حرمتی و تمادی خویش هلاک
شوند چنانک با فرعون کرد اگر چه اورا آب روان کرد از پی
خدایی بازگشتی و معنی مکر آن باشد که نجات نماید هلاک
آرد و عز نماید ذل آرد هدی نماید و ضلال آرد با اعدا
صفت این باشد یعنی هر گاه که دشمن را چیزی ازین معنی
بدهند همه استدراج و مکر باشد پس این سه گونه آمد انبیارا

دهند و اولیا را دهند و علما را دهند اما انبیا را

دعوی خدای نبود

التمادی
[illegible]

معجزات باشد و اولیا را کرامت باشد و اعدا را مکر و استدراج
باشد و در بعضی نسخه آورده است که نقض عادت از عالم غیب
که بر دست انبیا رود آنرا معجزه گویند و آنچ بر دست اولیا رود
آنرا کرامات گویند و آنچ بر دست مجانین و صبیان و عام خلق
رود آنرا عون گویند و آنچ بر دست کافر برود آنرا استدراج و مکر
گویند و مُستَدرَج و ممکور بدانچ یابد بنازد و بروی اعتماد
کند و خود را مستحق آن داند و بر دیگران تطاول نماید باز
مُکرَم از کرامت بگریزد و بترسد و بغرور یاد آید و تن خویش را
خوار گیرد تا بزرگان گفته اند بیشتر قطیعت درین راه اندر
بر سر یکی از راه
کرامات پدید آید از بهر آنکه هر بنده را بهمان مقدار که با غیر حق
سکون افتد از حق قطیعت و بُعد پدید آید مثال این آنست
که مادر چون خواهد که فرزند را از کنار خود دور کند یا از در بیرون
فرستد پاره حلوا بدست وی نهد چون کودک زیرک باشد حلوا
بیندازد و بگردن مادر آویزد و اگر نادان بود حلوا بگیرد و شادی
بکند و بدر رود یا بآب اندر افتد یا زیر پای ستور آید حلوا بیند
فراق مادر نه بیند پس چون حلوا گیرد مادر برهاند و چون مادر
دامن مادر گیرد حلوا حلوا خود او را بود و گروهی از بزرگان

جنیدیان
از نسب و حسب واز آن مقامات
صلاح کم شده بایجاز از کرامات
از کس [illegible] بروی [illegible] رفتن
در ایستا [illegible] صوا [illegible] رفتن
از انکه [illegible] هوا [illegible] بنشستن
چه باد هوا [illegible]
از این [illegible] عطفن سیاحت
او جهم [illegible] حق [illegible] سیاحت
هم [illegible] کتاب و ابلیس [illegible]
در [illegible] حق [illegible] سایه مانند
از مانند بکار [illegible] ساز [illegible] کار خود
مهرو [illegible] خیال بازی [illegible]
همه [illegible] بر ده [illegible]
منفعت [illegible] کاری

چنین گفته اند که کرامات رنگست وآرایش است وپرورش است هر اشتری را که بپرورند وبیارایند وگرد شهر بگردانند خلق از نظارهٔ عزّ او ببینند وذبح بوزیر کارد پنهان بود تا گلوا خواهند بریدن با وی این فعل نکنند تا یکی از مشایخ چشتیه گفته است رحمة الله که بت اندر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات است تا کافرانرا با بت تعلق بود اعدا باشند چون از بت روی کردانند وتبرّا کردند اولیا کردند همچنین بت عارف کرامات است اگر با کرامت سکون گیرد محجوب گردد واگر از کرامت اعراض نماید وتبرّا کند مقرّب ومکشوف بود رباعی

هرگز نبود ای بت بگزیدهٔ من: مهرت زدل وخیالت از دیدهٔ من:
گر از پس مرگ من بجوئی یابی: آن ذوق در استخوان پوسیدهٔ من:

واین سر آنست که در مکتوبی تحریر افتاده است که صحت ولایت متعلق باعراض از غیر دوست است وترک ما دون الحبیب وترک واخذ هر دو ضد اند چون بکرامت اقبال کرد وکرامت [illegible] وبر کرامت اعتماد کرد از دوست اعراض کرد وبغیر دوست اقبال نمود وَلَا بَقَاءَ لِلْوِلَايَةِ مَعَ الْإِعْرَاضِ عَنِ الْحَبِيبِ وَالْإِقْبَالِ اِلٰى غَيْرِ الْحَبِيبِ نقلست وقتی سلطان العارفین خواجه بایزید بسطامی را رحمة الله علیه در سفری اجی بیش آمد که بکشتی بایست

یعنی در ملک بالا عادت اینست که
شتری را می پرورند و دانه بسیاری
خورانند و فربه میکنند بعده وقت
بسمل کردن تمامی شهر جمع میگردانند برای
تفاخر را بعده بسمل میکنند همچنین
حق سبحانه و تعالی کافرانرا استدراج
میکند اول نعم او را حسن [illegible] اید
میدهد بعده او را بعذاب [illegible] میگیرد

خواجه بایزید را گفتند
گفت چوب پاره [illegible]
هوای بری گفت [illegible]
[illegible] بلعم [illegible] وی گفت
از هند بدماغم [illegible] گفت
[illegible] ان جهت گفت انکه در [illegible] کسی
[illegible] ذبح خدای تعالی [illegible]

بعد نفاذ [illegible]
از دوست [illegible] [illegible]
غیر دوست [illegible] بطرف

[illegible]

کذشت وکشتی حاضر نبود در خاطرش امد که چکونه کذرم درحال
بدید که میان آب راه پدید امد فریاد براورد وکفت المکر المکر
وباز کشت وکفت بیت من بکرجا قیامت بخیزم برباد دوست
جوی شیر آنرا نما کو تشنهٔ کوثر بود ، ودیکری برین معنی اشارت کرده است
رباعی حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ، یا با کس دیکر آشنا خواهد شد
از مهر تو بکسلد کرا دارد دوست ، واز کوی تو بکذرد کجا خواهد شد
ای برادر آخر شنیده که اِنَّ الحُبَّ اَوَّلُهُ حَیوةٌ وَآخِرُهُ مَماتٌ
وَاَوَّلُهُ خَجَلٌ وَآخِرُهُ قَتَلٌ اوّل محبت حیاتست وآخرش
مماتست واوّل محبت مکرمت وآخرش قتل واَوَّلُهُ کَرامَةٌ وآخِرُهُ
غَرامَةٌ اوّلش کرامتست وآخرش غرامت ازینجاست که کفته
اند که بلا در محبت در حی باید چنانک نمک در دیک برانیست
که کفت بیت آسایش است رنج کشیدن ببوی آنک
روزی بتا بحب بر در بیمار بکذرد ، این دانی چیست هر آن صاحب
جمالی که بر عاشق خود ناز نکند داد جمال خود نداده باشد یعنی
حق که داد جمال حضرت پاک او آنست که اکر فردا خطاب آید که
در ما نکر تو کوئی دریغ باشد چنان جمال را از نظر چو منی کسی
کفته است بیت نجما حدیث وصلش نهار تا نکوئی ،

ادم صفی مکرم وفی بود اول طینت او را عنایت خود سرشت
خمرت طینت آدم بیدی پس صورت ملی خوب او را بید قدرت
خود در ظهور آورد خلعت بیدی پس پوشید و [illegible] کرد
فاذا سویته پس مایه زندکی در وی خود دمید و نفخت
فیه من روحی این جمله آثار انوار لطف و کرامت است
[illegible] از [illegible] سجده و نهادن [illegible]
[illegible] قلنا اهبطوا [illegible]
[illegible]

[illegible] هندوستان [illegible] رود دیکر کرد
در ابتدا آثار فقر و غرامت است
در نهایت [illegible]

حضرت زکریا صلوات الله علیه
مر قوم را [illegible] گفتند شما ایمان
بیارید قوم دعوت قبول نکردند
وهمه جهود [illegible] تا حضرت زکریا
را بکشند همه قوم دنبال حضرت زکریا
کردند حضرت زکریا فرار نموده وقوم
دنبال کرده [illegible] درختی پیش آمده
حضرت زکریا ان درخت گفت مرا جای
بده درخت میانه شگافت حضرت
زکریا را جا داد و قدری از ردای
حضرت زکریا بیرون درخت
ماند چون قوم طلبیدند حضرت زکریا
را نیافتند گفتند که رفت [illegible]
[illegible]

کان در زبان نیاید واندر دهان نگنجد؛ ای برادر آن روز که بساط محبت گسترانیدند همه مرادها را آتش در زدند اینک آن سالک اول آدم صفی صلوات الله علیه سیصد سال خون جگر بر رخساره باریده واینک نوح برگزیده به تیر اِنَّهُ لَیْسَ مِنْ اَهْلِکَ جبر جگر او زدند واینک خلیل را حلۀ خلت پوشانیده پس آنگاه نمرود طاغی را بر وی گماشته ودر منجنیق بلا نهاده واینک یعقوب را هشتاد سال در بیت الاحزان سوخته واینک مهتر یوسف را بر سر چهارسوی بازار مصر در صف بندگان من یزید بنده کرده و بچند درم ناسره فروخته واینک زکریا را باره دو باره کرده بر اندیت که سوخته گفته است

قطعه

این همه میکند ولیک از بیم ؛ مرد را زهره نی که آه کند ؛
زانک روی نبات آینه است ؛ آه آینه را تباه کند ؛

بسم الله الرحمن الرحیم ◦ مکتوب یازدهم در احوال صدیقان

ونماز برای قضا حاجات وکفایت مهمی برادر اعز شمس الدین بداند که احوال الصدیقان بحر طهارتست اما گفته اند حدیث حَدِّثْ عَنِ الْبَحْرِ وَلَا حَرَجَ مر کانیک ارواح ایشان مورد ذخایر الطافست ودلهاء ایشان معادن اسرار صمدیه است ایشانرا

جواب سوال وان آنست که چون صدیقان بحر طهارت اند نام ایشان نتوان ستد

آدمی چون [illegible] همان باره [illegible]
کرده [illegible] استوار [illegible]
قوم [illegible] زدند دو باره [illegible]
را باره [illegible]
هم دو باره [illegible]
زد از [illegible]
[illegible]
محبت خداوند تعالی [illegible]

یعنی حضرت نوح
که خداوند تعالی مراد او را
حضرت نوح [illegible]
من نسوا [illegible]
من اهلک یعنی [illegible]
در قیمت [illegible]
است و همه [illegible]
که کودکی [illegible]
محبان [illegible]

[illegible]

ولا حرج

تا ایشانرا از ان که در مقامات مشاهده مجاهده شد
که امر در سلوک مشاهده معنوی حاصل بود هم معنی

[illegible]

[illegible]

قیامت نقد است و وعد و وعید در حق ایشان ظاهر است آنچ
وعید دیگران است ایشانرا امن است دنیا و آخرت در فرمان
ایشان کنند اما ایشانرا نه بدنیا گذارند و نه بآخرت شبی خواجه
جنید رحمة الله برخاست تا بمسجد شونیزیه رود و مشغول
شود که در بغداد آن جای اولیاست چون بپیش در مسجد
رسید شخصی با هول و منکر دید ایستاده گفت کیستی که در
دل من ترا انکار است گفت من ابلیسم که ترا آرزوی دیدن من
است گفت آری از تو سوالی دارم گفت بگوی گفت ترا با دوستان
حق دست بود گفت نه گفت چرا گفت اگر خواهم که بدنیا گیرم
در آخرت گریزند و اگر خواهم که بآخرت گیرم در حضرت خداوند
خویش گریزند و مرا آنجا راه نه عزیزی اشارت کرده است رباعی

هر کو این عشق بازی در ازل آموختند، تا ابد در جان او شمعی ز عشق افروختند
وآن دلی را کو برای وصل او بر دوختند، هیچ بازش از دو عالم دیگران بر دوختند

بس گفت ای ملعون ترا بر سر ایشان اطلاعی باشد گفت نه مگر یک وقت
وآن آنست که چون در سماع ایشانرا وجدی بود من دانم که ایشانرا
چه پدید آمد این گفت و غایب شد خواجه جنید رحمة الله متفکر
و ملتفت در مسجد در آمد از گوشهٔ مسجد آواز برآمد که ای فرزند

فکر تا بغور

نگر تا بقول این دشمن فریفته نشوی که اولیاء خداوند عزیز
تر از آنند که جبرئیل و میکائیل نو نماید بدین دشمن کی بنماید
خواجه جنید بدید آن پیرش بود خواجه سری سقطی رحمة الله
علیه وقتش خوش گشت و خواجه اویس قرنی را رحمة الله علیه
در عالم بسیرت ستوربانان بپوشیدند تا جز مصطفی کس او را نه
شناخت و روز قیامت او را حشر کنند هفت هزار ملک را بصورت
او در ظهور آرند تا کس را بدو راه نبود هر کجا که در آن اقطار
اطراف
وجوانب مملکت دینی بود بر درد مددات درد از سینه پاک
مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم و چون درد دل اویس قرنی در قرن
بمدد محتاج گشتی مصطفی علیه السلام بدین عبارت مددی فرستاد
که اِنِّیْ لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ جَانِبِ الْیَمَنِ و سرّ این لفظ
سرا شنیدن می یابم بوی رحمن از جانب یمن
برقی است از عین توحید و این سرّ نه کسی بزبان عبارت کشف
تواند کرد و نه بسمع غفلت کسی تواند شنید اینجا عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ گویند و بکار زنند فردا یک منت از منتهاء خداوند
بر صدیقان خوش که نُزَّاعُ الْقَبَایِل اند این خواهد بود که اَلْخَمْ
علحده گزیده قبیله
اَخْمَلْ ذِکْرَکُمْ نه من شما را بی نام کردانیده بودم و از
کوی شما شما را در ربوده بودم تا عیسی نام و ننگ شما را
نگهبانی

الخمال
بی نام کردن

نزاع قبایل بیرون کرده از قبایل‌اند ازیشان آنست باید که خلق ما را مشغول نکردانند [illegible] بدان ساعت که بخلوت [illegible] [illegible] [illegible] ... فضلیات که دیگران [illegible] با ایشان صحبت کرده [illegible] عیب این دیگران ببینند [illegible] بیرون کنند [illegible] باور اسلام [illegible] مسلمانان اسلام قبول کردند [illegible] از خانه و مان بیرون کردند [illegible] تا فضل هجرت یافتند [illegible] لطیفه یاد کرده اخرجهم من [illegible]

دامن نگرفت چنانکه شوریده بدین معنی اشارت کرده
است رباعی در بتکده بین که بت پرستان چکنند با تنگ دهانت
تنگ دستان چه کنند من مست توام مرا نگو باید داشت (از محبوب)
ورنی دانی بتا که مستان چکنند (از عشق) شیخ ابراهیم شیبی رحمة
الله علیه در عهد خویش مقتدا بود صدیقانرا همه دعاء او این
بود که اَللّٰهُمَّ کَمَا اَنْسَیْتَنِیْ عَلَی النَّاسِ فَاَنْسِهِمْ عَلَیَّ
خداوندا چنانکه مرا بر دل خلق فراموش گردانیده ایشانرا نیز
بر دل من فراموش کن تا کسی نه مارا شناسد و نه ما کسی را از
اینجا ارباب بصیرت گویند اگر خلق انصاف بدهند شناخت
مریکدیگر را وبال است مگر که میان هر دو تنی که یکدیگر را
شناسند و با یکدیگر دوستی برای خدای دارند چنانکه قرآن قدیم
خبر کرده است اَلْاَخِلَّاءُ یَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
اِلَّا الْمُتَّقِیْنَ ابوالحسن نوری را رحمة الله قمر الصوفیة
گفتندی هر وقتی که سخن گفتی نوری از دهان وی بیرون آمدی
و بر آسمان تافتی برای آن او را نوری گفتندی وقتی یکسال
از مجاهدت برون نیامد و با کسی سخن نکرد بعد از یکسال
مناجات کرد و گفت اَللّٰهُمَّ اسْتُرْنِیْ فِیْ عِبَادِکَ وَبِلَادِکَ

[illegible]

الهی خداوند

ای خداوند مرا درمیان خلق و شهرهاء خویش پوشیده دار
که طاقت آن ندارم که انگشت نماء خلق گردم یا کسی بر من
راه یابد یکی از اهل آن درد گفته است رباعی

عشق آمد جان من فرا جانان داد معشوق ز جانِ خویش مارا جان داد
زین گونه بیانها که او پنهان داد یک ذره بصد هزار جان نتوان داد

این خطاب بدان آمد که اَلْحَقُّ لَا یَسْتُرُهُ شَیْئٌ یا نوری
حق نه پوشیده میکند از هیچ شی
تو بر خلق خرشید فلک حقیقتی کتمهٔ پوشش نپذیری گفته
صدیقانست اَلْخُمُوْلُ رَاحَةٌ وَّاحِدٌ وَلَا یَرْضِیْهَا وَالشُّهْرَةُ
آفَةٌ وَکُلٌّ یَتَمَنَّیْهَا کم نامی راحت دل است و هیچ یکی بدان
خوش نه و شهرت آفتست و همه خلق در آرزوی آن ای برادر
نامی که بهر کس بر خواهد خاست ان ننگ نام است و صیت اهل سعادت
است هر قبولی که کسی را امروز بدید آید درمیان خلق قربان
هفت آسمان منشور سعادت او نخوانند و بروی خطبهٔ
محبت نکنند جاهی که از دین خیزد جاه آن جاه است که فردا
قیامت ظاهر شود چنانکه مصطفی صلی الله علیه وسلم از خواجه
اویس قرنی خبر داد درمیان صدیقان صحابه که روز قیامت
خطاب اهل سعادت آن باشد که شما بدار السلام روید و

و اویس قرنی را بگویند که آفتاب قیامت امروز خشمگین
می تابد بسایهٔ عرش آی و زبان صدق را بشفاعت مجرمان
امت برگشای که حکم ما اینست که بعدد موی گوسپندان قبیلهٔ
ربیع و مضر امروز از مجرمان امت محمد در موکب تو بفردوس
رسانیم اویس تا درین عالم بود خویشتن را از خلق چنان نگاه
داشت که هیچ کس در ان قبیله که وی بود خوارتر ازوی نبود
و هر کجا در قبیله سنگی زیادت آمده بود در روی انداختندی و همه
بازی و استخفاف بکردندی و مصطفی علیه السلام در صدر نبوت
خویش لوح دولت او چنین میخواند اِنّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ
مِنْ جَانِبِ الْیَمَنِ سر اینست که سوختهٔ گفته است رباعی
ای عاشق اگر بگوی ما کام زنی ؛؛ در دم باید که ننگ با نام زنی ؛
سرّ شمع روشنی بدست تو دهند ؛؛ گر بر آتش چون شمع سر کام زنی ؛
چون هرم بن حیان رضی الله عنه خواجه اویس را بدید گفت
یا اویس حَدِّثْنِی عَنْ رسول صلی الله علیه السلام روایت کن
تا از تو یاد گیرم گفت من برگ آن ندارم که حدثنا بر من گرد آیند
و مرا محدثی یا قاضی و مفتی سازند مهم تر ازین شغلی دارم مرا
معذور دار اینچنین قصه که سر از سینهٔ ما بر کرده است زود محدثی

رسوا الله النبي لا تحفظه منک
مرا خبری از اخبا

[illegible]

بکار دارم

کجا دارم مهری لذ لا اله الا الله دامن ما گرفته است ما را بچیزی
دیگر نمی گذارد وحسرت نایافت در نخوت خواجگی ما آتش قهر درزده
است صفوت توحید ما را از هر دو جهان بیگانه کرده است واسرار
صمدیت اندوه ابد بودن بما وقف کرده است وصحبت افلاس ما راه
امن بر ما زده است ومصیبت نایافت روی امید ما را سیاه کرده
است وتعریف مصطفی ما را بنعت ذی طمرین مقید کرده
است وسر این لفظ که انی لاجد نفس الرحمن من جانب
الیمن ما را در ماتم ابد نشانده است سوخته گوید رباعی

سوز دل خسته از وصالت ننشست * واین تشنگی از آب ذلالت ننشست
نجدنک وجود ما ز هستی برخاست * وازجان هوس عشق جمالت ننشست

گفته عارفانست که حقا ثم حقا هیچ آوازی نزدیک خداوند تعالی
محبوب تر از آواز نوحه کردن بر خویشتن نیست بس امروز شاید که
صدیقان این راه خداوندان دین نوحه گری از خواجه اویس
قرنی بیاموزند ای برادر هر که او را در هر لحظتی بر خویشتن
ماتم ونوحه گری نیست بطالیست بر از غفلت بقیامت حسرت داریست
بر از حسرت این چه طمعها فاسدست این که امروز هر کسی را
افتاده است جاه وحشمت می باید ونفاذ امر ونهی می باید وعز

خداوند دو برکاله گلیم یعنی خواجه ویس قرنی ذی طمرین
بود یعنی خداوند دو برکاله گلیم بودند وخلقی ایشانرا دیوانه
میگفت وخشت می زد واستخفاف در حق ایشان بود قوله او
اقسم بالله لابره در حق ایشان مصروف بود ١٢ م

الطمر بالکسر
جامه کهنه

جمع آن اطمار
مثل نبر جامه
خلقان ، بغرف

قوله یعنی رسوائی [illegible]
خدای در جانب یمن [illegible]
جان اولیا خدا [illegible]
رایحه [illegible] دیده است [illegible]
دانست چنانکه [illegible] سلطان [illegible]
را بود چون ایاز نام غلام سلطان محمود
آن غلام محبوب [illegible] سلطان [illegible]
بود [illegible] ایاز [illegible] سلطان [illegible]
نفر را از [illegible]
بیار [illegible] تکیه [illegible]
البلجی [illegible] سلطان [illegible] ایاز
واین حیوان [illegible]
بیامد سلطان محمود [illegible] ایاز [illegible]
بی [illegible] سلطان [illegible]
الدیده است [illegible] مخدوم استغفر الله
گفتند ٢ م

ونان دنیا می باید و عزت و تماشا علی الدوام می باید و با این همه
آشنایی با حضرت خداوندی باید هذا محال رباعی

جان باز که وصل او بدستان ندهند :: شیر از قدح شرع بمستان ندهند
آنجا که بهم می همه مردان نوشند :: یک جرعه از آن بخود پرستان ندهند

ای برادر تا توانی عمر در خدمت کفشی صرف کن و در سایهٔ دولت
خداوند دینی پناه ساز و یاری در دین بدست آر که یار دین
سخت عزیز است و بقطع بدان که راه دین بی یار نتوان رفت
واگر گویی چکنم مرا یار در دین میسر نمی شود باری قباء عشق
این نفس کافر از پشت باز کن و با وی در بی دینی یار مشو عمرت
بباد داد و دینت غارت کرد و تا قیامت بیگانه کرد و با دنیا آشنا
کرد و ما را از قاعده دولت بر آورد و سرای دینت خراب کرد
و تو هر روز بروی عاشق تری و هر ساعتی او را محب تری
بحقیقت بدانک نفس عدو دین خداست اما ابلیس منی کیر تا باز
رهی و وجاه دین خویش بینی و با خلق جلوه کنی نه قدسیان از
تو غیرت برند سوخته گفته است رباعی

از عشق مهی چو بر لب آمد جانم :: گفتم نکنی بوصل خود مهمانم
گفتا اگرت وصال ما می باید :: در خویش مهمان تو تا همه من مانم

انتها

در قضاء حاجات و کفایت مهمات این چهار رکعت نماز بگزارد هر وقت که خواهد اما در شب آدینه بهتر در رکعت اول فاتحه یکبار و صد بار آیت لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ ط وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ۝ و در رکعت دویم فاتحه یکبار و صد بار أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ و در رکعت سیوم فاتحه یکبار و صد بار آیت وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللّٰهِ ط إِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۝ و در رکعت چهارم فاتحه یکبار و صد بار نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ۝ چون سلام دهد صد بار گوید رَبِّ إِنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ۝ این نماز را عزیز دارد در جمله مهمات و حاجات خویش بکار بندد و درین نماز فتوح بسیارست

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مکتوب دوازدهم در انوار

برادر شمس الدین نور الله قلبه بنور معرفته بداند که چون آئینه دل صاف شود و زنگار طبیعت و ظلمت صفات بشریت ازو محو گردد قابل انوار غیبی شود در بدایت حال آن انوار بیشتر بر مثال بروق لوامع و لوایح پدید آید چندانکه صفا زیادت میشود آن انوار بقوت تر و زیادت تر میگردد بعد از آن بروق بر مثال چراغ

وشمع وشعله ومشعله وآتش افروخته شود آنگاه نورهاء
علوي بديد آيد ابتدا بصورت ستاركان خورد وبزرگ آنگاه
بومثال ماه ديده شود بعد ازان بومثال خرشيد بيدا كردد بس
بدانك هر نوري كه بوصفت وصورت برق ولوامع ولوايح ديده
شود بيشتر از بركت وضو ونماز باشد وقتي مريدي ازان شيخ
ابو سعيد ابو الخير قدس الله روحه وضو ساخته بود در الخير
خلوت خانه رفت نوري ديد نعره زد كه خدايرا ديدم شيخ
ازان حال واقف كشت كفت اي كارنا ديده آن نور وضوء تست تو
ازكجا وآن حضرت ازكجا اينك اكر سايه دولت آن بير نبودي
بيچاره هلاك شدي اما آنچ در صورت چراغ ومشعله وشمع ومانند
آن ديده شود آن نوري باشد از ولايت شيخ يا از حضرت نبي
صلي الله عليه وسلم وآن چراغ وشمع دل بود كه بدان مقدار
منور شده است واكر بصورت قنديل ومشكات بيند هم ازين
معني باشد كه كفته شد واما آنچ در صورت علويات بيند
جون ستاره وماهتاب وآفتاب آن انوار روحانيه بود كه بر آسمان
دل بقدر صفا ظاهر مي كردد جون آينه دل بقدر ستاره صافي
شود نور روح بقدر ستاره بديد آيد وجون ماه بيند اكر ماه

تمام

تمام بود بدانک دل تمام صافي شده است واکر نقصان دارد
بقدر نقصان کدورت باقي است وجون آيينهٔ دل در صفا
بکمال رسد وقابل نور روح کردد بر مثال خرشید بیند جنانج صفا
زيادت تر خرشيد درفشان تر تا وقت بود که در روشني هزار بار از
خرشيد تابان تر بود واکر ماه وخرشيد هر دو بيکبار بيند ماه دل
بود که از عکس نور روح منور شده است وخرشيد روح
باشد که ديده شود اما هنوز از پس حجاب طالع ميشود تا
خيال او را بر صورت خرشيدي بيند والّا نور روح بي شکل
وبي صورت است وکاه بود که پرتو انوار صفات خداوند عزّ
وجلّ برقضيه مَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا
ابتدا باز کند وازين حجاب روحاني ودلي عکس بر آيينهٔ دل
اندازد وبقدر صفاء آن بنمايد اکر کسي کويد جکونه توان
دانست که پرتو نور صفات خداوند است جواب جنين کفته اند
يانج از انوار صفات حق مشاهده دل شود همان نور معرّف
او کردد وتعريف خود هم خود کند ذوقي بجان بديد آيد
که بدان ذوق بداند که آنج مي بينم از حضرت خداوند تعالي
نه از اغيار واين معني ذوقي است در عبارت دشوار آيد

وگفته اند انوار صفات جمال مشرق است نه محرق وانوار صفات جلال محرقست نه مشرق وعقل وفهم اینجا نگذارد وگرد نتواند گشت وگاه بود صفای دل بکمال رسد از سنریهم آیاتنا في الآفاق وفي انفسهم بدید اید اگر در خود نگرد همه حق بیند واگر در موجودات نگرد همه حق بیند چنانکه آن بزرگ گفت مَا نَظَرْتُ فِي شَيْءٍ إِلَّا وَرَأَيْتُ اللّٰهَ فِيهِ نظر نکردم در چیزی مگر دیدم آنکه خداوند را در وی و چون نور حق تعالی عکس بر نور روح اندازد مشاهده با ذوق شهود آمیخته بود و چون نور حق تعالی بی حجاب روحی ودلی در شهود آید بی رنگی و بی کیفیتی و بی حدی وبی مثلی و بی ضدی آشکارا گند تمکن تمکّن از آرام او شود اینجا نه طلوع ماند نه غروب نه یمین نه یسار نه فوق نه تحت نه مکان نه زمان نه قرب نه بعد نه شب نه روز اینجا نه عرش است نه فرش نه دنیا نه آخرت قلم را اینجا سر بشکست زبان را حرکت نماند عقل در چاه عدم فرو رفت وفهم وعلم در بادیهٔ حیرت گم شدند والکنون تو درین حیرت می گداز که در مقام بعد باشی در حیرت نایافت بهتر از آنکه

دیدن

جای کردن و قرار بودن

آرام گرفتن

[illegible]

آن مقام

ازینجا سخن [illegible] گفته است
[illegible] ازانکه
[illegible]

در مقام قرب باشی در عجب یافت که آن عجب مقدمهٔ ذوالت
و این حرمت وسیلت عطا و نوال حاصل الامر اینست که راه از
خود پاک می باید کرد و جامهٔ بشریت حاک می بباید کرد و خاک در
دیدهٔ حناک می باید کرد که درین راه خویشتن نمایان در حکم مخنثانند
در عهد آدم علیه السلام یک کس بود که خود را نمود هرچند که معلّم
فرشتگان بود و مقدم ایشان چون خود را پیدا کرد ویرا مخنث
و مونث کردانیدند و خانه آرایی دنیا بدو سپردند تا در دیدهٔ دون
همتان شسته می آراید مقهوری راند بو ابلیس و تمام راند و لطفی کرد
با این یک مشت خاک و تمام کرد یکی را تا بجادار کرد و یکی را تاجدار
کرد چنان ابلیس را ردی کرد که هرگز قبول نکند آدم را قبول
کرد که هرگز رد نکند دانی چیست هرجا که صاحب جمالی بود
در مقابلهٔ وی سیاه رویی بود هر آن کوشکی که در مقابلهٔ وی مزبله
نبود ناقص باشد همچنین هرکجا دلی بنور طهارت بنا کاشته در مقابله
وی مزبلهٔ نفس خبیث بداشت چون لباس طهارت در دل پوشند
آن نقط ظلومیت و جهولیت بروی عرض کنند تا خویشتن را
فراموش نکرده اند دانند که کیست طاوس چون آن پر بها خویش
بنگرد اند بهر پری شادی دیگری پیدا آید راست چون بپاء خود نگرد

یعنی بیرون نکرده

۴۵ب

از دست بیفتد والسلام . بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب در کشف سید حکیم برادر شمس الدین اعزه

الله بمکاشفات اسراره بدانکه حقیقت کشف از حجاب بیرون آمدن است صاحب کشف ادراک چیزی کند که بیش از ان ادراک نکرده باشد چنانکه فرمود فَکَشَفْنَا عَنْکَ غِطَاءَکَ یعنی از نظر تو پرده برداشتیم تا مکشوف نظر تو گشت آنچ پیش از ین نمی دیدی و حجاب عبارت از موانع است که دیده بنده از جمال حضرت عزت بدان محجوب و ممنوع است و آن جملگی عالمها مختلف است چون دنیا و آخرت که بروایتی هژده هزار عالم گویند و بروایتی هشتاد هزار عالم گویند و این هشتاد هزار عالم در نهاد آدمی موجود است و بحسب هر عالمی آدمی را دیده ایست که آن عالمها بدان دیده مطالعه تواند کرد در حال کشف و آن هشتاد هزار در دو عالم مندرج است از ان عبارت نور و ظلمت کرد یعنی ملک و ملکوت و نیز غیب و شهادت گویند و جسمانی و روحانی نیز گویند و دنیا و آخرت گویند جمله یکی است اما عبارت مختلف است پس چون سالک صادق بجذبه ارادت از اسفل السافلین طبیعت روی باعلی علیین شریعت نهد و بقدم صدق جاده طریقت بر قانون شرع در پناه بدرقه پیر

بیرون

جود ندهم ازینجاست که گفته اند آنچ در هژده هزار عالم موجود است آن اوصاف در یکی آدمی موجود است هر دو جمع را با آفتاب و ماهتاب نسبت کرده اند و وجود نسبت کرده اند یعنی آنچ زمین بعضی ازو نباتی روید و در بعضی [illegible] روید و همچنین اندام آدمی و استخوان [illegible] را نسبت کرده اند بکوه یعنی چنانچ کوه [illegible] زمین است

اهل اشارت در آیت رب ارنی کیف تحیی الموتی گفته اند که مر حضرت ابراهیم وحی آمد که اگر میخواهی که آفرینش ارواح ببینی از کل [illegible] در گذر تا حجاب برخیزد و کارگاه علوی را توانی مشاهده کردن و خلقت اجساد از عالم سفلی است از عناصر اربع مشاهده آن در عالم سفلی توان کرد بدانکه نهاد بشر چهار مرغ است که آن [illegible] روح علوی است آن چهار مرغ را بگیر [illegible] چهار پاره کن آبی را با آب ده و خاکی را [illegible] و بادی را بباد و آتشی را با آتش [illegible] [illegible]

در [illegible] یعنی الملک و الملکوت هژده هزار عالم [illegible] عالم [illegible] که آن عالم [illegible]

[illegible]

سپردن گیرد و از هر حجاب که گذر کند از آن هشتاد هزار حجاب او را
دیده بمناسبت آن مقام گشاده شود و احوال آن مقام منظور نظر
او گردد اول دیدهٔ عقل او گشاده گردد بقدر رفع حجاب معانی معقول
نمودن گیرد و باسرار معقولات مکاشف شود و این را کشف
اسرار کرد
نظری گویند بدین اعتمادی زیادت نباشد تا آنچه در نظر می آید در
قدم
تمام نیاید اعتماد را نشاید مصراع نی هرچه تو بینی بتو بخشند
ای دل بیشتر حکماء فلاسفه درین مقام بماندند و این را وصول
مقصد حقیقی شناختند و چون رونده صادق از کشف معقولات
گذر کرد کشف دلی پدید آید و آنرا کشف شهودی گویند انوار
تجلی کشف افتد بعد ازان مکاشفات سری پدید آید آنرا کشف
الهامی گویند اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیزی ظاهر شود

اینست معنی آنکه گفت   رباعی

ای گرد غمت غارت هوش دل ما ؛ درد تو زده خانه فروش دل ما ؛
سری که مقدسان ازان بی خبرند ؛ عشق تو فرو گفته بگوش دل ما ؛

بعد ازان مکاشفات روحی پدید آید که آنرا کشف روحانی گویند
درین مقام بهشت و دوزخ و دیدن ملایکه و گفتن سخن با ایشان
و شنیدن پدید آید و چون روح بکلی صفا گیرد و از کدورت جسمانی

بکلي پاک شود کشف عالم نامتناهي بديد آيد دايرهٔ ازل و ابد نصب ديده وي کردد اينجا حجاب زمان و مکان برخيزد تا آنچ در زمان ماضي رفته است در حال ادراک کنند يا کسي باشد که ابتداء آفرينش موجودات و مراتب آن در نظر او آيد و همچنين آنچ در زمان مستقبل خواهد بود آنرا ادراک کند چنانک حارثه رضي الله عنه کفت اِنِّي اَنْظُرُ اِلَي اَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَزَاوَرُوْنَ وَاِلَي اَهْلِ النَّارِ يَتَعَاوَرُوْنَ پس چون حجاب مکان و زمان دنياوي برخيزد زمان و مکان آخرتي کشف شود هم درين مقام باشد که حجاب جهات برخيزد از پس همچنان بيند که از پيش بيند که پيغامبر صلي الله عليه وسلم کفته است من چنانک از پيش مي بينم همچنان از پس مي بينم و آنچ خلق کشف و کرامت کويند درين مقام باشد از اشراق بر خاطر و اطلاع بر کارها از دور و رفتن بر آب و آتش و هوا و طي زمين و غير آن اما ازين جنس کرامات را اعتباري نيست زيرا که اينچنين چيزها اهل دين و غير اهل دين را چون بمجاهده روح خود را صاف کردانند بديد آيد پيغامبر عليه السلام از ابن صياد پرسيد ما تَرَي قَالَ اَرَي الْعَرْشَ عَلَي الْمَاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ذَاكَ عَرْشُ اِبْلِيْسَ چه مي بيني کفت عرش را مي بينم بر آب پس

التعاوي
يلکير بالک کردن

بيغامبر

بیغامبر علیه السلام گفت آن عرش ابلیس است واین جنس دجّال
را نیز خواهد بود تا در حدیث آمده است مرد را بکشد وباز زنده کند
امّا آنچ آنرا بحقیقت گمراهست توان گفت آنست که آن جز اهل دین
را نبوده است که بعد از کشف روحی در مکاشفات خفی بدید آید زیراکه
روح کافر ومسلمان راهست امّا خفی جز خاصان حضرت را نیست که
آن روح حضرتی است چنانک فرمود كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ
وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِّنْهُ ودر حق بیغامبر صلّی اللّه علیه وسلّم فرمود
كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَالْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
یعنی روح نورانی حضرتی ببعضی بندگان دهیم بجز از بندگان
دیگر تا بواسطهٔ آن راه یابند بعالم صفات خداوندی جلّ جلاله
اشارت برین است که گفت مثل رستم را هم رخش رستم کشد پس
گفته اند که خفی واسطهٔ دو عالم است یکی صفات خداوندی دوم
عالم روحانیت تا دل قابل مکاشفاتِ حضرت خداوند تعالی گردد
وعکس آن اخلاق بعالم روحانیت رساند تا بشرف تَخَلَّقُوا
بِأَخْلَاقِ اللّٰهِ مشرف گردد واین را کشف صفاتی گویند درین حال اگر
روندهٔ بصفت عالمی مکشوف شود بسماع کلام علوم من لدنّی دریابد

گویند

لا

یعنی [illegible]
صفات [illegible]

بدید آید واگر بصفت سمیعی مکشوف شود سماع کلام وخطاب
بدید آید واگر بصفت بصیری مکشوف شود رویت ومشاهده
بدید آید واگر بصفت جمالی مکشوف شود ذوق جمال شهود حقیقی
بدید آید واگر بصفت جلالی بدید مکشوف شود فنا شود حقیقی بدید آید واگر
بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی بدید آید واگر بصفت
وحدانیت مکشوف شود وحدت بدید آید باقی صفات همین
قیاس فهم باید کرد کسی برین مقام اشارت کرده است وگفت رباعی
تا بر سر کوی عشق تو منزل ماست ؛ سر دو جهان بجمله کشف دل ماست
وانجا که قدم که دل مقبل ماست ؛ مطلوب همه جهانیان حاصل ماست ؛
ای برادر کار علت است نومیدی روی ندیت و باد لطف در وزیدن
است بساعتی کار افتاده بسازد در شب قدری به حضرت جبرئیل فرمان
رسید که امشب در عالم سفلی نظری کن تا چه بینی بحکم فرمان در
نگریست اهل عالم را یافت همه در خواب مانده مگر بیوی بت
پرست در پیش بت مست سر بسجاده نهاده و بزاری از وی حاجت
خویش درخواسته حضرت جبرئیل علیه السلام خواست اگر فرمان بود
این را بقهر هلاک کنم و روی زمین پاک کنم ندا آمد یا جبرئیل
اگر او ما را بخداوندی نمی شناسد ما او را به بندگی می شناسیم در

[illegible]

قلدری

قدري ديكر بهمت جبرئيل خطاب آمد كه بطلب امشب ودرياب
به بيداري وهشياري را چون همت جبرئيل نظر كرد در محرابي پيري
را ديد بيك قدم ايستاده وبا خداوند خويش بصد نياز در راز كشاده
فرمان رسيد يا جبرئيل اين ابن شده است كه از كمال بيخودي در پيش
بت افتاده بود آن شب در بيكانكي نشانه بود وامشب در آشنائي
يكانه ماست والسلام بسم الله الرحمن الرحيم

مكتوب چهار دهم در تجلي برادر شمس الدين الكريم

الله بتجلي صفاتي بداند كه تجلي از ظهور ذات وصفات الوهيت
است جل جلاله وروح را نيز تجلي باشد وبسيار روندكان درين
مقام مغرور شده اند وپنداشته اند كه تجلي حق يافته اند اكر شيخ
[illegible] اصاحب بتصرف نباشد ازين ورطه خلاص دشوار بود پس هر كه
را طلب صادق باشد بايد كه دست در دامن صاحب دولتي زند
تا از بركت فتراك دولت او بمقصد مقصود رسد چنانكه قرآن
قديم خبر ميكند وَآتُوا البيوتَ مِنْ أبوابها وبدين اشارت
كرده است كه كفته است رباعي

بي واسطه واسطه كرد اه روي ،، از راه بيفتي بسوي جاه روي ،،
ور بي رويش كني زدين قدمي ،، در يك دو زمان بعالمي شاه روي ،،

تجلي بر سه نوع ، يكي تجلي ذاتست و آن مكاشفه است و معني اين آنست
كه ذات حق تعالى بنده را امروز كشف نكرد از اعيان بوى نباشد و لكن چون
سلطان حق بر [illegible] غالب كردد تا اندر سر وي غير حق نماند از غلبه سلطان
حق چنان كردد كه وي حق همي بيند بدانچه پيغمبر گفت صلى الله عليه وسلم لم يفضلكم
بشيء وقر في صدره علامت تجلي خفي [illegible] كه [illegible] چيزي نه بيند
[illegible] مسلط كردد و يا فهم او را اندر نيابد
[illegible] راهي چون مرد و هزار عاشق اندر راهي

اکنون بدانکه فرق میان تجلی ربانی و تجلی روحانی چون آینهٔ
دل از کدورات ماسوی الله صقالت پذیرد و صفای او بکمال رسد
مشرقهٔ آفتاب جمال حضرت گردد و جام جهان نمای ذات خداوند تعالی
و صفات شود ولیکن نه هر کرا دولت صفا لهٔ دست دهد آن
سعادت مشاهده نماید وَذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ ط
اینجا نیز غلطات
نه هر که دوید گور گرفت اما گور هم گرفت که دوید از میان روندگان
صاحب دولتی باشد که چون آینهٔ دل از صفات بشریت و زنگار
طبیعت صافی کند بعضی صفات روحانی بر دل وی تجلی کند
و آن از غلبات انوار روحانیت بود که روح بجملگی صفات خویش
در تجلی آید و این از محو آثار کل صفات بشریت بود و گاه بود
که ذات روح که خلیفهٔ حق است در تجلی آید و [illegible]
دعوی انا الحق کردن گیرد و گاه بود که جملهٔ موجودات
را پیش تخت خلافت روح در سجود بیند در غلط افتد و داند
که مگر حضرت حق است قیاس بدین حدیث که اِذَا تَجَلَّی اللّٰهُ
لِشَیْءٍ خَضَعَ لَهُ و ازین جنس غلطها بسیار افتد جز بتایید
خداوند و حمایت پیر نتوان گذشت اکنون بیان فرق میان هر دو
تجلی ربانی و روحانی اول آنست که تجلی روحانی وسمت

پس صقالت نفس علت تامه نیست برای متجلی شدن نور باری تعالی در قالب سالک بعد صقالت باشد و هیچ حق سبحانه و تعالی
[illegible] متجلی نشود پس معلوم شد صقالت علت تجلی نیست بلکه تجلی از فضل خداوند است در هر چه خواهد متجلی شود فاما
صقالت نفس سالک را همه حال باید زیرا که اگر بغیر صقالت حق سبحانه و تعالی در بنده متجلی شود از حکمت نباشد زیرا که
حدیث آمده انت وضع کل شیء فی موضعه پس [illegible] که صقالت ندارد آنجا خود تجلی نیاید بهمه حال الا مع وجود صقالت نفس
[illegible] الا فضل الهی [illegible] تعالی [illegible] الا از صقالت دل باشد و هیچ متجلی نشود ۱۲ منه

[illegible]

نشان

حلاوة

حدوث دارد وانواقوت افنا نباشد اگرچه بوقت ظهور ازالهٔ
صفات بشری کند اما فنا نتواند کرد چون تجلی در حجاب شود در حال
صفات بشری باید آید اما در تجلی حق سبحانه و تعالی ازین آفات
نباشد زیرا که از لوازم تجلی حق سبحانه فنا هوف صفت باطل او که
جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا و دیگر انک
با حصول تجلی روحانی طمانینت در دل پدید نیاید واز شوایب شک
و ریب خلاص نیابد و ذوق معرفت تمام ندهد و تجلی حق جل جلاله
بر خلاف و ضد این باشد و دیگر انک از تجلی روحانی غرور و پندار
پدید آید و عجب و هستی بیفزاید و درد طلب نقصان پذیرد و خوف
و نیاز کم شود واز تجلی حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد
هستی بنیستی [illegible] شود و درد طلب بیفزاید و تشنگی زیادت گردد
و تحقیق بدانک انسان آینهٔ ذات و صفات باری تعالی است چون
آینهٔ صافی گشت بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند
اگر بصفات [illegible] متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس علیهما السلام
را حیات باقی بود واگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که موسی
علیه السلام را بود وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا واگر بصفت رزاقی تجلی
بود چنان باشد که مریم را بود وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ و چون

علامت تجلی حق [illegible] را آنست که سر [illegible] ببیند که
عبارت برازی مسلط نگردد و فهم او را در نیابد یعنی
این سخن آنست که در بیان تجلی حق آنست که بفهم اندر
نیاید که همه از جه بینم و عبارت نتواند کرد که سر چه دید
بس حاصل این آید که تجلی را دانستن بشریت بودن معدوم

ز تجلی [illegible] نفس اوست
شکسته شود

قوله یعنی چون متجلی شود حق سبحانه و تعالی بر چیزی از چیز
[illegible] بود در حق تعالی [illegible] و هر کاه که دید او بعد تجلی شدن
روح بر وی خلیفه حق است و بیش آن روح جمله موجودات سجده
می کنند گمان برد که خداوند تعالی است [illegible] باکر آن روح
[illegible]

[illegible] و باشد تجلی [illegible]
[illegible] طلوع و زوال آفتاب [illegible] باشد [illegible] بتفصیل
[illegible] معلوم [illegible]
[illegible] مکاشفات عبارت از سفر نقلات
[illegible] سوی عالم جلال مشاهدات اشارت بنظر
[illegible] ستارت بانوار جمال جون جلال و جمال
[illegible] کبریا و مجد و بهاء و عظمت او را نهایت
[illegible] بدارج و معارج و منازل و مراحل
[illegible] سفر را غایت نباشد [illegible] طمع

بصفت خلاقی تجلی کند چنان باشد که عیسی علیه السلام را بود
وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّيْنِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِاِذْنِيْ فَتَنْفُخُ فِيْهَا
فَتَكُوْنُ طَيْرًا بِاِذْنِيْ واگر بصفت امانت تجلی کند چنان بود که مر خواجه
ابوتراب نخشبی رحمة الله را بود در حالی که بنظر خواجه بایزید قدس
الله روحه بروی افتاد نعره بزد وجان بداد چنین کس همت بر هر که
بگمارد هلاک کند و دیگر صفات همچنین می دان و فرق بغایت
دقیق است میان مشاهده و مکاشفه و تجلی ببصیرت و تامل شافی
دریابند انشاء الله تعالی در بخش بتطویل انجامد اما معنی تجلی
اینجا را باید دانست بدانک تجلی و استتار دو لفظ است میان این طایفه
متعارف و تجلی بحق بنت گشاده گشتن باشد و استتار پوشیده
گشتن باشد و مراد این طایفه از تجلی گشاده گشتن حجابست و مراد
از استتار پوشیده گشتن حق است و اینجا ذات حق خواهند که تکون
و تغیر بر ذات او روا نیست و این چنانست که کسی مسله در وی
کرد گویند مسله گشاده گشت مسله گشاده نگردد ولیکن خاطر وی
گشاده گردد تا مسله اندریابد علم و جهل او را پوشیده شدن مسله
خوانند چون سر او بخویشتن مشغول گردد از دیدار غیب پوشیده گردد
این را استتار خوانند باز چون همه از حق و از ان حق بیند نه از خویشتن

وازان

تجلی ظهور ذات را گویند تجلی دو نوع است تجلی صفات او را گشاده شدن مسله خوانند
وان مر عام و خاص راست و تجلی ذات وان مر خاص راست
یعنی احوالی که در قیامت بر عالمیان طاری شود که کل شیء هالک الا وجهه هر سالک را در تجلی
ذات جمله کون معدوم نماید و در عالم بیخودی جز الله وجهه در نظر نیاید
بیت ازین نوشته از رخصت شرع نیست م برهان المطلوب

داران خویشتن بشریت از پیش بر داشت و غیب دید این را تجلی
خوانند ای برادر آن روز که آدمیان را در وجود آورد گفت در طلب
آیید و دل از یافت بر دارید مرد طالب و معنی در شست و عزت خویش
نه طلب بر آمده نه مطلوب بدر آمده این دانی چیست هر کجا جمالی
است آنجا دلالی و هر کجا حسنی است آنجا گرفتاری و ذلیلیست چنانک
گفته اند رباعی ماییم طرب شمرده غمهای ترا ؛ باداد بذیرفته ستمهای ترا ؛
با این همه چند هست اگر خاک شویم ؛ شایسته نباشیم قدمهای ترا ؛ هر که قدمگاه
دوست کرد او را ناخواست میدهند و هر که قدمگاه دوست ندارد اگرچه
میخواهند ندهند بزرگی را گفتند خواهی که خداوند را بینی گفت
نه گفتند چرا گفت موسی علیه السلام خواست و ندید محمد رسول
الله نخواست و بدید خلعت خاک و آب فکل نه خلعت سریست
و کار آدم و آدمیان نه حدیث مجازیست مصنوعات و موجودات
بسیار بودند لیکن با هیچ موجودی و مصنوعی این کار نبود که با تو بود
اگر بعلت بودی اشخاص و جوهر نورانی ملایکه راست و لباس عصمت
و طاعت و قدس و طهارت ایشانراست لیکن نه هر که خدمت را شاید
صحبت را شاید و نه هر که حاشیه بساط را شاید مقام انبساط را

منا و السلام ؛ بسم الله الرحمن الرحیم ؛

اینجا کسی باید طالب [illegible] تا حجب و طریقت یافت
سلوک در دم [illegible] نتوان [illegible]

و معنی این سخن آنست که مرد اندر اطمینان
و طاعت منت دادن بیند نه هنر آوردن
و اندر شکر توفیق بیند نه شکر خویش
و اندر صبر از بلا داشتن حق بیند نه از خویشتن و اندر بودن بر ایمان [illegible]
حق بیند نه ثبات خویش [illegible]
این باشد [illegible] شرح تعرف

و انا [illegible] بالله و [illegible]
[illegible]

حاشیه بساط [illegible]
صاحب سر از [illegible]
ایشان [illegible]
خلاف [illegible]
[illegible]

و دیگر بایستعاذ و هم [illegible]
بالله العظیم [illegible]
بودی [illegible] ملک [illegible]

مکتوب پانزدهم در وصول برادر شمس الدین اکرمه الله
بکرامة الواصلین بداند که وصول بحضرت خداوند نه از قبیل
وصول جسمست بجسم یا عرضیست بعرض یا جوهرست بجسم یا علمست
بمعلوم یا عقلست بمعقول یا شیء است بشیء تعالی الله عن ذلک
تَعَالَی اللّٰهُ عَنْ ذٰلِکَ عُلُوًّا کَبِیْرًا و این لفظ وصول در شرع و عرف
اهله است و میان این طایفه معروفست بس معنی پیوستن بخداوند
عزّ و جلّ چیست بدانک معنی پیوستن بخداوند تعالی آنست که بریده گردد
از دون خدای تعالی بمعنی تعظیم بس اتّصال مشغول گشتن سرّ باشد
بحقّ تعالی و این بمقدار فراغت باشد از غیر حقّ بدان مقدار که از حق
تعالی فارغ باشد منفصل گردد و بدان مقدار که بحقّ مشغول بود متّصل
گردد دلیل برین قول حارثه است که رضی الله عنه گفت کَاَنِّیْ اَنْظُرُ
اِلٰی عَرْشِ رَبِّیْ بَارِزًا بدان مقدار که حارثه را از دنیا انفصال افتاد
بعقبی اتّصال افتاد بس مصطفی را صلّی الله علیه و سلّم از دو کون
انفصال افتاد تا بحقّ اتّصال افتاد و اگر بسرّ اندر وی چیزی مانده
بودی گفتی اَعُوْذُ بِکَ مِنْ کَذَا چون گفت اَعُوْذُ بِکَ مِنْکَ
درست گشت که اندر سرّ وی غیر حق چیزی نمانده بود بس از انفصال
از دنیا اتّصال بعقبی افگند و انفصال از هر دو کون اتّصال بحق

در اوان کشف صفات استعاذت از صفات
باید اعوذ بعفوک من عقابک و اعوذ
برضاک من سخطک و در اوان کشف
ذات باید اعوذ بک منک و ذلک سرّ
غوامض

[illegible]

تعالی

تعالی باز آورد و دیگر همچنین قول عبد الله بن عمر رضی الله عنهما
که بوقت طواف گفت کُنّا نَرای اللهَ فی ذلک المکانِ همی
با خداوند خانه دیدار کردیم و این از آن معنی بود که شخص او مشغول
شریعت بود و سرّش مشغول حقیقت بود اندر شغل حقیقت شغل
شریعت فراموش کرد نه از خانه خبر داشت و نه از سلام کننده شغل
حق تعالی او را چنان غلبه کرده بود که سلام اغیار نشنیده و تعظیم
خداوند خانه او را چنان کرده بود که از خانه همی یاد نیامد ازین معنی
گفت کُنّا نَتَرای اللهَ فی ذلِکَ المکانَ و لیکن چون آنکس که بروی
سلام کرد ازین مقام خبر نداشت بشکایت و عتاب مشغول گشت
باز چون عمر رضی الله عنه این مقام داشت هیچ نگفت دلیل
گشت بر درستی دعوی عبد الله راچنانک فقها گویند ترکُ البیانِ
الا
فی مَوْضعِ الحاجةِ اِلَی الْبیانِ بیانٌ هم حاصل امر صاحب دولت
را که نهایت مرجع و منتهی حضرت خداوند تعالی خواهد بود و اَنَّ
اِلَی رَبِّکَ الْمُنْتَهَی در مبداء اول عهد اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ بر طینت
روحانیت و ذرهٔ انسانیت او خمیر مایهٔ رشاش نهاده اند که اِنَّ
اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فی ظُلْمَةٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَیْهِمْ مِنْ نُوْرِهٖ و در بدایت عهد
جام الست ذوقی بکام وی رسانیده اند که اثر آن هرگز از کام جان وی

بیرون نشود و زندگی او بدان ذوق است و قصد آن نور همیشه بمرکز و معدن خویش است و با این همه عالم الفت نگیرد و یکدم ترک آن شراب نتواند چنانک بزرگی گوید   رباعی

عشاق تو از الست مست آمده اند ؛ سرمست ز بادهٔ الست آمده اند
می می نوشند و پند می ننیوشند ؛ کایشان ز الست می پرست آمده اند

پروانه صفتان جان باز عشق که کمند جذبهٔ اُلُوهیّت در گردن ایشان در عهد الست افتاده است امروز چندانک پر و بال در طلب گرد سرادقات جمال شمع جلال پرواز کنند که بر فریضه مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا استقبال کند و بدستا جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ او را در کنار وصال کشد و گوید تا چند بدین پر و بال ضعیف گرد سرادقات جمال ما گردی تو بدین پر و بال در هوای هویت ما طیران نتوانی کرد و این پر و بال در طلب وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا در باز تا بر سنت لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا پر و بالی از شعاع انوار خویش ترا کرامت کنیم يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ و از این جاست که گفت   رباعی

این راه دلا بعقل و قال ننهند ؛ جز بر در نیستی وصالت ننهند
وانگاه در آن هوا که مرغان ویند ؛ تا با پر و بالی پر و بالت ننهند

اینست که گفت چون نیستی تو شد محقق ؛
خیزد همه نعرهٔ انا الحق ؛
الفقیر من لا شیئ له في الدنيا والآخرة ترا بدیه

الكرم لايكه

اگر ملایکهٔ اعلی علّیین وجنّ وانس جمع شوند یک بنده را بوجود ار
تجلی صفت حضرت خداوند نتوانند کرد الّا جذبهٔ حق تعالی که بنده
را بر بساط قراب او ادنی بنشاند لاجرم یک جذبهٔ حق تعالی
بهتر آمده از معاملهٔ جملهٔ جن وانس وآن بندگانی که از بند خودی
خلاص یافته اند وبتصرف جذبات در عالم الوهیت روش دارند
یکنفس ایشان با معاملهٔ اهل هر دو عالم برابر آید وبران بچربد

اشارت برین است که گفت **مثنوی**

صوفیان در دمی دو عید کنند عنکبوتان مگس قدید کنند

هر دم صوفی فانی را وجودی نو می زاید وبتصرف جذبهٔ یا هو
را ازان محو تو می دیگر سیر می افتد در عالم الوهیت بتصرف جذبهٔ
که یمحو الله ما یشاء ویثبت پس هر دمی محوی واثباتی حاصل
میشود که صوفی درآن دو عید میکند یک عید از محو ودوم عید
از اثبات درین مقام اگر او را روح الله وکلمة الله خوانند
بروی زیبد واین قبا بر قد وقامت وی چست آید ای برادر این
کار بر دستار خواجگی کسی را کمتر راست آید آورده اند که آن عزیز
چون بهشت آمد در نگریست گفت این قلم رونده که مارا است در
بند رکابی نتواند بود واین سر پر خمار عشق که مارا است بار تاج نتواند

خودی عبارت است از جملهٔ حرکات وسکنات واقوال
وافعال که از آدمی در وجود آید بر حسب عادت وهواء بشریت
از خوردن وخفتن وشنیدن ودیدن واختلاط کردن وماننداین
مگر آنچ ازین جمله بوقت ضرورت بود وضرورت آنست که اگر
آن نکند از حق دور افتد گوید که تا سر موئی از وجودی باقی
است حجاب باقی است تقرر خدمت شیخ

یعنی در محو متوسطات [illegible]
حالاتست از مقامات ظاهر [illegible]
ودر ثبوت احوال [illegible]
[illegible]

تا در بر صفت وعبارت نیست
جز خرابی در وعمارت نیست

کنید ما را قدّ الفی داده اند باالف بموافقت بایدایستاد که هیچ
چیز ندارد علل و اسباب را آتش در باید زد مردانه لبیک
عاشقانه بزد و هشت بهشت را وداع کرد چون ببهشت
می رفت با تاج و خلعت بصف مقربان بود و چون دهرا *
[illegible]
طلب می اهل عورت بوشی نمی یافت   مثنوی

دانی چه بود شرط خرابات نخست ؛؛ تاج و کمر و کلاه در بازی جست ؛
هر ذرّه از ذرّات آدم این نعره ، عشق بر آورد   مثنوی
دل در غم عشق مبتلا خواهم کرد ؛؛ امروز جنون دل قضا خواهم کرد ؛

بسم الله الرحمن الرحیم   مکتوب شانزدهم در سالک
و مجذوب برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة السالکین بدانکه
روندگان این راه بر دو قسم اند یکی سالک دوم مجذوب مجذوب آن
کسانی اند که ایشانرا بکمند جذبه بربایند و بدین مرتبه برسانند و
از همه مقامات بگذرانند در غلبات شوق امّا اطلاعی زیادت
ایشانرا ندهند بر احوال راه و شناخت مقامات و کشف آفات و آنچ
در راه باشد از خیر و شر و نفع و ضر خبر ندارند ابنیه شیخی را
نشایند که شیخی را کسی شاید که اگرچه اورا بکمند جذبه بربایند
امّا بسکون و آهستگی برند تا در هر مقام داد و انصاف [illegible] مقام

مجذوب آنست که سلوک ندارد امّا حق تعالی حجاب از
دل وی برگرفته باشد و حقایق یقین بر وی ظاهر کرده
اما در طریق معامله مقصّر شده و ندانند که معامله را اثرها
است و نجات جز بخود که برخوردار گشته است بایستد
و در طریق اعمال بجز بعرض مشغول نشود

[illegible]

ازوی

از وی می ستانند و احوال خیر و شر و صلاح و فساد راه جمله بروی
عرض کنند که راه پر راه و کدام بی راهی تا از راه و بی راهی وقوف می یابد
تا راه بری جماعت دیگر تواند کرد اما نشان راه روندگان چنین گفته اند
اگر سالک را با صفات خاکی گذر افتد در واقعه چنان بیند که از
یعنی از عناصر اربعه
نشیبها و کوچها و چاهها و جایگاههای تاریک بیرون می آید و بر خرابها
و شکستها و آبها و کوهها می گذرد و گرانی و تیرگی بر میخیزد و سبکی
و لطافت در وی پدید آید مرتبه دوم که بر صفت آبی گذر افتد
سبزها و مرغزارها و درختان و کشت زارها و آبهای روان و چشمه
و دریا و مانند اینها می بیند مرتبه سوم که بر صفات هوا گذر کند بر
هوا رفتن و پریدن و بر بلندیها رفتن و بر وادیها بر پریدن و مانند
این بیند مرتبه چهارم چون بر صفات آتش گذر افتد چراغها
و شعلها و آتشها بیند مرتبه پنجم چون از صفات افلاک و اجرام
آسمانی گذر افتد خود را بر آسمانها رفتن و بر پریدن و بر آمدن از
آسمانی بآسمانی و گردانیدن چرخ و فرشتگان بیند مرتبه ششم چون
بر ملکوت کواکب گذر افتد ستاره و ماه و خورشید و انوار و آنچ ازین جنس
است بیند مرتبه هفتم چون بر صفات حیوانی گذر کند هر صفت که
از وی غالب خواهد گرد از بهیمی و سبعی بدان نوع حیوان بیند از حیوانات

واقعه
میان خواب و بیداری

مختلف اکر خود را بدان حیوان قادر بیند کذشتن اوست از آن
صفت و اکر خود را اسیر آن حیوان بیند بالرزان تعسلی باشد
نشان استیلا و غلبه آن صفت است بروی باقی چندین هزار
عالم دیکر است که سالک را از آن باید کذشت و در هر عالم تماشای آن
مشاهدات و دقایق او را باید کرد ای برادر جانی است و مقصودی
مرد مرد باید تا کوید یا جان بدهم یا بمقصود رسم این کوهر شب
چراغست و عزت او بر بینست که دربان او موج دریای خونخوار
است آن کوهر صد هزار طالب دارد که برای او جان فدا می کنند
و نکوسار در قعر دریا فرو دمی روند چون قدمی بعشقات کسی
خواهد که درین درکاه نهد آن لعین که دربان این درکاه است
کوید مرا نمی شناسی من آنم که اهل آسمان اول آداب تسبیح از
من آموختند و اهل آسمان دوم آداب تهلیل از من دانستند
و اهل آسمان دیکر همچنین مسند تدریس ما بر فرق کنبد اخضر
نهاده بودند و این همه دولتها در باختم تا طراز لعنت بر پیشانی
ما کشیدند و بر سر کوی شرع محمدی بعوانی بنشاندند اکنون
یا تاج اخلاص بیار و در دو وهم یا با فتراک دامی ساز تو مرد
دینی و این لعین از برای هر دو نی از جای خویش جز رنکبری

بیت
مار سیه دربان درکردست آن شیرین پسر،
عاشقان در شور و شر چون بکذرند این باب را،

بیت
معشوق چرا کفت نشین بر در من،
مکذر در من سر ندارد سر من،

عظیم دارد

عظیم دارد تا صدیقی در مملکت بدید نیاید و عیاری با مایی
درین راه قدم ننهد او از جای نجنبد والسلام ٥ ٥

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هفدهم در [illegible]

سالک برادر اعز شمس الدین بداند که گروهی از صوفیان که ریاضتها
قوی کرده باشند و شهوتها از پیش برگرفته و مدتی مدید در خلوت
نشسته و دل بکلمهٔ لا اله الا الله آورده و در مراقبت دل آن قدر
کوشیده که جز ذکر خدای عز و جل در همه احوال بر دل ایشان چیزی نه
گذرد و ایشان را بسیار احوال نیکو کشف شده باشد و اسرار ملکوت
گشاده و بدرجهٔ اصحاب کرامت رسیده و از غیب خبرها دهند
و بر دلمت آید و همت اگر در بیماری بندند نیکو شود و اگر همت
بر هلاک دشمن بندند هلاک شود ابلیس اینجا حسد برد همه اسرار
شریعت بر ایشان نماید مگر یک سر و آن آنست که از وهم پوشیده بود
تا بدان سبب آدم را صلوات الله علیه سجده نکرد اما آن سر که بر
ایشان آشکارا کند گوید مقصود از ترک معصیت آنست تا شهوت
شکسته شود و صفات بشریت زیردست آید تا مرد را از خدای تعالی
باز ندارد و مقصود دیگر آنست که ذکر حق بر دل غالب شود و دل
از ظلمات بشریت بذکر خدای تعالی صافی کرد تا حقیقت معرفت

درین جا مجذوم فرمود [illegible]
حکایتی است با عرب [illegible] کرد در
است خالی [illegible]
[illegible]
بوند و کفار [illegible] بود
مجلس آمد نشست [illegible]
که رسول فرمودند والله
اصحابکم وما غوی
الهوی ان هو الا وحی
[illegible]
تا آیت دیگر برسد [illegible]
رسول صلی الله علیه و [illegible]
العلی شفاعتهن [illegible]
دانستند رسول کفت [illegible]
شود کردند که شما [illegible]
نخواهند کرد [illegible]
که شفیعا باشند [illegible]
منحصر شدند جواب [illegible]
الله [illegible]
را برین طریق [illegible] حرکت داد
[illegible] مجلس
ما دون [illegible] رسول
شما شنیدید [illegible] کفتم
صحابه کفتند [illegible] یا رسول
آوازی شنیدیم [illegible]
[illegible]
تو [illegible] واحد [illegible]
و در [illegible]
افرید [illegible]
خلایق [illegible]
[illegible] الله تعالی

خداوند او را حاصل آید پس بوزیدن شریعت هم راهی است بکعبهٔ
وصال و کسی که بکعبهٔ وصال رسید او را براه و توشهٔ و ستور
حاجت باشد پس این قوم را چنان نماید که اگر نماز بکنند
ایشانرا حجاب شود و از آنجا بدان رسیده اند گویند ما خود همیشه
در مشاهده ایم و مقصود از نماز و رکوع و سجود آنست تا دل
غافل را بحضور آورده شود ما خود یکساعت غافل نیستیم و عالم
ملکوت را آشکارا می بینم و جواهر مقدس انبیا در صورت
نیکو بما می نمایند ما را بدین چه حاجت و این عین صورت
واقعهٔ ابلیس است که در کمال عجب بخود نگریست گفت مرا
بسجدهٔ آدم چه حاجت آدم کم از منست مرا از سجدهٔ او
چه فایده قصهٔ او در قران نه برای افسانه است بلکه برای مثل
این قوم است تا بدانند که هیچ مقرب بر فرمان برداری زیان
نکند و این معنی که بزرگان دین گفته اند که در شریعت ورزیدن
همه رفتن راه است بحق تعالی راست و حق گفته اند آن دیگر
دقیقه که از ایشان پوشیده داشت آنست که بو ایشان بنمود که مقصود
شریعت اینست و پس آن غلط است که مقصود دیگر هم هست
مثلا پنج نماز چون پنج مسمار است بر دریچهٔ کمال که اگر این در

مسمار

مسمّات پیوسته باوی نبود از کمال باز افتد چنانک ابلیس افتاد
اگر کسی گوید این پنج نماز چه وجه دارد که مسمّات این کمال الٰهیه
مناسبت او چیست جواب چنین گفته اند که شناخت وجه او
در قوّت بشریّت نیست و این بطریق خاصیّت است که عقل را بدین
هیچ دست نیست چنانک سنگ مقناطیس آهن را جذب کند و هیچکس
نداند که سبب آن چیست و گفته اند مثل این قوم مثل مردی است
که بر سر کوه کوشکی ساخت و اندرو بسیار نعمت مهیّا کردانید
چون وقت نقل آمد پسر را وصیّت کرد که هر تصرّفی که خواهی بکن
امّا چند دسته گیاه خوشبوی اگر چه خشک از اینجا بیرون مکن
چون بهار آمد کوه و هامون سبز شد و گیاه بسیار و تر و تازه
مبلغی درین کوشک در آورد بوی این گیاه بسبب تازگی غالب شد
پسر گفت پدر من این گیاهها برای آن درین کوشک آورده بود تا این
جایگاه را خوش بوی دارد اکنون این گیاه خشک چه کار آید
بفرمود تا بیرون انداختند چون کوشک از آن گیاه خالی شد
ماری سیاه سر از سوراخ بر آورد و پسر را زخمی زد و هلاک کرد
سبب آن بود که این گیاه را دو فایده بود یکی بوی خوش که
همه کس می دانستند و دیگر خاصیّتی داشت که هر جا که او بودی

صح
وخوشبوی پدید آمد
ازان گیاه تر و تازه

مار پیرامون از جایگاه نگشتی پس او بند افسون مار بود وآن خاصیت کس ندانست چون این پسر بکمال عقل غره شد سبب هلاکت او گشت بندانست هر چه در خانه معروف او نباشد در خزانه قدرت خداوندیست وبمعنی این آیه که وَمَا اُوتِيتُم مِنَ العِلمِ اِلّا قَلِيلاً مطلع نشد این صاحب کرامت وکشف را همین غلط افتاد که سری از اسرار شریعت برو ظاهر شد بندانست که درو هیچ سر دیگر نیست وابلیس همین بندانست واین از خطاهاء بزرگ است سالکان وروندگان را افتد وغلط کاهی است که بسیار روندگان راه دین اینجا هلاک شده اند ازینجاست که گفت

رباعی

افگند دلم رخت بمنزلگاهی ∴ کانجا نبرد بصد دلیل آن راهی
چون من دو هزار عاشق اندر راهی ∴ می کشته شود که بر نیاید آهی

هر چه ازین معنی شنوی از کسانی که اینان از درجه ومرتبه بوده باشد درمیان این طایفه بدانک غلط او ازینجا بوده است پس این قوم یک مقصود دانستند از راه شریعت وشناختند که دروی سر دیگرست واین قدر هم ندانستند که اگر در آیی سر دیگر نبودی پیغامبر را صلی الله علیه وسلم بی تدان نماز

بجماعت

جه حاجت بودی که بای مبارک او ورم کردی نتوانستی کفت
که این بر امت واجب است نه بر بیغامبر جنانک او نه حرم داشت
و دیکرانرا جهار زن بیش روا نیامد و کفت من جون شما نه ام
و او روزه وصال کرفت و دیکرانرا منع کرد بس هرکه از علما و مشایخ
و صوفیان بدرجه کمال رسید دانست که هر بندی از بند شریعت
سر است که سعادت آخرت دران بسته است تا بجایی است که
این بزرکان در وقت مرک دست از یک ادب از اداب شریعت
نکذاشته اند بحدی که خواجه جنید را رحمة الله علیه وقت
مرک یکی وضو داد خلال محاسن فراموش کرد دست او بکرفت
و آن سنت بجا آورد کفتند ای بزرک دین درجنین وقتی
این قدر رخصت نیست کفت آری بحق ازان رسیدم اهل
کمال جنین بوده اند و اهل غرور فریفته شوند هرجه ایشان
ندیدند و ندانستند بنداشتند که آن نیست بلکه اهل حقیقت بدانستند
سر نهاد نماز و ترتیب آنک نماز بامداد دو رکعت است
و نماز بیشین جهار رکعت است و نماز دیکر جهار رکعت است
و نماز شام سه رکعت است رکوع یکی و سجده دو در هر یکی
سری و خاصیتی است در حاصل کردن کمال و نکاه داشتن تا

المسمار بالکسر میخ آهنی منتخب صح

بوقت مرگ اینرا آنرا ظاهر کرداند که اگر آن نبود هیچ کمال
سود ندارد و چون بمیرد خود را هلاک شده بیند گوید
آن کمال کجا باشد گویند مسمار نداشت از بیخ کنده شد
بوقت مرگ چنانک ابلیس را آن همه کمالیت با یک بی‌فرمانی
سود نداشت این از غلط کاهها روندکانست که بکمال
خویش غره شوند و این یک دقیقه پوشیده ماند ازینجاست
که عزیزی گفته است

مثنویات

مرو بی دانشی در راه گمراه :: که راهی دور تاریکست پر چاه ::
چراغ علم و دانش پیش خود دار :: و اگر نه در چه افتی سرنگوسار ::
فغان زین صوفی در حلم مانده :: ولی در حلم خود بی علم مانده

ای برادر این مردانرا دو دیده داده اند که بیک دیده صفات
آفات نفسانی بینند و بیک دیده صفات کرامات یزدانی بینند
چون صفات کرامات یزدانی بینند در ناز آیند و چون عجز
و آفات خاکی بینند در گداز آیند گاه گاه بودی که آن شوریده
عراق و سوخته آتش فراق گفتی یَا لَیْتَنِی کُنْتُ تُرَابًا و
گاه أَعْرِفُ هَذَا الْحَدِیْثَ کاشکی من خاک بودمی و مرا با
این حدیث کاری نبودی و گاه گاه گفتی کجا اند ملایکه تا ملوث

در ملفوظ خدمت شیخ قدس الله سره
سالک را دو نظرست نظر بر دید
بدین همه کمال بیند و همه
و نظر بر عیوب دید [illegible]
بیند و کارهای خود
و بر عیوب خویش
نجات خود جوید و
مضطر شود درین
بیفتد اما باید که در
بر فضل خداوند تعالی [illegible]
امر او بوسیم خواهد داد دید این [illegible]
از تو نخواهد امد باز که بی چون اورا
با عتماد فضل خدا اینجا علاد را عوی
بود دیدن التفات نکند این نظر بعجب
نقصان خود دیدن نجاست نیکوست
در بناء این نظر همه عبادت او از آفات
عجب و کبر و جزآن سالم می ماند

وساکنان

و ساکنان ملاء اعلی تا بیش تخت لا و لشا من صوف بکشند
گروه
سرّانیست که گفت بیت گهیم جا نشیبست و گاه گاه بلند
گهیم داغ فراقست و گاه باغ وصال است آنمرد که آتش عشق در بضاعت
طاعت ملکوت زد و بهشت بهشت اقطاع یافت کاری در بیعی
نهاده و کنند بکدّ الیمین و عرق الجبین ثروت
بکوشش دست و عرق جبین
طلب کن عجب تر ازین کاری بود که یکدم شادی را صد
سال غم و حسرت در پی کردی

مثنوی

گرچه کنی قهر بسی راز ما ؛؛ روی شکایت نه کسی راز ما ؛؛

والسلام بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هردهم

در غلط کاری مردمان برادر شمس الدین بداند که بعضی مردمان
از سر شبهتی و خیالی فاسد از راه افتاده اند گروهی گویند خدای
را عز و جلّ بعبادت ما چه حاجت او از اعمال خلق بی نیاز است طاعت
و معصیت نزد بی نیازی او یکسانست خویشتن را نرنجانیم جواب
آنست این شبهه جهل صرف است گمان برده است شریعت خلق را
کار از بهر خدای فرموده است و این محال و باطل است که کار همه خلق
برای خویش است و قرآن ازین خبر میدهد که وَمَنْ تَزَکّٰی
فَاِنَّمَا یَتَزَکّٰی لِنَفْسِهٖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ مثل آن مدبر

۵۷ ب

جاهل آنست که بیماری را طبیب پرهیز فرماید پرهیز نکند
گوید طبیب را از ناپرهیز کردن من چه زیان دارد هر چه زیان
کار بود بجوزد سخن او راست بود ولیکن هلاک شود طبیب
برای آن نگفت تا رضا او نگاه دارد بلکه راه شفاء او بیدا کرد اگر
فرمان بجای آرد شفا یابد و اگر نه هلاک شود طبیب از آن بی
نیاز است دوم گروهی در فراخ رفتن از حد شرع و تجاوزی کردن
اعتماد برین کنند که خدای کریم است و رحیم است بر ما رحمت
کند جواب آنست این سخن درست است ولیکن اینجا تلبیس
شیطانست که نادان را از راه ببرد اما عاقل جواب گوید چنانک
کَرِیمٌ و رَحِیمٌ است شَدِیدُ الْعِقَابِ هم است و ما می بینیم که درین
جهان بسیار خلق را در رنج و درویشی میدارد و خزانه بر وی
تنگ نه و با آنکه کریم است یک دانه گندم نیافریند تا کِشاورز رنج
بسیار نبیند و هیچ آدمی تن درست نماند تا نان و آب نخورد و
بیماری را علاج نکند پس همچنانک تن درستی و توانگری را اسباب
ساخته است که بی آن حاصل نیاید کار آخرت نیز همچنین است کفر
و جهل را زهر روح ساخته است و کاهلی را او بیماری را اگر علاج
نیابد هلاک بوذ و زهر کفر و جهالت را هیچ تریاقی نیست مگر علم

ن
کردند

ومعرفة

و معرفت و بیماری و کاهلی را هیچ علاجی نیست مگر نماز کردن
و همه طاعتها بجای آوردن هر که زهر خورد و بر رحمت اعتماد کند
هلاک شود و در بیماری گرم انگبین خورد هلاک شود و بیماری
دل از شهوت بود. و هر که دل را از شهوت باز ندارد بر خطر
هلاک افتد مگر آنگاه که اعتقاد دارد که این معصیت است و اگر خود
آن اعتقاد دارد که این زیان کاری نیست در خطر هلاک نباشد بلکه
هلاک شده باشد چه این کفر بود و کفر زهر ایمانست و سیوم گروه
بریاضت مدتی مشغول شده باشد و پنداشته که مقصود از ریاضت
آنست که از شهوت و خشم و صفاتی که در شرع مذمومست بیکبارگی
پاک شوند و گمان برده باشند که شرع چنین فرموده است چون
مدتی رنج بردند و ریاضت کنند و عاجز آیند از صفات خویش
اعتقاد کرده باشند که این محال است و شرع چیزی فرموده است
که آن ممکن نیست چه آدمی را بدان صفت آفریده اند و پاک شدن
از وی صورت نبندد چنانکه گلیم سیاه را سپید کردن نتوان پس
کاری که محالست بدان مشغول نشویم جواب آنست که جهل و
حماقت اینکس است که چنان می پندارد که شریعت فرموده است
که از شهوت و صفات خبیث پاک می باید شد اصلاً و این قدر

ن
تا

نسخه
زیادتی
فضوله
٢ن
حانث

[illegible]

ندانسته باشد که چگونه شریعت چنان فرماید که رسول صلی الله
علیه وسلم چنین میگوید من بشرم ودر خشم شوم واثر خشم بروی
بسیار دیدندی وخداوند جی فرماید که وَالْکَاظِمِینَ الْغَیْظَ
ثنا میگوید آنرا که خشم فرو خورد نه آنرا که خشم ندارد و چگونه
فرماید که شهوت نمی باید که حضرت رسالت نه حرم داشت واگر
کسی را شهوت ساقط شود علاج باید کرد تا باز آید که حمیت
بر اهل و فرزندان و چیزکی در غذاء کافران از خشم خیزد و کثرت
توالد وتناسل وابقاء نام نیک از شهوت خیزد و مطلوب پیغامبران
بوده است توالد وتناسل ولیکن فرموده است که این هر دو را
زیر دست باید داشت چنانکه در فرمان شرع باشند مانند اسپ در فرمان
رایض وسگ در فرمان صیاد لیکن سگ باید که معلم بود واگر نه در صیاد
اوبرد و بی اسپ نیز صید نتوان کرد اما باید که ریاضت یافته باشد
واگر نه صیاد را بیندازد پس شهوت وخشم همچو سگ واسپ است
وسعادت آخرت صید نتوان کرد بی این هر دو اما بشرط آنکه زیر
دست باشند اگر غالب باشند سبب هلاک بود پس مقصود از
ریاضت آنست تا این هر دو صفت شکسته شوند وزیر دست باشند
واین ممکن نیست و چهارم گروه باشند که بحماقت خود غره شوند

که کاردها

که کارها بتقدیر افتاده است در ازل و سعید و شقی در علم باری
پدید آمده اند و هر کو یکی از حال خود نگردد پس بعمل چه حاجت
و چه فایده جواب آنست چون حضرت رسالت ازین حال خبر داد
صحابه گفتند ما اعتماد بر ازل کنیم و دست از عمل باز داریم
فرمود اِعْمَلُوا وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ گفت دست مدارید اگر
شما را سعادت نهاده اند عمل سعدا شما را میسر گردد معنی این
آنست که در بستن سعادت و شقاوت بطاعت و معصیت چون
در بستن تندرستی و حرکت بگرسنگی و نان خوردن برو بسته کرد اند
هر کرا حکم کرده باشند در ازل که از گرسنگی خواهد مرد راه نان خوردن
برو بسته کرد اند و هر کرا توانگری حکم کرده اند راه دهقانی و
بازرگانی برو گشاده کرد اند و آنرا که حکم کرده اند که بمغرب بمیرد
راه مشرق برو بسته کرد اند و آنرا که حکم کرده اند که بمشرق بمیرد
راه مغرب برو بسته کرد اند تا جز آن نرود حکایت وقتی ملک
بمعنی راه برود
الموت پیش سلیمان پیغامبر علیه السلام نشسته بود در مردی تیز
نگریست چنانکه او بترسید چون ملک الموت برفت آن مرد از سلیمان
پیغامبر درخواست تا باد را فرمان دهد که او را بزمین مغرب برد
چون ملک الموت باز در مجلس پیغامبر آمد پرسید در آن مرد تیز

جرا می نکریستی کفت مرا فرمان بود تا یکساعت دیکر او را بمغرب
جان بر کیرم و او را اینجا دیدم عجب داشتم که این چون خواهد
بود پس چون حکم آن بود که او را بمغرب جان بر کیرند اکر چه
یکساعت بیش نمانده بود بواسطهٔ خوف بقضا برو مسلط
کردند و سلیمانرا مطیع او کردانیدند تا حکم ازلی براندند و
سبب آن بود نه آنک حکم بی سبب رانند پس کسی را که سعادت
حکم کرده اند دل او را روشن کردانند تا ایمان قبول کند و او را
توفیق ریاضت دهند تا صفات مذمومه از خود دفع کند
چنانک میفرماید فَمَنْ یُرِدِ اللّٰهُ اَنْ یَهْدِیَهُ یَشْرَحْ صَدْرَهُ
لِلْاِسْلَامِ پس یکی از آن اسباب که خدای تعالی تقدیر کرده است
که کروهی را بدوزخ برد آنست که او را از عمل باز دارد و در
دل او اندازد که بعمل حاجت نیست سعادت و شقاوت ازلی
است تغییر نخواهد بود این سبب شقاوت است که در ازل یافته
اند چنانک در ازل کسی را حکم کرده باشند که جاهل باشد بر دل او
غالب کردانند که درجهٔ مقتدایی حکم ازلی است بتکرار و
علم آموختن حاصل نکردد که اکر حکم کرده بودندی تشریف
مقدور محتوم
مقتدایی بسر او افکندندی و هر که علم طلب نکند و رنج نبرد

حاصل

جاهل بماند تا حکم ازلي بر وي بر آيد بدين که در دل وي افکند
وانرا که در ازل اما مي حکم کرده باشند در دل او افکند که اگر چه
اين حکم ازلي است اما ظاهر کرده اند آنچه در ازل است چنانک
نبات گندم حکمي است که در ازل کرده اند ليکن سبب او زمين
نرم کردن است و تخم افکندن است و آب دادن و هر کرا حکم
کرده اند که زمين او گندم نرويد او را از اين افعال و اسباب باز دارند
پس ايمان و طاعت با سعادت و شقاوت همچنين است و باشد
که اين احمق گويد ايمان و طاعت با سعادت و شقاوت چه مناسبت
دارد خواهد که بعقل ريزه خود وجه آن بداند همچنان باشد که
بعقل خويش خواهد تا خواص کارها معلوم کند و آن اندازه عقل
او نيست پس معلوم شد که افتادن اين قوم محض حماقت است
نه مشکل شدن شبهه و حجت و از عيسي پيغامبر عليه السلام منقولست
که گفت از علاج کردن نابينا مادر زاد و پيسي بلکه از زنده کردانيدن
مروض
مرده عاجز نيامدم و از علاج کردن احمق عاجز آمدم اي برادر
خطر کاهي داده اند آدمي را که در يک لحظه بدرجه جبرئيل و
ميکائيل رسد بلکه در گذرد و در يک لحظه بسگي و خنزيري رسد
آن همه بر موجب علم و مقتضاء حکمت رود اينک مثلي از کاهلا

[illegible]

بشر ان هذا الا ملک کریم ۰ بشنو واین مثنوی برخوان

مثنوی
گر قدمت شد بیقین استوار، گرد ز دریا نم از آتش برآر،

وانکه همه بر پی شهوت رود و دل در آشیان شیاطین بندد اینک سگی و خنزیری مَثَلُهُ کَمَثَلِ الْکَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَیْهِ یَلْهَثْ داغ اوست و این مثنوی نصیب او که گفت

مثنوی
ای شده مشغول بیکبارگی، چون خر و گاوی بعلف خوارگی،

برادر پیغامبر علیه السلام وحی آمد یا داوُدُ کُنْ کَالطَّیْرِ الْحَذِرِ وَلَا تَأْمَنْ وَلَا تَسْتَأْنِسْ ابله مرغی بود که با قفس تنگ بسازد و دل از روضهٔ خرم بردارد چنانک آن مرغک را در قفصی کند این جانها لطیف را در قفص جسم کرده اند و او را هر بار وزی چندین بار سر از دریچهٔ هر نفس بیرون کند که بباید که برپرم چنانک گفت

مثنوی

آنکه درین پرده نوائیش هست، خوشتر ازین حجره سرائیش هست،
اوج بلند است رو می پرم، باد رگین همت خود بگذرم،

سحر
باش که ان

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب. نور دیده عم در حضر ظاهر و باطن برادر شمس الدین سلمه الله بحقیقت بشناسد و بداند که آدمی را از دو جوهر مختلف بدید آورده اند یکی علوی

و دیگر سفلی

دیگر سفلي چنانچه سفلي قابل بیماریهاست علوي نیز قابل
بیماریست چنانکه آن سفلي را طبیبانند تا بواسطهٔ معالجت
ایشان امراض و علل و علایق و عوایق محسوس و معقول ازوي
دفع گردد و از محل هلاک بنجات آید طبیب علل و امراض جوهر سفلي
حکما اند و طبیب علل و امراض جوهر علوي انبیا اند و بعد ایشان
مشایخ که خلفاء انبیا اند ازینجاست اَلشَّیْخُ فِي قَوْمِهِ کَالنَّبِيِّ فِي
اُمَّتِهِ و چنانکه مریض جوهر سفلي بي طبیب حاذق بهلاک
نزدیکست مریض جوهر علوي نیز بي پیغامبر و یا بي شیخ مجتهد و راه
رفته و خلیفهٔ پیغامبر که اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِیَاءِ در حق ویست
حقیقت شده بهلاک نزدیکست و در وقت ما بي دولتان چنانک طبیبان
جوهر سفلي کم و کم گشتند طبیبان جوهر علوي نیز کم و کم گشتند لاجرم
جز هلاک شدن ما بي دولتان را دیگر چه بود نماند چیزي که از آنجا
امید صحت و حیات و فلاح و نجات بود مگر همین که لَا تَقْنَطُوا
مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اما امید کاري بي تقدیم شرایط و اسباب آن
کار اگرچه در قدرت هست و لیکن در حکمت نیست پس ما را خاک
بر سر باید کرد و مصیبت خود باید داشت و ازینجا باید شناخت
که در دست هیچ کس چیزي نیست مگر غروري و پنداشتي اِلَّا مَاشَاءَ

بر گزیده شد نبح علوي یعني روح امراض و علل
او معقولست پس محسوس چون نباید جواب فرمودند
که معقول آن باشد که مشایخ ایشان بشرع معلوم کنند
که چون این خلاف شرع کرد اعراضي و عملي محسوس
این باشد مشایخ ایشانرا بنصیحت دل خود علل
و امراض مرید معالجه کنند پس بدانند که اینچنین
علل درین هست که [illegible] بمقصد دیگر سد
و شفائي یابد

٦١

مرض بصحت بدل گردد و از ورطهٔ هلا
نجات یابد علوي را هم طبیب
تا بواسطهٔ معالجت

اللّه وچنانک طبیب نبض بیمار بکیرد تا بواسطهٔ آن بر علّت بیمار
واقف کردد وادویهٔ مختلف واشربهٔ متنوّع براندازهٔ قوّت
بیمار از داروئی دو درمسنک واز داروئی سه درمسنک واز داروئی
چهار درمسنک بکیرد ومعجونی سازد یکی را مباح کند ودیکری
را محظور تا طبیعت باعتدال باز آید وصحّت روی نماید واز
هلاک نجات یابد همچنین چون پیغامبر بر علّت غفلت بیمار
باطن وقوف یافت هر آینه از احکام وشرایع براندازهٔ قبول
واستعداد بیمار باطن کاهی دو رکعت ووقتی سه رکعت وزمانی
چهار رکعت از جملهٔ مجموعی سازد یکی را حلال کند ودیکری را
حرام تا عقیدتهاء مشوش وهواهاء مختلف وامراض متنوّع
باعتدال شریعت باز آید وصحّت عاجل روی نماید واز خطر
هلاک نجات یابد واینجا سرّی عزیز است ببصیرت ادراک
کند پس اگر بیمار جوهر سفلی مخالفت طبیب آغاز کند بر
خلاف امر او خورش بکار برد هر آینه علت قوی کردد وبهلاک
کشد همچنین بیمار جوهر علوی اگر مخالفت شریعت آغاز کند
وبر خلاف امر او کارها بر دست کیرد هر اینه دروی علت
ضلالت هر روزی قوی تر کردد وبی شبهت بموت جهالت

هلاک

بسمال کرده جون در آخرت زنده شود بیمار بود و دردبی درمان
شده باشد ابداً و سرمداً و در دوزخ همی بود اگر کار بر خلاف
این باشد و امور صاحب شرع نگاه داشته بود و از مناهی تجنب
نموده باشد همیشه تندرست زید و هرگز نمیرد اَلَا اِنَّ اَوْلِیَاءَ
اللّٰهِ لَا یَمُوْتُوْنَ جون ازین سرای بسرای آخرت نقل کند بَلْ
یَنْقَلِبُوْنَ مِنْ دَارٍ اِلٰی دَارٍ کامل العقل صحیح البدن قوی
الجوارح باشد و حقوق خود از غذاهاء روحانی بکمال استیفا کند
و در آخرت فَرَوْحٌ وَرَیْحَانٌ مخلّداً و مؤبّداً در جنت همی بود
ازینجا مقرر گشت جنانک طبیب تنها حکما اند طبیب دلها
انبیا اند و بعد ایشان خلفاء ایشان اکنون کسی دولتی مادرزاد
فرو دبرد و ادبار اصلی غرق کرد دریافت پیغامبر ممکن نه که
علیهم صلی الله
آن در بسته شد و در آن خلیفه پیغامبر میسر نه که ایشان در عالم
کم شده اند و کم گشتند و ادبار ما اقبال ایشان را کجا دریابد و این شقاوت
و بی دولتی ما بر سعادت و ستانه دولت ایشان کجا رسد این
در نیز بسته شد در حق ما رحمت بر جان خسرو باد که گفت بیت
در ساغر وصالت دریا کشند مستان جون دور خسرو آید می در سبو نمانده
ازینجا نماند مستی معلولان و مریضان را و خاکساران و مدبران را

مخلّص

مگر آنک کتبِ ایشان که عقاید و معاملات ایشان درو مکتوبست و هم
روش و طریق ایشان درو مسطور جنگ بدان زنیم و امام و مقتدا
خود سازیم تا اگر خورشید دولت از ما بی دولتان فروشد باری
چراغی بود وَهذا کَثیرٌ مِنّا اینست که گفت بیت
از بخت بدم اگر فروشد خورشید   از نور رخت مها چراغی گیرم
و اگر نعوذ بالله منها این در هم بسته شود آنکه چه من و توی چه
فرعون و نمرود و چه بولهب و ابوجهل با این همه نا امیدی
روی نه چکنی خونی میخور و جانی می کن و دست و پایی
می زن فریادی و شوری بیش نه که باد لطف افتاد کسانرا
می طلبد تا برگیرد هفصد هزار سال سالکان مملکت سجاده طاعت
در مقام کرامت فرو کرده بودند و در خانقاه عصمت بر مُصلّاء
حُرمت تکیه زده که کار ما داریم ناگاه باد لطف بر زبالهٔ آب و خاک
را که در زیر اقدام افتاده بودند برانگیخت و گفت اِنّی جاعِلٌ
فِي الْاَرْضِ خَلِيفَةً تا هیچ مطیعی بطاعت ننازد و هیچ
مفلسی و افتاده نومید نگردد و در سحرهٔ فرعون نگر چون
عنایت سابق بود لطف بزید ندید که جادوگرانند یا کار ایشان
سحر و اباطیل است در عین ساحری و جادویی در تخت توحید

نشاندند و تاج معرفت بر سر نهاده و عجایب قدرت بجهانیان نمود که چون افتاده را بر گیریم ننگریم که او کیست و چون سر افراشته را در افکنیم نه بینیم که او کیست و کار او چیست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیستم در فضل انبیا

برادر اعز شمس الدین بداند که اندر همه اوقات و احوال باتفاق جمله مشایخ طریقت رضوان الله علیهم اولیا متابعان پیغامبر اند و انبیا فاضلتر اند از اولیا از آنچ نهایت ولایت بدایت نبوت است و جمله انبیا ولی باشند اما از اولیا کسی نبی نباشد و هیچکس را از علمای اهل سنت و جماعت و محققان این طریقت اندرین مسئله خلافی نیست مگر گروهی از ملحدان که گویند اولیا فاضلتر از انبیا اند و تمسک بدین کنند که گویند اولیا همه حالت با خداوند مشغول اند و انبیا بیشتر وقت بدعوت خلق مشغول اند پس کسی که همه وقت بحق مشغول باشد فاضلتر بود از کسی که او در بعضی وقت مشغول بود و گروهی از جهال که دعوی محبت این طایفه کردند و بر ایشان گمان نیکو بردند و ایشان را متابعت کردند گویند مقام ولایت برتر از مقام نبوت است و هر نبی را علم وحی باشد و هر ولی را علم سر

محققم فرمودند سلمه الله تعالی آنکه [illegible] گوید مقام ولایت ولی
عالی ترست از مقام نبوت نبی او خطا میکند این هرگز روا نباشد
زیرا که انبیا را افضل مطلق و اولیا را افضل مقید بلکه مسلم محقق
میان این طایفه است که مقام ولایت نبی برتر از مقام نبوت نبی
است زیرا که نبی را هم مقام ولایت است و هم مقام نبوت و مقام
ولایت نبی اعلی باشد [illegible] نبوت نبی زیرا که [illegible]
[illegible]

وولي برتر چيز نهاد اند كه بيغامبرانرا ازان خبر نباشد و
مرانرا علم من لدني نام كردند واين لقب را اشتقاق از قصهٔ
موسي و خضر كرفتند صلوات الله عليهما و كفتند كه خضر
ولي بود و موسي نبي موسي را وحي ظاهر بود تا اورا
بوحي ظاهر خبر نكردندي ندانستي باز خضر را علم من لدني
بود غيب بدانستي بي وحي تا موسي را بشاكردي وي حاجت
امد و او استاذ فاضلتر از شاكرد بود اما انك بيران اين
مذهب اند و بر دين ايشان اعتمادست ازين بيزارند و روا
ندارند كه هيچكس را مقام برتر از مقام انبيا باشد يا برابر مقام
انبيا باشد اما جواب اين شبهه كه ايشان كفتند آنست كه
خضر را فضل مقيد بود و آن علم من لدني است و موسي
را فضل مطلق بود و فضل مقيد مبطل فضل مطلق نيست
چنانك فضل مريم پارسا رضي الله عنها و آن فرزند بي هماس
براست باطل نكند فضل عايشه و فاطمه را كه ايشان را فضل
مطلق بودند بر جمله نساء عالم و در جمله بدانكه اكر احوال
و انفاس و روزكار جمله اوليا را اندر جنب يك قدم نبي صورت
كني آن جمله متلاشي نمايد زانچ اين كروه مي طلبند و مي روند

وايشان

و ایشان رسیده اند و یافته و بدعوت بحکم فرمان آمده و قومی
را می برند پس یک نفس انبیا فاضلتر از همه روزگار اولیاست
زآنچ چون اولیا بنهایت رسند از مشاهدت خبر دهند و
از حجاب بشریت خلاص یابند هرچند عین بشر باشند و باز
رسول را اول قدم اندر مشاهدت باشد چون بدایت آن
نهایت وی بود این را با آن قیاس نتوان کرد و از خواجه
ابو یزید رحمة الله پرسیدند که چه میگوئی اندر حال انبیا گفت
هیهات ما را اندر ایشان هیچ تصرف نیست هرچه اندر ایشان
صورت کنیم آن همه ما باشیم پس چنانکه مرتبهٔ اولیا از ادراک
خلق نهانست که اولیا مرتبهٔ انبیا از تصرف اولیا نهانست
که اولیا اندر جنب انبیا سیاران اند و انبیا اندر جنب اولیا طیاران اند
هرگز سیار بجه طیار را اندر نیابد و هم از خواجه ابو یزید رحمة
الله علیه نقلست که گفت سر ما را بآسمانها بردند و بهیچ چیز
التفات نکرد بهشت و دوزخ را بنمودند بهیچ چیز نگاه نکرد
و از مکونات و حجاب برگذرانیدند فصرت طیرا پس مرغی
گشتم و اندر هوای هویت می پریدم تا بر میدان احدیت مشرف
شدم و درجهٔ ازلیت را اندر آن بدیدم چون نگاه کردم

یعنی آن وهم که من بودم اندر میدان
احدیت رسیدم آنچنان نبود بلکه محض
وهم بود ۱۲

آن همه من بود گفتم بار خدایا با منی من بتو راه نیست واز خودی
خود مرا گذر نه پس مرا چه باید کرد فرمان آمد یا بایزید خلاص تو از
تو یی تو اندر متابعت دوست من بسته است دیده را بخاک قدم
او سرمه کن و بر متابعت او ملازمت نمای واین را اهل طریقت همه
معراج بایزید خوانند و معراج عبارتست از قرب پس معراج انبیا
از روی اظهار بود بشخص و تن و از آن اولیا از روی همت و اسرار
بود واین بدان اصلست که هر چیز که مر انبیا را باظهار روا بود مر
اولیا را باسرار روا بود و تن انبیا بصفا و پاکیزگی و قربت چون دل
اولیا باشد و سر ایشان پس فرق بسیار باشد میان کسی که شخص
وی را آنجا برند که سر دیگری را چون این سخن بدانستی اکنون بدانکه
باتفاق اهل سنت و جماعت و جمهور مشایخ طریقت انبیا و اولیائی
که محفوظ اند فاضلتر اند از فرشتگان بخلاف معتزله که ایشان ملایک
را فاضلتر دارند بر انبیا و گویند که ایشان برتبت رفیع تر اند بخلقت
لطیف تر و مر حق را مطیع تر اند پس باید که فاضلتر باشند جواب
گوییم تن مطیع و رتبت رفیع و خلقت لطیف مر فضل خداوند را
علت نیست فضل کسی را بود که حق تعالی مر او را فضل دهد اگر فضل
بطاعت بودی آنگاه امت بیشین را برین امت فضل بودی که ایشان را

اگر تفاضل بسبب مرتبه و مقام بودی زحل از آفتاب بایستی که انوار تر بودی
و آنچنان نیست زیرا که زحل در فلک هفتم است و آفتاب در فلک چهارم و همچنین
مشتری و مریخ و زهره و عطارد از ماه روشن تر بودی و آن چنان نیست
ازین معلوم شد که تفاضل از عطاء حق است که در ذات اشیا در زمان
نحن قسمنا در حق هر یکی قسمت کرده است ۞

طاعت

طاعت بسیار بود واگر فضل بربنیت وجوهر بودی بس ابلیس را
فضل بر آدم بودی آدم از خاک ظلمانی بود وابلیس از آتش نورانی
بس معلوم شد که فضل آنرا بود که خداوند او را فضل دهد واز خلق
برگزیند ودیگر بدانک ملایکه جون مضطری‌اند اندر حق معرفت
که مر ایشانرا اندر خلقت شهوت نیست واندر دل حرص وآفت نه واندر
طبع زرق وحیلت نه ورزق ایشان بجیل نه غذاء ایشان طاعت است
وشرب ایشان فرمان برداری خداوند باز اندر طینت آدمی شهوت
مرکب است وارتکاب معاصی ا وی محکم وزینت دنیا اندر دل
ایشان موثر وحرص وحیلت اندر طبع آدمی منتشر وشیطانرا
اندر شخص وی جندان قوت که اندر رگهاء وی باخون همی گردد
اندر مجاری آن ونفسی بدو مقرون که داعی همه شرهاء اوست
بس کسی که این جمله وصف وجود وی بود با امکان شهوات از
فسق وفجور برهیز کند وبا عین حرص از دنیا روی گردانده وبالقاء
وسواس شیطان اندر دل وی از معصیت رجوع کند واز آفات نفس
بازگردد
خود را نکاه دارد تا قیامت بر عبادت ومداومت بر طاعت ومجاهدت
با نفس ومحاربت با شیطان مشغول گردد بحقیقت این از آن فاضلتر
بود که اندر صفتش معرکه گاه شیطان وشهوت نبود واندر طبیعتش

ارادت غذا و لذت نه اندوه زن و فرزند مشغول خویش و بلیه نه
نه محتاج بسبب والت غذا و لذت نه مستغرق امید و آفت نه
عجب جبرئیلی که چندین هزار سال بانتظار خلعتی عبادت کند
خلعتش غاشیه داری محمد بود نائب معراج ستور وی را خدمت
کند چگونه فاضلتر بود بدانکه نفس را ریاضت کند و روز و شب
از انبیا
مجاهده کند و حق با وی عنایت کند و دیدار خویش کرامت کند
و انجا بر خطر آتش باسلامت عبور کند حاصل اینست خداوند
فضل نهد آنرا که خواهد بدانکه خواهد خواجه عطار برین معنی
اشارت کرده و گفته

مثنویات

بدین چندین هزاران سال کابلیس ؛ نبودش کار جز تسبیح و تقدیس
همه طاعات او بر هم نهادند ؛ ز استغنای خود بر باد دادند
دلش خونابه جای محنت آمد ؛ تنش دستارخوان لعنت آمد
همه جانهای صدیقان پر از خونست ؛ که میداند که سر کار او چونست
جگر خون میشود زین یاد ما را ؛ ز استغنای حق فریاد ما را
تو میخواهی بتسبیح و نمازی ؛ که تا خشنود گردد بی نیازی
نمازت توشهٔ راه درازست ؛ ولی او از نماز بی نیازست
خدا را کبریائی بی نیازیست ؛ ترا جز نیستی دیگر چه بازیست

نسخه
به پرورش
یعنی مجاهده
و ریاضت

و بحقیقت ولایت سپرده است از اسرار حق جز بپرورش یعنی بمجاهدت
و ریاضت پیدا نگردد و ولی را جز ولی نشناسد و اگر اظهار آن حدیث
بر جمله عقلا جایز بودی دوست از دشمن پیدا نیامدی و واصل
از غافل ممیز نبودی پس خداوند تعالی چنان خواست تا جوهر
دوستی را اندر صدف خوار داشت خلق نهد و بدریای بلا اندر اندازد
تا طالب آن بحکم عزیزی جان در خطر کند و بدان دریای جان ستان
گذر کند و بقعر دریا فرو شود یا مرادش بر آید و یا حال دنیا
بروی بر آید چنانکه جان بازی برین اشارت کرده است مثنویات

بگذر از جان و عقل یکبادی ،، تا بفرمان حق رسی بادی
چون و آهنگ آن جهان کردن ،، شرط نبود حدیث جان کردن
با دیا تتو دین برون ناید ،، شب حرکت تو روز دین زاید
آن هوایی که بیش ازین باشد ،، رسم و عادت بود نه دین باشد

ای برادر پیوسته اندرین اندوه باش و از در طلبی خالی مباش و از
کثرت معصیت و خلاف خویش نومید مشو عقول ملکی و بشری
درین حضرت سرگردان اند حردی بمزدوری شعیب پیغامبر علیه
راضی شده و از برای تزوّج صالحه ده سال شبانی کرده و از رنج
و کوشکی نانی خواسته و از درماندگی سرما و تاریکی بادیه در طلب

زینت سلطنت
عن شبان تاج نبوت و مهد
و در بیعت و چه سالاری شبان

از انجا که مهتر موسی علیه السلام بخدمت
مهتر شعیب را که خسر ایشان بود تنها
گذاشت و خود برای طلب آتش رفت
آن دختر را درد زادن گرفته بود و
سری می بارید و برف می درخشید
گرگ بانکی می کرد و گوسپندان را حیله
بود ندا حق تعالی او را نگاه داشت

آتش قدمی زده لطف قدیم ناگاه ماخلعت نبوت بپیش آماه که واصطفیتک لنفسی ما ترا از برای خود برگزیده ایم بلعم باعور که از بشریت در گذشته بود و از ملکیت برگذشته در عالم ولایت نامدار شده و بر لشکر هوا بهلار گشته با دبی نیازی از عالم قهر ناگاه بزند با سگان مزبله هم طویله گردانید و نداء در عالم در دادند فمثله کمثل الکلب ان تحمل علیه یلهث ای برادر بعزة الله تعالی عز و جل که بهشت و آنچه در اوست از موجبات نازش دوزخ و آنچه اندروست از اسباب گدازش برای اسعاد و پاک گردانیدن آفریدگانست از برای شقاوت و دور گردانیدن ایشانست یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر عز ابو بیخ میخواند نه بینی که زر را با آتش برای کمال او برند نه از برای نقصان او و بدین نسبت عاصی را بدوزخ برند تا پاک جهت پاک شود نه از برای انکه بدرد غمناک شود به بعد هلاک شود خوش گفته است ان بیر عبد علمه بمعاصینا فی لا ازلی لم یمنعه عن ایجادنا فمعاصینا کیف یمنعه عن تطهیرنا بالعفو و الغفران گفت در ازل بکنا ما عالم بود کم کنا کنیم آن علم را فزیدت مارا مانع نشد پس معصیت محدث ماکه امروز کرده ایم چگونه

قصهٔ بلعم باعور روزی که مهتر موسی علیه السلام دران شهر آمد بلعم باعور بود از برای دعوت خلق سلطان آن شهر نزدیک بلعم رفت وگفت یا بلعم از خدای بخواه دعا کن تا مهتر موسی بر ما ظفر نیابد و ازین شهر محروم رود بلعم دعا کرد حق تعالی دعا او را مستجاب کرد و مهتر موسی ازان شهر محروم بازگشت و عاقبت الامر بلعم قصد دختر پادشاه کرد و دختر پادشاه را بکشت و دفن کرد چون افعال بد پادشاه دریافت بلعم را فرمود بردار زنند دران حال شیطان بیامد وگفت یا بلعم ایمان بمن ده تا ترا خلاص دهم. بلعم ایمان بغارت شیطان داد و از دار ناگاه رفت نعوذ بالله منها

خواجه ابراهیم ادهم

مانع شود

مانع شود او را از عفو کردن و بیامرزیدن بدین نسبت ندای لَا تَقْنَطُوْا
مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ط بهر زمان بگوش جان می رسد و جان صد روح
و فتوح از آن می یابد و آنچ در حدیث آمده است لَوْ لَمْ تُذْنِبُوْا لَجَاءَ
اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُذْنِبُوْنَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ اگر شما گناه نمی کردید حقّ
تعالی قومی دیگر آوردی تا ایشان گناه کردندی پس بیامرزیدی ایشان را
جمله عاصیان و گناهکاران عالم را این بشارت بسنده است مثنویات

مشو ای عاصی بیچاره نومید ؛؛ که چون پیدا شود اشراق خرشید
اگر افتد بقصر پادشاهی ؛؛ هم افتد نیز بر کنج گدایی
کسی کو برهنه است افتاده در راه ؛؛ درو بر تابد آن خرشید درگاه
بر کل مخلصان آمد خطرناک ؛؛ گنهکاران برند این گوی چالاک

بسم الله الرحمن الرحیم ۝ مکتوب بیست و یکم در زلات انبیاء

علیه السّلام و آداب زیارت قبور و نماز بنیت مردگان در باب اوّل
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله تعالی بداند که اندر زلات انبیا
علیهم السّلام اختلاف است عامّهٔ اهل سنّت و جماعت بر ایشان
زلّت روا دارند بشرطی که صغیره باشد و کبیره نباشد و همه را اتفاق
است که از انبیا کفر روا نباشد مگر طایفهٔ از مبتدعان گفتند که روا باشد
چون یکی از عامه مومنان و تعلق بدین کنند که خداوند خبر داد از ابراهیم

عَلَيْهِ السَّلام وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ اکر روا نبودی
این دعا از وی محال باشد که دعا بر جایزات افتد نه بر ممتنعات
جواب آنست که مراد ازین دعا اولاد بود نه وی ولیکن هرچند
او را ازین ایمنی بود خود را درمیان اولاد افکند تا دعا اندر
اولاد ببرکت وی مستجاب شد چنانکه در حق رسول ما صلی الله علیه
وسلّم فرمانشد وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ الآیة اما اهل
حقیقت درین اصنام را کویند که این شرک زنار بستن نیست و مر بت
را سجده کردن نیست ولیکن بغیر حق طمع داشتن است و از حق غیره
ترسیدنست و با غیر حق آرامیدنست و این بر طریق مثل است نه بر
تحقیق از بهر آنک چون کافر به بت طمع داشت یا از وی بترسید نه
از وی منفعت نه مضرت و اعتقاد برین کرد اصل توحید خراب
کرد باز مومن موحد چون بخدای تعالی ایمان آورد و خداوند
او را خبر داد که اندر هفت آسمان و زمین نافع و ضار جز وی نیست
چون صحت اعتقاد واجب کرد جز با وی آرامیدن و جز بر وی
اعتقاد کردن جز وی ترسیدن روی نیست چون بدین معنی بغیر
بازکشت فعلی آورد مانند فعل کافران هرچند اعتقاد بر ایمان درست
بود مانندهٔ شرک بود و آن چیز که اندر وی منفعت و مضرت نبود

هرچند

هرچند نه بت بود چون خوف و رجا بوی متعلق شد مانند بت
شد پس معنی قول خلیل الله آن بود که مرا نکاه دار تا جز با تو
نیارامم و نه جز ترا بینم و نه بجز تو امید دارم و نه از جز تو
بترسم مثنوی چون او در هر دو عالم نیست کس ۞ با که سازد اینست
سودا و هوس ۞ هَذَا مَعْنَى دُعَاءِ الْخَلِيلِ لَيْسَ التَّعَوُّذُ مِنَ الْكُفْرِ
الَّذِي هُوَ ضِدُّ الْإِيمَانِ اما آن قیاس که بر مومنان کردند باطل است
زیرا که کفر محل عداوت است و ایمان محل محبت و لیکن کافر هرچند
بکفر عدو خداوندست او را بدید نیامده است که خداوند او را عدوست
حال ملتبس است یا بکفر ازین جهان بیرون رود بداند که خداوند او را
عدو بوده است یا کفر بروی زوال آید بداند که خداوند او را محب
بوده است و مومن هرچند خداوند را بحکم ایمان محب است
بدید نیامده است محبت خداوند او را چون حال ملتبس است و حکم
او موقوف یا ازین جهان با ایمان بیرون رود محبت خداوند او را حقیقة
کردد یا ایمان بروی زوال آید نعوذ بالله منها بداند که خداوند او را
عدو بوده است و این توقف اندر محبت و عداوت اندر حال انبیا
روا نباشد از بهر آنک انبیا احبا باشند لامحاله زیرا که ایمان اخص
خواص ضد هیچ مقامی نیست در خصوصیت را برتر از نبوت پس

ایشان خاص‌ترین همه دوستان اند پس محبت خداوند مر انبیا را درست کشته است از کفر ایمن کنند از بهر آنک تغییر و تبدیل بر صفات مخلوقات روا باشد و بر صفات حق روا نباشد هر کرا محب است عدو نکردد و هر کرا عدوست محب نکردد و لیکن هر جند کسی که حق او را محب است بوصف اعدا است جون سحرهٔ فرعون سلطان محبت حق غالب کردد و مر ایشانرا بصفت احبا آرد و هر که را حق تعالی او را عدو باشد هر جند بوصف احبا باشد جون ابلیس سلطان عداوت حق او را از صفت احبا بوصف اعدا آرد سر اینست که کفت مثنوی

کس جه داند تا درین بحر عمیق ،، سنک ریزه قدر دارد یا عقیق :

و اینجا رمزیست و آن آنست که محبت و عداوت حق بعلت قایم نیست زیرا که محبت حق و عداوت ازلی است و خلاف و موافقت بنده وقتی پس محبت و عداوت سابق باشند و خلاف و موافقت لاحق و هرکز لاحق علت سابق نکردد ازینجا بدان و بشناس که خلاف و موافقت همه هیجند و هیج و این بکوی رباعی

در کوش دلم کفت فلک پنهانی ،، هر حکم که حق کند تو از من دانی :
بر کردش خود اکر بدی دست رسم ،، خود را برهاندمی ز سر کردانی :

واما سخن

اما سخن اندر کبایر انبیا کروهی روا دارند و حجت آرند قصهٔ برادران
یوسف پیغامبر علیه السلام که ایشان همه پیغامبر بوده اند و کبایر
بر ایشان رفت و اهل سنت و جماعت از انبیا کبیره روا ندارند زیرا که کفر
کبیره است از کبایر و از انبیا کفر روا نیست دیگر کبیره هم روا نباشد
از بهر آنک بر هر که یک کبیره روا باشد همه کبایر روا باشد دلیل برین
عامهٔ مومنان اند جواب خصم برین طریق کویند اخ برادران
یوسف پیغامبر رفت پیش از نزول وحی بود بر ایشان و این بر سبیل
نُدْرَتْ و مقرون بتوبه و صلاح روا بود اما آنک هر چند صغیره
بغیر قصد بر انبیا رود که آنرا زلت کویند و زلت آن بود
که پیش از افتادن قصد نبود و بعد از افتادن بران قرار نبود
چنانک کسی در راهی لَخْشَانی می رود ناکاه بیفتد در حال برخیزد
نه پیش از افتادن قصد افتادن بود نه بعد از افتادن قرار بود زلت
انبیا همچنین است و با این بهم مُعَاتَبْ باشند لِعُلُوِّ مَرْتَبَتِهِمْ
وَارْتِفَاعِ مَنْزِلَتِهِمْ از بهر بزرکی مرتبهٔ ایشان و بلندی منزلت
ایشان یعنی بزرکان را بخورد بکیرند و خوردکانرا به بزرک نکیرند که
اَلْمُخْلِصُوْنَ عَلَى خَطَرٍ عَظِیْمٍ سرّ این معنی است و ناکرفتن به
بزرک دلیل خردیست و کرفتن بخورد دلیل بزرکیست وَكَانَ زَجْرًا

مخدوم فرمودند در آن روز
برادران یوسف پیغامبر بوده اند
زیرا که این پیغامبر است دیکر مادر
خود پیغامبر است اما وحی او را
ظاهر نشود که پیغامبر موقف
که وحی بود وحی نشود و اما
میکنند

والصحیح انه کان ذلک
قبل البعث و یجوز ارتکاب الا
البعث علی طریق الندرة و
لا ارتکاب و ههنا وان کانت
علی الواحدة والسیئین و لکن
للحرامی حسی و لحد فصارت
معصی م. الزاهدی

نشانکه زلت بعید
معصیت که آن بقصد
ثبت را معصیت

قوله وقع بیان زلة وجه
قصد در وجود بنده آمد
بنده حاصل شد فاما روا
بر طریق صحا
جنانچه وعصی آدم ربه

الزلت ترک الافضل
عند الشیخ ابو منصور
ماتریدی رحمه الله

و این که مخلصان را خطر باشد در
دنیا جنانک این بیت کفت
جو کار مخلصان اصل خطرناک
کنه کاران برند این کو بجا لاک
بس کارهاء ایشان که دشوار بانفس
الی الدنیا واما بالباطن الی الاخرة واحم
والزاد جهنم الوقف الی

[illegible]

لِغَيْرِهِمْ آن عتاب کردن با ایشان زجر بود مر دیگران را که از
ایشان با این بزرگی که محلّ ایشان ان مقدار نگذاریم از دیگران کی
گذاریم این تنبیه کردنست مر دیگرانرا تا غرّه نگردند ونیز هم
گفتند این عتاب از بهر زیادت محبّت است تا محبّت بر جای بود
عتاب میان دوستان جاری بود چنانکه گفت شعر

إِذَا ذَهَبَ الْعِتَابُ فَلَيْسَ وُدٌّ ؛ وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ الْعِتَابُ ؛

با این بهم در قصّهٔ مهتر داؤد علیه السلام شنیده که چون بر وی
زلّت رفت چهل شبانروز سر بسجده نهاده می گریست تا از آب چشم وی
چندان گیاه بر آمد که وی اندران میان ناپدید گشت وخبر قبول
توبه نیامد دمی از درد بزد که آن گیاه همه بسوخت ودو دست
پیش چشم بداشت وبگریست تا هر دو کف وی پر خون گشت پس
دستها سوی آسمان برداشت وگفت الهی إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي
فَارْحَمْ عَبَرَتِي که اگر بر من نبخشی برین آب چشم من ببخشای
فرمان آمد یا داوٗد تَذْكُرُ عَبْرَتَكَ وَتَنْسَى خَطِيئَتَكَ
آب چشم خود را یاد میکنی وخطاء خویش فراموش کرده تا بدانی
که خطر بزرگان بزرگتر وکار با ایشان صعبتر ازینجا گفت بیت
کشتهٔ شوکان لب خونخوارهٔ معشوق ؛ تا روز قیامت همه رنگین کفنانند ؛

باید کرد

اورا بدو نماند وتمام حقوق ایشان ادا کرده باشد والو سر بار بکوید
وثواب آن جمله اهل اسلام را بخشد وکورها ایشان روشن وفراخ
کرد اند هر که زیادت کوید بر اندازه آن ثواب یابد وبوسیدن کور مادر
وپدر لا باس است ودر کفایهٔ شعبی است کل ریاحین بر کورها نهادن
نیکو ست تا مادام که تر ست تسبیح میکوید ومرده را تسبیح او انسی است
ونیز احضرت رسالت شاخ را بر کوری بدین طریق نهاد وفرمود که
عذاب ازین مرده بردا شتند تا مادام که آن شاخ تر ست فحسب

بایدکه در کورستانها رفتن و زیارت کورستان بزرکان و عامهٔ مومنان
عادت کنند که فواید بسیار است جنانک از حضرت رسالت مروی است
نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ أَلَا فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُرِقُّ الْقَلْبَ
وَتُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ الحديث و دیکر مردی از سختی
دل خویش شکایت کرد در حق وی فرمود اِطَّلِعْ فِي الْقُبُورِ وَاعْتَبِرْ
بِالنُّشُورِ در کورستان نظر کن و بحشر و نشر اعتبار کن در هر هفته
زیارت مستحب است جنانک فرموده است در حق یاری یَا بُنَيَّ
اِذْهَبْ كُلَّ جُمُعَةٍ إِلَى الْمَقْبَرَةِ و بتکرار زیارت وعیدی آمده است
علاوه بر
الله اعلم تا از آن جه معنی مراد بود و فاضلترین روزها در زیارت
سه روز است دوشنبه و پنجشنبه و روز جمعه بعد از نماز و در مواسم
متبرکه جون عشر ذی الحجة و عیدین و عاشورا و در شبهاء متبرکه
جون شب برات و مانند وی پس جون خواهد که زیارت کند رود مستحب
است که در خانه دو رکعت نماز بکزارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه
آیة الکرسی یکبار و سورهٔ اخلاص سه بار جون سلام دهد کوید
خداوندا ثواب این نماز بروح فلان برسان حق سبحانه و تعالی
نور کرداند و بوی رساند و مر کزارندهٔ نماز را ثواب بسیار بخشش فرماید
و جون بکورستان رسد نعلین بکشد پس پشت جانب قبله کند و روی

بجانب میت وسلام کوید بدین عبارت که مرویست اَلسَّلَامُ
عَلَیْکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ یَا اَهْلَ الدِّیَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُسْلِمِیْنَ
یَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُتَقَدِّمِیْنَ مِنَّا وَالْمُتَاَخِّرِیْنَ وَاِنَّا اِنْشَاءَ اللّٰهُ
بِکُمْ لَاحِقُوْنَ اَسْاَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَکُمُ الْعَافِیَةَ واکر شهید
باشد کوید سَلَامٌ عَلَیْکُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَی الدَّارِ واکر
کورستان مسلمانان وکفار مختلط باشد کوید اَلسَّلَامُ عَلٰی
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی بس بنشیند وبکوید بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰی مِلَّةِ
رَسُوْلِ اللّٰهِ که درخبرست که بردارد حق سبحانه وتعالی عذاب
وظلمت وتنکی کور از صاحب آن کور چهل سال بس بکوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
وَحْدَهٗ لَا شَرِیْکَ لَهٗ لَهُ الْمُلْکُ وَلَهُ الْحَمْدُ یُحْیِیْ وَیُمِیْتُ وَهُوَ حَیٌّ
لَا یَمُوْتُ اَبَدًا ذُوالْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ بِیَدِهِ الْخَیْرُ وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ
قَدِیْرٌ درخبرست روشن کرداند آن کور را وکوینده را بیامرزد وبنویسد
مراورا هزار هزار نیکی وبرآرد مراورا هزار هزار درجه بس فاتحه
وآیة الکرسی بخواند درخبرست هرکه آیة الکرسی بخواند وثواب آن
اهل کورستان را بخشد درآرد حق سبحانه وتعالی درکور هر مرده را
از مشرق تا بمغرب چهل کان طبق نور وفراخ کرداند برایشان کور
را وبداد هر مرده را درجه وبنویسد خواننده را ثواب شصت بیابر

[illegible]

وصحیح خاهد
نواز ایشان

وبیا فرزند

[illegible]

وبیافریند بعدد هر حرفی فرشتهٔ که تسبیح کند حق را او را تا قیامت
بس ده بار قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ بخواند اگر آن بنده آمرزیده نبود حق
تعالی او را بیامرزد و اگر آمرزیده بود و خواننده را بیامرزد و گناهی
بران مرده ببخشد و اگر برین زیادت کند سوره یس بخواند و سورهٔ
الملک نیز آمده است و همچنین اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ و اَلْهٰیکُمُ التَّکَاثُرُ
نیز منقولست و در کتب مسطورست که هیچ شبی دشوارتر بر مرده چون
شب اول نیست بس بخشاید بر مرده بصدقات و اگر قدرت نباشد بس
دو رکعت نماز بگزارد در هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی یکبار
وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ده بار و اَلْهٰیکُمُ التَّکَاثُر ده بار بس بگوید خداوند
ثواب این نماز بفلان کس بخشیدم حق سبحانه و تعالی بفرستد در گور آن بنده
هزار فرشته با هر فرشته نوری و هدیهٔ و بدهد آن مرده را ثواب
هزار شهید والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْم مکتوب بیست دوم
در اصل تصوف برادر شمس الدین اعزه الله بداند که قاعدهٔ تصوف
دیرینه است و اعمال انبیا و صدیقان بوده است بحکم غلبهٔ عادات
زشت که درین زمانه بدید آمده است صورت حال صوفیان در چشم
مردمان زشت مینماید و اهل این حدیث بر سه قسم اند یکی صوفی
دوم متصوف سیوم متشبه صوفی آن بود که از خود فانی شده باشد

قیل التصوف ترک حظ النفس
وقیل التصوف هو الاخلاق

در بیان سند تصوف تفعل است و
دو تکلف چونانکه برای تکلف را باشد
در حق صوفی تکلف چون آید و وجود
همچنان است اما چیان صوفیان در
که گوید صوفی از اهل تصوف است و
اطلاق لفظ تصوف بر سه قسم جایز باشد
وهمچنین متشبه و متصوف نیست
همه اطلاق لفظ تصوف برود روا باشد
مخدوم و فرمودند درین زمانه صوفی
مانده و اگر مانده متصوف بلکه متصوف
نمانده اند بلکه متشبه مانده اند

١٢

و بحق باقی کند و از قبضهٔ طبایع رسته و بحقیقت حقایق پیوسته
الحقایق ما الله و من الله
و متصوف آن بود که بمجاهدت و ریاضت این درجه را می طلبد
و اندر طلب خود را بر معاملت ایشان درست می کند و مستصوف آن بود
که برای جاه و حظوظ خود را مانند ایشان کرده بود و از این هر دو
معنی خالی و بی خبر با این بهم امیدست که از ایشان بود و در سایهٔ
دولت ایشان در هر دو جهان بگذرد که اندر لشکر مبارز یکی باشد
و دیگران بطفیل و خلیفه خورد و سلطان در شهری یکی بود
و دیگران در سایهٔ دولت او روزگار گذرانند و در جملهٔ طوائف
محقق اندک باشند اما جمله را نسبت بر ایشان کنند هر کجا که بیک
چیزشان با ایشان مانند بود و فتوی شرع که مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ
فَهُوَ مِنْهُمْ هر که بقومی خود را مانند کند برفتاری و باعتقادی
او از ایشان بود چنین گفته اند اول صوفی در عالم آدم پیغامبر علیه
السلام بوده است حق تعالی وی را از خاک بیرون آورد و بمقام اجتبا
و اصطفا عاید و رقم خلافت بر وی کشید اول میان طینه و طایفه چهله
بدانست که مرید را در آغاز ارادت چهله فرمایند خَمَّرْتُ طِينَةَ آدَمَ
بِيَدَيَّ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا آدم چون چهلهٔ تجرید بداشت حق تعالی
مایهٔ روح بوی داد و چراغ عقل در دل او بیفروخت و نور حکمت

در آداب المریدین آورده است که مراد ازین تشبه تشبه است
بصورت ایشان نه تجرد لباس ایشان زیرا که پیغامبر فرموده
است هر که رعایت کند حرمت نفس خویش را [illegible] بقول
[illegible] و لباس [illegible] و خلاف [illegible] و لباس
را اعمال [illegible]
[illegible]

معنی حقایق آنست که چون [illegible]
خواهد کرد باید که بریده گردد [illegible]
از همه هر چه جز خدای است تا [illegible]
گشت جز خدای تعالی [illegible]

نماز بستی تن خویش را از همه خلق و از همه افعال بریدی و حق را [illegible]
و اندر نظرگاه حق است و آن دل است انزا از خلق نبریدی و لکن با خلق
[illegible] از آن خلق است سوی حق آوردی و [illegible] از آن حق است سوی خلق
این نماز نباشد دلت با حق بود و تن اندر نماز نه از آن بود که دل
و تن تو اندر نماز هم

نور حکمت از دل ایشان
همیشه الحمد لله گفتن
بزرگ عظیمه

از دل بر زبان آورد بر خود بجنبید گفت الحمد لله اشارت
نبوی همبرین است که مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ صَبَاحًا اَظْهَرَ
اللّٰهُ یَنَابِیْعَ الْحِکْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ پس قصد ولایت
کرد و تحفهٔ سجود ملائکه در اول خلافت یافت و برخاست مسافروار
قصد گشتن بهشت کرد و جمله اقالیم بهشت سفر کرد و بر اسرار ممالک
گذر کرد گفتند حواس و اطراف جمله در قید کن و باختیار خود حرکت
مکن که مرید را اختیار نبود بحکم جرأت و انبساط دست گشادگی
نمود از کمین گاه غیب زخم عتاب رسید که وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ
شکسته شد و باستغفار مشغول گشت سنت استغفار صوفیان از
اینجاست گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا هرچه اسباب خواجگی و خلافت
بود از وی بکشیدند برهنه بایستاد باستغفار گفتند آدما برین غرامت
بدنیا سفری کن که شرط مرید آنست که چون زلت بروی رود سفر
کند آدم مجرد و برهنه قصد سفر خاک کرد تنش برهنه بود گفتند
آدما دریوزه کن از هر درختی برگی درخواست کرد جمله سه برگی یافت
بر هم دوخت مرقع شد و خود را بپوشید و روی بمسافرت خاک
نهاد سیصد سال آب حسرت از دیدگان می ریخت تا آنگاه که مصفا شد
که اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰی اٰدَمَ تصفیه یافت صوفی شد آن جامه که

از درختان دریوزه کرده بود و مرقعه ساخته عزیز می داشت
تا باخر وقت در پشت پیغامبر عم در پوشیده و خلافت بوی سپرد
و این طریق ممهد گشت و دولت تصوف در اصلاب انبیا روان شد
آراسته
صوفیان مسافر را مجمعی می بایست در دنیا که هر وقت آنجا
بمصاحبت جمع آیند و ماجرائی کنند صورت کعبه در دنیا بدید
آمد اول از خانقاهها آن بود در دنیا خانقاهی نبود بعهد آدم
کعبه بدید آمد نوح پیغامبر علیه السلام از دنیا بگلیمی اختصار
کرد و موسی پیغامبر خود همیشه گلیم داشت که روز اول بخدمت
شعیب پیغامبر علیه السلام یافته بود و این شرطی بزرگست در
طریقت که پیر را باید تا خرقه در مرید پوشاند و عیسی علیه السلام
همیشه جامه صوف پوشیدی همچنین چون عهد بموسی و عیسی
صلوات الله علیهما رسید بیت المقدس را جو التکاه خود
ساختند آنگاه در هر ولایت بهر طرف خود را مرجعی ساختند
و منزلی معین کردند تا باوقات خلوات و ایام مناجات
رفقاء دولت آنجا باز رفتندی و حدیث اسرار الهی را ماجری
کردندی چون عهد بسید انبیا و سلطان اولیا محمد مصطفی
صلی الله علیه و سلم رسید خود همان گلیم بستد و در پوشید ملة ابیکم

ابراهیم

ابراهيم وقصد همبران خانقاه كعبه كرد و مهتر عالم عليه السلام
در مسجد خويش يكزاويه معين كرد و از صحابه يك طايفه را بركزيد
كه سالكان راه طريقت بودند بعضي پيران بودند چون ابوبكر
و عمر و عثمان و علي و سلمان رضي الله عنهم اجمعين و آنچ
ميانه بودند چون معاذ و هلال و ابوذر و عمار رضي الله عنهم
ايشانرا باوقات خلوت در اين زاويه بنشاندي و با ايشان سخنان
راندي كه صناديد عرب و عوام صحابه آنجا راه نيافتندي و آن جماعة
بزركان قريب هفتاد نفر بودند مهتر عالم چون كسي را از صحابه
اعزاز عظيم و اكرام بزرك كردي ردا و يا پيراهن خود بوي
دادي آنكس كه صوفي بودي در ميان صحابه پس اول اين طريقت
از آدم عليه السلام در آمد و تتمه آن بمحمد رسول الله شد در ميان
امت و ملت بماند قوي دل باشد و در مفلسي خويش ننكرد كه اينجا
كار بكرم و فضل ميرود نه بعمل كسي اي برادر هزار هزار ساجد
و راكع بودند و هزار هزار تسبيح و تحميد كوي بودند و هزار
هزار متحير در اسرار وي بودند و هزار هزار سوخته در كار
وي بودند قومي بي باك را از خاك بيافريدند و برين همه مطيعان
و عابدان بركزيدند بي سابقه خدمتي بي مقدمه شفاعتي

کفتند ای مستی خاک الست بربکم نه من آن شمامم در
ساعتی خراباتی را برگزینند و بر متکاء اقبال در مشاهدهٔ ذو الجلال
بنشانند هر دم نواختی و قبولی و هر لحظه تحفهٔ و وصولی و رشتهٔ
ردّ و حجاب و صد عتاب در کردن مناجاتی افکنند هر دم حسوتی
و غصتی یکی را از بتخانه بیارند اعزاز و قبول بر کسوت او
کنند و دیگری را از مسجد بیرون کنند و رشتهٔ طرد و ردّ در
کردنش آویزند چنانک لطف در کارست قهر هم در کارست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب بیست و سوم در طلب

طریقت بمولانا شمس الدین الکرمی الله بکرامة الطالبین
بداند که هر که را طلب این راه بود باید که سرمایه از شریعت سازد
تا از شریعت در طریقت راه یابد چون در طریقت راه یافت از طریقت
بحقیقت قدم تواند نهاده که هنوز شریعت ندانسته وی را با
طریقت کجا ملاقات و هر کرا هنوز با طریقت ملاقات نیست
آن بیچاره را با حقیقت چه کار و چه کار از اینجاست که هیچ کونه
رخصت نداده اند که کسی بنادانی بی معرفت و بی شریعت درین
راه قدم نهد که بیم هلاکت باشد و بهیچ جای نرسد و اگر مجاهده
و رنجی کورانه و جاهلانه بر خود نهد و از آن چیزی نمودار بود

[illegible]

بجزان

جندان غرور و جهل و پندار و حمق در وی بدید آید که ایمان را نیز بباد دهد و در حبال شیطان کرفتار کردد بالقطع والیقین بداند که خداوند تعالی را هیچ ولیی جاهل نبوده است و نباشد مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلِیًّا جَاهِلاً گفته مشایخ است و در قرآن برین اشارت است وَلَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِنَ الذُّلِّ خداوند هیچ جاهلی را دوست ندارد و دوست نکرفته است که جهل اصل همه ذلتهاست کفته اند مدار راه سالکان حق بر دوازده علم است و علم توحید و علم معاملت و علم معرفت و علم حالت و علم مکاشفت و علم مشاهدت و علم خطاب و علم سماع و علم وجد و علم معرفت روح و علم معرفت نفس و علم معرفت عقل و این علوم را علاحده اصلی است و فرعی که از دانستن آن چاره نیست پس بداند که این طایفه همه صاحب علم شریعت و طریقت و حقیقت بوده اند و هستند و خواهند بود اما بی دولتان را که بتشنکی در بادیه هلاک شدند چه سود از دجله بغداد و رود نیل مصر

بامرجوعي حيات است

بیت

در بادیه تشنکان بمردند   چه سود اکر جهان فراتست

رونده راه را باید که اندیشه چنان بود که اکر دنیا بوی دهند و نعمتش و عقبی بوی دهند و جنتش و بلاء عالم بروی بارند

[illegible]

ومحنتش دنیا و نعمتش به بیگانگان گذارد عقبی و جنتش را
راست کن
بموفقان سپارد بلا و محنتش خود قبول و توبه اش چنان بود
که همه خلق از حرام توبه کنند تا در دوزخ نیفتند او توبه از حلال
کند تا در بهشت نیفتد و ارادتش چنان بود که همه جهانیان را
طلب مراد و راحت و نعمت بود او را طلب مولی و رویت
وی بود همه خلق در کارها زیادتی طلبند و او در همه کمی
طلبد اگر بیابد ایثار کند و اگر نیابد شکر کند و نشان رونده
آنست که از نایافت مراد شاد شود تا از همه بندها آزاد و باقی
زیرا که هر مرادی بندی است
~~مخالفت~~ هوا چنان بود که اگر هفتاد سال نفس وی در یک آرزو
بنالد بدو ندهد و راه موافقت حق چنان سپارد که بلا و عافیت
عطا و منع رد و قبول بر وی یکسان گردد قدم بر توکل نهد نه از
خلق سؤال و نه از حق تعالی خواست که سؤال خلق را شرک داند
و از حق شرم دارد و در زهد چنان بود که اگر از همه دنیا مرقعی
دارد یا گلیمی او بدان چنان خوش باشد که دیگران بهمه دنیا در روز
بذکر مشغول باشد و طلب در شب بخدمت مشغول باشد و تعب و اگر نفس
او را در آن طاعت نظری افتد عبادت هفتاد ساله خود را بنانی
بفروشد و بیش سگی نهد تا از آن عجب بیرون آید درویشی بیت

[illegible]

وبجز

و چند حج کرده بود نفس وی را بران نظری افتاد روزی در بازار
مکه برآمد گفت آدمی خرد بیست و چند حج را بنانی عارفی برین
واقف شد دست بر قفاء او فرو برد گفت ای فضول پدرت هشت
بهشت بگندمی فروخت تو چند حج بنانی میخواهی پس رونده
راه را هشیار باید بود نفس خود را در بوتهٔ مجاهدت بفنا رساند
که هر چه دون حق است هرگز یاد نیارد اگر براست نگرد حق را بیند
و اگر چپ نگرد حق را بیند اگر برخیزد و یا بنشیند حق را بیند
آن سالک را گویند حق بین گشت ۱۴ ولایت دنیا و ملک آخرت بنظر
همت وی بذره برنیاید در شوق تنش می گدازد و دلش از حضرت
قدس می نازد اندیشهٔ زن و فرزند و دنیا و آخرت گرد دلش گردد
نیاید اگرچه بشخص در دنیا بود بدل در حضرت خداوند بود همیشه
جان بجانبی شده و بمنزلگاه رسیده و بدیدهٔ دل دوست را دیده این
مقام در سایهٔ پیر پخته تواند یافت و در پناه ولایت صاحب دلی از
آفات راه بسلامت تواند گذشت که جمله مشایخ طبقات و بزرگان
دین و علماء سلف رحمة الله علیهم اتفاق کرده اند که بی پیر پخته
کسی بحق نرسد مگر بنادر چنانکه گفت **مثنویات**

تا نیفتد بر تو مردی را نظر ٭ از وجود خویش کی یابی خبر ٭

این را سالک گویند حقیقت بین گشت

بیش

کر تو بنشيني بتنهايي بسي ، راه نتواني بريدن بي کسي
پير بايد راه را تنها مرو ، از سر عميا درين دريا مرو

وقتي مريدي از مريدان خواجه ابو سعيد ابو الخير رحمة الله عليه وضو ساخته بود و در خلوت خانهٔ خويش رفته نوري ديد نعرهٔ بزد که خدا را ديدم شيخ آن حال دريافت کفت اي کار ناديده آن نور وضوست که ديدهٔ تو از کجا و آن حضرت از کجا بسيار روندکان درين مقام مغرور شده اند و پنداشته اند که تجلي حق يافته اند اکر شيخي کامل صاحب تصرف نبود ازين ورطه مه ۲۲ خلاص نيابد بلکه آن جاهل بغرور شيطان و مکر نفس مغرور کردد جهاني از دعوي پر کند و حرفي چند از کسي ياد کيرد کمال کار رسيدن بمقصود تصور کند و خود را در مملکت خداوند جايز التصرف داند وَ بِاباحت وَ زَنْدَقَه افتد چنانکه کسي برين اشارت کرده است

رباعي

پوشيده مرقعه اند اين خامي چند ، بر کفته بطامات الف و لامي چند
نا رفته ره صدق و صفا کامي چند ، بدنام کنندهٔ نکو نامي چند

پس کسي که درين راه درآيد و درد اين کارش دامن کيرد بايد که پيري که ميان پيران و مشايخ اين طايفه مشار اليه باشد و پر مقتدايي

او اتفاق

او اتفاق کرده باشد و جایز التصرف و نافذ المشیت و صاحب الاشراق در مملکت خداوند گشته بود اقتدا کند و خود را بدو بر بندد تا هر چه بند راه او باشد از پیش او بر گیرد و عیوب نفس او بدو نماید و از آفات راه او را خبر کند تا مرید بکلی از خود بیرون آید چنانک گفت

مثنویات

پیر ما لابد براه آمد ترا ؛ در همه کاری پناه آمد ترا
چون تو هرگز راه نشناسی ز چاه ؛ بی عصا کش کی توانی برد راه
گو هما آتشین در ره بلیست ؛ این چنین کاری نه کار هر کسیست

اما شرط مرید آنست که چون بارادت پیری کامل در آید باید که خواست و مراد خویش یکسو نهد و معنی ارادت در لغت خواستن است و مرید کسی را گویند که او را خواستن باشد و در میان این طایفه مرید کسی را گویند که او را خواست و مراد نبود و مشایخ گفته اند رضی الله عنهم مرید باید که در پیش پیر در تحت تصرف او همچو مرده باشد در پیش غسال چنانک خواهد او را می گرداند و باید که چنان مطیع پیر بود که اگر اشارت کند جان و مال دینی و دنیاوی بذل کند و ترک کند و بهر چه فرماید اگر چه همه زهر خوردن باشد فرمان برد و هیچ دفع نیارد و بی تاخیر بجای آرد و در آن

بخاطر و علم خود تصرّف نکنند آورده اند که شیخ ابو علی فارمدی
رحمة الله گفت وقتی بپیش شیخ ابو القاسم کرکانی رحمه الله
که پیر او بود خوابی دیده بودم او را حکایت کردم گفتم تو مرا
در خواب چنین گفتی و من گفتم چرا شیخ ابو القاسم کرکانی رحمة الله
از من روی گردانید و گفت اگر چرا را در باطن تو جای نبودی در خواب
بر زبانت نرفتی و با چون و چرا مریدی راست نیاید و اصل دین
باب آنست که خداوند عزّ و جلّ خبر داده است عَسَىٰٓ أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ
شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝ پس مریدی که
سعادت قرین اوست و این دولت نصیب او در راه او همه راست است
و برای او همه ساخته اند چشم حاسد از جمالش محجوب گرداند آفات
از دامن دولتش دور و آن دیگر بی دولت که شقاوت قرین اوست
در راهش همه خار و عقبات در همه قدمگاهش صد اشکال
و آفات ای برادر هر کرا کمند عنایت در گردن افتاد آنجا افتاد
که اَلسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ و هر کرا قسمت قهر
و حرمان مردود کرد و از در خویش دور کرد که اَلشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ
فِي بَطْنِ أُمِّهِ چنانکه پیر بدین معنی اشارت کرده است بیت

این واقعه

این واقعه حی نبود امروزینه، این زنک ظلم ما بکیدان کردند، اکنون چکنی امیدی بیش نه مصیبتی میدار که کالا هر چند با عیب است و شایسته درگاه نیست لیکن ازو اطلاد هر چه یابند بستانند ای برادر قافله آدمیان آن روز که آدم علیه السلام زلّت کرد زده اند و متعارفست قافله ایمن گردد چون راه زنند نابینائی را دیدند در گرما گرم نشسته خرما و لوزینه می خورد گفتند چیست در چنین گرما و این دو سه چیز گرم میخوری گفت ما را قافله شکسته اند از آنچ می ترسیدیم بر ما رسیده است اکنون ایمن گشته ایم ای برادر در طاعت و معصیت از آفت و فایده خالی نیست که بسا طاعت است که بنده را از حق دور کند و بسا معصیت است که بنده را بحق نزدیک کرد اند جعفر صادق را رضی اللّٰه عنه پرسیده بودند که کدام معصیت است که بنده را بحق نزدیک کرد اند و کدام طاعت است که بنده را از حق دور کرد اند گفت هر آن طاعتی که اوّلش امن بود و آخرش عجب آن طاعت بنده را از حق دور کرد اند و هر آن معصیتی که اوّلش خوف بود و آخرش عذر آن معصیت بنده را بحق نزدیک کرد اند و بزرگان گفته اند اَلْاِعْتِذَارُ وَاِنْ قَلَّ ثَمَنُ الذَّنْبِ وَاِنْ جَلَّ عُذْرُ الْکَرِ

اندک بود بهاء گناه است اگر چه بزرگ بود ابلیس بطاعت خود
معجب گشت گفت طاعت کردم فرمان آمد لعنت کردم چون آدم
زلّت کرد گفت بارخدایا بد کردم ندا آمد عفو کردم جهانیان
نمودند معصیت کردن با عذر بهتر از طاعت با عجب والسّلام

بسم الله الرّحمن الرّحیم مکتوب بیست چهارم در صفت

اهل ارکان طریقت برادر شمس الدّین رفعه الله الی
سعادة القصوی بداند بناء ارکان طریقت بدین خبر است
که می فرماید لا یزال العبد یتقرّب الیّ بالنّوافل حتّی احبّه
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا
الحدیث چون خداوند بنده را دوست گیرد با او همان کند که
مادر مهربان با فرزند طفل خود کند از همه اکنون نگاه دارد و مصلحت
وی با وی گفت وی بروی نگاه دارد و بحقیقت بباید دانست
چون حق تعالی بر بنده نظر لطف کند و او را قبلهٔ حاجات
خلق کرداند خاک قدم او را توتیاء دیدها کرداند غبار اقدام
مرکب او را عطریات سالکان راه کرداند در حکایت است که مردمان
بصره بطلب باران بیرون آمده بودند و دعا و زاری میکردند هیچ
باران فرود نمی آمد مردی از راه در آمد جماعتی انبوه دید دستها

[illegible]

ازینجا محفوظ بودن
از احوال
هم عاشق بجمال معشوقه است زیرا که عاشق بمعشوق [illegible]
[illegible] است روشنائی چشم [illegible] جمال [illegible]
[illegible] او [illegible] سواد چشم [illegible] رسید

برداشته

برداشته وچشمها کشاده وزاری میکند او را شفقتی بدید آمد
گفت الهی بحق آن سری که درین دیده منست که باران فرستی
درحال باران باریدن گرفت مردی ازان جماعت که آن لفظ ازو شنید
وآنرا اجابت درحال دید برپی وی برفت تا بمنزل رسید گفت
ای شیخ از تو درخواستی دارم گفت بگو گفت این چه سر است
که در دیده تست بمجرد شفیع آوردن باران آمد گفت این دیده
من بایزید را دیده است تا بدانی که خاک قدم ایشان توتیاء دیدهاست
وزبان ایشان چون باران بهاری همه آب حیوة چنانک باران
بهاری زمین مرده را همه کسوت حیات برپوشاند ونیز
خارستانرا گلستان کند همچنین سخنی که از زبان ایشان بیرون
آید همه دلهاء مرده را زنده کند ونشان گفت پاک ایشان این بود
چنانک سخن وی حیات دل بود همه افعال وصفات وی با
بندکان خلق بود رحمت وشفقت او برهمه تا بد خود نخورد
بخلق دهد خود نپوشد خلق را بپوشاند بر زخم مردمان ننگرد
وبجفاء ایشان نه بیند شفیع ظالم خود بود جفا را بوفا پیش
آید دشنام را بدعا وثنا مقابله کند این دانی چیست از بهر آنک
وی محفوظست از ساحت دل وی جز باد راحت بر خلق نوزد

او در شفقت جون آفتاب بود بر دشمن همجنان تابد كه بر دوست
در تواضع جون زمين بود همه خلق باي بروي نهد او را باكسي
خصومت نه دست تصرف وي از خلق كوتاه بود همه خلق
عيال وي بود او عيال كس نبود و در سخاوت جون دريا بود
مشفق
دشمن را همجنان بخشد كه دوست را عين رحمت شده بر كافه
جشم
خلق شرق و غرب زيرا كه آزاد بود هرجه بيند از يك جاي
ديده
بيند ديده اش جمع بود و هر جزوي از اجزاء وي را همجنين
خلعتي بوشانند و هر كه بدين صفت نبود او را در طريقت
هيج درجه نبود رنجي بود نان طلب و جاه طلب سخني از وي
بيكانه بود كه حق تعالي هر كرا بردارد بكل بردارد جنين بوده
كه زبان دهد و دست دهد و جشم دهد و سمع دهد و دل باك
دهد اما كويند كاني كه من و تو مي بينيم همه زبان ايشان بر ايشان
كواهي ميدهد و همه اجزاء ايشان بر ايشان كواهي ميدهد لقمه
نتوانند از حلق خود باز كيرند و خرقه نتوانند از سر خود بر
كشند و خواهند كه همه عالم بخلافي ايشان اقرار كنند و خطبه
ايشان خوانند بنان و جامه خود مردي در همه عمر خود با
دستار خورد يا با بيراهني مجرد يا كلاهي در بازار نتواند رفت

[illegible]

[illegible]

نابنايدكه

۷۹

تا نباید که آبروی او در پیش درزی و کفش دوز ریخته شود
اینچنین کسی را اهل نظر خویشتن پرست کویند نه حق پرست مردی در
زاویهٔ نشیند مر خود را در صلاح و عزلت می آراید تا خلق او را
بصلاح بشناسد و روی در وی آرند این جون زن بدکاره بود که هر
روز خود را بیاراید تا خلق بوی نکرند مرد را باید که همه اجزاء
وی زبان شود و زبان وی در حمایت دل شود و بتیغ حیا زبان
او بریده کردد هرچند زبان نخواهد که حدیث کند حق بر وی برود
دل وی آینهٔ روزکار کلاشته در پیش وی دارد بندی شود و بزبان
یعنی همه بی قابی
او افکند کوید اینچنین زبان حدیث او نتوانند کفت در حال
کفت فرو دایستد چنین کفته اند که هر که از خانهٔ خود بیرون آید
یعنی دروغ کو و غیبت کو و غیر آن هم
وراء خانهٔ خود باز داند تا اکرش حاجت افتد باز کردد آنکس را
سخن در طریقت مسلم نبود صوفی را دل در پیش زبان بود و
دانشمند را زبان در پیش دل بود صوفی بحکم دل رود اکنون
کویند جهان و روندکان روزکار را بعصا می روند جکنند نابینا اند
و نابینا آن بود که زبان را عصا سازد برین و بر آن می زند می نماید
که من بینا ام و این سخن با علمای امت نباید که ایشان آنچ می کویند
بحکم نقل می کویند و درست می کویند این با کسی است که بصورت این

یا برو همجون زنان رنکی و بوئی بپیش کیر
یا نه جون مردان درآ و کوی در میدان فکن

یعنی همه اعضاء وی واعظ کردد
و خلق را جنانک زبان هم

هر کجا در تنم زبان زمن
[illegible] حال ما

۲ قد

یعنی هرجه زبان کوید
از دل کوید

طایفه است حاصل آنست که اعتبار مر دل راست نه زبان را نه
بینی کفری که از دل ابادان برآید عین ایمان بود الا من
اکره وقلبه مطمئن بالایمان وایمانی که از دل
ابادان برآید خراب برآید عین کفرست قوله عز وجل قالوا
نشهد انک لرسول الله والله یعلم انک لرسوله
والله یشهد ان المنافقین لکاذبون ه آری زبان
کدخدای شرعت امر ونهی بدو آشکارا شود ودین بدو بیان شود
ولیکن چون بنده را کار رجحی افتد زبان نا محرم گردد نه بینی آنکه
بلبل بوستان شریعت است می فرمود انا افصح العرب والعجم
عجب در منتهاء کار چه گفت لا احصی ثناء علیک ای برادر
آن اکه در مقام تحمید فصاحت نماند در مقام توحید دم چون
زند عزیزی برین معنی گفته است

قطعه

در نظر عشق کمال سلوک ،، همه علمی که ضلالی شده است
یعنی کم شده است و بنظر عشق
لاجرم از گفتن مدح وثنات ،، افصح کونین جو لالی شده است

جواب سوال
کبد
حدیث
من احب شیئا اکثر ذکره ثابت است اما در آغاز عشق
چون قلم در کف وگوی بود باز چون بعالم رفت بر وی
رسید ابعدهم عن الله اکثرهم ذکر الله جمال شاهد
کلمات مشایخ

[illegible]

[illegible]

جواب سوال مقدر برین طریق است که رسول علیه السلام
فرمودند هر که دوستی بسیار دارد چیزی را ذکر او بسیار گوید پس
این معنی چگونه باید چون بنده را کار رجحی افتد زبان نا محرم گردد
فقال من احب شیئا اکثر ذکره ثابت است اما این معنی در اغاز
عشق باشد هر سالک اگر در اغاز عشق باشد [illegible]
مقرب شود فاما چون سالک بعالم رفت و در
مقام کبیر یا رد ذکر بگوید از من الله باشد زیرا چ
ذکر حاصل شود لقوله علیه السلام ابعدهم عن
الله اذکرهم ذکر الله

از درد

از دردِ دل همه این گوید رباعی

از غافلیِ حدیث تو کم کُنَمِی ،، راه سر کوی گفت محکم کُنَمِی ،،
بس سوختهٔ جند فراهم کُنَمِی ،، بر گفتهٔ بگریمی و ماتم کُنَمِی ،،

ای برادر مردی که بکل مومن اید عزیز بود امّا بیشتر خلق دست
از سرشت خود
در حلقهٔ ایمان زده اند و می جنبانند هر که گرد در سلطان گردد
اهل سرای سلطان بود اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ طهارت دل
شرطست در دوزخ هزار هزار زبان خداگو باشد و یک دل خدا
شناس نباشد هزار هزار زبان فصیح را در دست زبانیه بینی گنگ
شده امّا هیچ دل را در دست زبانیه نیابی الکنون ای بولهب لکن
تاج دولت بر سر نیست داغ نومیدی بر دل نهادن هم شرط نیست
و فتوی قرآن چنین است لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا
بار احکام بر هر کسی بقدر طاقت آنکس نهند پس ازین هر دو بار
چون بر ما بد روزان بنهند که درگاه درگاه کرمست جز از تاج خالی
و هم بر دل داغ نومیدی این هر دو بدبختی بر ما مدبران جمع نشود
اگر قدمی نیست که دین را شاید باری بتکلّف نعرهٔ ده مردی
زنیم که هیچ کس لاف درد زدگان از جان خریداری نکند که ربُّ
العزّة کند هیچکس ترا بران برزخ نگیرد که او برگیرد بیت

از اوصاف مذمومه چون بخل
و حسد و حقد و عُجب و غیران م

سراسر همه عیبیم بدیدی و خریدی زهی کالای پرعیب زهی لطف خریدار
میفرماید اگر به پروانه سر بدرگاه بار آییم همه مملکت را بخدمت
تو بیار آییم و اگر در وقت جوانی حدیث ما کنی برد ابرد تو در
ملکوت روان کنیم چنانک حق اوامر و نواهی خود از تو طلب کنیم
انصاف تو از کرم خویش همه بدهیم و هرگز بد عهدی تو بر تو یاد
نکنیم و اگر رنجی بتو رسیده است عذر آن بجودی خود باز خواهیم
و سران ترا بگوییم این همه که شنیدی حق کرم خویش خواهد گزارد
و هرگز روا نبود که حق کرم او بنهایت رسد اگر همه منکران عالم
رسیدی ایشان همه را با ذریت و اتباع فی المثل به علیین رساندی تاج
سلطنت ابد بر سر نهد هنوز حق کرم او گزارده نشود والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست و پنجم در شریعت با
طریقت برادر شمس الدین ارشده الله الی سواء السبیل
بدانکه شریعت راهی است که انبیا علیه السلام میان امت نهند
بتایید خداوند عز و جل دعوت همه انبیا خلایق را اول
بتوحید است و درین همه انبیا برابرند که بلک یک دین است و یک دعوت
و یک معبود و همه این گفته اند وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ و فرموده
اندکه فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوْنِ جمله متفق بوده اند از آدم

تا بعهد مصطفی صلوات الله علیهم در سخنان ایشان هیچ
خلاف نبود که دعوت بمحض وحی خداوند بوده است که حق تعالی
بواسطهٔ جبرئیل علیه السلام در عقول و سمع ایشان منقوش
و مسموع کردانیده است و خلاف در لغات و عبارات و استعارات
ظاهرها از اول
و ارکان شرائع است امّا در آنچ اصل دعوت و قاعدهٔ ملّت و قانون
دعوت است هیچ خلاف نیست و دوم دعوت بعبودیّت است بحکم
آنک ایشان اطبّاء خلایق اند بهر وقت برحسب مصلحت آن امّت
وضع قاعدهٔ ملّت کنند بوحی خداوند پس پذیرفتن انبیا سخن خدای
را عزّ و جلّ وحی کویند و عبارت کردن ایشان از آن معنی دعوت
کویند و مستمعان و متابعان ایشان را امّت کویند و مجموع او از
اوامر و نواهی و اصول و فروع دعوت را شریعت کویند و رفتن
این راه را طاعت کویند و کردن نهادن این جمله را اسلام کویند
و ثبات نمودن برین جمله دین کویند پس شریعت راهی است
و پیغامبر نهنده و دارندهٔ این راه و جادهٔ فراخ را شارع
کویند و شریعت راه فراخ باشد که از وی راهها خیزد چنانک
حضرت رسالت علیه السلام اشارت کرده است و فرموده سَتَفتَرِقُ
أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَة

اما الطریقة فهی لباب الشریعة ولاهی
غیر الشریعة وبدایة الطریقة الاخذ
بالاحسن لاحت، بالاحتیاط فی احکام
الشرع والاجتناب عن الرخص
والتسهیلات.

وهو السنة والجماعة

فإنّها ناجیة و طریقت راهی است که از شریعت خیزد و شریعت
بیان توحید و طهارت و نماز و روزه و حج و جهاد و زکوة
و دیگر احکام شرع و معاملات است اما طریقت طلب کردن است
تحقیق این معاملات و تفحص کردن این مشروعات و آراستن
اعمال بصفای ضمایر تطهیر اخلاق است از کدورات طبیعی چون
ریا و هوا و جفا و شرک و مانند این درجمله هرچه بتهذیب
و تطهیر ظاهر تعلق دارد شریعت است و هرچه بتصفیه و تزکیه
باطن تعلق دارد طریقت است مثلا جامه نمازی کردن از لوث
نجاست شریعت است و دل پاک کردن از کدورات بشریت طریقت
است پیش از نماز وضو کردن شریعت است و همیشه بر وضو بودن
طریقت است در نماز روی بقبله آوردن شریعت است و روی
دل بحق آوردن طریقت است درجمله هرچه در مرتبهٔ حواس
فرود آید رعایت آن کردن از شریعت است و هرچه درون پرده
قالبست رعایت کردن آن طریقت و هرچند انبیا علیهم السلام
امت خود را آن فرمایند که خود کنند اما بعضی از اخلاق و اعمال
در تکلیفات امت نیارند برای آسانی ایشانرا و لیکن اوراد
خاص خود سازند چون نماز شب و ناگرفتن صدقات و سیر نا

کردن

خوردن و اعراض از دنیا و قناعت بلابد قوت و لباس و مانند
این بس آنچ در تکلیف امت آرند شریعت است و آنچ از برای تحقیق
امت بر خود زاید کنند و لازم احوال خود سازند طریقت است
الو کسی سلوک این طریقت بیش گیرد از درجهٔ عوام بر آید و در
زمرهٔ خواص در آید و آن خاص که انبیا راست دو قسمت است یک
قسم بر امت ممنوع و محظور است چنانک قران قدیم بدان قایل
است خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ط دوم قسم آنست
که درین سنن بسنلیه آید اگر کسی بران خصلت موصوف شود
نزد ایشان سنت
یا آن طریق بیش گیرد زیادت درجه یابد و ترقی بود و اورا بکمال
خویش و در طریقت رخصت نیست زیراک رخصت از برای ضعیفی
حالان نهاده اند و مباحات از برای تخفیف عاجزان ضعیفان
معین کرده اند ارباب طریقت را قوت همت و جد و مبالغت
باشد لاجرم خود را از راه رخصت و مباح ممنوع دانند و از
حلال نیز زیادت شره و حرص ننمایند که شریعت فتح باب راحت
و عطا ترفیه است و طریقت کسر آن فتح ابواب راحت و منع
ترفیه است از نفس اماره و هرگاه که مرید خود را در مباحات
رخصت دهد نفس دلیر گرده وی را در شبهات اندازد از آنجا

زیادت بر چهار زن هم ترا روا شد
نه دیگری را از امت تو

بیشتر بیشتر تا در محرمات برود و هلاکش کند و هر که بی شریعت
حرامها
قصد طریقت کند همچنان باشد که کسی بر بالایی خواهد شدن
را نردبان آن بام خراب کند و خود را بر روی دیوار میکشد
هر چه بمدتی بر شود بلحظه فرود افتد و گفته اند همچنان باشد
که کسی بحیله بسیار سنگی بهوا بر می اندازد اگر چه حیلت کند و
جهد تمام نماید و رنج بسیار کشد هر چه بمدتی بر بالا اندازد بیکمر
از ساعتی فرود افتد و بمنزل خود باز آید و همچنان باشد که
کسی خواهد بحج رود پشت بر مغرب آرد و از کعبه اعراض
کند و می رود اگر چه سالهاء بسیار هم بر آن قاعده رود هرگز
بکعبه نرسد که هر مقصدی را راهی است و هر قصدی را شرطی
است و هر صحبتی را اهلیتی و نسبتی و شرط نسبت راه طریقت
جمله احکام شریعت است چون مرید در راه شریعت راسخ
گردد و از عهدهء حقوق شرعی بقدر امکان بیرون آید
توفیق رفیق او شود تا از جمله عوام خلاص یابد و در سلوک
طریقت خواص با رونلکان راه همراه گردد ای برادر چون شریعت
و طریقت بشناختی الکون لهکان ولنکان در متابعت و موافقت
آن پاکان قدمی می زن و خود را چون مفلسی و بی نوا

الصدق

ذره باشند بر سر مس كفر
كه وازان صح

در حضرت مفلس نواز ازدور عرضه ميده وبدانك اگر ازان
كيمياء لطف كه در خزانه فضل است بر سر مشركان وكفر كافران
عين توحيد گردد وازان شربت جان پرور كه در قدح غيب است
قطره در حلق خلق چكانند در عالم نه مخالف بيني ونه منكر
يابي اوكه بتو نگرد بحكم ازل نگرد نه بحكم خاك آلوده كه اگر
بحكم خاك نگريستي سرمايه از تو باز ستدي اگر هر تار موئي
از تو عزازيلي گردد وهر عضوي از تو فرعوني شود وهر
ذره نمرودي گردد وهر طرفي از تو دوزخي شود چون
او ترا بخواند هيچكس را با تو كار نبود والسلام بسم الله

الرحمن الرحيم ٥ مكتوب بيست ششم در شريعت وحقيقت

برادر شمس الدين اعزه الله بداند كه شريعت وحقيقت
اين دو عبارت است درين قوم راجنانك حق وحقيقت از صحت
حال ظاهر شريعت عبارت كنند واز صحت حال باطن حقيقت عبارت
كنند وظاهر وباطن پيوسته است اندر اصل جدا نيست كه تصديق بي
قول ايمان نباشد وقول بي تصديق گروش نه لا اله الا الله
حقيقت است محمد رسول الله شريعت است اگر در حال صحت
ايمان كسي خواهد كه جدا كند نتواند وخواستش باطل بود اما اندر

الحق والحقيقة في اصطلاح مشايخ التصوف فالحق هو الذات والحقيقة هي الصفات ثم انهم اذا اطلقوا ذلك فانما
ارادوا به ذات الله تعالي وصفاته خاصة وذلك لان المريد اذا ترك الدنيا وتجاوز عن حدود النفس والهوا ودخل
في عالم الاحسان يقولون دخل في عالم الحقيقة ووصل الي مقام الحقايق وان كان بعد في عالم الصفات والاسماء
ومهما وصل الي نور الذات يقولون وصل الي الحق وقل ما يستعملون ذلك في ذوات آخر وفي صفاته لان مقصودهم
المتحقق بنور التوحيد وعن ابي الدرداء رضي الله عنه عن النبي صلي الله عليه وسلم انه قال لكل شي حقيقة معناه
لكل ذات [illegible] الذات [illegible]

وگفته اند كه حق عبوديت است وحقيقت
ربوبيت واين جنانست كه كسي [illegible]
را بيارايد بازو بروان كند آن [illegible]
حق است وآن وي را ازان كردن ربوبيت است
وربوبيت حقيقت است جنان [illegible]
ابليس طاعت بود وطاعت [illegible] است
ولكن شقاوت اصلي بود و[illegible]
وهمه وي را ازان گشت آن حقيقت است وديگر
حق آن باشد كه او را شناسد بدان معرفت
كه توحيد درست آيد وحقيقت آن باشد
بدانند كه ما عاجزيم از گذاردن حق
معرفت وي آن اقرار حق باشد
وانتزع حقيقت باشد

حقيقت آنست كه بداني كه تمامت حركات
وسكنات مخلوقات با خداي بي خلاي نيست
كما حكي النبي عليه السلام عن الله تعالي
بي ما كان وبي ما يكون يعني با من
بود هرچه بود وبا من بود هرچه بود ٥

يعني بعد حكم
كردن بر ايمان كسي

حکم شریعت از حقیقت جدا است که فرق ظاهر ست میان قول و تصدیق
و علماء ظاهر گویند فرق نکنیم که شریعت خود حقیقة است و حقیقت
شریعت و این غلط است و مذهب ملحدان اینست که گویند یکی
بی دیگری روا باشد و گویند چون حال حقیقت کشف گشت شریعت
برخیزد لعنت برین اعتقاد باد و برین مذهب پس بدانکه حقیقت
عبارتست از معنی که نسخ بدان روا نباشد و از عهد آدم علیه
السلام تا فناء عالم حکم او مساوی است چون معرفت حق
نسخ روا نباشد ۱۲ م
و شریعت عبارت است از معنی که نسخ و تبدیل بدان روا باشد
چون احکام و وقتی بود که شریعت نبود و وقتی باشد که شریعت
نباشد اما وقتی نبود که حقیقت نبود و وقتی نباشد که حقیقت
نباشد پس شریعت فعل بنده بود و حقیقت داشت خداوند و
حفظ و عصمت او قال الله تعالی وَالَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ
سُبُلَنَا مجاهدت شریعت و هدایت حقیقت آن یکی حفظ بنده
احکام ظاهر را بر خود و آن دیگر حفظ حق مر احوال باطن را بر بنده
پس شریعت از مکاسب بود و حقیقت از مواهب شریعت بر مثال
مادة است و حقیقت بر مثال قلب و قوام مادة بقلب است
و منزل قلب مادة است پس شریعت بر مثال قالب آمد و حقیقت

[illegible]

شریعت التزام عبودیت است و حقیقت مشاهده
ربوبیت الخ بظاهرش شریعت است و باطن است
طریقت است و چون ظاهر و باطن مصفا و مصقول
گردد و نقوش عالم سفلی و علوی در وی بدید
آید این مرتبه را حقیقت گویند ۱۲ م

بر مثال

بر مثال جان چنانک در حال حیات آدمی یکی بی دیگری محالست
در حال صحت ایمان شریعت بی حقیقت و حقیقت بی شریعت
محال بود و این طایفه اند که مخصوص اند بعلم شریعت و حقیقت
بمعاملات نه بمقالات و علم حقیقت را سه رکن است یکی علم
بذات خداوند عزوجل و وحدانیت وی و نفی تشبیه از وی و دوم
علم بصفات خداوند و احکام وی و سیوم علم با فعال و حکمت وی
و علم شریعت را نیز سه رکن است یکی کتاب دوم سنت و سیوم اجماع
قرآن
امت اقامت علم حقیقت بی اقامت علم شریعت زندقه است و
اقامت علم شریعت بی اقامت حقیقت نفاق اولیاء خداوند بصدق
مجاهدت علم دراست حاصل کردند و علم دراست یعنی شریعت است
که بدرس کردن و بجهد کردن توان آموخت فنحوا علم الوراثة
بدادند ایشان را علم وراثت و علم وراثت علم حقیقت است و آن
عطاء محض است بی درس و تعلم بحکم این وعده که من عمل بما
علم اورثه الله علم ما لم یعلم و ازینجاست که علماء ظاهر
ایشان را در علم دراست طلب کنند که مقام ایشان است و نیابند ضرورت
منکر شوند و گویند این خلاف روایت است، یا اینچنین روایت بکجاست
و نداند که در خانه، کدام جه نباشد و اجب باشد نکند که در خانه محمد

الشریعة وضع الهی ثابت بالوحی
اما بتصریحها کالکتاب والسنة واما
بتقریرها کالاجماع والقیاس مم

الجمع بلا التفرقة بهر
زندقه سر این معنی است مم

و خالص کردند معاملات
خویش را بدان علم

زیرا که ایشان صاحب دو علم اند
علم دراست و وراثت مم

شاه نباشد سنت حق تعالی با اولیاء خویش چنان رفته است که
نپسندد که سر ایشان جز آن نماید که باشد و سر ایشان آنچ گیرد از
ت گیرد و زبان ایشان آنچ عبارت کند از سر کند و زبان با سر
ایشان اند و سر با حق تعالی راست باشد هرچه پدید آید همه راست
است همه صواب پدید آید چنانک گفت مثنویات

با علم و عمل نشان راست :: میزان صفت نبی کم و کاست ::
با حق جمع و ز خود بوده :: لا یعرفهم شعار ایشان ::

اما کژ دیدن از کژی خود من و تست هر آینه احول یکی را دو بیند
و دو را چهار داند که راست اینست که من می بینم پس نزدیک این
طایفه همه ظاهربینان اَحْوَلْ روزگارند هرچند خود را راست
بین شمارند و بدانست که این طایفه ایشانرا برین معذور دارند
و هر کجا بینایی است نابینا را لابد معذور دارد وَاَعْرِضْ
عَنِ الْجَاهِلِیْنَ ۝ همین فرمان است اما ازینجا که اهل این علم برفتند
و کار کردن از میان برخاسته است بدین مذهب اِلَّا مَاشَاءَ اللّٰه
که هر که اهل حقیقت بود پنهان گشت و آنچ داشت پنهان کرد و
آنکس که خود را برین مذهب معروف کرد حقیقت نداشت از دل
خلق یکبارگی این مذهب برخاست گفتند مگر این را حقیقتی

ز مذهب
[illegible]

[illegible]

نیست زیرا که هر که اهل حقیقت بود از میان برفت و علم با ایشان
برد کس نماند مرین مذهب را که بیان کند فعل نیز از میانه برخاست
از بهر آنک فعل به بیان توان کرد و بیان از علم توان یافت و علم
از اهل توان گرفت چون اهل برخاست علم برخاست و چون
علم برخاست بیان برخاست چون بیان برخاست فعل برخاست
و این نه تنها در علم حقیقت افتاده است در علم شریعت نیز
همین افتاده است پس باید که بدانی این طایفه قومی اند که هرگز
ترک ادبی از آداب شریعت روا نداشته اند ترک فرض و واجب
کی روا دارند و حکایت مشایخ رضوان الله علیهم در رعایت
آداب شریعت در کتب مسطورست و در زبانها مشهور تا بزرگی
از بزرگان دین گفتی من از خداوند عمر ابدی می خواهم تا همه خلق
در ناز و نعمت بهشت مشغول باشند و من در بلاء دنیا باشم و
آداب شریعت را اقامت نمایم قدر شریعت ایشان نیکو دانند
و آداب شریعت را ایشان نیکو شناسند که ایشان هرچه یافته اند در
متابعت شریعت یافته اند ای برادر دل ممکن و در عزیمت
سستی منمای کار از آن طرف است نه بعمل تو اهل معرفت چنین
گفته اند که ملایکه چنین دانسته بودند که علت نواخت خدمت

است و علت گداخت مخالفت است ازینجا گفتند ما مطیعیم
وایشان عاصی کرامت و نواخت مارا باید حق تعالی باز نمود
که نواخت ما بفضل است نه بطاعات و عبادات فرشتگان هفت
آسمان و زمین که طاعت داشتند بفرمود تا آدم را علیه السلام
سجده کردند که هیچ طاعت نداشت اگر خواهد در لحظهٔ هزار
هزار آدم و عالم بیافریند و هزار هزار چون حبیب و خلیل
برگزیند در قدرت عرش رفیع با ذرهٔ حقیر برابر است
والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست هفتم در

متابعت رسول علیه السلام برادرم شمس الدین سلمه الله
بداند که سعادت ابدی و عزت سرمدی بنده را در محبت خداوند است
جل و علا و این دولت و خلعت بنده را در متابعت سید المرسلین
موعودست و بر موافقت سنت او موقوف فَاتَّبِعُونِي
يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ طوق انقیاد او بر گردن نه و حلقهٔ
[illegible]
فرمان برداری او در گوش کن و بر فرش تقرب نمای از
نواهی او دور باش و قصر ایمان را با جمیع ارکان معمور
دار و بر هر رکنی از ارکان او کنگره کن و حق هر یکی بواجبی
بگذار تا عهد مودت و عقد محبت با حضرت آفریدگار جل

مبادا
[illegible]

وعهد

منشی ... راستی ... / پادشاه ...

نو علا بدلالت بید مختار بسته و مستحکم بماند و بان عهد و
وثیقت چون ازینجا روی بجهت محبوب آری در مقعد
فِيْ مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيْكٍ مُّقْتَدِرٍ ره هر آینه فرود
آیی هشت بهشت با حور و قصور و با انهار و اشجار و با شراب
طهور در منزل اول ترا نزل بود كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ
نُزُلًا چون در منزل دوم قدم نهادی آن نعمت که در صفت و
اوصاف نیاید و آن دولت که در وهم و اوهام نگنجد بتو روی
نماید اَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِيْنَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ
مهیا ساختیم
لَا اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ عبارت از انست
این را بهشت خواص گویند
در منزل سیوم مفاوضات و مواصلات از حضرت دوست ترا
این بود مِنَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ اِلَى الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِيْ
لَا يَمُوْتُ از بعد از منازل تو نهایت ندارد چنانکه آن محبت
تو که جاذبهٔ حقیقت است نهایت ندارد و عبارت از آن محبت اینست
وَيُحِبُّهُمْ اما من و تو و امثال ما جز حدیث بهشت و نام دوزخ
ندانیم که بر قدر حوصلهٔ ما همین بیش نیست چنانکه عزیزی گفته
است خداوند را در آفرینش دوزخ رحمت زیادت از انست که
در آفریدن بهشت جماعتی را که در عالم شهادت بلذات و شهوات

النزل آنچه از برای مهمان از اول
وهله مهیا سازند
یعنی ...

مفاوضات یعنی الالفت
[illegible]

عالم شهادت عالم دنیا را گویند
و عالم محسوسات نیز گویند

میل داشتند ببهشت امیدوار کردند چون ایشان از غفلت دست
از لذات و شهوات خالی نداشتند مر ایشانرا بدوزخ تخویف کردند
که اگر از بهر لذات باقی دست از لذات فانی باز ندارند بهشت نیابند دست
از وی باز دارند از دوزخ بترسد و دست از وی باز دارد و روی
باخرت آرد اما آنرا که عبادت تعظیماً لامر الله محبوب بود
و متقاضی آن محبت باشد ذکر بهشت و دوزخ بر ضمیر مُنیر وی
کی گذرد و غم فوت و یافت هر دو کی خورد آنجا که سلطان
محبت و شوق اهل حدیث بهشت و دوزخ کجا گنجد

سر این معنی است که گفت مثنوی

شربت وصل را بهشت حسی است ** دیده عاشقی بهشت بسی است

وقت نقل خواجه ممشاد دینوری را رحمة الله علیه مریدی
دعا کرد و گفت بار خدایا بر ممشاد ببخشای و بهشتش کرامت
کن خواجه ممشاد چشم بگشاد و گفت وَیحک سی سالست تا
بهشت بر ما عرض می کنند بگوشه چشم ننگریستیم این چه دعاست
اصل درین معنی آنست و اعتماد بر آن که همه را از عالم پاکی پاک
آورده اند و پاک بعالم پاکی خواهند برد که عبادت ازان آیت
فِی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیکٍ مُقْتَدِرٍ چه جای حدیث

[illegible]

بهشت و دوزخ است و این سری عزیز است عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ باز آشنائیکه از وکر هستی بلاء پریده است درین
آشیانه
شکارگاه از برای آن آمده است تا تذرو معرفت و کبک محبت
صید کند و با آواز طبل اِرْجِعِي اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
بعالم اصل خود باز شود تا بر شاخ شجره وصل نشیند والیه یعود
ای برادر معرفت تخم محبت است هرکه در عالم معرفت نافذ
روان
تر با آتش محبت سوخته تر و لذت و سرور وی از رویت محبوب
و از مشاهده مطلوب بیشتر محبوب جانها و مطلوب دلها
جانهای محبانرا که از آتش اشتیاق حق گداختند و آنچه بر ایشان
مبذول بود از جان و مال و اهل و فرزند در راه دوست باختند
تسلی داد و از محبت خویش ایشانرا خبر کرد و بر صدق محبت
ایشان گواهی داد یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اخبار حضرت او از خلاف
وخلل منزه و شهادت او از ورطه شبهت مقدس و هم
ازین معنی است که خواجه کونین فرمود که اِنَّ اللّٰهَ يَتَجَلّٰى
لِلْخَلْقِ عَامَّةً وَلِاَبِي بَكْرٍ خَاصَّةً یعنی معرفت صدیق
که بوی جگر سوخته او هر صبحدم بمشام سالکان قدس میدید
کاملتر بود پس لذت او از دوست بیشتر بود این طایفه چگویند

دوست

وکر
آشیانه

وانکه از دوستی خود اخبار میکند یحبهم
و دوستی تو بر خود اظهار میکند یحبونه
اند کازی است ولی حناستی است انه هزار
آن الوجه وصنو یکی قدیم است و از آن
دیگری محدث اما بازی هست و ذلک
ترا لایق تن کشف بلسان المقال

یحبهم اخبار است از
محبت خود و یحبونه شهادت است
بر محبت بندگان

این درحال علیه ذکر بود و دوام شئون
او مذکور در آنجا خواجه عالم فرموده است
انی لاجد نفس الرحمن من جانب الیمن
همان سری بود که در بوی جگر سوخته [illegible]
بود روا بود که از علاء عشوق [illegible]
ذکر معشوق [illegible] بود
[illegible]

کجاست در عالم ذرهٔ معرفت عزیزی گفته است که برقی از
غیب لمعانی کرد جانها، عاشقان از حریق آن برق بسوخت
وبرق بعالم غیب خود باز شد واین جانهاء سوخته در
عالم حیرانی وسرگردانی حیران بماندند نه روی آرام نه
جاء قرار نه قوت ایستادن ونه طاقت فرار همه فریاد آمدند
لَا مَعَكَ الْقَرَارُ وَلَا مِنْكَ الْفِرَارُ گفته بزرگانست یکی از
طالبان بصدیقی رسید وازوی درخواست که برای او از حضرت
عزت معرفت بخواهد آن صدیق مخلص از کمال تصدیق
واخلاص از حضرت عزت ملتمس وی عرضداشت باجابت مقرون
گشت در حال بحال شد ودر تیه بیابان تحیر وولّه سرگردان
بماند آن صدیق چون حال او مشاهده کرد از کمال شفقت برای
او سرگردانی تخفیفی خواست فرمان آمد که در آن حال که تو از برای
او معرفت خواستی هزار کس ساکنان راه از من معرفت خواستند
ما یک ذرهٔ معرفت جمله را کرامت کردیم همه در عالم حیرت بدین
حال اند که مشاهده میکنی ای برادر چون ساکنان عالم تقدیس
مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ میگویند ومتوطنان ولایت
تقدیس مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ میسرایند کو از هره

[illegible]

یعنی بکمال صدق و جد
در [illegible]

که درین ولایت قدم زند این میدان ولیکن صد فرده درافت
مصراع بارستم دستان بزند هر که درافتاد ؛ کار از جانب «یَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِهٖ مَنْ یَّشَاءُ» راست میشود نه از طرف تو ساحران فرعون
در عین کفر و جنایت بودند چنین گویند که سحر جایی بونیقد
منجنب بنود چون باد دولت از مهب لطف برجست
نه سحر کذائت و نه ساحری و نه کفر کذائت و نه کافری بامداد
در جنابت کفر و انکار شبانگاه در خلعت ایمان و استغفار خداوند
عزّ و جلّ راه سعادت بران برادر گشاده کرد اند عنه و فضله و کرمه
بحقیقت دان تا طاعت خویش را برنگ معصیت نه بینی و
معانی خویش را دعوی نشمری و سکان کوی را بر خود وصل نه
بینی و در سرای کبران بر پیش خود ننوبی و هزار خشت
و سنگ ناسزایی و نامرادی بتارک سر نخی چون حلقه بر دری دنی
خاک را خاک باید بود و از همه دعوی پاک باید بود و اگر هزار تاج
ملکانه بر سر نهی جهره کلایی و زنگی نوایی که خاک را اصلی
است حکمی کردی که بر روی نشیند باب برخیزد امار نکر روی
باب برنخیزد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ملفوظ بیست هشتم در ترتیب مشغولی با آغاز برادر شیخ

یعنی اینجا ساحر کسی که [illegible] تا آن ساحر
حسب [illegible] او [illegible]
اثر نکند

یعنی بر روی کسی که [illegible]
[illegible]

سلمه الله برادر مخدوم جهان از قاضی نور الدین برادر قاضی شمس الدین چون شنیده شده
مخدوم جهان فرمودند حرا و دیگر امرا چون وضوء بکنید دو رکعت تحیت الوضو بگزارید
اگر عند الطلوع الشمس وعند الظهر وعند الغروب باشد بعده داعی در مجلس اغاز
کرد که در وقت مکروهه گزارده شود الشمس تطلع بین قرنی الشیطان قاضی نور الدین
اغاز کرد که مخدوم جهان فرمودند نفل بسبب است وغیر سبب است نفلی که بسبب باشد
چنانچه تحیة الوضو پس تحیة الوضو بسبب وضوء شد اگر این وضو نکردی نماز نبودی
شدی پس این [illegible] بعضی فقها گفته اند بگزارد پس روایت این بعضی فقها موافق

۷۳

[illegible]

الذين اعزه الله بلقائه که بعد تحقیق ایمان وصحت توبه مرید
باید که دایم الوضوء باشد اصلاً والبته یکزمان بی وضو نباشد
اگر جنب باشد وسرما بود وآب سرد بود وبعد از وضو دو
رکعت تحیت بگزارد اصلاً والبته فوت نکند وپنج نماز
بجماعت بگزارد وچون نمازی بگزارد منتظر نمازی دیگر باشد
المُنْتَظِرُ لِلصَّلوٰةِ كَاَنَّهُ فِي الصَّلوٰةِ وپس هر نمازی به
وردی که بر خود وظیفه کرده است یا پیر فرموده مشغول شود
چون مرید پیش از صبح بیدار شود طهارت پاک بیارد دو رکعت
شکر بگزارد وصد بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنَ الذُّنُوبِ
كُلِّهَا صَغِيرِهَا وَكَبِيرِهَا وَسِرِّهَا وَجَهْرِهَا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي
بِرَحْمَتِكَ چون در نماز بامداد دو رکعت سنت وقت بگزارد
در رکعت اول قل یا ایها الکافرون ودر رکعت دوم سورة
اخلاص بخواند که از حضرت رسالت همچنین مرویست بعد ازان
این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي
بِهَا قَلْبِي تا آخر در قوت القلوب مکتوبست حضرت رسالت
در خواندن این دعا ملازمت نمودی وهفتاد بار بگوید استغفر
الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم اللهم اني اسئلك التوبة

[illegible]

بعد ازان

بعد ازان نماز بامداد بحضور دل بجماعت بکزارد جون نماز
تمام کرد بعد ازان بادعیه که آمده است در قوت القلوب مشغول
شود بدان مقدار که ملازمت تواند کرد ورد خود سازد و هر دم
استغفار کند و توبه از سر کیرد عمر کذشته را آمرزش خواهد و سخن
زیادت نکوید مکر بامر معروف و نهی منکر و یا دعاء صلاح مسلمان
و یا سخنی کوید که دران نفع برادر مسلمان باشد و یا سخنی کوید
از علم با کسی که محتاج علم بود که این نوع سخن در محل اذکار بود
و تا تواند در هر حال که هست مستقبل قبله بود اکر زیارت صاحب
دلی و یا صحبت پیری و مجالست عالمی ربانی میسر شود آن بهتر
و فاضلتر ازان که بر سر مصلی بود مشغول باوراد اکر مثال این میسر
نشود آنکاه نشستن بر مصلی در مسجد جامع و یا در خانه مسعود
بذکر خدای بهتر و فاضلتر از جز این جون آفتاب بر آید برخیزد
دو رکعت نماز بکزارد ادنی اشراق اینست و نشستن بر جای
نماز تا آفتاب بر آید و دو رکعت بعد طلوع آفتاب کزاردن فضل
بسیارست و جون آفتاب بلند بر آمد نماز جاشت بکزارد جنانک
بر خود سنت کرده است و پیوسته بتواند کزارد و بعد ازان کفته اند
بحاجت برادر مسلمان برخیزد جون عیادت بیماری و تشییع

جنازه و یاری کردن ببرّ و تقوی اکر از اینها هیچ نباشد آنکاه
بتلاوت قرآن و نماز نوافل و ذکر مشغول شود و اکر از اینها
نماند آنکاه فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي
الْأَرْضِ الآیة برخواند و کار حرفه و لقمه بکند و اکر این هم نباشد
آنکاه و فِي النَّوْمِ سلامةٌ حقیقت داند چون وقت نماز
پیشین در آید از خواب بیدار شود و طهارت کند و چهار رکعت
نماز سنت بکزارد بعد از آن فریضه بکزارد و دو رکعت سنت
بکزارد و بر جای نماز منتظر نماز دیکر بنشیند اکر دل فارغ دارد
ذکر میکوید تا نماز اکر فارغ ندارد در فراغ دل بکوشد و انواعی
ذکر داند فرایض در مسجد بکزارد و نوافل در خانه که سلامت دین
و جمعیت خاطر در آنست و چون نماز دیکر در آید چهار رکعت سنت
بکزارد بعد از آن فریضه بکزارد پس بذکری و فکری مشغول
شود تا آفتاب فرو رود و این وقت زنده داشتن در فضل
همچون زنده داشتن ورد اوّلست از بیدار شدن بعد از صبح تا
برآمدن آفتاب و با نفس محاسبه کند که یک روز عمر کذشت چه بدست
آوردی روزی زیان شد چه سود کردی چون آفتاب فرو رفت
استعداد نماز شام کند و چون نماز کزارد و از سنت فارغ شد

شام

بعد از آن

بعد ازان بیست رکعت صلوة الاوابین میان نماز شام
و نماز خفتن آمده است اکر میسر شود همه بکزارد و اکر نه آنچ بر
خود وظیفه کند تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ در حق
کسانی درست آید که مغرب و عشا زنده دارند و چون نماز خفتن
در آید چهار رکعت سنت بکزارد بعد ازان فریضه بکزارد و
دیکر نیز بکذارد
چهار رکعت سنت و وتر برای آخر شب نکاه دارد و اکر عادت
بود و اعتماد هست که آخر شب فوت نشود و اکر نه هم اول
شب بکزارد چون این بکند او را از غافلان ننویسند و از حاضران
شمارند و بعد از نماز خفتن سورتها آمده است بخواند که در
قوت القلوب مسطور است و اکر سر آن ندارد و یا دشوار است
دویست پنجاه بار سوره اخلاص بخواند که آن هزار آیت است بعد
ازان بخسپد و آخر شب باطهارت و ذکر تا خواب غلبه نکند نخسپد
و آخر شب پیش از صبح بیدار شود و تازه در کار شود و آن وقت
استغفار است و فاضلترین اوقات است از شب و اکر نه در آخر شب
بنماز و تهجد مشغول شود که در نماز معنی استغفار و معنی
تلاوت قرآن موجود است برین وجه مواظبت نماید اکر از
برکت این راه باطن که آنرا طریقت خوانند بروی کشاده شود

دو رکعت سنت بکذارد بعد

وبروی واجبست که راه طریقت بموافقت شریعت برود و
هرکرا بینی در طریقت موافقت شریعت نبود اورا از
طریقت هیچ فایده نبود افتاده باشد و این مذهب ملحدان
است که قیام یکی بی دیگری روا دارند و گویند چون حقیقت
کشف شد شریعت برخیزد لعنت بر ان اعتقاد باد ظاهر
بی باطن نفاقست و باطن بی ظاهر زندقه ظاهر شریعت بی
باطن نقص است و باطن بی ظاهر هوس ظاهر با باطن پیوسته
است در اصل که هیچکس جدا نکرده است لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه حقیقت
است مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰه شریعت اگر کسی خواهد در حال صحت
ایمان یکی را از دیگری جدا کند نتواند و خواستش باطل بود و روز
بروز باید که سالک طریقت بصدق نیت و علو همت و صفاء
سیرت و حُسن سریرت عادت کند و اخلاق پسندیده از
صحبت نیکان و از خدمت بزرگان خود را حاصل کند و بداند
که مدار این کار بر ارادت و ریاضت است و راه ارادت آنست که
باندک و بسیار اشارت پیر را مخالفت ننماید که امتثال فرمان پیر
سبب برکات است و راه ریاضت آنست که مخالفت نفس پیش
گیرد که موافقت نفس اماره اصل همه آفات است و از عهدهٔ

[illegible]

[illegible]

فرایض بشرط اوامر بیرون آید واز عادت بعبادت باز
کردد ودر ریاضت اصل قطع علایق وحفظ حواس و
قلت اکل وشرب ونوم سازد ودر آغاز کار خویش حل
مشکلات مقامات ومراتب وقایع از خود نطلبد بلکه
در همه احوال به بیر مشفق رجوع کند وفضول یکسو نهد
جون مرید در سلوک مواظبت نماید ومستقیم کردد امید وصول
وتمکین پدید آید که درخت را تربیت جون بشرط باشد میوه
بار دهد وجون آفات ازوی دور نکنند وتربیت نیابد
لامحاله بفساد انجامد وتباه کردد در کار باید شد اکرچه
جوارح واعضا بمعاصیت آلوده است باز نباید ایستاد زیرا که فسق
وفجور صفت جوارح است وایمان صفت وثبوت دل وحکم
دل راست نه جوارح را که دل منظور است نه جوارح وحکم منظور
را بود نه مهجور را که إِنَّ اللّٰهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَلَا
إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَلٰكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ ۝
تو بنداری که طور سینا در عالم یکی است وموسی یکی قالب تو
طور سینا ودل تو موسی است وقوتش این که إِنِّي أَنَا اللّٰهُ
ای برادر اکر هزار هزار سال طاعت کنی وآب دیده وخون جکر

والتمکین ان یصل القاصد الی المقصود فتمکن
واستقر فی حال لا انتقال الی حال بعد تلک الحال
وتلک الحال هی زوال البشریة بالکلیة
وبقاء الحقیقة

بحی جهالناس انسب است الله خطاب
که حوی کارا بود قاضی حمید الدین رح
کفته است بنجر اکبر جرعه در سر
بود فاما جون واسطه بود
مسعود خسته بی

دردل بهم آمیزی و انرا در آتش طلب خود و مجاهده خود بسوزی پس حدیث تو در آن حضرت رود و برد یا بقبول مکافات همه طاعات و مجاهدات تو باشد مصطفی علیه السلام ابی بن کعب را گفت رضی الله عنه مرا خداوند تعالی فرموده است که قران بخوان بر ابی بن کعب گفت یا رسول الله او ذکرت ثم خود حدیث چو منی در آن حضرت برفت

مثنوی

تا ظن نبری که عاشق روی توام ، من خاک کف پای سگ کوی توام

پیش خواجه شبلی رحمة الله این آیت برخواندند که اخسئوا فیها ولا تکلمون ای محجوبان حضرت ما و ای مردودان درگاه ما دم در کشید او گفت خنک ایشان که باری با وی پس هفت هزار سال با ایشان سخن گفت شبلی بر آن نه نگریست که چه گفت بدان نگریست که بکه گفت

بیت

یکی با ما سخن گوی و پس آنگاه ، بکش گر کشت خواهی پادشاهی

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست نهم در طهارت

برادر شمس الدین در طلب رضاء خداوند مستقیم باد سلام ودعا از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر ضمیر آن برادر باد

[illegible]

ادعی

آدمي که قدر نکیرد بپاکي کیرد در هردو جهان بپاکي در درکاه
همه دولتها وسعادتها پاکي است وآلایش وآلودکي مهجور
راه پیغامبران وصدّیقان است وفتوي شرع برین است که بُنِيَ
الإسْلَامُ عَلَی النظافة بناء اسلام بر پاکي است هیچ آلایش بر نکیرد
وجمه اخویش بهیچ آلوده ننماید درست که جملهٔ آلودکانرا
سیاست قهر این آیت که لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ه از درکاه
اسلام بیرون کرده است وخاک معصیت بر فرق ما ریخته است
اوّل باید که تن وجامه ولقمهٔ پاک وحلال بود پس جملهٔ حواس از
معصیت وخلاف پاک بود وانکه دل از جمله اوصاف مذموم
چون بخل وحسد وحقد وغیر آن پاک بود چون پاکي اعضا حاصل
شد مرید یک قدم ار راه دین برفت چون پاکي دوم حاصل شد
مرید دو قدم از راه دین برفت چون پاکي سیوم حاصل شد مرید
سه قدم از راه دین برفت حقیقت توبه اینجا بود ومرید بحقیقت
اینجا تایب کرد واین را کردش خانه یعنی از حال پلیدي وآلودکي
بحال پاکي بکشت کلیسیا بود مسجد کشت بتخانه بود صومعه
کشت دیو بود آدمي کشت خاک بود زر کشت شب تار بود روز
روشن کشت انکاه بر دل مرید آفتاب ایمان طالع شود واسلام

هرکه اوصاف ذمیمه واخلاق ناپسندیده از خود دفع کرد
وباوصاف واخلاق پسندیده آراسته شد پس او طهارت
ساخت ودایم باطهارت است وهرکه چیزها را چنانچه
چیزهاست دانست ودید از حدّ تقلید بتحقیق رسید
او نماز کزارد ودر نماز دایم است ۱۲م

جمال خود بدو نماید و بر سر کوی معرفت راه یابد اما بی این
طهارت هر معامله که هست گو باش همه عادت و رسم است
بر تقلید مادر و پدر و آن نه اسلام است درین اصل که نبشته شد
نیکو تأمل کند و کرات و مرات مطالع کند ازینجا در خاطر نیاید
که بلکه زد بسی خلق مگر مسلمان نیستند زینهار همه مسلمان اند بحکم
ظاهر شرع اعتقاد اینست لیکن این حدیث راه است که تقریر افتاد
و بباید آمدن پاکی مرید را دو نوع باشد یکی آنست که از درون
سینه بیرون آید و آن فضل محض بود و آنرا کفایت خواند و این
خواص را بود که انبیا و صدیقان برین مخصوص اند و دوم پاکی
آن بود که از بیرون در پیوندد و طریق او مجاهده است و این
عام را باشد و ابتدا این پاکی از جامه در آید یعنی چون خواهد
کسی برین پاکی رسد از جامه آغاز باید کرد و بمحض خواندن
و دانستن این معانیها فرود نباید خود را باید که برین راست
کند بقدر وسع و طاقت خویش و در سه وقت بتجدید وضو
مواظبت نماید یکی بعد از بر آمدن آفتاب و دوم بعد از نماز
دیگر و سیوم بعد از نماز خفتن تجدید وضو کند و دوگانه بگزارد
بعد از آن نماز تسبیح بگزارد بعده متواتر تجدید وضو کنده ۷

[illegible]

بار بابرد.

بار یابیست باز رساند اگر نیست بار رساند نیکو بود و اگر نه
چندانک تواند بس هر وضوئی دوگانه بگزارد و دعائی که
خواندن آن اولی است بخواند آخر شب نزدیک صبح غسل کند این
کار نیکو نگاه دارد حق تعالی بانواع باکیها آراسته کرداند و آلایش
ظاهر و باطن بردارد و در همه حال حق تعالی را رقیب خویش
داند و چون بنده بدانست که حق تعالی رقیب اوست باید که
کسوت حیا در پوشد و از محل اطّلاع حقّ شرمنده بود یکی را
از عزیزان گفتند چیست نشان آنک تو او را حق شناسی گفت هیچ
وقتی نباشد که اندیشهٔ خلاف در سینهٔ من بگذرد و الّا که گوینده
از درون دل من گوید از خداوند خود شرم نداری در بعضی
کتب منزلست که خداوند می گوید بندهٔ من با تو حلّهٔ حیا در
پوشیده هر عیبی که داری بر خلق پوشانیدیم و بقعها را که
در اینجا گناه کرده بر ایشان فراموش کردانیدیم تا فردا
بر تو گواهی ندهند بمعصیت و از لوح محفوظ زلّات تو
محو کردانیدیم و فردا با تو طریق مسامحت در حساب پیش آریم
نقلست که چون بنده صراط پس پشت کند حق تعالی نامهٔ
بهیی بروی فرستد در آن نامه نبشته که کردی آنچ کردی و ما از کرم

خود روا نداشتیم که بر تو پیدا کنیم رو که آمرزیده مت بیت

یک نظر از دوست صد هزار سعادت ٭ منتظرم تا کی وقت آن نظر آید

مکتوب سی ام در طهارت بعبارت دیگر برادر اعز شمس

الدین شرفه الله فی الدارین بداند که طهارت بر دو گونه است یکی طهارت ظاهر دوم طهارت باطن چنانکه بی طهارت تن نماز درست نباشد بی طهارت دل معرفت خداوند درست نیاید و چنانکه طهارت تن را آب پاک باید نه مستعمل طهارت دل را توحید پاک باید نه ملوث ازینجا گفته اند مثنوی

توحید نه کار آب و خاکست ٭ کان در دل صاف و جان پاک است

این طایفه پیوسته چنانکه ظاهر خود را پاک دارند بطهارت باطن خود را نیز پاک دارند بتوحید لاجرم إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ٭ دولت ایشانست و اشارت برین طهارت است چنانکه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در دعاء خویش گفتی اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ بار خدایا دلم را از نفاق پاک کن و حیدانی که بهیچ حال اندر دل مبارک وی نفاق صورت نه بندد اما نظر بر کرامات و درجات خود کرد او را در توحید اثبات غیر حق نمود و اثبات غیر نفاق

محمود

٩٢

[illegible] عارفان [illegible] بود
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] از اخلاص
[illegible]

می نمود در محل توحید و هرچند یک ذره از کرامات
مشایخ رضوان الله علیهم در ابتدا سرهنگ دیده مریدان
کرده اند اخر اندر محل کمال او را آن حجاب محل مکرم بوده است
ازینجاست که خواجه بایزید قدس الله سره العزیز فرموده
است که نِفَاقُ الْعَارِفِیْنَ اَفْضَلُ مِنْ اِخْلَاصِ الْمُرِیْدِیْنَ
نفاق رسیدگان بهتر از اخلاص مریدان است یعنی آنچه مرید
را مقام باشد کامل را حجاب باشد مرید را همت آنکه کرامت یابد
کامل را همت آنکه مکرم یابد اینست که قرآن مجید خبر میدهد
مِنْ بَیْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا یعنی شیری که غذاء
تست بر فرث و دم بگذرانیدم و از لوث روث و دم نگاه
داشتم پس توحید که حق تست باید که بر دنیا و آخرت بگذرد
و از آن هر دو اثر نکند تا حضرت ما را شاید اینست که گفته مثنوی
نی در غم دوزخ و بهشتند ** این طایفه را چنین سرشتند
سر آیین آنست که یک خطرت یا یک نظر بغیر از قریبان برابر بود
با صد هزار سال اعراض از بعیدان مثال این در ملوک دنیا به
بین ستوربانان و دربانان صد هزار بیهوده گویند و با غیر صحبت
کنند هیچ ملامت نیابد اگر ندیمی که با او هم زانو است و قریبی

قال ابو سعید الخراز ریاء العارفین افضل من اخلاص المریدین
معنی قوله لان الاخلاص معلول برویة الاخلاص والعارف منزه
عن الریاء الذی یبطل به العمل لکن لعله یظهر شیء من حاله
وعمله بعلم کامل عنده فیه یجذب مرید فیری ذلک ناقص
العلم صورة ریاء ولیس بریاء انما هو صریح العلم بالله تعالی
الله من غیر حمیة النفس ووجود آفة فیه من عوارف

٩١٧

احمد خراز گوید ریاء عارفان بهتر
از اخلاص مریدان که ریا اندر وی
و عارفان ازین مقام در گذشته
الا این معنی علمی باریک است
از آنکه ایشان نذانند و ناقص علما از آنچه
در بیابند ریا گویند و آن در نظرات
صحیح اخلاص است لله و
نه بجهت نفس و وجود و آفت
از ایشان ظاهر شود

فرد
[illegible]

که با او هم صحبت است بطرفة العین بخیر نظر کند یا
صحبتی کند همه ملامت بر وی است و مقام طهارت حمید را
جز بمجاهدت بسیار حاصل نگردد و مهم ترین مجاهدت حفظ
آداب طهارت ظاهر است و ملازمت نمودن بر آن در همه احوال
که ظاهر با باطن پیوسته است از ابراهیم خواص رحمة الله
می آرند که گفت مرا از خدای عزوجل عمر ابدی می باید اندر
دنیا تا همه خلق اندر نعمت بهشت مشغول گردند من اندر
بلاء دنیا بحفظ آداب شریعت قیام کنم و هم ازین بزرگ
می آرند که اندر جامع بغداد مبطون گشت یک شبانروز
شصت غسل کرده بود آخر وفاتش میان آن بود و از سفیان
ثوری رحمة الله می آرند که یک شبانروز شصت بار طهارت
کرد اندر بیماری در حال بیرون رفتن از دنیا و از خواجه ابویزید
قدس الله سره العزیز می آرند که گفت هرگاه که اندیشه دنیا
بر دلم گذر کند طهارت کنم و چون اندیشه عقبی گذر کند
غسل کنم زآنچه دنیا محدث است پس اندیشه وی حدث
باشد طهارت واجب آید و عقبی محل شهوت است و آرام با
آن جنابت پس از حدث طهارت واجب آید و از جنابت غسل

العبد یصل بالطاعة الی الجنة
وبالادب فی الطاعة الی الله ۱۲

المبطون کسی را گویند که
شکم او روان شود ۱۲

مخدوم را پرسیده شد خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه
را چرا سلطان العارفین خطاب شد و کم کرد فرمودند در
پس خانه برای حج گزاردن رفته سلام بر قبر رسول کرد
فرمان آمد علیکم السلام ای سلطان العارفین ۱۲

و مشایخ رحمة الله جید انوا بر ملازمت طهارت ظاهر و باطن
فرموده اند و مبالغت نموده و اصل همه کار دید مراد از طریقت
آنست که دلها بر مثال آینه کرده مصفا و منور تا در وی عکس
عالم خَلْق و عالم اَمر باز بیند و از زمرهٔ عوام بصف
خواص رسند اما ما مدبرانرا و ملوثانرا که بندگان دنیا و اسیر
عادتیم و زنّار داران راه غفلتیم جز عادت پرستی کاری نه و
جز غفلتُ نیکی شماری نه راه مردان دین رفتن و دعوی توحید
کردن از بی باکی و نابینایی است جهود و ترسا و کلیسیا
و بتخانه را از ما ننگ است هر چند نابینا ام توحید بر جملهٔ
موحدان افتد اما از توحیدی تا بتوحیدی چندان تفاوت
است که از فرش تا عرش و چنانکه در عالم کسی که داند در وضو
و نماز چند فرض است این را علم توان گفت و علم امام غزالی
را رحمة الله علیه هم علم گویند ولیکن شتّانَ ما بینهما اگر گویی
بر کنده
چرا چنین وَذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ ط کسی
با خداوند نتواند که گوید چرا یکی را این دولت دادی و یکی را ندادی
برتبه [illegible]
چنانکه پادشاهی در شاهد یکی را منصب وزارت دهد و دیگری
را دربانی و ستوربانی همچنین اگر دولتی در دین بکسی دهد خواهد

از خراباتی بیرون آرد خواهد از میان جولاهکان و کناسان
و تره فروشان و ظالمان و حرام خواران کرا زهره آنکه گوید اهؤلاء
مَنَّ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ مِنْ بَیْنِنَا ج فضیل عیاض را اگرچه
راه زخست بیارید که خوانده ماست بلعم باعور را که چهارصد
سال بر سر سجّاده بود از درگاه ما براینید که رانده ماست ما عمر
را که بت پرستی دارد میخواهیم عزازیل را که هفصد هزار سال
عبادت دارد نمیخواهیم که گوید چرا لَا یُسْأَلُ عَمَّا یُفْعَلُ
بیت گرگ از رمه برد آنچه را داد او بود :. گو باد بیمایی همی خرد شبان را :.
این می دان و می بین و امید صد چندان کن که داری اگر نظر لطف
افکند همه عیب ما هنر ست و همه نقصان ما کمال و همه زشتی ما
جمال ای برادر مشتی خاک بود در عین منزلت در راهی افتاده
و پاکوب اقدام شده نظر لطف در آمد و گفت اِنِّی جَاعِلٌ
فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ط امروز بلایی و دردی می کش غمی و
اندوهی میخور در زیر این کار صدان لطفه اند اگر این دردها
و بلاها و غمها و محنتها نبودی و بهشت بردندی کسی ذره
لذت نیافتی دلیل بر آنکه آدم علیه السلام رفت هیچ لذت
نیافت آن روز که بر تخت فردوسی بنشستی و پای کج زنی و

یعنی همچنانکه گوسفندی از رمه گرگ می برد شبان حیرت می کند و میگوید
این گوسفند سیاه چرا نبرد و سفید چرا برد و این گوسفند خرد را می بردی
بهتر زیرا که کلان چرا نبرد پس شبان باز بیابانی بحث میکند الخ گرگ را
خوب آمد برد پس همچنین کار خداوند تعالی را باید دانست هر که را
خواهد در رتبه دهد از فاسق و بت پرست و زاهد هر که را بخواهد براند

[illegible]

ویکان یکان خار از پای بیرون کنی صد دریغ خوری و گویی
این خار که در پای من آمد برادر جان من نیامد روند کان لذت
آنگاه یابند که بمقصود رسند چون برادر رسیده آب در آبخانه باز در آب
شده و مرغ با آشیانه باز رفته دوییها برخاسته اندیشه کار بین
باز آمده که اَلْعَبْدُ وَالرَّبُّ وَالرَّبُّ وَاَلْعَبْدُ بسم الله

الرّحمن الرّحیم و مکتوب سی یکم در نیّت

برادر شمس الدّین سلام و دعا از کاتب حروف مطالع کند و
بداند که افعال و اعمال مرید که قدر گیرد بنیّت گیرد و نیّت
در افعال اعمال را چون جانست مر قالب را و چون نور است مر
حدقه را و قالب بی جان و حدقه بی نور معلومست که چیست
همچنین اعمال افعال مرید بی نیّت عادت و رسم بود

مثنوی

تا راه برِ تُست عادت خویش   شیطان و منافقی نه درویش

و نزدیک ارباب بصایر عادت و رسم کبر کی است نه اسلام و هلاکست
نه نجات و حقیقت نیّت از اخلاص پدید آید چنانک شعاع
از آفتاب و ضو از آتش و چون نیّت از شوایب دنیا پاک بود
این طایفه آنرا اخلاص زاهدان خوانند و چون از شوایب

آخرت پاک شود آنرا اخلاص عارفان خوانند و کویند نیت
هر کسی درخور علم و معرفت او بود و این بر انواع است یکی
آنست که در دل او خواسته و محبت دنیا غالب بود پس
هر اعمال و افعال که ازو صادر شود دنیاوی بود هرچند نماز
و روزه است مِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا داغ ایشانست جز
خسارت و حرمان نصیب او نیست و دیکر آنست که در دل او
خواست و محبت آخرت غالب بود پس هر اعمال و افعال
که ازو در وجود آید عقباوی بود هرچند خوردن و خفتن
است بهشت قرارکاه اوست إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا :
منشور اوست : باز قومی دیکر هستند که ایشان را سلطان
همت خوانند پای بدنیا و سر باخرت فرود نیارند جز حضرت
مولی مقصودی و مطلوبی ندارند   مثنوی

مارا بجز این جهان جهانی دکرست ؛ جز دوزخ و فردوس مکانی دکرست

پس هر اعمال و افعال که از ایشان در وجود آید خالصاً لوجه الله
باشد إِيَّاكَ نَعْبُدُ ازین قوم درست آید إِنَّ صَلَاتِي
وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حال این طایفه

مقلد را براندازه ایمان تقلیدی ،
مستدل را براندازه ایمان استدلالی
و عارف را براندازه ایمان عیانی ،

رابرتند

راست قرآن مجید ایشانرا جلوه همچنین کند یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهٗ ثواب ایشان جز لقاءِ اللّٰهِ نباشد و اجر ایشان جز اَنْتُمْ اَوْلِیَائِیْ حَقًّا نبود آنچ ایشانرا دهند بپیمانهٔ عقول و اوهام بشری و ملکی نتواند پیمود که ظرفِ وَیَرْزُقُ مَنْ یَّشَآءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ در دست دارند هر کسی را بمیزان نیّت وی سنجند و نیّت از اخلاص زاید از نجاست سیاست این خبر که اِنَّ اللّٰهَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِکُمْ وَلَا اِلٰی اَعْمَالِکُمْ وَلٰکِنْ یَنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِکُمْ جگرهاء دوستان را کباب کرده است مراو ترا و هیبت این حدیث که یُحْشَرُ النَّاسُ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ عَلٰی نِیَّاتِهِمْ خونهاءِ صدیقان را آب کرده است مر او ترا خود خبر نه فردا چندان فریاد از عالمیان بر خواهد آمد

که در هیچ فهمی و وهمی نگنجد مصراع

فردات کند خمار کامشب مستی ۰۰ چون پرده از نیستی بردارند بدید آید هر کسی را چه داشت شرک یا توحید کافری یا اسلام چنانکه

گفته اند مثنوی سَوْفَ تَرٰی اِذَا انْجَلَی الْغُبَارُ

اَتَحْتَکَ فَرَسٌ اَمْ حِمَارٌ ۰۰ مرید را شب و روز در غم آن باید بود که از عادت چون برخیزد و از رسم چون برون آید تا نیّت درست گردد و اعمال را افعال او و از عادت برخاستن انتظار درست

کفر یا اسلام

بود که خدمت کفشی کند و هر چه کند بفرمان صاحب دلی کند
چون عمل او بفرمان صاحب دلی بود اگر چه آمیخته بود
بریا و نفاق و عادت عاقبت آن باخلاص کشد و این بمثالی
نیکو فهم شود و آن آنست که چون کودک که خط نویسد لابد
اوّل بد نویسد امّا چون در خط او را استادی ارشاد کند از
بد نوشتن به نیکو نبشتن رساند و این معاینه است و اگر بد نویسد
و گوید قلم آن روز بر کاغذ نهم که بمقام اِبْنُ مُقْلَه رسم
نام خطاط
این محالست و همچنین کار دین و بخدای عزّ و جلّ رسیدن و
سعادت آخرت بدست آوردن بلا فرق و همچنین گفته اند اگر
کسی گوید که من عبادت نکنم تا صدق ابو بکر و نیّت عمر نیابم
این همچنان باشد که احمقی گوید که من خطّ آن روز نویسم که
قوت و کمال اِبْنِ مُقْلَه در خط یابم اگر اعمال و افعال آمیخته
بعادت و ریا نفاق نکند هرگز بکمال مردان نرسد چنانک
کودک هفت ساله را گویند نماز کن و روزه دار این نماز و روزه
جز از راه عادت و رسم بدر نبود با این همه روی بکمال دارد
لیکن بیک شرط اگر پیری بود پخته که کودک را از این عمل آمیخته
باخلاص رساند و اگر پیر نبود عادت در وی رسوخ پذیرد و مؤمن

و ریا و نفاق

اگر

کردد وازان هیچ نیاید الا ماشاء الله نه بینی که اگر کسی خط
بد نویسد از خود بی استادی پخته اگر چه پنجاه سال نویسد
ازان بد نوشتن بنیک نبشتن هرگز نرسد وانک گفتم خدمت
کفشی بکنند نه آن بود که کفش راست بنهد اورا هنوز این اهلیت
نیست که دست بکفش مردان برد عزیزی صاحب دولتی گفته است
هفت سال بزرگی را میدیدم وهرگز زهره آن نداشتم که دست
بکفش او برم اگر صاحب دلی ترا بر گیرد آنکه بود که جانت
قبول کند
در عشق وی سوخته کرد چون خاکستری شدی او بر گیرد

آری کار دین بازی نیست ازینجا گفته اند مصراع

رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ،، پیران مریدی کرده اند مریدان
را نیکو شناسند کسی برین اشارت کرده است بیت

ما دیبا دانیم وبر درازی دانیم ،، ما عشق حقیقی ومجازی دانیم ،،
ابریشم
گفته اند مرید باید که زمین تا پیر آسمان باشد، بارانش بروی
بارد وگاه مهر و آفتابش می تابد گاه ابرش در سایه خود می پرورد
گاه باد نفحات الطاف او بروی می برد تا پخته گردد اگر بیچاره
مرید از دولتیانست این خود همه راست کرد واگر از بی دولتیانست
خود کسی چیزی نتواند کرد وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

آری بکار عشق بازی نیست
[illegible]

باشد

نفحه
دمیدان بوی
خوشبوی

واین جمله که تقریر افتاد جز در صحبت راست نیاید اکنون که نیت
حکمی فَاِنْ لَّمْ یُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ گفته اگر دولت
صحبت این طایفه دست نمیدهد باری کم ازان که هر روز جزوی
از کلمات ایشان برخوانی اشارت برین کرده که گفت بیت

از بخت بدم اگر فرو شد خرشید :: از نور رخت همی چراغی گیرم

مقصود آنکه چون افعال و اعمال صریح حکم نیت می گیرد و علم
نیت لطیف و دقیق است بمقدار وسع هشیار و بیدار باید بود
و در تصحیح نیت باید کوشید اِنْشَاءَ اللّٰه تعالی میسر گردد
از معصیت خویش خایف و از طاعت خویش شرمنده بود که از
ابو بکر وراق رحمة الله آمده است که گفتی وقت وقتها که باشد
که دو رکعت نماز کنم چون سلام دهم باز گردم چنان شرمنده
و خجل باشم از طاعت خود که گویی دزدی کرده ام تا مرید برین
مقام نرسد اَنْوار طاعت بمذاق ایمان او گذر نکند خواجه
ابو سفیان ثوری رحمة الله علیه قصد کعبه کرده بود با رفیقی
و عادت سفیان آن بود که پیوسته میگریستی رفیق گفت از خوف
گناه میگریی سفیان دست دراز کرد و کاهی برداشت و گفت
گناه بسیار دارم لیکن بنزد من بمقدار کاه قدر ندارد اما توحیدی

الوابل باران بزرگ قطره
الطل باران خرد قطره

لذت

که آورده ام

عین القضات رحمة الله علیه
میگوید چو اهل خلاف از ایمان
خبر ندارند و معذور [illegible]
[illegible]
مومن را طلب کن تا از کفر [illegible]
بعد از آنکه [illegible]

که آورده ام توحید است یا نه ایشان حردانی بوده اند که داشته اند و چنان بنداشتند که ندارند و ما نداریم و چنان می بنداریم که داریم والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب سی دوم در نماز برادر شمس الدین را

بقا باد و سعادت ای برادر راه مرید در اوراد آنست که بدانچه تصفیه و تزکیه دل بیشتر است و در حضور دل اندیشه ردد بدان ملاطفت نماید خواه نماز خواه تلاوت خواه ذکر و فکر جایی که بی حاصل بود و اگر نه اختیار او را بود نه مرید را اما در نماز سرّها و کارهاست که نه کار عبارتست گفته اند مَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ یَعْرِفْ در روح الارواح آورده است که پنج نماز یادگاریست که مهتر عالم صلی الله علیه وسلم آورده است از عالم طهارت قاب قوسین ای برادر قدر تو کوتاه است بمعراج نرسیی و آن حشمت نداری که سرّ او بدر خانهٔ تو آرند چکنی کسوتی از اشرف طهارت در پوشی و با سمان مسجد مسجد خرامی بمیان مومنان ملک صفت در روی اول صفت بندگان در ایی ایستاده بر قدم نیاز آخر مصفت دوستان بیرون آیی نشسته بر بساط ناز رب العزة جل و علا بلطف

خود در نماز جمله ارکان شرایع جمع کرد در نماز معنی
روزه هست و زیادت که روزه امساک است با نیت و در نماز
امساک هست با نیت و زیادت که آنجا روا باشد که بخسبی و
بروی و عملهاء دیگر کنی و در نماز روا نیست و در نماز معنی
زکوة هست پنج درم بدرویشی دهند تا بیاساید اینجا بآخر نماز
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِیْ وَلِلْمُؤْمِنِیْنَ بگوید همه بیاسایند و در نماز
معنی حج است که در حج احرام هست و احلال هست و در نماز
تحریم و تحلیل است و در نماز معنی جهاد است که چون وضو
ساخت آن بر مثال زره پوشیدنست و امام بر مثال مبارزاست
و قوم بر مثال لشکر او در پیش صف در محراب که موضع حرب است
ایستاده و قوم از پس صف برکشیده و در نصرت او قدم راسخ
گردانیده آنجا چون در جهاد مظفر و منصور گردد مال قسمت
کنند و اینجا چون امام سلام دهد فضل ذو الجلال قسمت کنند
پس چنانستی که مؤمنی که نماز کرد بحج رفت اگرچه استطاعت
ندارد و زکوة داد اگرچه مال ندارد و روزه داشت اگرچه قدرت
ندارد و جهاد کرد اگرچه قوت ندارد زینهار تا بی باک وار پای
در حضرت نماز ننهی که صد و بیست هزار الله [illegible] گوهر نبوت [illegible]

در آرزوی این خلعت سر در نقاب خاک کشیده اند و چندین

ار نماز

هزار در گور با آرزوی یک دوگانه مانده   **مثنوی**

هفتصد کعبی که هست از دل و جان   ملک هژده هزار عالم دان

گفته اند چون مرید راه نماز و نیاز جمع شود و از مقام
تفرقه بنود نماز جمع کرده   **مصراع**

تنش در مقابله کعبه بود و دلش برابر عرش و سرش در مشاهده
رب العزة در شرح تعرف حاضران او وصف کرده است
خَرَقَتِ الْحُجُبَ أَنْوَارُهُمْ وَجَالَتْ حَوْلَ الْعَرْشِ

بجولان گردیده است

أَسْرَارُهُمْ وَجَلَّتْ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ أَقْدَارُهُمْ چون

بزرگ شد

نور ایمان مرید در غلبات شوق برگرد عرش در جولان آید هم اینه
قدرش بحضرت ذو الجلال ذو العرش رفیع گردد که معتکفان //
امع قدس را با طهارت ملکی بدان رسیدن میسر شود کان

بوجود   بار مرتبه

يُصَلِّي فِي جَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ که عبودیت
در میان وقت بستی و بتحریمه نماز بپیوستی نفسش بمحبس بود دلش
بمقام روح و روحش بمنزلت سر رسیدی و سرش بجلال ذو الجلال
مکاشف شدی از روی حقیقت تنش در مقام دنی بودی و دلش
در مقام فتدلی بودی و روحش در مقام قاب قوسین بودی و سرش

[illegible]

در مقام او ادنی بودی آنچ دران مقام بر سرش کشف شدی در نماز سرش بدان رسیدی کلام بی واسطه شنیدی و بر مکونات غیب مطلع شدی ازانست که هرگاه که آتش شوق در دلش شعله بر آوردی و سرش طالب وصال شدی فریاد کردی یا بلال ارحنا بالصلوة ای بلال باطن سوختهٔ ما را راحت رسان زیرا که قبلهٔ عاشقان در نماز جمال و کمال دوست نه صخره و نه کعبه و نه عرش چنانکه خواجه ابو سعید رحمة الله بر سر گور پیر خویش مکاشف شد وگفت مثنوی

مایهٔ شادیست این معدن جود و کرم
قبلهٔ ما روی دوست و قبلهٔ هر کس حرم

ومشتاقان بر آتش اشتیاق نماز بی رکوع و سجود بسی گزارند و جملهٔ عشاق را یکی بندارند بر کس رقم ضلال نکنند و کس را مستحق تعییر نشناسند رباعی

در عشق نماز بی رکوعست و سجود :. یکسانست در و مومن و ترسا و جهود :.
چون قبله بجز جمال معشوق نبود :. عشق آمد و محو کرد هر قبله که بود :.

عزیزی گفته است یعنی از وجود صخره و کعبه قبلهٔ محبان ازل لم یزل بوده است و در حظایر قدس و مقاصر انس قبلهٔ مشتاقان همان بوده است که در ازل بوده است درین خرابات فنا و محل عنا اشارت بصخره و بکعبه برای تسلی دلهای طالبان و سالکانست

[illegible]

یعنی یکدیگر تعصب نکنند [illegible] بغایت دقایق است
که ایشانرا انکار [illegible] طایفه متعصب نباشد چنانک از خواجه معروف
کرخی می آرند [illegible]
ایشان خلق جمله ادیان [illegible]
[illegible]

و فی القادریة [illegible]

ای برادر

ای برادر ایشانرا که در نماز آرد یارا مناجات بروی گشاده کند
نخست دلش را از حضرت عزت خود اعلام دهد و هیبت بی
نیازی بو سرش گمارد تا تنش در نماز آید و دلش در کداز آید و جانش
در راه آنها و حالش از اوهام بشری بعید گردد و قدمش به بساط
قرب قریب گردد درین حال او را پرواء التفات غیر نماند برین معنی
خواجه عالم فرموده لَوْ عَلِمَ الْمُصَلِّيْ مَنْ يُنَاجِيْ مَا الْتَفَتَ
عجب نماز گزارند در حال نماز گزاردن نماز فانی الصفة باشد
و فانی الصفة را التفات بغیر ممکن نبود چنانکه م المومنین امیر
علی رضی الله عنه در نماز بود پیکان از ران بکشیدند او را
خبر نبود زیرا که در استغراق مشاهده محبوب از اوصاف
خویش فانی شده بود و فانی الصفة الم جراحت کی یابد اگر
دوزخ با همه عقوبت بر فرق وی ریزند وی را خبر نبود و اگر
نعیم بهشت را لقمه سازند و در دهن وی [illegible] هیچ لذت
نیابد در کرم بازست و مایده کشیده به[illegible]ب و خود را دریاب ای
برادر از آنجا که بشریت است و طلب او چه تواند بود اما کرم فیاض
نه خواجه را می گذارد و نه غلام را و نه توانگر را نه درویش را چون آفتاب
از برج خویش طالع گردد اگر اهل عالم کمر طلب در میان بندند تا

ذره از نور او بدست آرند نتوانند و لیکن او خود بحکم کرم
جنبح درکوشک سلطان و سرای خواجکان بتابد در کلبهٔ کدایان
و زاویهٔ اندوه درویشان نیز بتابد و خاک و آب را ببین این
دولت را ببین که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ و دیگر اَللّٰهُ وَلِیُّ
الَّذِیْنَ آمَنُوْا و دیگر وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ ملک مقرّب را
این تزیین و خلعت که تراست نیست فرشتگان مقرّب معصوم
هستند و پاکان و مقدّسان و مسبّحان و روحانیان هستند
و لیکن خود کار آب و گل دیگرست بزرگی گفته است که این مشتی
خاک را کمانی در دست نهاده است که جبرئیل و میکائیل صلوات
وا نتوان کمان همت است
الله علیهما زه نتوانند کرد   بیت

حقا که بزه بیاوردی کرد ∴ چرخ فلک ای پسر کمانم
هرکجا سایهٔ دولت آدمی برافتاد آنجا کس را زهرهٔ دعوی
تقدم نباشد اِنَّ الْمُلُوْکَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَةً اَفْسَدُوْهَا
یعنی غیر غلبه
لایة والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ملتمس سیم یوم در صوم برادر شمس الدین سلمه الله

بدانکه ارباب تحقیق و اصحاب تصدیق گفته اند چنانک قوت
جسمانی متعلق است باکل و شرب قوت روحانی متعلق است

[illegible]

بجوع

بجوع و عطش اَلْجُوْعُ طَعَامُ اللّٰهِ فِیْ اَرْضِهٖ گفته اند
جون بدین صفات معبود جل ذکره یکی است وَهُوَ یُطْعِمُ
وَلَا یُطْعَمُ ط بنده بدین صفت موصوف گردد باتفاق
ارباب عقول بساط قرب قریب گردد و از منازل و مراحل انسانیة
بعید گردد جون روزه دار بحکم انک تَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ
بناخوردن و خورانیدن بصفات محبوب قدم زند و از
صفات بشریت تبرا کند بدو تشریف مشرف میگردد و بدو دولت
مخصوص میشود جنانک خواجهٔ دنیا و آخرت علیه السلام فتوی
داده است که لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ الْاِفْطَارِ وَ
فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ الْجَبَّارِ روزه دار را دو فرحت بود یکی
وقت روزه گشادن و دوم در وقت جمال با کمال خداوندی
فرحت در وقت روزه گشادن جیست این قالب که ترکیب وی
از طبایع مختلفه است طالب را مرکب است در راه دوست جون فرمان
صُوْمُوْا لِرُؤْیَتِهٖ اورا از اکل و شرب باز داشت و دشت آن
مسافت وَاَنَّ اِلٰی رَبِّکَ الْمُنْتَهٰی تاخت جون یک منزل
برید و نماز شام رسید مرکب تشنه بازماند جون بافطار اورا
علفی و آبی رسید راکب را بسبب قوت او شادی و طربی پدید آمد

الاضافة للتخصص

صوم عموم امساکست از طعام و شراب و جماع نهارا مع النیة است
و صوم خصوص باز داشتن جمله حواس و اعضاست از آثام و
صوم خصوص خصوص وآن نگاه داشتن دل است از اندیشه خسیس
و فکر دنیاوی و باز داشتن دل است از جز خدای جل و علا بالکلیة
و این صوم انبیا و صدیقان و مقربان است پس افطار ازین
باندیشه غ

قال علیه السلام خلوف
فم الصائم عند الله اطیب
من ریح المسک ۱۲
ح لباب الاخبار ۱۲

که در مقابلهٔ آن همه شادیها غم و تعب کردد و فرحت دوم
مجور شدن
درحت عبارت کسی در نیاید زیرا که ذوقی است که مَنْ لَمْ یَذُقْ
لَمْ یَعْرِفْ چون معلوم عقلا شده است که اِنَّ لِلّٰهِ سَبْعِیْنَ
حِجَابًا مِنْ نُوْرٍ لَوْ کَشَفَ وَاحِدًا مِنْهُنَّ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ
همه جلال و عظمت
وَجْهِهٖ مَا اَدْرَکَهُ بَصَرُهُ چون در مقام حجاب نور هرچه هست
سوخته میکردد بیان که کند اینست معنی انکه کوینده زعیان
بیان هدرست یکی از مشایخ طریقت در واقعات خود خواجه معروف
ناچیز
را دید در زیر عرش از کمال سکر نعره می زد خطاب حضرت
بملایکه رسید من هذا وهو یعلم فقالوا یا الٰهنا وسیدنا
هَذَا عَبْدُکَ مَعْرُوْفٌ فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَبْدِیْ مَعْرُوْفٌ
قَدْ سَکِرَ مِنْ شَرَابِ مُحَبَّتِیْ لَا یَفِیْقُ اِلَّا بِرُؤْیَتِیْ این کیست
هشیار
و فریاد وی از چیست و او خود بعلم قدیم میداند ملایکه کفتند
بار خدایا بندهٔ تست معروف خطاب حضرت عزت بملایکه رسید
با ملایکه معروف مست حضرت ماست هشیاری وی بدیدن ما بود
وهم ازین معنی بود که اشارت کرد صاحب شریعت جَوِّعُوْا بُطُوْنَکُمْ
وَاَظْمِئُوْا اَکْبَادَکُمْ وَاَعْرُوْا اَجْسَادَکُمْ لَعَلَّکُمْ تَرَوْنَ
رَبَّکُمْ عِیَانًا شکمها کرسنه دارید و جکرها تشنه و تنها برهنه

بارز

باشید که خداوند خود را به بینید اشکارا و گفته اند هر که بدید

بو سبد از محل فنا در گذشت و از مقام بقا بو گذشت در سبحات

وجه محبوب سوخته گشت وَ قَدْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ

هر که درین مقام ازوی عبارت کند گویند ضَالٌّ مِنَ الضَّلَالِ

و هر که درین حال بوی اسارت کند گویند اَعْمَى مِنَ الْعُمْيَانِ

عزیزی گفته است مثنوی

بس محبی که راز مطلق گفت، راست جنید گو انا الحق گفت،

در گشتن محبوبست که روزه تن را بلا بود و دل را صفا بود جان را

ولا بود و سر را لقا بود چون دل صفا یافت و جان ولا یافت

و سر لقا یافت چه زیان اگر تن بلا یابد هم ازین معنی اشارت

حضرت رسالت است علیه السلام حَاكِيًا عَنِ اللّٰهِ تَعَالٰى كُلُّ

عَمَلِ ابْنِ اٰدَمَ يُضَاعَفُ اِلٰى سَبْعِيْنَ اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهُ لِيْ

وَاَنَا اُجْزِيْ بِهٖ هر عملی که فرزند آدم کند اجر مضاعف

بود تا از یکی بهفتاد بو رسد مگر روزه که هر حق راست جزاء آن

او دهد گفته اند اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهُ لِيْ وَاَنَا اُجْزِيْ بِهٖ یعنی

اَلصَّائِمُ لِيْ که در عرب صفت ذکر کنند و موصوف خواهند اگر

او را گفتندی که سگ این در یا دولت را جای بنودی فکیف

سرّ ادا از راز مطلق آنست که او از سبحات
وجه محبوب سوخته گردد و محو [illegible]

الحادث اذا قورن بالقديم
يتلاشى

الا الصوم مخصوص بجانب خود ندیدیم
مخصوص است یعنی عمل [illegible]
گردد [illegible]
[illegible]

[illegible] از راز مطلق [illegible]

[illegible]

بادشاه عالم جَلَّ وَعَلا روزه دار را کوید تو جزائی میفرماید
وَاَنَا اُجْزَي بِه یعنی جزاء او لقاء و رویت منست جنانک
مقتولان محبّت را کفت مَنْ قَتَلْتُه مَحَبَّتِي فَدِيَتُه
رُؤْيَتِي ای برادر جون صفاء دل از کدورات سیری و نقا
شد از ظلمات بهیمی که سبب وصول و کشف است بصوم میشود
بس صوم را دولتی بزرک دان میان این طایفه معروفست
جون خواهند کلام خداوند بشنوند جهل روز کرسنه باشند
جون سی روز بکذرد مسواک کنند و از بعد آن ده روز دیکر
کرسنه باشند لامحالة خداوند عز وجل بر ایشان سخن کوید این
بدان اصل است هرجه انبیا را باظهار روا بود اولیا را باسرار
روا بود یکی از مشایخ کفته است مِنْ حُكْمِ الْمُرِيدِ اَنْ
يَكُوْنَ فِيهِ ثَلٰثَةُ اَشْيَاءَ نَوْمُهُ غَلَبَةٌ وَكَلَامُهُ ضَرُوْرَةٌ
وَاَكْلُهُ فَاقَةٌ شرط مرید آنست که او را سه جیز بود خواب
او جز غلبه نبود و سخنش جز بضرورت نبود و خوردنش
جز بفاقه نبود و فاقه نزدیک بعضی دو شبانروزست و نزدیک
بعضی سه شبانروز و نزدیک بعضی یک هفته و نزدیک بعضی
جهل شبانروزست ای برادر جون در کرم او کشاده است

اکله فاقة
یا چهل روز فا
آهسته یکد
سینان
حضرت
این که
آن ذوق

فرموده‌اند این که دو روز یا سه روز یا هفت روز
طعام و آب هم نخورد بعادت شود آهسته
شود فرموده‌اند که موسی صلوات الله علیه نخورد
طعام و آب نخورد انگاه کلام بی واسطه از
حالین شنید بعده این بیچاره بعرض ذا ثبت کرده
کسی شش ماه طعام نخورد حالا این حجت فرموده‌اند
شود که حق سبحانه و تعالی در باطن او چیزی میدهد
خورش آن همان می شود و آن اشارت برین بود که نعمتی از غیب در باطن او دهند

ومايد،

ومایده نعمت او کشیده این ناخوردن تو نه از برای آنست
تا نعمت او بماند و کم نکردد و در خزانه او شود فاما فایده نا
خوردن آنست که در حال خوردن ترا بتو چی کذارند چون ترا
بتو کذارند بخود حاضر شدی وهر که بخود حاضر کشت از
محبوب غایب کشت پس ناخوردن در بسیار حضور بهتر از خوردن
در محلّ غیبت و حجاب حاصل الامر مرد باید که تا تواند چنان
باشد که آن محقّق کفته است اَلدُّنْیا یَوْمٌ وَلَنَا فِیْهِ صَوْمٌ
ودیکری کفته است صُمْ عَنِ الدُّنْیاءِ اِجْعَلْ فِطْرَکَ الْمَوْتَ
بشر خلاصه مخلوقات است و منبع اسرار کار او نه مختصر است
چار برون آمدن چشمه
آسمان و زمین و عرش و کرسی و بهشت و دوزخ طفیل وجود
او بند و مقصود جمله نه عین آسمان و زمین و عرش و کرسی
و بهشت و دوزخ بود لیکن در حکم قدیم رفت که ترا برین منازل
کذری بود و بدین مواضع نظری افتد در هر منزلی نزلی از
لطف خود افکندند تا چون دوستان برسند حظ و نصیب
بر کیرند میکویند دست بعنایت ازلی و لطف سابق ما زینند
که بیش از خاک و کل بوده است آی خاک و کل ای حقه اسرار
و شهلا ای خاک کنده ای هم دوست و هم بنده کمان مبرید که

مخدوم فرمودند که حق سبحانه و تعالی آفرید برای بنی آدم را آفرید آسمان و زمین
و بهشت نه بینی همین که آدمیان از زمین بروند نه آسمان ماند نه زمین زمین را بساط کردانید
و آسمان را سقف آدمی کردانید و هم چنین بهشت و دوزخ و لوح و قلم و آنچه مخلوقات
در عالم است برای منفعت آدمی را بیافرید تا این بیچاره عرضه داشت کرد که آفریدن
شیر و خوک منفعت آدمی هست فرمودند آفریدن شیر منفعت آدمی است زیرا که
دندان شیر دوری آدمی می کند و همچنین خوک [illegible] زاهدی خوک کفش دوز کفش
[illegible] آدمی است [illegible]

کویند خداوند خواست که صنع خود
ظاهر کند عالم افرید و خواست که خود را
ظاهر کند آدم بیافرید از ین جهت
کفته اند [illegible]
فرستادیم آدم [illegible]
دیو صحرا نهاده ایم

جمار بر

حدیث شما با ما امروزینه است یا حدیث ما و شما اکنونی است
عالم نبود و آدم نبود حدیث ما با شما بی شما بود توسل
ما بدو باحسان قدیم اوست روزی یکی بر خلیفه آمد و خلیفه
وی را نمی شناخت گفت تو کیستی آن مرد گفت من آنم که در فلان
سال تو با من احسان کرده، خلیفه گفت مرحبا بمن توسل
الینا باحساننا مرحبا کسی که وسیلت بما باحسان ما کرد
تا خلعت وصلت دادند و بنواختند

وسیله

رباعی

گر آب دهی نهال خود کاشته، ور پست کنی بنا خود افراشته،
من بنده همان کنم که بنداشته، از دست میفکن که بجی بر داشته،

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب سی چهارم در زهد

برادر شمس الدین بداند که عبادت بدنی است و عبادت
مالی است مالی را بر بدنی فضل می نهند که منفعت آن بغیر
هم می رسد و این طایفه جان و مال را باخته اند و با هیچکس
ماسوی الله نساخته گفته اند ایشانند اَلْفَقِیْرُ مَالُهٗ مُبَاحٌ
وَدَمُهٗ هَدَرٌ یعنی درویش صادق آن بود که بجز مال
او را دعوی نبود اگر خونش بریزند آن را از حق دانند و
آن ساعت خون ریختن را منتها عمر خود شمرد و دیت از

[illegible]

یعنی اگر کسی مال الصوفی بی اذن تصرف کند صوفی را
زبان دعوی با او کوتاه بود و تصرف او در مال خود مباح
داند و همچنین اگر خون او کسی دعوی نکند نه در دنیا و
در آخرت بلکه آنرا از حق داند و واسطه در میان نه
بیند و چون صوفی را طلب قصاص نیست و ستاندن دیت
نیست پس بدین معنی هدر گفته شد

خزاون

خداوند بستاند کہ کفته است مَنْ قَتَلْتُهُ فَاَنَا دِيَتُهُ اکو مالش ببرند خوش کرد و کوید الحمد لله کہ حجابی از بیش من برداشتند تا کفته اند زکواة نعمت دنیا بنزدیک این طایفه معمود نباشد از انکه بخل نا بوده است و بخلی تمام باید تا دویست درم را دربند کند و یکسال محبوس دارد آنکاه پنج درم ازان بدهد یکی از فقها بر سبیل آزمایش شبلی را رحمة الله علیه پرسید کہ زکواة در چند درم لازم آید کفت جواب بر مذهب فقیهان خواهی یا بر مذهب فقیرات کفت بر هر دو مذهب جواب فرمای شبلی کفت بر مذهب فقیهان از دویست درم بعد از حَوَلَانِ حَوْلِ پنج درم باید داد و بر مذهب فقیران در حال هر دویست درم باید داد و جان بشکرانه بر سر آن باید نهاد فقیه کفت ما این مذهب از ائمه دین کرفتیم شبلی کفت ما این مذهب از خازن رب العالمین کرفتیم یعنی ابی بکر صدیق رضی الله عنه او هرچه داشت بیش سید عالم نهاد و جکر کوشه خویش بشکرانه داد در نوادر الوصول آورده است کہ خداوند عز و جل خواص این امت را هزار جز کردانید دنیا را بدیشان عرض کرد نهصد جزو بدنیا میل کردند و کفتند دنیا جزو عین آخرتست هرون کشتی بکنیم تا فردا بر آن برداریم عقبی را بر آن صد جزو عرض

مخلفم را عرض کرده شد ابو بکر صدیق رضی الله عنه جرا خازن رب العالمین کویند فرمودند سبب این کہ جملہ مال خود بیش رسول آورد از برای لله را فرمودند کہ می کویند جهل هزار دینار زر بود بیش رسول علیه السلام آورد بعده رسول فرمود علیه السلام مَا خَلَفْتَ لِعِيَالِكَ یعنی جه مال خلق کردا شتی برای عیال واطفال خود را ابو بکر صدیق رضی الله عنه جواب داد الله و رسوله بعده ذخیر محبوبه خود بیش رسول عم آورد بعده فرمودند این کہ ابو بکر صدیق مال خود بیش آورد بیش از هجرت مکه سوی مدینه بود و دران روز مال عزیز بود هر کسی را زیراکہ درین وقت مال انفاخیر توان بود زیراکہ محاربه بیست امة [illegible] آن روز کفار می آمدند تیغها حیکردند انفاخین مال دشوار بودی بس [illegible] وطالب خدا و دل را جنین همت باید ۵ ۵ ۵

آن روز کہ صدیق اکبر رضی الله عنه تجرید کرد و جهل هزار دینار در راه خدای صرف کرد حضرت رسالت امل کلیمی بوشیده و [illegible] در و زده همدران حال جبریل علیه السلام نازل شد همدران لباس بر سید این جه لباس است کفت یا رسول الله امروز همه ملایکه را فرمانست تا بموافقت ابو بکر کلیمی بپوشند و [illegible] بر و زنند. نظم

العشق در سخاوه شود همه چیز
کیست کو این سخن بیان نکند
تا توانی بده بکس چیزی
هیچ کس در سخا زیان نکند

کرده‌ند نود جزء ازان عقبی میل کردند کفتند خداوند عزّ وجلّ
این را ملک کبیر خوانده است و بندهٔ حقیر را ملک کبیر بسنده باشد
آن ده جزء باقی را ببلیات و عاهات مبتلا کردند نه جزء ازان
کفتند مَسَّنِيَ الضُّرُّ و ببلا از مبتلی محجوب کشتند آن یک جزء
بماند خطاب حضرت در رسید که مطلوب شما چیست و محبوب
شما کیست ایشان فریاد برآوردند که اَنْتَ مَعْبُوْدُنَا وَمَقْصُوْدُنَا
اَنْتَ مَطْلُوْبُنَا وَمَحْبُوْبُنَا ندا کردند اَنْتُمْ اَوْلِیَائِيْ وَاَنْتُمْ
اَصْدِقَائِيْ مرد جون ایمان آورد دل بذل کرد و جون نماز
کزارد تن بذل کرد و جون زکوة داد مال بذل کرد و این همه صفت
محبانست و صدق دعوی ایشانست در محبت یعنی هر چیز
که اضافت بر ایشان دارند بذل کنند تا تعلق ایشان از ما سوی الله
بکلی منقطع کردد جون وارد نظر ربانی بر ایشان رسد ایشانرا
از غیر خود فارغ یابد بعزّ قبول ایشانرا مخصوص کرداند و بر سریر
بهشت نشاند و امر بر دادن زکوة اشارت هم برین است که دلهاء
بعضی مردمان را بحبّ مال مستغرق دید و در فراهم آوردن
مشغول یافت بنور نبوّت دانست که شحنهٔ غیرت هر دل
را که بغیر مشغول یابد آن دل را از راه و درکاه رضا براند و وی را

أَحِبَّائِي

[illegible]

هم براز

هم بران چیز مشغول کرده اند بس اگر از همه بر نتوانند خاست
باری از دویست درم پنج درم بدرویش دهند بر حسب ضعف خویش
این کرم شرع بین در باب ضعفا مَنْ كَانَ أَضْعَفَ كَانَ
الرَّبُّ بِهِ أَلْطَفَ هر که ضعیف تر حق تعالی بر وی مهربان تر
امّا زکوة را با این طایفه کجا ملاقات تجرید و تفرید راه ایشانست
یکی از اهل صفه در عهد رسول علیه السلام نقل کرد یک دینار
در جامهٔ وی یافتند فرمود لَهُ كَيَّةٌ مر اورا یک داغ کنند و دیگری
هم از اهل صُفّه نقل کرد از وی دو دینار ماند در حق وی فرمود
لَهُ كَيَّتَانِ مر اورا دو داغ کنند چون ایشانرا دعوی تجرید
و تفرید بود این مقدار از ایشان جنایت آمد ای برادر آنکه اوّل
قدم جان باخته است مال را نزدیک وی خطر نباشد این کار من و تو
نیست این دولت که داد ما مُدبران مادر زاد را از من و تو انشاء
الله تعالی که بر ایشان تشبهی آید مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ
وزدا مارا دست کیرد فوزی و فلاحی را امید بود و اگر نه دمار
از نهاد ما مُدبران برآمد همیشه از معصیت مستغفر و از طاعت
شرمنده بود چنانک معصیت را بحضرت حاجت است طاعت
را نیز حاجت است اگر آفت طاعت ترا بینی تو آرند از طاعت

تجرید از علایق و خلایق بود و تفرید از خود
در دل غباری نه بر پشت باری نه ۱۲

زیرا بعضی چیزی نهادن و ذخیره کردن نه حرام است
ولکن حال این طایفه اختیار فقر است و بریدن
اعتماد از غیر حق پس باعتبار حال [illegible]
حرام کردند نه بشریعت این را فرض حال
مع تعرف

صحابه بحضرت رسول علیه السلام عرض
داشتند که بعضی یارانرا چندین مالة
[illegible] که این دو کس را دعوی بود
که می گفتند که ما صوفی ایم و صوفی [illegible]
بود پس ایشانرا دعوی [illegible]
دعوی ترک محبت دینار بود کاذب
آمدند

بینش ازان ترسی که از معصیت مصطفی علیه السلام میگوید إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ دامن نبوّت ازان پاک بود که غبار معصیت بروی نشستی ولیکن آن استغفار از طاعت بود رابعهٔ عدوّیه بسیار گفتی أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ قِلَّةِ صِدْقِي فِي قَوْلِي أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عایشه رضی الله عنها روایت کند که از مصطفی صلی الله علیه وسلم پرسیدم از معنی این آیت وَالَّذِيْنَ يُؤْتُوْنَ مَا آتَوْا ای یعطون ما أَعْطَوْا مِنَ الزَّكٰوةِ وَالصَّدَقَاتِ وَقُلُوْبُهُمْ وَجِلَةٌ وخَائِفَةٌ أَنْ لَا تُقْبَلَ مِنْهُمْ لِتَقْصِيْرِهِمْ وَقُلُوْبُهُمْ وَجِلَةٌ یا رسول الله این آیت در حق کیست آنکه خمر خورد و زنا کند گفت نه گفت این آیة در حق کسیست که نماز کند و روزه دارد و صدقه دهد و ترسان ولرزان باشد که ازوی بپذیرند یا نه گفتهٔ ایشانست که چه جای نا ترسیدن است ستر کرم اوست که ما بر یکدیگر سلام می کنیم و با یکدیگر روزگار می گذاریم والعیاذ بالله اگر او این ستر بردارد نخست از پدر پسر بیزار شود و مادر از فرزند

قصیده ۰

در شهر مرد نیست ز من نابکارتر ،، مادر پسر نزاد ز من خاکسارتر ،،
هستم درون حلقهٔ دعوی میان خلق ،، جای دگر ز حلقهٔ در بر کنارتر ،،

يؤتون ما آتوا اي يعطون ما اعطوا من الزكوة والصدقات وقلوبهم وجلة خائفة ان لا تقبل منهم لتقصيرهم ، مدارک

زمین

مع یا مغان بطوع ز من راست کوی تو ٭ سک پاسبان ز من بوفا ساز کار تست
این است جای شکر که در سوفق جلال ٭ نومید تو کسی بود امیدوار تست

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب سی پنجم در حج

برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که حج عبادت بدنی و مالیست و این طایفه را در حج سرها است و کارها است و بحقیقت زیارت کننده کعبه معظم چون زیارت کننده خداوند است جل و علا و کرامت زیارت کننده از لوازم کرم است و مقصود و مراد طالبان از حج خانه خداوند خانه است نه خانه اما خانه در میان بهانه است سلطان العارفین قدس الله روحه گفت چون بحرم رفتم و جمال کعبه دیدم با خود گفتم من از جنس این خانه بسیار دیده ام مرا خداوند خانه باید باز گشتم سال دوم چون بحرم رسیدم چشم ضمیر بگشادم خداوند خانه را دیدم و خانه گفتم در عالم الوهیت مشارکت در نگنجد و در عالم وحدانیت زحمت دوئی نه محبوب و خانه و من سه باشد انکه دو بیند ملحد بود منکه سه بینم چگونه ملحد نباشم در حال باز گشتم در سال سیوم چون بحرم رسیدم لطف محبوب مرا در بر گرفت و پرده عزت از بصر و بصیرت من بر گرفت شمع معرفت در دلم برافروخت هستی مرا بانوار تجلی بسوخت و این خطاب بردم

رباعی
در بتکده اگر خیال معشوقه ماست
رفتن بطواف کعبه از عین خطاست
گر کعبه ازو بوی ندارد کنشت است
با بوی وصال او کنشت کعبه ماست

[illegible]

رسانیدند اَنْتَ زَائِرِیْ حَقّاً فَحَقٌّ عَلَی الْمَزُوْرِ اَنْ یُکْرِمَ زَائِرَهُ جنانک کفت

مثنوی

تا جشم بر کشادم نور رخت بدیدم ؛ تا کوش بر کشادم آواز تو شنیدم

جون محبّان صادق را جمال آن خانه از محبوب بی نشان نشانه جلسند بران خود را تسلّی دهند جنانکه کفته اند مَنْ مُنِعَ عَنِ النَّظَرِ تَسَلّی بِالْاَثَرِ هرکه از دیدن جمال دوست ممنوع بود بنشانی محبوب خود را تسلّی دهد مجنون کرد خانهٔ لیلی هر صبح و شام کشتی و خاک در و دیوار بوسیدی و کفتی شعر

اطوف الی جدار دیار لیلی ؛ اُقبّلُ ذَ الدّیار و ذا الجدارا ؛

فما حُبُّ الدیار شغفن قلبی ؛ و لیکن حُبّ من سکن الدّیارا ؛

شغفه الحب شغفا اي خرق قلبه و بلغ الشغاف

جبین نیاز بر خاک آن آستانه می مالند و بدرد دل می نالند و امید میدارند تا از دیدن خانه بدیدن جمال خداوند خانه رسند و از نشان بعیان مشرف شوند کفته اند جون محبّ بداند که مقصود وی از آن در بر خواهد آمد و مطلوب وی را از آن در بر خواهد آمد اکر مدّت مقامی که وی را در دار فنا خواهد بود لمحه از آن در بر خیزد ندا کند بر در هر که خواهی رو و ببوی هر که خواهی رو اکر بای کلیم کبریا دست نکیرد و اکر سر بر قدم وی ننهی نه

بزند

بذیرد وهر کرا جان می باید در او کیرد وهر کرا جهان می باید
بر دنیاء او نزد برای این معنی در سخن دربار سید مختار رفته
است حَجَّةٌ مَبْرُوْرَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا حج بنده
بهتر از دنیا و آنچ در دنیاست چون بنده دل از همه اهل و فرزند
بردارد روی براه درگاه آرد چون بعد جهد جهید و مشقت
شدید جمال کعبه ببیند هر آینه لذت یافت جمال کعبه ویرا
چنان بود که همه لذات یافت جمال کعبه ویرا چنان بود که در
موازنهٔ آن زحمت نماید و اگر درین حال نسیم عنایت دروزیدن
آید و حجاب وجودش از پیش برآید بعرش که کعبهٔ دلهاست
مکاشف شود و چون محرمان قدسی گرد عرش مجید طواف کردن
گیرد درین مقام این لذت یابد که لذات بهشت را نشاید که در
مقابلهٔ آن لذت خوانی اگر خواهد نظر سرش از مکونات درگذرد
و از محسوسات و معقولات برگذرد و بیافت دیدار محبوب
سعید گردد حالتی از ادراک عقول و اوهام بعید گردد پس
بدین معنی حَجَّةٌ مَبْرُوْرَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا باشد
وَخَيْرٌ مِنَ الْعُقْبَى أَيْضًا و آنچ حضرت رسالت فرموده است
حَجَّةٌ مَبْرُوْرَةٌ مَا لَهَا جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ حج مبرور را اجر

جز بهشت نیست یعني چون محبّ در عشق دیدار محبوب از اهل و فرزند برخاست و جان و دل در میان نهاده مطلوبش هر اینه بخلعت رضا و تشریف لقا مشرف کرداند که گفته اند اینانست اگر نه آن بودي که محبّانرا در بهشت وعدهٔ دیدارست هرگز ذکر بهشت بر ضمیر منیر طالبان نگذشتي و هیچکس از ایشان برغبت قلم در جنت فردوس ننهادي اي برادر بهشت صدقي است که در بهشت رضا محبوب در آنست غواص بلند همت که در دریاء محیط فرود رود جز لولوء شاهوار برنیارد محقّقي گفته است

رباعي

شربت وصل را بهشت خسي است؛ در ره عاشقان بهشت بسي است؛
در خورشان بهشت و دوزخ نیست؛ تا بر د مرغ دام و دانه یکي است؛

آن مرغان که در هواء هُویّت بر امید قرب حضرت صمدیّت مي پرند و تا مرغ در هوا باشد وي را پرواي دانه و دام از کجا باشد حاصل لا مرا آنجا که ذکر محبت و شوق رود حدیث بهشت و زحمت دوزخ بگذرند محمد بن فضیل رحمة الله علیه گوید عجب از آن دارم که اندر دنیا خانهٔ وي طلبند چرا نه اندر دل مشاهدت وي طلبند که خانه باشد که یابد و باشد که نیابد امّا مشاهدت لا محاله باشد اگر زیارت سنگي که سالي بدو نظري باشد فریضه بود پس زیارت دلي که روزي بدو

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بیضد

انیصد و شست بار تطهر باشد اولیتر که فریضه بود اکنون مابی دو لمان مادرزاد را نه زیارت خانه است و نه زیارت دل خاک مصیبت بر فرق باید ریختن و بر شقاوت و ادبار خود باید گریست و این حیلت و تدبیر دست باید شست خوش گفته اند

بیت

من دیجی صبح طرب دل عاشق شبهای غم، بد روز مادرزاد را از حیله کی مقبل کنم

از خود و از طاعت خود منکر باش ایمان خود را بنظر زنار بین عبادت خود را بت پرستی شمر و خود نمرودی و فرعونی تصور کن و از دعوی دور باش که بساط عزت ربوبیت بساطی است که هر که بحاشیهٔ آن بساط رسید همه دعویهاش برسید و همه سرمایهاش فرو ریخت و همه حسناتش رنگ زلات گرفت و همه طاعتش با معاصی برابر آمد اگر فصیح جهانست گنگ گردد و اگر عالم عالمست جاهل گردد چون در عظمت و عزت بی نیازی او نظر کنی همه موجودات عدم بینی و چون بسلطان عزت
غلبه
و قدرت او نگری همه معدومات را موجود یابی اگر خواهد در هر لحظه صد هزار چون محمد بیافریند و هر نفسی از انفاس قاب قوسین دهد در جلال او ذره زیادت نگردد و اگر خواهد در هر نفسی صد هزار چون فرعون بیافریند تا دعوی انا ربکم الاعلی کنند در جمال و کمال او ذره کم نگردد و اگر خواهد هر چه در روی زمین کافری و مشرکی

است در دریای رحمت غرق کند از صفت قهر او ذرۀ کم نگردد
واگر همه جهان عالم نبی و ولی است همه را در یک سلسلۀ قهر کشد
و خالدا و مخالدا در عذاب الیم بدارد از صفت رحمت وی ذرۀ
کم نگردد ای برادر آنجا که قدرت و عظمت علم زند مکنونات و مقدورات
و مخلوقات را چه خطر مردی کودک خود را بدبیرستان فرستاده بود چون
شبانگاه بخانه باز آمد او را بپرسید که امروز استادت چه آموخت
گفت این که الف هیچ ندارد ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب سی ام در دعاء برادر اعز شمس الدین اجاب
الله دعاوه بداند که مردمانرا اختلاف است که دعا کردن اولیتر
یا خاموش بودن در تحت جریان حکم اولیتر بعضی میگویند که
دعا در نفس خویش عبادت است چنانکه فرمود اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ
پس کردن چیزی که عبادتست اولیتر باشد از ترک آن اگر مستجاب
نشود و بنده بحظ خود نرسد باری بعبادتی قیام نموده باشد
که دعا اظهار نیاز حاجتمندی خویش است بحق و از خواجه
حازم اعرج رحمة الله علیه می آرند که گفت محروم گشتن از
دعا بر من سخت تر از حرمان اجابت است و طایفه بدانند که خاموش
بودن در تحت جریان حکم و رضا دادن بدانچه سابق است اولیتر

خواهد

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] شایسته ام گر تو [illegible] و دایم
[illegible] بخشی که سزاوار تو باشم

و لهذا الامام

۱۰۱۲

[illegible]
ضعف الطالب والمطلوب
شیخ عبدالله انصاری
معناه من شغله مشاهدة عظمتی
عن ذکر لسانه [illegible] الذاکر [illegible]
[illegible] شاهدت العظمة
[illegible] فتنقطع عن الذکر

۱۱۰

ولهذا امام واسطی رحمة الله میگوید اختیار کردن آنچ حق تراست
در ازل بهتر از معارضهٔ وقت است و پیغامبر فرموده است
علیه السلام حاکیاً عن الله تعالی مَنْ شَغَلَهُ ذِکْرِی
عَنْ مَسْأَلَتِی أَعْطَیْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِی السَّائِلِین
هرکرا مشغول کند ذکر من از سوال کردن از من بدهم اورا زیادت
تر ازانک خواهندکانرا بدانک ارباب علم میان این دو قول توفیق کرده اند
وگفته اند اولیتر آنست که گوییم اوقات مختلف است در بعضی احوال
دعا فاضلتر از خاموشی است و آن ادبست و در بعضی احوال
خاموش بودن فاضلتر از دعاست و هو الادب و این کی بشناسد
در وقت شناسد زیراک علم وقت جز در وقت حاصل نشود پس اگر
در دل خود اشارتی بدعا یابد دعا فاضلتر واگر اشارتی بسکوت
یابد خاموش بودن اولیتر وگفته اند واجبست که رعایت حال خود
کند اگر در دعا زیادت بسطی یابد در وقت پس دعا اولیتر
واگر در دل خویش بوقت دعا مانند زجری وقبضی یابد پس ترک
دعا اولیتر واگر نه زیادت بسطی در وقت یابد نه زجری وقبضی
اینجا دعا و سکوت هر دو برابرست پس اگر غالب بروی درین
وقت علم بود دعا اولیتر زیراک دعا در نفس خویش عبادتست

معنی حدیث آنست که حق تعالی [illegible]
مشغول کند ذکر من [illegible] سوال [illegible]
آنکه اورا به از آن دهم که سایلانرا
[illegible] خواهد [illegible]
واگر [illegible] دهیم شیخ [illegible]
اعطیته [illegible] اعطیه [illegible]
دادم [illegible] ازانکه سایل [illegible]
سایلان [illegible]
مذکور آنکه سوال [illegible]
باز ذاکر [illegible]
[illegible] ذاکر حقیقت [illegible]
ذکری که از مشاهده [illegible]
باشد [illegible] مخلوقات [illegible]
باز ارد [illegible]
حقیقت مشاهدت [illegible]
آن دادم [illegible]
جز دهیم [illegible]

[illegible]

واکر غالب بروی دران وقت معرفت بود وحال بی سکوت
وسکوت اولیتر این بود تقریر اقوال بزرکان در دعا وسکوت
که کدام فاضلتر پس تامل کند ونکوبیند تا بدنا فواید حاصل
آید واخبار و حکایت درین باب بسیار آمده است و در خبر است
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که معنیش اینست که بدرستی و
راستی که چون بنده بخواند خداوند را وخداوند تعالی او را دوست
دارد کوید یا جبرئیل تاخیر کن حاجت این بنده را که دوست میدارم
که صوت او بشنوم بدرستی وراستی چون بنده بخواند خداوند را
وحق تعالی او را دشمن دارد کوید یا جبرئیل قضا کن حاجت
این بنده را که من دوست ندارم که آواز وی بشنوم و حکایت
کرده اند از یحیی ابن سعید بن قطان رحمة الله که خداوند
را در خواب دید کفت الهی چند خوانم ترا واجابت نمی کنی
مرا کفت یا یحیی من دوست میدارم که صوت تو بشنوم و در
خبر است از سید عالم علیه السلام که فرموده است بخدایی که
نفس من بید قدرت اوست که بنده هر اینه خواند خداوند را
واو بران بنده غضبان باشد اعراض کند از وی پس دیکر بار
بخواند پس اعراض کند از وی پس سوم بار بخواند حق سبحانه

[illegible]

وحق تعالی

وتعالی بملائکه ندا کند سر بان نزد بنده ء من ازان که خواند غیر
مرا ابلیه و راسی که اجابت کردم مرا ورا از خواجه یحیی
معاذ رازی رحمة الله آورده اند که در مناجات خود گفتی الهی
چگونه خوانم ترا و من عاصی ام و چگونه نخوانم ترا و تو کریمی خداوند
اگر تیغ قهر از نیام عدل بر کشی بپیغامبران معصوم و فرشتگان
مقرب لباس نیستی بر وجود خود اختیار کنند و اگر گنج رحمت بر بخشی
کافران روم و هند جامهٔ جنگ بر کنند و جان و دل نثار کنند
اگر بر موافقت رسول سنگ بر شکم نه بستیم در مقام مناجات سنگ ٢ خداوندا
بر رسول تو نیز نداختیم طاعت اگرچه اندک است بپذیر و نه امید
فروشی گناه اگرچه بسیار است ببخش که نه از خشم حق خویشتن بند ٤
نکردیم ولیکن بنده ایم با فعال خیر پریشانیم و پراگنده ایم گناهکار
تو ایم و پناه جویان توییم اگرچه عیب ناکیم ملک توییم پادشاها
منکران داری سیاست جبروت خویش بر مقربان چه رانی
جباران گردن کشان داری که با تو در جنگ اند صلح جویان ایمان
را جز بی نیازی بیم ما از است بنده نوازی امید ما در ذات مطیعات
خجل شده اند قوت ایشان ده عاصیان رنجه شده اند مرهمی شان
نه دستگیر پایمال کن بیا حرز و گوشمال ده خداوندا اگرچه آنرا

نشایم که رسولت باتو از ما آزادی کند آنرا بشایم که کرمهٔ تو ما
را از آتش دوزخ آزاد کند اکر در صف جهاد جرد وار شمشیر نمی
زنیم بر در تو هر روزی و شبی پنج بار سر بر زمین می زنیم اکر
هیچ کناه بتر از کناه ما آمرزیدهٔ مارا محروم مکن اکر از هیچ کسی
طاعت بالتقصیر قبول کرده طاعت ناسرهٔ مارا بر روی ما باز
مزن اکر رفیق نباشی راه دراز دنیا کی سپرده شود اکر شفیع
کناه ما نباشی نام ما از جریدهٔ بدبختان کی سترده شود با تو
این چه سوداست امروز مارا بیاموز که چه جای فردا است مناجات
خداوندا امید من وفا کن ∴ دلم را از کرم حاجت روا کن
منور دار جانم را بنوری ∴ دلم را زنده کردان از حضوری
دلم را محرم اسرار کردان ∴ ز خواب غفلتم بیدار کردان
جو جانم منقطع شد از جهان دم ∴ تو مارا ذوق ایمان دار آن دم
جو با ایمان فرو بردی بخاکم ∴ نیاید از جهانی جرم باکم
خداوندا همه بیچارکانیم ∴ در آن هنکامه جون نظارکانیم
که داند تا بمعنی متقی کیست ∴ سعید از ما کدامست و شقی کیست

دیکر

از تو بخشودنست و بخشیدن ∴ از من افتادنست و شخشیدن

یعنی صورتی دیکر جه باکم

[illegible]

دل گم گشته را رهی بنمای ⁂ مردم دیده را دری بگشای ⁂
بد ما نیک شد چو بد رفتی ⁂ نیک ما بد گشت چو بگرفتی ⁂
بستهء خویش کن بهر خوابم ⁂ تشنهء خویش کن بله آبم ⁂

از خواجه سفیان بن عیینه رضی الله عنه نقلست که گفتی باز ندارد شما را از دعا کردن معصیت و گناه که حق سبحانه و تعالی اجابة کرده است دعاء ابلیس که بدترین خلق است و امام کفر و کافریست چون گفت رب فانظرنی الی یوم یبعثون ۵ قال فانک من المنظرین ۵ پس ازینجا امید هاست که خداوند که دعاء شیطان که امام کفرست اجابت کند چون مومن عاصی اورا بخواند کی نومید کند اگر گوئی چیست فایدهٔ دعا و قضا را مرد نیست جواب بدانکه رد بلا بدعا هم از قضاست و دعا سبب است مر رد بلارا و استجلاب رحمت را چنانک سپر سببست مر تیر را پس بیکدیگر تدافع میشود همچنین دعا و بلا و از شرط اعتراف بقضا خداوند این نیست که سلاح بر ندارند و بعد از کاشتن آب ندهند و گویند اگر قضا بنباتات سابق شده است بخواهد رست و آنک تقدیر بخیر کرده است بسبب کرده است و آنک تقدیر بشر کرده است تقدیر بسبب کرده است مر دفع آنرا سببی نیکوتر تامل کن و در یاب تا نشوی

بدانک قضا بر دو نوع است قضا معلق است و قضا مبرم است در قضا معلق رد و بلا بدعا و صدقه روا باشد اما در قضا مبرم دعا و صدقه هیچ سود نکند شیخ عبد الله انصاری اینجا گفته است الهی اگر بدعا فرمانست حکم رفته را چه درمانست لا تبدیل لخلق الله و ما یبدل القول لدی اینجا محمول است اما آنچ در دعاء امیر المومنین عمر رضی الله عنه آمده است اللهم ان کتبتنی فی ام الکتاب شقیا فامح عنی اسم الشقاء و کتبنی سعیدا و قوله تعالی یمحو الله ما یشاء و یثبت این محمول بر قضاء

تناقض بر خيزد اكنون بايد كه در دعا و سوال يك حرف نكاه
داري اكر دعا كني سه بار كني و اكر سوال كني همچنين كه از ابن مسعود
رضي الله عنه روايت است كه بيغامبر صلي الله عليه و سلم جون دعا
كردي سه بار كردي و جون سوال كردي سه بار كردي و يك حرف
ديكر بايد كه نكاه داري و آن آنست كه در اول دعا و سوال
بايد كه درود كوئي و ختم دعا و سوال هم بدرود كني كه از ابو
سليمان داراني همچنين مرويست و درين اميد اجابت
است از أيمهٔ كبار و علماء نامدار و بزركوار خواندن سورتها
بدين طريق آمده است اكر كسي را حاجتي بود ميان سنت بامداد
و فريضه جهل يكبار سورهٔ فاتحه بخواند براي دفع شر را بيست
هزار بار بخواند و اميد قضاء حاجت سورهٔ انعام جهل يكبار
آمده است و سورهٔ اخلاص هفت هزار بار آمده است و بجهت
دفع خصم سورهٔ نوح هزار بار آمده است و هر كه بعد از نماز
ديكر هر روز سورهٔ والنّازعات بخواند او را در كور نكذارند
مكر مقدار يك وقت نماز و هر كه بعد از نماز هر روز سوره عم
يتسالون بنج بار بخواند او را در آسمانها اسير الله خوانند يعني
اسير محبّت خداوند بود كه هر محبّتي اسير محبوب خودست و اكر

کسی در کاری در ماند و تدبیر آن نداند بعد از نماز خفتن صد بار
بگوید یا فتاح یا فتاح خداوند عز و جل بفضل خویش فرجی پدید
گرداند و برای دفع دشواری و مهمات سورهٔ یس چهل یکبار
بخواند و هر که بعد از نماز آدینه پیش از سخن گفتن هفت بار
سورهٔ فاتحه و اخلاص و معوذتین نیز هفتگان بار بخواند حق
تعالی او را تا دیگر جمعه از غمها و مشقتها و بلاها ایمن گرداند
و برای دفع تنگی معاش سورهٔ جمعه هر شب بخواند و هر که بعد از نوافل
و ادعیه در گوشه شود و دست بلند بر آرد دو صد بار بگوید یا ربّ
یا ربّ و هر چه از خداوند بخواهد بیابد و اگر هزار بار بگوید
بانقطاع حاجت بر آید ای برادر چون قنوط ناپسندیده بود
امید هر آینه پسندیده بود و چون امید پسندیده بود امیدوار
اولیتر که پسندیده بود زیرا که وعدهٔ مغفرت گناهان بالجمیع
مر او راست إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا چنانچه بزرگی
گفته است بیت چون مغفرتست وعدهٔ حضرت او
از کرده گناه چه باکست مرا ای برادر یکی در خطاب یَا عِبَادِيَ
الَّذِينَ أَسْرَفُوا در نگر و نمی گوید یا ایها الذین تابوا و نمی گوید
یا ایها الذین اتقوا این بشارت و اشارت مر او ترا جمله گناه کاران

یا ایها الذین اطاعوا و نمی گوید

اسراف
از حد تجاوز کردن

را عالم را بنده است اي برادر بندگان مومن ومتّقي ومطيع
وتايب در خود نظري دارند بر سر كوي كار خود گذري دارند امّا
سيه رويان گناه كار وبيچارگان شرمسار از سياه رويي خود در
هر دو جهان سر بر نيارند مَنْ كَانَ أَضْعَفُ كَانَ الرَّبُّ
بِهِ أَلْطَفُ سرّ اين معني است قطعه

نوميد نه ام از حضرت تو ؛ جبارا اگر شود گناهم ؛
زيرا كه بعفو رحمتت هست ؛ در دنيا وآخرت پناهم ؛

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مكتوب سي هفتم در عبادت

برادر اعزّ شمس الدّين اكرمه الله بكرامة العابدين بداند كه
عبادت سرمايه اوليا است وپيرايه اتقيا است وحرفت مردانه
وپيشه صاحب همتانست وفايده عمر است وثمره علم است وطريق
خداوندان بصيرت است وراه سعادت وجنّت است اما با عقبات
بسيار ومشقتهاي بي شمار دشمن وراه زن بسيار يار وهمراه
اندك واين از آنست كه راه بهشت است پيغامبر فرموده است
عليه السّلام كه بهشت را بمكروهات ودشواريها گرد گرفته اند
ودوزخ را بآساني وسهولت گرد گرفته اند با اين همه رهروي
بنده ضعيف وزمانه صعب كار دين در قصور وفتور وفراغ نه

قال عليه السلام حفت الجنة بالمكاره
وحفت النار بالشهوات

[illegible]

وعمر كوتاه

وعمر کوتاه و اجل قریب و سفر بعید عبادت توشه که ازان چاره نیست وجون فوت شد تحصیل آن ممکن نیست بس این کار سخت دشوارست و خطر او بزرگ است وازینجاست که کم کسی قصد این راه کند وانک کند کم باشد که کسی سلوک کند وانک سلوک کند کم بود که بمقصود رسد وانک بمقصود رسد اوست عزیز کرده خداوند عز وجل کار برآمده ومقصود در برآمده و بر تخت مراد نشسته واز همه آفت رسته بملک ابد بیوسته وبزبان حال میکوید **رباعی**

تا بر سر ما سایهٔ شاهنشه ماست، کونین غلام و چاکر درکه ماست
کلزار بهشت وحور خارره ماست، زیرا که برون زکون منزلکه ماست

وکفته اند اصل موانع و حجاب بنده را چهارست دنیا وخلق وشیطان ونفس دنیا حجاب آخرتست وخلق حجاب عبادتست وشیطان حجاب دین است ونفس حجاب از خداوند است جون مرید جنک بزهد زد از حجاب دنیا بیرون آمد وجون جنک بعزلت وخلوت زد از حجاب خلق بیرون آمد وجون جنک بمتابعت سنت زد از حجاب شیطان بیرون آمد وجون جنک بریاضت ومجاهدت [illegible] موافقت نفس روی بکرداند از حجاب نفس بیرون آمده بعده کشف در کشف است ومشاهده در مشاهده و بسی نکذرد

که بیند خود را در صحراي شوق و عرصات محبت افتاده و از آنجا
در رياض رضوان و بساتين انس رسيده و خلعتها و کرامتها
از حضرت مکرم و منعم يافته و حال او جنان شده که بتن در دنيا
و بدل در عقبي چنانکه در صفت اين طايفه گفته اند أَبْدَانُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَقُلُوبُهُمْ فِي الْعُقْبَى بس جون ببرند او را از دار
فاني بحضرت خداوند باقي و بمقر رياض جنت بيند آنجا نفس
فقير و حقير ضعيف خود را ملک کبير و مملکت عظيم و انعامي
و اکرامي که هيچکس بوصف آن نتواند رسيد بس زهي سعادتي
عظيم و زهي دولت بزرگ و زهي بنده نيکبخت و زهي کار
بسنديده و طالب را اين معني در سايهٔ دولت بير بجند دست
دهد و بخدمت اين طايفه و در صحبت اين گروه ميسر شود
بشرط آنکه ترک اعتراض ظاهرًا و باطنًا نه در باطن انکاري
بود و نه در ظاهر اعتراض بود اين هر دو از شوربختي مريد
بود بهر جه قول و فعل و حال و صفت بير بيند اعتراض نکند
از قصهٔ موسي و خضر عليهما السلام باز انديشد تا بترک
تصرف تواند گفت زيرا اگر مريدي مردود ولايت شيخ شود
که او را مرتد طريقت گويند هيچکس از مشايخ او را بجاي نتواند

گفته اند مريد بايد که بر ولايت شيخ عاشق گردد آنگاه از تصرفا
و اختيار خود بيرون تواند ~~بوده~~ آمد و مريد مراد شيخ تواند گشت
زيرا که اعتراض از بيگانگي است و يگانگي با وجود بيگانگي محال
بس جون يگانگي بديد آيد مريدي بديد آيد بحر المعاني

[illegible]

رسانید اما اگر مریدی صادق که بخدمت شیخ تربیت نیافته
باشد و بعذری باز مانده یا او را پیر اجازت کند آنگاه او بخدمت
شیخی دیگر بپیوندد باکی نبود چنانک خواجه ابو سعید ابو الخیر
رحمة الله بعد از وفات پیر خود ابو الفضل حسن رحمة الله
بخدمت شیخ ابو العباس قصاب بپیوست رحمة الله اگر مریدی از
پیر منکری بیند قولاً و فعلاً در بنای عجز خود شود تا گستاخ نگردد
چون جمال معاملهٔ او با شرع آراسته بود و آن یک ذلت بر سبیل
امتحان بر آن مرید نماید روزگار خود را بدان راست نکند و آن
قبلهٔ روش خود نسازد و نگوید که همه روزگار من خود چنین
بوده است مرید که آن بیند او را آنجا در باید گذشت و دیده بر
جمال معاملت وی باید نهاد که آن قوت مغفرت است نه
قوت مرید و اگر کسی را همه روزگار بر خلاف شرع بیند یا بیشتری
آنجا باید گریخت که صحبت آنچنان کسی درد و سوز را فرو
نشاند و ایمان را بی کند و ره برو بزند الغرض چاره نیست
عبادت را از علم که علم قطب است و مدار کار بدوست گفته اند
علم و عبادت دو جوهرند که بسبب ایشانست هر چه می بینی
هر چه می شنوی از تصنیف مصنفان و تعلیم معلمان و نصیحت

[illegible]

اگر برادر [illegible] کارها در وی [illegible] که آن مرید [illegible]
یعنی [illegible] [illegible]

ازین قوت مغفرت الله اعلم مراد
بود که آن زلت را مغفرت محو و باطل
زیرا که هر چیز که غذا و قوت چیزی
و این از قبیل استعارات
حیث امله است از
کما تاکل النار [illegible]
حسنات است نه حقیقت اکل و اینکه هو
قوت مرید یعنی مرید را شاید که آن ذلت
غذا و قوت خود سازد و قبلهٔ روش خود
مرید را مرض است و مرض را از هر چه زیان کار
پرهیز باید کرد و دیگر صحبت مرید بدان
نوشیده است که زلات او بحکم محبت
مدفوع گردد

زیرا که پیر آنرا برخصت کردن زیان ندارد
برخصت خود امر نا زهر قاتل

تا صحان بلک بسبب اثبات و انزال کتب و ارسال رسل و براند
[illegible]
که هر چه جز این دو کار است انکارها باطل که درو چیزی نیست
و لغویست که درو حاصل نیست و ازینست که خواجه حسن بصری
گفته است رحمة الله بطلبید این علم را طلب کردنی که از عبادت
باز نماند و طلب کنید این عبادت را که از علم باز نماند چون
معلوم شد که چاره نیست هر بنده را ازین هر دو بدانک علم
اولیترست بمقدم داشتن بر عبادت ازانک اصل وره نمای
اوست و ازین است که فرموده است پیغامبر علیه السلام که علم
امام عمل است و عمل متابع اوست و دیگر که گفت خواب کردن
عالم بهتر از نماز کردن جاهل و عامل بی علم فساد بیش ازان
کند که صلاح و دیگر که فرمود که الهام کند بعلم نیکبختان از
علم و بدبختی وی ازان سبب است که علم نیاموخت و بی علم
عملی کرد که فردا مفیدش نیاید و ازینجاست که زهاد سلف
در طلب علم مبالغت کردندی از میان جملهٔ کارها ازانک مدار
کار عبودیت بر علم است اگر مردی خدا را سبحانه و تعالی
عبادت ملایکه هفت آسمان و زمین بکند بی علم از جملهٔ
زیان کاران باشد ای برادر اکنون دانی چکنی که می کلاز و کم می

طلب کردنی

[illegible]

ناز

ای برادر چون نظر عاشق بر فضل
ربوبیت بود لا افتخار الا افتخار
و چون نظرش بر عجز عبودیت
بود لا افتقار الا افتقار ه طوالع

نازو که می سوزو که می سازکه روش روندگان راه همین است
حالتی بود که اگر عرش و کرسی بشراک نعلین همت او بندد
او بگوشهٔ چشم ننگرد بهشت و دوزخ را بخاری بارگاه علو رتبت
خود نپسندد در عین فرح و بسط بی خود این نعره زند که سُبْحَانِی
مَا اَعْظَمُ شَأنِی و حالتی در آید که خوکان و سگان عالم را برخود
درجت بیند و مغان آتش پرست را برخود فضیلت شناسد همه
مکروهات در خود درست داند و همه عیبها در خود موجود بیند هر که
بروی سنگ اندازد شکری در دهانش نهد و هر که لعنتش کند
دعایی در کارش کند و هر که قفایی زند وفایی پیش برد نشنیدیی
همان مرد که در عالم کمال فردیت بر مشاهدهٔ جمال احدیت
نعرهٔ سبحانی می زد در دم بازپسین می پیچید گفتند ای پیر
طریقت و حقیقت چه میکنی گفت زنار می برم و همی گفت در آن
دم بازپسین تنکری یعنی من آن ترک توم مسلمانم رباعی

گه با الف بوسیم و گهی درویشم ⁘ گه ما دل پر نشاط و گه دل ریشم
گه بازپسین خلق که در پیشم ⁘ من بو قلمون روزگار خویشم ⁘

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی هشتم در بندگی کردن
برادر شمس الدین را بقا باد در طاعت و بندگی خداوند ای برادر

و آن حالت است که بنده را
بمشاهدت از وصف عبودیت بکلی
و بعالم ملکیت رسانند و از
ملکیت بگذرانند و او را در ید
کرده اند تا خود باشد و خود
خود شود و آفریدگان شاد
و انا الحق از اینجاست

این اشارت بدان دارد که آن کافری از این حالت
اینکه یکبار دیگر بر مسلمان می گردد
بدان نظر که بعد از این حال است
تنکری

فرزند آدم را اگر خلاصهٔ آفرینش است سعادت در بندگی است
و عزت او در سر افکندگی است و مقصود از وجود او بنده بودن
اوست وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ۝ و از بنده
بودن با آزادی رسد خواجه ابوسعید رحمة الله را یکی پرسید و
گفت مَا الْحُرِّيَّةُ فَقَالَ الْعُبُوْدِيَّةُ سائل گفت این سوال
از آزادیست فرمود تا بنده نشوی آزاد نگردی و تا کس آزاد
نشد بوصال شاد نگشت ای برادر هرکرا طوق عبودیت در گردن
است خواجهٔ عالم اوست تا محققان گفته اند اگر در خزانهٔ
خداوند ذوالجلال والاکرام چیز بهتر را از خلعت عبودیت
خلعتی بودی بزرگترین خلعت در مقام قَابَ قَوْسَيْنِ
أَوْ أَدْنٰى بخواجهٔ عالم فرستادندی و هرگز حضرت رسالت نگفتی
در مقام عرض ملک و پادشاهی لَا أُرِيْدُ أَنْ أَكُوْنَ مَلِكًا نَبِيًّا
بَلْ أُرِيْدُ أَنْ أَكُوْنَ عَبْدًا نَبِيًّا هامهٔ همت بر عتبهٔ عبودیت
بنهاد بندگی را بر پادشاهی دو کون برگزید مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ
مَا طَغٰى تا لاجرم بیک جذبه از کعبه بخلوتخانهٔ أَوْ أَدْنٰى
کشیدند و بمقامی رسانیدند که وهم ناموس اکبر با ششصد هزار
پر بدان نرسید درین مقام حضرت ذوالجلال والاکرام از حضرت

[illegible]

الناموس
صاحب سر الملك الاكبر
جبرئيل عليه السلام

ای بصر رسول الله ای ما زاغ
رویت العجائب [illegible]
وتمکن منها وما طغی وما جاوز

الهامة
بیانه یعنی تارک

مخدوم [illegible] استعد
رسول علیه السلام را [illegible]
بردند و در مقام قاب قوسین
تعالی سلطنت جملهٔ خزاین [illegible]
بر دست رسول علیه السلام [illegible]
فرمود شما تصرف در مرد و [illegible]
جمیع حسانی و عقوبی نخواهم [illegible]
بگویند جمع حور و قصور و [illegible]
ملک فقر را اختیار کردند و از خواجه
درین محل بنده شدم با [illegible]
برادر [illegible] بود [illegible]
را آموخته که [illegible] اختیار [illegible]

حریت آن بود که بنده در زیر رق
مخلوقات نبود و علامت صحت آن
تمیز نیست از دل وی میان اشیا بی غرض
نزد یکی وی خطر و حقیر چنانکه حارثه
را بود که گفت استوی عندی ذهبها
وفضتها و حجرها و مدرها زر و نقره
دنیا با سنگ و کلوخ دنیا او را برابر گشته
بوده معدن المعانی

عبودیت

عبودیت خلعتی ساخت و در قالب مبارکش پوشانید سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا و برین معنی بود که خواجه سهل تستری رحمه الله فرمود که حضرت آفریدکار جلّ و علا هیچ چیز نیافرید عزیزتر از نقطهٔ عبودیّت زیرا که دل است که خزانهٔ معرفت اوست اکر نزدیک خداوند عز و جلّ هیچ چیز عزیزتر از دل بودی دُرّ معرفت خویش آنجا نهادی اینست معنی آنکه کفت لَا يَسَعُنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي وَلَكِنْ يَسَعُنِي قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ آسمان معرفت ما را نشایست و زمین در خور ما نیامد دل بنده مومن بود که بار رخت ما کشید آری رستم را هم رخش رستم کشد آفتاب سلطنت او بر کوه که در عالم اجسام و صور ثابت تر و عظیم تر ازو هیچ چیز نیست یکبار بیش نتافت که ذرّه ذرّه کشت وَجَعَلَهُ دَكًّا و هر روز سیصد و شصت بار بر دل مومن می تابد و او هل من مزید نعره می زند و فریاد میکند الغیاث الغیاث تشنه ام موجودات بسیار بودند و مصنوعات بی شمار لیکن با هیچ موجودی این کار نبود که با آب و کل چون ربّ العزّة خواست که نقطهٔ خاک را لباس وجود پوشاند و بر سریر خلافت

یعنی چنانکه بار استوی ما هو المراد بالاستواء عندالله عندالله
جز عرش دیکر نکشد همچنان بار معرفت جز دل مومن نکشد
معدن م

ابو یزید از سعت دایره دل
خبر داد که اکر عرش و صد هزار
عرش و آنچ در وست در کوشه
عارف کذر یابد عارف را ازان
جنید کوید چکونه خبر یابد که اذا
قورن بالقدیم لم یبق له اثر
نظر جنید بر آن کند که محدث را در
نبود هم قدیم بیند لاجرم سبحانی

بنشاند ملایکه ملکوت گفتند اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ
فِيْهَا لطف قدیم جواب داد لَيْسَ فِي الْحُبِّ مَشُوْرَةٌ عشق
و تدبیر بهم جمع نشوند تسبیح و تهلیل شما را جه خطر اگر قبول
ما نبود و ایشانرا از گناه جه ضرر جون ساقی لطف ما قدح عفو در
دست ایشان نهد فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ
یعنی ملکی شما راست روید و ایشان هرگونه روند لیکن جون ما ایشانرا
خواستیم بساط و رحمت گستردیم اگر در جبین ایشان خطی از
معصیت پدید آید رحمت ما آنرا بلطف بردارد شما آن می بینید
که سر و کار ایشان با ماست در معاملت آن نمی بینند که سر و کار ما با ایشانست

در محبت جنانک قایلی گفته است شعر

واذ الحبیب اتی بذنب واحد ، جاءت محاسنه بالف شفیع

آورده اند که روزی ابو علی دقاق رحمه الله این سخن میگفت که
وَيُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ لم يقل لطاعتهم ولا لعبادتهم جرّدا المحبة
من كل علة یکی از حاضران گفت ما جه جای دوستی داریم شیخ
گفت این ازوی پرس او میگوید نه من جون نقطهٔ عبودیت
بر اهل هفت آسمان و زمین عرضه کردند آسمانیان گفتند این
لقمه نه در خور حوصلهٔ ماست زمینیان گفتند این کار نه براندازهٔ

[illegible]

[illegible]

بازوی ماست

مخدوم و فعو دند و سخنها اند
حق سبحانه و تعالی کفت [illegible]
[illegible] الهی انا [illegible]
[illegible] با امر [illegible]
و درجات [illegible] و [illegible]
[illegible] معدب [illegible]
و [illegible] کفت [illegible] الهی [illegible]
[illegible] مخدوم و فعو دند [illegible]
سبحانه و تعالی [illegible] فعو دند [illegible]
[illegible] سبیل [illegible] ولا [illegible]
[illegible] فاما جون
[illegible] سبیل التخییر
حق تعالی [illegible]
[illegible] قعود [illegible] زند.

بازوی ماست جون نوبت عرض بدین خاک رسید جرعهٔ کرد و
در کشید و کفت هل من یزید حاصل الامر نجات و درجات بنده
را به بندکی حاصل شود بدین سبب است که مشایخ قدس الله ارواحهم
کفته اند المشاهدات مواریث المجاهدات و بر هیچ عاقل پوشیده نیست
که مجاهده را در غیر بنی آدم در بعضی حیوانات که قابل ریاضت اند
اثرهاست و قیمت ایشان بعد از قبول ریاضت از اندکی ببسیار و از
یکی بهزار رسد پس آدمی که اکمل و افضل موجودات است اولیتر که
ریاضت در وی اثر کند و آن شخص مرتاض از حضیض بهیمی و سبعی
بذروهٔ اعلی ملکی رساند و از حد ولایت ملکی بکذراند و بعالم
مقدس رساند که ملک را با کمال قدس از مقام معین تجاوز نیست امّا
نتایج آب و خاک را منتهی حضرت پاک است وَاَنَّ اِلَی رَبِّکَ
اَلْمُنْتَهَی و ایشانرا در هیچ مقام مقام نه بلکه در هر دو کون
دلهاء ایشانرا آرام نه چنانکه کفته اند اَلسُّکُوْنُ حَرَامٌ عَلَی
قُلُوْبِ اَوْلِیَائِهِ ای برادر اهل بصیرت را معلوم کشته است که
ضعیف را بقوی عاجز را بقادر و فقیر را بغنی و بنده را بخداوند
عزّ و جلّ هیچ وسیلت نیکوتر از بندکی و خوب تر از سرافکندکی
نیست آن کبران و جهودان و ترسایان دیده که در چشم مسلمانان

۱۱۸ب

جه کونه خوار نکرد ان راه در دیده خود صد هزار بار ازان خوار ترند تا خاکدر کبران را بمحاسن خود بفریفتی وانکاه بر صفتی نبودی که ازان ذرهٔ ننکت نیاید مرد نکشتی دران ساعت اکر ذرهٔ ننکت از خواجکی دامن دلت بکیرد هنوز در قدم اولی اجماع اهل طریقت است که هر که خود را بر فرعون زیادتی بیند مدبرست و کفته اند خود را از چشم خلق افکندن آسان کاری است مرد آنست که خود را از چشم خود تواند افکند تا مطرود همه دنها نکردی و قلب همه دنها نشوی و در همه ترازوها ناسره نباشی کمان مهر عبودیت مسلم کردد اکر نفس از هوی و صبی کار کاهلی و غری بپیش آرد زینهار حیله باید که در عزیمت وی موئی تغیر نپذیرد که بیشه درین حضرت شیری می کند و موری سلیمانی مرا و ترا نان و آب خوردن هم دشوارست اما از آنجا که قدرتست یک قدم دنیا بود و دیکر قدم آخرت و سیوم قدم فی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ راست عزیزی کفته است

بیت تو مرا دل ده و دلیری بین   روبه خویش خوان و شیری بین

امروز هر کسی را در علم و عبادت خود نظری و در نقد و کار خویش نکرستنی افتد فردا که دیوان استحقاق ربوبیت نصب کنند انبیاء را بینی با کمال و جمال و جلال حال خویش می آیند و حدیث علم خویش

[illegible]

آبادی

دربافی کرد قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا ج وملائکه ملکوت را بینی
می‌آیند و صوامع عبادت را آتش در زده و گویند مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ
عِبَادَتِكَ و عارفان عالم و موحدان جهان را بینی می‌آیند دست
افشان مجرد و مفلس میگویند مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ ای
برادر عزّ او همه عزّها را نعت ذل کشیده است و جلال او همه
جلالها را داغ صغار برنهاده و کمال او همه کمالها را رقم نقصان
زده هستی او همه هستیها را خط نیستی کشیده الوهیت او همه
عالم را لباس بندگی و سرافکندگی پوشانیده چشم بگشا حسرت آدم
بین و فریاد نوح شنو و بی‌کامی خلیل بین و حدیث مصیبت
یعقوب شنو جاه زندان یوسف ماه روی بین و اره بر فرق
ذکریا نگر و تیغ بر گردن یحیی بین جگر سوخته و دل کباب
محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بین و برخوان كُلُّ
شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ط. والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مکتوب سی نهم در بندگی کردن بعبادت دیگر برادر شمس
الدین زین الله تعالی ظاهره و باطنه بطاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر برادری باد که غم بندگی خود
باید خورد و بندگی درست باید کرد و بنده باید بود او خود

خواجه محمد بن خفیف را پرسیدند رحمة الله علیه
عبودیت کی درست گردد گفت چون همه کار خویش
بر مولی گذاری و صبر کنی با وی بر بلاهای وی
معدن

حقیقت یحیی آن روز بود که او را سر می‌بریدند و حقیقت خلیل آن روز که او را در آتش
می‌انداختند و خلوت ذکریا آن روز بود که او را در کشاکش اره بود چون اره بر فرق
آن ثابت قدم نهادند کسی از وی پرسید این ساعت چه میخواهی گفت میخواهم تا نیمی از من
در شرق برند و نیمی در مغرب تا جهانیان بدانند راهی که ما در وی قدم نهاده‌ایم چنین
خونخواره راهیست که در وی بر خود خود قدم نتوان نهاد
الصفا . الذکر و [illegible]

خداوندی کند بندکی کردن جیست آن کنی که فرماید بنده بودن
جیست جنان باشی که دارند زبان جون وجرا در کشی از شربت
دهندت واکر زهر بر رضا در کشی وخود در میان در نیابی که جرا
این باید آن نباید که بنده را بر خداوند اعتراض نیست وهر جه کند
اعراض نه عزیزی را پرسیدند که بندکی جیست کفت اعتراض
در باقی کردن وقضا را بر رضا بیش رفتن و زهر دهند جون
کزشتن
شیرین نوش کردن وکنج در بیشانی نا نهادن ای برادر بنده بودن
خود کاری عظیمست هفصد هزار سال آن لعین بندکی کرده بود
اما یکدم بنده بودن نتوانست علی القطع والیقین بنده آنست
که از همه نصیبها پاک کشته است واز بند آرزو وحظ خویش
آزاد شده بزرکی را پرسیدند که بندکی جیست کفت جون
آزاد شدی بنده کشتی عزیزی فرموده است که در عالم هزار
هزار عبد الرزاق وعبد الوهاب وعبد الرحمن وعبد الرحیم
یابی اما یک عبد الله کمتر بینی ای برادر هرکه حق را بنصیب
خود پرستد او را بنده نصیب خود خوانند نه بنده حق بو علی
سیاه رحمة الله علیه کفته است اکر ترا پرسند که بهشت خواهی
یا دو رکعت نماز نام بهشت مکیر و بکو دو رکعت نماز بکزاردم

زیراک

زیرا که بهشت نصیب تست هر جا که نصیب در میانست بلا و مکر
آنجا در کمین است موسی علیه السلام چون بر خضر رسید
صلوات الله علیهما دو بار بروی اعتراض کرد یکی در حق آن
غلام دیگر از جهت کشتی شکستن چون نصیب در میان نبود خضر
صبر می کرد چون موسی علیه السلام از نصیب خود جنبید که
لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَیْهِ اَجْرًا ۝ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَیْنِیْ
وَبَیْنِکَ ج اکنون که نصیب در میان آمد صحبت ما برخاست
اهل نظر چون بدیدند خود را و نصیب را کلّی از میان برداشتند
و گفتند که ما بندگانیم و بنده را ملکی و نصیبی و تصرّفی از کجا که
اَلْعَبْدُ وَمَا فِیْ یَدِهٖ مِلْکٌ لِمَوْلَاهُ اگر قبولست همان و اگر
رد است همان و اگر نواختنت همان و اگر گداختنت همان و اگر
بسوزند همان و اگر بسازند همان چه کنی خانهٔ قاضی بری یا سر
بدیوار زنی عزیزی برین اشارت کرده است مثنوی
خواهیم بکش خواه بزن خواه بدار ؛ یک رویه شدست هر چه با تو کار ؛
پس بهشت و دوزخ را بعدم بردند مفلس و بی نوا بنهادند قدم
در راه نهادند جز خداوند خویش را ندیدند و ندانستند و نخواستند
عزیزی درویشی را دید گفت از کجا می آیی گفت الله گفت کجا می

ارباب توحید می گویند لا ملک الا الله حقیقت ملک نیست بلکه خداوند را و بنده را ملکی نیست زیرا که
بنده خودی خود مال غیری است پس کسی که ملک غیری باشد او را ملک از کجا بود عبودیت و ملک
در یک شخص جمع نشود اما درین یک وارد می شود که چون بنده را ملک نباشد پس این تصرف که در ملک
وا راد
[illegible] حبت و تصرف در مال غیری مباح نه جواب آنست که شرع تصرف بندگان جایز
شرع بدو [illegible] تصرف کردن بوجه شرع ماذون باشند چنانکه در شاهد هم

سلـ
یعنی بنده که است وجید
بنده است ملک است حرم

خواهي رفت كفت الله كفت معصودت جيست كفت الله
هرجه سوال ميكرد جواب مي يافت الله عزيزي كفته است رباعي

من نام ترا بركوي خود بنكارم ∴ بس ديده بران نام نهم خون بارم
از بس كه دو ديده در خيالت دارم ∴ در هرجه نكه كنم تو ئي بندارم

طمع عوض در طاعت ونظر بر اجر وثواب بر عبادت زهر قاتلست
اكر جنانك هزار سال درين دركاه بباشي وهرجه طاعت وعبادت
در عالم است تنها تو كني بس ترا كويند كه مرا نشايي داد تو تمام داده
باشند در امت كذشته مردي سالها طاعت وعبادت كرده بود وعمر
بمجاهده ورياضت كذرانيده بر بيغامبر آن زمانه وحي آمد كه او را
بكوييد از اهل دوزخي جندين زحمت جيست بيغامبر جون اين [illegible]
وحي كه برو كزارد آن مرد در طاعت وعبادت بيفزود ودر طرب
وشادي بر خود بكشود مردمان بتعجب بماندند كفتند اين جيست
نه تو اهل دوزخي كفت من بنداشتم كه در مملكت او بهيج نيرزم اكنون
كه بدوزخ ارزيدم زهي دولت زهي قيمت اي برادر عاشق بايد كه
نوعي از انواع معشوق را بشايد اكر شايسته لطفي بود مراد او
از معشوق برآيد واكر سزاوار قهر بود مراد معشوق ازو برايد وجون
مراد معشوق از عاشق برآيد تمام تر بود در مذهب عشاق جنانكه

كفت اي

گفت ای برادر هر که خود را بتر از وی بی قدری بحکم بطلان
نسنجد از وی بندگی کردن درست نیاید گفته بزرگانست ارواح این
عزیز بوا اثرا بر سگان مزابل عرضه کردند هیچ سگی بدان التفات نکرد
درویشی در مناجات خود گفته بود الهی بمحبتم نپسندی به بندگیم
بپسند و اگر به بندگیم نپسندی بسگیم بپسند بامداد آن در راهی
می رفت سگی بزبان حال گفت دوش خود را پایگاهی بلند نهادی
و تمنای ما کردی این چه فضولی است تا ما بوده ایم موئی در وجود
ما بر خلاف او نخاسته است درویش خاک بر سر کرد و گفت بیت
ای کاش که در پای سگان تو شوم گرد ٭ آن بخت ندارم که سگ کوی تو گردم
خاک در اصل خود خوار و بی قیمت است بعد آنکه بهزار معصیت
و خلاف بیالود ظلومی و جهولی لباس شده چه بود حق سبحانه
و تعالی آن برادر را نظری دهد که خود را چنانچه هست به بیند
و علم روزی کناد تا خود را چنانکه هست بداند بفضله و کرمه درین
خاکدان و منزل اندوهان و بیت الاحزان روزی چند که مبتلا
و بی نوائی غم محزون باخر در صحبت رضا بدرقهٔ خطاب عزت
ارجعی بجای کرامت باز گردی و عزت خویش بینی فردا که آدم
صلوات الله علیه با فرزندان خویش در بهشت درآید از درهاء

بهشت از غایت انبوهی آواز برآید ملایکه ملکوت بتعجب نگرند
و می گویند که این آن مرد است که از بهشت برهنه بیرون کرده بودند
مردان این راه شناخته اند که اندوه و غم این حدیث چه قدر دارد
بیت مرا دلی است اگر ساعتی غمش نبود، بغمگنان شود و غم همی ستاند وام
سنت جاری برین است ای دنیا داران شما را دولت و نعمت و سرور
ای عزیزان شما را محنت و شرور قومی را جنان و قومی لجنین
نعمت و عافیت بهر کس بدهند اما بلا و محنت بهر کس ندهند فرعون
را بر چهار صد سال ملک و عافیت دادند و در آن با وی مضایقت
نکنند اما اگر ساعتی درد و سوز دل موسی خواهد ندهند
ای نعمت و دنیا نگر تا کجاست گردن افراشته یک تاج و هزار
بر سرش نه و ای محنت و اندوه ما نگر تا کجاست افتاده لگدی
بر سرش زن گفته اند اگر بتقدیر در آن ساعت که اره بر سر زکریا
علیه السلام نهاده اند که چه چیز خواهی از جمله اعضا او آواز
برآمدی که آن میخواهم تا ابد الآباد بر سر من این اره می رانند
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب چهلم در کلمهٔ طیبه برادر شمس الدین سلمه
الله بداند که مرید پیوسته در حمایت کلمهٔ لا اله الا الله پناه گاه

سالک راه مسافت دارد و این زمان که مومنان در آیند در بهشت از کثرت انبوهی
آوازی برآید که فرشتگان حیران مانند زیراکه فرشتگان اول حال آدم صلوات
الله علیه دیده بودند که چگونه از بهشت بیرون کردند و این نجات بینند
حیران مانند [illegible] را بر بدیع شد فرشتگان را از احوال آدمی در دنیا خبر
نیست نمودند هست ظاهر حال آدمی بدانند نه باطن

المضایقة الکبیر [illegible]

سازد

سازد و درخلا و ملا سرًّا و علانیةً بیک طرفة العینی ازین
کلمه که حصار ربوبیت بیرون نیفتد خواجهٔ عالم صلی الله علیه
وسلم فرمود حَاکِیًا عَنِ اللّٰهِ تَعَالیٰ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ حِصْنِیْ
فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِیْ اَمِنَ مِنْ عَذَابِیْ پروردگار عالم جلّ و علا
فرموده است لا اله الا الله حصار منست و هر که در حصار من در آمد
از عذاب و عقاب من ایمن گشت و بحقیقت اینست که مرید تا در
راه است همه خوف و خشیت راه زبان برجایست چون بحصار
حصین و قلعهٔ متین خداوند خویش در آمد ایمن شد و دلش
مُطمئن گشت حکمت این تقاضا کرد که از کلمهٔ نفی و اثبات حصار
سازد تا روندگان راه توحید چون بدان حصار در آیند از شرّ
قطاع طریق یعنی نفس و شیطان ایمن گردد چون مرید را چشم
باطن در عالم توحید گشاده گردد وجودی را که بایجاد موجود
گشته است غیر یابد و نفی غیر شرط توحید داند آتش غیرت
برافروزد و ما سوی الله را بسوزد زیرا که نفی و اثبات از
صفات بشریت است و تا مرید از عالم بشریت نگذشته است هنوز
در عالم توحید نرسیده است نزدیک فقها نفی بعد اثبات آید
و نزدیک اهل لغت اثبات بعد نفی آید و عارف از نفی و اثبات

الحصین
جای استوار

خود هر دو شرک بود زیرا که اثبات از سه چیز چاره نیست
تا اثبات درست آید مثبت و ثابت و اثبات و در نفی نیز سه
چیز بباید تا نفی درست آید نفی و نافی و منفی آنکه دو می گوید
شرک و ملحد بود آنکه یکی بیند چون مومن مخلص و موحد گردد
عجب چون غیر را وجود نیست کرا نفی کند و چون تو خود نه
چگونه اثبات کنی شیخ هروی رحمة الله این اشارت کرده است
رباعی از نفی و اثبات برون صحرائی است ؛ کین طایفه را دلم میان
سودائی است ؛ عاشق چو بدانجا برسد نیست شود ؛ نی نفی و نه اثبات
در او را جائی است ؛ این کمال توحید و قدمگاه منتهیان است
بادیه لا اله قطع کرده و بکعبهٔ الا الله رسیده شربت مِنْهُ بَدَا
وَاِلَيْهِ يَعُودُ چشیده خواجه سنایی رحمة الله گوید مثنویات
تا بجاروب لا نروبی راه ؛ نرسی در سرای الا الله ؛
ای صدف جوی جوهر الا ؛ جامه و جان بنه بساحل لا ؛
رنگبر دجهان عشق دوئی ؛ چه حدیث است این حدیث توئی ؛
گفته اند چون جانوری در میان توده نمک افتد نمک گردد چون
مخلوقی را در مخلوق این اثر باشد که وی را از وی می ستاند
و بوصف خود می گرداند چرا سلطان وقت حقیقت را این اثر

وقوف

نیود ذکره الله بالخیر می فرمود مرا از همه بلا بوی فراق می آید و از البه بعود بوی [illegible] آید
زیرا که آنچ از و پیدا شود او باشد ای برادر آنچ از و پیدا شود در نه تا پیدا شود او را با او دوی
نبود و ذلک سر لا یمکن کشفه بلسان المقال علام آن سالکم که [illegible] جمله بلا و الواح در [illegible] است
ارجعی الی ربک باز طلبد و باید ای بارکش از خیانه راه [illegible] مرا [illegible] اخبار کنند و [illegible] نهایت
الاظهار کند [illegible] اول جواز و بود دل کشته ز من آخر نه بد [illegible] سر بسته [illegible]

[illegible]

وفوت نبود كه بنده را در حال استغراق بمشاهده وي را از وصف
بشريت باز رهانيد و بعالم ملكيت رساند و از مقام ملكيت بگذرانيد
واو را در نيست كرداند تا خود باشد و خود كويد و خود شنود
واو در ميان ۱ نشانه عزيزي كويد بيت

در شهر بكوي يا تو باشي يا من ؛؛ شوريده بود كار ولايت بدو تن

ثَمَنُ الْجَنَّةِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يعني هر كه بنظر توحيد نكريد
وجود موجودات غير ديد و ما سوى الله را فاني و مستهلك
يافت و بعده همت سوى عالم وحدانيت شتافت بها بهشت
بداد و خلعت تصديق صَدَقَ عَبْدِي بوشيد و شراب وفاء
ثَبَتَ حَقُّهُ ۳ عِنْدِي نوشيد جنانك حضرت رسالت فرموده است
اِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَقُوْلُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ صَدَقَ عَبْدِي
اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا اِشْهَدُوْا مَلَائِكَتِي اَنِّي قَدْ غَفَرْتُ بِصِدْقِهِ
قَالَ كَا بِصِدْقِهِ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ جون بنده بصدق كفت لا اله
الا الله آفريدكار جل و علا فرمايد راست كفت بنده من نيست خداي
جز من كواه باشيد اي فرشتكان من بصدق قول وي جمله جرايمش
دركذاشتم و اين كواه كرفتن ملايكه بمغفرت بنده براي آنست
كه ايشان بر وجه طلب حكمت كفته بودند اَتَجْعَلُ فِيْهَا

۱ اصلا نسبت الذاتي كسى از دنيا بد اورا
بوصال حق او بلند شعر [illegible] منتحل
نبود بايد يعني كسى بلكه بكفر و كشف بكنند
سبحاني و انا الحق و ليس في جبتي
و اخبار [illegible] از اين مقام خلق ده

۲ يعني جون كسى بشنود امت خويش را كه بر خلق اظهار كرد
اورا از دنيا بايد بود بايد (ع) الكرام مخفي دارد
فانه بود لفظ مبارك جلاد و جهان [illegible]

۳ اى ثابت شد حق ثابت شده
نزديك من

جواب سوال مقدر

مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا چون ایشانرا محبت ماست گناه چکنند
بها جاکه محبت اهل عیب برخاست خواجه عالم را خطاب
کردند فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اورا گفتند بدان و دیگرانرا
گفتند بگوئید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ برانست که حجاب بشریت وی
در غایت رقت بود و لطافت شعاع آن نور که در وقت
ظهور وی در وی مودع بود آن حجاب رقیق را محو کرده بود اورا
عیان شد آنچه دیگرانرا غیب بود پس تصدیق غیب را اظهار
نتوان اهل مشاهده و عیانرا اعتدا. بعلم پس خطاب در حق
غیر وی این اهل قُولُوا اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ گفته اند چون
سید کاینات از ولایت نبوت در عالم وحدانیت ببصر بصیرت
نظاره کردی از کمال وله و حیرت خواستی که وجود شی در زاویه
عدم متواری گردد و مفاصلش از هم گشاده گردد و از عالم
انسانیت بیرون افتد اما لطف محبوب شحنه گشتی و از
برای تبلیغ رسالت بولایت نبوت باز آوردی تا گاه گاه
صدیقه را گفتی کلمینی یا حُمیرا با من کلمه چند از مصالح
خود باز ران و این سریست عظیم مقصود آنکه رستگاری
بنده جز در پناه این کلمه نیست در خبرست که یُؤْتَى الرَّجُلُ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

یوم القیمه

يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَى الْمِيْزَانِ فَيُخْرَجُ لَهُ تِسْعَةٌ وَ
تِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِنْهَا مَدَّ الْبَصَرِ مَكْتُوْبٌ
فِيْهَا خَطَايَاهُ وَذُنُوْبُهُ فَتُوْضَعُ فِيْ كَفَّةِ الْمِيْزَانِ
وَيُخْرَجُ قِرْطَاسٌ مِقْدَارُ اَنْمُلَةٍ فِيْهَا اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ فَيُوْضَعُ
فِيْ كَفَّةٍ اُخْرٰى فَتَرَجَّحُ عَلٰى خَطَايَاهُ جون خلق در
عرصات حاضر آیند و میزان عدل نصب کنند دران مجمع بندهٔ
را بیارند نامهٔ اعمال او نود و نه سجل بود طول هر سجلی جشم
دیدی بود حاضر کنند و در کفهٔ میزان نهند وآن جمله سیّات
وخطیّات بنده باشد بس از خزانهٔ عزّت کاغذی مقدار انکشتی
که در وی کلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله مکتوب بود بیارند
و در کفهٔ دیکر نهند بران سجلات غالب آید بنده از وعیدها
هاویهٔ و درکات خلاص یابد و در ساحت فردوس در درجات
وکرامات فرود آید بزرکی کفته است هرکرا اجازت دادند امید
کرشامش دهند شب و روز در کفت وکوی این کلمهٔ ساعات خود
مستغرق چنان کرداند که بر جمله کلمات دیکر غالب این بود در رنک
لیکن قافله بکذشت و وقت تنکست و فرصت عزیز اکر وقتی چند

تربت نماز کند چنان تصور کند که چندان معصیت کرده است
نه چنانک قرائتی اگر شبی دو رکعت نماز کند روز دیگر منت
هستی خویش بر آسمان و زمین نهد و از ذرات وجود او بوبال
حال این بنامی آید ای سلیم دل اینجا از کعبه بتخانه می
سازند و عابد هفتصد ساله را لعین ابدی کرد است چه دیده
و در علامت خردکشائی مرد محقق باید نه قرائتی مرد قرآن
بود که شبی دو رکعت نماز کند و آنگاه روز دیگر خواهد که
عالم از آن حدیث پر کند اما محقق آن باشد که از شرق تا
بغرب بر از سجده کند و آنکه باب بی نیازی فرود آرد
و در قدم اول مفلس و بی نوا بود عزیزی میگوید روزگار
خود را مطالعه کردم در عمر خود چهل گناه کرده بودم از
هر گناهی سه هزار بار توبه کردم هنوز در خطرم ای برادر
اگر توانی که بر خویشتن هیچ چیز نپسندی کاری عظیم
و نیکو بود آن مردان که درین راه آمدند با خود جنگی کردند
چنانک آن جنگ را هرگز صلح نبود والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب چهل یکم در الایمان عریان برادر شمس الدین
زینه الله باخلاق الایمان بدانکه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

در علم

اشارت

ترجمه ایمان برهنه است و پوشاک او
پرهیزگاری است ۱۲

سبب الا دو چیز دان عقل ایمان یکجا بیند
اچشم ایمان دو چیز نه بیند هیچ

جمله ایمان عریان و
ایمان عریان

زرہ قول الایمان عریان
عه سه قدس سره
مکتوبات حضرت شیخ یحیی

اشارت چنین کرده است اَلْاِیْمَانُ عُرْیَانٌ وَلِبَاسُهُ التَّقْوٰی
در ایمان بند نیست ایمان بندگشاست ایمان کلید بندهاست
نه ایمان بندست عقل بنداست و ایمان گشاینده هر بند را از هر
درخت آفرینش در آمده است برهنه باید شد تا جمال ایمان
او را آشکارا شود اما تو عاشق وجود خودی برگ آن نداری
که کلاه خواجگی از سر توانی نهاد و نام نیکو را بنام زشت بدل
توانی کرد و سلامت توانی فروخت هر روز از مدرسه خرامان
بیرون آیی و در صومعه شوی تا کلاه خواجگی و بارگاه
پارسایی و علم و جاه بلندتر افراشته‌تر شود و زبان درازتر
گردد و میدان سخن فراخ‌تر شود و استیلا و گردن‌کشی تو
بر خلق بیشتر شود و بر عام بعلم خود را فضل نهی و بر خاص
بزبان معرفت خود را برتر دانی ای برادر بحقیقت دان که این
بضاعت ناسره را و ترا درین حضرت راه نیست لقمه که حوصله باز
را آفریده اند در حوصله ما گنجشکان کجا گنجد قبایی که بر بالای
صاحب دولتان دوخته اند بر قد ما بی دولتان راست کجا آید
هر نظری را که بر افروختند جامه بر اندازه تن دوختند هر روز
سخنی باریک‌تر و روزگار تاریک‌تر باریکی در زفت می باید نه در

را بملامت

لذت اگر گفت داد خود از ما هرزه گویان فردا نخواهد با ما همان
شد که با فرعون و نمرود و با بوجهل و بولهب خداوندان آن
دین را خود سخن نیست که همه نسبتها از ایشان فرو دریخته
دامن ایشان از هرچه گرد آفرینش برو نشسته است پاک و ذات
ایشان از هرچه داغ حدث دارد و رقم کن فیکون کوتاه تجلی
بدل تافت تا ایشان بنور تجلی او را بدیدند و در رویت او مستغرق
گشتند و خود را ندیدند و خود را نبودند و از شادی بود وی
خود را فراموش کردند بکلی خویش او را بودند گفتند و نگفتند
شنودند و نشنودند رفتند و نرفتند نشستند و نه نشستند در بود
ایشان بود نه بود در گفت ایشان گفت نبود گویندگان گنگ بودند
در شنود ایشان شنود نبود شنوندگان کر بودند جاهلان بودند بر
با حوال الخلق و عاقلان بودند در حضرت حق خاک این عالم
و آن عالم از اقدام ایشان خبر ندارد بدل با حق و بتن با خلق
نیک اینان مخلوق را نه نصیب شود را که ایشان خود نبودند هر درا
بر کار حکم نکنند بذوق حکم کنند مرغ را بپریدن حکم نکنند بر
فرود آمدن حکم کنند گو کس بلند تر بر دو سین بو هر دار فرود
آید باز بلند نبرد و لیکن صیدی که کند زنده کند که آن زنده ١٠

[illegible] وار ذوق بود

ذوق بود

ذوق بود پس زندگی طلب باید کردن که جان محرم آن زندگی
نباید وبجان آن زندگی نیاید هر که بجان زید غلام اسباب
باید بود وهر که بحق زید همه اسباب غلام او بود وباحق
زیستن چیزی عالم توحید نبود وآن در نادیدن خود است
که مَنْ يَرَيْ نَفْسَهُ فَقَدْ اَشْرَكَ در دیدن خود بیدا آمدن
نیست وبیدا آمدن از غرامت خالی نبود که غرامت بو بیدا
آمدن افتد نه بینی آبی که حق تعالی از و فرزند آید مادام
که در جای خود است حکم شرع بروی متوجه نشود وغسل
واجب نیاید جون از جای خود در صحرا بدید آید غرامت
غسل برو واجب شود خواه بروجه حلال خواه بروجه حرام
هر گوینده در گفت خود بیدا آمد خواه کلمه لا اله الا الله گو
خواه انا ربکم الاعلی اینجا معلوم کن تاویل قول امام شبلی
رحمة الله علیه که گفت اِنْ صَلَّيْتُ اَشْرَكْتُ وَاِنْ لَمْ اُصَلِّ
كَفَرْتُ اگر نماز گزارم شرک بود واگر نگزارم کفر بود هر علمی
که ترا بتو دواند آن علم بحقیقت حجاب تست وهر علمی که
ترا بدو دواند آن علم بحقیقت است وعالمانی که در بند حواس
خمسه ماندند از آن است که علم ایشان از راه محسوسات حاصل شده

یعنی هرکه دیدن ذات خود را بیند تحقیق
شرک ورزید م م

خواجه بایزید قدس الله روحه یکی را در مسجدی دید که
نماز میکرد گفت اگر میپنداری که نماز سبب رسیدنست بخدای
تعالی غلط میکنی که همه پنداشت است نه مواصلت اگر نکنی
کافر باشی اگر ذره بچشم اعتماد بوی نگری مشرک باشی ه ذکر

حماد اربنی سرکردیدن نماز نجاش
اورده اند فتوی نماز بیکه جون از
نماز فارغ شد گفت الحمد لله علی معا
واستغفر الله عن التقصیر پیری بانگ
بروی وگفت بزانی که تو موحدی بود
حرکت کو نه الوقت تا نماز می دیدی غیر
بحجاب دی نماز تو صود نیست وحد بیغ
حق نیغ بنود م م م

است وهر که در بند محسوسات بماند محجوب گشت از فواید غیبی
باز مانده وعلم که بزاید از قعر چشمهٔ زندگانی زاید تا او را
بمدد حواس حاجت نیاید در عالم حواس هرچه رود بتوقیع
روزگار او رود هر علمی که ترا بتو مشغول نکند وآن را بتو مشغول
نکند آن علم حجاب راه نیاید استاذ ابو القاسم قشیری
رحمة الله علیه گوید ما علم که کسب کردیم در حال فترت کسب
کردیم اما هر که بدانش خود فرود آمد و منزل کرد با او نباید
آویخت که او در حجاب حرف مانده است همچنانکه کسی بادام دارد
اما مغز بادام برو پوشیده است بادام ببیند در پوست و حلاوة
نه در پوست است و نه در مغز است پوست پوشش معنی است تا
معنی بر هر نا اهلی ظاهر نشود این حدیث از دفتر علماء
ظاهر بر نیاید اگر این حدیث پیش علماء ظاهر بر خوانی ترا گویند این
سخن بیهوده است و تعطیل شرع است و قومی دیگر گویند
که این جبر محض است بدانکه این نه جبر است و نه قدر نه تعطیل
شرع این توحید محض است کسی برین اشارت کرده است بیت
بنده جایی رسد که محو شود ؛؛ بعد از آن کار جز خدایی نیست
ای برادر آن کلیسا شاید که مسجد گردد و آن خرابه در ابود که

بادام نبیند در پوست صح

حلاوة صح

جا اصلاح

جاء صادر مملوک کرد اما اسباب حصول میان جریان سنت الهی
است پارهٔ آهن ظلام تاریک شاید که آینه شود که عکس اشیا
در وی نماید اما از بعد آنکه استاد او را در کورهٔ آتش در آرد
وبر سندان سخت بکوبد واز خبث وکدورت پاک پس صقال
را بفرماید تا زنگ از وی بزداید اول چیزی که در وی پدید آید
جمال صقال بود هم برین قیاس پارهٔ وجود بشریت در کورهٔ
ریاضت باید انداخت وبر سندان مجاهدت باید کوفت
پس بصقال عشق باید سپرد تا زنگ صفات انسانیت از وی بزداید
در حال عکس عالم معنی در وی پدید آید و روا بود که پادشاه
را برای دیدن جمال شاید چنانکه کسی گفته است بیت

ما آینه‌ایم و جمالی دارد ٭ او را ز برای دید او در باییم ٭

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب چهل دوم در صدق ایمان

برادر اعز شمس الدین بداند که راستی ایمان بزرگ داشت
خداوند است و ثمرهٔ بزرگ داشت شرم داشتن از خداوند است
که چون ایمان بود شرم را مشاهدت بود چون مشاهدت
در پیش آید تعظیم بجای آید چون باطن را تعظیم آمد ظاهر
تبع باطن آید چون باطن را تعظیم ببیند شرم دارند از

[illegible]

کمال حسن معشوق [illegible] آینه [illegible]
عشق بخوان دیدار [illegible] معشوق
عاشق برای اظهار حسن معشوق
باید [illegible] معشوق وازوجود
[illegible] حسن [illegible] است [illegible] برای اظهار
همه مستغنی اما [illegible] باید [illegible] معنی
[illegible] بر وجود آینه [illegible]
صوری دارد [illegible]

فإن قیل اذا خطر ببالک ان الله لم یوجد لعرض یرجع الیه بحال انه لغیر عرض وهو امتناع بحال الامن طریق الطبع المحض والایصل
الله بذلک فاعلم ان هذا السؤال قد تحیر فیه اکثر العلماء وهو الخاطر الذی خطر داود علیه السلام حیث قال یارب لم خلقت الخلق فقال
کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف ولا یتصور ادراک ذلک الا للعارفین وانما نصیب العلماء ان یستدل علی وجه من وجودات
الموجودات وذلک بعد ما یتحقق عنده ان الله عالم بالجزئیات بحیث لا یتشکک فیه [illegible] اذا تحقق [illegible]
الیه ویتحقق بعد ذلک علمه بالجزئیات ظهر له بعد ذلک لا محالة ان ایجاد الواجب [illegible] بالایجاد صفة ضروریة الوجود للذات
الذات کما ان القدم [illegible] للواجب اذ لا یکون [illegible] فلا یجوز [illegible] لا یکون صدر عنه الخلق وکان قول
غایة ما کان قصد الوجود [illegible] لم یکن واجبا [illegible] لم یکن موجدا ایضا لم یکن واجبا فمن تحقق
[illegible] الوجود [illegible] ضرورة الوجود [illegible] مصدقا بها

فاعلم [illegible] ازنقائص شود [illegible] مظاهر شود قابل
[illegible]
صورت ملکوت [illegible]
ازوی [illegible] حکمت [illegible]

بمنزله چشم در آخرت است چنانکه چشم در آخرت بیند دل در دنیا ببیند
چون خواهد که جمال خود بیننده را نماید در چشم و دل عاشق نور صفات خود عطا
کند تا آن نور صفات ذات را ببیند ۶۶

خلاف کردن و مشاهده نزدیک این طایفه دیدار باطن باشد
نه دیدار ظاهر و این لطفی است کوتاه لیکن علم هر دو کون
در زیر وی است و جمله سخن آنست بهمان مقدار که سرّ
بحق مشاهده افتد غیر حق ازوی ساقط گردد چون کمال
غنی حق مشاهده کرد همه طمعها ازوی ساقط کرد و چون
کمال قدرت حق مشاهده کرد همه خوفها ازوی ساقط کرد
و چون کمال لطف حق مشاهده کرد او را با حق چنان انسی
افتد که انس غیر حق ازوی ساقط کرد و چون کمال فضل
حق مشاهده کرد رویت افعال و احوال ازوی ساقط کرد
و چون کمال کرم حق مشاهده کرد او را با حق چنان انبساط
بود که همه کون را بوی حاجت افتد و چون کمال قهر حق
مشاهده کرد همه تدبیر و رای ازوی ساقط کرد و چون
بی علتی افعال حق او را مشاهده کرد بر هیچ افعال
خود او را اعتماد نماند و چون جلال حق مشاهده کرد
از بیم قطیعت او را قرار و آرام نماند سرّانیست که کوت هنوز
هیچ نه در محمل و چندین جرس ، هیچ نه در کاسه و چندین مگس ،
خلوت خود ساز عزم خانه را ، باز گذار این ده ویرانه را ..

قوله تعالی لتعلموا ان الله علی کل شیء قدیر
ای لازم غرضه [illegible] که غرض خدای [illegible]
عالم ابتدا و این جمله بزرگ است از وجود [illegible]
غرض خدای تعالی از آفریدن عالم
گروهی گفتند خدای را [illegible]
عالم زیبا کرد مالک عیانست هر چه کند [illegible]
در آن نباید کرد گروهی گفتند غرض وی [illegible]
نفع بندگانست گروهی گفتند غرض از
از خلق او داند و بس زیرا که از فعل [illegible]
گروهی گفتند غرض وی از خلق عالم [illegible]
معلوم نیست [illegible]
از خلق عالم آنست که [illegible]
اید و پدید آن [illegible]
اید طاعت و معصیت بدانستن [illegible]
و عقوبت محمد [illegible] حکمت
در آفریدن عالم اظهار صفات [illegible]
حدوث [illegible]
الله علی کل شیء قدیر [illegible]
گفت لتعلموا ان الله علی کل شیء [illegible]
گفت لیجزی الذین اساؤا بما عملوا
دیگر گفت لیجزی الذین امنوا و عملوا [illegible]
اینجا غرض دیگر گفت و اینجا غرض دیگر
تناقض بود جواب اینجا که گفت لیجزی [illegible]
اساؤا بما عملوا ان غرض [illegible]
گفت لتعلموا ان الله علی کل شیء قدیر
غرض کلی است این [illegible]
اکنون غرض از عالم اینست که لتعلموا [illegible]
بجد اند کمال قدرت و علم خدای را [illegible]
کم روا نباشد که خداوند [illegible]
را و آن غرض خاصا [illegible]
[illegible]
کم برانند و گفته الله [illegible]
لا جرم این غرض حاصل [illegible]
اند ازین علم تفسیر [illegible]

می اکر

بس اکر جندانی صدق ایمان نباشد که مشاهده یابد بارکم
جندانی صدق ایمان باید که بداند که اکر من مشاهد حق
نه ام حق مشاهد منست همجنان بتعظیم دارد که از مخلوقی
دارد بس انکه روا ندارد که خلق از وی به بیند روا ندارد که
خالق از وی به بیند واین بزبان اهل معاملت است اما نزدیک
اهل حقیقت این خود کفرست که اکر شرم از حق تعالی هم
جندان بود که از خلق نزدیک وی خلق با حق برابرست
وانک اورا اعتقاد این بود کافرست بس حال ما سیاه رویان
که مارا شرم خلق از خدای تعالی بیشترست جکونه بود کجا
من و کجا تو ایمان ازین جاست که کفت **بیت**

جون مرد دین نبودم کیش مغان کزیدم ۞ دین رفت از میانه زنار می نه بینم

اکر یک تاویل بزرکان نبودی درین مسله دمار از من و تو دیرست که
برآمدی از درکاه اسلام رانده و در بتکده جای نه **بیت**

ای برهمنی بارده رد کرده اسلام را تا جو من کمراه را در بیش بتی هم بار نیست

واین تاویل انست که همواره خلق از ایمان ترسان باشند و بر کرم
کریم اعتماد دارند بس ترک مبالات از من و تو نه از بی حرمتی
است ولیکن از کمال کرم حق است و بسیاری کرم و بسیاری تجاوز

مبالات
باکی و اندیشه داشتن
از حرمت

شیخ الاسلام عبد الله انصاری
فرموده است [illegible]
که اعتماد بر دوستی است

او بنده را بجلاد بکند و باز جون مخلوقات تجاوز نکنند از لوم
ایشان بنده ترسان باشد برین معنی است نه بر معنی تقدیم
خلق بر حق برین بل تاویل بزرگان امید باقی می ماند و اکر نه
زنار خود که ایمان می بنداشتیم بجشم خویش دیدیم ازین جا که
آن سوخته

رباعی

دستور نیست هر آنچ بنکاشته ایم بفکند نیست هر آنچ برداشته ایم
سودا بود است هر آنچ بنداشته ایم دردا که بعشوه عمر بکذاشته ایم

وان جنانست که خواجه یحیی معاذ رازی رحمه الله کفت واسوتاه
[illegible]
وان عفا الیس یعلم ما فعلت جون این قرب علم بنده داند
که حق همی بیند و همی داند میان بنده و میان معصیت هزار حصار
آهنین کردد که حال بنده اندر وقت بمعصیت کردن از سه حال
بیرون نیست یا جلال حق فراموش کرد مکافات نسیان با وی این
بود نسوا الله فانسیهم یا خود نمی داند و از جلال حق
خبر ندارد اکر حالش اینست خود خداوند را نشناخته است
و یا همی داند و یاد دارد با این همه جفا میکند بی حرمتی است اکر
صد هزار ایمان دارد یکی با وی نماند نه بینی جون آن بزرک را
رسیدند خدای را بجه شناختی کفت هرکز قصد نکردم بمعصیتی

[illegible]

[illegible]

مکرانکه

مگر انکه چون نزديکي خداي تعالي ياد کردم از وي شرم داشتم و
بگذاشتم واين قرب قرب قدرت بيند توانايي وي بگرفتن بهر
نفسي وبهر لحظتي وبهر خطرتي تا حال وي چنان کرد که بيش
خلاف نيارد انديشيدن بجوارح کي تواند آوردن وشايد که اين
قرب قرب معرفت تعظيم باشد وبمقدار تعظيم حرمت باشد
وبمقدار حرمت شرم باشد وبمقدار شرم از مخالفت دوري بود
هرکرا از جفا دوري نيست شرم نيست وچون شرم نيست حرمت
نيست وچون حرمت نيست تعظيم نيست وچون تعظيم نيست
مشاهده نيست وچون مشاهده نيست معرفت نيست ازينجا
معلوم کن فتوي صاحب شرع که اَلْحَيَآءُ مِنَ الْاِيْمَانِ وَلَا اِيْمَانَ
لِمَنْ لَاحَيَاءَ لَهٗ ونيز گفت اَلْحَيَآءُ مِنَ الْاِيْمَانِ بِمَنْزِلَةِ
الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ چون هيچ جسدي بي سر بقا نيابد دليل
است که هيچ ايماني بي شرم بقا نيابد . رباعي

اي دل فاسق بگو اين چه تبه کاريست ،، فسق نباشد نکو اين چه گنه کاريست
دعوي مهر و وفا ميکني اي بي صفا ،، ترک نکويي جفا اين چه وفا داريست

قيل اَلْمُؤْمِنُ مُنِيْبُ الْقَلْبِ اِلٰي رَبِّهٖ مومن منيب القلب
بسر آرنده کار خويش بود يعني هر وقتي که باشد وبهر حالي که باشد

مراد ازين حديث نفي نفس ايمان نيست بلکه نفي اوصاف واخلاق ايمانست چنانکه گويند فلان
مردي ندارد نادرست ازين نفي نفس مردي او نمي خواهند بلکه نفي اوصافي که مردي دارند
بعضي آنچه اوصاف مردي بايد درو نيست اما اهل سلوک که در مقام خويش از روي اعتبار بر نفي نفس
ايمان رانند وگويند در هر چيزي مقصود معتبر است نه نفس آن چيز پس بفوت مقصود فوت عين
بود پس نفس ايمان با اخلاق واوصاف کذا ايمان است چنانکه فقها گويند اذا خلا ان مقصود
فقد فات [illegible]

منيب
بازگرونده بسوي خود
و توبه شنونده

[illegible]

بخداوند خویش بازگرد و بیان این قصه سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر
است صلوات الله علیهما یکی نعمت یافت وآن دیگر بلا و نعمت
با بلا ضدند ولیکن هر یکی را از ایشان از آنج بود بخداوند بازگشت
وآنک با نعمت بیارامید و بمنعم بازگشت بشکر نعم العبد ثنا یافت
وآن دیگری اندر بلا مُبلی دید بصبر بوی بازگشت واز بلا ننالید
نعم العبد ثنا یافت ودر جمله رجوع بحق عز و جل آنست که هرچه
مر بنده را پیش آید اندر دنیا از دو بیرون نیست یا نعمت است یا بلا و بهر دو
بحق توان رسید واز حق توان برید واندر حکم آخرت نیز از دو
بیرون نیست یا طاعت است یا معصیت و بهر دو از حق توان بریدن
وبحق توان رسیدن بریدن از حق بهر دو آن باشد که طاعت خود
بیند ومعصیت نه بیند چون طاعت خود دید منت حق فراموش
کرد وچون معصیت ندید حرمت حق فراموش کرد واین هر دو بنده
را قطیعت بار آرد واما بحق رسیدن بهر دو چنان باشد که طاعت
نه بیند ومعصیت بیند چون طاعت نه بیند کمر مفلسی بندد و
بتضرع وسوال پیش رود نه باستحقاق همه نظاره منت کرد
نه نظاره حرمت وچون معصیت بیند بمعذرت پیش رود نه بی
حرمتی دیدار تعظیم حر او را از معصیت باز دارد وهر دو حر را

سبب وصول کرده ستاینست که بزرگی گفت بیت

فسقی توبه باشد پایان کار او ٭ بهتر ز طاعتی که به پندار سر کشد ٭

ولغنه انه المؤمن محترق بغربته صارخ من بعده

مؤمن سوخته قرب وی بود و فریاد کننده از بعد وی بود

ازینجا گفت بیت

با نقش قباچه عشق باز د ٭ آنکس که بدید کبریا را ٭

هرچند قرب یافته باشد فریاد همی کند گوییی نیافته است چون مطلوب را نهایت نیست هرچند جوید هنوز ناجسته است و هرچند یابد هنوز نایافته است ازین معنی سوخته قرب باشد و فریاد کننده از بعد ازین است که گفت بیت

تا یار جمال خویش بنمود ٭ مسکین دل من کهی نیاسود ٭

و شاید که معنی آن بود که داند قرب بمن نیست و بعد بمن نیست هر دو بحق است و چنانک وی بکس نماند کار وی کس نماند شاید که مر بعد الباس قرب بوشد و قرب را الباس بعد بوشد که کار وی بر قیاس راست نیاید چون چنین باشد هرچند بر خویشتن خلعت قرب بیند انکر بعد ایمن نباشد و خوف همه نعمتها را تحت کرده اند و لذت از همه نعمتها بستاند از خوف مکه لذت

بنده چون داند که من نزدیک خداوندم
مجاهدت و ریاضت شدم باید که در خانه
نه پندارد که حقیقت قرب حاصل آید
زیراچه روا باشد صورتا قرب بود و
مکر باشد و یا چون خود را سبب شقا
غیر از خداوند بعید بود باید که
نه پندارد که حقیقت خ بعید شد
زیرا کر روا باشد بعدی بر صورت بود
زیراچه کار خداوندی بی شمار است نه

۲
نیز نکار

قرب از وي برود با قرب آرام نيابد و با جيزي كه آرام نيابد وجود وي عدم گردد ازين معني محترق بود از قرب و فرياد كننده از بعد باشد سوخته گفته است بيت

بنده را با تو جه نسبت كه ملك خوبي ؛ بادشاهي تو و من سائلي مادر زادم

اي برادر احكام الهي از قياس عقول منزه است آدم صفي جه آمد كه جبهٔ صفوتش بوشانيدند و ابليس را بر جه كرد كه لباس ملكي از سرش بركشيدند اگر اصطفا را صفا علت بود اينك خرمن علت را آتش در زده كه باول قدمش در جنت عدن برد و اگر در ابليس معصيت اصل قياس سازي آن قياس را جواب كرد بحكم آنكه اگر ابليس را گفتند آدم را سجده كن نكرد آدم را نيز گفتند كه گندم مخور بخورد پس جه سبب بود آنرا تاج اجتبا بر كلاه اصطفا زيادت گشت و اين مدبر را ردي كردند كه هرگز قبول را بوي براه نه خاك بر سر همي كند و ميگويد بيت

روز بهي نه جاي فرياد مرا ؛ ني نيز كند بوصل خود شاد مرا
بنگر كه بعاقبت جه افتاد مرا ؛ معشوقه بدست دشمنان داد مرا

هنوز آدم گندم نخورده بود كه كلاه اجتبا دوخته بودند و هنوز ابليس سر باز نزده بود كه تيغ لعنت را بر نهر قهر آب برداده

بودنز

[illegible]

بودند آن مدبر میگوید اگر مارا فرمودند که آدم را سجده کن
نکردم آدم را گفتند گندم مخور خورد یکی بیکی ازینجا گفت مثنوی
فی امکن چندین قیاس ای حق شناس، زانکه ناید کار بیچون در قیاس
عقل در سودا، وحیران بماند، جان زعجز انگشت در دندان بماند
در جلالش عقل وجان فرتوت شد، عقل حیران گشت وجان مبهوت شد

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب جهل بیوم در شکر اسلام
برادر اعز شمس الدین بداند که اسلام سر همه نعمتها است بر تو
باد که از شکر این نعمت یکزمان خالی نباشی وچنان تصور کنی
که اگر تو در اول دنیا آفریده شدی وشکر نعمت اسلام میگفتی
تا ابد هم حق این نعمت نگزارده باشی روایت است که چون
بشیر از مصر بر یعقوب پیغامبر علیه السلام رسید وبشارت
یوسف پیغامبر ویرا بداد یعقوب پیغامبر گفت بر کدام دین
گذاشتی گفت بر دین اسلام گفت اکنون نعمت تمام شد وبر
تو باد که برین نعمت یکزمان ایمن نباشی که روایت کرده اند از
سفیان ثوری رحمة الله که گفت هر که از زوال السلام ایمن
شود البته اسلام از وی سلب کرد نعوذ بالله منها وهم
ازین بود که نقلست که در هر نفسی گفتی اللهم سلم اللهم سلم

شکر در وصف آدمیان گرویش وگزارد طاعت است ونسپاسی در وصف ایشان کفرست وآوردن معصیت ۞ زاهدی

در منهاج العابدین آورده است حاصل آنست شکر از بنده عبارت از تعظیم است که مانع شود از جفا کردن کسی که احسان کرده است بسوی او وآن بیاد کردن احسان محسن است ۞

قوله بر یعقوب پیغامبر یعقوب عم این معلوم شد که اهم جهات مردم را غم دین خوردن زیرا که ایشانرا اگرچه لقاء یوسف مقصود بود که ورشد بودند بعد از اخبار وجود یوسف پیغمبر یعقوب از وی سوال کرد که ناد بر حیات وی شد که عزیزتر از کار دین نزد یک چیز دیگر نیست ۞

ای لا یکون الامن من عذاب الله والایاس من رحمة الله کفرا لان الامن لا یری الله تعالی کامل القدرة علی عقوبة خلقه والآیس الله تعالی علی هذا لا یری الله تعالی کامل القدرة علی غفران معاصیه ومن وصف الله تعالی علی هذا فهو کافر ۞ اصول صغار

المؤمن وان کان متقیا مغرورا العاقبة ولا امان ولا احد الا للانبیا والرسل علیهم السلام وهم مخبر الله آمین

[illegible]

[illegible]

[illegible]

جنانک کسي در کشتي وقت غرق شدن کويد واز عارفي منقولست
کہ کفت بيغامبري از حضرت عزت سوال کرد از حال بلعم باعور
وراندن او باجندان کرامت و علم کہ سر بالا کردي عرش مجيد
بديدي و در مجلس او دوازده هزار عالم علم کرفتندي فرمان رسيد
کہ ما او را نعمتها داديم شکر نکفت اکر همہ عمر خود شکر کفتي هرکز
آن نعمتها سلب نشدي وسلب نعمت بعد از نعمت دشوارترين
عذابست ازينجا کويند اَلْفِرَاقُ بَعْدَ الْوِصَالِ اَشَدُّ واز حکما
نقلست کہ کويند ما نظر کرديم مصيبت سخت در عالم بنج جيز
است يکي رنجوري در غربت ودوم درويشي در بيري سوم
مرک در جواني جهارم نابينايي بعد از بينايي بنجم فراق
بعد از وصال اکر کويي کار بدين دشواري کدام کس را قوت تما
باشد کہ شرايط بجاي تواند آورد بدانکہ قرآن مجيد همين
فتوي ميدهد کہ ميکويد وَقَلِيْلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ اما
ميفرمايد وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
کسانيکہ مجاهده کنند در راه ما ما راه نموني کنيم ايشانرا بس
جون بندهٔ ضعيف بدانج بروست قيام نمايد جه کمان بري
ببروردکار قديم وغني وکريم ورحيم کہ ضايع کذارد حاشا و

وعلا

وكلّا و اكر كويي عمر آدمي كوتاهست و عقبات راه دراز و
سخت چكونه عمر وفا كند كه آدمي آن همه شرايط بجا آرد
و آن عقبات را قطع كند بدانك عقبات راه بسيارست و شرايط
درو سخت است و ليكن عقبات چون خداوند خواهد كه بنده را
بركزيند راه دراز برو كوتاه كند و دشوار برو آسان كرداند تا
بعد قطع اين عقبات كويد چه نزديكست اين راه و چه آسانست
اين كار ازينجاست كه بعضي بزركان كفته اند كه راه بحق دو
قدم است و اين متفاوت است تا كسي باشد كه عقبات را هفتاد
سال قطع كند و كسي باشد كه در بيست سال قطع كند و كسي باشد
كه در ده سال قطع كند و كسي باشد كه در يك سال قطع كند و
كسي باشد كه يكماه قطع كند بلكه يك هفته قطع كند بلكه در يك
ساعت قطع كند و كسي باشد كه بتوفيق خاص الهي بيك لحظه
قطع كند نه بيني كه اصحاب كهف را يك لحظه بيش نبود كه چون
در ملك دقيانوس تغيري بديدند كفتند رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰاتِ
وَالْأَرْضِ و بديدند آنچ درين راهست از حقايق و قطع كردند
اين راه را و از جمله متوكلان و مستقيمان كشتند و اين همه
دا ايشانرا بمقدار يك لحظه حاصل شد و سحرهٔ فرعون

محروم فرمودند اصحاب كهف در يك زمان همه عارف شدند و صاحب كرامت كشتند و ايشان
الي يومنا زنده هستند و آن سك و آنكي بيش در آن هم زنده هست و در كرامات ايشان
بدين جمله بود كه آفتاب را فرمان نيست كه شعاع خود بديشان رساند و اكر آفتاب نزديك ايشان
شود شعاع او در خلقها راستا و يا جبار ايشان نكذرد و با ايشان نرسد اكرچه شعاع
او عام است و واقع است بر هر يكي از مخلوق و فرمودند عظمت ايشان بدين حد است
كه رسول عليه السلام را اشتياق شد براي ديدن ايشان را محروم فرمودند ايشان
[illegible] كردانند باوجود آن ايشان
[illegible] الله

را همچنین نبود مدت ایشان مگر یک لحظه که چون بدیدند معجزهٔ
موسی علیه السّلام گفتند آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۶ و راه
بدیدند و قطع کردند و از ساعتی تا ساعتی بلکه کمتر از
ساعتی از جملهٔ عارفان شدند و مشتاق لقاء حضرت مولی
گشتند تا یکبارگی ندا برآوردند که لَا ضَيْرَ لَنَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا
لَمُنْقَلِبُونَ ٭ نیست زیانی ما را بکن هر چه میخواهی که ما سوی
پروردگار خویش باز گردنده ایم اینست که گفت سنائی
یکه سکی را ره دهد تا پیشگاه ٭ یکه کند حر که برا مکشوف راه
در حکایت است که خواجه ابراهیم ادهم بود چنانکه بود در کار
دنیا چون روی از دنیا بگردانید این راه را سلوک کرد ۷ برو مکی
مقدار یک نمازی که از بلخ تا بمرو رسید و چنان شد که مردی
از پل در آب افتاد بدست اشارت کرد که بایست آن مرد در
هوا بایستاد و از هلاک نجات یافت و رابعهٔ بصریه کنیزکی
بود عمر بر آمده در بازار بصره میفروختند کسی در وی رغبت
نمیکرد بسبب آنکه عمرش بر آمده بود یکی از بازرگان بصد درم
بخرید و آزاد کرد رابعه سلوک این راه اختیار کرد و عبادت
بپیش گرفت یکسال تمام نشده بود که عابدان بصره و [illegible]

نکذشت ۹

بزیارت آمدن

[illegible]

بزیادت آمدن کرفتند بسبب بزرکی منزلت او واما آن بی دولت
که خداوند در باب او عنایت نکند او را بنفس او بازکذارد با
باشد که دریک شاخ از شاخهای عقبه هفتاد سال بماند که قطع
نتواند کرد وهمیشه بنالد و فریاد کند چه باریک است این راه وچه
مشکلست این کار بس بدانک همه کار بیک اصل باز میکردد و
ذٰلِکَ تَقْدِیرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ ۵ واکر کویی چرا این مخصوص
آمد بتوفیق خاص وآن دیکر محروم آمد از توفیق خاص وهر دو
بندکی مشترکاند ای برادر دیریست که در عالم این ندا در داده اند
که لَا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ همه عقل وعلم اینجا منعدم استچنانک
کفت مثنویات صد هزاران سر درین ره کوی شد؛
بس که خونها زین سبب بجوی شد؛ صد هزاران عقل اینجا سر نهاد؛
وانکه او ننهاد سر هم سر فتاد؛ واز ینجاست که بزرکی کفته است ״
قَتَلَتْنِي مَسْئَلَةُ الْقَضَاءِ وَالْقَدَرِ مسئلهٔ قضا وقدر مرا بکشت و
مثال این راه پل صراطست در آخرت یعنی چنان کسی باشد که پل
صراط همچو برقی کذرد وکسی باشد چون باد کذرد وکسی باشد
که چون پرنده کذرد وکسی باشد چون اسپ کذرد وکسی باشد
که چون آواز دوزخ بشنود بیفتد وکسی باشد که سرهنکان دوزخ
مخدوم فرود ند دوزخ را چون فردا قیامت چنانچه هست
بنمایند جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند
وکویند نفسی نفسی مکر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
کوید امتی امتی ۵ ۵

وآن اندازه که هر دو از آن خداوندست از جمیل ودانا انتهی

وهر دو فرزند آدم وهر دو یک صورت وهر یکی نبوده وافعال واعمال ایشان نبوده بلکه یکی مخصوص
بایمان شد ویکی که مخصوص بکفر شد حق تعالی را درین چه حکمت بود وچه مناسبت بود اهل جهان
ایشان که بدان مناسبت هر یکی بر حکمی مخصوص کشت چنانک محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
با علی علیین بر آوردند او نبوده وطاعتی ازوی نبوده وآن دیکر را یعنی ابو جهل را
با سفل السافلین فرو بردند او نبوده وخلافی ازوی نبوده چرا آن مخصوص آمد بدان واین
بمناسبت [illegible] اینست سرّ قضا وقدر همین است این سرّ
[illegible] بنور مکاشفه رسید عقل بدان
[illegible] شده است [illegible]

قضا وقدر هر دو حکم باری تعالی است اما
قضا حکمی مجملست وقدر حکمی مفصل [illegible]
یعنی قدر عبارت است [illegible]
اسباب بر بعضی

سکان

میکشند و در دوزخ اندازندش پس این دو صراط باشد صراط دنیا وصراط آخرت صراط آخرت مر نفسها راست هولهاء او اهل ابصار بینند صراط دنیا مر دلها راست هولهاء او اهل بصیرت

مراد و احوال

بینند و اختلاف احوال سالکان در آخرت بسبب اختلاف ایشانست در دنیا پس تأمل کن و جناح حق معرفتست دریاب تا باشد که بر سر کاری توانی رسیدن که بی خبر هیچ جاء نرسد

چنانک گفت — مثنوی

از پی صاحب خبر انست کار ∴ بی خبر انرا چه غم روزگار ∴

اکنون بدانک حقیقت درین کار آنست که این راه در درازی و کوتاهی چون راهی نیست که آنرا بپا قطع توان کرد بلکه قطع این راه بدلالت بر حسب عقاید و بصایر و اصادر نور سماوی و نظر الهی است که در دل بنده افتد که بران نظر کان ملک و ملکوت و بنظر یقین بیند و آن نور را بسا باشد که بنده صد سال بطلبد و نیابد و دیگری در ده سال بیابد و دیگری در یک روز و دیگری در یک ساعت و دیگری در یک لحظه بعنایت رب العالمین که بنده را واجب است که آنچ فرموده اند بجای آرد و کار خود مقسوم و مقدرست و حاکم عدل

خداوند تعالی

خداوندست يَحْكُمُ مَا يَشَاءُ وَيَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ه اگر گويي چندين
جهد و عمل براي چيست چون كار مقسوم و مقدرست اين
سخني بود كه دليل كند بر غفلت تو كه صواب آنست كه گويي آنچ
بنده ضعيف چي طلبد اين همه عمل و جهد در مقابله آن چه چيز
است ميداني كه بنده ضعيف چه ميطلبد اول آنچ او ميطلبد
دو چيزست يكي سلامتي در هر دو سراي دوم ملك و كرامت
در هر دو سراي، اما سلامتي از آنك دنيا و فتنهاء او چنانست
كه ملائكه مقرب با لباس طهارت ازو بسلامت نماندند چنانك
در قصه هاروت و ماروت شنيده، روايت است كه چون روح
بنده را بالاء آسمان برند ملائكه هفت آسمان بتعجب گويند
چگونه نجات يافت اين از سرائيي كه بهترين ما آنجا هلاك شدند
و هولها و سختيهاء آخرت بحديست كه انبيا و رسل نفسي نفسي
فرياد كنند و گويند نمي خواهيم از تو مگر نفس خود را پس چه گويي
سلامتي ازين كار اندك بود اما ملك و كرامت و آن ملك نفاذ تصرف
مشيت است و اين بحقيقت در دنيا مر اوليا راست كه بر و بحر
ايشانرا يك قدمست و آدميان و پريان و بهايم و وحوش و طيور
مسخر ايشان اند هر چه خواهند آن شود از آنك نخواهند مگر

مخدوم فرمودند هاروت و ماروت دو فرشته را فرمان شد شما برويد در دنيا حكم كنيد ميان آدميان
حق سبحانه و تعالي ايشانرا بر جمله صفات ملكي فرستاده مگر يك صفت شهوت در ايشان آفريد و هي
الشهوة لعله روزي مردي با زن خود پيش رسول دعوي آمدند هر دو فرشته با نظر بران عورت
افتاد و مبتلا شدند فرمان آمد شما ميان عاصيان شديد اكنون شما عذاب دنيا يا عذاب آخرة
قبول خواهند كرد هاروت و ماروت با فرشتگان مقربه مشورت كردند كه شما چه ميگوييد
ما عذاب [illegible] قبول [illegible] فرشتگان گفتند عذاب دنيا فاني خواهد شد و عذاب
[illegible] آخرة [illegible] ايشان بس كرد اند كه چندگاه

آنچ خدای خواسته است آنچ خدای خواسته است لامحاله شود پس
چه کوئی در مقابلهٔ اینچنین ملک دو رکعت نماز کزاردن یا
دو درم صدقه کردن یا دو شب بیدار بودن بسیار ست نی والله
اکر آدمی را هزار هزار نفس باشد و هزار هزار روح باشد و
هزار هزار عمر باشد همچو عمر دنیا و این همه را درین مطلوب
عزیز بذل کند اندک اندک بود ای برادر هر چند که بنیت آدمی
از آنجا که نظر من و تست قوی مختصر است اما از روی معانی
و کنوز و رموز که درو مودعست عالم اکبر ست کواکب که درین
عالم بلند اند و این ماه که بر شکل شاه هست و این آفتاب که
سلطان همه است و روشنائی عالم بدو ست همه که نور کیرند
از دل مومن نور کیرند و دل مومن که نور کیرد از نظر حق
سبحانه و تعالی کیرد عرش بیافرید بمقربان داد و بهشت
بیافرید برضوان داد و دوزخ بیافرید بمالک داد چون دل
مومن را بیافرید تملکُ اَلْقُلُوْبُ بَیْنَ اَصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ
الرَّحْمٰنِ و تاویل اصبعین فضل و عدل است کاه نسیم فضل
بروی بَرَد تا زان کرده و کاه سموم قهر بروی جهد
کدازان کرده میان این دو صفت مدهوش و میان این دو حالت

دلها میان دو انکشتان قدرة اند
از انکشتان خدا میکرداند آن دل را
چنانکه میخواهد

بیهوشی

بیهوش کار اوست شعر اینست که گفت

رباعی

که شربت وصل تو مرا مست کند ، که ضربت هجر تو مرا پست کند :
جو بگزارم ز هجر تو نقدی زغمت ، نقدی دگرم عشق تو در دست کند :

بسم الله الرحمن الرحیم ۝ مکتوب چهل چهارم در شرک خفی

برادر شمس الدین بداند که پیغامبر فرموده است صلی الله علیه وسلم الشِّرْكُ الخَفِيُّ فِي أُمَّتِي مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ عَلَى الصَّمَاءِ فِي لَيْلَةِ الظَّلْمَاءِ گفت پنهان تر است اندر امت من از رفتن مورچه بر سنگی سیاه اندر شب تاریک پس بدانک این شرک اگرچه اصل ایمان را بر ندارد لیکن اندر حقایق ایمان و فواید نقصان آرد و این چنانست بمثال که زر خالص هم زر است و زری که غش با او بود هم زر است ولیکن قیمت زری که با غش بود برابر قیمت زری نباشد که در وی غش نبود و حقیقت ایمان توحید است و توحید ضد شرک است نه بینی تا اصل شرک بر ندارد توحید وی حاصل نیاید چون اصل شرک برداشت اصل توحید پدید گشت چون خواهد تا ایمان و توحید وی حقیقت گردد هر آلایشی که ایمان را بیالاید از خویشتن ساقط کند و آن آلایش شرک خفی است و معنی شرک خفی مضرت و منفعت از غیر حق دیدن است و خوف

رفتن

ونمیه

مخدوم جهانرا عرضداشت کرده شد الایمان لا یزید ولا ینقص پس مراد کمال ایمان حیث فرمودند حقایق و فواید ایمان داخل لا یزید ولا ینقص نظر بر ذات و نفس ایمانست اما روا باشد باعتبار اوصاف و حقایق کمال ایمان شود و حقایق و فواید بسیار باشد ۵

الصخرة

الصفا بالفتح والقصر
سنگ صخره و لغزنده

[illegible]

یاران او پیش او شیر آوردند گفت مرا زیان دارد حضرت از غیر حق دیدن شرک است چون حضرت از شیر دید از وی بمعنی شرک بود و چون حق تعالی بعلم سابق از وی این دانسته بود او را بدان سخن که شیر مرا زیان دارد مبتلا کرده و فضیحتی دعوی بوی باز نمود ۵ شرح تعرف ۵

وگوید سقا از بزرگان بود روزی

و رجا بغیر حق آوردن است و دقایق ریا و حقایق خفایاء تصنعات و کوامش اعجاب و حلاوت تمتع گرفتن از مدح خلق و کداخته شدن بر ذم خلق این جمله از شرک خفی است و فرمان شرع اینست وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا شر

به پرستید خدا را و شریک نکنید خدا را بچیزی دایم

اینست که گفت   مثنویات

نکو گویی نکو گفته است در ذات ،، که اَلتَّوْحِیدُ اِسْقَاطُ الْاِضَافَاتِ

یعنی توحید دور کردن دیگرهاست

چرا در وحدتت پیوند جوییم ،، تو یی مطلوب و طالب چند گوییم

بزرگان گفته اند که شرک جلی است و شرک خفی اندر امت پیغامبر روند است چنانک اندر خبر یاد کردیم و خبر را معانی گفته اند یکی از آن معانی آنست که او را بدبیب نمل مانند کرد و دبیب نمل را حس نباشد نه هیچ سمعی آواز اقدام وی بشنود و نه هیچ بصری حرکات اقدام وی بیند همچنین شرک خفی اندر بنده برود و بنده را خبر نباشد مثنویات

مست چرخی که کین کرده اند ،، کارشناسان نه چنین کرده اند

چرخ نه بر بی درهان می زند ،، قافله محتشمان می زند

آنگاه آن رفتن را بسنگ وصف کرد نه بر خاک از بهر آنک بر خاک چون رفتن او توانم کرد رفتن او را اثر بماند بدیدن اثر بتوان

قوله موصول یعنی هر که بداند من طاعت کردم به سبب طاعت من بجای بیاوردم طاعت آنچنان چون سبب نمی او طاعت دید و خداوند را ندید شرک باشد و همچنین ۷ از خداوند این نیز از شرک خفی است زیرا چه معصیت دید و خداوند از دید همه حال خداوند را باید دید

بما اقاسیه من حسرة
فلا حرج لی فی حب ولا فی وصوله

دانستن

دانستن کر رفته است و جون بر سنک رود اثر نماند از رفتن کسی
را خبر نباشد این دلیل است که شرک خفی بر بنده برود جنانک
بنده را خبر نباشد و باز انک وصف کرد بشب تاریک از بهر انک
صفا سنک سیاه باشد و نمل بذات خویش سیاه باشد و شب تاریک
سیاه باشد اندر سیاهی نتوان دیدن همجنین جون شرک خفی متواتر
کردد و ظلمات کرد اید صغیره کار کبیره بکند در جمله ایمان
همه حق دیدن است و همه اورا بودن است هر که اندر کونین جیزی
غیر دید مشرک کشت عزیزی برین اشارت کرده است شنویات

جون یکی دانی و یکی کوئی ؛؛ بدو سه جهار جون بوئی ؛؛
با الف هست ب و ت همراه ؛؛ ب و ت بت شمر الف الله ؛؛

دلیل این خبر حارثه است که جون دعوی حقیقت ایمان کرد
دلیل بر دعوی خویش که قایم کرد بقطع منفعت و مضرت
از غیر نه بینی که کفت اِسْتَوَیٰ عِنْدِیْ ذَهَبُهَا وَفِضَّتُهَا
وَحَجَرُهَا وَمَدَرُهَا اصل همه منافع سیم و زر است که همه منافع
دنیا بر ایشان توان یافت حال ایشان نزدیک وی با سنک و خاک
برابر کشت و منفعت نفس اندر خوردن و خفتن است هر دو
بر داشت کفت اَسْهَرْتُ لَیْلِیْ وَاَظْمَاْتُ نَهَارِیْ و فایده

بیدار داشتم من شب خود را و تشنه داشتم روز خود را

صح
وسیاهی بر سیاهی

الرض

حال

مغنی

مردی غلامی داشت اورا بیش [illegible]
تا حکمت آموزد آن استاد اورا کفت بکو
واحد غلام کفت واحد کفت بکو اثنین [illegible]
نکویم کفت جرا کفت عرفته بالوحدانیة
وبریئة من التثنیة استاد از حق [illegible]
غلام خواجه را خبر داد خواجه الکون [illegible]
حق را بشناخت بکار ما نخواهد بود [illegible]
عتقته عن مالی کیلا اشغله عن [illegible]
غلام جیز یافت کفت الهی بکی کفت [illegible]
خواجه مرا آزاد کرد بکی شناخت تو [illegible]
بجز خواهی کرد هاتف آواز داد بکی کفت
بیدرو لیمان دل [illegible] شدی بیکی [illegible]
ما بدرکاه ایمان کرفتار شوی این حل
عنده رابطة الرقة ربطنا که برابطة
الود [illegible]

آن خاص انتفاع است بوی چون انتفاع از دنیا حاضر قطع کرد این حاضر او را غایب گشت چون دلایل بر حقیقت ایمان خویش قایم کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم مر او را گفت أَصَبْتَ فَالْزَمْ رسیدی بس لازم گیر سرّ اینست که گفت

مثنویات

خلق تا در جهان اسباب اند   همه اندر شب اند و در خواب اند
تو که ترتیب بخشش توحیدست   نقض ترتیب محض تجریدست

و نیز پیغامبر علیه السلام گفت که لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِینَ دُونَ لِقَاءِ اللّٰهِ وَالْمَوْتُ دُونَ لِقَاءِ اللّٰهِ راحت مومن آنگاه باشد که ایمان وی حقیقت گردد و تحقیق ایمان وی با انقطاع علایق است اگر اندر دنیا صفت وی این گردد دنیا او را بصفت قیامت گردد چنانکه مر حارثه را گشته بود مثنویات

العلایق ما یبوی است، تعرف

هر که جوید ولایت تجرید   وانکه خواهد ولایت توحید
از درونش نیاید آسایش   وز برونش نیاید آرایش
کشتی اگر بند کردی بر تن   کشتی را کفش ساز و بر سر زن
سگ دون همت استخوان جوید   بچهٔ شیر مغز جان جوید

آن نگردد مگر بسقوط شرک و سقوط شرک نبود مگر بقطع علایق

بس هر که از غیر خدای عزّ وجلّ بترسید ویا بغیر او امید
دارد هر چند او را اندر اصل تصدیق شرک نیست اما اندر خوف
ورجا شرک است وصفات دیکر همبرین قیاس نیکو فهم کن واینجا
بدان هر که خود را بطاعت موصول داند ویا بمعصیت مفصول
داند وصل وفصل از غیر حق دید شرک بود وجملهٔ این آنست
که بنده اندر ایمان متحقّق نکردد تا صفات وی چنان نکردد
کُلٌّ مِنَ الْحَقِّ وَبِالْحَقِّ وَلِلْحَقِّ وَاِلَی الْحَقِّ یعنی من
الحق ابتداء بودن همه از حق است وبالحق وجود او وقیام همه
بحق است وللحق ملک او همه ملک حق است والی الحق رجوعًا
بازکشت همه بحق است جون صفاتش این کردد محقق باشد
اندر ایمان خویش ونیز فرموده بیغامبر است علیه السّلام
تَعِسَ عَبْدُ الدِّیْنَارِ تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ تَعِسَ عَبْدُ الْبَطْنِ
وَتَعِسَ عَبْدُ فَرْجِهٖ تَعِسَ عَبْدُ الْخَمِیْصَةِ کفت ای هلاک
شد بندهٔ دنیا وهلاک شد بندهٔ درم هلاک شد بندهٔ شکم هلاک
شد بندهٔ فرج هلاک شد بندهٔ خمیصه وآن جامه است واین قول
که بیغامبر علیه السّلام کفت تعس یا بر وجه دعا باشد که هلاک
باد آنکه وی بندهٔ این چیزهاست اکر دعاست دعاوی مستجاب

المعنی هلاک عبد الدینار وهلک عبد الدراهم ای طالبها وتارک عبادة الله وقد قصرت همته علی جمعهما وهلک عبد الخمیصه
ای الذی همته التجمل فی الشعار والدثارات اعطی من متاع الدنیا
رضی ولم یف بحقه ولم یشکر الله تعالی بل صرفها فی المعرفة
وان منع من متاعها سخط غضب علی المنعم المعطی
الله تعالی ۱۲

زیرا که بندکی همین است که مقید چیزی باشد تا کسی انغلق
بچیزی هست مقید بدان چیز است بس بنده آن چیز است چه
حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم بعضی را در قید محبت درم
ودینار دید وفرمود آنکه تعس عبد الدینار وعبد الدراهم
کما اسود لمن علمان [illegible] لم یکن معلما فلیس بخمیصة ۱۲

وهذه الدعوات هل هی مستجابة [illegible] علیه السلام ان کان مسلما الا انه [illegible] علیه السلام سال ربه ان یجعل [illegible] علی المسلم طهارة له [illegible]

یا بر وجه خبر باشد که هلاک کشت
آنکه وی بنده این چیزهاست

[illegible]

مراد ازین هلاکی مردن وفانی شدن نیست بلکه هلاکی
آخرت مرادست یعنی از اهل
شقاوت شود در دوزخ رود
مادام که کسی طالب مطلوبیست
بنده آن مطلوبست وقید او
همان است خواه ده مطلوب باشی
که خواجهٔ ارباب معرفت ازینجاست
که خود را بهیچ چیز مقید نمی کند
تا بیک همت می کردد ومیکویند
اَنْتَ عَبْدُ مَنْ اَنْتَ فِیْ رِقِّهٖ
وَاَسْرِهٖ یعنی تو بندهٔ آن چیزی
که در رق واسر اوئی اکر در اسر
نفس خودی بس بندهٔ خودی و
اکر در اسر دنیائی بس بندهٔ دنیائی
خواجه ابو یزید رحمة الله علیه مردی
را برسید که حرفت تو چیست کفت
خربنده فقال اَمَاتَ اللهُ حِمَارَکَ
لِتَکُوْنَ عَبْدَ اللهِ لَا عَبْدَ حِمَارٍ ۱۲
معدن المعانی

است اکر خبرست خبر وي راست بس ما همه مدبران دیر است که
هلاک شده ایم و از کوري و جهل خویش خبر نه و از دعوي مسلماني
جهان بر کرده اینجا کفت رباعی

در دیده رهي از تو خیالي بنکاشت :: بر دیدن آن خیال عمري بکذاشت
جون طلعت خورشید عیان بر داشت :: در دیده غلط بماند در سر بنداشت

و خراب شده دیکر راست همبرین معني رباعی

بستردني است هر آنج بنکاشته ایم :: افکندني است هر آنج برداشته ایم
سودا بودست هر آنج بنداشته ایم :: دردا که بعشوه عمر بکذاشته ایم

و جون او را بنده این جیزها خوانند باید که صفت بندکي وي
مر خداوند را بر خیزد تا بنده این این جیزها کردد از بهر آنک تا
ملک زید از بنده زایل نکردد بنده عمر نتواند شد و تا صفات بندکي
وي خداوند را زایل نکردد بنده غیر خداوند نکردد و این را در
شرع مثالست و آن آنست که هر که یک پاي اندر سراي دارد و یک پاي
بیرون سراي دارد وي را نه مقام دخولست و نه مقام خروج است
نه او را خارج دارند و نه او را داخل اکر او را کسي خارج و داخل
کوید بهر دو حال کاذب بود بس آن نیز که خود را بنده غیر حق
کرداند برغبت و رهبت و بهرب و طلب اکر بکلي برین صفت

ترس

ومعاذ

[illegible]

ومعاني موصوف كشت خود يكباركي انداد ايمان خارج كشت
والكو متردد ست ميان دو وصف هو كه ميان دو سراي باشد او را
زود توان ربودن واين شرك كه شنيدي وآن بنده بودن ديكري
كه كفته شد ما را همه از ديدن غير است چنانك او را مي بينيم ديكر
انرا هم مي بينيم بي هر آينه چنانك او را مي پرستيم ديكري را هم مي
پرستيم چنانك ازوي مي ترسيم از ديكري هم مي ترسيم چنانك بدو
اميد مي داريم بر ديكري هم اميد مي داريم عزيزي كفته است مثنويات

جو فرد رهد دو جهان يكسر كارست :: ترا با جهار اركان خود جه كارست ::
يكي خوان ويكي خواه ويكي جوي :: يكي بين ويكي دان ويكي كوي ::

اي برادر جون حضرت رسالت ص خلق را دعوت كرد وامانت
كزارد كمر خدمت بر ميان بست وكفت اَللّٰهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ
فرمان آمد واستغفر تبليغ خود جرا ديدي ارسال طا بين سرانيت

كه كفت

مثنويات

زتو تا هست مويي مانده بر جاي :: بدان يك موي ماني بند بر پاي ::
جنب را برتن از خنكست يكموي :: هنوزش بي نمازي دان بصد روي ::

روزي فقيري نماز ميكزارد جون از نماز فارغ كشت كفت اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ عَلَي التَّوْفِيْقِ وَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عَلَي التَّقْصِيْرِ پيري بانك

٢٧٥

روزي مهتر ايوب عليه السلام با خويشتن تفكر كرد صبر خويش اندر بلا ديد ندا آمد
اَنْتَ صَبَرْتَ اَمْ نَحْنُ صَبَّرْنَاكَ ونيز كفته اند كه بقيامت جون ندا آيد اَيْنَ مَنْ لَمْ
يُذْنِبْ ولم يهمّ بذنب از همه خلق قيامت يحيي عليه السلام سر بر آورد ندا آيد
اَنْتَ لَمْ يُذْنِبْ اَمْ نَحْنُ عَصَمْنَاكَ ١٢ شرح تعرف

باكي از درويشان اهل خراسان سوي ابوبكر قحطي
آمد ابوبكر كفت شيخ شما شما را همي جه فرمايد
يعني ابو عثمان كفت مرا همي فرمايد كه طاعت
بسيار كنيد وخود را اندران مقصر بينيد
كفت وَيْحَكُمْ وويح كلمهٔ تعجب است جا
شما را همي بفرمايد تا از آن طاعت غايب كرديد وبايدن كسي كه
اندر شما آن طاعت بديد آورد بروايتي ديكر كفت شما را
همي نخي محضر مي فرمايد يعني مغان همه دو ببينند الله
واهر من ١٢ شرح تعرف

بروی زد و گفت پنداشتم که موحدی هنوز مشرکی گفت
ای شیخ چرا گفت تا نماز نمی دیدی تقصیر نمی دیدی و نماز
تو صفت تست من پنداشتم که همین حق می بینی و تو خویشتن
را همی بینی و خویش بین حق بین نبود و آن ایشانراست مرا و ترا
این گفتن عبادتست ما مدبرانرا این دولت از کجا حالی دست
برآر و بگوی

مناجات

یا الهی العالمین درمانده ام ؞ غرق خون در خشک کشتی رانده ام
دست مو گیر و مرا فریادرس ؞ دست بر سر چند دارم چون مگس
پادشاها در من مسکین نگر ؞ گر ز من می دیدی آن شد این نگر
مانده ام از بد بشد سوی فرات ؞ در میان ظلمتم نوری فرست
یارب آگاهی ز زاریهاء من ؞ حاضری در ماتم شبهاء من
منکه باشم تا کسی باشم ترا ؞ این بسم کو ناکسی باشم ترا
مبتلاء خویشم و حیران توام ؞ گر بدم ور نیک هم زان توام

بسم الله الرحمن الرحیم [illegible] در معرفت
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمعرفته بداند که معرفت
جواهر ارواح مومنانست هر کرا در معرفت نصیب نیست او
خود بحقیقت موجود نیست و معرفت صانع از معرفت

بدانکه معرفت بر سه مرتبه است یکی را
معرفت علمی گویند و آن آنست که بنده
در وجود تفکر کند که کجا بودم بکجا بر
یعنی در صلب پدر بودم در رحم مادر
رسانیدند یعنی پاره آب بودم صورت
گردانیدند چشم را بینایی داد گوش
را شنوایی داد زبانرا گویایی داد
را بویایی داد دست را گیرایی داد
را روایی داد چون بدین صورت [illegible]
شناخت بحقیقت داند که این
همه را صانعی هست مرجع
باشد من عرف نفسه فقد عرف ربه
این را معرفت علمی گویند
یقینی است و آن آنست که هر بادیه
راست چون آن تمام شود [illegible]
الغیاث چون در دریا در واشد
که غرق خواهم شد اگر اندران
بی کشتی بر غیاث حق هم چند
باشد که بی کشتی خود را بعیانی
باشد و چند دیگر اگر در بادیه او
کرا آنجا نه آب باشد و نه نان و تشنه
و گرسنگی بروی غالب کند بهلاکت
نزدیک رسد اگر اندران وقت بی آب
و نان برزاقی حق هم چند از یقین
باشد که بوجود آب و نان حق را
برازقی شناخته باشد و این خود از
حکمتست محققا نه از برعیانی و رزاقی
خداوند صد هزار بار چندان اعتماد
باشد که بر آب و نان اما معرفت
ذوقی آنست که چون بنده را معرفت
علمی و یقینی حاصل شد بعد ازان که حق سبحانه
[illegible] خود در اخر خوشی گرداند لذتی
بروی پیدا شود اگر اندران وقت بلاء هر دو
کون نا مرد او شود و باو رسد او را بران
لذت ازان بلا خبر نباشد چون بنده بدین
مقام رسد این را معرفت ذوقی گویند

مصنوع

٥٠٠

مصنوع زاید واز معرفت صانع نجات وبقاء عارف حاصل آید
اول معرفت اینست که جمله آفرینش را مقهور وعاجز واسیر
حق بیند ونسبت خویش از همه قطع کند وبشناسد که خداوند
یکی است ذاتش قدیم وصفاتش قدیم لَیْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وراه دیگر بمعرفت صانع نفس است
چنانک گفت مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ خداوند
عزوجل اول قدرت خویش در آفاق آسمانها عرض کرد وآن هست
ونیست کردن وهمه تغیر احوال مخلوقات چون نمود لیل ونهار
وزیادت ونقصان وفراخی وتنگی ودادن ملک وستدن وآنچ
احوال عالم است واندر آفاق ظاهر میگردد تا موحدان در آن
نظر کنند ومعرفت بدست آرند گفت سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ
این راه بر عارفان دراز بود حقایق جملهٔ موجودات در جان
آدمیان نهاد وگفت وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ نفس
آدمی را مثال موجودات ساخته است ونزدیک تر کرد اینکه
بمعرفت خویش تا هر که نفس خود را بشناسد او را شناخته باشد
وآن تغیر احوال النفس است چون بیماری وتندرستی وخواب
وبیداری وحرکت وزندگانی وغم وشادی واحوال ومعانی دیگر

سرانجام است که بنمایم ما نشانیهاء خود را در عالم [illegible]

کرد بر کره آسمان

عارف یعنی هرگاه که حق سبحانه وتعالی راه معرفت خود
بر بندگان دور دید که در معرفت دور خواهند افتاد سبب
این که معرفت وقتی ایشانرا حاصل خواهد شد که نظر
در آسمان وزمین خواهند کرد ونظر بر غیر مخلوقات خواهند
کرد آنگاه معرفت ایشانرا حاصل خواهد شد حق سبحانه وتعالی
امارات معرفت نفس آدمی کرده اند تا بواسطهٔ نفس خود نزد حق سبحانه
وتعالی را شناسند زیرا که نفس نزدیک آدمی

في الآفاق آيات وفي انفسكم اينست تغيير احوال اندر آفاق
واندر تغيير نفس خلق بي اختيار ايشان دليلست بر مدبري
وقادري که همه اسير قدرت وي اند و مقهور و معذور تدبير وي
اند اينک از آيات راه بردن چنين بود واصحاب طريقت در راه
معرفت در خود روند واز نهاد خويش آغاز کنند وهمه چيزها
از کثيف ولطيف در خويشتن طلبند ونشان ودليل معرفت
خداوند در خويشتن يابند ان في ذلک لذکرى
لاولي النهى وبعضي را خداوند در نظر افکند تا بعد
از تفکر در موجودات او را بشناسد چنانک گفت قل انظروا
بگوای محمد نظر کنید
ماذا في السموات والارض قومي را از راه مجاهدت
جه جیزست در آسمانها و زمینها
بمعرفت رساند والذين جاهدوا فينا لنهدينهم
آنانک مجاهده کرده اند و شفقت در شناخت ما هر آینه راه راست نمائیم
سبلنا وبعضي را بي هيچ سبب ووسيلت بيک دفعت
ما اینانرا
بروي بگشايد فهو على نور من ربه وبعضي را محجوب
کند از حقيقت معرفت ما قدروا الله حق قدره
اى ما عرفوا الله حق معرفته وبعضي را بکلي
از راه معرفت محجوب کند ختم الله على قلوبهم

قطعه

بدرستي که در آن هر آینه نشاني است مر خداوندان عقل را

بس ایشان طایفهٔ باشند که بعد از تفکر کردن در آسمان و زمین و در مخلوقات معرفت ایشان را حاصل شود
فاما طایفهٔ اول سبب تغییر و تفکر ایشانرا معرفت بر وجود صانع حاصل شود

الالباب ۱۰

نور هدایة در دل نهد و در معرفت

محمد نجاتی

جون جمالش صد هزاران روی داشت ⁂ بود در هر ذرّه دیداری دکر
لاجرم هر ذرّه را بنمود باز ⁂ از جمال خویش رخساری دکر
جون یکی است اصل عداد بهر آنک ⁂ تا بود هر دم کرفتاری دکر

و برین تفاوت درست کشت که معرفت بعقل حاصل نبودی بی تعریف خداوند که بیکانکان عاقل‌اند و معرفت نه و معرفت بسمع نیز حاصل نبودی بی تعریف خداوند که بیشتر کفّار را انبیا دعوت همی کردند و کیفیت معرفت می‌نمودند و هیچ معرفت نه پس ثابت شد که معرفت خداوند عزّ وجلّ بمحض هدایت اوست از اینجا است که صدّیق اکبر کفت عَرَفْتُ اللّٰهَ بِاللّٰهِ وَعَرَفْتُ مَا دُوْنَ اللّٰهِ بِنُوْرِ اللّٰهِ فَقَالَ رَجُلٌ لِلنُّوْرِيِّ مَا الدَّلِيْلُ عَلَى اللّٰهِ فَقَالَ اللّٰهُ قَالَ فَمَا بَالُ الْعَقْلِ قَالَ الْعَقْلُ عَاجِزٌ وَالْعَاجِزُ لَا يَدُلُّ إِلَّا عَلَى عَاجِزٍ مِثْلِهِ نوری را پرسیدند که چیست دلیل بر خدای کفت دلیل خدایست عزّ وجلّ کفتند پس کار عقل چیست کفت عقل عاجزست راه ننماید مکر بر عاجزی مانند خویش

منظوم

جون تو بنمودی جمال عشق بتان شد هوس ⁂ رو که ازین دلبران کار تو داری و بس
بار خود نیست عقل جز که یکی بوالفضول ⁂ با لب تو نیست جان جز که یکی بوالهوس

کار عقل اینست که همه چیز را یا جسم بیند یا جوهر بیند یا عرض بیند

اتفاقا هر کرا صفت عجز است او را بر قدرت ذات راه نیست
و هر کرا صفت جهالت او را بعلم عالم راه نیست

بنور الله ای بهدایة نور الله

آهو باک است و کسی خر کرا بلید است و کیاه
اقتربلم از آنکه خاکرا نیز یعنی بلید و آن دیکری
جون اینها مخلوق فاسد بعقل که نمی باید بود
بعقل محض یا خالق که او وی پر انصار

بلکه عقل عاجز ست ازان روی که عقل
صفت است و عاقل موصوف و قوام عقل بدوست پس
عاقل قادرتر از عقل پس جون قادرتر عاجز
بود وی عاجزتر بود شرح تعرف

واندر مكان بيند يا اندر زمان بيند و ديگر صفات مخلوقات همچنين پس ازو بيرون نبود يا ازين صفات چيزي بروي جائز دارد آنگاه كافر گردد و يا چون ويرا بهيچ چيز از معني مثل و شبه نيابد سرگردان شود گويد من موجود نيي يا هم مگر بدين وصف چون بروي ازين صفات چيزي نيست مگر وي نيست هم كافر گردد. زان طرف بتشبيه افتد و ازين طرف بتعطيل افتد پس معلوم شد تا وي تعريف نكند نتواند شناخت و جمله اين سخن آنست كه يافت حق اندر طلب نيست اندر دادنست نه يابد الله كه حق را جويد وليكن آن يابد كه بدهندش و نه آن بيند كه بنگرد آن بيند كه بنمايندش علت ديدن نمودن است نه نگريستن و علت يافتن دادنست نه جستن بسيار طالب نايابنده بود و بسيار يابنده كه نا جوينده باشد در طلب همه برابراند اما در يافتن تفاوت بت پرستا از بت اورا مي طلبد ترسايان از عيسي عليه السلام اورا مي جويند و يهود از عزير عليه السلام اورا مي طلبند

خود

[illegible]

قطعه

ميل خلق عالمي را تا ابد ؛ گر بباشد ور نباشد سوي تست
جز ترا چون دوست نتوان داشتن ؛ دوستي ديگران بر بوي تست

پس همه عالم طالب وي اند اندر عين طلب همي راه گم مي كنند

بجى

وَصَفَ بِمَا يَعْرِفُهُ عَنِ اللّٰهِ بس آنج طريق معرفت كفت وخبر داد بدانند وبپزيرند اما دعوي كمال نكنند كويند جنانك فرمود جي دانيم واو خود بزركوارتر ازانست كه ما بكمال او رسيم

رباعي

آن عقل كجا كه در كمال تو رسد ، وآن روح كجا كه در جلال تو رسد
كيرم كه تو برده بركرفتي ز جمال ، آن ديده كجا كه در جمال تو رسد

در جمله جون معرفت سبب نجات بنده است اكر از شرايط معرفت جيزي فوت شود حكم بنجات درست نيايد كفته اند كه عارف را آينه صافي هست وآن دلست كه در پيش او نهاده اند ودروي مي نكرد وحد مصنوع وحق صانع مي شناسد وطريق معرفت جنانك هست مي رود

قطعه

هردم كه در فضاء رخ يار بنكرد ، كردد همه جهان بحقيقت مصورش
جون باز در صفاء دل خود نظر كند ، بيند جو آفتاب رخ خوب دلبرش

جون صاحب دلي كه عارف شد جمله آفرينش در ديده او حجت ودليل است شعر وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اِنَّهُ وَاحِدٌ

بيت رو ديده بدست آر كه هر ذره ز خاك ، جاميست جهان نماي كه در وي نكري

ودر كلمات ايشانست كه مَا رَأَيْتُ اللّٰهِ شَيْئًا اِلَّا رَأَيْتُ اللّٰهِ فِيْهِ آن ديد

خدابخش

[illegible]

بیش هر کسی چیزی نهادند که بدان محجوب گشتند و گروهی را
این اسباب از پیش برداشتند تا بوی راه بیافتند رباعی

یک شهر پر از حدیث آن روی نکوست ، دلها جهانیان همه برده اوست
ما می گوییم و دیگران می گویند ، تا بخت کرا بود کرا دارد دوست

و حقیقت معرفت شناختن معبود است چنانک هست بذات و صفات
و فعل بی آنک غلط و خطا و کیفیت راه یابد و عارفان را معرفت چنان
باید بخداوند عز و جل که خداوند راست بذات و صفات خود و بیان
کرده است در کلام خود اما در کمال معرفت دو قولست قول بعضی متکلمان
آنست که بنده خداوند را باید که چنان داند که خدای عز و جل خود
را داند چه اگر بکمال نداند بعضی دانسته باشد و بعضی نادانسته
و خداوند تعالی تجزی نپذیرد پس جمله عارفان در معرفت معروف
متساویند و همگنان معروف را چنان دانند که او خود را داند
این گروه را در کمال معرفت دعوی است و قول دوم و بعضی از
عقلا و جماعتی از متکلمان و طریقت صوفیان آنست که خداوند
تعالی را بکمال کس نداند همگنان او را چنان دانند که هست و چندان
دانند که نجات یابند اما دعوی کمال نکنند چنانک صدیق اکبر گفت
اَلْعَجْزُ عَنْ اَلْاِدْرَاکِ اِدْرَاکٌ و گفته اند لِلّٰهِ تَعَالیٰ اَخَصُّ

نهایت معرفت خداوند در عارفان عجز ایشانست
از معرفت و شناختن ایشانست بحقیقت که ایشان
اورا بشناخته . اند که محالست که کسی بشناسد خدای
را بمعرفت حقیقی محیط بکنه صفات ربوبیت ۱۲ قلم

قوله میان علم و معرفت این دو طریق سوال

حق سبحانه و تعالی چون این معنی ایشانرا حاصل شد بلاشک که شناختند او را برسیدند بنهایت آنکه ممکن است در حق ایشان از معرفت خداوند
جل و علا سوال پس از کجا متفاوت است درجه ملایکه و انبیا و اولیا صلوات الله علیهم در معرفت مقصود ترتیب معرفت حقیقی محیط بکنه ربوبیت
جواب طریق معرفت دو است یکی معرفت حقیقی محیط بکنه ذات ربوبیت و آن راه مسدود است مگر در حق خدا تعالی عز و جل علا و دیگر معرفت
صفات و اسما است و این راه گشاده است بر خلق و تفاوت مراتب ایشان درین است که برابر نیست کسی که میداند خداوند عالم است و قادر است
فی الجمله با کسی مشاهده می کنند عجایب آیات او را در ملکوت آسمان و زمین و اسما و صفات را کسی نتواند شناختن بتمام و کمال
مگر خداوند جل و علا اینجا گوید لا یعرفه سواه شرح اداب

[illegible]

خدای را در چیزها طریق استدلال است از صنع بر صانع که همه صنعتها
بر صانع گواهست و همه فعلها بر فاعل دلیل   مثنوی
گوید آنکس درین مقام فضول ٭ که تجلی نداند او ز حلول ٭
و معرفت ارباب طریقت حالی باشد یعنی ایشان صحت حال را
با خداوند معرفت خوانند و جردمان دیگر از علما و فقها صحت
علم را بخداوند معرفت خوانند و علماء وصول فرق نکنند میان
علم و معرفت بجز آنک گفتند شاید که حق را عالم خوانند و نشاید که
عارف خوانند مر عدم توفیق را اما مشایخ طریقت رضوان الله علیهم
علمی که مقرون بمعاملت و حال باشد و عالم آن عبارت از حال
خود کند آنرا معرفت خوانند و مر عالم آنرا عارف خوانند و آنک
بمعنی چنین و حقیقت آن چنین آن عالم بود گم او را عارف
خوانند و آنک بعبارت مجرد و حفظ آن بی حفظ معنی اش و بی
معاملت بود او را عالم خوانند ازینجاست که چون خواهد این
طایفه بر اقران و یاران خود استخفافی کنند او را دانشمند خوانند
و ظاهر اینست که ظاهریان را این قول از ایشان منکر نماید و مراد ایشان
نه نکوهش وی است بحصول علم که مراد ایشان نکوهش وی است بترک
معاملت بدان علم و هر چند که این طایفه عارف تر باشند خود را عاجز

که در هر صنع که بنگری کردگار او را اندر
همی بینی بدان معنا که تا دیدار ایجه
لطافت صنع هر تا بر لطیفی صانع دلیل
هر تا دیدن صنع گویی همی صانع بینی
صنع همچون آینه است چنانک ناظر
خود را بیند و تیک اندر آینه ناظر
صنع او را بیند و صانع اندر صنع
نبیند

خبر و حقیقت

۳۲اب

تر و مبتدی و عامی تر شمرند و معرفت را از دعوی و لاف
پاک دارند و در ازدیاد معرفت افزایند نه در عبارت صرف
نازند نه بحرف و جمال معروف را با جان عارف در خلوت
معرفت چندان نثار متواتر و مفتوح مترادف است که در دفترها
نگنجد بیت در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد در کلبهٔ گدایان
سلطان چه کار دارد، و شرط رونده آنست که تا بمعروف نرسد
قناعت نکند و در معرفت ساکت نشود هر چند بیش داند بیش
طلبد و هر چند از کاس محبت شراب معرفت بیش خورد
بیشتر خواهد و تشنه تر بود بیت
گر در روزی هزار بارت بینم، در آرزوی بار دگر خواهم بود،
انک صدیق اکبر که دولت وی اینست لو وزن ایمان ابی بکر
مع ایمان امتی لرجح گفت یا رسول الله ما الایمان همین
عطش است انک شنیده که معاذ جبل رضی الله عنه ازین شراب خورده
بود و از مستی بر در حجره یاران می رفت و میگفت تعالوا نؤمن
ساعةً بیایید تا ساعتی ایمان آریم یاران چون این سخن بشنیدند
بحضرت مهتر عالم آمدند و گفتند یا رسول الله معاذ ما را چنین
میگوید تعالوا نؤمن ساعةً ما ایمان نیاورده ایم مهتر فرمود

این بر آن که این طایفه بدان ایمان آوردنی است ایمان آرند و چنانچه خداوند تعالی از ذات و صفات خویش تعریف کرده است بشناسند اما دعوی کمال معرفت نکنند گویند بدان مقدار که خداوند از ذات و صفات خویش خبر کرده بشناختیم اما بزرگوار و اکبر الا انست که ما بکمال معرفت او رسیم و هر چند عارف تر باشند خود را چنان دانند که هنوز نشناخته اند هر چند شراب معرفت بیش خورند تشنه تر باشند ۵۵ معرون المعانی

[illegible]

[illegible]

[illegible]

۲۸۴

یا معاذ

یا معاذ شراب از خم خانهٔ محبت خوردی و آنکاه عربده با یاران

کنی همین تشنکی است مثنوی

مستکی شده هیچ نمی دانی هی ٭ یارانت کم بودند کجا خوردی می ٭

دیکری کفته است مثنویات

بنمی منما جمال شهر افروز ٭ چون نمودی برو سپند بسوز ٭

آن جمال تو چیست هستی تو ٭ وان سپند تو چیست هستی تو ٭

وانک کویند هر روز چندین بار عرش مر کرسی را کوید هَلْ لَکَ

خَبَرٌ و کرسی مر عرش را کوید هَلْ لَکَ اَثَرٌ و آسمان و

زمین را کوید هَلْ مَرَّ بِکَ طَالِبٌ و زمین مر آسمان را کوید

عَلَيَّ کذر کرد بر تو طالبی

هَلْ سَافَرَ فِيكَ عَاشِقٌ فریاد هم ازین عطش است ای برادر

او را درین راه هزار هزار شهید قتیل است و هزار هزار جریح و طریح

جراحت کرده شده

است ارباب عقول در طلبش متحیر و اصحاب علوم در حواشی جلال

و ملائی خداوندان بصر و بصیرت در قطرهٔ از بحار عظمت

او غریق و بر ذرهٔ از آتش جلال او حریق بیت

دست بدلها سوخته زده کویی مشعله دارند عاشقان همه بر دست

همه عالم را بجویی و کفت کویی شنود کردند و قطرهٔ از جرعهٔ قدح

عزت بکسی ندادند رباعی

مخدوم جهان فرمودند این [illegible]
که گفتند بر زبان حال گفتند نه بر زبان
ایشان نیز از زبان [illegible] بی نطق [illegible]
و آن زبان را مشایخ فهم کنند نه [illegible]
بعده فرمودند روزی مشایخ [illegible]
در راهی میگذشت پیش او نجاسته
که همه از آن نجاست [illegible]
از آن مقام گذشته شیخ [illegible]
بعده چون [illegible] رسیدند [illegible]
توقف کرد [illegible] شیخ فرمود این نجاست
ای شیخ انصاف من [illegible]
یعنی آدمی [illegible] افتاده [illegible]
عزیز بودم [illegible] یک [illegible] روز با غیر [illegible]
که [illegible] حال [illegible] شد از صحبت غیر [illegible]
[illegible] احتراز باید کرد با او [illegible] مخدوم [illegible]
جایی که نجاست همچنین گفت گویی این نجاست
میگوید فرمودند این زبان وقتی [illegible]
صفا در آید بعده [illegible] تصورات دل
متعلق شود [illegible] گویی [illegible] همچنین
میگوید

[illegible]

کفتم کر کوائیی تو برین زیبائیی، کفتا خود را که خود منم یکتائیی
هم عاشق وهم عشقم وهم معشوقم، هم آینه وهم جمال وهم بینائیی

حردی عاشق شراب بدرخانه خمار آمد وازوی باده خمر خواست
کفت خم شده است عاشق شراب کفت دست من بکیر وبر خم
برتا درا بویم که من به بوئی جندان مستی کنم دیکران بصد ساغر

بیت

مست ازمی عشق آنچنانم که اکر، یک جرعه ازان بیش خورم نیست شوم

وآین عجب که یک کدا درین حضرت بوئی جندان مستی دارد که از
قدسیان ملاء اعلی یاران نتوانند کشید یک باد لطف بود که بر سینه
سوخته اشتربانی وکدائی بوزید فرشتکان بیهوش کشتند جون
باز بهوش آمدند جبریل علیه السلام را کفتند ما درهفتاد وهفتصد
هزار سال بوئی جنان نیافتیم که درعهد سید قاب قوسین می آید
جبریل علیه السلام از حضرت رسالت پرسید کفت إِنِّي لَأَجِدُ
نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ، این نسیم کنج از سینه سوخته
اشتربانی است که در یمن مستی کرده است   بیت
شور در شهر فکند آن بت زنار پرست، جون خرامان ز خرابات برون آمد مست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب جهل وششم در نعمت بهشت

قول مخدوم را عرض است کرده از این هم
عاشق وهم معشوق وعشق وهم آئینه الی
آخره معنی مجاز مرادست نبود بلکه آری
وآن مجاز از وحدة باری عز اسمه که
خداوند یکیست وهرچه هست خداوندست
غیری معدوم.

[illegible]

۱۳۰ رادی

قوله ولا یذر یعنی آتش محبت
سوختنی غیر آدمی نگذارد نه استخوان
آدمی چنانچ آتش دوزخ نگذارد نه استخوان
کافران نخواهد گذاشت نه استخوان
کافران چی تشبیه باشد میان
آتش دوزخ و میان محبت

برادر شمس الدین رزقنی الله متابعته احبّایه و محبّة اولیائه
بداند که مخلوقات دیگر را با محبّت کار نبود که همّت بلند نداشتند
آن کار ملایکه را است بینی از آنست که با ایشان حدیث محبّت نرفته
است و این زیر و زبر که در راه آدمیان می بینی از آنست که با ایشان
حدیث محبّت رفت که یُحِبُّهُمْ وَ یُحِبُّونَهُ پس هر که را شمّهٔ
از محبّت بمشام او رسیده است گو دل از سلامت بردار و خود
را وداع کن که اَنَّ المَحَبَّةَ لَا تُبْقِیْ وَلَا تَذَرْ بیت
دوستی باقی نمی دارد ای و نمی گذارد
عشق تو مرا چنین خراباتی کرد ورنی بسلامت و بسامان بودم
چون نوبت و دولت آدم در آمد خروشی و جوشی در مملکت
افتاد که گفتند چه افتاد که چندین هزار سال تسبیح و تهلیل
ما را بباد بر دادند و آدم خاکی را بر کشیدند و بر ما بر گزیدند
ندا شنیدند که شما بصورت خاک منگرید بدان ودیعت پاک
نگرید که یُحِبُّهُمْ وَ یُحِبُّونَهُ آتش محبّت در دلهای ایشان
زده است و ندا در داده اَنْحَقُ شَیْءٌ همه دلها کباب شده
و همه جگرها آب شده این چیست چنانک او بکس نماند کار او
بکس نماند چون سلطانان دنیا خادمان خود را بنوازند کلاه و قبا
دهند و ولایت دهند با چون او کسی را بنوازد اول کلاه و قبا

قال الله تعالی فی صفت جهنّم لاتبقی ولاتذر ای لایبقی لحما ولاتذر عظما
اما اینجا از روی اعتبارست یعنی چنانچ آتش دوزخ هیچ گوشتی واستخوانی
نگذارد یعنی همه را بسوزد اینچنین آتش محبت را هیچ چیز نگذارد نه پلید
نه پاک یعنی همه را بسوزد اکنون نه حلال ماند نه حرام نه پاکی نه پلیدی نه صفات
انسانیت نه صفات ملکی این را فقر گویند و ابتداء فقر اینجا بود [illegible]
[illegible] آید صفات مذمومه را ببرد یعنی آنچ صفات انسانیت
[illegible] آید محبت در آید آن همه را ببرد و این معنی را
[illegible] که عصا موسی در آمد ماران سحره
[illegible] را خورد [illegible] گردانید [illegible] معدن المعانی

عین القضاة در [illegible]

بعضی [illegible]
دارند اما نه [illegible]
از عشق
قوله مخدوم جهان
هست که آتش در [illegible]
یعنی لاتبقی [illegible]
را از سوختن نگذارد
بسوزد چنانچ محبت
تو شفاء عاشقان از
نه استخوانها را بسوزد
دوزخ است

کشته

بستانند و گرسنه و برهنه کند بنشانند سنت این حدیث آنست
که بجهر که روی آرد برنگردد تا نکشد   رباعی

ما را خواهی تن بغمان اندر ده، چون شیفتگان سر بجهان اندر ده،
دل بر خون کن بدیدگان اندر ده، و آنگه زپی دو دیده جان بر سر ده

درویشی عاجز راه گشته بود و عمری در رنج تک و پوی بسر برده
بآخر روزی چند جان می کند پس نقل کرد بر سینهٔ وی نبشته
دیدند هَذَا قَتِیلُ اللّٰهِ از گزنامند   رباعی

آن دلکرز دلبران بر بودم، هرگز بکسی ندادم و ننمودم، دست
جانان تو بیک نظر جان بربودی، گوئی که هزار سال بی دل بودم،

نخواصان که بدریا فرو شوند حدیث جان در باقی کنند زیرا که ماهی
غوطه خورندگان
می طلبند که بدرمی ارزد گوهری می طلبند که شب تاریک را روشن
کند این کار عیاری و سرباری است نه بازی است آن پاکان دانسته
بودند که یکی را از میان ایشان کاری پیش خواهد آمد جبرئیل
علیه السلام نزدیک عزرائیل می آمد و میگفت اگر ما چنین
حالی بباید آید دست بر سر من داری او میگفت آن کار منست بر من
نویس جمله ملائکه می آمدند و همچنین درخواست میکردند او هر
یکی را میگفت آن کار منست بر من نویسید از اینجا بعضی بزرگان

[illegible]

[illegible]

گفته اند

قوله ابلیس صفت باید بود تا از وی کاری آید [illegible] ابلیس [illegible] و با آنکه [illegible] خداوند [illegible] ابلیس [illegible] آدم را سجده [illegible] صلوات [illegible] مرید باید که [illegible] محبت [illegible] ابلیس صفت باید [illegible] عاصی [illegible] ابلیس عاصی بود [illegible]

در [illegible] کل [illegible] محبوب
با حضرت آن [illegible] عزیز
کرده [illegible]

قوله مخدوم جهان ازین سوال برسبیل عرض اثبات
کرده شد در باب ذکر محبت حکایت آن
جز خاصیت دارد فرموده‌اند شیطان ملعون
که من محبت خداوندم پس چون
باشم دیگری را سجده نکنم پس آدم
صلی الله علیه را سجده نکرد عاشقان
در نوع [illegible] محبت عجب [illegible]
خداوند عز و جل شیطان او [illegible]
زبرای محبت خداوند علم
بغیر [illegible] شود و زخ قبول کرد سجده
نکرد پس ما که دعوی محبت بکنیم
حضرت و منفعت دائم [illegible]
حق محبوب [illegible] نکنیم

افتوق افتوق [illegible]

لغفته اند که مرید ابلیس صفت باید که بود تا از وی کاری اید
ای برادر هر که بدست خویش سر خود بر نتواند داشت درین کوی
قدم نتواند نهاد مراد آنست که چون حدیث محبت در آید و تیغها
از غیب آشکارا گردد جان و دل باستقبال فرستد نظم

سنگ باشم که بتن رخت وفای تو کشم ٭ دیده حمال کنم بار جفای تو کشم
ور تو بر من بتن و جان و دلی صلح کنی ٭ همه را رقص کنان پیش هوای تو کشم

مرد ضعیف نهاد و حقیر شکل را اگر طمع افتد که بر فلک رود محال
بود عجز همه خلق در مقابله جلال و عز محبوب بیشتر از آن مور
است که در مقابله قوت آن مار عظیم قومی را روی بکلوخ آورده
و قومی را روی بسنگ آورده و قومی را روی بشرق و قومی را روی
بغرب و قومی را در تک و پوی و قومی را در جست و جوی الحق
عزیزٌ والطریقُ بعیدٌ والقربُ بعدٌ والوصلُ هجرٌ
دوست راه دوری نزدیکی دوری وصال فراق
و بین الخلق قیل وقال رباعی
درمیان مخلوق گفت

کو در غم تو نیست نیم تنگی نیست ٭ صد جان بتر از وی تو چون سنگی نیست
من در طلب تو از تو رنگی نیست ٭ مور ار بفلک بر نرسد ننگی نیست

عالمی فنا جوی و هیچ جای نشان نه عالمی در طلب و هیچ جای
را نه عالمی در کوئت و کوی و بدست هیچکس جز بندانست نه عالمی

در جست وجوی وبلت هیچکس جز دم سرد نه عالمی در خلوت سوختنم
جز انتظاری و حسرتی نه جهانی در مسجد و صومعه فرسوده
جز درد و دریغ در دست نه

مثنوی

دردا و دریغا که ازین خانهٔ ونشته ؛ خاکی است مرا در سر و بادیست بدست

خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه گفت بسمع ما رسیده بود الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى بعرش تاختن آورده ام تا خود حالش چیست چون بدو رسیدم او را از خود تشنه تر یافتم و بزبان حال میگفت

رباعی

در تهمت عشق تو منم فرسوده ؛ بی آنکه مرا با تو وصالی بوده ؛
در سرزنش خلق منم بیهوده ؛ چون گرگ تهی شکم دهان آلوده ؛

چون در جلالش نظر کنی جگرها بینی که در میان خون است و چون بجمالش نظری کنی بینی که راحت دلها محزون است عارفان در مقابلهٔ جلال در [illegible] احزان گدازند محبان در مشاهدهٔ جمال شادان و نازان اند گفته ایشانست که الْمَعْرِفَةُ نَارٌ وَالْمَحَبَّةُ نَارٌ فِي نَارٍ معرفت آتشی است و محبت آتشی در آتشی است و جهانی بسوخته پر شور و غوغا

بیت

در کوی من از عشق زهی شور زهی سر ؛ در کوی تو از حسن زهی کار زهی بار

این مقتبس است از قصه مهتر یوسف علیه السلام که برادران دهن گرگ بخون آلوده بودند و تهمت این که گرگ خورده ۵

مخدوم جهان را عرضداشت کرده شد مفسران خداوند ظاهر شرع
تفسیر کرده اند ای قدر علی العرش پس تاختن خواجه بایزید بسطامی
قدس الله روحه بکدام وجه باشد بعرش فرمودند معنی نزدیک صوفیان
دیگر است این معنی ایشان دانند نتوان گفتن بعده بیچاره عرضداشت کرد
بدین آیت خواجه را نشانی محبوب حاصل شد فرمودند آری چون او بدین
آیت نشان محبوب یافت بعرش تاختن گرفت بعده مخدوم همدین
[illegible] الله روحه

حرارت محبت در عبادت نیاید و سوختگی عشق
را هر دلی تاب نیارد که این حدیث همه آتش است ۵

آورده ۵

روزبهم

آورده اند جمیله که در حسن و جمال ثانی نداشت چون آفتاب در
بازار بغداد دوری بلید آمد شور و شغب در میان خلق افتاد
هر کسی در پی او دویدند او بخانه در آمد و در بست گفتند
چون خود بکسی نخواهی داد این نمودن چیست گفت شور و
غوغاء عالم دوست میدارم آسمانیان سرگردان زمینیان سراسیمه
و حیران بی او کسی را قرار نه و کسی را بدو راه نه هر روز چندین
بار عرش کرسی را میگوید هَلْ عِنْدَکَ اَثَرٌ و کرسی عرش را
گوید هَلْ عِنْدَکَ خَبَرٌ آسمان زمین را گوید هَلْ مَرَّ بِکَ
طَالِبٌ زمین آسمان را گوید هَلْ سَافَرَ فِیکَ عَاشِقٌ
ای برادر در هر گوشه او را کشته ایست و در هر زاویه او را
سوخته کدام جانست که گداخته قهر او نیست کدام دلست
که نواخته لطف او نیست اگر بزاویه درویشان شوی شور او
و اگر در کوی خرابات روی درد نایافت او و اگر بسوی کلیسیا
ترسایان روی همه در نشاط طلب او و اگر بکنشت جهودان روی
همه در شوق جمال او

قطعه

هزار عاشق آمد بطمع صحبت ما شنا و گرچه دل و دیده خادمان ما
همه زانند همچو آتش سوخته کشند که کسی ندید و ندانست خود نشان ما را

سبین اخر

عرش تهمت آلوده راهمین افتاد که گفتند اَلرَّحْمٰنُ عَلَی
اَلْعَرْشِ اسْتَوٰی. واو مفلس وار ازدرد دل همی گوید

قطعه

تهمت زدهٔ عشق یکی مهرویم٭ جز خاموشم همی ندارد رویم٭

سبحان الله هفصد هزار سال بر آدم هر روز فروغ این آتش
تیز تر بست وهر طرفی هزار هزار سوخته تر بست چون افروخته است
بیم آنست که کون ومکان سوخته کردد ودر عدم شود که چون
افروختهٔ ازلست این چه عجب ای برادر دولت وخاك نه اندکاست
وکار آدم وآدمیان نه مختصر عرش وکرسی لوح وقلم آسمان
وزمین همه بطفیل اوست استاذ ابو علی رحمة الله گوید اگر
آدم را خلیفه گفت اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً وخلیل
را گفت وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرَاهِیْمَ خَلِیْلًا گفت وموسی را
وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِیْ گفت ما را یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ،
گفت گفته اند اگر این حدیث را با دل تنها مناسبت بگوئی زخود
دل نبودی اگر خزینهٔ محبت بر جانها آدم وآدمیان نیافتی کار آدمی وادمیان
چون موجودات دیگر بودی اول این حدیث است ومیانه این حدیث
است وآخر این حدیث است امروز این حدیث است وفردا این

[illegible]

حديث است محققان كفتند كه اين عالم و آن عالم هر دو براي طلب
است و اكر كسي كويد آن عالم عالم طلب نيست اين محالست يكي
نماز و روزه نيست امّا طلب هست فردا همه شرايع را قلم دركشند
امّا اين دو چيز ابد الاباد بماند اَلْحُبُّ لِلّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كفته
اند احكام حجّ و جهاد و نماز و روزه روا بود كه نبود منسوخ كردد
امّا عقد محبّت هركز نشايد كه منسوخ كردد در بهشت روي هر
روزي كه بر تو كذرد از شناخت حق سبحانه و تعالى بر نوعالي كشاده
كردد كه بيش از آن نبوده باشد اين كاري است كه هركز بسر نيايد وجبادا
كي آيد

رباعي

تا من بزييم بيشه و كارم اينست   آرام و قرار و غمكسارم اينست
روزم اينست و روزكارم اينست   جوينده صيدم و شكارم اينست

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مكتوب چهل و هشتم در علامت
محبّت برادر شمس الدّين بداند كه دوستي خداي تعالى مر بنده را
بوسيله ... و چون بنده خواهد كه بداند كه او دوست خدايست بعلامت
آن استدلال كند چه پيغامبر عم كفته است اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ
عَبْدًا اِبْتَلَاهُ فَاِنْ اَحَبَّهُ حُبَّ الْبَالِغِ اِقْتَنَاهُ چون خداي
عزّ و جلّ بنده را دوست دارد او را مبتلا كرداند و چون در دوستي

قوله تعالى وله الحمد في الآخرة كما في الدنيا اذ النعم
في الدارين من المولى غير ان الحمد هنا واجب لان
الدنيا دار التكليف وانما يحمد اهل الجنة سرورا بالنعيم
وتلذذا بما نالوا من الاجر العظيم ۵ مدارك

اي اختبره بانواع التكاليف او بانواع البلايا
والامراض ليكون ذلك تكفير السيئاتهم فالاول كالابتلا
ابراهيم عليه السلام والثاني كالابتلاء ايوب عليه السلام ١

او مبالغت نماید افتنا فرماید کفتند افتنا چه باشد کفت
اورا مال و اهل و فرزند نکذارد پس علامت محبّت خدا بنده را
آنست که اورا از غیر خود متوحش کند و میان او و میان غیر
حایل شود عیسی پیغامبر را کفتند که چرا دراز کوشی خری بر آن
سوار شوی کفت من بنده بر خدای عزّ و جلّ عزیز تر ازانم که خرا
از نفس خود بدراز کوشی مشغول کنذ و اکر کویی پیغامبر را علیه
السّلام نه مُجرد بود و چندین انبیا و اولیا را اهل و مال بود پس ایشانرا
حب بالغ نبود بدانک اینجا بعرض مرادست نه کل چنانک کفت
اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَابِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی و ذکر اولیا بر
کلّ افتذ و بعضی مرادست و در خبرست اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا
اِبْتَلَاهُ فَاِنْ صَبَرَ اِجْتَبَاهُ فَاِنْ رَضِيَ اِصْطَفَاهُ چون خدای عزّ
و جلّ بنده را دوست دارد اورا مبتلا کرداند اکر صبر کند اجتبا نماید
و اکر راضی شود باصطفا رساند اجتبا آنست که حق عزّ و جلّ
بنده را بفیضی مخصوص کرداند که انواع نعمتها بی سعی او حاصل آید
و اصطفا آنست که اورا از ناشایستها صافی کند و یکی از علما کفت
چون خود را بینی که اورا دوست داری و اورا بینی که ترا ابتلا فرماید
بدانک صفاء تو میخواهد و آن خالص کردن دوستی باشد بایکدیکر

[illegible]

چنانک خلق در مجاورات کویند
فلان کس همه عالم کشته است یعنی بیشتر
کشته است از عالم و اکر کسی برین اعتراض
کند که چون جایز بود در همه عالم که ندیده
بود این سخن خطا بود مردم عاقل برین
معنی نخندند زیرا که مخاطب و مخاطب دانند
این معلوم است که حکم بر غالب میکنند
[illegible]

اصطفا آن بود که حق تعالی دل بنده را برای معرفت خود فارغ کرداند
تا معرفت او و جلال و صفاء خود اندروی بکسترانند و اندرین درجت
خاص و عام مومنان یکی اند از نبی و ولی و مطیع و عاصی قوله تعالی
ثمّ اورثنا الکتاب الذی اصطفینا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه
و منهم مقتصد و منهم سابق بالخیرات

[illegible]

روزان وشبان نشسته ام در کاوت ،، با هر که بسازی شکنم باز آرت

ویکی از مریدان پیر خود را گفت که چیزی از دوستی بمن نمودند گفت

ای برترا بمحبوبی جز خود ابتلا فرموده است وتو او را بر آن

بر سبیل استفهام یعنی خداوند عز وجل را

محبوب برگزیده گفت نه گفت پس طمع دوستی مدار که دوستی بنده

راند هد تا آنگاه که او را ابتلا نفرماید واز حضرت رسالت نقلست

که فرمود إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ

نَفْسِهِ وَزَاجِرًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ گفت چون

خدای عز وجل بنده را دوست گیرد برای او از نفس او واعظی

سازد واز دل او زاجری کند تا او را امر ونهی فرماید وگفت

إِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا بَصَّرَهُ بِعُيُوبِ نَفْسِهِ

چون خدای تعالی بنده را نیکی خواهد او را بعیبهای نفس خود

بینا کرداند وگفته اند خاص ترین علامتها ،، دوست داشتن بنده باشد

چیزی را که آن دلیل است بر دوستی خدای او چنانکه ثمره دلیل

است بر درخت ودود دلیل است بر آتش وپیغامبر گفت صلی الله

علیه وسلم إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ چون خدا

در آثار آمده است که ملک ذات الشمال از گناه صباح تا هنگام

تعالی بنده را دوست دارد گناه او را زیان ندارد ومعنی آنست که

معناه انی عصمه من الذنوب ... مزدها ... [illegible]

[illegible]

جون خداي بنده را دوست دارد اورا بیش از مرک توبه دهد
بس کناه کذشته اورا زیان ندارد جنانک کفر کذشته از بس اسلام
زیان ندارد و زید اسلم کفت رضي الله عنه که خداي عز وجل
بنده را دوست کیرد تا بحدي که دوستي بدان درجه رسد که اورا کویند
آنج خواهي بکن که ترا بیامرزیدم واکر کویي معصیت ضد اصل
محبت باشد یانه جواب آنست که ضد کمال محبت است نه ضد
اصل محبت نه بیني که بسیار آدمي باشد که نفس خودرا دوست
دارد واو بیمار باشد صحت اورا دوست دارد وجیزي زیان
کار بخورد باانک داند که زیان کارست وآن دلالت نکند بران که نفس
خودرا دوست نمي دارد ولیکن باشد که معرفت ضعیف بود
وشهوت غالب بس بحق محبت قیام نتواند نمود یکي از
عارفان کفته است که جون ایمان در ظاهر دل باشد محبت خداي
میانه بود وجون به [illegible]یم دل رسد محبت کمال پذیرد ومعاصي
ترک کیرد در جمله دعوي محبت خطرست وبراي ایهام خواجه
فضیل رحمة الله کفت که جون ترا برسند خداي را دوست داري
خاموش باش جه اکر کویي نه کفر بود واکر کویي آري صفت
محبان نداري بیم مقت بود بلانک هرکه دعوي محبت کند

[illegible]

ودعوي

ودعوی محبت در غایت آسانی است ومعنی در نهایت دشواری
پس نباید که آدمی بتلبیس شیطان وبتغریب نفس فریفته شود
هرکاه که دعوی محبت خدای کند تا او را بعلامتها امتیاز باید
وبرهانها ودلیلها مطالبه نکنند یکی از علامت محبت
کمال انس است بمناجات محبوب وکمال تنعم بخلوت با او
در قصهٔ برخ که موسی علیه السلام با جلالت خود از وی درخواست
تا برای باران دعا کرده در خبر آمده است که حق تعالی موسی را
کفت برخ نیکو بنده ایست مرا الا که در وی عیبی است کفت ای
پروردکار من آن چه عیب است کفت نسیم سحر را دوست میدارد
وبا آن آرام میکیرد وکسی که مرا دوست دارد باکس آرام نکیرد وآمده
است که عابدی در بیشهٔ مدتی دراز خدای را عبادت میکرد پس
مرغی را دید که بر درختی آشیانه ساخته بود وآوازی خوش
داشت اندیشید که صومعهٔ خویش زیر آن درخت سازد تا با آواز
آن مرغ انس کیرد همبران جمله کرد بر پیغامبر آن زمان وحی آمد
که فلان عابد را بکوی که بمخلوقی انس کرفتی از درجهٔ تو ابدا کم
کنم که هیچ از عمل خود هرکز بدان نرسی ای برادر لذت انس
بعضی را در مناجات بدان حد رسیده است که خانهٔ او بسوخته

[illegible] بیابان جمله در معرض تلف کشتند اغنام
مهتر موسی علیه السلام نزد پیغامبر خود بنی اسرائیل آمدند
وکفتند که یا نبی الله دعا بجهت باران
بکن که عالم جمله خراب وویران میکردد مهتر
موسی علیه السلام بطور سینا رفت واز آن بیامد که ای
موسی دعا ملکی می فرمایم [illegible] امتان خود
برخ الاسود ما را ابتلاء است او را منت کنید
تا بحضرت ما دعا کند ما از برکت دعای او
باران بر زمین خواهیم فرستاد مهتر موسی
[illegible] امت اهل ونشان برخ الاسود
یکی خبر نیز کسی نشان وی نمیداد در [illegible]
رفت تفحص میکرد چند روز [illegible]
میان راهی میکذشت درویشی [illegible]
وباطن بتعلیم حق تعالی بوده [illegible]
خواست مهتر موسی که تا از وی [illegible]
الاسود کفت ای پیغامبر [illegible]
ترا بسوی [illegible] فرستاده اند [illegible]
[illegible] مهتر موسی [illegible]
بشنید ایستاد برخ الاسود کفت ای مو[سی]
مطلوب باران داری مهتر موسی کفت
ودعا بدعا تو کرده اند ومرا بر تو فرستاده
اند تا دعا بجهت باران کنی آنکاه فرمان
خدای تعالی باران در زمین آید برخ الاسود
کفت ای موسی بحق باران در [illegible]
خواهد فرستاد هرکز آن باران نبارد [illegible]
مهتر موسی علیه السلام لفظ کستاخ برخ الاسود
بدید عصا بر داشت تا او را بزند فرمان شد
که ای موسی ما ترا بسوی بندهٔ خود فرستاده ایم
تا او را منت کنی و [illegible] بحضرت ما دعا کند
تا از برکت دعای وی باران بفرستیم و تو
بخشم ودر غضب عصا بر می آوری مهتر
موسی کفت ای جبرئیل سخن بی ادب از وی
جنان شنیدم که طاقت [illegible] برفت فرمان
آمد که ای موسی ترا بکفتار وی چه کار است
بکاری که بسوی او ترا فرستاده ایم [illegible]
که در هر روزی هفتصد [illegible]
از حضرت ما [illegible]
مهتر موسی ساکت شد وبتواضع پیش برخ الاسود کفت
[illegible] برخ الاسود کفت
[illegible] کستاخی نمودم که لطف تو مرا کستاخ کرده است
[illegible] ای موسی باز بسوی خانه برو
[illegible] بسوی آسمان
[illegible] باران از [illegible] ظاهر کشت [illegible] از عالم
[illegible] مطلب مخلوقات [illegible]
[illegible] من النصیحة التامه
[illegible] الجوزی

است واو را ازان خبر نه وپای بعضی در در حالهٔ نماز بسبب
علتی بریده اند واو را اثر ندانسته است پس هرکاه که محبت و
انس غالب شود خلوت ومناجات قرة العین او کردد
وهمه اندیشها را دفع کند تا بحدی که کارهاء دنیا در نیابد
تا بر سمع او بارها مکرر نشود چون عاشق واله که او با مردمان
بزبان سخن کوید وانس او در باطن بذکر دوست او باشد یعنی
محبت آن باشد که آرام نکیرد مکر بر محبوب خود ونیز کفته اند که
هرکه در وی سه خصلت نباشد دوست خدای نبود یکی آنک سخن
خدای را بر سخن خلق برکزیند دوم آنک لقاء خدای را بر لقاء
خلق برکزیند سیوم آنک عبادت خدای را بر خدمت خلق
برکزیند وازان جمله آنست که تاسف نماید بر چیزی که ازو
فوت شود جز حق تعالی سر اینست که کفت بیت

اکرم هیچ نباشد ، نه نه نعقبی ، چو تو دارم همه دارم وکرم هیچ نباشد

خواجه جنید رحمه الله کوید که یکی از علامت محبت آنست که
بطاعت او تنعم نماید وآنرا کران نشمرد وتعب آن ازو ساقط
شود چنانک یکی ازایشان کفت کاری که برای محبت باشد سستی
دران در نیاید یعنی تنش سست نشود وذلش سستی نپذیرد علماء

کوین

کویند که دوست دار خدای از طاعت او سیر نشود اکرچه وسیلتها
عظیم باید و مثال این در مشاهدات موجودست چه عاشق سعی
نمودن در هوای معشوق خود را کران نشمرد و خدمت او را
بدل لذیذ داند اکرچه بر تن او کران بود و اکر عارف باشد در
احوال فرشتکان مشاهده کند داند که شب و روز در تسبیح او اند
و دران سستی نکنند و معصیت ارتکاب نمایند هر اینه از دوستی
خود ویرا شرم آید و بقطع بداند که او خسیس ترین محبانست
یکی از محبان کفت سی سال باعمال دل و جوارح خداوند را
پرستیدم تا پنداشتم که نزدیک خدای تعالی مرا قدری هست
پس در مکاشفات خود بصف از فرشتکان رسیدم کفتم شما کیانید
کفتند ما محبان خدائیم سیصد هزار سالست که اینجا او را می
پرستیم بر دل ما هرکز جز او نکذشته است و غیر او را یاد نکرده ایم
پس من شرم داشتم از اعمال خود و آن را بجماعتی بخشیدم که
عذاب بر ایشان واجب شده بود پس اکنون اینجا معلوم شد
که هر که خود را شناسد و پروردکار خود را شناسد و از خدا انچه
واجب است شرم دارد زبانش کنک کردد از انکه بدعوی اقدام نماید
در اظهار آن پیش آید اما حرکات و سکنات او و اخلاق و اوصاف او

زیرا که محب را طاعت محبوب
بطبع است نه بتکلف

مخدوم جهان فرمودند فرشتکان را
یکان چیزست بعضی را قیام و بعضی
را قعود و بعضی در تهلیل و بعضی
تسبیح و بعضی در رکوع و بعضی
سجود این زمان که محمد رسول الله
را در شب معراج بردند در سماء
معاینه کردند و خوش شدند در زمان
خود کذرانیدند اکر این جمله امت
در امت من شود بهتر فرمان
وحی شد دو رکعت نماز بکزار
دران دو رکعت جمله و سوی ذلک
هست از قیام و قعود و رکوع و
سجود

بدوستي ومحبت او شاهد باشد جنانك خواجه جنيد رحمة الله كفت كه استاد ما سري سقطي رنجور شد ما علاج واختلاف علت او ندانستيم بس صفت طبيبي حاذق شنيدم دليل او را نزديك او برديم ديري دران نظر كرد بس كفت اين دليل عاشقي است خواجه جنيد كفت من بيهوش شدم وقاروره از دست من بيفتاد جون بهوش باز آمدم بخدمت خواجه سري رفتم وحال با وي كفتم تبسم كرد وكفت قاتله الله اي لعنه الله بصارتي عظيم دارد كفتم اي استاد علامت محبت در دليل بيدا آيد كفت آري

بيت

حديث سينه سوزانم اي بهشتي روي مبرش كاتش دوزخ برآيد از دهنم

الكنه ن بدان كسي باشد كه از جهل وهواي خود دشمن خداي كه ابليس را دوست دارد مغرور بود بدين كه او خدا را دوست مي دارد و او سخت [illegible] كه ازين علامت محبت در وي هيچ نبود خواجه هذا رحمة الله جون باكسي در سخن بدوستي كفتي اي دوست وي را كفتند باشد كه اين دوست نبود بس جكونه وي را دوست ميخواني در كوش سايل آهسته كفت كه از دو حال خالي نيست يا مومن است يا منافق اكر مومن است

جون

دوست خدایست و اگر منافق است دوست ابلیس ای برادر
در دوستی کارها رود که آن همه بیرون برده عین تاوان بود
یعنی در ظاهر شرع
اما در بناء محبت همه متحمل است عثرات و زلات بحکم محبت
لغزیدن
مرفوع و مدفوع است مردی با خواجه ابراهیم ادهم صحبت
کرده بود چون وقت وداع آمد عذر خواستن گرفت گفت دل
فارغ دار که ما را با تو صحبت محبت بود و دوست از دوست
بد نه بیند حُبُّكَ لِلشَّيْءِ يُعْمِي وَيُصِمُّ سر این معنی است
خواجه بایزید بسطامی قدس الله گفتی لَيْسَ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّي
لَكَ وَاَنَا عَبْدٌ ضَعِيْفٌ بَلِ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّكَ لِي وَاَنْتَ
رَبٌّ قَوِيٌّ عجب نه آنست که من ترا دوست میدارم که صاحب
جمال و کمال را عاشق کم نیاید عجب از آنست که تو مرا دوست
میداری و از فرق تا قدم من همه عجز و ضعف و ناسازی است
اینجا بدانک از خاک تو کی روا بودی کردنت محبت رستی لیکن
ساقی لطف این شراب مالامال می فرستد که يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ
از اینجاست که گفت

رباعی

در راه تو من کیم که در منزل من ؛ از چهرهٔ تو گلی دمد بر گل من
این خود نه بس است زهر تو حاصل من ؛ گر عشق تو آراسته باشد دل من

اي درويش ملايكه را عبادت اه [illegible]
خلعت قربت بحاصل بود اما محبة [illegible]
را بواسطهٔ ارتكاب نهي التقرب [illegible]
بحاصل آمد و ارباب عقول [illegible] واضح [illegible]
دانند كه خلعت در اوان موافقت [illegible]
اما در هنگام مخالفت معهود ديد [illegible]
بود هر اينه حرا [illegible] موجب بود [illegible]
محبت سابق نيست و ذلك [illegible]
المليح ذنوب الكريديه [illegible] بود
مصورت طلب كنند اعتراض [illegible] كند
ديد كه صورت بر وقيحي [illegible] بود اما [illegible]
معني توان يافت خلق آدم على صورته
اعتراض را محال نماند [illegible] طوالع

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل هشتم در محبت
و عشق برادر شمس الدین رزقک الله محبته بدانکه محبت
خداوند مر بنده را و محبت بنده مر خداوند را درست است و کتاب
و سنت بوی وارد است و امت را بدین اجماع است که حق تعالی بصفتی
است که دوستان او را دوست دارند و وی دوستان خود را دوست
دارد و محبت از روی لغت کویند که ماخوذ است از حِبّة بکسر حا
و آن تخمهائی است که اندر زمین افتد پس حِبّه را حُب نام کردند
زآنک اصل حیات در آنست چنانک اصل نبات اندر حِبّه چنانک آن
تخم اندر زمین افتد و نهان شود و باران بر آن می بارد و آفتاب
بر آن می تابد و سرما و کرما بر آن می کذرد متغیر نکردد چون وقت
وی برسد و بروید و کل بر آورد و میوه دهد همچنین حب
چون اندر دل مسکن کیرد بحضور و غیبت و بلا و محنت
و راحت و لذت و فراق و وصال متغیر نکردد اما از روی استعمال
میان علما مختلف است کروهی از متکلمان بر آن اند که محبت
خداوند که خبر داده است ما را از آن جمله صفات سمعی است
چون یدٌ و وجهٌ اکر کتاب و سنت وارد نبودی وجود آن
مر حق تعالی را از روی عقل محال بودی پس آن اثبات کنم

و وی

وبدان

بدان ایمان اریم اما اندر معنیش تصرف کردن بدان توقف کنم
و جماعتی گویند از علما که محبت میل نفس و هوا و تمناء
قلب و استیناس است و این صفت اجسامست بر قدیم روا نباشد
و این جمله مخلوقات را بود بایکدیگر و اجناس را پس محبت بنده
را بطاعت تفسیر کنند و محبت خداوند را بتوفیق و هدایت بتعبیر
تعبیر کنند و آنچ میان این طایفه است آنست که گویند محبت خداوند
مر بنده را انست که با وی نعمت بسیار عطا کند و ویرا اندر دنیا
و عقبی ثواب دهد و از محل عقوبت ایمن گرداندش و از خلاف
معصوم داردش احوال رفیعه و مقامات عالیه ویرا کرامت
کند و سرش از التفات اغیار بگسلاند و عنایت ازلی را بدو
بپیوندند تا از کل مجرد گردد و طلب رضاء او را یگانه شود
و محبت بنده مر خداوند را بصفتی است که اندر دل مؤمن پدید
آید بمعنی تعظیم و تکریم خداوند تا رضاء او را طالب گردد و
اندر طلب رویت وی بی صبر گردد و بدون وی با کس قرار نیابد
و با ذکر وی خو کند و از دون ذکر وی تبرا کند و از جمله مالوفات
و مستانسات منقطع شود و سلطان محبت را اقبال کند و مر
حکم دوستی را گردن نهد و روا نباشد که محبت حق مر او را از جنس

استیناس
الفت گرفتن

محبت خلق باشد یکدیگر را که میل بود باحاطت وادراک محبوب
واحتظاظ بدوست واین صفت اجسامست وحقیقت صمدیت
دو رخش
مقدس است از احاطت وادراک ومنزه است از لحوق واحتظاظ
هر که محبت حق بتحقیق معلوم کند او را هیچ شبهت نماند
وابهام برخیزدش پس محبت دوگونه باشد یکی محبت جنس
بجنس وآن میل نفس واحتظاظست بدوست وطلب ذات
محبوبست از راه مماست وملاذقت دوم محبت جنس نه باجنس
جسمیه بزند
وآن طلب قرار کند بصفتی از اوصاف محبوب که باآن بیارآمد.
انس گیرد چون شنیدن سخن یا دیدار محبوب واقاویل مشایخ
رضوان الله علیهم در حقیقت محبت بسیارست از مطالعه
کتب ایشان معلوم گردد انشاء الله تعالی واندرین مشایخ را
بیان محبت تمام شد
سخن: جماعتی ازین طایفه آن بر حق روا داشتند اما از حق
عشق فرط محبت را گویند
تعالی بر بنده روا نداشتند وگفته اند که عشق صفت منع باشد
از محبوب خود وبنده ممنوعست از حق نه حق تعالی از بنده
پس عشق بنده بروی جایز بود وازو روا نباشد وگروهی گویند
که بر حق تعالی بنده را عشق روا نباشد از آنکه عشق تجاوز حد
بود وخداوند محدود نیست ونیز گویند که عشق بجز معاینه

[illegible]

که فرط محبت زیادت محبت نعت کند وآن موهم
تغیر است پس فرط محبت از خداوند در حق بنده
جایز نباشد پس کسی که جایز گوید این طایفه را جواب
بر این طریق گویند روا بود که این را تاویلی بود لایق
حضرت پاک خداوند وشاید که تاویل آن بود که خداوند
بنده را از ازل مخصوص کرده باشد بمحبتی
[illegible] وجهی که غیر او را نبود وشاید که
تاویل [illegible] دیگر بجز این والله اعلم
[illegible]

صوورد

صورت نگیرد و محبت بسمع روا بود چون آن نظری بود بر حق تعالی
العشق
روا نبود که اندر دنیا کسی او را ندید و چون محبت خبری بود هر کسی
بدان دعوی کردند که اندر خطاب همه یکسانند اما کسانیکه عشق بنده
بر خداوند جایز داشته‌اند گویند هر چیز را غایت است که چون آنجا
رسد نام دیگر یابد که بیش از آن نبوده باشد و از آن غایت و کمال خود
فراتر نتواند شدن و رجوع باشد از کمال بنقصان چنانک نبات از
اول نشو روی در زیادتی و کمال خودش میطلبد و کمال او آنست
که میوه بار دهد چون آنجا رسید روی در قصور آرد و خشکی پدید
دیگر حالت طفولیت است آدمی از ابتداء طفولیت روی در ترقی
دارد چون بغایت استواء عمر رسد و کمال خویش بیابد از آنجا روی
بنقصان آرد در کهولیت و پیری افتد همچنین حالت محبت
ا اول نظر که بجمال معشوق تعلق گیرد هر سہ لسی می افزاید کمال
خود طلب میکند چون بنهایت رسد که دیگر زیادتی نتواند پذیرفتن
و از شوایب شهوات آزاد گردد و از علایق نفسانی مجرد گردد و در
غایت ذوتی از وصال و هجر و رنج و راحت و از قرب و بعد فارغ
گردد و از آنجا روی در تلف خویش نهد و بترک نصیبها بگوید و مراد
بهمت قیام نماید اینجا اسم عشق بدید چون اسم عشق پذیرفت

[illegible]

از ولايت خيال و اوهام بيرون شود از قبل انوار الهي اسم بدو رفت
بس اسم عشق بر غايت دوستي و كمال محبت روند نهند تا مي پرستد
عابد گويند و تا مي داند عاقل گويند و تا مي شناسد عارف گويند و تا
از غير احتراز ميكند زاهد گويند و تا بصدق قصد او ميكند مخلص
گويند و تا در دوستي قدم مي نهد مشتاق گويند و چون در رضاء او
جمله اثرها بر اندازد خليل گويند و تا در شهود او وجود خويش
بذل ميكند حبيب گويند چون چنان شود كه فنا و بقاء خويش را
يكباره در وجود دوست تلف كند عاشق گويند و گفته اند كه عشق
از نور شهود دوست ازلي تولد كند مانند برقي است كه در اين نور
در ديده نهد و آواز در گوش و سرعت در حركت و اعراض از آفرينش
در صفت تا اگر از عاشق كاري برود نه از براي غيري باشد و نه از
براي نصيب خويش بلكه كاري رود در عشق دوست بي اختيار او و اين
همه عبارت از عشق است كه گفته اند عشق از بيان و برهان معلوم
نشود و او برتر از آنست كه بقوت فهم و بيان و برهان بيرامون
سراپرده جلال او كسي تواند گشت و يا بديده كشف و عيان بجمال
حقيقت او نظر تواند كرد چنانك گفته اند غزل

عشقم كه در دو كون مكانم پديد نيست ؛ عنقاء مغربم كه نشانم پديد نيست

قال بعض اهل الرياضة [illegible]

ز ابرو و غمزه

زابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ؛؛ منگر بدین که تیر و کمانم پدید نیست

چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ؛؛ و از غایت ظهور عیانم پدید نیست

گویم بهر زبان و بهر گوش بشنوم ؛؛ واین طرفه تر که گوش و زبانم پدید نیست

چون هر چه هست در همه عالم همی منم ؛؛ مانند در دو عالم از آنم پدید نیست

ناهستی جوشان و خروشان باش جامه دران و خاک بر سر پاشان انکه از عهد مصطفی عم تا اکنون میگوید که در مصیبتها جامه مدرید ولیکن درد عاشقان و سوز مصیبت زدگان این حدیث در قلم مفتیان نیاید

رباعی

دل کیست ز عشق توبه محکم به ؛؛ بد کیست که به ز عشق جان خورتم به
کم باد دامن از میان من و تو ؛؛ بد گوی ز روی هر دو گیتی کم به

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب جهل و ششم در ذکر طالب

حق شمس الدین را بقا باد و بر دشمن که نفس است منصور باد بدانک طالب را در هیچ مقام مقام نه و در هیچ منزل آرام نه بلکه هر دو کون سکون بر وی حرامست چنانک گفته اند اَلسُّکُوْنُ حَرَامٌ عَلٰی قُلُوْبِ اَوْلِیَائِهٖ آرام بر دلهاء محبان حضرت او حرامست خود ایشانرا از کجا پروای آرامست ای برادر بدانک هر کرا حضرت او دلآرام بود در دو جهان جه جای آرام بود ذیرا که دنیا محل غیبت

٥١

در تفسیر امام زاهد در زیر اینا: رده است
که وعجلت الیک رب لترضی یا ربست طالب
رضاء تویم و طالب را سکون نبود

است واخرت محل رویت در محل غیبت دلهای طالبان را سکون
روانه و در محل رویت قرار نه زیرا که سکون دل طالبانرا یکی از دو
جیز باید یا بیاساید یا یافت مطلوب یا غفلت از محبوب یافت
مطلوب در دنیا و آخرت روانه تا دل از درد طلب بیاساید و غفلت
بر طالبان حضرت وی روانه تا دل از بوییدن و دیدن ساکن شود
واین معنی صاحب کشف محجوب رحمة الله تقریر کرده است و در شرح
تعرف آورده است که محبوب در مکان نیاید و محب مکانی است
از مکان نگذرد بس درد دل محبان و طالبان ابدی بود و اندوه
جان عاشقان سرمدی باشد ای برادر هودج کبریاء مطلوب
بر اوج عزت علویت وجود و مقام طالبان در حضیض
سفلی است مطلوب را حلول و نزول از عالم کبریائی جایز
فرو آمدن
نه و طالبانرا صعود و ترقی از حضیض عبودیت ممکن نه مشایخ
پستی
طریقت رضوان الله علیهم گفته اند که طلب از طالبان در هر دو
جهان بر نخیزد اما طالب را در آخرت نصبی و تعبی نباشد
رنجی
اما طالب باشد زیرا که جمال و کمال محبوب و مطلوب نا متناهی
است بس طلب مدام بود و آرام بر دل وی حرام بود بیت

عشق را کی بود غایت پدید ،، حسن جانان جون ندارد غایتی

طالب را

ای برادر [illegible] یعلم الله نعمة انا [illegible]
و واجب و باشد در شوق [illegible]
و در میکند در معیشت خود [illegible]
تا کار بجا رسد محدث را از کجا
که بلد وه اعلا قدم بر آید و ممکن
این دولت از کجا بود که در حضرت وی
الموسد عقل بگوید الحذر الحذر ایها
الماء والهلهد و عشق بگوید مهلا مهلا لا تقنطوا من رحمة الله که
این تقریر ممکن و مستحیل در عالم عقلست اما در عالم حرم که عشقم هیچ
مستحیل نیست در یحبهم و یحبونه این سر [illegible] ست انرا که در عالم
شیدا [illegible] بیت عقل گوید شش جهت است بیرون راه نیست
عشق گوید راه هست و رفته ام من بارها [illegible] طوالع

زیرا که روا باشد که [illegible] را اندوهی و بلاء [illegible]
و [illegible] را از ان خبر نباشد اکثر و اغلب [illegible]
اصابت اندوه و بلا در حق [illegible]
فاما این همه هست که او را [illegible]
خبر نباشد چنانکه [illegible]
دست بریدند [illegible]
زنان مصر را [illegible]
یوسف ببریدند و ایشانرا از ان خبر [illegible]
این اندوه [illegible]
بمعصیت [illegible]
خواهد بود [illegible]
العفو [illegible]

طالب را در مقام کشف عظمت بر چهار مقام گذر افتد یکی خوف
دوم خشیت سیوم رجا چهارم رهبت خوف از عقوبت و خشیت
از قطیعت و وجد از دیدن نقص در معرفت بود و رهبت
از فوت وصال بود خوف عقوبت مقام عابدانست ثمرهٔ آن
دست از دنیا بداشتن است و خشیت مقام صدیقانست ثمرهٔ آن
بجز دوست از همه بریدن است و وجد مقام محبانست ثمرهٔ آن
از غیر گذشتن است و رهبت مقام عارفان است ثمرهٔ آن بحضرت
پیوستن است جملهٔ مشایخ طریقت مجتمع اند بر آنکه چون بنده از
بند مقامات رسته باشد و به همه احوال محمود موصوف گشته و از
دیدن غیر بگذشته حالتی از ادراک عقول غایب شود روزگار او از
تصرف اوهام و ظنون منزه گردد و در پردهٔ غیرت اَولِیائِی
تَحْتَ قَبائِي از چشم اغیار مستور بود این حدیث سوختگانست
نه حکایت با خود ساختگانست این راه مردانست نه بازی کودکان
از متابعت هوا [illegible]
مصراع ؛ رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ؛ زلیخا
صفتی باید و مجنون نعتی تا قصهٔ یوسف و لیلی تواند شنید
لَقَدْ کَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ همه شرح و بیانست آن
طایفه را که مردان راه‌اند هر اشکال که در راه خداوند افتد هم

فا مارو ا باشد که بعد از بریدن
اثبات غیر کند بخلاف وجل
که آن کاهی است نه اثبات ۵

درین آیت که یَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا بعضی از اهل ظاهر این
تاویل کرده اند ای خوفا من النار وطمعا الی الجنة اما مشایخ این
تاویل کرده اند که خوفا من القطیعة و
طمعا الی الوصال زیرا که بهشت
خواص رویت است و بهشتی و دوزخ
ایشان حجاب و فراق است ۵
وجد

اهل تحقیق گفته اند که اگر همه دریاه عالم مداد شود و همه اشجار
دنیا اقلام گردد با فرادی [illegible] ملکوت و سکان عالم
جبروت نبیسنده گردند هم [illegible] و عقل خود عاجز [illegible]
موقع آن قلم خبر دهند زیرا که [illegible] کتب و عالم ضبط خلیقت
ابد نعت هستی دارد و عشق [illegible] هستی [illegible]
روی بعالم قدم آورده است هم [illegible] باید که ترا با تو نماید [illegible]
و کمیت این سفر [illegible] تمام [illegible] او عالم [illegible] راست نیابد
ما را ازین [illegible] جز جنت و فردوس [illegible] دارد

شیخ ابو العباس قصاب گوید [illegible]
عنان حال [illegible]
صد هزار [illegible]
هزار [illegible] در زیر قدم دیدیم [illegible]
[illegible] او بوده [illegible] دیدیم با خود [illegible]
[illegible] ساخته [illegible]
اکر کسی [illegible] طالب [illegible]
راه سلامت [illegible]
دو کان باز شود و قصابی همی کنی ؛ [illegible]

[illegible]

از قصهٔ یوسف حل نشود ما کان حدیثا یفتری
ولکن تصدیق الذي بین یدیه وتفصیل کل
شيء جون کفت تفصیل کل شيء میدان که جرید اکر هزار
مجلد در عجایب وغرایب این قصه بکویند وبنویسند هنوز قطرهٔ
بود از دریا و یا شعاعي از آفتاب عزیزي کفته است رباعي
تا سخرهٔ عام وکان غوغا نشوي ٭ تهمت زده بجهود وترسا نشوي
بیزار ز کیش خویش عمدا نشوي ٭ در مجلس عاشقان شیدا نشوي
عاشقان که در راه ملامت مي روند وطالبان که سنک نا اهلان
میخورند با اهل سلامت میکویند بیت
نه همرهي تو مرا راه خویش کیر وبرو ٭ ترا سلامت باد امرا نکونساري
اکر زلیخا این بر تیدي که زنان کفتند وقال نسوة
في المدینة امرأة العزیز تراود فتیها عن نفسه
هرکز نام یوسف نبردي واکر مجنون از سنک خوردن خسته وشکسته
کشتي هرکز لیلی لیلی نکفتي اي برادر خدایرا یوسف وزلیخا
بسیارند ولیلي ومجنون بي شمار اما مراوت اان جشم نیست [illegible] قد
که به بینم ثبت الجدار ثم انقش سنت وجماعت اینست
اول جشم بعد ازان دیدن
که بوده اند وهستند وخواهند بود اما بي دولتان را جون نصیب

بخته

نيست جه سود اين بدان ماند كه قرانرا گفتند شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ
لِلْمُؤْمِنِينَ شفا و رحمت مر مومنانرا باشد بر كافرانرا از آن جه
اما آفتاب بكمال اشراق خود تابانست خفاش بي دولت را جون
جشم ندارد از آن جه سود جون از صلب پدر و رحم مادر بي دولت
آمديم از آنكه همه هستند جه تدبير اَلشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ
أُمِّهِ ميخ دوز كرده است وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ
مسمار زده سر اين معني است كه گفت مثنوي

كرا زهره از بيم تو :. كشايد زبان جز بتسليم تو :.

اي برادر اين همه گله از بخت بدست و همه شكايت از ادبار خود
ناز تو محروم ترا جرم نيست :. اين همه از بخت پريشان ماست :. و اگر نه
در كرم بازاست آفتاب دولت بر گلخن همچنان مي تابد كه بر گلشن
جاي ناپاكي و كنده نشيني
بي تفاوت اما از بوي طيبه مي آيد و از گلخن بوي كريهه اين
تفاوت از ينجانب آمد آفتابرا جه ديگر بيان زيادت از ين بسر
قضا و قدر باز كرد و آن دانستن كار من و تو نيست سر گرداني است مثنوي

قومي بفلك رسيده قومي بمغاك :. فرياد ز تقليد تو با مشتي خاك :.

هر گونه كه هست و بهر جه كه هست لاف ده مرد . زن و نوميد
مشو كه از راه زني راه بري ميكنز و از كبري صاحب صدري

هست و همه

گلشن

ناز تو محروم ترا جرم نيست
اين همه از بخت پريشان ماست

وازناري دستاري وخليلي ازآزري ازآب وخاک را کاري
بلندست وهمتي بس بزرک هر جند فقر وفاقه وکدايي وبي نوايي
اصل اوست جون آفتاب امانت در آسمان عرض بتافت ملائکهٔ
ملکوت که هفصد سال رياض تقديس وتسبيح جريده بودند نعرهٔ
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ زده مسکين وار رخت نوايي بربستند
وبعجز خود معترف کشتند فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وهمچنين
آسمان کفت مرا صفت رفعت است وزمين کفت مرا خلعت
بساطت است وکوه کفت مرا خلعت ثبات است ومعدن جواهر
کفت نبايد که دريا آفتي راه يابد آن ذرهٔ خاک بي باک دست نياز
از آستين فقر وفاقه بيرون آورد وآن بار امانت بجان کرفت
واز دو عالم بذرهٔ نينديشيد کفت مرا جيست که از من بستانند
هر جيزيرا که خوار کند در خاک مالند خاک را در جه مالند مردانه بيمي
آمد وباري که اهل هفت آسمان وزمين نکشيدند بر خود نهاد
ونعره هل من مزيد زد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
مکتوب بنجاهم در ذکر طلب حق برادر شمس الدين
سلمه الله تعالي حقيقت داند که هيج جيز بر تو فريضه تر از
طلب حق نيست اکر ببازار روي اورا طلب واکر بخانه آيي

اورا طلب

او را طلب و اگر به مسجد شوی او را طلب اگر بخرابات روی او را
طلب مثنوی من بخرابات و یار من بخرابات ؛ با قدح می در آمده
بمناجات ؛ و اگر عزرائیل بتو آید بگو تا از طلب فرود نه ایستی
و عزرائیل را بگویی تو کار خود بکن من کار خویش رباعی

روزی که روان شود روان از تن من ؛ جز نام تو بر نیاید از دهن من ؛
گر تو سر من نداری ای دلبر من ؛ خاک کف پای دوست تاج سر من ؛

نقلست که پیغامبر علیه السلام مسواک در دهن داشت عزرائیل
در آمد و گفت چه فرمایی باز گردم یا آنچ فرموده اند پیش برم
حضرت رسالت مسواک از دهن مبارک خود دور نکرد گفت تو کار
خود میکن و من کار خود می کنم و اگر در دوزخت فرود آرند باید که
از طلب فرود نه ایستی بگو ملک الموت تو مقمع قهر بر سر فضول طلب
برو عمود
دیوزن و با در طلب قدمی می زنیم تا کار بجا رسد و اگر در بهشت
فرود آرند چو دو قصور و منکر در کوی طلب می پوی و قصه

این حدیث می گوی — بیت

درد

گر هر دو جهان دهند مارا ؛ چون وصل تو نیست بی نوائیم ؛

اول منزل راه طلب نیاز است و بزرگان گفته اند که نیاز رسول
خداوند است به بنده جز نیاز در سینه باشند عنان او بحضرت خلعة

[illegible]

کشیدند مبتدیانرا بانیان الفت دهند چون مدّتی در راه
نیاز کام زدند نیاز همت کردد واتفاق است پیران راه راکه
محبت جز در حجرهٔ همت مریدان منزل نکنند چون مدّتی
در راه همت مرید قدم زد همت را طلب کردانید و[illegible] طلب
را در شاه راه حقایق لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ در کشند واین کوس دولت
یعنی راه دهند
بر درگاه او زنند که مَنْ طَلَبَنِي وَجَدَنِي وانکه ندا در عهد
کدای عُلا و ثَری و بهشت و دوزخ و عرش و کرسی از راه طالبان
برتر آسمان — وزیر زمین
بما نماید که ایشان طالبان ما اند وما مطلوب ومقصود ایشان اکر
بر شما کویند از شما هیچ چیز نیاید واین مراتب که کفته شد معراج
بنده است درین راه وهیچکس درین راه قدم نزند مگر که بر حسب
ارادت او او را معراجی بود انبیا را معراج ظاهر و باطن بود
بان اولیا را معراج باطن کسانی که قدم متابعت در راه مهتر
عالم دارند ایشانرا معراجی بود بر قدر قوت ایشان این اصلی
قوی است ای برادر عیّاری باید سر بر فضول را بتیغ ریاضت
بُریده ونفس خود پرست را بمجاهدت در علام سپرده از دو کون
بیرون افتاده وقدم بر سر جان نهاده اگر بی کون ذرهٔ در دیدهٔ
همت او آید درین راه درست نبود که کفته اند والله لا یصل
یعنی هرگز نرسد

بجزئید برخیو

کلّ

الی الکل

[illegible]

گفته اند

اِلَي الْكُلِّ اِلّا مَنِ انْقَطَعَ عَنِ الْكُلِّ تا بزرگان کہ سبب
معراج الکرانند مهمتر کونین بهیچ ذرهٔ باز ننگریستی همانجا نی
بلا ئستندی وبقاب قوسین نرسانیدندی

قطعه

هر خیی از رنگ گفتاری درین ره کی رسیدهٔ درد باید بود سوز و مرد باید کار زن
با دو قبله در ره توحید نتوان رفت راست یا رضاء دوست باید یا هوا خویشتن

آورده اند که آدم صلوات الله علیه چون در بهشت رسید شریعت
میگفت وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ طریقت میگفت اِهْبِطُوا
مِنْهَا شریعت میگفت دست ازین درخت دور دار طریقت میگفت
آتش در همه زن آدم گفت در بهشت اینجا عالم آراسته است و خوش جایی
برجای اما مارا درد دلی می آید که روزی در کلبهٔ اندوه خود رویم
که حدیث ما با خواجگی راست نیاید سر ابر آنداآدم آدما در
غربت می آیی گفت چرا نیاییم که مارا کاری در راه است گفتند
کار بازگفت ازین کار دیگر کار ساخته تو هست بهشت در فرمان
و رضوان و ملایکه چاکر و خادمان گفتند دار السلام بدار الملام
بدل باید کرد و تاج از سر باید نهاد و بجای تاج خاک افلاس بر سر باید
کرد و نام نیکو بملامت وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ عوض باید کرد
گفت همه کردم تا لاله ابتلای در عالم دادم و دست غارت بر دولت

اهل معانی آورده اند که ابراهیم ادهم را [illegible]
چیزی نیابد تی در نفحات [illegible]
این راه یگانه بعید عمر او [illegible]
ازوی بوی [illegible]
[illegible] از بند زنشانه [illegible]
بیخودی را دید که هو [illegible]
فریاد بر آورد گفت ای [illegible]
مسالک مختلف راهها [illegible]
آهنگ یکراه نکنید [illegible] فضول

[illegible] دواد [illegible] در می آید [illegible] عند این دو [illegible] یاکی ازین [illegible] گوناگون جا

خانهٔ خلافت کشیدم   رباعی

کار ازین خوب‌تر کدام کنم ۞ خویشتن بندهٔ تو نام کنم ۞
می نترسیم از ملامت خلق ۞ هر کجا بینمت سلام کنم ۞

تا نگوئی که از آدم بهشت باز ستدند دل بریان بمرغ بریان
نیاساید جان سوخته و جگر خسته بجود و مقصود ننگرد آب
و خاک را اندک منشمر هرچه دارد آب و خاک دارد و هرچه آمده
است با آب و خاک آمده است دیگر همه نقش بر دیوار رند آورده اند
چون شهباز محبت از آشیانهٔ عزت بر پرید بر عرش
رسید عظمت دید درگذشت بر کرسی رسید وسعت دید در
گذشت بر آسمان رسید رفعت دید درگذشت بر خاک رسید محنت
دید فرود آمد این عجب بیت گفت من محبتم و این محنت است
میان ما بنقطهٔ تمیز بود در عالم صورت و در عالم معنی
خود دانند آنها که دانند ای برادر امیدوار باش و لنکان
و لوکان قدمی می زن که این دولت بفضلست نه باستحقاق
بالله العظیم اگر باستحقاق بودی نصیب من و تو ذرهٔ
نیامدی لیکن علت از میان برداشتند تا چنانکه پاکان امید می
دارند بی باکان و ناپاکان هزار چندان دارند آن سر مزبله

صحیح نا نسخ

کار نیز

که آشیانه سکانست روا بود که صدر ملوک گردد ولیکن اسباب
درهیانست اگر میخواهی که بجایی رسی یا کسی گردی لابد
ازانجا که نهاد شوریده والوده تست بیشتر باید شد وقدمی
باید زد واز شریعت زاد وراحله واز حقیقت بدرقه ودیگر
حدیث وحکایت در باقی دلی که دلست امروز در کارست
وفردا در کارات امروز در عشق وشوقست فردا در راحت
وذوقست گفته اند انا که خداوندان اندوه اند اگر فردا بر
خیزند وسینه خود را نگرند اگر ذره از اندوه خود کم یابند
فریاد برآرند که هشت بهشت یارای آن ندارد که بیرون
آن اندوه گردد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب پنجاه یکم در طَرِیْقِ اِلَی اللّٰهِ برادر شمس
ارشده الله الی طریق الحق بداند که خواجه بایزید بسطامی
را پرسیدند کَیْفَ الطَّرِیْقُ اِلَی اللّٰهِ فَقَالَ لِلسَّائِلِ اِنْ
غِبْتَ عَنِ الطَّرِیْقِ تَصِلُ اِلَی اللّٰهِ گفت چون تو از راه
غایب شدی بحق رسیدی ازینجا معلوم کن جایی که راه بین
حق بین نبود دخنث باید وصلت چون بود مرا و ترا با سر
ریش خود کار افتاده ... خود را نمی بینیم لاجرم نمی بینیم

این را معلوم می شود که در گور هم این اندوه تواند بود واین اندوه همه جا باشد
تا از بزرگی ما نقل است باجماعتی بر سر گور مهتر موسی صلوات الله علیه رسید چون
از زیارت فارغ شد روی با صحاب کرد وگفت که از گور آواز می آید که أرِنِي انظر
الیک ارنی انظر الیک واین زمان چون در گور است می گوید أرِنِي انظر الیک
چون فردا برخیزد همین گوید. ارنی انظر الیک ازین محب وعاشق همچنین بوده

مکر خود را اکر نظر من و تو بر وحشت جهل و تفرقت نفس
خود افتد هرکز دعوی مسلمانی نکنیم و آن: آنکاه توانی
دید که قطرهٔ از قدح شرع در دهن روزکارت افتد دیدهٔ
دلت کشاده شود آنکاه این بیت روی نماید که کفت بیت

توبه کرده ز هرجه دانستم :: نامه جون نام تو زبر کردم

کفته اند که افتاب بی نیازی کر بر دریاها علم علما تافت در
همه دریاها قطرهٔ نم نکذاشت کفتند ای سادانی که همه بندها
از کلید شما باز میشد جرا در شما بسته کشت این دانی جیست
کواکب و سیارکان را جندانی دعوی وجود و کار و بار است که سلطان
آفتاب طالع نکشته است جون سلطان آفتاب طلوع نمود
هیجکس را نه دعوی وجود ماند نه کفت و نه شنید نه کار و بار
از اینجا بدان ذرات وجود را با برق توحید کجا طاقت
بود جون آفتاب علم او بتابد همه علمها جهل شود جون
ارادت او بتابد همه ارادتها بی کردد جون قدرت او بتابد
ظاهر شود همه قدرتها عجز شود جون جلالت عزت او آشکارا
شود همه جلالها و عزتها در خا نفتند تا جه اند فتد جون وحدانیت
او برده کبریا از جمال بردارد همه من و تو ذات در بادیهٔ عدم

منخلم

منعدم شود تا توانی دعوی مالکی مکن دو کان از تو دریغ
نمی دارند و در سرمایهٔ با تو خصومتی نیست امّا خود را فراموش
مکن خطبهٔ خود مخوان مکو من چنین ومن چنین که دعوی
با تو همان کند که با فرعون کرد که گفت أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى واین
نفس تو با جُبّهٔ و دستار میکوید أَنَا رَبُّكُمُ الْأَصْغَرُ نفس
تو همان فرعونی میکند که نفس فرعون کرد لیکن نفس فرعون
چنانک بود خود را نمود اما نفس تو خود را بلباس مسلمانی
بتو می فروشد و تو بهبت غرور او میخوری او را همان
دعوی است که فرعون را بود لیکن می ترسد بر جان خود
اگر خود را نماید و بصحرا آید کشته شود زنهار خداوند
انگار
مباش غلام باش که اینجا تیغ توحید برکشیده اند هر که بیدا آید
سرش بردارند چنانک ابلیس بیدا شد سرش برداشتند بنده را
ملک نبود و بر خود ولایت نبود باید که هر چه کند بدستوری
اجازت
مولی کند نه بمراد خود و اختیار خود قران مجید میکوید
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً عَبْداً مَّمْلُوْكاً لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ
واین را علم معرفت باید و سایهٔ دولت پیر که مرید این دیده جز
بدرگاه پیران کار افتادهٔ در باغت یافته نیابد که چنین گفته اند

هرکه لا اله الا الله بر زبان می گوید
سجده چکند و در امرا و ملوک [illegible]
می سازد این را ایمان زبان و کفر [illegible]
مصحف بکف گرفته کفری درون نهفته
نظاره صبح خود [illegible]
سجده نشود [illegible]
اینجا معلوم می شود که او [illegible]
بدعوی معرفت [illegible]
برده است و [illegible]
صلجهاد علم با معنی [illegible]
دوزخ آرد باره دنیا

مراد از آیت آنست خدای تعالی حسابی
که بنده که مملوک است [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ أُسْتَادٌ فِي الدِّيْنِ فَإِمَامُهُ إِبْلِيْسُ
وعلما جنين كفته اند اَلْعِلْمُ يُؤْخَذُ مِنْ اَفْوَاهِ الرِّجَالِ
كسي كه بمراد وخواست خود معاملت ورزد همجنان بود
كه دانشمند از كتاب ياد كيرد اكرجه عالم بود وليكن جون
بي استاد بود راست نبود بس بدانكه جون تو بكردي لقمه
تو بكردد كار تو نيز بكردد اكر تو هزار بار جامهٔ لباس ولقمه
بكرداني وخود را درميان اين قوم تعبيه كني تا تو نكردي
اين همه سود ندارد ازينجا ميان اين قوم ~~تعبيه كني تا تو~~
نكردي طايفه كردش اصلي بزرك است در جمله ورياضت
وخلوت مقصود كردش است كه بي كردش هيچكس را روش
نيايد هركرا بيني كه بظاهر خود درمانده است در بند دستار
وجُبّه وكفش ودر كوتاهي ودرازي جامه ودر سپيدي
وكبودي آن بدانكه هنوز در بند خودست در پرستش خوداست
باغلامي خود تواني كرد يا غلامي دين ضِدَّانِ لَا يَجْتَمِعَانِ
تا در خود يك ذرهٔ طلب قبول خلق وآرزوي جاه مي بيني
واكر ترا كسي استخفافي كند او را به بي حرمتي نسبت كني وترا
با وي خشمكي بود بدانكه تو همانند دانشمندي يا همان خواجه

محمد

محترم هنوز ترا دین قبول نکرده است ترا در خود می باید
کشت تو جامه چکر دانی چه سود اکر تقدیر کنی که هزار
سال در یک خرقه بکذرانی و همه عمر بکیاهی سر بری و در صومعه
مسمار کنی تا کس ترا نه بیند و همه مرغان در تابستان ترا سایه
کنند ای خواجه نکر تا در خود بغلط نیفتی که آن همه فریب
نفس است و مکر و خداع تا هر موئی که در تن تست بکفر بر تو
کواهی نه دهد واز تو تبرا نکند در دولت بر تو کشاده نشود
و سلطان دین ترا در حمایت نکیرد در جمله بدانکه هر که
از خود خیزد هر آینه در خود فرود آید قدر و عزت پیران
اینجا بدانند آنکه دیده ما روکردم بر زمستان بجنبند آن نه
از صلاح و تقوی و عفت ایشانست لیکن روزکار دست
نمیدهد چون هوا کرم شود و باد بزیدن کیرد و روزکار دست
دهد آنکاه تماشا کن تا چها کنند نفس آدمی مار و کژدم
اوست نیش آدمی زبان اوست چند کاهی که بخانه بنشیند
واز خود صلاح نماید آن دانی چیست بر حراد او نشده
است و در خواجکی خلل افتاده است خواهد که آن خلل که در
خواجکی شده است بدین تلبیس (بپوشد چنانک بسیار شغل داران

اکر کسی کوید این چکونه بود که خود را در عین ایمان بی ایمان داند
و در عین طاعت بی طاعت داند جواب آنست که این یکی از نظر بر آفات
و عیوب اعمال خیزد دیکر نظر بر توفیق و ارادت حق این دو نظر
او را از دیدن ایمان و طاعت خفی نی محجوب کرد اند و شاهد این معنی
آنست که ابو بکر رضی الله عنه فرموده است ما الایمان م معدن المعانی

کفر [illegible] تقسیم عبارت است [illegible] صفت
دخیمه دیده یا توجه او بغیر تا دیدن غیر
حق تعالی [illegible] ازین باب [illegible] غیر
دیدن یا خیر و شر بنفع و ضرر و از [illegible]
مقصود کردن یا انکه حقائق دین بود اینده
بوسیله ماند و باعمال [illegible] و طاعت [illegible]
وخیرات اسمی و عبادات تقلیدی و [illegible]
تردیدی قناعت کند المقصود کفر حقیقی
توجه کردنست بغیر و ایمان حقیقی توجه
کردنست بحق تعالی مع ترک الاشتغال بالغیر
درخلوت صفا بینی حاصل آید نا غیر
نفس [illegible] بنهان بینی [illegible]

روزکار

وکارگذاران را دیده که چون معزول شوند و در قدرت و قرانش
خلل افتد بر سر سجاده بنشینند و رحل در پیش نهند و قرآن
خوانند و روزه نوافل بدارند و نماز نوافل بگزارند و اوراد
دراز و فراخ بخوانند هر که برایشان گوید کار کار اینست آن همه
هیچ نیست خداوند مارا کرم کرده است این سخن در نفس خود
راست و درست است لیکن او مرد این سخن نیست نه بینی که اگر
آن شغل بدو باز دهند و در آن مرتبه بنشانند بشادی در عالم
نگنجد و بروح پیران و بزرگان دعوتها بسازد همچنین نیز
مردی در خانهٔ خود بنشیند چند گاه زبان خود را راست کند
و تیغ بزهر آب میدهد تا بر خلق زند و از جمله زهر نفس
را غیرت دین نام نهد و از حمق و نادانی عزت نفس را صلابت
شرع گوید زینهار نگر تا این از و قبول نکنی و در غلط نیفتی
پس ازینجا معلوم شد که کسی را بی پیر قدم نهادن درین راه رانت
نشاید که بزرگان گفته اند روح در استغراق در عالم محبوس
مانند مرغی است در دام افتاده هرچند اضطراب بیش کند
و دست و پایش بیش زند بند محکم تر میگردد بضرورت محتاج
بود بکسی دیگر که بند او بگشاید و آن پیر است و پیر مثال فرستادن

در آید

بیغامبرانند

بیغامبرانست صلوات الله علیهم وسرّ دیگر آنست که مرید
در ابتداء حال قابل انوار حق نیست زیرا که او بر مثال شبپرک
است که دیدهٔ او طاقت روشنایی آفتاب ندارد و در تاریکی محض
رفتن ضلالت و هلاکت بود پس روشنایی می باید که از آفتاب
کمتر بود تا از وی انتفاع تواند گرفت و بروشنایی آن راه
تواند رفت و آن روشنایی دل پیرانست رضوان الله علیهم اجمعین
وسرّ دیگر آنست که مرید در ابتداء حال که در مثال جرم ماه قابل انوار غیب
شده اند دیگر مرید را چون درد طلب پیدا آید و شفاء درد طلب
کند و نمی داند که چه می باید کرد چون عنایت حق او به پیری رساند
از وی بحکم نظر درد وی درمان باز یابد و بوی حق بواسطهٔ دل
پیر بمشام او رسد گردن بنهد و سکون یابد ارادت اینست
ای برادر اورا بالین آب و خاک سرّ هاست و کرمهاست و در خبر
است چون عزرائیل آهنگ جان یکی بکند ازین امّت از حضرت
عزت خطاب بدو رسد که سلام و تحیّت ما اوّل بدو رسان پس
دست بجان او بر و در کلام مجید خوانده که فردا حق تعالی
بی واسطه بر مومنان سلام گوید سَلَامٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ
رَّحِيمٍ لا اله الا الله کلام او ازلی و سلام او ازلی اگر ارادت

چنانکه ماه در اصل خود
بی نور است نور از آفتاب می گیرد

قدیم او را با این مشتی خاکیان کرم نبودی در ازل برایشان
سلام نکردی عزیزی برین اشارت کرده است رباعی
آنرا که ز محبوب سلامی باشد ∴ وز حضرت او بلطف بیامی باشد
در حلقهٔ بندگانش خرشید منیر ∴ قصهٔ چکنم کم از غلامی باشد
در لیلة القرب والکرامة حق تعالی بر پیغامبر صلی الله علیه وسلم
سلام کرد گفت اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ عزیزی اینجا
میگوید چون دو دوست از بعد بُعد فراق یکدیگر رسند اول
آن سلام کند که شوق او زیادت بود وَاَنَا اِلَیْهِمْ اَشَدُّ
شَوْقًا سر این معنی است وانکه سنّهٔ حضرت رسالت بسلام
با هر یکی پیشی کردی رفتن بود برین سنّت والسلام ∴

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۝ مکتوب پنجاه دوم در گفت
و رفت برادر شمس الدین شرفه الله بالعلم والمعرفت
بدانکه جملهٔ علماء گفت را اصل نهادند و رفت را بر گفت بنا
کردند گفتند نخست گفت است پس رفت رفت فرزند گفت است
تا گفت نبود رفت درست نیاید علم که گرفتند از راه سمع و نطق
گرفتند و اهل حقیقت علم که گرفتند از فتوی الهام گرفتند
خواجه جنید رحمة الله گفت حَدَّثَنِیْ قَلْبِیْ عَنْ رَبِّیْ واین

[illegible]

انکار بود

انکاه بود که آن مرد در شرع جمع شده بود و این دولت که یابد
ببرکت رفت شرع یابد و اهل حقیقت چنین گفته اند که علم
سخن نیست علم دیگرست و نطق دیگرست زبان را با علم قرابتی
نیست علم آن بود که مرد را در راه دین بکار دارد و نطق در علم
مجاز بود و در علم صدق بود و علم جز در عالم حقیقت
نبود و ولایت زبان بر حروفست و حروف متناهی است و علم
که رود از دل رود و دل را حرکت نیست و عالم حقیقت اوست
خداوند تعالی علم بهر کسی ندهد و سخن از کسی باز ندارد
زبان از کسی دریغ نیست همه را بود هر غافل زبان هست ولیکن
نیست و چون دل نیست علم نیست اگر ترکی را نام کسی
بیاموزی بگوید ولیکن فرق نتواند کرد اگر موسی و عیسی
بتکلف در ترکی بیاموزی بگوید ازین جاست که شیخ ابو
واسطی گوید رحمة الله در همه آسمانها زبان تسبیح و تهلیل
هست ولیکن دل نیست دل معنی است که جز در آدم و فرزندان
وی تعبیه نکرده اند بس علم آن بود که ترا شهوت و بایست حاجت
و اختیار بر تو بربندد و ترا بحق راه نماید و راهبر تو باشد
اما علمی که آن شهوت تو باشد تا ترا بشهوت و مراد نفس رساند.

شیخ عقل چون ان دیده بود بحروف متناهی باعتبار امنیت که جمله بیت و نه حرف است
بی علمی که و دسته بیت و نه حرف خواهد که کمال دارد فاما علم اهل حقیقت
از غیر جنس حروف است اما بحروف عبارت میکنند و می آگاهند خلق را
باعتبار آنکه ایشان علم را بغیر واسطه حرف نجی دانند اما علم بر بسته بحروف نیست
زیرا که در افهام معانی ... آنند عرض داشت کرده شد الهام اولیا احتمال خطا
باشد فرمودند زیرا که صفا خاطر و دل ایشان بحدی رسیده است که احتمال
خطا در الهام ایشان نماند

چون کروبی و روحانی را هیکل روحانی
هست ولیکن دل نیست باز آدمی را
هیکل ظلومی و جهولی دادند و دل
درین میان بنهادند

شیخ احمد غزالی قدس الله روحه گفته است
[illegible]

و ویلت باشد ترا بودکاه غولنان وظالمنان آنزانر علم کویند
آنرا دام خذلان کویند علم آن بود که ترا الا رصد دها بپایکاهها
نشد و از کفت بکنکی آرد و از منافقت و منازعت ترا برهاند
نه آنکه کلاه خواجکی بر سر تو نهد و کمر رعونت و دعوی بر میان
تو بندد علم آن بود که آینهٔ حقارت و خسارت و نقصان
تو در پیش تو دارد هر کجا که مسلمانی پیش تو آید دامن خود
ازو درکشی و بکوئی نباید که آسیب از جامهٔ من بوی رسد
جامهٔ آن مسلمان پلید شود پیری در راهی میرفت با مریدی
چند سکی در پیش ایشان آمد مریدان ازو دامن درکشیدند و پیر
نیز دامن درکشید پیر مریدانرا پرسید چرا شما از دامن کشیدید چه
بود کفتند تا جامه ما بی نماز نشود پیر کفت غرض من این
بود تا آن سک بمن آلوده نکردد ایشان خود را چنین دیده اند
پس باید که چون مسلمانی را در راه بینی بدو بکذاری و خود بکوشه
شوی چنانکه اهل ذمه با مسلمانان کنند چون ذل خود بینی
خود کلاه عز در سرت نهند خواجه ذو النون مصری رحمة الله
با مریدان بمجلس دانشمندان رفت بفرمودند تا ازوی سوال
کردند که داناترین خلق کیست کفت منم باز سوال کردند که نادان

مخدوم جهان سلمه الله الی یوم المیعاد [illegible]
مسلمانی اکنون از کار دیست پس [illegible]
دار و مواظبت و قصد [illegible]
روز و ضرب باید که [illegible]
کفر هر کسی را [illegible]
و او بیچ اند نکاح در میان می رود [illegible]
از آن مسلمانی و این قدر بیچ اند [illegible]
او را ایمان سلامت مانده است پس [illegible]
باید شد و استغفار بتجدید باید کرد [illegible]
هر بار که از مکتوبات [illegible] فارغ [illegible]
آن استغفار [illegible]
عرض آنست [illegible]
در وقت [illegible] کلمه [illegible]
یافی فرمودند اکر او [illegible]
که کفته است وقت
پیر [illegible] عادت که بود [illegible]
مبحث و سرکردان [illegible]
درین وقت مسلمانی [illegible] عجب می فرماید که
عوام سالم مانند زیرا [illegible]
جلاها بلعنة الله و هر کسی ان
و خبر ندارند [illegible]
دونند [illegible]
[illegible]
[illegible] ایشان [illegible]
[illegible] برای رضاء ملک را ملک نیکو می کند و
کوید که [illegible] حلال را حرام کوید و حرام را حلال
[illegible] کردد پس حال لشکریان اینست
و اهل دیوان بعضه بر زبان جاری فرمودند
حکایت بتعلیم [illegible]

برین

ترين خلق كيست گفت هم منم گفتند آن سخن را بيان كن
گفت داناترين خلق بعيب خود منم ونادان ترين خلق
بعيب خلق هم منم روندگان راه حق تيغ كرده اند بر فرق
خود زده اند اكنون با دعوي روندگي و علم تيغ بر فرق
ديگران مي زنند لاجرم هيچ ثمره پديد نمي آيد و ديگر علم
آن بود كه خشيت دامن وي گرفته بود إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ پيدا آيد كه علم صدف گوهر خشيت
است چون در صدف خشيت نه بيني بدانكه در درياء سينه گوهر
علم نيست و خشيت آن بود كه راه بر هواء نسپري اگر موري
راه تو بگيرد بايد كه برو راه بگذاري و با او دران راه مشاركت
منازعت نكني خواجه بدان دو حرف كه خوانده اند يا بدان دو
كه دارد يا بدان دو قدم كه در راه دين نهاده است
در شهر كسي را اين محل خود نمي بيند كه با او سخن
گويد در مجلسي نمي داند كه چگونه بنشيند در راه نمي داند
كه چگونه رود علم را بر سر نهاده سجاده بر كتف افگنده و در
عالم نمي گنجد بزرگان گفته اند كه نهايت علم همه علماء بدايت
ارادت مريدي بود ارادت كه بنياد اوّل خلعتي كه مريد بپوشد

قال الله تعالى
انما يخشى الله من عباده العلماء
ترجمه
نمي ترسد خدا را از بندگان
مگر علما دانان

آن بود که او را از خود بیرون آرد دوم خلعت آن بود
که هر چیزی که تا اکنون در لباس جمال حق میدید اکنون
همان چیز را در عین نکال و نکرت بیند قدم قدم میرود
و نهایت سخن بدین باز آید که آتش ارادت همه چیز نهاد
در وی بسوزد آنگاه بعد ازین در عالم پنداشت افتد و آن
از آن باشد که روشناییها دید [illegible]کیرد و سخن بزبان او رفتن
کیرد و خلق از سخن وی بتعجب بمانند که سخن
بسخن دیگران نماند بپندارد که وی بجایی رسیده است که
خلق نرسیده است پس همانجا مقام کند با زبانی چرب و سخنی
دلربا بزیده آن دام فریب نفس بود پیر اینجا بباید تا از
منزل او را بگذراند و از توقف در روشنی آرد که در نور حجاب
زیادت از آنست که در ظلمت و ازینجاست که عارف را سخن
نبود و قلم نبود و دیده نبود که در کوت مردمان نکرد اقتدا را
بدین بود که اَلنَّبِیُّ لاُمِّیُّ رسول را علیه السّلام قلم نبود
و از کتاب برنتوانست خواند چه بود وَمَا یَنْطِقُ عَنِ
الْهَوَیٰ اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْیٌ یُوْحَیٰ و ازینجاست که واقعه
مُرِید بزبان علما حل نشود که علما خداوند مذهب اند و سُول

عذاب
ای کاش
از زوار مرید
بحکم

بگذارند

[illegible]

[illegible]

[illegible]

مُریدان

مرید از مشرب بود نه از مذهب اقتدا مرید بعالم ذرت نیاید
که فتوی بعلماء بر ظاهر رود و مرید را هر چه رود در باطن رو
مرید که میان در بسته است مر هلاک خود در بسته است و عالم بدانچ
میداند نجات خود میطلبد عالم در برداشتن است میداند هر چه
از دیگران مانده است همه در سینهٔ او جمع شود و همه علوم گ
ذشتگان او را بود و مرید در انداختن است و در گذاشتن و هر چه
میداند میخواهد که نداند و هر چه دارد میخواهد که ندارد از خود
همه اندازد تا کی برون آید پس ضد یکدیگر اند میان ایشان موافقت
صورت نه بندد بهیچ وجهی از وجوه درین مکتوب کرات
مطالع کنند و نیکو دریابد که فواید بسیارست ای برادر پارهٔ آب
شده در پارهٔ پوست زندگی رسد او را که گوید منم یا این از
منست ما که از آدم زادیم روز مصیبت زادیم فرزندی که روز
مصیبت زاید اول آوازی که بسمع او رسد نوحه بود لاجرم هر که
بدین حرف واقف شود زهره اش آب گردد و خواهد که در عدم
شود و دفتر وجود از وی پاک گردد آنانکه در هستی ابد افتادند
اگر چه درجهٔ ابد یافتند از ولایت نبوت و صدق محبت آرزو
می برند بر کسانیکه از عدم بوجود نیامده اند آخر شنیدهٔ که آن سلطان

انبيا کہ تاج لَوْلَاکَ لِمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاکَ بر سر داشت چہ کفت

يَا لَيْتَ رَبَّ مُحَمَّدٍ لَمْ يَخْلُقْ مُحَمَّدًا اي کاش خداوند محمد

محمّد را نيافريدي و عمر خطاب رضي اللّٰہ عنہ با اين خلعت

و رفعت کہ شنيده‌ء لَوْكَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ

اکر بعد از من بيغامبري بودي عمر بودي روزي در راهي ميرفت

دست دراز کرد وکاہ برکي بر داشت وکفت يَا لَيْتَنِي كُنْتُ

هَذِهِ وَرَقَةً اي کاشکي کہ عمر اين کاہ برکي بودي و عمران ابن

حصين رضي اللّٰہ عنہ بر خاکستري ميکذشت ديد کہ باد در روي افتاده

بود و ذرہ ذرہ در عالم علمش ميبرد کفت يَا لَيْتَنِي كُنْتُ

هَذِهِ اي کاشکي کہ من اين خاکستر بودمي والسلام ٥٥

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ٥ مکتوب بنجاہ سيوم در ہمت

و در فضيلت سہ وقت روز جمعہ و خواندن سوره اخلاص و آيہ

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰہُ دہ کان بار بعد از فريضہ برادر

شمس الدين شرفہ اللّٰہ بتشريف النعمة بداند کہ مريد دون همت

جايي نرسد مريدي کہ اسب همت وي تا بهشت بيش نرود

مرد اين ميدان نيست کفتہء عارفانست همہ جنہا بر مراد خويش

خواستن کار زنان بود نہ کار مردان سر اين معني است انکہ امام

کاهش [illegible] نیابت محبوب بکوید لولاک لما اظهرت الربوبیت
وکاهش [illegible] تان [illegible] از [illegible] بجود فریاد لیت رب محمد لم یخلق محمدًا در کیرد
عجب خو [illegible] کونین علما [illegible] چون در مسند رسالت و در صدر جلالت از بعد وصول
بمقام دنی و از بعد بلوغ بمرتبہ او ادنی لیت رب محمد لم یخلق محمدًا کوید
و کس را بخود امید ماند لا الہ الا اللہ چون نوبت حدوث زایل شود مراد [illegible]
حاصل نشود بس عاشق را کہ از معشوق مراد حاصل نبود [illegible]
علم منزوی [illegible]
جون [illegible]

[illegible]

بیت
یا برو همچون زنان رنکی و بویی بیش کیر
یا کہ چون مردان درآ و کوی در میدان فکن

سنبلي

Library

يَهْتَمّ

شبلی گفت رحمه الله حَرَامٌ عَلَى مَنْ يَهْتَمُّ بِالدَّارَيْنِ
اَنْ يَحْضُرَ مَجْلِسَنَا کسی که همت او از هرچه نسبت بدنیا و
آخرت دارد پاك نشده است حرام است او را که بمجلس ما آید

معنی است که گفت **قطعه**

علا آن بود ای پسر که خود را :: از حد حدوث برتر آری
آنگاه بعون نخوت او :: در مقعد صدق اندر آری

هر کسی در زیر همت خویش بنهادست و قیمت هر کسی همانست که
همت اوست که قِيمَةُ كُلِّ امْرِءٍ هِمَّتُهُ قیمت هر کسی دوست
اوست از اینجا هر کسی قیمت خویش امروز تواند شناخت پس ایرا
که همت آن بود که ما یدخل قیمتش آن بود که ما یخرج هرکرا همت
آن بود که در شکم در آید قیمتش آن بود که از شکم بیرون آید و آن
من و تو نیم و این خود از کجا که ما و ترا قیمت بود ای برادر
اگر فردا سر بسر با ما صلح شود که لَا عَلَيْنَا وَ لَا لَنَا نه چیزی
بر ما بود و نه چیزی ما را بود گوی از میدان بردیم عارفی را
در حال مرض موت گفتند چیزی ترا آرزو هست تا بیاریم گفت
آری هست گفتند چیست گفت عدمی که او را وجود نبود حیران
شده گفته است **رباعی**

از حال دل شکسته ام میدانی ٭ و از صفحهٔ جان مراد من میخوانی
حیران شده ام بلطف خود دستم گیر ٭ ای آنکه تو دستگیر هر حیرانی

الغرض مرید بلند همت اول قدم که نهد بر جان خویش نهد نه بر زمین و اول تیغ که بیازماید بر خویش آزماید نه بر کافر کافر زخمی که زند بر تن زند و جز قصد کالا نکند اما نفس زخمی که زند بر قاعدهٔ دین زند و جز قصد غارت ایمان نکند زخمی که زنی بر نفس خود زن که اگر تو با او محابا کنی او با تو هرگز نکند بس اهل این حدیث همه تیغها بر خود بدین زنند و همه قهرها بر خود بدین رانند تا این سد بی دانی را بشکنند و قصد آن دولت کنند خواجه سنائی رحمت علیه الرحمة مثنویات

جان

از سبب نفس

تو گنجینه سپهری در میانه ٭ برای از چهار دیوار زمانه
یعنی جبار طبع
طلسم و بند و نیرنجات بشکن ٭ در و دهلیز موجودات بشکن
تو گنجی لیک در بند طلسمی ٭ تو جانی لیک در زندان جسمی
اگر تو روی بنمایی ز پرده ٭ بسوزی هفت چرخ سالخورده
جو از حق ترک زندان می نیابی ٭ عجب نبود اگر آن می نیابی

این طایفه بلند همت اند هرچه در تحت ذل کن درآمده است بگوشهٔ چشم ننگرند و بهشت و دوزخ را بجای بارگاه همت

[illegible]

بخشی

خویش نبسنداند بلند همتي گفته است **قصیده**

خود را ز خوداي پسر جدا کن ؛ پیراهن صابري قبا کن
سرمایهٔ هر دو کون یکبار ؛ در عالم عشق او هبا کن ،
بر بام فلک برآ بهمت ؛ بي کام و زبان برو ثنا کن ،

و سر این داني چیست آنست که حق تعالي از میان هژده هزار عالم گروهي نیافرید از آدمیان بزرگ همت تر و این از آنست که هیچ گروه را نگفت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي مگر آدمیان را و اندر هیچ گروه پیغامبران و کتابها نفرستاد مگر اندر آدمیان و بر هیچ گروه سلام نکرد در ازل مگر بر آدمیان و هیچ کس دولت دیدار خود نداد مگر آدمیان را و آدمیان بودند که از قوت محبت خویش و بزرگي همت خویش طاقت فراق نداشتند بدنیا از دل ایشان حجاب برداشت بعقبي از چشم شان حجاب برداشت تا در دنیا جز وي را نخواستند و در عقبي بجز وي ننگریستند و این تخته در مکتب مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى آموختند

عزیزي گفته است **مثنویات**

الا اي مرغ همت راه زماني ؛ چه خواهي یافت به ازین آشیاني ؛
بپرواز معاني باز کن پر ؛ سراي هفت در را باز کن در ؛

جو تو بر سدرهٔ حضرت نشيني، تو باشي جمله و خود را به بيني،

نكته تا قدم بر غفلت ننهي روزكار بر اهل غفلت تاوانت كفتن يكي خواهد كه قدم مجاز در كوي مردان نهد آن سر اشقيا كه اورا ابليس خوانند دامنش بكيرد و كويد من از بهر اين كار زنار لعنت بر ميان بسته ام تا هر نا شسته روي قدم در كوي مردان ننهد و اكر كسي بي تاج توحيد و اخلاص در كوي مردان قدم زند قدمش بي كنم اشارت برين معني كرده كه كفت بيت

معشوق من كفت نشين بر در من، مكذار درون هر كه ندارد سر من،

و آن لعين براي هر دون همتي از جاي در نجنبد كه تكبري با هوا دارد و نازي در سر نه بيني كه از تكبر با آدم عليه السلام هم كاسه نشد اما چون صديقي در مملكت پديد آيد كه پرتو صدق او بر ساق عرش تابد ابليس كويد وَا وَيْلَاهُ وقت كار آمد جه حيلت سازم تا قدمش را بي كنم اكر قدمش بي تواند كرد خود ويرا در فتراك خود بندد و كويد اي بيچاره با ما ساز واكرنه بخلاصي پديد آيد وكويد يا صديق در راه دين هر دم برخوردار باد اني كويم مرا دعايي كن يا شفاعتي كه كار من ازين هم در كذشته است حاجت من آنست كه مرهمي از لعنت بر غرق

ما نهي تا اين

[illegible]

ما نبی تا این طراز لعنت در عهد دولت تو تازه کرد چنانک انبیا
بخلعت نبوت فخر کردند آن سر اشقیا بران طوق لعنت فخر میکند
که بی واسطه بر کردن وی محکم کرده است در خبرست که روز قیامت
خطاب بعزیزان رسد که آن سر اشقیا را بدوزخ برید ده هزار فرشته
بوی در آویزند نتوانند جنبانید ده هزار دیگر مدد کنند هم نتوانند
جنبانید خطاب بعزیزان رسد که کردنی را که طوق لعنت ما دارد
بی واسطه شکستن آن کردن جز بقهر ما نباشد چون قدرت ازلی
آن طوق لعنت از کردنش باز کند آن لعین بیچاره کرد سگی از
قعر دوزخ حمله آرد او را در دهن گیرد و بقهر در دوزخ فرو
برد این همه ولایت لعنتی است که بی واسطه در کردن عزازئیل
نهاده بودند اگر ولایت و نواخت بی واسطه در حق عزیزان
ظاهر شود نه آسمان بار آن کشد نه زمین نه بهشت طاقت آن
دارد و نه دوزخ جز عالم دانست بادشاه قدیم صدق مردانرا بر
نتابد از شیخ لقمان سرخسی رحمة الله روایت کنند که وقتی در
سماع بود یکی از درویشان صادق چنانک مرغ بر پرد بر پرید و بر
سر درخت نشست گفت یا لقمان بیا تا بپریم لقمان گفت رحمه الله
ای سلیم دل ما را در تا کون کی گنجیم ما که بپریم برون از دو کون

و این لعنت از غیر محبت خداوند او جگید
که حق قبول کردم زیرا که این لعنت را بر سیاعت
اعتبار کردن جز خداوند افتاده است زیرا
غیوری را سجده نکردم یعنی آدم صلوات
علیه را بس برای این یعنی را خواهی مراد
مرید خواهی هر چه دانند بکنند مخدوم
و محمود با عاشقان در مذهب خود عاشق
او را میگویند که از رد و قبول
چنان نزدیک او رد باشد و چنان قبول
قبول خداوند را بر سند خوار بلا در زیر دامن او
پیدا شود زیرا که او مقتضی حق شود منافقه جنگ
در عهد رسول صلی الله علیه وسلم بعد از ایمان
ایشان با حق نا نعمت و اسباب دنیا وی بودی ایشان
ثابت مجد الحمد و آن زمان که اسباب دنیا
ایشان ملوم شدی مرتد دین می شد نعوذ
بالله منها

بونیز یم منکر این حدیث نتواند شنید واکر بشنود باور ندارد
بیچاره بایمان بشنو که غفلت بر نتابد تا ترا روزی دستکیرد
واکر دین وسنا دست کیر نیاید در کور دست کیر آید واکر در کور دست
وشنیوند باید در قیامت دستکیر آید هشدار ای برادر تا در حالت این
صدیقان بعقل دکیل خویش تصرف نکنی که این سخنان بعقل
مختصر نتوانست شنید سخن این صدیقان بایمان بتوان شنید
بس بایمان بشنو تا دستکیر آید در دنیا وآخرت هر اینه که دستکیر
آید که سخن آن عزیزان ضایع نشود   مثنوی

تا یکی بایزید بینی فرد ❊ خدمت صد یزید باید کرد ❊

سلطان انبیا را بین که مهتر وسید هردو کون است صلی الله علیه وسلم
هربار که هلال غلام شخیره پدید آمدی بیش وی بازشدی واکرام
کردی وبدعا وصیت کردی وبدو چشم کریان دعا او را آمین
کفتی اکر بر ملت او نبی ملت او این بوده است که شنیدی واکر نعوذ
بالله منها نه بر ملت او نبی کلاه دعوی از سر بنه وکلید عهد
دین باز ده اکنون بحقیقت بدان که میدان طلب مریدان صاحب
همت نه عرش است نه کرسی نه آسمان نه زمین واکر کویی کجا آ
آنجا که کفت اِنِّي فِي قَلْبِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ التَّقِيِّ النَّقِيِّ

[illegible]

جرجانی

وهذا الاهتزاز ما اهتز از طرب
والارتياح لقدوم من على الملاء
الذي حصل لهم بذكره انتصاح [illegible] نفس
[illegible] الخلقية [illegible] بقاى الكمالات
[illegible] الحقيقة [illegible] اذا اهتز اذا استعظام
عظمته الاثر كان من اعقال
النبي [illegible] وليحيى لى وحمل الاهتزاز
[illegible] المقصود [illegible] سرير الملك عوت
[illegible] الناصح [illegible] سلطان اى اضطراب
[illegible] ونبذ [illegible] حبا
وبطا نبر [illegible] الارتياح خاصة

[illegible] الارتياح والاستبشار بنادية

وقيل الارتياح بروحه حين صعد به
كرامته على ربه [illegible] اهل العلم
[illegible] العرش [illegible] الذي [illegible] بل
[illegible] وحمل بعض العرش
[illegible] بموته

الاهتزاز [illegible]

اي العرش [illegible]
[illegible] فانه [illegible]
سعد وقيل المراد بحملة [illegible]
النزيع الغزير

بشنو بشنو خاك حبش را [illegible] ريخته [illegible]
ديد برآمد خاك روم را فرو ريختند [illegible]
برآمد خاك فارس را فرو ريختند [illegible]
ازان ذره [illegible] بلال را [illegible] ازان ذره [illegible]
صهيب را [illegible] ازان نور [illegible] سلمان [illegible]
[illegible] عالم [illegible] دادند بلال حبشي [illegible] وصهيب
الروم وسلمان [illegible] الفارسي [illegible]
از كلام [illegible] آمدند تا ما همه ازان [illegible]
وبلال [illegible] كه [illegible] تا ما هم [illegible]
كرد [illegible] ايشان بدانند كه [illegible]

جه جاي عرش استحقاق همت حقا كه رفعت عرش از پاي همت
اين مردان زمين است نه بيني كه در حق سعد بن معاذ رضي الله
عنه فرمود اِهْتَزَّ الْعَرْشُ بِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ
علو همت سعد را بر عرش ولايت زاده بودند جون سعد رضي الله عنه
از دنيا بيرون شد لرزه بر عرش افتاد اي برادر نسب آدم
در عالم حقايق بديشان زنده است و منهج صدق بثبات
قدم دولت ايشان معمور در عالم حقايق ايشانرا نزاع
القبايل كويند جنانك بلال از حبش و صهيب از روم و
سلمان از فارس و خواجه اويس از قرن رضي الله عنهم
صفاء يقين ايشان بر خاري كه قدم نهد سوسن دين كردد
و خرشيد همت ايشان بر هر مطيع كه تابد مقبول كردد و اكر بر
عاصي تابد محفوظ كردد و اكر بر بيكانه تابد يكانه كردد خواجه
سنايي كويد رحمة الله مثنويات

جان فروشان باركاه عدم :: خرقه پوشان خانقاه قدم ::
جنك در حضرت خداي زده :: هر جه آن نيست پشت پاي زده ::
ما عبدناك اجتهاد همه :: ما عرفناك اعتقاد همه ::
يفعل الله ما يشاء از هوس :: ساخته بنده وار حلقه بكوش ::

نيم

فارغ از صورت و مراد همه ؛ برتر از کثرت و تضاد همه ؛
هم شان زیر صرف نادانی است ؛ جه عجب کنج زیر ویرانی است
بر کهر رخت بقاء ایمانی ؛ از ره کفر در مسلمانی ؛
ساخته هر یک از میان ضمیر ؛ از قل الله ثم ذرهم بیر ؛
خورده یک باده بزرخ ساقی ؛ هرچه باقی است کرده در باقی ؛

آخر شنیده دلیل صدیقی در قادورن بر بیکانه عرض کردند کفت
هرکز کمان نبردم که در ملت اسلام جنین مرد بود که جکرش
باشتیاق در راه حق خون کشته است باز نار کبرکی از ادب
نبود در دلیل جنین صدیقی سخنی کفتن در حال زنار ببرید
وقدم بر جاده ایمان نهاد جه کویی ای منکر بی دولت
که بول ایشان بهتر از قول من و تو باشد یا نه اکر بوی مسلمانیست
است انصاف بده و بکو بهتر از هزار مدعیان علم امروز که
بوقت نماز یک تن را از سر دوکان در مسجد نمی تواند آورد
این علم همان علم است لیکن این علمانه آن علمااند آنکاه
علما را همه کردار بود و کفتار نه اکنون همه کفتارست و دعوی
و هیچ کردار نه و انکه در حق جنین صدیقان سخن کفتن و بانکار
و باعتراض بیش آمدن این از کوری و نابینایی . دکوینده

بیت
برده رخت ها ر دو جهانی .
از ره کفر در مسلمانی .
معنی این بیت آنست بر هر که نظر
خداوندان این حرف و ز م
خداوند و طالبان خداوندی
اکر این جیو مزرع باشد دین
وند و اکر منکر ودند
باز کیرند دین خو
بلحظا اکر این طا
نظر بی رفته است هرگند
بجدی رفتم مکر ز مسجد
دیدم بر حالی در توحید
خود را الهی زنم و من دیجم
در بتخانه در امدند دعوی
موم و قصد او قصد خداوند
ا کز بردن مسلمانی این باشد
بیان درین محو یک حکایت را
خواجه ابو سعید

آموز

اینجا از بعد سطر ما سوی الله مراد شاه

بنکوکنه

بنکو کفته است

مثنویات

زنور جشم سر جیزي نیاید ؛ دلت را نور جشمي مي بباید ؛
که عیسي را و خر را جشم سر بود ؛ ولي جشم دل عیسي دکر بود ؛

اي برادر عهد بیشینیان عهدي بود که از سنک بوي دل مي آمدي در عهد ما بدروزان از دلها، ما بوي سنک مي آید آسمان سوخته این حدیث است و زمین خسته این حدیث است اکر در آتش کده کبران روي از آتش بزبان حال شنوي که با تو کوید که ما در سوز خویش بصفتي آیم که ما را بروای این مشتي بي حرمتان نیست واکر در بتکده بت برستان شنوي همچنین شنوي بیغامبر ع م جون در عالم رسید اول سجده شکر بتان کردند در خانه کعبه سیصد و شصت بت بود همه در سجده افتادند **رباعي**

رفتم بکلیسیاء ترسا و جهود ؛ ترسا و جهود را همه رخ بتو بود ؛
از بوي وصال تو به بتخانه شدم ؛ تسبیح بتان زمزمهء عشق تو بود ؛

خواجه عطار راست علیه الرحمة **مثنویات**

اکر جشم دلت کردد بدین باز ؛ برون کیرد ز یک یک ذره صد راز ؛
همه ذرات عالم را درین کوي ؛ نه بیند یکنفس جز در روش روي ؛
همه در کردش اند در روش هست ؛ تو بي جشمي و در تو آن روش هست ؛

تو

۷۰ اب

کمال عشق پایانی ندارد، چنین رفته است که درمانی ندارد
ز آسمان و زمین عرش و کرسی ملک و فلک از اعلی علیین تا تحت
الثری و هرچه نام شیء بروی افتد در جستجوی و در تک و
پوی اند این آدمی ستمکار است که با دشمن در ساخته است و از
دوست دور افتاده اگر کسی ترا پرسد که تو کیستی نگر تا حدیث
مسلمانی نکنی در روز جمعه در سه وقت یکی وقت ۷ و دیگر در صبح
میان خطبه و نماز و دیگر بعد از نماز دیگر تا غروب حاضر باشد
و خود را و کاتب را بدعا یاد دارد و بعد از هر فریضه ده بار
سوره اخلاص بخواند و ده بار بگوید فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ
حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۝ و بدین مواظبت نماید و یقین داند
که مقبول او مردود نگردد و مردود او مقبول نشود هر کرا
بعزت قبول ربایند سَعِدَ سَعَادَةً لَا شَقَاوَةَ بَعْدَ
هَا و هر کرا بذلّ رد خوار کردند شَقِيَ شَقَاوَةً لَا سَعَادَةَ
بَعْدَهَا نعم طالب در آفتاب قهر خوشتر از آن بود که در سایه
لطف زیرا که سایه پرورد تو در عرق بی قیمت بود گفته اند
در فراق امید وصال است و در وصال خوف [illegible]

مثنوية

شوقست در فراقت جون بستر وصالم، هم شوق به که طاقت جورت نیاورم

بیری میکوید رحمه الله که عاشقانرا خلوت در جوار مهجوران بهتر
خوشتر ازان که در جوار حور و وان ای برادر طالب او را مادّه
قبول جه کار که عزت و قبول خواستن خود را شایسته قبول
دانستن است واین در مذهب عشق عیب است جنانک سوخته
کفته است

رباعی

کر بپذیری بنده مقبول توام، ور نپذیری جاکر معزول توام
بارد و قبول تو مرا کاری نیست، اینک بهر دو حال مشغول توام

ای برادر اکر بپذیرد فضل و انعام او عامست ور نه بپذیرد
در مذهب جهانداری رواست وخود آن ثمره بخت شوریده
ماست جنانک بیجاره کفته است

رباعی

معشوق جو بادشاه و فرمانش رواست، بر کرده او جون و جرا زهره کراست
که بپذیرد خوی بنده او بسا، ور بر کردد ز بخت شوریده ماست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه جهارم در تحریض مرید

التحریض برانکیختن

برادر شمس الدین خلاه الله تعالی فی طاعته سلام و دعا مطالع

بحلیته

کند و مقرر برادری باد که جون مرید خود را بنام مریدی آشکار
کرد و جمله عزیزان خود را محلی کرد ایند شرط آنست که در تصدیق

آن بنهایت تحقیق رساند و قدم بر جادهٔ صراط مستقیم
آکداند توتیاء توبه و اثبات هر زمان در چشم کشد و خرقهٔ
تجرید و تفرید در بر افکند شراب طلب از دست ساقی صدق
بچشد و تیغ همت از نیام شریعت برکشد و سر شر و غوغاء هوا
و نفس کافر از راه خود برگیرد و در سکر و صحو و در اثبات و محو
هشیاری
قدم زند عالم علوی و سفلی را برهم زند چون حقایق ارادت
و لطایف طلب را حاوی گشت و ثمرات مجاهدات و فواید
ریاضات حاصل کرد بمقام گردش و روش نزول کرد و در مقامات
و درجات سالکان قدم نهاد و بر سر کوی مردان جای یافت
چون ازوی پرسی تو چه کسی گوید انشاء الله تعالی شوم تا
داد معنی داده بود و از کوی دعوی قدم باز کشیده روش
ارباب بصیرت اصحاب معرفت اینست که در هیچ مقامی خود را
در میان ندیده اند و هرگز بدانچه داشته اند ایمن نبوده اند که
بدیده اند بسا پیر مناجاتی هفتاد سال عمر بطاعت و عبادت
بسر برده و بمقامات سنیه و حالات رفیعه نزول کرده و در آخر
از قهر بی علت وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ ٥ بیش آمده ای برادر کسی را که از احباب وی

وانابه
بازگشته

[illegible]

وقماری

وقیاری افتاده است که اگر بهشت را عین دوزخ کرده
اند و دوزخ را عین بهشت و از میانه کعبه کلیسیا برآرد و از
بتکده کعبه سازد و ملایکه ملکوت را لباس ملکی از سر برکشید
و شیاطین ملوث را خلعت ملکی پوشاند و تاج قدسی بر سر نهد
و محمد را که خاتم رسالت بود و عیسی را که سرجریدهٔ طهارت
بود و یحیی را که هرگز گناه نکرده و نه اندیشیده در یک سلسلهٔ بیداد
وارهٔ قهر بر سر ایشان راند و خالدا و مخلدا در دوزخ بدارد
از کسی نه اندیشد و از کسی باک ندارد و یک ذرهٔ ظلم بر دامن
عدلش نه نشیند چگونه جای قرار و ایمنی بود و چه روی دعوی
و خودبینی بود آن یکی که سرمایهٔ هفصد هزار سال تقدیس
و تسبیح در دست داشت و معلم ملایکه و استاد ایشان بود یکبار
بیش نگفت انا دید آنچه دید یافت آنچه یافت روزی جبریل
علیه السلام بحضرت رسالت علیه السلام رسیده بود بپرسید که
حال شما در حظیرهٔ قدس چگونه است گفت تا آن یکی را از میانه
ما بیرون کرده اند هیچ فرشتهٔ در زاویهٔ خود ایمن نمانده است
هزار هزار جان طالبان را بر باد بی نیازی بر دادند و هزار
هزار محبان دلسوخته را در دریای لاابالی غرق کرده اند

کرد

الحظیرة
القدس الجنة

این جواز قدرت است
که راوی آن جابر است

ترجمهٔ مشارق انوار در ذیل این حدیث
لا ادخل احدا منکم عمله الجنة
ولا یجیره من النار ولا انا الا برحمة الله آورده است اگر خواهد خدای که جملهٔ
پیغامبران و مومنان و صالحان و اولیا و صدیقان و شهیدان را عذاب کند
تواند و آن همه از وی عدل باشد و اگر خواهد جملهٔ کفار و فساق را در
بهشت برد تواند و آن همه از وی فضل باشد و در شرح علمی آورده است
[illegible] هذا الحدیث [illegible] الی مذهب اهل الحق انه لا یستحق احد بطاعة
[illegible] الباری عز [illegible] سلطانه ان یعذب المتقین وینعم علی الکافرین
[illegible] المعتزلة

وهزاران هزار جکرهای احباب را کباب کردند واز حضرت عزت ندا می آید که وجود شما چون علم است وعلم شما چون وجود عزیزی برین معنی کفت مثنویه

من چون تو هزار عاشق از غم کشتم ٭ کالوده نشد زخون کس انکشتم ٭

ای برادر اکر طهارت وقدس جملهٔ ملائکه صفت مرید تنها بود وطاعت وعبادت همه آدمیان تنها اورا باشد پس از سکی خود را بهتر داند ویا نیکوتر بیند نشانهٔ بلا باشد وهنوز متکبر است نباید که همان شربت خورانند که آن یکی را خورانیدند وهمان داغ بدهند که اورا نهادند برحذر باید بود واز خود منکر ایمان خود را بنظر کفر باید دید وطاعت خود را معصیت باید شمرد وطهارت خود را الآیش وذات خود را کلیسیا وبتخانه ودستار وجبهٔ خود را زنار وبت وسجاده وخرقهٔ خود را چلیپا وزندقه این خود مریدی که حقوق ارادت بشرطها ادا کرده بود وبحقایق ارادت رسیده اوراست واین نشان سلامت او وعلامت رسیدن بمنتهای همت اوست اما بیچارهٔ دیکری که در بند غرور وعادت مانده بود ویکحرف ازین تخته نخوانده همه دعوی اینجابینی وهمه لاف اینجایابی در میان

هیچ چیز

هیچ شیء ازین جا فرق پدید اید میان روش عالم وجاهل
وبدین جدا کردد معنی از صورت وپندار از حقیقت ومعرفت
از ضلالت وبصیرت از غوایت ومبتدی از منتهی چه کفته اند
فی البدایة نطق فی نطق وفی النهایة سکوت
فی سکوت مبتدی را زبان بود وکفت منتهی را نه زبان
بود ونه کفت وهمچنین است هزار دستان که شب تا روز بانک
کند بیک درم خرند وبازی که عمری بانک نکند بهزار دینارش
قیمت کنند

قطعه

قیمت باز کس نداند کوفت ؛ قیمت بلبل بود دانکی
این تفاوت میان ایشان از چیست ؛ این کند کار او کند بانکی

هرچه مبتدی را اثبات بود منتهی را نفی بود هرچه جاهل
را پندار بود عالم را بت وزنار بود حق سبحانه وتعالی
آن برادر را بمریدی قبول کرداناد وبصیرتی وعلمی دهاد
تا محقق را از مبطل ومعرفت را از ضلالت وروش علما را
از روش جهال ومذهب سنت وجماعت را از بدعت جدا کند
وهر یکی را بحق المعرفة بشناسد وسلوک راه راست کند هرچند
اندک بود بسیار کیرد بمنه وفضله بالنبی واله دهمه احوال

مثل التصوف مثل علة البرسام
اذا تمکنت اخرسته یعنی انه تحیر
فی علم حاله فاذا کوشف تحیر
م

اعتقاد بر حق کند و دل را از تفرقه و التفات نکاهدارد مردي
نزدیک حاتم أصم آمد قدس الله روحه او را کفت بچه چیز
روزکار میکذاري که دخلي و خرجي نداري کفت از خزانهٔ حق آن
مرد کفت نان از آسمان بتو مي آید کفت اکر زمین از آن وي
نبودي از آسمان فرستادي آن مرد کفت شما مردمانرا بسخن بسته
میکنید کفت زیرا که از آسمان جز سخن نیامده است آن مرد
کفت من با تو بحجت بر نیایم حاتم کفت هر اینه باطل با حق
بر نیاید آورده اند که مردي نزدیک شبلي آمد از قلت معاش
و کثرت عیال شکایت کرد شبلي کفت بخانه باز رو و هر کرا
روزي بر خداي نیست از خانه بیرون کن عاقبت و خاتمت
ما با جمله مسلمانان بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بنجاه بنجم در صحبت قاضي صدر الدین و تحریض علم
برادر شمس الدین اطال الله بقاءه في طاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر برادري باد که صحبت
قاضي صدر الدین را غنیمت شمرد و آنرا سعادت تصور
کند و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید و قرار و آرام
و خواب و خورش در کوشش کند که علم معاملت را یعني مجاهدت
طریق باید آموخت تا درین راه بتواند رفت یا خود در حمایت
کسي برود که این راه رفته مي داند و این راه رفته بود تا هر چه
از و بیند و بشنود بر از برود علم آنکس علم او کردد اما علم وریاضت
عبادات بر علم طریق مقدم باید دانست که بي آن راست
نیاید اما علم معاملات که ما یحتاج او نیست چنانکه علم نکاح
هر کسي را که زن نخواهد کرد و علم حج هر کسي را که بر وي حج فرض
نیست و مانند این او را بود نکند بعضي علما درین حدیث

[illegible]

[illegible]

و ریاضت را چون طهارت است مر نماز را هیچ معاملتی بی علم
نبود چنانک هیچ نمازی بی طهارت نبود و اگر کسی مثلا همه
عمر مجاهده و ریاضت بی علم کند هر گونه که هست گوباش چنان
بود که مردی سالها بی وضو نماز کند و یا بی ایمان قران خواند
اما بدانک علم بر دو نوع است علم کسبی است که از استادان گیرند
یا بمطالع کتب ایشان بردارند و دیگر علم آنست که از درون سینه
بدید آید و این بر دو گونه باشد بعضی آن بود که از درگاه بی
نیازی بر دلهاء پیغامبران بیوندد آنرا وحی گویند و یا در دلهاء
اولیا بیوندد آنرا الهام گویند و دیگر آن بود که بواسطهٔ
سینهٔ پیغامبران بسینهٔ صدیقان رسد و بواسطهٔ پیران
بسینهٔ مریدان رسد اینست معنی آن حدیث اَلشَّیْخُ فِیْ
قَوْمِهٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِهٖ یعنی چنانک صدیقان خدای
را در آینهٔ دلهاء پیغامبران بینند مریدان خدایرا در آینهٔ دلهاء
پیران به بینند یعنی بشناسند و بدانند دیدن این بود و آنک
در کلمات مشایخ است که مرید خدایرا در آینهٔ دل پیر به بیند
آن دیدن همچنین است که گفته شد نه دیدن بچشم ای
پیر را در علم سرهمه سعادتها است چنانک جهل سرهمه شقاوتها است

مخدوم جهانرا عرضداشت کرده شد آدم علیه السلام تنها بوده
پس بلفظ جمع ربنا ظلمنا انفسنا چونه آید فرمودند سلمه الله که
در ذات یار بود یعنی خوردن دانهٔ گندم باز عرضداشت کرده
شد اهل بیت کی که معصیت کند مرح را شاید که در جناد
زن را بخود در آرد فرمودند آری ۵

ای یصح الدعوة الی الله
والدلالة علیه ۵

بکمت مثنویات

علم بر اده و عمل باده	دین و دولت بدو شده آماده
کار زنی علم با روی برنده	تخم بی مغز هم ثمر ندهد

وهمه نجات از علم آید وهمه هلاک از جهل آید درجات
فردوسي وکرامات قدسي بعلم یابند ودر درکات جحیم و
بعذاب عقوبات الیم بجهل افتد ودر بارگاه علم جز مومن
کسي پاي ننهاد که اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ
مِّنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ ط اي من الجهل الي العلم
ودر بارگاه جهل جز کافر کسي قرار نگرفت که وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
اَوْلِيَآءُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمَاتِ ط اي من العلم الي الجهل پس چنانک
مومن را از شقاوت وکفر باید گریخت از جهل وجاهل نیز
باید گریخت که اَلْعَاقِلُ حَبِيْبِيْ وَالْاَحْمَقُ عَدُوِّيْ آخر
فتوي شرعست چنانک گریختن از جهل وجاهل واجبست
طلب کردن صحبت علما وعلم فریضه است علماء آخرت
نه علماء دنیا وعلم آخرت نه علم دنیا تا در غلط نیفتد بي
مجاهدت وریاضت آنجا نرساند که صحبت یک روزه این طایفه
رساند نه بیني که چوب وکنه را طبع ایستادگي وسکونست چون
اورا صحبت ومجاورت با آب افتد بجریان آب جاري گردد
وهمچنین مور را طیران صفت نیست چون با کبوتر صحبت

علم دنیا آنست که ترا بر در سلاطین وامراء وملوک برد
یا ترا قاضي ومفتي کنند درویشي شیطان را دید نشسته بیکار
گفت اي ملعون چرا بیکار نشستۀ گفت علماء دنیا بدیل
اداي اند مرا کاري نماند ۵۵

[illegible]

ومجاورت

و مجاورت یافت به پریدن کبوتر مور نیز پریدن کیرد چنانک
که صفت آبست و طیران که صفت کبوترانست چوب و کدو را
و سبو را بحکم صحبت صفت میباید بدین طریق که گفته اند
و دیگر طبع آهن آنست که بر روی آب نتواند ایستاد و نتواند
رفت اگرچه ذرهٔ بود چون او را با چوب کشتی صحبت و مجاورت
تعلق شد اگرچه یکمن و دو من بود بر روی آب تواند ایستاد
و تواند رفت فضل و اثر صحبت اینجا بشناسد تا این دولت
میسر شود حالی صحبت قاضی صدر الدین چون خداوند روزی
کرده است آن برادر را جای آنست غنیمت شمرد حق سبحانه
و تعالی از ظلمت جهل بیرون آرد بروشنایی علم منور گرداند
نیاز و بیچارگی بین گیر از دعوی خواجگی دور باش خواجه
سهل تستری رحمة الله گفت درین راه نظر کردم بر بصر بصیرت
بر حقایق بر کماشتم هیچ راهی بخداوند عز و جل نزدیکتر
از نیاز ندیدم و هیچ حجابی قوی تر از دعوی نیافتم ای برادر
براه ابلیس فرو نگر تا همه دعوی بینی و براه آدم فرو نگر
تا همه نیاز بینی ابلیس چه گفت اَنَا خَیْرٌ مِنْهُ بتر از همه
گردانیدند آدم چه گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا مسجد

ملایکش کردانیدند و در تخت خلافتش بنشانیدند اینست نکر که
از دنیا دنی ذرّهٔ کم نشد هشت بهشت اقطاعش کردند افلاکی
نقصان نپذیرفت که [illegible] خداوندا آنک میکوئی اِنّی
جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً درست راست است وان فضل
تست اما حق ما اینکه رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا جبار بلنت
خلافت عطاء تست امّا داد و نهاد ما اینست که رَبَّنَا
ظَلَمْنَا اگر فردا در بهشت روی و بکوشهٔ چشم دل باز
نکری سخت بی قیمت و در آدمیت قاصر باشی چیزی
که پدرت بدانهٔ گندم فروخت چه کرار کند که رخت
آنجا نهی والسلام ه بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مکتوب پنجاه ششم در ذکر مرتبهٔ اوّل مرید برادر
شمس الدّین سلّمه الله بداند که اوّل مرتبهٔ از مراتب مرید
راه شریعت است چون بر شرایط شریعت مواظبت نمود
و در محافظت حدود آن بکوشید و حق آن بتمامی گزارد
و همت عالی دارد ببرکت گزاردن حق شریعت و ثمرهٔ
علوّ همت طریقت بدو روی نماید و آن راه دل است چون
حقوق طریقت بشرطها بگزارد و از عهدهٔ او بتمامی برون آید

شیخ عبدالله انصاری قدس الله روحه العزیز
فرموده است شریعت خدمت است و از آن رستگاری
است طریقت حرمت است و از آن برخورداری است و همت عالی
حقیقت حق است از دون او بیزاری است

المراد بالشریعت مع امر الله تعالی و رسوله به من الوضوء
والصلوة والصوم واداء الذکوة والحج وطلب الحلال وترک
الحرام وغیر ذلک من للاوامر والنواهی والطریقة الاخذ
بالتقوا وما یقربک الی المولی من قطع المنازل والمقامات
وکل مقام طریقة والحقیقت فهو الوصول الی المقصد و
مشاهدة النور

[illegible]

وهمتی عالی دارد که کفته اند مرید بی همت هیچ جا نرسد از
برکت آن حق سبحانه و تعالی فضلاً و کرماً بود ها از پیش
دل او بردارد و معنی حقیقت خود مطلوب سالکان و معشوق
طالبان و صادقانست بدو روی نماید بیت

خیالست این که بی شرع و طریقت :. کشاینده همی راه حقیقت
طریقت بی شریعت نیست واصل :. حقیقت بی طریقت نیست حاصل
بیکدیکر تعلق هر سه دارد :. کسی شان تفرقه کردن نیارد

چون مرید صادق را این معنی روی نمود روی از همه بکرداند
و در طلب آن کمر جدّ و اجتهاد بر میان جان بر بندد اکر
دنیا و آخرت هزار بار بیش او آرند بکوشه چشم ننکرد و هرچه
نام غیر بروی افتد بت و زنّار خود تصوّر کند و کارهاء
صعب بروی آسان کردد و دشوارتر بر طبع آدمی جز بی
تعلّق و بی چیزی و تنهایی نیست که این صفت خرده است
این جمله او را مطلوب کردد و اکر کسی را بینی که این مطلوب
ندارد بدانکه این معنی او را روی ننموده است و نظر او
هنوز بطریقت نکشاده است و جام جمعیت هنوز بدو
نداده اند نشان مرید صادق آن باشد که بی اسبابی و بی چیزی

وتنهایی و درویشی اختیار کنند و دران مفتخر و مباهی باشد
هر مرتبه که عالی تر و هر درجه که متعالی تر خواجهٔ کاینات
و خلاصهٔ موجودات صلی الله علیه وسلم در ان فخر نکرد و مباهات
ننمود مگر بفقر و بصد زاری و ابتهال از حضرت ذو الجلال
درخواست و گفت اَللّٰهُمَّ اَحْيِنِيْ مِسْكِيْنًا وَّاَمِتْنِيْ
مِسْكِيْنًا وَّاحْشُرْنِيْ فِيْ زُمْرَةِ الْمَسَاكِيْنِ آن چه طایفه
باشند در عالم که محمد رسول الله در حیات و ممات خود
صحبت ایشان از خداوند عز و جل درخواهد اگر گفتی که در
حیات و ممات ایشان را با من دارد و آن را جای نبودی فکیف
که گوید مرا در حیات و بعد ممات با ایشان دار اما گفته
اند عالمها بگردند تا یک مریدی یابند یا نه چنانک شیخ ابو
القاسم گرگانی رحمة الله فرمودی که چندین سالست تا
شیخ الانس و الجن
میخواهم مریدی یابم مرید ابلیس صفت باید که بود تا ازو
چیزی آید خود را در فرمان باختن دیگر است و در
ارادت معشوق باختن دیگر فرمان بیرونست و ارادت
درون اگر سلطان محمود ایاز را گفتی که برو خدمت دیگری
کن و او برفتی خطا بودی آنکس که درین مقام فرمان برد

[illegible]

خام بود و این جایی است که محب را ارادت محبوب معلوم گردد و اگر اینجا وارد کنند که
ادنی درجات محبت موافقت است پس این که خلاف امر کند مخالفت لازم آید نه موافقت
جواب اینست که مخالفت صوری است از روی معنی موافقت است زیرا که کار بر ارادت محبوب
کردن مخالفت نگویند ۱۲ ملفوظ حضرت شیخ ۱۲

نکته بود

نابخته بود خداي تعالي فرمود وَسَارِعُوْا اِلٰي مَغْفِرَةٍ
مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ نابختكان وطامعان آنجا كه فرموده
بودند دويدند عاشقان وپختكان كويند ما كجا رويم بيت
كفتي دكري كن كه اي بينايي ؞ كر تو دكري جو خويشتن بنماي
بارخدايا طالبانتو از كجا ببهشت قناعت كنند ومحبانتو كجا بحور
بديكري فرود آيند بيت

كفتي كه برو حديث ما كن كوتاه ؞ اي دوست كجا روم كجا دانم راه ؞

حكايت يعقوب پيغامبر عليه السلام جون از كنعان بمصر
آمد بطلب يوسف مي آمد واكرچه نان وكوشت وحلوا بكنعان
هم بود كفتهٔ ايشانست در دنيا خوردن واشاميدن ودر
آخرت خوردن واشاميدن كَلَّا وَحَاشَا بيت

در عالم جان آب عنب دان غذا ما ؛ ني ما جو تو در هر دو جهان عاشق نانيم ؞

بهشت مايدهٔ آيت نهاده در راه طالبان تا خود عاشقان
بهشت كدامند وعاشقان خداوند كدامند اكر هزار بار باز
كرسنه بود حوصلهٔ او را آرزوي قوت مورجه وپشه
هركز نباشد قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ ليكن
مُريد را درين راه هزار كونه خوف بود وهزار هزار

نوع رجا و هزار هزار شیب و فراز و هزار هزار عقبات و کلاب
بچندین چیزش فرود گذارند و بهزار رنگش برآرند چون
در سایه پیری بود پخته و راه رفته و طبیب حادق
گشته در هر علتی مختلف علاجی مختلف فرماید و در هر
جنونی معجونی دیگر سازد این همه آسان بود اگر بخودی
خود رود خطر عظیم بود لَا دِیْنَ لِمَنْ لَّا شَیْخَ لَهُ
گفته مشایخ است رضوان الله علیهم و این طایفه گفته‌اند
که مبتدی را که ارادت این کار پدید آید بمورچه ماند که خواهد
مثلا از مشرق یا از مغرب بکعبه رود و اگر بخودی خود
رود هزار هزار سال برآید رسیدن محال بود و خطر جان
در میان باشد اما خود را در پر کبوتر بندد یا در پر بازی
رفتن بروی آسان شود کار مورچه همین است که خود را
در پر کبوتر بندد که هم جمعیت دربست و راه خود خود رفت
در راه کبوتر مانده بود او خود بچندگاه بکعبه رساند بیت
مور مسکین هوسی داشت که در کعبه رسد ٭ دست در پای کبوتر زد و ناگاه رسید
و همین پیر کبوتر کار مرید است و مرید چون مور ضعیف چون
خود را در پر پیر بندد راه خویش رفت آن راه پیر است

که مانده است

کرمانده است گفته اند مریدی خدای را در جان پیر دیدن باشد
که پیر آینهٔ مرید است که در وی خدای را بیند یعنی بداند و بشناسد
نه دیدن بچشم تا غلط نکنید هر که در راه طریقت پیرو بود
مرید باشد مر پیر را و هر که مرخواست و مراد خود نهد مرید
مراد خود است نه مرید پیر که گفته اند مریدی پیر پرستی
باشد مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ و از وی
بود که اعتراض از میان برخیزد بهر جه قول و فعل و حال
و صفت پیر بیند اعتراض نکند در تسلیم تصرفات پیر باشد
ظاهراً و باطناً و در بحث بر خود بر بندد و در حاجت نگشاید
و قدمی بحکم خود نزند بی تصرف و همت پیر ممکن نیست که مرید
را بمنزل رساند و از پایگاه به پیشگاه آرد و از مریدی درجند
پیری نشاند ای برادر هر کرا نهاده اند این همه که شنیدی همه
ساخته و موجودات بی رنجی و جانی اما مدبران و بی
دولتان را چون نصیب نیامد همه مشکل و نایافت یکی را در باغ
فضل تاج لطف بر سر نهد یکی را در زندان عدل داغ قهر بر جگر
نهند یکی را در نار جلال بگدازد یکی را بنور جمال بنوازد
آن خاکخوار شخص در وجود آورده و لباس از حرمت و افلاس

روزي ياري را نعت وقت نه بين جحقرا سر زشله استاد يار گفت وقت زوال شده است
محمد شاه فرمود لا زوال با ما زوال است گفت الكمال كردند و همچنين يكي پيش رفته
بود براي امامت كردن را اول ركعت اذا جاء خواند بعد از اذا جاء تبت بايد خواندن
امام دانا بود همان اذا جاء مكرر خواند براي تفاول را ۞۞

در پوشيده نام ظلومي و جهولي او در عالم نشر كرده بس بيران
هفصد ساله را استقبال فرستاده و فرموده كه سجود خلاصهٔ
اعمال سر احوال شماست بر سر درات او نثار كنيد اي
برادر چون درياي رحمت حق موج كرامت و مغفرت زند
جملهٔ زلات و معاصي منعدم و متلاشي كردد و همه عيب رنك
هنر كيرد زيرا كه زلت و معصيت لم يكن فكان است و رحمت
لم يزل است لم يكن با لم يزل كي برابر تواند شد او را با
اين خاكدان برحمت است و اگرنه اين سياه كليم وجود ما و اين
ذرهٔ خاك ناپاك ما را كي زهره بودي كه قدم بر حاشيهٔ بساط
مالك الملوك نهادي اي بسا خراباتي دردي حدث شيطان
در روي ماليده و درخت روزگارش در مزبلهٔ شهوات باليده
ناگاه علي الفتوح رسول قبول وصول بديل آمده و گفته
اَلْحَبِيبُ يُقْرِئُكَ السَّلَامُ وَيَقُولُ لِي مَعَكَ كَلَامٌ
وَالسَّلَامُ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

ملفوظ بنجاه نهفتم در مرتبهٔ ذكر مريد بعبارتي ديگر
برادر شمس الدين سلمه الله بداند كه اول مرتبهٔ از مراتب
مريد شريعت است چون حق شريعت بتمامي بوسع و طاقت

كچني

خویش بگزارد و همت عالی دارد طریقت او را روی نماید
آن راه دلست چون حقوق طریقت بتمامی بقدر وسع
بگزارد و همت عالی دارد پرده از پیش دل او بردارند و
معنی حقیقت که راه جانست بدو نمایند مشایخ طریقت
رضوان الله علیهم در راه خداوند جل ذکره برای مرید را
را و سالکانرا بر سبیل اجمال چهار منزل نهاده اند و گفته اند
تا مرید و رونده ازین چهار منزل نگذرند بمقصود نرسد اول
عالم ناسوت است منزل دوم عالم ملکوت است منزل سیوم
عالم جبروت است منزل چهارم عالم لاهوت است تا از عالم
ناسوت نگذرد بعالم ملکوت نرسد و تا از عالم ملکوت نگذرد
بعالم جبروت نرسد و تا از عالم جبروت نگذرد بعالم
لاهوت نرسد و عالم لاهوت عالمی است بی نشان چون
مرید آنجا رسد از خود برهید ناسوت عالم حیوانات را گویند
و کار این منزل از حواس خمس است چنانک خوردن و پوشیدن
و دیدن و شنیدن و آنچ بدین ماند چون مرید بریاضت و مجاهدت
ازین عالم بگذرد و این صفات را بگذارد مگر بقدر ضرورت
بعالم ملکوت رسد و ملکوت عالم فرشتگانست و کار این منزل

ارواح است

تسبیح و تهلیل رکوع و سجود قیام و قعود ست جون ازین
منزل بگذرد بنا دیدن این هنرها و این صفتها بعالم جبروت
رسد و این عالم و روح را کسی نشناسد الا ماشاء
و حقیقت که کذا زکنه او بسی در عبارت نیاید و در اشارت
نگنجد و چون ازین منزل جون محبت و شوق و ذوق و طلب
و وجد و شکر ست جون رونده ازین صفات مجرد شود بفناء
خویش در عالم لاهوت رسد وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ
و این عالم لامکانست اینجا نگفت و نه بیانست مر اینست
که گفت

رباعی

در دیده دیده بنهادند ؞ و آنرا زره دیده غرامی دادند
ناگه بسر کوی کمال افتادند ؞ از دیده و دیدنی کنون آزادند

و نیز این راه سه مرتبه است شریعت و طریقت و حقیقت
گفته اند مجموع آدمی سه چیز ست نفس و دل و روح هر سه را
راه نهادند نفس را شریعت و دل را طریقت و جان را حقیقت
نفس از راه شریعت از عالم ناسوت بعالم ملکوت برآید
و صفت دل گیرد و دل از راه طریقت از عالم ملکوت بعالم
جبروت رسد و صفت روح گیرد و روح از راه حقیقت بجذبه

[illegible]

[illegible]

[illegible]

یوزداني و بر زوه سبحاني بر آید کار بجایي رسد که نفس دل
شود و دل روح گردد هر سه یکحکم گیرند اینجا گویند مصرع
عاشق و معشوق و عشق هر سه معي گشت و این معنی را
توحید مطلق خوانند که اهل رونده راه الله بر سه حال
است اول سلوک دوم وقوف سیوم رجوع و این هر سه حال
بي ارادت و مشیت خداوند تعالي نیست اما بنده را
در کار مي باید بود و در انتظار مي باید افزود و خود
آن کند که خواسته است نه هلاک کس بیند و نه نجات کس
یکي در بادیه بتشنگي جان مي داد و میگفت چندین هزار
دریاهاء آب و من بتشنگي جان میدهم از غیب ندا شنید
که هزار هزار صدیق را در بادیه خونخوار آریم و بتیغ
مشیت خود همه را هلاک کنیم تا زاغي چند را از کله و دیده
ایشان قوت سازیم اگر معترضي زبان اعتراض بر خواهد
بیش اینده بسوال
ما بگشاند این مهر سیاست بر زبانش نهیم که لَا یُسْئَلُ
عَمَّا یَفْعَلُ زاغ زاغ ما صدیق صدیق ما فضول در میان
کیست بس هر که خواهد بروزگار بحقایق این بوسند خدمت
کفش مردان کردن او را چاره نیست تا او را در دلي جاي سازند

اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد رستي
و اگر یک از دوستان او ترا قبول کرد بحق
بپیوستي انصاري

اي درویش الکراد ... نبت در کذري و بلایاء
وحدت رسي و در جهاي و ... اگر غوث کني عاشق
و معشوق و عشق را یکجا ببیني عالم و معلوم
ني یابي این اسامي جمله در مرتبه وجه الله چون
در گذري و بذات رسي هیچ این اسامي نباشد
مجرد باشد ۵۵

وهیچکس از بند هوا و ظلمت نفس نتواند کذشت الا ما شاء
الله تا در سایهٔ پیری پخته و راه رفته نباشد پیر از آنجا
که علم او بود مرید را ورد را و رهبری فرماید و بر حسب
علت و مرض مختلف علاج و دوا مختلف سازد تا آنگاه
که لا اله الا الله در نهاد مرید رخت خود بنهد و آمد
و شد شیاطین در باطن وی منقطع شود همه جهان
درین طلب اند که راه خداوند عز و جل بر برند اما بقدر
صفا دعوت هر کسی را علمی بود و بقدر وسع علم ایشان
را طلبی و ارادتی بود و بقدر طلب و ارادت سلوکی بود
مریدان بلند بخت به پیران پخته و راه رفته و صاحب دل
شده راه یابند و بی دولتان از شور بختی بدیشان راه نبرند
ضرورت بمدبری و بی دولتی در نفس در مانده همچو خودی
بمانند و گفته اند پیران چون کرسی ارادت در دلهای مریدان
بنهند همه این کویند بیت

از بخت بلندی یابم از وصل تو داد من بر لب تو چه بوسها دانم داد

کر هیچ شبی

و چون مریدان بلند بخت به پیران صاحب دولت رسند هم این
کویند بیت از بخت بلند او فتادم بتو من

ابرز

ایزد داند که سخت شادم زتو من اکنون که از شور بختی و بی
دولتی با این همه نیت و از شقاوت و ادبار خود محرومم
تمسک بدین کنیم که نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ
چون کسی را نیتی و ارادتی درست بود لیکن بمراد خود نرسد
از مانعی چنانک کسی را بیماری از حج و جهاد یا فقر ۲ باز دارد
از صدقه باز دارد چون آنکس را نیت درست بود ضرورت
در اجر با آن کس برابر باشد با کسی که حج و جهاد کند و صدقه
دهد و این در قران و اخبار بسیار آمده است شب و روز دل
بریان و چشم گریان باید داشت و در حسرت فوت این حدیث
باید سوخت انشاء الله تعالی نیت و ارادت درست کرد
که اعتبار نه بمجرد عمل راست اعتبار بدل راست بسا کسانی که
در خانه خفته اند ایشانرا ثواب مجاهدان می نویسند و
بسا کسانی که کشته شود در صف کفار و او را از آن هیچ نصیب نیست
فتوی شرعیست که أَكْثَرُ شُهَدَاءِ أُمَّتِي أَصْحَابُ الْفُرُشِ نیل الفرس بیمار
وَرُبَّ قَتِيلٍ بَيْنَ صَفَّيْنِ اللهُ أَعْلَمُ بِنِيَّتِهِ در این راه هیچ
چیز سودمندتر از اندوه نیست که می فرماید إِنَّ اللهَ يُحِبُّ
كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ در قصه شنیده که چون منبر بنهادند حنانه

ستون

از درد فراق حضرت رسالت عم بنالید فریاد آمد حنانه را کنار گیرد
که ناله رنجوران و مهجوران درین راه قدری دارد فضل بی علت
یکی را چه نوازد و دیگری را میکند از در عمر در بتخانه مقبول
و عبد الله ابی در مسجد مخذول رحمت برجانی باد که گوید بیت
انرا که همی سوری میدانی ساخت؛ وانرا که همی سادی میدانی سوخت
ای برادر چه او ترا کار با جباری و قهاری افتاده است که اگر
هشت بهشت را عین دوزخ کرده اند و دوزخ را عین بهشت
و از کعبه کلیسا برآرد و از بتکده کعبه سازد در قدرت او هر دو
یکی است هیچ زهره نمانده است که آب شده است خوف آنست
که دم بدم و لحظه بلحظه می لرزی و می ترسی نباید که دست
ردّ بی علت از پرده غیب پیدا شود قهریست او را بی علّت
و لطفی است او را بی علت از لطف آلوده طلبد تا بشوید تا
پاکی لطف از علل پیدا آید قهرش پاکی طلبد تا رویش بدو
هجران سیاه کند تا پاکی سلطان قهر از اسباب ظاهر گردد گاه از
زیر دامن شقی نبی بیرون آرد و گاه از زیر دامن نبی شقی
پیدا آرد گاه سگی را در صف اولیا نشاند و گاه ولیی را در
طویله سگان بندد و لیکن چون رد خواهد کرد هیچ چیز قبول

نکند

نکند جون قبول خواهد کرد بهیج جیز ردّ نخواهد نکند پس
باید که بیش ازانک ندا ملک الموت شنوی رو بآن کنی و بیش
ازانک مضطر برند باید که باختیار خود عزیمت کنی و اگر
بضرورت روی جه محجوب بود یوسف صلعم علیه
السلام را جون در جاه افکندند نگفت توفّنی و جون
در بازار من یزید کردند نگفت توفّنی جون در زندان
کردند نگفت توفّنی و جون بهر ده درهم قلب فروختند
نگفت توفّنی جون ملک مصر خالص شد و دولت نظام
گرفت گفت توفّنی مسلماً. بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب. بنجاه هشتم در احوال مسلمانی برادر اعز
شمس الدین زینه الله باحوال الشریفة بداند که احوال
مسلمانی جداست و اوصاف بشریت جداست تا اوصاف بشریت
مغلوب باخلاص نگردد احوال مسلمانی بادل الفت نگیرد
مجموع آن اوصاف را بزبان اهل تحقیق نفس گویند نفس
امّاره که شنیده اینست و آن بنیت و قالب که از اعضا و مفاصل
می بینی از وهیج آفت نیست بلک او مرکبی است که بار احکام دین
می کشد ترا فرموده است که ما از درگاه قدرت خویش ترا مرکبی

فرستاده ایم پای دوی او و براه دین درای تا راست می رود
تو ابروی کار بی نیست او مرکب و محمل احکام ماست او را بنجی
مرسان بعضی چنین معتقد کنند که اجتهاد در دین پای بیرون و نهل
تا زیان این مجاهده بر وی فرود کرد از تا براه باز آید حد قالب
اینست که اگر کسی سر هو زنی بعضوی از اعضاء خویش فرود
برد و گوید من نفس را قهر میکنم در خدای عز و جل عاصی
باشد بیشتر جهال را این غلط افتاده است و بحمق خویش
این را کاری بندارند زینهار از حد شرع و علم تجاوز مکن که
او مرکب عزیز است و قابل بار امانت حق است بار عهد حق
جز بدو نتوان کشید و بر شده عبودیت جز بواسطه او کمر
بیش در
نتوان بست کرد رنج او نباید گشت این نفس که مستوجب قمع
است و مستحق قهر است آن خواست که اوصاف ذمیمه بنعمت
تمرد بود دین تو حمله آرد و خواهد که دولتگاه سلامت بر تو
زیر و زبر کند و درگاه آفت بر تو بگشاید آن خواست را قهر
نمودن و باطن خویش را از فساد او نگاهداشتن و ظاهر را از
باطن بالهو صیانت کردن فرض عین است کسی که لذت ازان
نگاهداشتن
یابد که خواست خویش را متابعت کند کو جنیبت اسلام مکن

قمع
از بیخ بر کندن

و خویش را

وخویش را بدعوی امت پیغامبر مینهد حضرت خداوند بصیر
است دوست را از دشمن داند وَاللّٰهُ یَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ
الْمُصْلِحِ و پیغامبر سیّدی معصوم است امّت خود را نیک
بشناسد که مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا اي فِي دِيْنِنَا

خدای تعالی میداند مفسد را از نیکوکار

پرده کشیدی بر ما

الا ای سر بغفلت در نهاده ؛ بدنیا دین خود بر باد داده
ترا اندوه نان و جامه تا کی ؛ ترا از ننگ و نام عامه تا کی
چرا مغرور جای دیو گشتی ؛ تو دیوانه شدی کالیو گشتی
چو زین گلخن بر آن گلشن نپری ؛ همان انکار کین گلخن ندیدی

لشکر همه عالم دو صنف اند جُنْدُ اللّٰهِ و جُنْدُ ابلیس تو نیکو
بنگر تا ازکلام خیلی هر دو راه درین عالم است و دیرست
تا خلق قدم در حکم این آیة نهاده اند فَرِيْقٌ فِي الْجَنَّةِ
وَفَرِيْقٌ فِي السَّعِيْرِ و لیکن ظهور در قیامت
خواهد بود و اما راه بهشت و دوزخ دیراست که تا بینی خلق
نهاده اند و ایشان می روند قیامت وعده گاه رسیدن به بهشت
و دوزخ است اما راه رفتن درین عالمست آنکس که درین عالم
راه دوزخ رفته است اگر خواهد بقیامت راه بهشت رود
نگذارندش و بقید خلود مقید کنند و تازیانهٔ حسرت ابدی بر دل

ودیده او زنند سر این معنی است که گفته است مثنویات

یکی را خواه تا در ره نمانی ؛؛ فلک رو باش تا در چه نمانی

دو کس را بجوید هر که مرد است ؛ او لکین هر دو گردست

بهشت آدم بدو گندم بداد است ؛ تو اش بفروش اگر کارت فتاد است

ای برادر گفته محققانست که خلق امروز از ساختن این سرای غافل اند که اگر یک روز خاک این سرای سر خلوت خویش را بر تو کشف کند و با تو الفت گیرد عزیز تر و جلیل تر از آن باشد که هشت بهشت پیش تو کمر خدمت بندد و قدر این سرای اهل تفرقه و غفلت بآخر دانند و لیکن کار از دست رفته بود و حسرت و مصیبت بیش مانده مثنویات

زند انگشت و دیده بر کند زود ؛؛ بخواری دیده بر ره افکند زود

اسیری را بصد درد و ندامت ؛؛ بدوزخ می برند اندر قیامت

چنین گوید که از دنیا چه مقصود ؛؛ نخواهم دید بی دیدار معبود

و از حضرت رب العزت این خطاب می آید که بر آن دل چینید که هرگز آن دولت را باز نیابید شما که روزگار ضایع گذرانید هر روز پنج بار منادیان حضرت ما علی رؤس الاشهاد با این نواختن شما را بدرگاه ما می خوانند که حی علی الصلوة

یکی را جوید

حی علی

اشهد بالله
[illegible]
[illegible]

حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ هرگز این ندا نشنودید و هرگز این دولت
پیش نیابید درهای عبادت بر شما بر بستیم اگر بر تو بجای هفت
آسمان و هفت زمین خون از دیده بپازید دیر نیرزی آنکه
یکبار دستوری یابد تا رکوعی و سجودی تواند کرد
هرگز این دولت نیابید و تا ابد الاباد نه بینید ذهبت
الدُّنیا وَبَقِیَتِ الْأَعْمَالُ فِی اَعْنَاقِکُمْ دنیا بگذشت
وکارهای دنیا در گردن شما بماند یکی از عارفان گفته است کسی که
تا بهشت او را بر ثوت وعده نکنی بطاعت خداوند نیاید و
تا سیاست هفت درکهٔ دوزخ او را تهدید نکنی از معصیت
دامن پاک نکند نشان آنست که سلطان توحید با نقطهٔ دل
او هنوز عقد محبت نبسته است اگر رضوان را با هشت
بهشت بدر سرای تو فرستند فی المثل و ترا مخیر کنند و گویند
خواه دو رکعت نماز با شرایط و آداب بگزار خواه بی‌حساب درشت
در رو حق توحید بر تو آن بود که نماز اختیار کنی تا هزار
منت بر بهشت نهی که بتو آید صاحب همتی گفته است قصیده

جوهر عشق تو جو در کان ماست :: بار بلاهای تو بر جان ماست ::
نام تو خود مونس جان و دلست :: ذکر تو آسایش ارکان ماست ::

عقل چو شد بندهٔ درگاه تو، شاه جهان خادم و دربان ماست

ین دولت که قُسِّمَتِ الصَّلٰوةُ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي
نه نصفين نِصْفُهَا لِي و نصفها لعبادي در بهشت کجا یابی
جز در حضرت نماز آن منسر نشود چه دولت می باید
آب و کار ابو ترازین که نِصْفُهَا لِي وَنِصْفُهَا لِعِبَادِي هر چه
ثناء و مدحت است مارا است و هر چه نیاز و حاجت عرض کردنی
است حق تست چون حق ما بجا آوردی و بخضوع و خشوع
بگزاری آنچ موعود دعا و تضرع است ما ترا نقد کنیم اگر
قدر عزت نماز شناخته بودیی طمع بهشت نداشتی و اگر
بمرکبی از مراکب نماز بر نشسته بودیی از سیاست دوزخ ترا
خبر نبودیی نه از بهشت و خشم دوزخ در نگر این فتوی
مصطفی عم بجا بدید ایلکر اِنَّ اَحَدَكُمْ اِذَا دَخَلَ
فِي الصَّلٰوةِ فَاِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ وَرَبُّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ
خواجگی همه عقلها را آتش در باید زد و ادراک و حواس بر بسته
را پی باید کرد تا بر کوی معنی این حدیث تواند رسید که رَبُّهُ
بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ این حدیث در صحیح بخاری ست
نه درد فتن مذکران و این فتوی مؤید است بدین لفظ که مَنْ

الحي

اي يعني هر كي آيد مسجد را پس او
زيارت كننده است خداي را
و واجبست و سزاوار است بر
زيارت كرده شده كه تعظيم و
عزت كند زيارت كننده خود را

أَتَى مَسْجِدًا فَهُوَ زَائِرُ اللّٰهِ وَحَقٌّ عَلَى الْمَزُوْرِ أَنْ
يُكْرِمَ زَائِرَهُ هر كو هيچكس در راه ما قدمي جز بصدق
بر نگرفت الا كه ما او را بعطائي و جزائي اكرام كرديم و لكن
كسي را خود با ما بر كرداد وسند نيست آنكس را كه بوقت نماز برك
در بازار بيني تعزيتش بدار از خوار بيني كه هست او را بار
نداده اند و از درگاه نمازش برانده اند اي برادر حيات
پيشينيان بدين بود و حيات ما بلعب و لهو است فردا قيامت
هر موئي از آن صديقان بهزار عالم برآيد و صد هزار چون
در فقد و همت ما
ما بيك برگ كاهي بر نيايد همه بيداران ماتم دين ما ميدارند
و ما را اين همه گرفته كه چه خوريم و چه پوشيم بدنيا بطال
بر از غفلت بميري فردا قيامت خرد ادبر از حسرت برخيزي
بيت اين كافري كه ما را در نهاد است * مسلماني در جهان كمتر فتاد است *
روز عيدي شبلي را رحمة الله ديدند جامه سياه پوشيده
بود و نوحه مي كرد گفتند امروز روز عيد است اين چه جامه
است و اين چه حالت گفت عالمي را مي بينم امروز جامها
نو پوشيده و تماشا ميكنند و يكي را از خداي خبر نه امروز
تعزيت حسرت ايشان ميدارم و بر بي خبري ايشان نوحه ميكنم

ای بابی خبری خو کرده و در خداشناسی را بر خود بسته و بهوا پرستی و عادت پرستی قناعت کرده و عمر عزیز را بباد بر داده مگر روز از عمر تو نصیب تو شامل تو باشد همه بد عهدیها در ساخته و با همه معصیتها الفت گرفته اعتقاد آن کن تا قبای عشق این طاغوت نفس را از پشت باز نکنی لباس خلعت دین در تو نپوشند و تا این نفس هواپرورده را بدشمنی نگیری دین بدوستی روی بتو ننماید و تا انبازی که با شیطان داری جدا نکنی جمال لا اله الا الله نبینی و تا از اجابت دنیا مجانبت نکنی بر سر کوی صدیقان راه نیابی

مثنویات

چو ابراهیم بت را بر زمین زن ٭ نفس از لا احب الآفلین زن
درین ره صد هزاران سر چو گوی است ٭ چه جای کار و بار و گفت و گوی است
براه عاشقان در نه قدم تو ٭ چه باشی از سگی در راه کم تو

ای برادر آنکه ترا مسجود ملک کرده است و محسود فلک گردانیده است کاری عظیم است هر آینه در وجود خاک تو معنی منور و مقدس است که سرایر ملکی و اوهام بشری از دریافت آن عاجز و قاصراند چون شعاع آن معنی طلوع نماید ملک حیران شود و فلک سرگردان بود او را تواضع و این را تخاضع

و اتفق بعضی از طوایف متصوفه در باب روح گفته اند بیان بزرگی روح کرده اند نه بیان حقیقت وی چنانکه امام غزالی علیه الرحمة گفته است لطیفهٔ ربانیهٔ عاملهٔ مدرکه بزرگی دیگر گفته است شعلة الصفوتیه این همه بیان بزرگی شان اوست نه بیان ماهیة او

از لوائح

ای برادر معلوم است که عالم قدس مقدس
و مظهر خاک را سجده چون کند و خاک خلیفه چون باشد

[illegible]

١٨٦

[illegible]

از لوازمات بود واز واجبات باشد خواجه عطّار رحمة الله

علیه اشارت کرده است مثنویات

فرشته کر به بیند جوهر تو ؛ دکر ره سجده آرد بر در تو ؛

نه مسجود ملایک جوهر تست ؛ که تاج ارخلافت بر سر تست

خلیفه زادهٔ کلخن رها کن ؛ بکلشن شو کلاطبعی رها کن

بمصر اندر برای تست شاهی ؛ تو چون یوسف چرا در قعر چاهی ؛

کرا

مِنْهُ بَدَا وَاِلَیْهِ یَعُوْدُ سر این معنی است نزدیک آنکس که اهل معنی است چون بدایت تو از دوست نیامده ، و چون نهایت تو بدوست نخواهی رفت لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ از عالم نامتناهی چیزی منفصل نکردد و با غیر متصل نکردد چون بدایت از دوست هر آینه نهایت بدوست پس ذکر انفصال و اتصال و آمدن و رفتن مجاز است این قضیه پس دراز است اینجا شرط احتراز است خواجه عطّار رحمة الله

علیه کوید مثنویات

درین اندیشه بودم سالها من ؛ بسی معلوم کردم حالها من ،

همه کون پس رو و کو پیشوا اند ؛ درین حیرت برابر می نمایند ،

کسی اکه نه از سرّ الهی ؛ اسیرانیم از مه تا بماهی ،

بسی سر رشتهٔ این راز جستم ؛ ندیدم کرچه عمری باز جستم ،

ارسطاطلیس گفته است که هرکه خواهد در معرفت الوهیّت شروع کند
پس کو مر خود را فطرتی دیگر حاصل کند امام فخر الدین رازی رحمه گفته است
که این سخن او موافق وحی و نبوت است که حق تعالی چرا بیست تن را ذکر
کرده است که ولقد خلقنا الانسان من سلالة من طین الی قوله فکسونا
العظام لحما و چون کار بتعلق روح بتن رسید گفت ثم انشاناه
خلقا آخر و این تنبیه بران که کیفیت تعلق روح بتن بر قانون
کشتن نطفه از حالی بحالی نیست بلکه این نوع دیگر است [illegible]
دیگر ابینی رفته است پس همه [illegible]

پیر ذکره الله بالخیر
وصال انها ایل بیجاره
او باشنای براد
بود و ذلک سر لا یمکن کشفه بلسان المقال غلام آن سالکم که سر خود
یعود در آ
از بدایت ا
اول جوا

[illegible] بوج
هر و بلا بوی وصال می اید [illegible]
آخر از و میدا مشوند و باشد و در نا بیدا مشوند
ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد آری باز کشتن از جیان تن را نه
[illegible] رویت نهایت اظهار کند

بیت

[illegible] من ؛ آخر نه بدو رسد سر رشتهٔ من ؛

واز الیه یعود بوی
بیدا مشود
او دیق
الی و الیه
ذات آن حراو را قانونی بود تن خواهد که از آن [illegible]

[illegible]

عرجه در طور عقل و علم است در تحقیق [illegible]
عبادت اینان اما این کار که عقل و علم از آن [illegible]
دروی نیست از آنکه تو اندیشت با این همه [illegible]
بشنو [illegible] عشق برتر ز عقل و [illegible]
لی مع الله وقت حاجت است . که فرو دین عقل [illegible]
بود : عشق بالفرودین که دام بود . عشق [illegible]
وفرد آنکه بود کفر و دین اضافی و اعتباری بود

[illegible]

بلکه این را اینجا گفتنی نیست ؛؛ ذره اسرار اینجا سفتنی نیست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه نهم در اخلاق
حمیده برادر شمس الدین شرفه الله باخلاق المحموده
بداند که اخلاق نیکو اول فطرة ادم دادند علیه السلام
و از ادم علیه السلام میراث رسیده است بانبیا و رسل همچنین
تا بسید انبیا و سلطان اولیا رسید و از وی بامت رسید چنانکه
همه اخلاق مذمومه بوقت قسمت بابلیس دادند از وی بمتکبران
و بمتمردان رسیده است که امت وی اند پس هر که بمتابعت
شرع راسخ تر نیکوخوي تر و هر که نیکوخوي تر بدرگاه خداوند
عزیز تر چون خلق نیکو میراث ادم است و تحفه خداوند
عالمست که بدو داده است لابد هیچ پیرایه و زینت نباشد
مومن را نیکوتر از خلق نیک و اصل خلق نیکو امتثال فرمان
خداوندست و متابعت شرع رسول وي که حرکات و افعال
سید کائنات همه پسندیده بوده است و هر که متابعت وي
دارد باید که در معیشت چنان زندگانی کند که او کرده است
پس باید که در حق خویش و بیگانه و دور و نزدیک نیکوخوي
باشد و مزاح نکند تا مروت فاسد نگردد و بدخویی نکند

باز گردن

تاعین

تا عیش منغص نگردد وپیوسته تازه روی وکم سخن باشد
بهرکه رسید بسلام ابتدا کند که حضرت علیه السلام با صحابه از کمال خلق
نیکو اگر در روزی صد بار ملاقات افتادی با یکدیگر بسلام
کردندی وبآنچ دارد مواسات کند که با حضرت رسالت درهمی
ودیناری شبی صحبت نکرده است اگر چیزی فاضل مانده بودی
وکسی نیافتی که بوی دادی در حجره مبارک نرفتی تا آن
بکسی ندادی وبزبان غیبت وفحش ودروغ نگوید ودر تکلف
کردن در کارها احتراز کند که از نیکو خوئی بی تکلفی است در همه
احوال واعمال واقوال جانب حق نگاهدارد وخوردن وخفتن
وپوشیدن وگفتن مقصود کرده اند بر متابعت شرع ودر
همه احوال عالی همت باشد وخود را بخست وحقارت وطمع
آلوده نکند واز شبهات ومهالک دوری گزیند وبکوشد که تا
در همه احوال با اخلاق مصطفی عم اقتدا کند چنانکه تواند واز
اخلاق مذمومه احتراز کند واز خود دفع کند چنانکه تواند
تا نسب او بشیطان متصل نگردد آنگاه مانند شیاطین آلوده فعل
وخبث القول گردد منقولست از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
به پیوند با کسی که از تو ببرد وعفو کن از کسی که با تو ظلم کند

چند ملاحظه [illegible]
که هر چه بود بیتی آمد بجاده [illegible] نشد و
مسافری [illegible] مسافر از در
طمع کرد [illegible] گفت بیتی تو [illegible]
[illegible] مسافر گفت [illegible]
[illegible] گفت آن زمان [illegible]
[illegible] بجاده [illegible]
[illegible] رحمه الله تعالی الی یوم [illegible]
[illegible]

[illegible] اذان وکار خیر [illegible]
ثواب [illegible] باشد واما [illegible]
که جان خلق افتاده است [illegible]
چندین زر وچندین نقره [illegible]
[illegible]

[illegible] عرضا انت کرد [illegible]
[illegible] رحمه الله تعالی [illegible]
[illegible]

وبده کسی را که تواند هلوا و را فرمان بود که دعوت کند خلق
را براه خدا و بسخن خویش بحکمت و به پند نیکو و گفت و شنید کند
آنچه نیکوتر است و چون موسی را با هارون علیهما السلام
به دعوت فرعون فرستاد گفت فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا با
وی سخن نرم گویید انس مالک رضی الله عنه روایت میکند
که هر ده سال خادمی مهتر سید عالم کردم هرگز در هیچ کاری مرا
نگفت که بد کردی یا چرا کردی چون کار نیکو کردمی دعا کردی
و چون چیزی ناخوش کردمی گفتی وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ
قَدَرًا مَقْدُورًا و گفت علف ستور خود راست کردی و بدست
خویش جامه باز دوختی و پیوند نهادی و در خانه با خادمان
بهم کار کردی و چون دوال نعلین بشکستی خود راست کردی
و خانه برفتی و همیشه و چراغ راست کردی و هر که او را بنادانی
کاری فرمودی تمرد نکردی و اگر بیگانه وی را رنجه نمودی
جفا نکردی و هرگز طعن و لعن و شتم و فحش بر زبان او
نرفتی و همیشه با تبسم بودی نه بخنده و غفلت و بهر که
رسیدی از مسلمان ابتدا بسلام کردی و با صحابه چنان نشستی
که یکی از ایشان و همه را بکنیت خواندی بسبب اکرام ایشان را

واگر کسی را

واگر کسی را کنیت نبودی کنیت کردی واگر کسی از صحابه
یاد کردی ویرا بخواندی گفتی لبیک واگر بکودکان بگذشتی
برایشان سلام کردی و بپوشن عیب مسلمانان بپوشیدی چنانکه
آن دزد را گفت أَسَرَقْتَ قل لا در حد دزدی کردی بکوشی
وحق عیال و فرزندان و موالی بتسویه شرع نگاهداشتی
وبرای اعلای دین صد جفا و طعن تحمل کردی وهرگز
هیچ سایلی را رد نکردی واگر موجود بودی دادی واگر نه
گفتی ان شاء الله تعالی بدهم وهرگز بر هیچکس خشم نراندی
برای خویش و در دین حق مداهنت و محابا و فتوی
فروگذاشت سستی
سکوتی نکردی و یارانرا بوقت درماندگی دست گرفتی واگر
ساعتی ندیدی بطلب رفتی و در خانه چون خادم مانده شدی
نیابت داشتی و از بازار طعام آوردی و دعوت آزاد و بنده
را اجابت کردی و هدیه قبول کردی اگرچه قطره و جرعه
شیر بودی و یاران از خرگوش و هرچه مباح بیش آوردندی
بخوردی و هرگز هیچ خوردنی را عیب نکردی و آنچه یافتی
از مباح بپوشیدی وقتی گلیم و وقتی برد یمانی و وقتی صوف
وقتی جامه سپید و سوار شدی بر هرچه میسر شدی و وقتی

[illegible] للاحرام [illegible]
بالانکار کیلا [illegible]
علیه القوم
العلماء

کاره

مداهنت
خیانت و نفاق
و خوار دا[illegible]

براسپ ووقتی براشتر ووقتی برخر ووقتی بیاده ووقتی
پای برهنه ووقتی بی ردا ووقتی بی دستار وکلاه چنانک
اتفاق افتادی وبر بوریای خفتی که بدان هیچ بستری
نبودی وهیچکس از بنده وازاد وغلام وکنیزک بحاجت
خود اورا نخواندی که اجابت نکردی در کار وی واکر کسی
بحاجتی امدی ووقتی در نماز بودی سبک تمام کردی
وروی بدو اوردی حاجت او تمام کردی باز در نماز شروع
کردی وهر که بر وی در امدی وی را اکرام کردی تا بودی که
ردای مبارک خویش کسترانیدی وکفتی برین بنشین وبودی
بالشتی که زیر وی بودی بدو دادی وکفتی برین بنشین
واکر او حشمت داشتی سوکند دادی که بنشین ودر پیش حسن
وحسین رضی الله عنهما مرکب شدی وایشان بر پشت مبارک
سوار شدندی وکفتندی ای مرکب اینجا بیای وهمچنین بود
واو همچنان کردی واین جمله ابو سعید خدری روایت کرده
است ودر کتب صحاح منقولست واین جمله اخلاق اوست
که کفته شد وهزار چندین ناکفته است اکر هیچ معجزه
نبودی اخلاق واوصاف پسندیده وی شاهد بسنده بودی

برخوی وی چنانک چندین مدعیان و منکران بودند که بمجرد
دیدن گفتند که لَیْسَ هٰذا وَجْهُ الْکَذّابِیْنَ ای دروغ
گویان نیست و در حال ایمان آوردند و اسلام قبول کردند بی
معجزه و حجتی و این اخلاقست که در طریقت شعار ارباب
علوم کشفست که در همه احوال اقتدا بشریعت دارند و اخلاق
خویش را بر محک سنت امتحان کنند و هر که در شریعت محقق نباشد
وی را از طریقت هیچ فایده نبود و اصل این اخلاق بر بصیرت
و معرفت است که هر که بجالت غرور خویش مقید کردد بتطهیر
این اخلاق نرسد پس روندهٔ باید که ببصیرت این درجه طلب کند
و بدین اخلاق نبوی متحلی شود و آنچ بفیض خداوند عز و جل
حاصل باشد نگاه دارد و آنچ نباشد بجهد ریاضت و بخدمت
این طایفه و بصحبت این گروه حاصل کند که بیشتر احوال و اخلاق
اکتسابی است و آدمی در محل اختیار مامورست بکسب ای برادر
نفس چون تربیت یابد بکمال خود و از زنگ صفات انسانیت
پاک گردد ظهور تجلی صفات جلال و جمال خداوند تعالی
در خود مشاهده کند پس خود را بشناسد که او کیست و او را از
بهر چه آفریده اند چنانک عراقی بدین اشارت کرده است علیه الرحمة

انسان آینه کبیره

رباعی

ای نسخهٔ نامهٔ الهی که توئی ای آینهٔ جمال شاهی که توئی
بیرون ز تو نیست هرچه در عالم هست در خود بطلب هرآنچ خواهی که توئی

وان جز بواسطهٔ سلوک بر جادهٔ شریعت و طریقت و حقیقت دست ندهد بباید کوشید که نتوان دانست که قفل این دولت از کدام کلید گشاده گردد و با کدام صاحب سعادت را این دولت نهاده اند زیرا که مملکت جاودانی بهر شهریاری ندهند و کلاه عزت بر هر سری ننهند چنانک گفت

بیت

ملک مطلبی بهر سلیمان ندهند منشور غمش بهر دل و جان ندهند

خدای عز و جل را هشتاد هزار عالم است این جمله ازین حدیث فارغ اند و چیزی نصیبی ندارند الا آدمی که این کرامت بهیچ نوع از انواع موجودات دیگر را ندادند ازینجاست که گفت هر که گفت

مثنوی

پناه بلندی و پستی توئی همه نیستند آنچ هستی توئی

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب ششم در تفکر

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که تفکر را سید عالم علیه السلام بر بسته است بر افعال الهی و گفته است تَفَکَّرُوْا

ارفی الآ

و تفکر کردن نه آنست که سر در گریبان
کند و اندوه خوردن و پوشیدن گیرد
و یا در خواب رود باید که از
دنیا و خلق و از جملهٔ مشغولیها
فارغ گشته بود پس تفکر کند در آداب

فی آلاءِ اللّهِ وَلا تَتَفَکَّرُوا فی ذاتِ اللّهِ هر که در خداوند
تفکر کند زود بود که در کفر افتد علم آنک هیچ تفکر محجوب
و محدود باید تا تفکر را در هیچ راه بر ذات و صفات خداوند
عز و جل از حد و حصر منزه واو احاطت علوم و عقول
پاک پس تفکر در آفرینش باید کردن تا تغیر بعضی و ثبات
بعضی باز بیند و تلوّن و تمکّن آفریدها در مراتب وجود
بشناسد و ازینجا وی را معرفت بخالق حاصل شود پس طالب
را باید که چون از عهدهٔ اعمال ظاهر بیرون می آید و پیوسته
باوراد قیام میکند و داد سنن میدهد و حق فرایض میگزارد
وقت وقتی تفکر نیز کند در احوال آفرینش عالم و باز بیند
که صانع را درین صنعت بزرگوار چه حکمت است و این تفکر که در
عالم خواهد کردن در نفس و دل و تن خویش کند و مراتب خود
را که از اول آفرینش بوده است تا بوقت انقراض تفحص کند
و اطوار خود را مطالع کند و در تفکر بر جادهٔ شریعت باشد
و از عمل و علم سرمایه سازد تا در راه تعطیل و تشبیه و توقف
و تردد و مانند آن منقطع نگردد و سرمایه بطلب سود زیان
نکند تا مگر بدین تفکر گنج بصیرت حاصل کند و سود معرفت بدست

۱۰۲ محصور و محدود نیست
راه بلد و کجا بود . یا در تعطیل
افتد یا در تشبیه
آنچ نزد تو بیش ازان ره نیست
غایت وهم تست الله نیست

نصر در پنج چیز باید یکی در [illegible]
و نشانیها بر هستی خداوند
در آلاء و نعماء او عز و جل
آخرت و ثواب و عقاب او عز و جل یوم [illegible]
وی بدان سرای پنجم اندر احسان خداوند
[illegible]
که تفکر اندر [illegible]
که یقین او زیادت شود [illegible]
و نعماء او [illegible]
در ثواب و عقاب [illegible]
طلب زیادت [illegible]
آن قوت باید [illegible]
معصیت و ترس زیادت شود [illegible]
[illegible]
و تنهایی [illegible]
بفزاید [illegible]
آید اما [illegible]
[illegible] زیادت شود

المنفصل

[illegible]

[illegible]

اروهرچه عالمیان با لها در از بواسطهٔ عمل و عبادت بدست
آرند بتفکر و راست باند کرامات بدست آرد چنانک رسول علیه السلام ۱۰
اشارت کرده است که یکساعته تفکر بمنزلهٔ از شصت ساله عبادت است
و آن تفکر همه در دین و احوال آفرینش و فایده جستن از حکمة
صنعت است چنین تفکر با شصت ساله عمل برابر باشد و گفته الله
خداوند تعالی هرجاکه در قرآن مجید نظر کردن فرموده است
مراد از آن نظر تفکر است و فایده از آن بینش عبرت و بصیرت
است زیرا که چشم آدمی کمال صورت آسمان و زمین بتمامی ادراک
نتواند کرد پس نظر کردن در چیزی که ادراک او بتمامی نخواهد بود
فایده ندهد و خداوند تعالی بکاری بی فایده فرمان ندهد و حقایق
مصنوعات جز ارباب بصیرت نتواند دید چنانک مرئیات ظاهر
جز اهل بصر نتوانند دیدن هرکه بینا شود همه چیز را چنانک هست بیند
در عشوها بر و بسته کردد و همچنانک در دیدن ارباب ظاهر در بصر
متفاوت اند بعضی ضعیف اند و بعضی قوی و بعضی سریع
الادراک و بعضی بطی الادراک ارباب قلوب در بصیرت نیز متفاوت
اند بعضی تا آسمان بیند و بعضی تا بعرش بیند و بعضی لوح
و قلم در بند کند و بعضی را بصیرت کامل و صحیح افتاد جمله

زیرا که عمل حرکت تن است و تفکر حرکت دل است و دل سریع الحرکت است
بحکم انه لطیف و خفیف است هرچه تن بشصت ساله عمل مسافت قطع
کند دل بحکم سرعت و لطافت بیک ساعت قطع کند سالک را تفکر [illegible]
وقتی [illegible] [illegible] بوده متعلق خود را در نماز می آرد
[illegible] از قرآن نظر [illegible] کریوم تبلی السرائر فما له من قوة و

مخلوقات

مخلوقات بگذرد خالق را بیند و تفاوت ملل و اختلاف مذاهب
و عقاید را یک اصل بیند که اینست الغرض فایده تفکر بکثرت علوم است
و کسب کردن معرفتهاست که سوده باشد چون علم و معرفت
در دل حاصل شد حال دل بگردد چون حال دل بگردد اعمال
جوارح نیز بگردد در گردش افتد و چون در گردش افتاد در روش
افتد چون در روش افتاد در کشش افتد و چون در کشش افتاد
بیک جذبه از جذبات حق جایی برسد که بمجاهده و اعمال جن
و انس آنجا نرسد و ثمره فکرت علمها و حالهاست بی نهایت
که بحصر و عد نیاید برای اینست که اگر مرید خواهد که انواع مجاری
فکرت در شمار آرد و بداند که تفکر در چها باشد نتواند زیرا که
مجاری فکرت بی شمارست و ثمره آن بی حد و حصر و حکایات
از مشایخ رضوان الله علیهم در تفکر بسیارست عبد الله
مبارک سهل بن علی را دید خاموش در تفکر مانده گفت تا
کجا رسیده گفت تا صراط خواجه شریح رضی الله عنه در راهی
می رفت در اثناء آن بنشست و گلیم در سر کشید و گریستن گرفت
گفتند چه رسید گفت در رفتن عمر و اندکی عمل تفکر کردم خواجه
داود طایی رحمة الله شبی در مهتاب در بام خود در ملکوت آسمان

تفكر كرد وبكريست تا در سراي همسايه افتاد صاحب سراي از
فراش خود برهنه برجست بنداشت كه دزد است جون داود را
ديد كفت الحمد لله كفت بنشاندن جرا علم نبود محمد
واسع رحمة الله كفت كه مردي از اهل بصره بس از وفات
ابوذر را رضي الله عنه بر مادر او رفت واز عبادت او برسيد
كفت همه روز در كوشهء خانه بودي وتفكر كردي خواجه فضيل
رحمة الله كفت كه فكرت آينه است كه نيكيها وبديهاء تو بتو
نمايد حواريان عيسى را عليه السلام برسيدند كه امروز در زمين
مثل تو هست كفت آري هست هركه سخن او ذكرست وخاموشي
او فكرست ونظر او عبرت مثل او منست ابن عباس كفت رضي
الله عنه دو ركعت در تفكر به از قيام شبي بي دل ودر حقيقت
تفكر سخن بسيارست در مكتوب اين قدر بس باشد حق تعالى
ما را مدد كند تا تفكري در ان كنم كه شايد وطريق تفكر بصواب
بر ما آسان كرداند بمنه وفضله اَنَّهُ هُوَ الْمُيَسِّرُ وَالْمُعِيْنُ
واكر ميخواهي ونمي يابي دلتنك مشو كه رَبُّ الْعِزَّةِ كفته است
اُدْعُوْنِيْ اَسْتَجِبْ لَكُمْ دعا وراي دعاء موسي نه واخلاص
وراي اخلاص موسي نه واشتياق وراي اشتياق موسي نه

بسيار خواستم كه نهم سر برآستانت
من خواستم وليكن جون خدا نخواست

تدبير كند بنده وتقدير نداند
تدبير بتقدير خداوند بماند

وخطاب

وخطاب لن ترانی هکذا فعل الاحباب ای برادر قوی شب
و روز در طلب جواب اینک اَلطَّلَبُ رَدٌّ وَالطَّرِیقُ سَدٌّ
بیت بسیار خواستم که نهم سر اسلمی منجوا وی الم جون بخانت
نخواست وگروهی روی از راه کردانیده و در شهوت غفلت
قلم زده از غیب ندا آنی که وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ

ندا ان ال می خواند بسوی خانه کشت

بیت

از صومعه براند و بیکانه خواندش وازبتکده بیارد گوید که آشناست
یکی را دیدند که در بادیه بی زاد و راحله میدوید گفتند که بو تو
بج نیست گفت که دیوست که دانسته ام ولیکن ولیکن در خانه
نشستن نمی گذارند کودکی از طلب گریخته بود معلم کودکان
دیگر فرستاده بود تا بگو آهسته می برند بسوی آنجا رسید وقتش
خوش گشت گفت بقهرش می برد تا صفات خویش بیاموزد
عزیزان را جگرها پاره پاره شد عقلها و دیدها خیره گشت
جانها بلب رسید سابقی رانده چنانک خواسته خاتمی نهاده

چنانکه دانسته   مثنوی

امروز بهانه در انداخته اند فردا همه آن کنند که دی ساخته اند

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب شست یکم در تجرید و تفرید

تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن آنست که برهنه باشد ظاهر او را از املاک و تجرید باطنی
و آن آنست که برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجرید ظاهر بی ملکی نهاد و تجرید باطنی آنکه هیچ
ترک آنچ از وی بخروج گشت عوض طلب نکند نه در دنیا و نه در عقبی برای آنک عوض داده را
باشد مجرد را هیچ چیز نباشد که بدهد تا عوض طلبد و تفرید آنست که فرد باشد از اشکال
یعنی انس نکنی با ایشان بلکه وحشت گیرد از ایشان و فرح باشد در احوال از احوال یعنی
نه بیند در تفسخ در احالی بلک غایب شود برویت محول الحال از احوال فرد باشد در
افعال و آن آنست که باشد افعال او مر خدای را بخبر عجب نفس و زبان

تجرید آن بود که همه بدهی و نظر از کل کون برداری
تا مکافات داده با تو ندهند ای برادر آنچ بدهی
تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . طوالع

برادر شمس الدین شرفه الله بداند اول این کار که روز بازار
طالبانست و نوز هم مریدان صادقست تجرید و تفرید است
تجرید چه بود آنکه لمعه حجره دنیا بی ازان آزاد بیرون
آیی تفرید چیست آنکه در بند فردا نباشی چنانک گفته اند بیت
امروز دیر بودی و فردا، هر چهار یکی بود تو فردا،
دوم خلوت ظاهر و باطن است خلوت ظاهر چه بود آنکه
خلق را بگذاری و روی بدیوار آری تا آنگاه که بر درش جان
بسپاری خلوت باطن چیست آنکه اندیشهٔ اغیار از دل
بشوی و غبار دنیا و آخرت از دل بروبی سیوم آنکه یکی ذکر
و یک فکر شوی تا نام دیگری و اندیشهٔ غیری بر خود حرام شمری
چهارم آنکه کم گفتن و کم خوردن و کم خفتن پیشه کنی
که ازین هر سه مدد است مر نفس اماره را بسیار گفتن از ذکر مشغول
کند و بسیار خفتن از فکر معزول کند و بسیار خوردن گرانی
آرد و از کار و بار باز دارد و دایم الوضو باشی که طهارت
ظاهر اشارت است بر طهارت باطن چنانک درویشی را پرسیدند
که ما سر الطهارت فهو ذکر الطهارة السر باطن چنانک طهارة
ظاهر دایم می باید طهارة باطن نیز باید که طهارة ظاهر

جز جذبه کشاید تا بروزگار جذبهٔ از جذبات حق که
گفته اند جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ
برابر
الثَّقَلَيْنِ ترا بر دارد و بجای رساند که بجای راست تو
هر دو نام
جن و انس اگر تنها ترا بود نتوانند رسانید این کار در گفتار سهل است
و در رفتار عظیم دشوار که رفتار این راه نه باعضا و ارکانست بلکه
بدل و جان است و دل و جان نه در فرمانست امّا ارباب همّت
و عاشقان صادق را چنان آسانست که مر او ترا خوردن آب و نانست
و دروازهٔ سلوک این راه علم و معرفت است هر که از آن در در نیاید
در بیابان بی پایان افتد و بدست غولان در ماند و جان و ایمان
در سر آن نهد چنانکه گفته اند

بیت

غولان طریقند این مدعیان ٭ زنهار که تا غول ز راهت نبرد

اگر کسی را درد این کار بگیرد که درد بی درمانست باید که با خود و با
بدرد خود
درد خود بسازد و بطلب درمان نپردازد که در طلب درمان
عمر خود ضایع کند و درمان بدست نیاید بعضی از عارفان
گفته اند این همه طالبان که مشاهده میکنی در درد مانده و بدرمان
نرسیده از آنست که در طلب درمان مشغول شدند و سرمایهٔ درمان
درین راه مشغولی است بهر چه خواهی گو باش وَاللّٰهُ لَنْ يَصِلُ

مثنویات
از پی شهرت زمانه غلغلی زده بود
قطرهٔ ابر دیده چون [illegible]
پدید کرده آن باکی
در بادیهٔ برکات
بدانی اشارت
ره مجرد از صفت تو در بحر محیط
از غیر خدا چو غافل گردی خود باده گو

يَلِي الْكُلِّ اِلَّا مَنِ انْقَطَعَ عَنِ الْكُلِّ مُؤَبَّدًا اين رمز
است عزيزي گفته است

سنويات

تيمان زين پست خواهي خيز پاي بالا از زمين بگريز ::
مي رود هيچ گونه باز پس تا نداني ز آسمان بر زمين ::
مرده را گر حال بد باشد :: ميل در سوي كالبد باشد ::
وانكه داند كه اصل كار بحي چيست :: جان او بي جسد تواند زيست ::

حيات ابد آنست نه كه بي جسد زنده بجانست واين كار عشق است نه كار فرمانست بندگان موقوف فرمان باشند ودر هر دردي طالب درمان باشند اما عاشقان ومحبان فرمان عشق كنند وقصد درد بي درمان كنند محبوب هر زمان گويد دور تر باش تا هلاك نگردي ايشان گويند ما در روز نخست جان در ميان نهاده ايم وخود را بدست فنا داده ايم چون بي تو مي بايد زيست مرده به وچون بي تو مي بايد بود روي بعدم آورده به مصراع در كوي تو مرده به نه از روي تو دور اي برادر سر را درين راه اعتباري نيست واصحاب سر را با اين سر كاري نيست واگر كسي استوار ندارد وباور نكند يكي بصحرا شود تا صد هزار سر بيند در خاك خواري غلطيده وهيچ كس

ظاهراً

ظاهرًا و باطنًا روي دیت ندیده ترا عشوق چیگوید که از
سر چنین سری که مجانا تا خاک خواهد شد برخیز تا ترا بجنت
عزت و وصلت بنشانم اکنون اختیار تراست، رباعی
نوباوهٔ گلبن جوانی عشق است، سرمایهٔ ملک جاودانی عشق است
چون خضر اگر آب زندگانی طلبي، سرچشمهٔ آب زندگانی عشق است
هرچند هیچ سری ازین سودا خالي نیست امّا این دولت شریف
واین رغبت لطیف بهر شکم پرستي ندهند و بجو صلهٔ هر خسیسي
ننهند که ایشان بنماز و روزه راضي شده اند و از کمال درجات
و شرف مقامات مردان محروم مانده بیت
گنجي است ملک وصلتو و خلقي انتظار، این کار دولت کنون تا کرا رسد
دل خوش دار و امیدي بیش نه که در لطف بازست ابو سلیمان
داراني رحمة الله بخواجه ابو یزید قدس الله روحه نبشت
که کسي که او غافلست و همه شب بخسپد هرگز او بمنزل رسد
جواب داد اگر باد لطف بجهد رسد گفته اند همه سرمایهاء
آدمیان فرو بیختند ذرهٔ از حقیقت بر سر نهادند همه زوایاء
بشر را باز جستند مقدار سر سوزني پاکي روي ننمود ظاهر نشد شکي
آفریده است که روي از خیز یقین رامي خراشد عادتي و مجازي

ورده است تا بر روی حقیقت گردی باشد سرکی آورده
ست که با توحید در ضمنا زینت است نفاقی آورده است که باخلا باخلاص
در دعوی نیست بعد هر دوستی هزار دشمن آفریده است
بعد هر صدیقی هزار زندیق آفریده هر کجا مسجدی
است کلیسیا در برابر او بنا کرده و هر کجا صومعه است در
مقابله او خراباتی ساخته هر کجا طیلسانی است در مقابله
او زناری هر کجا اقراری در مقابله او انکاری از شرق تا
غرب پر زینت و نعمت کرده و در زیر هر نعمتی تعبیه
محنتی و بلیتی ساخته بیچاره خاک بیت

این همه میکند و لیک از بیم ؛؛ مرد را زهره نه که آه کند

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب سی و دوم در تجرید و تفرید بعبارتی دیگر

برادر اعز شمس الدین را حق تعالی بطاعت خویش
آراسته گرداند بمنه فضله سلام و دعا از کاتب حروف مطالع
فرماید و مقرر برادری گشت که تجرید و تفرید مرید را شرط
راه است تجرید از علایق و خلایق بود و تفرید از خود
در داغ عیاری نه بر پشت باری نه و با کس شماری نه در سینه

بازاری نه

بآزادی نه با هیچ مخلوق کاری نه همتش از ذروهٔ عرش بر گذشته و از کونین رمیده و با مراد آرامیده با وجود کونین [illegible] کونین بی دوست خوشی نه و بی وجود عالمیه یاد دوست نه چیزی نه عزیزی گفته است لَا وَحْشَةَ مَعَ اللّٰهِ وَلَا رَاحَةَ مَعَ غَيْرِ اللّٰهِ چنانکه گفته اند هر که از خداوند محجوب است در عین بلا و رنج است اگرچه کلید خزاین عالم در دست دارد و هر زنده پوشی و گدایی که او را با خداوند خود کار است پادشاه هر دو جهان است هرچند نان شب ندارد از اینجاست که خواجه سری سقطی رحمة الله گفتی اَللّٰهُمَّ مَهْمَا عَذَّبْتَنِي فَلَا تُعَذِّبْنِي بِذُلِّ الْحِجَابِ خداوندا هر گاه که مرا عذاب کنی بهرچه خواهی کن بحجاب خودم عذاب مکن ای برادر حقیقت دوزخ خود همین است چنانکه قرآن مجید اشارت میکند از عذاب کافران كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ. نکتهٔ موثر در عذاب حجاب آمد گفته بزرگانست اگر خیمهٔ وصل فردا در دوزخ نصب کنند طالبان و مریدان او آتش دوزخ را توتیای دیدهٔ خود سازند اگر یک لحظه در فردوس اعلی بحجاب مبتلا کنند چندان فریاد کنند که دوزخیان

یعنی حقا که بدرستی که ایشان کافران
از پروردگار خویش در روز قیامت
حجاب کرده شدگانند.

شیخ الاسلام عبد الله انصاری فرموده است
الهی کدام دوزخ صعب تر از بی تو
داشتن یا کدام بهشت است بهتر از
با تو زندگانی کردن است.

و ایشان رحمت کنند. سرّ این معنی است که گفت مثنوی

١٠ با تو دل مسجد است و بی تو کنشت ؞ بی تو هر دو زشت و با تو بهشت

مقصود آنک چون جلال و عظمت حق جبریل را معلوم گشت

و در طلب دامن او نگرفت و این است که مَنْ لَّهُ الْمَوْلیٰ

فَلَهُ الْکُلُّ تمنّ انّه المولی، فانّه الکُلّ و دیگر

از همه جز حق است چاره هست امّا از وی بهیچ حال

چاره نیست چنانک بموسی علیه السّلام وحی آمد انا

بدّک اللازم من ناگزیر توام از همه چاره هست از من

ترا چاره نیست هر آینه لوح دعاوی بشکند و دیدهٔ بینیِ

[illegible]

ولی برکنده ات و حیات در دیدهٔ او یکرنگ گردد ردّ

و قبول و مدح و ذمّ در ترازوی وی هم سنگ بود بهشت و دوزخ

را در حاشیهٔ دل وی گذار نه دنیا و آخرت را در سینهٔ وی

جای نه برای جبّه و حبّه و لقمه بمخلوق گردن ننهد غوّاص

بلند همّت که با دریای محیطِ جان بازی کند گوهر شب‌افروز

در معاوضهٔ آن بدست آرد بدود چراغ مختصر پیرزنان

تن کی در دهد مقصودش درگاه الٰهی بود دلش از ماسوی

الله کوتاه باد طلبش همیشه در راه مرکب جاه و کرامت پی کرده

و محنتهٔ تنک

وتخته تنگ ونام وسلامة پاک شسته وورد ش این بود که لَوْ
زَاحَمَنِي الْعَرْشُ لَمَحَقْتُهُ اگر عرش بمجید بس همت
آید بشکنم وَلَوْ اَقْبَلَنِي الْكَوْنُ لَهَدَمْتُهُ اگر دنیا
وآخرت خود را بهمه نماید لگدمال عدمش کنم عبثش این
بود که هر لحظه بر طور سینا طلب بر می آید وموسی وار نعره
أَرِنِي می زند واز حضرت مطلوب از راه غیرت جواب لَنْ
تَرَانِي می شنود زهی کار زهی سودا آب وخاک رباعی
ما را بجز این جهان جهانی دگرست جز دوزخ وفردوس مکانی دگرست
قلاشی ورندیست سرمایه عشق ؛ قرائی وزاهدی جهانی دگرست
جون مرید صادق را این تجرید وتفرید حاصل گشت جلوه گوئی
در عالم همچنین کنند که يَا دَاوُدُ اِذَا رَاَيْتَ لِي طَالِبًا فَكُنْ
لَهُ خَادِمًا پیغامبری جون داؤد علیه السلام او را خادم بود
پس توان دانست که دیگران چه باشند این معنی مرید را بدرجه
درجه حاصل آید بمرتبه مرتبه باید گردد یکبارگی کرا تواند بود
اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ هر که خواهد که قرآن مجید محفوظ ومقروء او
گردد لابد از ا ب ت آغاز باید کرد تا بتدریج بقُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ
النَّاسِ رسد اینجا بیشتر وبیشتر تا بمدتی قاری وحافظ قرآن

[illegible] بالفتح [illegible]
عبثش : پرست کردن

تردد و سنت الهی جاری برین است چه باید کرد سر اینست که گفت

رب

تو فرشته شوی ار جهد کنی از پی آنکه مرکب تو کرسنتست بتدریج اطلس

و از افلاس و بی استعدادی و از ادبار و الوکی خویش بهزیمت
نباید شد نظر بر قدرت و فضل باید است اگر خواهد هزار هزار
کلیسا و بتخانه را کعبه و بیت المقدس کرداند و هزار هزار
عاصی و فاسق را حبیب الله و خلیل الله خطاب کند و علی
درعیان نه و اگر خواهد بیک لمحه هزار هزار کافر را مومن کرداند
و هزار هزار مشرک و بت پرست را موحد و مصلی درعیان نه و
هزار هزار لعنتی را رحمتی و هزار هزار خراباتی را مناجاتی کسی را
زهره چون و چرا نه

بیت

بسا پیر مناجاتی که از مرکب فرو ماند ؛ بسا رند خراباتی که زین بر شیر نر بندد

در مکتوبات که نبشته شده است تفکری و تدبری کنی و کرات مطالع
نماید انشاء الله تعالی در دل برادر ای محقق و مقرر کردد و
معانی در ضمیر اخوی متمکن شود و ثمرات و تاثیرات در جوارح
بلید آید و ظاهر بدان متحلی کردد بفضله و کرمه بالنبی و آله ای
برادر ما یم در بلا خود مانده و عالم در بلاء ما مانده مصطفی را صلی
الله علیه و سلم گفتند ای محمد ترا فرستادیم تا در بلاات افکنم و خلق را

کرداند

[illegible]

بنو در بلا

بتو در بلا افکنیم تیغ برکیر مردانه میزن و میخور کابروز بدر .
کابروز احد کاه هزارکونه خلعت کاه شکسته در رفقا ای محمد
میکویی بوی خویش دوست میدارم اینک شکسته اسید در مقابله ی
زنان را دوست میدارم اینک افک عایشه در مقابله آن عملها سر
کردان فکرها و خاطرها بیا اسیر و حیران که جلال و جمال او با این
مستی خاک و آب چه میکنند .

ابیات

ای کشته امید در بلایت ∴ آنکس که زند دم ولایت ∴
جز جان و دل و جکر نه بینیم ∴ در کردش چرخ آسیایت ∴
عشاق جهان شدند واله ∴ در عالم عزّ و کبریایت

بسم الله الرحمن الرحیم . مکتوب بیست میوم در ذکر پاک داشتن راه دین برادر اعز شمس الدین بداند که راه دین از فضیحتها خویش پاک باید داشت و خارها انسانیت را باید برید و وحشت خویش را از راه دین بر باید کرفت و آفتهاء بشریت را از در بیرون باید کرد تا بزرکان کفته اند هر که بر مراد خویش قدمی نهاد که نفس وی نزدیک وی از حق عزیزتر باشد مومن نبود ولی و محب کی بود از اینجاست که کفت

قطعه

نفسی بیغمان منی مار ابر سوایی کشید ∴ دوست می پنداشتم این نفس دشمن دار را ∴

بستن

و بوجهل

یعنی حقیقی همچو روز بدر
روز بدر اول صحابه که بود مصطفی
را صلعم در روز بدر بود ۱۲ منه

و جهل بد بحر
می گزاردند بوجهل شکفته بود
جبار کرد رسول علیه السلام انداخته بسر ابجنین
بلاها رسول علیه السلام کشیدند ۱۲ منه
یعنی سلام عاید
در کردن

یعنی صفات غضبی و شهوانی است
خشم و شهوت بزیر پای در آر تا مگر آدمی
شوی بیکبار ۱۲ طوالع

صفات بدبینی و بیشی جستن است
و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق
جزای افزونی جستن است ۱۲ شرح خوش

در دوستی با جاه منزل کرده ام تا این زمان ٭ شکل پروانه که او هم نور داند نار را

گفته بزرگانست اگر طرفة العینی نفس را دست دهی هزار زنار بر میان بندد و هزار بت در پیش نهد باید که او را بهیچ وجه اهل خبر ندانی اگر صد بار بر نفس او قهر کنی یکبار که بمراد وی قدمی نهی همه اسلامت بر زمین زند بیت

غمزهٔ توبه فریبش زاهد صد ساله را ٭ تمهیدی پیشانی گرفته یعنی خمار آورده

تا گفته اند نفس بین خدای بین نباشد و همه بلا ابلیس را از نفس دیدن آمد و کسانیکه دعوی خدایی کردند همه از نظارهٔ نفس دیدن آمد آواز دادند درگاه توبه برای این کارست تا درین قدم در نهی و از بلاء نفس خویش باز رهی ای برادر بقطع بدانکه راه دین را از آفت نفس نگاه داشتن فرض عین است و جز بواسطهٔ توبه این آفت بر نخیزد و این دولت توبه از روزگار آدم عم بدید آمده است خلعت آدم که فتح باب درگاه توبه بود عزیزان طریقت گفته اند اگر صد هزار خزینهٔ دولت و نعمت و سعادت بر ذریت آدم نثار کردندی چنان نبودی که آدم را بدین سراپرده قهر در کشیدند که وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ اگر او قدم عصمت درین سراپردهٔ تقدیر ننهادی هرگز در توبه بر فرزندان او گشاده

[illegible]

نگشتی

[illegible]

نکتی این تعجبیهٔ قدرت بود و غیرت درگاه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ بود از آنکه گوهری را که بدین صفت در دفتر أفت خلعت آورده باشد که خَلَقْتُ بِیَدَیَّ ایسچنین خلعت اکنها زین قبا و کلاه نباشد که وَعَصٰی آدَمُ اشارت بدان کرده است که گفته

مثنویات

چرخ نه بر پی دهقان می زند ؛ قافلهٔ محتشمان می زند
کس نه بدین داغ تو بودی و من ؛ تو بر این داغ تو بودی و من

همه در فردوس اعلی و دار السّلام نواخت و الطاف قدرت بود همه بر آدم علیه السّلام عاشق شدند برای آنکه هرگز چون او عجوبهٔ قدرت ندیده بودند همه دستها عشق بر دامنش محکم کردند آدم بلند همت را دل از ایشان بگرفت زانچ برای حکم می بایست آمد بار حکم می بایست کشید و بهشت سرای نازست طاقت کشش آن بار حکم نداشتی گفت بار خدایا ما را بهانه بایستی تا از دست حُور او عَیناء فردوس خلاص یافتمی درخت گندم را بهانهٔ او ساختند و ندا در عالم دردادند وَعَصٰی آدَمُ رَبَّهُ همه دستها از دامن او کوتاه کردند بهوش باش تا قاعدهٔ صد و بیست و اند هزار پیغامبر را عاصی نگویی

العجوبة
کار عجیب

حور جمع حوراء عین
جمع عیناء [illegible]

که بقیامت زبانت از قفا بیرون کشند و اگر گوئی در شرایت
وعصي آدم ربه بلكي قرآن از رسد که سر آدم را بر دار دو
رسد که تاج عصمت رسل و انبیا آنرا و مرا و امثال ما را
نرسید. محمد شاه را رسد که خواجهٔ جهان را گوید
انچه گفتی اگر من و تو همان گوئیم بسر حرمان نبود ای برادر
راه آدم نا رفته حکایت آدم نتوان کرد آدم را که اندوه دین
دامن گرفت دار السلام بدار الظلام بدل کردند آمد با شیطان
عداوة توانی کرد و استغفار افرو توانی گذاشت نام نیکو را
داغ عصیان بر توانی نهاد و از تاج خلافت نعلین طلب
توانی ساخت گفت این همه را کمر بسته ام اندوه این حدیث
را بر ما زوال ملک دان و بر خویشتن چنین حزوجی کرد و ملک فردوس
با همه ناز و نعمت بر باد داد و گفت **بیت**

بهشت و کوثر و حور جهانیان و جهان اگر دهند عرابی تو رایگان بدهم

جکنم

و من و تو خود جز بر خویشتن منزل نکرده ایم و جز بخدمت خود
کمر نه بسته ایم و جز خطبه خویش نخوانده ایم چه طمع داریم
که از آدم میراث یابیم که بی نسبت را میراث ندهند بس دینه
است که دمار از نهاد ما بر آمده است و خاک حرمان و خسران بر فرق

[illegible]

مالا روزان

ما بد روزانا ريخته است دستي بردار واز سوز دل بكوئيد

قطعه

هر كسي در كعبهٔ وصلت رسيد   من بماندم در ميان و بيسا
جون كسان كز لايق رحمت نيم   لعنتي بهرست برما ناكسان

هركه با دركاه توبه آشنا نيست در همه احوال از ميراث آدم او را نصيب نيست نكر تا نكوبي كه توبه وقتي بايد كرد كه معصيت بود اي برادر ما خود عين معصيتيم هنوز جيزي ديكر مي بايد آخر شنيده اي

شعر

إِذَا قُلْتُ مَا أَذْنَبْتُ قَالَتْ مُجِيبَةً ٭ حَيَوتُكَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهَا ذَنْبُ

أنها كه معصومان دركاه اند در حق ايشانست لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَي النَّبِيِّ وموسي را جه جاي معصيت بود كه كفت تُبْتُ إِلَيْكَ ومصطفي كفت وَإِنِّي أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ اي برادر جنانكه مرا وترا از فسق ومعصيت توبه بايد كرد همه صديقان را از صدق خويش توبه بايد كرد وجنانكه ما بد عهدان را از جفا توبه بايد كرد همه وفاداران را و مخلصان را از وفا واخلاص توبه بايد كرد جنانكه ما نفس پرستان را از خدمت هوا توبه بايد كرد همه خداوندان دل را از مراقبت احوال

وفي الحكم [illegible]
[illegible]

شيخ عبد الله انصاري قدس الله روحه فرموده است الهي جون بجرم من منم توبهٔ من جيست واكر من بدين توبه رسيم در دو عالم جون من كيست

ومعني الحديث ان غفلت عن ذكر الله ساعةً بعارض بشري لتداركته بالاستغفار مائة مرة تكفيرًا لغفلة وتعليمًا للامة

صديقان از كناه پشيمانند از طاعت خجل عذر بر زبان وتشوير در دل
انصاري

[illegible]

بخود توبه باید کرد گفته‌اند عارفان چنانک معصیت نباید
کرد طاعتهای میباید آورد و از همه توبه میباید کرد اگر گوئی که
معصیتها را همی باید کرد بزرگان میگویند صدقها و
اخلاصها و طاعتها، عالم می باید آورد چون آوردی همه
را بر باد بی نیازی می باید داد سر اینست گفت مثنویات
بخت و مفلس باید ایستاد
تو میخواهی بتسبیح و نمازی،، که تا خود گردد بی نیازی
نمازت توشه راه درازست،، ولی او از نمازت بی نیازست
فردا اگر همه مملکت بیک گدایی دهد عجب نبود فردا گدایان این
امّت را بیارند بر عرش بنشانند آنگاه گویند یَا اَبْنَاءَ الْمَاءِ
وَالطِّيْنِ بِمَ عَرَفْتُمْ رَبَّ الْعَالَمِيْنَ ای فرزندان آب
وگل بچه شناختید پروردگار جهان گویند بار خدایا بدانک ملک
آسمان و زمین ترا بود فرمان آید که هرچه در آسمان و زمین است
بگدایی دادیم گویند بار خدایا بدانک ترا ملک عرش است فرمان آید
که گدایان امّت محمّد را بر عرش تکیه گاه ساختیم تا بدانند
که بادشاهی مانه بدان مختصر نیست که در اوهام و دانش شما
بگنجد در حال همه خواهد که از دانش و توحید و معرفت خود
توبه کنند در توبه بسته باشند در خجلت و معرفت خود بمانند

[illegible]

تاجنانک

تاچنانکه اهل دوزخ از صعوبت سلاسل واغلال زخم میخورند ازینجاست که کفت اینسان ازخجلت توحید و معرفت زخم میخورند ازینجاست که کفت **بیت**

کر زاهدان بقبله ابروت بنکرند ✽ ای بس نمازها که زحیرت قضا کنند

اکر بقیامت کویید لا اله الا الله چون کرا رند بکویند ما را بندهٔ دین آفریده اند در بند دین بوده ایم خداوند ما را صفت اینست که لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ پرسید که بنعت کرم انما نیابت دارد که لَا یَعْرِفُهُ غَیْرِیْ ای برادر کاری نیست که بدین عقل برآنکار توان رسید همه عقول واوهام درین درکاه پی شده است سر

ازو
عین

اینست که کفت **بیت**

وهم تهی پای بسی ره نوشت ✽ هم ز درش دست تهی بازکشت

کفته بزرکانست اکر همه انبیا و صدیقان روی زمین و مقربان و معصومان آسمان تا ابد لاباد زبان عصمت بشرح توحید وی برکشایند باخر ختم فصاحت بدین کنند که نَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ از انچه کفتیم ای برادر اکر عصمت همه پاکان واخلاص همه معصومان را لباس طینت تو سازند نکر تا فریفته نشوی واکر هزار تیغ قهر بنهی حرب آب داده بر فرق تو زنند نکر تا بهزیمت نشوی

آن کوي که سوخته گفته است ـــ رباعي

حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ∴ با کس دگر آشنا خواهد شد ∴
از مهر تو بگسلد کرا دارد دوست ∴ وز کوی بگذرد کجا خواهد شد ∴

هر که در بن سرای خویشتن را به آتش توبه نسوخت بالقطع او را با آتش دوزخ بباید سوخت هر چه تو از خویشتن میدانی از شیب و هنر همه را با آتش توبه امروز بسوز تا دستگاه تو این فتوی باشد که اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ و از سوز دل میگوي مناجات و ابیات نظم

الهي رحم کن کالودکانیم ∴ بجون دل جکر پالودکانیم
روا جي نه تو اندر سکه ما ∴ که مشتي سرب سيم اندودکانيم
يکي بر روزکار ما ببخشاي ∴ که ما بر خويش نابخشودکانيم

هر خاري که امروز از راه دين بر مي بايد کرفت اکر بر نکيري روزي آن خار را تيري سازند و بر دل و جکرت زنند نه بيني جون موسي عليه السلام بدولت مکالمت وَکَلَّمَ اللّٰهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا رسيد صد و بيست و جهار هزار و جهارده کلمه بي واسطه برو کذر کرد از فرق سر تا ناخن پاي همه کوشت را تا بهمه اعضاء همجنان مي شنيد که بکوش درهو

[illegible]

[illegible]

[illegible]

كلمۀ كبر و كذر كردي نيست وهست كشي هر بار كه هشيار

كشي اين زخم برد راو زدندي وَقَتَلْتَ نَفْسًا يا موسي

بي وجي ما قبطي چون هلاك كني توالا كردي اگر عقوبت

هفت دركۀ دوزخ بردي موسي معاد بدي جنان شواد

فعل او را دران ساعت بروي عرض كردندي رهجنان تواحد

ودرهجنان خلعت خاري كه موسي عليه السلام در راه خود كمانه

بود قصد ديدۀ دولت او كرد و قصۀ عمر شنيده كه شمشير

كشيده مي آمد وحيكفت تا ما باشيم كرا زهره آنكه لات و عزّي

را بنا سزا گويد خويشتن بلات و عزّي عرضه كرد و بديشان

سوگند خورد كه اينك رفتم سر محمد بيارم القصۀ تا روزي آن تيغ

كشيدن با او كار خويش كرد هر كاه كه عمر بحكم مهتري در ميدان

ولايت جولان كري كردي در حسرت اين بلا كردندي كه تا آن عمري

كه تيغ كشيده مي آمدي تا سر رسول خداي را بر داري و دار

الملك لا اله الا الله را خراب كني عمر چنان فرود شكستي خواستي

الكرزخين بشكافد از ننك اين حديث فرود شود هر بار كه اين

حديث بروي تازه كردندي چنان شدي كه از وي در از هفته

هيچ بنيامدي بطحار كه بيرون شدي و روي در خاك

قال الله تعالى [illegible]
فأ هذا من عمل الشيطان
النارة الي القتل الذي
بعد قتل الكافر مني علا
ظلما النفس و ستغفر هم
مستأمنا فيهم وانه [illegible]
الحربي او لانه قتله قبل أن
في القتل و عن ابن جريج لم
يقتل ما ثم يوم [illegible]

ما لیدی وکفتی خداوندا جان عمر را بر کیر تا بینی آینهٔ جفاء
خویش نه بیند ای خاک بر سر من و تو که عمر در کلیسا به بت
پرستی شد و دوای برجانرو مرقرزه لا یجوز ما بالله العظیم
که اگر بیفتی سلکی لهی نپذیرد اعجی

ای فسق و فساد کار هر روزه ما وی بر تو حرام کاسهٔ و کوزهٔ ما
می خند دروزکار و می کوید عمر بر طاعت و بر نماز و بر روزهٔ ما

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست چهارم در تقوی
برادر شمس الدین بداند که دروازهٔ سعادت و در دولت تقوی
است هر منزل که آراسته اند در عالم لا اله الا الله متقیانرا
آراسته اند و هر مرتبهٔ که در جنت فردوس بنا فرموده اند
پس بدانک متقی آنست که از بلا خویش رسته بود و از بند خود
جسته تا مردار خویشتن باز نهد و از هر چه نصیب نفس است
باک نبود دوزخ را با او کار خواهد بود که وَإِنْ مِنْكُمْ
إِلَّا وَارِدُهَا همه خلایق را حوصلهٔ دوزخ خواهند نهاد
تا نصیب خویش از متمردان بردارد آنگاه متقیانرا بیرون
آرند و خویشتن پرستان را در قعر دوزخ نکوسار بگذارند ثُمَّ
نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا این فتوی داده است ای برادر متقیان

بنام متقیان [illegible] الله

[illegible]

العوف

در هفت طبقهٔ دوزخ چنان روند که ماهی در آب و دوزخ را طاقت هست ایشان خود کجا باشند که ایشان سلطانان الله و توقیع ایشان اینست که ان الله یحب المتقین و چنانکه متقی در دوزخ نگنجد در بهشت هم نگنجد و اگر گوئی کجا گنجد فضائی که آنرا فضاء ربوبیت گویند محشر متقیان آنجا بیش نبود سر اینست که گفت ابیات

تا چو فردا شهیم در همه مصر ؛ چه غم امروز گر بزندانیم ::
تو چه دانی که ما چه مرغانیم ؛ هر نفس زیر لب چه میخوانیم ::
گر بصورت گدای این کویم ؛ تو بمعنی نگر که سلطانیم ::
گرچه خود مفلسیم در ظاهر ؛ تو بباطن نگر که ما کانیم ::

مگر این آیت در قرآن نخوانده که يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِيْنَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا تا نه پنداری که این پادشاه را بجز بهشت سرائی نیست و آن نشنیده که سید انبیا دوستانرا چه شربت چشانیده است حاکیا عن اللّٰهِ تعالى اَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصّٰلِحِيْنَ مَا لَا عَيْنٌ رَاَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ این بازنمودن است که اگر رحمت بهشت و آفت دوزخ از میان برگیریم هیچ چیز کم نبود

خدای تعالی دوست دارد
[illegible]

روزی که برانگیزیم پرهیزگارانرا
بسوی رحمن گروه گروه

ساخته ام مر بندگان خود را که صالح اند
چیزی را که هیچ چشمی ندیده است و نه هیچ
گوشی شنیده است و نه گذشته است بر دل
هیچ آدمی

وهیچ جیز نقصان در احکام الوهیت بدید نیاید مثنویات

زهی ساخت که کر شالم نبودی ، سر موی از آنجا کم نبودی
نه هرگز کبریایش را بدایت ، نه ملکش را سر انجام و نهایت

اسرار قران بعقل رکیک خویش در نتوانی یافت و اکر خواهی شمه بدانی
بعون قرآن بشناس و بدان قوله تعالی فلا تعلم نفس
بس نداند هیچ ذاتی
همه
ما اخفی لهم من قرة اعین بدانک هیچ هجرت در دین
انچ . بوشیده کرده شده است مرایشانرا قرة جشمها
عزیزتر از آن نیست که کسی از خویش هجرت کند تا از همه آفرینش
باز رهد زیراک آفرینش را با مرد جندان کار بود که مرد با خود
مانده است جون بعنایت توفیق مرد یافت از خویشتن رست
آفرینش را بخوش باد که مرد رفت و سر خویش کرفت جنانک
گفته اند ان تعلقت بذرة او تعلقت بک ذرة فانت
فی حبالتها تا یک ذره از اوصاف تو ترا کرفته است بنده ، انی
تا از سر آن ذره اوصاف آزاد نکردی تقوی ترا روی ننماید که سنت
وی اینت کیمیکی تو خواهد جنانک کفت بیت

دلبر جانانت اکر آرزوست ، در کذر از خود که ره بسیار نیست

اما جنان نیست که کوئی جاه باید و حشمت دنیا باید و ناز و نعمت
باید و تقوی باید کلا و حاشا نه بینی که جه می فرماید انا اغنی
من بی نیاز ترین ،،

لاغنیاء

بی نیازانیم

لا اغنیاء عن الشرکاء این کار شرکت نه پذیرد عزیزی

گفته است **بیت**

آنکس که بیار من همی درنگرد ٭ گو منکر گرد در عشق شرکت منهید

تقوی ملک عظیم است منازعت نپذیرد و دین غیور مرست
شرکت برندارد نهاد خواجه ثقلی عظیم دارد بسی راه تقوی
شده است تا این سد بی دولتی را پست نکنی از تقوی متقیان
هر چه گویی از تو مسلم نیست هر چند با خویشتن آشناتر می شوی
آن سد بدبختی و بندبی دولتی محکم تر میشود تا با خود
آشنایی از وی بیگانه‌ای از خود بیگانه شو تا با او آشنا گردی
هر که وراء خود شد ماند گو خواه مرقع پوش و سجاده
برگیر خواه قبا بر بند و تیغ بردار هر دو یکی است و این سد
بدبختی جز در سایهٔ دولت پیر پخته پست نتوان کرد و این بادیهٔ
خونخوار جز به بدرقهٔ صاحب دولتی نتوان برید اینست که گفت قطعه

زنهار تا نیایی بی مرد اندرین ره ٭ زیرا که این بیابان خونخوار می نماید
گر مرد ره نه‌ای تو بر بوی گل چه پویی ٭ رو باز گرد کین ره پر خار می نماید

تقوی آنست که بهیچ آفریده بچشم تهاون ننگری اگر موری
راه بر تو گیرد زهره نداری که پای بروی نهی و در آثار آورده است

جانها اینا خزانه ایم

که امیر المومنین علي رضي الله عنه وقتي در راهي بگذشت
کناره دامن او بموري رسید مجروح گشت رنج آن مور در دل
علي عليه السلام اثر کرد و بدان مور نگه کرد دید دست و پاي مي زند علي عليه السلام با دل
پر درد پیش آن مور بنشست و مي گریست و لرزه بر اعضاء
او افتاد چنانکه بي طاقت گشت آن مور خسته بحیلي خود را
بسوراخ افکند علي با دل پر درد از آنجا برخاست چون شب
در آمد حضرت رسالت عم را در خواب دید که بانگ بروي
مي زند و میگوید یا علي چرا هوش با خویشتن نداري که امروز
در هفت آسمان مظالم خصومت تو بوده است آن مور
که تو پاي بروي نهادي از صدیقان حضرت بود و سرور
اجناس خویش بود از آن روز باز که او را آفریده اند طرفة
العیني تسبیح و تحمید وي از حضرت منقطع نشده است
مگر آن روز که تو قدم بروي نهادي گفت لرزه از سیاست
حضرت بر دل من مستولي گشت گفتم یا رسول الله تدبیر من
چیست و چگونه بود گفت یا علي بجاي خویش باش و دل
بجاي دار که همان مور عذر تو از حضرت خداوند بازخواست
و گفت الهي تو قصد را در کار دها، معتبر کرده و علي را در آنج

[illegible]

رفت هیچ

رفت هیچ قصد نبود او را بمن بخشی شفاعت آن مور را که
شجاع درگاه مائی بر وی آک منت ما نستند و از تو عفو کردند
یا علی اگر شفاعت آن مور نبودی ابر قیتو در بن بر کوه
ریخته شدی این دانی جبت از حق خویش در گذرند اما
از حق دوستان خویش در نگذرند هشیار باش که هیچ ذره نیست
در آفرینش که درد این حدیث بدو کار نکرده است چنانک
گفت مثنوی هرچه تو بینی ز سپید و سیاه ، بر سر کاریست درین کارگاه ،
دیگر نگه کن ذره ذره گشته پویان ، بحمدش نکته توحید گویان ،
تا بدانی که خدای عز و جل را با آفریدگان خویش سرهاست و
کارهاست که عقل و فهم را آنجا راه نباشد وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ شاهد بنده است سر اینست که گفت مثنویات
هزاران قطره کزین وادی برآیند ، بدین درگه بزاری اندر آیند ،
ز عجز خویش میگویند ای پاک ، توئی معروف و عارف ما عرفناک ،
هر کز دیده ، دولت برین ورق نیفتاده است که وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ اگر برقع جهولی از دیده فرو کشایی
همه عالم بجمال بندگی او آراسته بینی و اگر از صفت ظلومی
برون آیی همه آفریدگان را در طلبش دوان و پویان بینی از نجلت

یعنی [illegible] آبستن نیز ساکت
یعنی اصطلاح فصاحت و نام

خلاف نیست کسی را اهل ملت در تسبیح حیوانات
اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزله نیاورند
روا ندارند و اهل سنت و جماعت روا دارند چنانک
خدای گفت وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
عموم ذکر کرده همه اشیا را و نام بنی آدم و جماد و دیگر
حیوانات افتد در قصه داود یاد کرد علیه السلام
یا جبال اوبی معه والطیر ای سبحی معه
والطیر و نیز در خبر آمده است روزی پیغامبر
صلی الله علیه وسلم پاره سنگریزه از زمین برداشت
اندر کف وی تسبیح کرد چنانک همه یاران بشنیدند
باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و نیز
فرمود تا عمر را دادند اندر کف وی نیز تسبیح کرد
و باز عثمان و علی را رضی الله عنهم همچنین انتها
بر زمین افکند تا بعضی علما این خبر را بحجت
آورده اند بر ترتیب خلافت که چون برافکندن
انقطاع خلافت را [illegible] شرح هروف

برانداز یکی خدای
مرد خدای

که خواجه نظامی گفت رحمة الله   مثنوی

معرفت از آدمیان برده اند آدمیان را ز میان برده اند

پیغمبر حضرت رسالت آئین. اسرار خبر کرده اند پیوسته
از حضرت این خواست میکرد که اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِیَ آفرید
خود را بمن چنان نمای که هستند تا بر ما چیزی نرود که گوهر
عصمت ما در آن شود صدیق اکبر پیوسته گفتی اَللّٰهُمَّ اَرِنَا
الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا
وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ بارخدایا حق را بما حق نمای و چون
نمودی در گزاردن آن توفیق ده و باطل را بما باطل نمای
و چون نمودی از آن عصمت ارزانی دار و اشارت بدین است
که گفت اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَیْرًا بَصَّرَهُ بِعُیُوْبِ
نَفْسِهٖ چون به بنده نکوئی خواهد عیبهاء او را بدو نماید گوید
بتخانه دیدی در گذر آخر دیده که رفیق خراباتی بود روزی
چند برآید از وی مسجدی کند این حق است حقیقت آنست
که سینه اش را بدل کنند که گفته اند که بس سینه که بتخانه بود مسجد
کنند عزیز تر آن بود که از مشرق تا بمغرب برنگ کعبه کنند
ای برادر اگر وقتی ترا گویند که دعاء تو مستجاب است گو خداوندا

مرا از پيش من بر دار يقين بدان چون ترا از پيش تو بر داشتند
اميد همه نيكوئيها بود و چون ترا در پيش نو داشتند جز خود پرست
نتواني بودن و شيطان آن بود كه خود پرست بود
خواهي كو باش خواه بد صورت ملك باش خواه در صورت
خواه در آسمان خواه در زمين خواه در فردوس وجود پرست
آن بود كه از خود نگذشت بود بدين اشارت كرد كه گفت قطعه

از حجاب تو برون از حدست * هيچ حجابيست چو پندار نيست
پرده پندار بسوز و بدان * در دو جهان به ازين كار نيست

اي برادر بدانك محبت آب هر دو كون را ببرد در عالم عبوديت
بهشت و دوزخ را قدريست اما در عالم محبت يك ذره هر دو
كون را قدر نيست هشت بهشت كه آدم صفي را داده بود ندبدانه
گندم فروخت و رخت همت در سراي اندوه نهاده بيت

نمي خواهيم جز زلفتو زنجير * زهي ديوانه عاقل كه مائيم *

بداؤد پيغامبر عليه السلام وحي آمد كه يا داؤد ذكر من مر
ذاكرانرا و بهشت من مر مطيعانرا و زيارت من مر مشتاقانرا
و من خاص مر عاشقانرا اي برادر حديث عفو و عقوبت
و نام بهشت و دوزخ در حديث محبت چنان فرو رفته است

قال بعضهم اهل الرياضة الشوق في قلب المحب
كالفتيلة في المصباح والعشق كالدهن في اللوز
و در مكتوب محبت و عشق است تا در دوستي قدم مي
نهند مشتاق كويند و چون چنان شود كه فنا و بقا
خويش يكباره در وجود دوست تلف كنند و عاشق
كويند ﻩ ﻩ

که نه امروز بر آید نه فردا اما این حدیث در حوصلهٔ هر کس
نگنجد و این شربت کام هر کسی نچشد سرّ اینست که گفت مثنوی
هر نفسی هم حوصلهٔ راز نیست هر شکمی حاملهٔ راز نیست

[illegible] بسم الله الرحمن الرحیم ° مکتوب سی و پنجم در صدق
برادر اعز شمس الدین اعزه الله تعالی بداند که خواجه ذو
النون مصری رحمة الله فرموده است الصِّدْقُ سَیْفُ
اللّٰهِ فِی اَرْضِهِ مَا وُضِعَ عَلیٰ شَیْءٍ اِلَّا قَطَعَهُ راستی
شمشیر خدایست اندر زمین بر هیچ چیز ننهاید الا که آنرا ببرّد
و صدق دیدن مسبب باشد نه اثبات سبب چون سبب ثابت
شد حکم صدق ساقط شود که حقیقت ایمان جز نا خواستن
است چنانک گفت وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِکُوا بِهِ شَیْئاً
بپرستید خدای را و شریک نگردانید بدان خدای تعالی چیزی
پس هر که دعوی کرد که مرا صدق ایمانست دعوی کرد که مرا غیر وی
بکار نیست و دلیل درستی دعوی آن باشد که اگر غیر حق چیزی
بیاید بر نگردد و اگر برگردد اندر دعوی کذاب باشد ازینجا گفت

مثنویات

دل را طمع وصل بلا را سپرست * جان در دم قهر هجر او بر خطرست
بیرون ز وصال و هجر کاری دگرست * همت چو بلند شد همه دردسرست

وقتی

وقتی خواجه ذو النون مصری رحمه الله از بیت المقدس
می آمد شخصی دید از دور در دل تقاضائی یافت که از
وی سوالی کند چون به نزدیک رسید دید پیرزنی با عصا
و جبۀ پشمین پوشیده گفت من این گفت من الله گفت از کجا
می آیی گفت از نزدیک خدا گفت الی این کجا میروی گفت
الی الله بسوی خدای پس دیناری برون آورد تا او را دهد
دست بر روی شیخ جنبانید گفت ای ذو النون این چه صورت
که ترا بسته است من کار از برای خدای کنم و از غیر وی چیزی
نستانم چنانک نپرستم جز وی را نستانم از جز وی این بگفت
و غایب شد مرید را همت عالی چنین باشد سر اینست که گفت متنبی
همت از انجلکه نظرها کند ،، خوار مارش کم اژدها کند ،،
آنک گفت که من کار از برای او میکنم این دلیلی صدق محبت
وی بود که خلق اندر معاملت بر دو گونه اند یکی آنک میکند
و پندارد که از برای وی میکند و آن همه از برای خود میکند هر
چند که هوای وی از آن منقطع باشد ثواب آن جهانی بایدش
دوم آنک ارادت ثواب و عقاب آن جهانی از معاملت
وی ساقط باشد آنچ کند خاص تعظیم فرمان را کند و محبت

از آنجا که

حق تعالی مدد غنی وی باشد سر اینست که گفت قطعه

دنیاست بلاخانه و عقبی هوس آباد ما حاصل این هر دو بیک جو نستانیم
این تشنه بدنیا شده وآن غره بعقبی ما فارغ ازین هر دو نه اینیم نه آنیم

گفته اند نه طاعت مر مطیع را نصیب و افزون تر از آن باشد که
عاصی را در معصیت که راحت معصیت یکساعت بود
و راحت طاعت همیشه و خداوند را از مجاهده خلق چه سود
و از ترک آن چه زیان اگر همه عالم بصدق ابوبکر گردند سود
مر ایشانرا دارد و اگر همه بکذب فرعون شوند زیان ایشانرا
دارد چون صدق مجرد را بدین مایده بنشاند که اَهْلُ الْقُرْاٰنِ
اَهْلُ اللّٰهِ وَخَاصَّتُهُ قوت ایشان از مایدهٔ قرآن بود
اَهْلُ الْجَنَّةِ وَخَاصَّتُهُ دیگر اند اما ارواح پاک اهل لا اله
الا الله ازین اصل موجود آمده است که وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِنْ رُوحِي قوت آن طایفه جز در عالم قرآن پدید نیاید
و کسی که بر مایدهٔ قرآن نشست کدورت این نهاد که هرگز آفت
است نتواند کشید تشنه حرکت کرد تا کی آید آن رسد
و این کدورت از پیش وی بر گیرد تا او بصفا اندوه و با
درد طلب خویشی باز یابد تا ابد بر مایدهٔ لطف بمشاهده

محجوب

محبوب نبیند واول علامت از علامات این گروه اینه
طریقت چنین گفته اند که عاشق مرگ را دوست دارد و بدردانی
روزکار میگذراند ومنتظر آن باشد که فاناه مشیهه حباییب
عزرائیل از کدام جانب بدید اید و باستقبال پیش باز
شود عزرائیل بر چنین کسی که آید برای آن آید تا این سدبی
دولتی را که نفس گویند از پیش برگیرد اما برگرفتن جان او کار
عزرائیل نیست واو این دولت دارد که اَللّٰهُ یَتَوَفَّی الْاَنْفُسَ
حضرت رسالت علیه السّلام چون گفت رَقَّ عَظْمِی وَ اَشْتَدَّ
شَوْقِی اِلٰی لِقَآءِ رَبِّی استخوان من از درد عشق بگداخت
وشوق من بحدی رسید که قالب نبوی نمی تواند کشید تا جبرئیل
آمد یَا نَبِیَّ اللّٰهِ عنان شوق باز کش که ما این کار را در ربیع
الاوّل حکم رانده ایم برای درد دل تو نخواهیم گردانید از ینجاست

که گفت بیت

طرفه مردیکار دیست که بر وعدهٔ معشوق ، صابر نتوان بود تقضا نتوان کرد

بیت
ادی ای برادر که در عالم هیچ دردی شافی تر از آرزومندی بخدای
عزوجل نیست چنانکه آرزومندی گفته است بیت

منم و هزار حسرت که در آرزوی رویت ، همه عمر در غمت رفت و نه رفت هیچکارم

خدای تعالی بردارد

گفته

اگویم تو دستگیر نه بدیری اینت دولتا، واگر نه رستخیزی همه جهان بر آرم
دردی کر اگر ذره برون تابد ز منکت کسی را بیماری نماند استاذ
ابو علی دقاق گفت رحمه الله در بدو ارادت خویش در شهر
خراب میگشتم چنانک عادت مبتدیان و نو مریدانست در مسجدی
خرابه آمدم پیری را دیدم که خون می گریست چنانک زمین
از خون دیده او ترگشته بود گفتم یا شیخ اُرفق بنفسک با خویشتن
رفیقی بکن یا شیخ ترا چه رسیده است گفت ای جوانمرد طاقت برسید
از آرزوی خداوند و عمر آخر رسید ترا اینست که سوخته گفته است
بیت مردم در آرزوی روی نادیده رویت حاجی براه رفته و از کعبه باز مانده
حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در وقت نقل این دعا کرد که اللهم
اَعِنّی علی سَکَراتِ المَوتِ جان من بر داشتن نه کار عزرائیل
است خداوندا عونی بکن تا از جان خود برهیم صادقی گوید بیت
جانان فدای دوستی تست جان من، عاشق بدوست زنده بود جان چه حاجتست
ای برادر دیوست که گفته اند افسانه دیگران شنیدن جز حسرت و درد
سر نباشد بیش گرسنه صفت طعام کردن جز حسرت و درد سر دیگر
چه بود اگر توانی قدمی زن و جانی می کن و سری در بازی
که گفت بیت

از گفت و گو

از گفت و گو نیابد وصلش نبی محالست، بحر محیط هرگز در ناودان نگنجد

هر دل که ماوای عشق و حرکت گشت همه ابواب عذاب بر سلامت دل او گشاده گشت دواعی شهوات را گم شد و بند آنیست جز اندیشهٔ حرکت بر نتوان داشت بصری بوده است که او را سید الاوتاد گفتندی نام او کلیب بود و کلیب بتازی تصغیر سگ بود و نیز علت جذام داشت و با این همه او را قلبی عظیم بود که ده شبانروز بر آمدی که یک لقمهٔ نان بدو نرسیدی خیر نساج گفت رحمة الله روزی بگرد صومعه او می گشتم آوازی بگوش من رسید که با حق مناجات میکرد و میگفت اِلٰهِي هٰذَا اسْمِي كُلَيْبٌ وَهٰذَا جِسْمِي مَجْذُومٌ وَهٰذِهِ قَلْبِي مَعَ هٰذَا اين جِبْرِئِيلَ حَتّٰى يَرىٰ مُبَارِزَتِي خدایا نام سگی است و علت من جذام است و شعار من فقر و فاقه است با چندین بلا کجاست

جبرئیل تا مبارزت من بیند — مثنوی

بر بن

عرش روانی که بنز رسته اند، شهپر جبرئیل برو بسته اند

راه

ای برادر حق تعالی یگانه است وَالمُؤْمِنُ مُتَوَحِّدٌ و مومن یگانه است چون حق تعالی وحدانی الذات است نپسندد که مومن باشد مگر یگانه دلیل برین کلمهٔ شهادت است که نفی از وی تبری

است وینهی از دو تبری، تولا است لا اله تبرا است الا الله تولا است
بهمان مقدار که از غیر حق تبرا است بحق تولا است ازینجا
تا اینجا هر که کفر [illegible] بیست
کو آتشی که بروی این خرقه را بسوزم پس سرقه در بر من زنار مینماید
بس هر که دعوی مومنی کرد در سر خویشتن بنگرد اگر چیزی جز حق
است سروی ازان گریزانست بدانکه در دعوی صادق است
واگر چیزی که جز حق است سر خویش را جویان بیند و هر چیزی
که بحق رساند ازان گریزان یابد بر ایمان خویش او را گریه باید کرد
که این کس یا مسلوب الایمانست یا بر خطر سلب است سر اینست
که گفت بیت هنوز از کاف کفر خود خبر نیست حقایق ایمان را
چه دانی، تا بزرگی چنین گفته است همه جهان دعوی عاشقی
و محبت میکنند ولیکن چون زیر دعوی نظر کنی همه معشوقی
میکنند نه عاشقی که چون محب دعوی محبت کرد صدق
دعوی آنست که از همه مراد خویش پاک بیرون آید چون مراد طلب
کرد محبوبی همی جوید نه محب همی باشد معاملت او مکذب
دعوی اوست بس ازینجا دانستی که دعوی محبت درست نیاید
تا آنگاه که محب را اندر کونین جز محبوب یکذره مراد باقی باشد

[illegible]

چون میان بد و مقام و نهایت مقام تفاوت بسیارست
هرچه بید و مثبت باشد بنهایت منفی باشد چنانچه روایت
کرده اند از پیغامبر صلی الله علیه وسلم که فرموده است لا ایمان
لمن لا امانة له ولا دین لمن لا عهد له فنفی ایمان
لامانة لا ایمان العقد زیرا که ایمان امانت خلق را
ایمن کردنست و ایمان اعتقاد تصدیق است پس
اینجا نفی ایمان امانت است نه نفی ایمان تصدیق
[illegible] اینجا نفی حقایق ایمانست نه اصل ایمان ع

اعلم ان الامانة و وفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة
عن نفی مواجبهما مجازا یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب الرجال
ونظایره کثیرة و استعارة نفی الایمان لنفی المواجب مبالغة فی نفی المواجب
وهذا ظاهر وفیه اشارة الی ان الایمان بدون مواجبه کلا [illegible]
م

اهل اسرار

۴۱۶

اهل اشارت درین ایت گفته اند یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا آ
آمِنُوْا مومنانرا خطاب کرد بایمان آوردن باوجود ایمان از
ایشان معلوم شد که از ایمان ثانی مراد غیر ایمان اولست ایمان
اول تصدیق واقرارست وتحقیق صدق واقرار جز وی با دیدن
اشیا وبغیر وی ناانگریستن است پس چون بشر جز وی نگریستی
چنان گشت گوئی از ان اول رجوع کردی و بنده از نگریستن خالی
نمی گوید که ایمان تازه کن چون نگریستی اندر شیئی مبین
ولیکن اندران صانع شیئی ببین تا هر خطرتی و لحظتی که بنده
را بدید اید از وی اعراض کند و بحق بازآید ایمان وی تازه همی
باشد ای برادر چه سعادت بود ترا ورای آنکه گوید ای حسینی
خاک درا باش از دل پاک ای بنده ما قطره ماءِ مُهین جز را مکینی
ای فخار صلصال قدم نه در روضهٔ وصال و چه دولت بود آب
وخاک را ورای آنکه در روزی پنج بار گیر وصل بحکم فضل بی در
کلبهٔ عجز تو همی فرستد واین ندا در عالم همی دهد که قَسَمْتُ الصَّلٰوةَ
بَیْنِیْ وَبَیْنَ عَبْدِیْ ازینجاست که گفت مثنوی

این آب نه بس مرا که بنده خواندم خاک سر کوی آشنایت دانند
موسی علیه السلام که کلیم حضرت بود چهل شبا روز در عین

في التعريف يا ايها الذين آمنوا آمنوا
يعني آمنوا تحقيقاً

المهين خوار
الفخار سفال

صح
بازچون نوبت بتو رسید
انتظار برداشته

انتظار بر داشتند و این فلاح وصل بر دست ساقی لطف دما
دم کردند الصَّلٰوةُ مِعْرَاجُ الْقُلُوبِ این نه تفضیل امت
است بر انبیا ولیکن مَنْ کَانَ اَضْعَفَ فَالرِّفْقُ بِهِ اَلْطَفُ
ازینجاست که امت مینوی

دور تو زین دایره بیرون تراست،، از دو جهان قدر تو افزون تراست،

نسب آدم

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب شست ششم در نسب آدم
علیه السلام برادر اعز شمس الدین بداند که نسب آدم علیه السلام
رونده را آنجا درست کرد که بعالم دل رسید چون بعالم دل رسید
عالم گردش تمام شد و آغاز روش از انجا باشد هرچه بدو رسد
آن نیز بگردد چنانکه وی بگشته است در دست تصرف وی باید
آید انگ شیره بدست فلان درویشی شراب شربت شدی و بابوا
انجیر بدست گرفتی انجیر شدی خالص درین مقام بود
تا اگر خواهد آن رونده در مال سلطانان تصرف کند مسلم
یعنی بیت المال
باشد و آنچه مشایخ نشسته اند بعضی ببیت المال ازینجا بود
فتوی شریعت اگر از مشرق تا بمغرب خون بسته شود
نخورد مومن مگر حلال و حقیقت ایمان نبود تا بعالم دل
نرسد چنانکه حدیث نقل کرده اند لَوْ کَانَتِ الدُّنْیَا بِرْکَةَ

قال علیه السلام لو کانت الدنیا برکة
دم لکان قوت المؤمن منها الا الحلال

ج م ۷

دَمٍ لَا يَشْرُفُ الْمُؤْمِنُ اِلَّا الْحَلَالَ و اینجا اصلی است در شریعت
که آنجا نیکو فهم شود و آن آنست که در خبر است که روزی جوانی
پیش رسول علیه السلام آمد و پرسید که بوسه روا باشد در ماه رمضان که ۲ دهن
بدهن حلال خود نهم فرمود که روا نباشد از پس وی پیری
در آمد همین مسئله سوال کرد گفت روا باشد صحابه را از آن عجب
آمد گفتند یا رسول الله چه معنی بود که یکی را روا داشتی و یکی
را منع کردی جواب داد که آن جوان بود و از آتش جوانی او بیم آفت
بود و این پیر بود بروی ایمن بودم ازینجا معلوم شد که شرع
از فرد تا بفرد بگردد و این همچنان باشد که کسی را کراماتی باشد که بر سر
آب رود و دیگر کسی اگر برود فرو شود و هر کسی که او را درین
مقام اقتدا کند و اندیشه سلطانیان تصرف کند و اگر کسی اندرین
قدم نرسیده باشد در هلاک خویش سعی نماید مگر که بدستوری خداوند
این قدم باشد و چون روزگار بر خداوندان دل کار کند همه
اجزا دل گردد و نشاید که از آن وی هیچ چیز از ناخن پاک تا سر موی
ضایع گردد آن همه از عالم دل باشد ازینجا بود که حضرت رسالت
صلی الله علیه وسلم چون موی باز کردی صحابه بر یکدیگر قسمت کردندی باک
و هر جامه که وی پوشیدی از آنکار دور بدان جامه وی کدر افتد و آنجا

ابود که حضرت رسالت پیراهنی بمنافقی از بهر دل پسرش که مسلمان
بود داد و آن پیراهن با آن منافق در گور نهادند صحابه پرسیدند
از حضرت رسالت او را هیچ سود دارد گفتا تا اثری ازان بر جای
سهل او هم را عذاب نباشد ازینجاست که جوانان بخرقهٔ پیران تبرک
کنند و تفرقه کنند تا هر کسی را ازان نصیبی باشد و جامهٔ
جز چنین صاحب دولتی تفرقه کردن عادتی بود دران چه غرض
و کسی را که گردش تمام شد و بعالم دل رسید امام باشد و مقتدا
دعوت کردن او را مسلم بود و هر که درین قدم نرسیده باشد روا نبود
کراین حدیث کند ازینجا بود چون امیر المومنین علی رضی الله عنه
ببصره آمد خواجه حسن بصری رحمة الله را که یگانهٔ عصر خویش
بود ازین حدیث باز داشت تا معلوم کرد که آنچه می رود از عالم دل
می رود پس وی را مسلم داشت این حدیث کردن ای برادر اگر در
حق حضرت رسالت علیه السلام فرمودند که اِنَّکَ لَتَهْدِیْ
اِلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ۵ در حق پیران طغرا این دادند که وَمِمَّنْ
خَلَقْنَا اُمَّةً یَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ ط اگر گوئی بچه دانیم که این
مدعی است یا صاحب طغراء ازلست جواب چنین گفته اند طالب
را که قدمی در طلب درست بود او را در درون دل دیده بود که طغراء

یعنی اوصاف ذمیمه را
باوصاف حمیده بدل کنند

ملطان

سلطان ببينند بمدعيان فرود نبايد نه بيني اگر هزار گونه حيوانات
جمع شوند و هزار گونه قوت و غذا پيش ايشان دارند حوصلهٔ
هر يكي خود گويد كه قوت و خورش او كدام است و بقوت و خورش
ديگران البته رغبت نكند قرآن مجيد بر اين اشارت انجا كه گفت
قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ خدمت كفش مردان طلب
اگر يابي كه از مدعيان هيچ مدعي اين كار را نشايد مدعي كيست كه راه
خداي عزّ و جلّ ناديده و نارفته و نادانسته دعوي كند اشارت
بدين است كه گفت وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ط چون اكثر مضلّ باشند پس هر آئينه هادي اقلّ
باشند و طالب صادق را چون بطغراء ازل ديدار دهند بشناسد
و يك نقطه تسليم كرد و حوصلهٔ او قوت و خورش خود يافتن
گيرد و بيرون دوي تصرّف كردن گيرد او خرده است كه بيرونش غسلي
ميدهد تا از آنج نبايد پاك كرد و چون پاك گشت كردش تمام شد
اينجا او را سلوك راه خداوند بود كه او را روش گويند وَاللَّهُ طَيِّبٌ
لَا يَقْبَلُ إِلَّا الطَّيِّبَ اينست اي برادر اين نه طاعت است كه تو
طاعت ميداني چون نماز كني و روزه داري و صدقه دهي
طاعت مادر و پدر و اهل شهر خود و عادت خود دائمه باشي

آب خور

واگر اطاعت كني تو بسيار كسي را آن
كه در زمين اند گمراه كنند ترا از راه
خداي تعالي ٥

نزد خداي تعالي پاك است
قبول كنند عمل پاك را

[illegible] ۲۲۴ [illegible]

و فرمان چنینست وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا یعنی گوید و
اِنْ تُطِيعُوا عَادَتَكُمْ تَهْتَدُوا پس هرچه فرمان صاحب
دلی کنی آن طاعت است و ترا آن هدایت است وَمَنْ
يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ خود نماست اگر تأمل کنی
یک رکعت نماز بفرمان صاحب دلی کنی بهتر از هزار رکعت که
باعث بران هوا و عادت بود و یک روز که بفرمان پیر روزه
داری به از هزار روزه که بفرمان خود داری و یک درم که بفرمان صاحب
دلی دهی به از هزار درم که باعث بران هوا و عادت بود ای
برادر آن طلب که از عادت خود برخیزی و دین را طلب کنی
اما از عادت برخاستن و از اعمال مخلوط باخلاص رسیدن بجز بمدد
کفش جردان نتواند بود که پیر از آنجا که علم اوست چون وقت آید
کمین بگشاید تا هر روز قومی را از شیاطین بیرون کند تا آنگاه که
لا اله الا الله رخت خود در نهاد مرید نهد که هر کسی بر آن حال
که زاده است و بدانچه تلقف کرده است و از نهاد و بد منجمد است
اگر بیست سال است همان و اگر سی سال است همان و اگر چهل سال
است همان و اگر پنجاه سالست همان و اگر تا نهایت عمر است
همان خواجه سر و ریش است که اول روز دیه بودی جردان خدای

جو

چون

تلقف و تلقن
سبک گرفتن چیزی

تالف . جمع
پوستین را [illegible]

[illegible]

دیگرانند

بیکرانند و خردان عادت و دنیا دیگر انک شب و روز عادت
نپرستند و جز غفلت کاری ندانند و جز شهوت اورا معبودی
نه کی براین تواند بود تا کسی که اول قدم در دین یار خلاصی برگرفته
آن بود که زنار کبر کی ببرید عادت و دنیا و آخرت را درباخت

بزبان حال گفت **رباعی**

دیدیم نهاد گیتی و اصل جهان ؛ و از عادت عار برگرفتیم آسان ؛
وان نور سیاه را ز لا برتر دان ؛ زان نیز گذشتیم نه این ماند نه آن ؛

از نور خدا

تا توانی در راه طلب باش بود که طالب جمال خویش بتو نماید که اگر روزی طلب برقع از جمال خود براندازد همگی ترا در تو نیست کرداند و از تو چندان نماند که تمییز کنی که تو طالبی یا نه ؛ از اینجاست که بزرگی گفته است هر طلبی که تو خود را در آن میان بینی از حقیقت طلب دور است نه بینی که اگر مرد بکمال مستی رسد هیچ نداند که من مستم هیهات تا نقطه ای از مرد مانده بود که این مقدار تمییز کند که او مست است و دیگری هشیار بکمال مستی نرسیده است چه کمال مستی آن بود که هستی مرد را بغایت بر دهد اگر با او بگویند تو مستی یا نه ؛ جواب ندهد چه اگر جواب دهد هنوز تمیز است

و باقی نشنیده که گفت **مثنوی**

ما را غم عشق تو جنان در بی جست که هستی من نماند بجز صورت هست
جون حقیقت طلب روی بنماید از طالب هیچ نماند جون جنین بود
من طلب فی جا ضرورت گردد اینجا غیر تجرید را هیچ کاری
نماند طلب او خود را هم او بود اینجاست که سوخته گفته است

بیت

عشق آن کند هر آنچ بباید تو صبر کن شاگرد باش عشق ترا خود بس استاد
اما باید که مَنْ طَلَبَ غَیْرِي لَمْ یَجِدْنِي فراموش نکنی تا در
تو طلب غیر را گنج بود طالب نیستی آخر پدید است که خود نهاد
نگنجی یعنی
تو جیست دو مطلوب را جگونه توانی بود بدین نهاد مختصر
که تو داری یُحِبُّونَهُ آنگاه درست بود که بهمگی خود رو یا
در یُحِبُّهُمْ آری و او را رسد که گوید یُحِبُّهُمْ زیرا که او را
هزار محبوب جی زیبد از آنکه او بهمه جی رسد اما نهاد تو بس
تنگ است آفتاب همه جهانرا بود که روی او فراخ است بغرب
و مشرق بهند و ترک رسد و هنوز روی او بمانده بود اما
خدا نه نهاد تو تا بهمگی خود روی در آفتاب نیارد از آفتاب
هیچ نه جای نصیب او نتواند بود همگی خانه نهاد تو
باید که روی در آفتاب آرد تا همگی خود را از و قوت بر داد
جاس

از تو عشق است جو آنجا برسی
وجود بزبان حال گوید جونکی

و هزار هزار

وهزار جهان عالم ازو نصیب بر تواند داشت و ازو ذرهٔ کم نشده باشد

وَمِنْ آيَاتِهِ الشَّمْس اینست که بتامل در باب و ازینجا دقیقه نگاه دار و آن آنست که چیزی را دوست داشتن بتبعیت در کمال محبت هیچ قدح نیارد بجائیکه گفت **شعر**

أَحِبُّ لِحُبِّهَا طَلَعَاتِ نَجْدٍ ، وَمَا شَغَفِي بِهَا لَوْلَا هَوَاهَا

کار بجایی رسد که دشمنان خود را دوست دارد که بدو اتصال دارند

چنانک گفت **شعر**

أَجِدُ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكِ لَذِيذَةً ، حُبًّا لِذِكْرِكَ فَلْيَلُمْنِي اللُّوَّمُ

بدانک این شرکت نبود در محبت که آن آثار حب دوست بود مجنون را عشق بدرجه رسید که رنگ سیاهی بنزدیک او بهتر از همه رنگها بود

تا گفت **شعر**

أُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَا حَتَّى ، أُحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ

ای برادر عالم محبت عجب عالمیست که با دشمنان دوست بودن جز در عالم محبت نیابی قومی بغزاء کفار می رفتند ابو العباس قصاب رَضِيَ اللّٰهُ عنه ایشانرا گفت این ریش من فداء خاک پای آن کافران که شما او را از بهر او بخواهید کشتن و رسول حضرت رسالت علیه السلام گفت در حق خویش لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا

آنکه محبوب
ساخت من یتخذ
[illegible]

می یابم من ملامت را الذیذ [illegible]
از محبت دوست داشتن حبیب یاد [illegible]
ملامت کنند مرا ملامت کنندگان

در فصول شیخ احمد غزالی آورده است که [illegible] ابو العباس
قصاب [illegible]
[illegible]

لو تَخِذْتُ اَبَابَكَرٍ خَلِيلاً وَلَكِنْ صَاحِبُكُمْ خَلِيلُ الرَّحْمٰنِ
نشاید که کسی گوید پس چرا حضرت رسالت با فرزند پیوند داشت
که معلوم است که چون با او گفتند مَنْ اَحَبُّ النِّسَاءِ اِلَيْكَ گفت
عایشه فقیل مِنَ الرِّجَالِ فقال ابوبکرٍ واین محبّت آخر
درون گوشهٔ او قرار گرفته بود ولیکن صاحبکم خلیل الرّحمن حیثیت
وهمچنین مصطفی را با ابراهیم فرزند خویش پیوندی بود تا بحدی
بگریست و در حق حسن وحسین گفت اَوْلَادُنَا اَكْبَادُنَا واینچنین
اشکالها در آغاز افتد امّا خداوندان بصیرت را هیچ اشکال نیفتد
ای برادر اگر فرض کنی که کسی بهمگی خود عاشق و محبّ علم بود
شب و روز جز طلب علم کاری دیگر ندارند اگر قلم وکاغذ وسیاهی
رادوست دارد نتوانی گفت که بهمگی خویش عاشق ومحبّ علم
نیست حاشا محبوب بذاته شاید که یکی بود امّا چیزها دیگر
اگر محبوب بُوَد بتبعیت محبوب اصلی هیچ زیان ندارد اگر آدمی
خدای را دوست دارد لابدّ پیغامبر او را دوست دارد و پیر او را دوست
دارد همانا ذات او را دوست دارد این خود نظر عقل است که هرچه
نسبت بدو کند همه را دوست دارد و همه عالم تصنیف صنعت
وخط اوست لابدّ خود همه اوست اگر قدمی پیشتر توانی شد

[illegible]

[illegible]

بحنانک

چنانکه صفی نصیری کفته است

ابیات

دوئی راست ره در حضرت تو * همه عالم توئی و قدرت تو
وجود کون ظل حضرت تست * همه آثار وضع قدرت تست

اما اگر رضاء دوست دران بود که فلان خط که او نوشته است بدست خویش می بباید سوخت لابد عاشق آن خط را آنجا بسوزد ازینجا نتواند کفت که بخط معشوق استهانت کرد چون طلب رضاء او کرد وهذه منزلة عظيمة واين منزلتی بود بس بزرگ اکر مصطفی صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام رضي الله عنهم کفار را از راه او بر کرفتند امتثال فرمان او کردند وطلب رضاء او مقصود ایشان بود که عاشق را چه کار با تصرف در مملکت معشوق والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مکتوب بیست هفتم در کمان نیک

برادر اعز شمس الدین بداند که این طایفه از همه خلق بخدای عز و جل نیکو کمان تر باشند خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه کفت هر کرا کمان بخدای عز و جل نیکو نبود چشمش روشن بخدای عز و جل نشود واین موافق انست که پیغامبر صلی الله علیه وسلم حَاكِيًا عَنِ اللّٰهِ تَعَالٰى اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ فَلْيَظُنَّ

این مرتبه بزرگ است

ترجمه دران حال حکایت کننده است از خدای تعالی من نزدیک کمان بنده خود کم بمن دارد بس کو کمان کند آن بنده اخ بخواه رای حر داننده ام بکمان از ان بنده خود کم بمن دارد [illegible] و موافقت دانستکی وی

اعلم ان عند معناه لغة حضر الشيء وهو لا يليق بصفات الله لتنزهه عن الغيبة والحضور لان العلم من لوازمه فيكون المعني انا عالم بظن عبدي

کما یشاء انا عالم بظن عبدی بی فاجازیه علی وفق
المعلوم وبقصه یوسف علیه السلام اورده اند که زلیخا را حبس
کفت که شوی تو من کمان نیکو میبرد و میکوید که عسی ان
ینفعنا من وبر اخلاف ظن وی نکنم چون مخلوقی کمان نیکوی
کافری را خلاف نکند اولیتر که خدای عز و جل کمان نیکوی
مومنانرا خلاف نکند سزا انیست که کفت

قطعه

ای کریمی که از خزانهٔ غیب ؛ کبر و ترسا وظیفه خور داری
دوستانرا کجا کنی محروم ؛ تو که با دشمن این نظر داری

وکمان نیکو بکسی از نظارهٔ کرم او باشد و کمان بد بکسی از نظارهٔ
بر ضد این باشد و هر کسی که بکسی بعین کرم نظاره کند دوست تر
باشد وانک خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله کفت که هر کرا
بخدای عز و جل کمان نیکو نباشد چشمش بخدای عز و جل روشن نبود
از بهر این چیز میکوید که هر چه کند خدای عز و جل هم در خور کمان
او کند چون بدکمان باشد باوی بد کند و هر کرا از خدای عز و جل
بد بینی آمد هرکز چشمش روشن نکردد و دیکر معنی آنست که
کمان بد بر دشمنان برند و کمان نیکو بدوستان برند و روشنایی چشم
از دوستان اید نه از دشمنان بدکمانی ایشان تقدم عداوتست

وکمان نیکو

ت گمان نیکو ن تقدیم معصیت است ۲ اصلی است بزرگ و نکته
ایست باریک که بیشتر مردمان در آن غلط میخورند و
آن فرق کردنست میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو
و رجا بر اصل باشد و آرزو بی اصل و غیر مفید و مثال هر دو آنست که یکی زراعت
کند و زمین را سره کند و جهت ببیند و تخم اندازد و از جهد
او باشد از امور زراعت همه بجای آرد پس بگوید که من امید
میدارم از فضل خدای تعالی مرا ازین زراعت چندین و چندین
حاصل آید این آرزو نه رجاست و گمان نیکو و دیگری زراعت
نکند و زمین را معطل گذارد و همه وقت بخسپد و همه سال غافل
باشد چون وقت درو آید بگوید که امید میدارم از فضل خدای تعالی
مرا ازین زمین غله چندین و چندین حاصل آید هر عاقل که این
از وی بشنود نپسندد و گوید از کجا ترا حاصل آید پس این از وی
مجرد آرزوی بردن است بی اصل همچنین بنده چون جهد کند در
عبادت خدای تعالی و هرچه فرموده شده است بجای آرد و از
معصیت دور باشد پس بگوید امید میدارم که این اندک من خدای تعالی
بفضل و کرم خویش قبول کند و این تقصیر مرا تمام کند و ثواب
ارزانی دارد و گناهان مرا بیامرزد این از وی گمان نیکو بود و امید

بود در اصل اما چون غافل شد بر شناعت کفر و معصیت
نماید و نه خشم خدای پاک ندارد بر رضا و وعده و وعید او التفات
نکند پس بگوید امید میدارم از خدا تعالی به بهشت و نجات از دوزخ این
آرزوی مجرد باشد اصل که دران حاصلی

نیست و او آنرا گمان نیکی و رجا نام کرده است و این خطاء بزرگ
است از حضرت رسالت علیه السلام درین معنی روایت کرده اند
که گفت عاقل کسی است که با نفس خود حساب کند و برای حرکه
عمل پیش گیرد و احمق کسی است که پیروی نفس کند
و از خدای تعالی طمع مغفرت دارد چون این بدانستی اکنون
بدانک این طایفه از همه خلق مرتن خویش را خوارتر دانند
لَا يَرَوْنَهَا أَهْلًا الشَّيْءِ مِنَ الْخَيْرِ لَا دِينًا وَلَا دُنْيَا
مرتن خویش را سزای هیچ نیکو نه بیند نه دینی و نه دنیاوی
از بهر آنک دیده اند که چون یوسف پیغامبر علیه السلام با جلالة
نبوت خویش گوید وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ
لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ چون صفت نفس پیغامبر از چنین
باشد صفت نفس دیگران چگونه باشد سزاینست که گفت

بیت

تا ترا نفسی و شیطانی بود ،، در تو فرعونی و هامانی بود ،،

[illegible]

دیگری اگر

متن

اکر با نفس میری وای بر تو ؛ کسی کر بدین سر نا بای بر تو ؛

پس صحبت این طایفه با نفس بدان سبیل باشد که دنیا بیرون شوند و بکمراد نفس به نفس ندهند و هرچه نفس فرماید اکرچه همه طاعت است بروی ایمن مباشند هیچ بر دشمن ایمن باشند زود هلاک کردد پس مومن را نفس دشمن است و خدای تعالی دوست بدشمن جز کمان بد روی نیست و بدوست جز کمان نیکو روی نیست و هرکرا دوست بکار باشد با دشمن صحبت هرکز نسازد از بهر انک چون با دشمن صحبت کردی از دوست ببریدی پس هرکه با دشمن صحبت کرد از دوست ببرید کفته بزرکان است

مثنوی

همدم راکه با همشان حسابست ؛؛ اکر مونی میان باشد حجابست

عارفانرا از جز حق اندیشیدن معصیت بود و جز حق خواستن شرک و با جز حق صحبت کردن کفر زانی از زنا جنان نکریزد که ایشان ازین کریزند جفا و معصیت ایشانرا اینست نه انک من و تو کنیم قِیْلَ لِغَلْیَانَ کَیْفَ حَالُکَ مَعَ الْهَوَی فَقَالَ مَا جَفَوْتُهُ مُنْذُ عَرَفْتُهُ فَقِیْلَ لَهُ مَتَی عَرَفْتَهُ قَالَ

ازین جهت اشتغال بود بغیر
حق نه معصیت کردن ۵

ما کرد

۲ خدای را بر کوبنن

منند بیموني مخنوني [illegible] تقسد حال تو تا تخنري حکونه
است کفت نا شناختمش هیچ جفا نکردم کفتند ش ناکی شناختی
کفت تا انکاه که خلق مرا مجنون نام کردند این بر عکس
افتاده است دیوانه اشا شد که کوبنن را بر خدای بدل آورد نه انکه ۲

بدل نیارد بیت

نمي خواهیم جز زلف تو زنجیر ؛ زهي دیوانهٔ عاقل که مائیم ؛

وآین را طریق ملامت کویند واین طایفه را ملامتیان خوانند
زیرا که دیده اند که اقبال و جاه نزدیک خلق مر بنده را از هزاران
بت قاطع تراست بت چنان راه نزند بر موحد که جاه زند
وبدین معني از خواجه سلطان العارفین ابو یزید بسطامي
رحمة الله حکایت است که بشهوي در اهل خلق او را قبول
کردند بمقدار قرب خلق از حق دوري دید طاقتش نماند از
شهر بیرون آمد خلق باوي نیز بیرون آمدند خادم خویش
عبد الله دویلي را کفت أُنْظُرْ كَيْفَ أَرُدُّ هٰؤُلَاءِ عَنْ
نَفْسِي خادم کفت نظاره میکردم تا چه کند دو رکعت نماز کرد
وبر پای خاست وروي بخلق آورد بنداشتند که دعا خواهد
کرد کفت إِنِّي أَنَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِي همه کفتند

حتي من خدایم نیست هیچ خدای مکر من
بپرستی بکنید مرا ؟

ابو یزید

یعني ببین تو چگونه رد خواهم کرد این قوم را از ذات خود ء

اینچنین ء
هر چه بینی احد
از ایشان هلاک بود اند
کسی اند جان کندن باشد
رسول را بر میزند که هلاک را
است ولیکن [illegible] او
بپیغامبر ایمان آورده
جبرئیل را بفرستاد [illegible] خامه را
وعمر وعلي را بشارت داد که

بخلق رسیده اند و با کس نیامیخته و نیز مراد نفس خود طلب نکرده اند
برهنکي و کرسنکي بکشیدند تا خلق ایشان را دیوانه نام کردند چنانکه یکی
خبره همواره می رفتي و الم دو چشم سوی آسمان باز چنان چون
کسانی انظاره کنند اکر کسی بیش او آمدی نشناختي و با کس نیامیختي
و چشم سوی آسمان مانده کفت از بهر آنکه دل وی بعرش متعلق
است هیچ تقصیر نکردی و او بس القرني بود بر روزکار
نزدیک بود و پیغامبر [illegible] سوی پیغامبر نیامد خدای عز وجل
الصحیح
[illegible] از رحال [illegible]

در تذکره آورده است چون جماعت از پس او بیرون آمدند بایزید نگاه کرد کفت
اینها کیانند کفتند با تو صحبت خواهند داشت کفت خدایا جز از تو هیچ نخواهم
که خلق را بمن از خود محجوب مکردان پس خواست که محبت خود را از دل ایشان
دور کرداند و زحمت خود از راه ایشان [illegible] ارد نماز بامداد بکزارد و در ایشان
نکریست و کفت إِنَّنِي أَنَا [illegible] إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي لعنه کفتند این مرد
دیوانه است او را رها کنید [illegible] برفتند

ابو یزید گفت نخست وهم توحید تر اینجا همه بر کشند و او را
تنها گذاشتند وی دعوی خدایی نکرده بود چه آیتی از
قرآن برخواند خادم گفت روی بمن کرد و گفت ای پسر دیدی
یک آیه از قرآن برخواندم از چندین بلا و خلاص یافتم

سر اینست

بل تا بدرند پوستینم همه پاک، از بهر تو ای یار عزیز چالاک،
در عشق یگانه باشم از خلق چه باک، معشوق مرا و بر سر عالم خاک،

صحبت کردن با غیر حق شرکست و نظر کردن بدون حق حجاب و موحد یگانه بود چون یگانه بود همه او را بیند و غیر او را نه بیند و خوف وی بر همه خوفها غالب گردد و رجاء او بر همه رجاها و جلالت وی بر همه جلالتها، و سلطان وی بر همه سلطانها و قدرت وی بر همه قدرتها و قهر وی بر همه قهرها و دیگر معانی همچنین حضرت رسالت علیه السلام اشارت بدین کرد لِي مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا يَسَعُ فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ سر وی بحق منفرد گشته بود غیر او را اندر میان راه نمانده بود کمال انفراد وی را بود کسی را مقام وی نباشد و لیکن هر کسی را بمقدار خویش بود و چون نظر بند

منفرد: تنها
انفراد: تنها شدن

تمام کرد حرف کوت را و هزار یعنی نون را در بیش ان ختم خضر
اشارت بوین کرده است که گفت مثنویات

اگر روشن کنی آینهٔ دل ؛ دری یکشاید اندر سینهٔ دل
دری کانرا چو بر دل برگشاید ؛ فلکها پردهٔ داری را نشاید
دری گر زوی درآیی چه خواهی ؛ چه راز دین چه اسرار الهی ؛

پس از اینجا معلوم کن که خلق همه مشاهدهٔ توحید دعوی کنند اما محجوب اند و ایشانرا آخبر نیست هر که را از حق خبری باشد و مشاهدهٔ توحید باشد از غیر خوف نماندش و بغیر امید نماندش و بغیر حق نظر نماندش و با غیر حق صحبت نماندش سر اینست

رباعی

تنها ز همه جهان من و تنها تو ؛ یا من بمیان رسول یابیم یا تو ؛
خورشید خواهم که بر آید تا تو ؛ اینجی بر من سایه بنماید با تو ؛

وانک غلیان مجنون گفت که ـ فانکرهم اورا تا بشناختم یعنی که چون من دیدم که او معرفت خویش مرا کرامت کرد جفا دانستم بغیر وی همه خو کردن یا نظر کردن این جفا اشتغال بود بغیر حق نه محبت کردن یعنی چون وی مرا کرامت کرد بیرداشتن بحجاب از پس من [illegible] را ببینم اگر من بغیر وی نگرم حجاب اند رمیان

اورحم

۱۲
جفا دیدم

آورم جفا دیدیم از تو سخن نشنیدی حجاب پدید آرد و من حجاب
اندر میان آوردم و این متعارفست اندر میان خلق که چون
کسی با کسی سخن گوید اگر وی گوش ندارد گوید جفا مکن و اگر دوستی
بدوستی نکرد آن دوست بچیزی نگرد گوید با من جفا مکن
و اصمعی را بدین معنی حکایتست گفت جمیله را دیدم و دلم
مشغول او گشته بود گفتم کلی من بکل تو مشغولست گفت
اگر کل تو بکل من مشغولست پس کل من بکل ترا مبذولست و
ولیکن مرا خواهری است اگر او را ببینی جمال من ترا یاد نیاید
گفتم کجاست گفت عقب تو پس در عقب خود نگریستم بر جست
و یک طپانچه بر قفاء من فرود زد و گفت یا بطال اگر کل تو بکل
من مشغول بود چرا بغیر من نگریستی اینک جفاء اهل معرفت چنین
باشد و آنک گفت تا او را بشناختم خلق مرا دیوانه نام کردند معنی آنست
هر کرا معرفت است بر حق از معرفت از غیر حق اعراضست
و هر که از خلق اعراض آورد نزدیک خلق دیوانه گشت و عارف
را صفت اینست که هر چه خلق با وی بیارامند وی از آن بگریزد
و هر چه خلق از وی انس گیرند وی از آن وحشت گیرد صفت
وی و فعل وی و عمل وی و حال وی بر ضد خلق باشد و همه

او را بحجت خوانند بل تاویل اند که گفت أَکْثَرُ أَهْلِ
الجنة البله آنکه از خلق و از دنیا که بهران ناشند ابله
خوانند این عجب نیست از آنکه همچنانکه مجانین نزدیک
عقلا مجانین اند همچنین عقلا نزدیک مجانین مجانین اند

عزیزی بر صفت ایشان گفته است شعر

آنانک همیشه در نماز اند ؛ بندار که محرمان راز اند ؛
بر هیچکس نیاز شان نه ؛ الا که بذکر بی نیاز اند ؛
در بوته فقر می بسوزند ؛ با اندوه خویش می بسازند ؛
یکبار بریده از دو عالم ؛ وز دون خدا در احتراز اند ؛

در بعضی کتب منزل است که خَلَقْتُ جَمِيعَ الْعَالَمِ لَكُمْ
وَخَلَقْتُكُمْ لِي همه عالم برای شما آفریده ام و شما را
برای خود مردی دین داری بود روزی در آینه می نگریست
و بتعجب می اندیشید که خداوند را در آفریدن من چه حکمت
است ندا شنید از میان آینه حِکْمَتِي مِنْ خَلْقِكَ مَحَبَّتِي
فِي صَدْرِكَ حکمت من در خلق تو محبتی است که در سینه تو
سرشته الله در ستر غیب داشته تا دیده حاسد بران نیفتد ای
برادر اگر او ترا پادشاهی نداد از تو معرفت او درست

لقوله تعالی وسخر لکم
ما فی السموات وما فی الارض
جمیعا منه

بپادشاهی

[illegible]

اما ملوک زمین که پادشاهان راغز پادشاه نشناسند از قرآن مجید بشنو ثم جعلناکم خلایف و جعلکم ملوکا خواجه نظامی علیه الرحمه بدین معنی اشارت کرده است

فی الارض

مثنوی

خاک تو آمیخته رنجهاست .. در دل این خاک بسی گنجهاست
خاک تو آن روز که می بیختند ،، از پی معجون دل آمیختند
اکر ز صاحب خبران دلیم ،، گوهریم ارچه ز کان گلیم
در فلک آری طلب دل کنی ،، تا تو درین خاک چه حاصل کنی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ه مکتوب شست هشتم در معاد برادر اعز شمس الدین ارشده الله طریق السعادة بداند که روندگان راه معاد دو طایفه اند سعدا و اشقیا و هر طایفه را قدمی است که بدان قدم می روند و جاده ایست که بدان جاده سیر میکنند و هر یکی را معادیست که پرورش خود بدان معاد می رسند پس بدانکه سعدا نیز دو طایفه اند خواص و عوام عوام بقدم مخالفت نفس و هوا و ترک لذات و شهوات بر جاده طاعت و فرمان شریعت و بمتابعت سنت بمعاد بهشت و نجات آن می رسند و خواص بقدم یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهُ بر جاده طریقت

[illegible]

بمعادِ فی مقعدِ صدقٍ عند ملیکٍ مقتدرٍ میرسند و در
مقام عندیت إنّ المتقین فی جنّاتٍ و نهرٍ فی مقعد
صدقٍ عند ملیکٍ مقتدرٍ فرود می آیند بیت

یعنی بعزتی که در مقعد صدق ایشانراست

منکر چه شوی ز حالت درویشان • نی هرچه تراست کسی را نبود •

و اشقیا نیز دو طایفه اند یکی شقی و دوم اشقی بعضی
عاصیان امت اند که بر موافقت هواء نفس ثابت شده اند
و بر مخالفت فرمان خدای تعالی مصرّ مانده اند بقدم استیفاء
لذّات و شهوات نفسانی و حیوانی مشغول شده اند بر جادهٔ
عصیان بدرکات دوزخ می رسند و اشقی صفت کافرانست
که بکلّی روی بطلب دنیا و تمتّعات آن آورده اند و همگی
همّت بر استیفاء لذّت و شهوت نفسانی و حیوانی مشغول
شده اند و پشت بر کار دین و آخرت آورده اند و نعیم باقی
را در نعیم فانی باخته دنیا بتمام در دست نیامده و آخرت از
دست رفته مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا
وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ و این طایفه که شقی اند
ایشانرا نصیبی از ایمان دارند بدان دولتی که اقرار بزبان
میکنند اگرچه معاملهٔ عمل ارکان بجای نیارند هر آینه بوعید

یعنی هر کسی که بخواهد زراعت دنیا را بدهیم
او را از آن دنیا و نباشد او را در آخرت هیچ
نصیبی

بترسانیدن

خداوند تعالی

خداوند تعالی در دوزخ برند و الم عذاب بچشند اما اخر الامر
از برکت آنکه بزبان اقرار میکردند عاقبت خلاص یابند در حدیث
است که جمعی را از دوزخ بیرون ارند سوخته شده
پس در نهر حیوان فرو برند گوشت و پوست بر ایشان
بروید از انجا بر ارند رویهای ایشان چون ماه شود بر پیشانی ایشان
نبشته هَؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللّٰهِ مِنَ النَّارِ اینها آزاد کردگان خداوند
تعالی اند اما اشقیا در دوزخ موبّد و مخلّد باشند که در ایشان از نور
ذره الله لا اله الا الله که بدان یکدیگر چنانک فرموده خلاص است هیچ
نبود خلود ابد اینهارا باشد و هر طایفه را در دوزخ درکات
آن مقامی باشد با تفاوت از یکدیگر چنانک فرمود در حق منافقان اِنَّ
الْمُنَافِقِیْنَ فِی الدَّرْکِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ و کفر تا کفر
متفاوت است و نفاق تا نفاق نیز متفاوت است که هر یکی را
روشی و معادی معین است و کافران مقلد هستند یا محقق
هستند چنانک ایمان محقق فضل دارد بر ایمان مقلد همچنین
عذاب کافر محقق زیادتر باشد از عذاب کافر مقلد و کفر تقلیدی
آنست که از مادر و پدر یافته اند که اِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَی
اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلَی آثَارِهِمْ مُقْتَدُوْنَ همچه از مادر و پدر

یعنی آزاد کردگان
از آتش

علی امة ای علی طریق
او علی دین

و شهر و ولایت دیدند همان کردند ایشان در هر که، اولین فرخ
باشند و کفر حقیقی انست که از مادر و پدر دیدند و باقتید بران
قناعت نکنند و جهد کنند و رنج برند و بطلب دلیل ب
برخیزند و عمرها در تحصیل علوم آن کوشش بزند و کشش کوار
۲بریاضت و مجاهدهٔ آن علم مشغول شوند و در تصفیهٔ نفس نکوشند
بهر تفکر در ادلهٔ و براهین عقلی تا شبهتها بدست آرند
که بدان نفی صانع کنند یا اثبات صانع ناقص کنند و گویند صانع
مختار نیست و گویند بجزویات عالم علم نیست و مانند این کفرها
بسیارست که هر طایفه گفته اند و شیطان در دل و نظر ایشان بیاراسته
است و دعوی کنند و گویند هر که نه درین علم ونه اعتقادست
وی ناقص است در علم معرفت تا بجدی که گویند انبیا حکما
بوده اند و هرچه گفتند از حکمت خود گفتند هم ازین جنس
خیالات فاسد و شبهات انگیزند و بتحصیل این علم فتنه
انگیزند و هلاک کننده مشغول کردند و این علم اصول الدین
نام کنند تا کسی بر خبث عقیدت ایشان واقف نشود و بی
بصیرتان از آن کفرها بتقلید قبول کنند و بکلی از دایرهٔ اسلام
بیرون روند اینچنین آفتها بسیارست نعوذ بالله منها ای

دیدند صح

۲ کنند و

[illegible]

برادر

مراد اگر عصیانرا طاعت نیست معصیت است در تحت آن سری، از خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفتی لَوْلَا أَنَّ الْعَفْوَ مِنْ أَحَبِّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِ مَا ابْتَلَى آدَمَ بِالذَّنْبِ وَهُوَ أَكْرَمُ الْخَلْقِ إِلَيْهِ اکرمة امتی که عفو نزدیک حق تعالی از همه چیزها دوست ترست والا آدم را علیه السلام بخوردن گندم مبتلا نکردی آن غلام که خاص سلطانست بر کرانه بساط ایستد و ندما و ارکان دولت گرد بر گرد تخت بنشینند لیکن در بعد آن غلام صد هزار لطیفه تعبیه بود که در قرب آن ندیم و ارکان دولت نیست آن نه بعد اضلالست آن بعد دلالتست صد هزاران اسرار قرب در بعد ظواهر تعبیه و صد هزاران اسرار بعد در قرب ظواهر تعبیه کند تا حیرت بر حیرت زیادت گردد شاخ بینی در مسجد و بیخ بینی در کلیسا عمر رضی الله عنه می آمد تیغ در حمایل کرده و از غیب ندا می آمد را ایتوا بِالْعَبْدِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حیرت در حیرت است

عارفی گفته است غزل

ای برآب زندگانی آتشی افروخته ٭ واندران ایمان و کفر عاشقان را سوخته
گه بقهر از چرخ مشکین تیغها افروخته ٭ گه بلطف از لعل نوشین شمعها افروخته

ای تو عشقت بیکساعت جام انداخته بهر چه در صد سال اندوخت عقلها

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب ششم در تعلق
باسباب و ترک آن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله
بدانکه احوال این طایفه با اسباب بودن و از اسباب اعراض
نمودن مختلف است تا از ایشان کسی است که بر فتوح رود و بر هیچ
معلوم قرار نکند و بکسب و سوال نگراید و این کسی بود که وقت
او حکم کند بروی بترک سبب و منکشف شده باشد مراو را طریق
توحید و درست شده باشد مراو را صحت کفالت از خداوند
خود پس اندوه از باطن او که از برای اقسام باشد زایل گشته
بود و هر که را چنین حالت باشد او توانگر بخداوند بود
خواجه ابویزید بسطامی را رحمة الله گفتند که ترا هیچ کسب
مشغول نمی بینیم معیشت تو از کجا بود گفت خداوند من
سگ و خوک را روزی میدهد ابویزید را نخواهد داد و آنک
یکی از بزرگان گفته است که فقیر کسی است که او را بر خداوند حجت
نباشد یعنی از صدق و یقین که دارد میداند که روزی اگر چه
نخواهد حق تعالی بدو رساند ازینجا گفته اند مثنوی
روزی تو باز نگردد ز در ۞ کار خدا کن غم روزی مخور

وازایشان

وانا بیشان کسی است که او کسب کند و اصل کسب کردن از آدم
بیغامبر است علیه السلام که کشاورزی کرد و فرزندان را بیاموخت
ند و نبی شعیب بیغامبر علیه السلام بازرگان بود و خداوند
متمام
مواشی بود و موسی علیه السلام او را شبانی کرد و داود
علیه السلام زره گری کردی و سلیمان بیغامبر علیه السلام از برگ
خرما زنبیل بافتی و بدو قرص جوین بفروختی یکی بدرویشان
دادی و بیکی روزه گشادی و ابراهیم بیغامبر علیه السلام چندان
مواشی بود که چهار هزار غلام درم خریده شبانی کردندی و تجارت
کردن اعیان صحابه خود معروف است چون امیر المومنین
عثمان و عبد الرحمن بن عوف و اگر چنان بودی که کسب کردن
در توکل را نقصان بودی انبیا ازین دور بودندی که
ایشان متوکل تر از دیگران اند و حضرت رسالت علیه السلام مر یاران را منع
کردی تا توکل ایشان را نقصان نیاردی و کسب کردن مر کسی را که نفقه
کسی بدو واجب است خود فرض است. بخبر آمده است که حضرت رسالت
مر عیالان خویش را یکساله قوت بنهادی لیکن گفته اند که کسب کردن
بوجهی باید که بنده را از حق نبرّاند اگر کسی حال نفس خویش چنان
داند که اگر من کسب نکنم نفس من از حق برگردد و سوی مخلوقات

رود او را کسب همچون نماز فریضه باشد باز چون کسب کند
اگر او را اعتماد بر کسب افتد اینجا ترک کسب لمعنه بر حیله اندر
حال خویش مینگرد و ظاهر و باطن خویش را مراعات میکنند
مکسب و ترک کسب اگر تو ترک کسب او را از خدای بتر اند بر کن ما کو ترا خواهد
جنید نقلست رحمة الله علیه که گفت کسب کردن استعمال اطلاق
رخصت
شرع است همچون نوافل نه بدان معنی که روزی از کسب بیند یا جر
منفعت از وی طلب کند معنی این سخن چنین گفته اند روزی
طلب کردن چیزی است مباح همچون روزه و نماز نفل چنین
بهتر از ترک وی ولیکن منفعت از وی دیدن شرک است
همچنان چون نماز و روزه هرچند بیشتر کنی بهتر ولیکن از کردن
جر منفعت نباید دانستن که هر چیزی که بنده نجات خویش اندر
وی داند جز حق شرک است خدمت بباید آوردن بزرگداشت حق را

و تحقیق محبت خویش را چنانک گوید شعر

لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ ، إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ

ولیکن با همین نجات از فضل خداوند باید دیدن نه از خدمت
از روزه و نماز
خویش کسب نیز همچنین است بجای آری ولیکن رزق از
کسب نه بینی از فضل خداوند بینی که این در بر توکلا دچنانک

کسب نیکوتر و اگر ترک کسب بخدا رساند
و کسب بهتر است [illegible]

طلب کردن ه

[illegible]

اوله
تعصي الاله وانت تظاهر حبه
هذا لعمرك في الفعال بديع

الخرمت

در خدمت بر توکل گشاد و از ایشان کسی است که اندر وقت فاقه
بسوال محتاج کردد چنین کفته اند اکر درویش جهد و طاقت خویش
بجا آرد هم مدتی برآید ضرورت او درست کردد و از خداوند تعالی
بخواهد و بر وی نکشاید و تقدیر حق مر او را پدید نشود و از شغل
حال خود که دارد از تنکی وقت بکسب نه پردازد آنکاه او
را رسد که در سبب بکوید و از مردمان سوال کند زیرا که صلحا
بوقت فاقه از مردمان سوال بکردندی که چنانک از خواجه ابوسعید میکردند
خرازی رحمة الله نقل کرده اند که بوقت فاقه دست دراز کردی
و کفتی ثَمَّ شَیْءٌ لِلّٰهِ آنجا برای خدای چیزی هست
و از خواجه ابوحفص حداد آورده اند و او استاد خواجه جنید
بود رحمة الله علیه اندر میان نماز شام و نماز خفتن بیرون
آمدی و از یک دو در سوال کردی باندازهٔ حاجت و این قدر هم
بعد از یک دو روز معلوم و سبب کردد و از خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله آورده اند که مدتی اندر جامع بصره معتکف
شده بود اندر سه شبانروز یکشب افطار کردی و آن شب که افطار
آمدی از درها دریوزه کردی و از خواجه سفیان رحمة الله نقلست
که از حجاز تا بصنعاء یمن سفر کردی و اندر راه از مردمان چیزی

الادب
حد هر چیز نگاه داشتن

[illegible]

وایشانرا اندرین جمله که یاد کردیم آداب است و حدی ازا
بپیوسته مراعات کنند و ازان نگذرند چون فقیر نفس خود را دبی
بانواع ریاضت و سیاست آورده باشد و ورا حق تعالی دو بلا
و کم صبری که بدان در سبب درمی آید و از سبب بیرون می رود
و درویش را نشاید که تا امکان بود سوال کند که در وی ترغیب
و ترهیب بسیار آمده است حاصل الامر مشایخ رضوان الله
علیهم بسه علت سوال روا داشته اند یکی مر فراغت دل را
که لابد باشد گویند که آن دو گرده را این قیمت ننهیم که روزی
اندر انتظار آن بکنانیم که جز آن حاجت نباشد ما را بخدای
عز و جل اندر حال اضطرار زانکه هیچ مشغولی چون شغل لقمه
نیست ازینجا بود که خواجه بایزید رحمة الله مرید خواجه
شقیق را پرسید که بزیارت وی آمده بود از حال خواجه شقیق
رحمة الله مرید گفت او از خلق فارغ شده است و بر حکم توکل
نشسته است خواجه ابو یزید گفت رحمة الله چون باز گردی ایدرا
بگوی نگر تا خدای را بدو نان نیازمایی چون گرسنه گردی دو نان
از هم جنسان خویش بخواه و بازه نام توکل بیکسو نه تا آن
شهر و آن ولایت از شومی این کل معاملت بر زمین فرو نشود

وعلت دوم

وعلت دوم آنست که بحکم ریاضت نفس را سوال کنند تا ذل آن
بکشند و رنج آن بر دل بنهند و قیمت خود بدانند که ایشان نزدیک
هر کسی بچه ارزند ندیدی که ۷خواجه شبلی بخواجه جنید بپیوست
گفت یا ابابکر ترا نخوت و بزرگی در سر هست که من حاجب
الحجاب خلیفه ام و امیر الامراء شام بودم از تو هیچ کار بر
نیاید تا ببازار نروی بهر دکانی و بهر دری سوال نکنی که قیمت
خود بدانی او همچنان کرد چون صادق بود هر روز بازارش
سست تر میشد تا بسر یکسال بدرجه رسید که اندر همه بازار بگشتی
و گدایی کردی هیچکس یک دانگی ندادی باز آمدی و حال بپیش
خواجه جنید باز گفتی فرمودی اکنون قیمت خویش نزدیک
خلق دانستی که بیک دانگ هم نمی ارزی و این نوع خاص مر
ریاضت راست و علت سیوم آنست که از خلق سوال کند
بدان معنی که همه مال از آن وی دانستند و همه خلق را وکیلان
ازخدا
او دیدند چیزی که بنصیب نفس ایشان تعلق داشت از
وکیل وی خواستند و سخن خود با وی گفتند و اندر عرف
بمشاهد بنده که نصیب خود بر وکیل عرض کند بحرمت و طاعت
نزدیکتر از آنک بر مولی پس سوال ایشان علامت حضور

۷ بجون

واقبال بود بحق نه غیبت واعراض بود از حق خواجه
یحیی معاذ رازی رحمة الله را دختری بود روزی مادر
را گفت مرا فلان چیزی باید مادر گفت از خدای بخواه
گفت ای مادر من شرم دارم که نصیب نفس خود از خدا
بخواهم و آنچ تو خواهی داد هم از آنِ وی بود پس آداب
سؤال آن بود اگر مقصود بر آید خرم تر از آن نباشی که
بر نیاید خلق را اندر میانه نه بینی و راز خود جز با آنکس
نگوئی که بر حالی مال وی بیقین باشی و از آن تجمل و کد
از گدائی
خدائی نسازی و مر آنرا ملک نگردانی و مر حکم وقت را باشی
وحدیث فردا در دل نگذاری و خدای را بر دوام گدائی خود
نه بندی و از خود پارسائی ننمائی تا از راه آن ترا چیزی دهند
پیری محتشمی از اهل تصوف از بادیه بر آمده بود فاقه
زده و رنج بادیه کشیده ببازار کوفه اندر آمد گنجشکی بر دست
نشانده و میگفت از برای این گنجشک مرا چیزی بدهید گفتند
این چه میگوئی گفت محال باشد که من گویم از برای خدای
مرا چیزی بدهید بدنیا حقیر شفیع جز حقیری را نیارند
این بود احکام تعلق بسبب و ترک آن بدان مقدار در مکتوب

نگنجد

بسم الله الرحمن الرحيم ۰ کنحد و السلام

مکتوب هفتادم در صحبت این طایفه برادر اعز
شمس الدین رزقک الله صحبت اصدقایه بدانک
بار مهم مرید را صحبت است و صحبت را تاثیری عظیم است
اندر طبع و عادت و اصولی صعب تا حدی که باز بصحبت
آدمی عالم میشود و طوطی بصحبت آدمی ناطق میگردد
و اسب بریاضت و صحبت از حد بهایم بعادت آدمی می آید
و این را نظایر بسیارست و اثر صحبت معاینه و مشاهده
است و این جمله اندر ایشان تاثیر صحبت است که کل عادت
اصلی است و طبع خلقتی مغلوب گشته است و مشایخ این قصه
ارباب سلوک ارهوا و حرص
رضوان الله علیهم نخست از یکدیگر حق صحبت طلبند و مریدان
را بدان فرمایند تا بحدی که صحبت اندر میان ایشان چون فریضه
گشته است و اساس آن جمله آنست که نشستن با فرا سکون با عادت
بتوان اندر میان هر گروه که باشد عادت فعل ایشان گیرد از آنچ
جمله معاملات و ارادت حق و باطل اندر وی مرکب است آنچه
بیند از معاملت و ارادت آن در وی پرورش یابد و اندر وی
غلبه گیرد بر ارادت دیگر از حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم

نقلست که کفت اَلْمَرْءُ عَلَی دِیْنِ خَلِیْلِهِ فَلْیَنْظُرْ اَحَدُکُمْ
مَنْ یُخَالِلُ مردان دین دارد وأن طریق که یار ویرا بود بکند
کنی تا دوستی و صحبت با که دارد اکر صحبت با نیکان بود وی
اکر چه بدست نیک شود زیرا چه أن همت او را نیک کرداند و اکر
صحبت با بدان دارد وی اکر چه نیک است بد شود زیرا که ویرا
بد نیز اندر آن رضاست چون ببد راضی باشد اکر چه نیک بود
بد شود و اندر حکایت است که مردی اندر کرد کعبه طواف
میکرد و میکفت اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اِخْوَانِیْ یا رب برادرانم را
نیک کردان ویرا کفتند که بدین مقام شریف رسیده چرا خود را
راهیچ دعائی نمی کنی و همه برادران را دعا میکنی کفت
مرا برادران اند که چون من بدیشان باز کردم اکر ایشانرا در صلاح
یابم من بصلاح ایشان صالح شوم و اکر در فساد یابم من بفساد
ایشان فاسد کردم چون قاعده صلاح من صحبت مصلحان
بود من برادران خود را دعا کنم تا مقصود من از آن برادران برآید
و مالک ابن دینار کفت رضی الله عنه هر برادری و یاری که دینی
ترا از صحبت وی فایده آن جهانی نبود باوی صحبت مکن
که صحبت چنین کسی با تو حرام بود معنی سخن چنین کفته

آنست که صحبت یا با مِه از خود کنی و یا با کِه از خود کنی اگر با
مِه از خود کنی و ترا ازوی فایده باشد و اگر با کِه از خود
صحبت کنی اورا از تو فایده بود اندر دین که وی از تو چیزی
آموزد و بدین فایده دینی حاصل آید و اگر تو ازوی چیزی
آموزی هم فایدهٔ دینی بحاصل آید و پیغامبر فرموده است علیه
السلام اَكْثِرُوا مِنَ الْاِخْوَانِ فَاِنَّ رَبَّكُمْ حَیٌّ كَرِیْمٌ یَسْتَحْیِيْ
اَنْ یُعَذِّبَ عَبْدَهٗ بَیْنَ یَدَيْ اِخْوَتِهٖ یَوْمَ الْقِیَامَةِ
برادران بسیار گیرید بحفظ آداب و معاملت نیک با ایشان که خدای
شما حیّ و کریم است بکرم خود بنده را نپسندد که اندر میان
برادرانش عقوبت کند روز قیامت امّا باید که صحبت برای
خدایرا باشد نه از برای هوای نفس را و حصول مراد و غرض
را و گفته اند که تنها بودن مرید را هلاک بود زانکه پیغامبر
گفته است علیه السلام اَلشَّیْطَانُ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ
الْاِثْنَیْنِ اَبْعَدُ دیو با آنکس بود که تنها باشد و خداوند
فرمود عزّ و جلّ مَا یَكُوْنُ مِنْ نَجْوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ
رَابِعُهُمْ نباشد از شما سه راز کنندگان الّا که چهارم ایشان
خداوند باشد تبارک و تعالی حاصل هیچ آفت مرید را سخت

تر و دشوارتر از شفا بودن نیست آورده اند که مریدی از آن
خواجه جنید رحمة الله صورت بست که من بدرجهٔ کمال آمده
ه ترک صحبت مرا زیان ندارد بگوشهٔ اند مشغل و خلوت
کرد هر شب اندر آمدی جماعتی پدید کیتی و ورا گفتندی
برین اسب بر نشین و در بهشت بیای او بران اسب بر نشستی
و می رفتی تا جایگاهی پدید آمدی خورم و خوش و گروهی
خوب صورت و طعامهاء خوش و آبهاء روان تا سحرگاه اورا
بدانجا بداشتندی آنگاه بخواب اندر شدی چون بیدار گشتی
خود را بر در صومعهٔ خویش یافتی نخوت جوانی اندر دل
وی اثر خود ظاهر کرد در زبان دعوی بر کشاد و میگفت مرا چنین
حالت و چنین کار است خبر بخواجه جنید رحمة الله رسانیدند
برخاست و بدر صومعهٔ وی آمد و آن حال از وی پرسید جمله
تقریر کرد خواجه جنید رحمة الله فرمود چون امشب بدان
جایگاه روی سه بار لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ
الْعَظِيْمِ ه بگوی چون شب اندر آمد ویرا هم بدان طریق می
بردند وی بدل با خواجه جنید رحمة الله انکار میکرد چون زمانی
بر آمد وی برای تجربه را سه بار لا حول بگفت آن جماعت جمله

۲ رسیده ام

بخبر شدند و برنجیدند وی یافت خود را اندر میان مزبلهٔ نشسته
و آلتی استخوان مردار را اندر کرد وی نهاده بر خطاء خود
واقف گشت تعلق بتوبه کرد و بصحبت باز آمد ازینجا
دانستی که مرید را تنهایی آفت است و شرط صحبت ایشان
آنست که هر کس را اندر درجهٔ وی بدارند جون با بیران بحرمت
بودن و باهمجنسان بعشرت زیستن و باکودکان شفقت
برزیدن جنانک بیرانرا اندر درجهٔ بدران نهند و همجنسانرا
اندر محلّ برادران و کودکانرا اندر محل فرزندان و نشاید جوانانرا
بهیج نوع در حضور بیران سخن کفتن جز بوقت ضرورت جون
بوقت ضرورت سخن خواهد کفت جندان صبر کند که ایشان سخن
خویش تمام کنند بس اجازت خواهد انکه بحرمت بنشیند
و سخن خویش کوید و نشاید جوانانرا بر بیران اعتراض کردن
و با ایشان در مقابله آمدن و باز خواست کردن که غیرت بیران
بر هر که تافت از دین و دنیا بر آمد اما از ایشان درخواست کردن
روا باشد و نشاید جوانانرا بر سر سجاده نشستن در حضور بیران
بلک باید که بخدمت مشغول باشند و شرط صحبت و اخوت آنست
که با یکدیگر بایثار زندگانی کنند و هر یکی دیکری را در مال خویش

تصرف جایز دارد واین طایفه هیچ چیز تجارت
ندهند ونخواهند بلکه آنچ بکدایکر دهند باز نستانند
کلمات مشایخ است رضي الله عنهم اَلْفَقِیْرُ لَا یُعِیْرُ
وَلَا یَسْتَعِیْرُ وبر هیچ کس باید که حکم نکند واگر کسي
بروي حکم کند بجان قبول کند والبته هیچکس را انکار نفرماید
واگر کسي اورا انکار فرماید بي توقّف بجاي آرد وباهرکه زندگاني
کند بر موافقت ومذاق طبع او زندگاني کند وبر هیچ چیز
مخالف جمع نکند اِلَّا فِیْمَا یُخَالِفُ الشَّرْعَ مگر در چیزي که مخالف
شرع باشد وکسي که مخالف مذهب یا غیر جنس بود باوي صحبت
نکند اگرچه قرابت بود بلکه برهرکه استواري در دین وي و
دیانت وي ومذهب وي وورع وي ظاهرًا وباطنًا بود
باوي صحبت کند وصحبت کردن با جوانان اَمْرَد مکروه
مکروه داشته اند که دروي آفاتست وبعضي بزرکان گفته اند
رغبت کردن کودکان در صحبت بزرکان توفیق وعلم وذکا
بود ورغبت کردن بزرکان در صحبت کودکان خذلان وحُمق
بود واین طایفه در استعمال خویش اوّل صحبت را معرفت
گویند پس مودّت گویند پس الفت گویند پس عزّت گویند پس صحبت

گویند پس

أنّ الصوفي ماله مباح ودمه هدر چون مال او ودم او هدر
بود از کجا آید دیگر انکه ایشان هرچه بکسی دهند باز نستانند
ان مروّت نبود وایشان هرگز ترک مروّت بر خود روا ندارند
که آن از صفات نقصانست

کویند پس چون درست کرد بشرطها برترین احوال بخفند نه بيني
که صحابه رضی الله عنهم بزرگترین خلق اند به علم وفقه و
عبادت و زهد و توکل و رضا ایشانرا بهیچ چیز نسبت نکنند
بجز صحبت که برترین احوالست یکی از آداب این طایفه آنست
که درمیان سخنان خویش بایکدیگر نگویند هَذَا لِيْ وَهَذَا لَكَ
این حراث و یا این تراست وَلَوْ كَانَ كَذَا لَمْ يَكُنْ كَذَا
اگر همچنین بودی همچنین نبودی وَلَعَلَّ وَعَسَى وَلَوْ فَعَلْتَ
وَلِمَ لَا تَفْعَلُ کاشکی که چنین بودی یا کاشکی چنین نبودی
اگر چنین بود چرا نکردی که این همه اخلاق عوام خلق است
که ابراهیم بن شیبان گوید که ما صحبت نکنیم باکسی که گوید نَعْلَا
نَعْلِيْ که این نعلین منست واهل علم گفته اند حق تعالی
جایز نداشت هیچکس از مخلوقات که گوید نَحْنُ وَاَنَا وَاِنِّيْ
وَلِيْ وَعِنْدِيْ نه بيني که ملایکه هرگاه که گفتند وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
گفته تاحت نیت مرا بتسبیح شما اُسْجُدُوْا لِآدَمَ وابلیس
گفت خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَارٍ جایز نداشت ازوی گفت که
وَاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيْ وفرعون گفت اَلَيْسَ لِيْ مُلْكُ
مِصْرَ وگفت اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلَى ازوی جایز نداشت

اخوت آنرا گویند که تصرف در مال و ملک دیگری چون تصرف صاحب بود بی خجلت و اذن [illegible] بود [illegible]

مواخات در لغت [illegible] یا [illegible] دانی که حق برادری و مواخات [illegible] گفت بیان کن تا بدانم گفت ان لا [illegible] احق بالدینار و درهم منی انکه [illegible] گفت بدین مرتبه نرسیده ام ابو هریره گفت پس تو برادری و اخوت را [illegible] شرح آداب

وعذاب کرد او را در دریا و قارون گفت عَلٰی عِلْمٍ عِنْدِی
ازوی جایز نداشت تا فرمود زمین را که فرو برد پس چون
نوبت به پیغامبر ما رسید صلی الله علیه وسلم گفت یا محمد تو
همچو ایشان نیستی قُلْ اِنِّیْ اَنَا النَّذِیْرُ الْمُبِیْنُ چنانکه
من میگویم اِنِّیْ اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا ای برادر اگر خواهی
که بر شجرهٔ بوستان غنیمت نشینی و از چشمهٔ روضهٔ لطف
آب حیوة خوری و هفت فلک را خاک قدم خود سازی لحظهٔ
بدست فنا در مشاهدهٔ بقا این پنج دریچهٔ حواس بر بند و رخت
ازین عالم فنا و دار عنا عنا در بند چون صدق بجوی از غیر
الله بحکم غیرت در راه معرفت کور و کر گرد شبلی را رحمة
الله پرسیدند عارفان کیستند و صفت ایشان چیست گفت
صُمٌّ بُکْمٌ عُمْیٌ گفتند هٰذَا صِفَةُ الْکَافِرِیْنَ این صفت
کافرانست گفت اَلْکَافِرُ صُمٌّ عَنْ سَمَاعِ الْحَقِّ وَبُکْمٌ عَنْ
قَوْلِ الْحَقِّ وَعُمْیٌ عَنْ رُؤْیَةِ الْحَقِّ پاکبازی باید تا ازین
عالم کون و فساد و دامگاه شیطان با جحود و عناد درگذرد و
بسوی عالم پاک شود چون مرغ از دام جسته بر پرد قدم با دل
دارد و دل با اندیشه دارد و اندیشه با سر و سر با حق دارد چون

[illegible]
غیب صح

مصطفی

مصطفی عزم مکّی کام بمسجد اقصی رود و هر آسمانی را بگامی منزل کند تا بمنزل سدرة المنتهی فرود آید شراب وصل چشیده و بدولت و بمشاهده رسیده و از هر دو کون رهیده و با دوست آرمیده والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هفتادیکم در خدمت برادر شمس الدین اکرمه الله بخدمت اولیاء بداند که یک کار بزرگ مرید را خدمت است و در خدمت فایدها و خاصیتها است که در هیچ عبادت و طاعت دیگر نیست یکی آنست که نفس خرد شود و کبر و نخوت را از وی ببرد و تواضع و عجز در وی بدید آید و او را مؤدب گرداند و اخلاقها را نیکو گرداند و علوم و سنن طریقت در آموزد و تیرگی و گرانی نفس از وی برود و لطیف و سبک روح گردد و ظاهر و باطنش روشن شود و این فواید مخصوص است بخدمت بزرگی را پرسیدند که راه حق چند است گفت بعدد هر ذره از موجودات راهی است بحق اما هیچ راه نیکوتر و نزدیکتر از راحت رسانیدن بدلها نیست و ما بدین راه یافتیم و بدین مریدان را وصیت کردیم و گفته بزرگانست که اوراد و طاعت این طایفه زیادت از آنست که در بیان آید و چون از آن همه فارغ

شود هیچ وِرد وطاعت فاضلتر وبا فایده تر از خدمت
کردن نیکلا یکر بنیست جنانچ روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام که جون سوال کردند اَيُّ صَدَقَةٍ اَفْضَلُ قال خدمة
عَبْدٍ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْظِلُّ فُسْطَاطٍ اَوْطَرُوْقَةُ فَحْلٍ
فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ از حضرت رسالت علیه السلام پرسیدند کدام صدقه
فاضلتر گفت خدمت بنده در راه خدای یا سایه کردن خیمه در
راه خدای یا دادن کُشْنِيْ در راه خدای جای دیگر فرمود
اَلسَّاعِيْ عَلَي لَارمِلَةِ وَالْمَسَاكِيْنِ كَالْمُجَاهِدِ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
اَوْكَالَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ سعی کننده در کار
بیوه زنان ودر کار مسکینان همچو مجاهدست در راه خدای تعالی
یا همچو روزه دار روز وزنده دار شب اما شرایط خادم آنست
که آرزو ومراد وتصرف خویش جمله ترک کند وهمه مراد جمع زندگانی
کند مسافران ومقیمان را بر مذاق طبع ایشان هر یکی را خدمت میکند
وفراغت دل وخاطر ایشان حاصل میکنند تا ایشان باوراد واوقات
خویش بردازند وفارغ البال باحوال خویش مشغول توانند بود تا همه
هر یکی را ازین جمع بریاضت ومجاهدت حاصل آید خادم را بسبب
خدمت ایشان حاصل آید مَنْ دَلَّ عَلَي خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ اَجْرِهِ

کشنی
نر را بر ماده
نشاندن.

[illegible]

فاعلی

فما علیهِ و این خانقاهها و رباطها و اوقاف برای این کار
ساخته اند و شرط دیگر آنست که خود را ملک و نصیب نداند و هرچه
او را باشد از آن جمع داند تا خود را و مال و جاه و هوای خود را
در راه ایشان صرف تواند کرد و جمع را بر خویشتن بهمه نصیبها
مقدم دارد و هیچ چیز دریغ ندارد اِلّا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ و هرچه
از او درخواست کنند بی تاخیری بجا آرد اگرچه همه مزدوری
باید کرد بکند تا آن درخواست ایشان میسّر شود و با جمیع همچنان
باشد که غلام با خواجهٔ خویش تا بهر مهمّی درشتی که با او کنند تحمّل
بر خود واجب داند چنانک غلام بروی لازم باشد که بگوشهٔ
ارشاد فقرا
رموز و اشارات سخن جمع را پاس دارد و هرچه از آن کسی
بخلاف بیند اگرچه آن کس درخواست نکند ترتیب آن بسازد
و شرط دیگر آنست که هر خدمتی که در حق کسی جمع بتواند
کرد از نیکوییها بکند تا توفیقی یابد شکر آنها بر خود لازم
داند و هرچه ممکن بود که در حق جمع بتواند کرد از نیکویی
بهر نوع که باشد بکند و اگر دقیقهٔ فرو گذارد غرامتها
بر خود واجب داند و خدمتها بسیارست مقصود آنکه هیچ
نوع جوانرا نشاید که خدمت نکند شیخ ابو العباس قصّاب

رحمة الله گفته است هران مریدی که بیک خدمت قیام نماید.
ویرا بهتر از صد رکعت نماز نفل است و این طایفه مرتبه
هر کسی را بخدمت و زیادت صحبت و اهلیت و حرمت
مشایخ و تربیت ایشان و سفر و طول عمر و مصحفی اعتبار کنند
نه بنسبت و نسب را هیچ اعتبار ننهند مگر فرزندان رسول الله
را علیه السلام و مشایخ زادگانرا که ایشانرا برای نسب اکرام
کنند چه گفته اند نَسَبُ الرَّجُلِ دِینُهُ وَحَسَبُهُ تَقْوَاهُ
گفته اند چنانک بر صاحب مال واجب است که زکوة مال
بیرون آرد و بدرویشان بدهد بر عالم واجب است که متعلمانرا
رعایت کند و زکوة علم خود بدهد همچنین در طریقت
بر مرید مبتدی واجب است که از حرکت خویش بخدمت راحت
و فایدهٔ بغیری رساند و برادر مسلمانرا یاری و بزرگترانرا بکند
خود را خدمت کند و مرتبهٔ خدمت و ثمرهٔ وی و فایده
وی آنجا ظاهر شود که بی غرض و بی منت و بی ریا باشد
پس هر مریدی که خدمت نکند و از دیگری خدمت طمع دارد
کاهل شود و بر دلها گران گردد و گرانی بر دل سبب جانت
طبعها از وی در نفور شود و این همه ویرا زیان دارد در

گذران

۶۰م

احمد کاری

امید کاری کمتر بود مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم این حرکت لطیف کرده
است برای تعلیم و تنبیه صحابه و امت را که وقتی قدح شیر در آوردند
بر خاست و بر کف مبارک خود نهاد و همه فقرای صحابه را بداد و آنچ
خود باقی ماند خود خورد گفتند یا رسول الله ابتدا از خود نکردی گفت
نشنیده که سَاقِی القَومِ آخِرُهُم شُربًا و در میان این طایفه معروفست
که هر که خدوم تر عزیزتر و بدلهای ایشان تر و نظرها شان بدو
مایل تر که سَیِّدُ القَومِ خَادِمُهُم و یکی را از بزرگان
عرب پرسیدند بِمَ سُدتَّ قَالَ خَدَمتُ فَسُدتُّ
گفتند بچه مهتر شدی گفت خدمت کردم تا مهتر شدم و گفته
اند ابو بکر صدیق رضی الله عنه که از رسول علیه السلام مرتبهٔ
خلافت یافت و بدان دولت که رسید از مواظبت خدمت بود
و همه بزرگان را ابتدا همین بوده است که در آغاز کمر خدمت بسته
اند تا بانتها مخدوم گشته اند و فواید خدمت و ثمرات وی زیادة
از آنست که در تحریر و بیان آید بقدر امکان غنیمت شمرد
وامیدوار باشد ای برادر احکام الهی از قیاس بشر بیرون است
کنعان از صلب نوح پیغامبر بود عم در کشتی راهش ندادند
یعنی پسر نوح م
و ابلیس لعین را راه بود روا بود که این حدیث با بادشاه نگوید

[illegible]

یعنی [illegible] قوم خدمت کنند [illegible]

من خدم خدم

زیرا که بنای احکام الهی بر حقیقت است نه بر قیاس

وبا با سبحانی بگویند نه بینی که با فرعون نگفتند وبا سر زنی
که در خانه اش بود گفتند او بنوگی نکرد بحکم علم با آن خود
نکرده نه بحکم عمل آلوده تو مذهب اهل سنت آنست که
الطاف حق را نهایت نیست عالم برسد وکسی به کنه الطاف
حق نرسد که بدین مشتی خاکست فردا همه را حشر کنند
در دهند که همه خاک کردید و فرشتگان را گویند شما گرد عرش بگردید
نه شما را با حلهٔ رضوان کار و نه با سلسلهٔ مالک شمار از مقام
معلوم به بیند که ما را با این مشتی خاک چه کارهاست ازینجا
گفته اند که اگر خاک نبودی این حدیث نبودی و این سوزها
و این دردها نبودی بهشت با همه نعمت و کرامت نقد سرنواخت
خاکست رضوان با همه غلمان چاکر شادی وصال خاکست خاک
خاک نبود و این که شنیدی با این مشتی خاک در ازل بود خاک
نا آمده و کار خاک بلطف پاک ساخته کام نه شراب ساخته
سر نه کلاه دوخته قدم نه راه پرداخته دل نه و نظر پیوسته
گناه نه و خزانهٔ مغفرت پر کرده طاعت نه و بهشت آراسته
اَلْعِنَایَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّیْنِ والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد دوم

از پاکیزه

در پاکیزه کردانیدن اخلاق مذمومه برادر اعز
شمس الدین در طاعت خداوند مستقیم باد سلام و دعا
انکاه حروف مطالع کند و مقرر برادری باد که در پاکیزه کردانیدن
اخلاق و تبدیل کردن صفات مذمومه بمحمودات روز بروز
ما امکن کوشش نماید و مهمی بزرک داند که در تحت اهمال
و تغافل این کار بلائی سخت در پیش است نعوذ بالله منها
و آن آنست که هرچه در همه عالم سباع و وحوش و حیوانات است
از هر یکی صفتی در آدمی هست هر کدام صفت که غالب خواهد
بود فردا قیامت حکم بران صفت کنند نه بصورت یعنی
بران صورتش کردانند چنانک مثلا بر کسی صفت غضب
امروز غالب بود فردا بصورت سکی حشر کنند و اکر بر کسی
صفت شهوت و آرزو امروز غالب بود فردا بصورت
خوکی حشر کنند و اکر بر کسی صفت کبر و نخوت امروز غالب
بود فردا بصورت بلنکی حشر کنند و اکر بر کسی صفت چاپلوسی
امروز غالب بود فردا بصورت روباه حشر کنند و دیکر صفات
همبرین قیاس باید دانستن در خبرست که خلیل الله فردا
آزر را ببینند که در دوزخ می برند بکوید خداوند الکرام فضیحتی

لفظ قیامت مشترک الدلالة است ... البصائر
بر آن روز معین اطلاق کنند و آنرا ... ری میکویند
و بروز حرکت طبیعی اطلاق می کویند و ... قیامت صغری
میکویند من مات فقد قامت قیامته اشارت برین معنی
است و بر حالت اصوات عارفی اطلاق می کنند آن زمان
که کویند در نظر او بتوابیت تجلیات ... منطمس

بیت
[illegible] بهشت و لبت حوض کوثر [illegible]

دوزخ یکی است اما اشارت وعظا
قرآن اشارت صحیح است که آنرا دید
التی نحن فیها الان و حکم این د
ولادت بود تا وقت حرکت این ز
حکم است تا وقت حرکت دو
عایب بپارست آدمی [illegible]
اخلاق محمود را ایجاد هم احو
یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر محضرا
و ما عملت من سوء تود لو
ان بینها و بینه امدا بعیدا
[illegible]
تا کلیا بر ا شادر [illegible]
ظاهر و باطن شود و باطن ظاهر در صورت کرد د
بر آدمی غالب بوده باشد او در آن عالم بصورت
جناب آن ابدا شود غالب اگر صحیفه جا بود
حشرا بصورت بلنکی ظاهر کردد بحکم [illegible]
یوم القیمة علی نیاتهم این بود ما روی
اخبار و فتح نادرد صورت علم و عمل
حملات و طهارت دل سودی نکند یوم لا ینفع
مال و لا بنون الا من اتی الله بقلب سلیم چون تیرک
علاقت تمام منقطع شود جمله اعمال و احوال و اخلاق
مستحضر کردد و هرچه نفر باطن او بود ظاهر شود
و هرچه در دنیا روی صادر شده بود بازمی بینند یوم
[illegible] است و این شارت [illegible] خارجی عنصری [illegible]
النشاة الطائیة فی الانسان [illegible] القدة و الفضل
بالفعل [illegible]

۲۶۳

ازین برترست که من در عرصات ایستاده و پدرم آزر بدوزخ
می‌برند در آخر دنیا گفته‌ام وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ
در حال صورت آدمی را از ظاهر آزر برکشند کفتاری گردد که
در دنیا این صفت در وی غالب بود خلیل الله گویند ترا با این
کفتار چه کار وجه نسبت وجه قرابتی و سگ اصحاب کهف
را از صفت او صورت سازند و در صف آدمیان در آرند که
او سگ صورت و آدمی صفت بود و آزر آدمی صورت و کفتار
صفت بود همچنین ای برادر بسا آدمی صورت بود امروز
که فردا ایش در صف سباع و وحوش ایستاده کنند و بسا سباع و وحوش
صورت بینی امروز که فردا در صف آدمیان در آرند بزرگان
گفته اند که کوه احد را که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
در حق وی فرموده است أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ فردا
پیراهن سنگین از ظاهر وی برکشند و بصورت آدمی در
صف صدیقان بایستانند که صفت صدیقان در وی غالب بود
لاجرم هم بدان صورتش گردانند پس اینچنین کار مشکل
و هول در پیش است و کسی درین مشغول نه مگر خداوندان
بصیرت پس غافل نباید بود آهسته عادت باید کرد

جمادات محبت و عداوت درست نیاید
که داشتن محبت و عداوت لازمهٔ حیاتست
جواب آنست که أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ
این اخبارست از صاحب [illegible] یعنی حضرت
رسالت علیه السلام و اصحاب قلوب از جماد
چیزی کداند و چیزی شنوند که دیگری را
از آن خبر نباشد [illegible] محجوب راز همه
جماد غیب نصیب نیست تا آورده اند که اهل کشف
از تسبیح جمله اشیا [illegible] جمادست آگاه اند
و در تسبیح کل ما فی السموات والارض
سماعها دارند [illegible] گفت [illegible] موی
[illegible] ما فصیح
و ناطقانست اندر عالم هیچ کلوخ و سنگی ضعیف
[illegible] در عصمة الاولیا
در ذکر حضرت سلیمان [illegible] صلوات الله علیه آورده
است که کل عالم با اجزای خود [illegible] عاشق الله
اند و طالب اند این معنی گفته اند [illegible] ابیات
صد هزاران راز در موری نهند [illegible] عشق
خود شوری نهند ذره ذره عاشقانه [illegible]
پر شده از پرتو عشق خدا جمله ذرات [illegible]
و نهان نقطهٔ عشق است در وجود [illegible]

[illegible]

یعنی غمناک مگردان مرا روز [illegible] که
برانگیخته شوند ۱۲

ناچیزی

تا چیزی چیزی ازین صفات کم شود واکر خداوند تعالی
دوست دارد که بکلی دفع شود خود کاری عظیم بدید آمده
بود و هرکه خواهد که بداند فردا بکدام صفت خواهد بود
امروز در خود نکرد که کدام صفت بروی غالبست فردا همان
صفت باشد این مقدار دانستن دشوار نیست چنانک اگر کسی
خواهد که بداند که خداوند تعالی ازوی خشنودست یا ناخشنود
در اعمال خویش نظر کند اگر همه طاعت است داند که ازوی
خشنودست که نشان خشنودی طاعت است واکر همه معصیت
است داند که ناخشنودست که نشان ناخشنودی معصیت
است واکر هر دو بود حکم بغالب کند و روزکار امروز بیش
نیست چون اینجا کاری بنود آنجا هم نبود اکر این صفات
خبیثه در کسی مانده بود و نکشته اگرچه در بهشت فردا فرود
آید و همه نعمتها او بر او فرو ریزند آن صفات نکردد و ازانخ
باشد کشتی نبود پس آن حدی بود از خود باز مانده و بدولت
خود نارسیده اینجا می بایست که بکردد چون اینجا نکشت آنجا نیز
نکردد و در بهشت فرود آید اما تا ابد الاباد از خود در نکردد
و در خود مانده بود و آن همه نعمتها بهشت بروی مباح شود

ولیکن نتوانند که کرج کارها کرد که فردا مردان را خواهان بود.
حور و قصور و مرغ بریان و آب روان بود اما آن کجا که مقصود
جانها مطلوب دلهاست و قبلهٔ همه صدیقان و کعبهٔ
روند کانت بس کسی را همه که آن دولت فوت شد ای حسرتا
و کسی را که آن نعمت میسر گشت او را چه فوت شد و روزهٔ ایام
بیض و مواسم باید که فوت نشود و در سفر و حضر و کاهلی
و غلبهٔ خواب را بکثرت غسل کردن و بسیار ساختن وضو علاج
کند ای برادر فرشتگان را فرمودند روی بخاک آرید و آدمیان را فرمودند
روی بسنگ آرید این دانی چیست قدر و رتبت اعمال باز نمودن
موسی را عم کنند وَلٰكِنْ اُنْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ بکوه نگر
اَلطُّوْرُ حَجَرٌ وَاَنْتَ مَدَرٌ طور سنگی است و تو کلوخی
هر آینه سنگ سزای کلوخ بود و کلوخ سزای سنگ او که فردا دیدار
دهد بعطا دهد نه بسزا سزاوار دیدار او نیست هیچ چشم سزاوار
سخن او نیست هیچ گوش سزاوار معرفت او نیست هیچ دلی
سزاوار راه او نیست هیچ قدم

رباعی

چشمم که همی بخواهد آن دیدارت ؛ گوشم که همی بخواهد آن گفتارت
بین همت هر دو را که کردند بلند ؛ هر چند که نیستند شان سزاوارت

بهشت و حور و قصور را اصحاب الیمین را بود و بهشت تجلی و معرفت و لقا مقربان را بود اکثر اهل الجنة البله و علیون از وی کالالباب [illegible]
در بهشت فلک همه خامان نه دوزخ آشامان : و این بهشت خاص آنگاه حاصل توانی کرد که شجرهٔ خبیثه که آب از محبت دنیا میخورد به بی آبی ضعیف
کر دانی و یقین دانی که حب الله اس الخطیئة عن اعراض تقوی غلوظ ظلمات تعلقات ببری بل قطع کنی و شهباز لطیفهٔ ربانی را با بازچهٔ عموم
یقینی بر وازدهی و احکام وهم و خیال را اعتقاد نکردی و لذات بهیمی و سبعی را پشت پای زنی و خانهٔ دل را که مهبط انوار عزت قدس الوهیت است از قاذورات
طبیعت و خاشاک حدوثات بجاروب [illegible] تا کنی تا سلطان ازل و ابد در دل که خانهٔ خداست مرتدی بردا کبریا ، تنزل کند لم یسعنی سمائی ولا ارضی و وسعنی
قلب عبد المومن و این تجلی بهشت خدا است فیها ما لا عین رات ولا اذن [illegible] علی قلب بشر ؛ عاشقان از جنت ملکوت
نبود جز جمال یزدان قوت . از [illegible] تعالی [illegible] لیس فیها حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل یتجلی فیها ربنا ضاحکا رباعی
در دوزخم از زلف [illegible] ارحاز [illegible] ور بیتو بهشت [illegible] بهشت جز اندوه [illegible] بود لم تنگ آید [illegible]

هو کاطالب

هر که طالب اوست تا خود را بتر از وی بی قدری نسنجد و بچشم
نا سیزاواری نه بیند از وی طلب درست نیاید شبلی گفت رحمه الله
خواری من جهودانرا خواری نکداشت بو سلیمان دارانی کفت
رحمه الله هر کرا نفس در چشم آمد یا اعمال و احوال و اقوال
خود را ذرهٔ قیمت نهاد هرگز حلاوت این حدیث بمذاق
وقت او نرسد بزرکی جنین میکوید که در طواف کاه بودم یکی
از پس من در آمد و مرا باز کشید جون بنکریستم خواجه فضیل
عیاض بود مرا کفت اکر جنان کمان بری که درین موسم و موقف
از من و تو بتری هست خوف هلاک بود عاقبت و خاتمت
بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هشتاد سیوم در طمع و نماز بنیت خشنودی خصمان
در روز عاشورا برادر اعز شمس الدین بداند که کاری و عملی
بنفاق کردن و طمع منزلت صدیقان داشتن نه نشان خداوندان
دین است تو هرجه آری از طمع خالی نبود و سر نیت خالص اظهار
عبودیت است نه طمع که طمع دیکر بود و اظهار عبودیت دیکر
این دقیقه بتامل معلوم شود اما من و تو جنانیم که رشوتی باید
باریک
تا خدایرا بندکی کنیم مصراع

هر که خداوند را بطمع بهشت پرستد بندهٔ طمع خود است
و هر که از بیم دوزخ پرستد بندهٔ دوزخ است و هر که از جیزی
پرستد بندهٔ آن جیز بود و هر که جیزی امید دارد بندهٔ آن
جیز بود پس هرچه دنیاست مردارست و هرچه آخرت
است زنده است و حکایت این طایفه ماوراء این هر دو
ما را بجز این جهان جهانی دکرست جز دوزخ و فردوس مکانی دکر

زهي عشق ار برشوت دوست خواهي داشت جانرا اي

برادر طمع از راه بردار که هيچکس را بر خداوند عز و جل هيچ
واجب نيست وانکه امروز خلق را داده است درين جهان ار
داده است وانچ فردا قيامت خواهد داد و او را کي ان تواند دل
تا بزرگان گفته اند انچ فرموده است فردا بر تو خطبه خواهد کرد
جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ٥ از بهر آن فرموده است تا
دلت از عطاء او گرفته نشود که آدمي هرچيزي که او از کار خود
خود کوارنده تر از ان داند که محض عطاء کسي اما آن پادشاه
با بي نيازي خويش جل جلاله هرچه بتو داد بي علت داد پس
تو در محبت بيچارگي خويش اوليتر که هرچه آري براي اظهار
بندگي اري نه براي طمع بهرچه ترا بران چيز فرمودنرا خواست
نه آن چيز را بس تو اوليتر که هرچه آري براي او آري نه باميد
بهشت و نه از خوف دوزخ

بيت

ما را نه غم دوزخ و ني حرص بهشت است :: بردار ز رخ پرده که مشتاق لقائيم ::

وطمع رابي کردن در دين اصلي عظيم است نه کار من و تست و نه
کار اهل غوغا که از من و تو طمع بهشت و باميد خلاص از دوزخ
هم بندگي نيايد که بي دولت مادرزاديم افتاده گفته است مثنوي

گر سلسلهٔ زلفش بر دوزخيان بندند . دريغ نماز خود دوزخ بدعا خواهم .
خانهٔ نفس شد خلا پر هوس . خانهٔ دل ز شغل صدق است و بس .
هر که بي جانان بجان زنده شد . گر چه آدم بود افکنده شد .

[illegible]

الغوغاء من الناس
وهم السفلة

برجز

بدبخت اگر بر لب دریا باشد، جز با لب خشک هیچی دریا باشد؛
استفهام
بلکه نشیوار انبیا و پیرایه اولیاست نصیب من و تو درین ایمان
بلبن نفس استغنا بود که گردی و غباری از سُمّ مرکب دولت ایشان
بر چهرهٔ مو سرها مدبران نشیند که تاج سعادت ابدی ما بی دولتان
گردد کسی که قدم بر بساط شرع مصطفی علیه السلام و دین خدای
تعالی نهد و بر خدای عزّ و جلّ طمع و ناز می کند مغرورست
بدین طمع داشتن و ناز کردن درین مقام امّا بعد انکه بر بساط شرع
بمجاهده عین اخلاص کشته باشی و بهمه احکام بار خدای فِی
السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ قیام نموده باشی و حق اوامر و نواهی
گذارده باشی و خویشتن را بترک نواهی در میزان دین سنجیده
باشی آنگاه روا بود که بپیوند ملّت ابراهیم خلیل الله صلوات الله
علیه درین گفت اقتدا کنی که وَالَّذِیْٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ
خَطِیْٓئَتِیْ یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ در آغاز خلّت همه گفت او این بود
وَاجْنُبْنِیْ وَبَنِیَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ؕ و در آخر عهد
خطبهٔ خلّت او این بود وَالَّذِیْٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ خَطِیْٓئَتِیْ
یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ اما کسی که در عنفوان جوانی جز لعبی و لهوی
نداند و حق ملّت اسلام نگذارده باشد حق ملّت ناگذارده خواهد

۲۳۵ ۶

[illegible] صدرن بالفضل [illegible] اللهم
[illegible] عزوجل [illegible]
[illegible] غلام [illegible]
[illegible] نجات [illegible]
از دوزخ [illegible] نعمت [illegible]

بهم

مقصود انبیا معرفت نعمت نیست بلکه
مقصود وصال الحق است که ای در نعمت [illegible] احد
بود پس نعمت ضمنا مقصد [illegible]
تا درین آیت گوید عود در نعیم خود [illegible]
غلط ظاهر این تاویل کرد

بس [illegible] اما مشایخ این تاویل
من خوف [illegible] من الساده
من القطیعة و طمعًا [illegible]
هو [illegible] تاویل است باشد نتیجه
و یکی [illegible] محترم [illegible] معاد

یکی در معنی رجاست و دوم
است که در آن خطر نیست [illegible] است
باستثنا نیز طمع شوده است [illegible]
صلوات الله علیه گفت والذی [illegible]
خطیئتی یوم الدین دوم مذموم [illegible]
چیزیست یکی سالکی [illegible] دل [illegible]
شکست و دوم [illegible]
بر سبیل قطع و حکم [illegible]
خطر [illegible] و خطرست یکی خطر [illegible]
نباشد و بدان [illegible] وَاجْنُبْنِیْ [illegible]
است باستثنا و دوم خطر فساد از [illegible]
دانی که در آن صلاح نفس [illegible] بافساد و [illegible]
محتاج تو بقوت [illegible] عبادت [illegible]
است در بیان خطر بعضی گفته اند خطر [illegible]
است که فعلی باشد که در آن نجات ممکن است
که جمع شود بان گناهی و در ایمان [illegible]
خطری نیست ازانک ممکن نیست بی ایمان نجات
و جمع شود باستقامت گناهی بی روا باشد [illegible]
ایمان و استقامت بر سبیل قطع و حکم [illegible]
است که خطر در شغل [illegible] ممکن باشد [illegible]
[illegible]

[illegible] ۴۶۹ منهاج العابدین

[illegible]

که بذر ملت اقتدا کند درست نیاید اگر کسی را طمع بود
که اعمال او بنرخ عبادت بر گیرند گو عنان دل را بدست
نیت ده اینجا گفته اند علماء اسلام اَلنِّیَّةُ عملُ القلب
نیت عمل دلست تا اعمال توقیع نیت نیابد از عالم عادت
بخزانهٔ عبادت نرسد و مقبول نگردد اما هر عملی که از انوار
نیت مجرد بود بر درگاه عادتش بند کنند تا در صف اعمال
مردان راه نیابد نیت در عبادت رکن ایمان اهل سعادت است
و امانت خداوندست بر بندگان و سرّ او اینست که بواسطهٔ
نیت دامن دل خود را از هر چه جز دین است پاک کنی تا بی
زحمت عادت و آفت ریا و وحشت اغیار کمر عبودیت بربندی
و وفاء عهد توحید که در ازل بستهٔ بجای آری سنو یات

اگر عهد ازل را آشنایی ∴ از آن حضرت چرا گیری جدایی
بمعنی باز جان را آشنا کن ∴ سرای قرب دست بادشا کن

و کسی بود که سر زبان را بظاهر حروف بتسبیح و تهلیل عاریت دهد
و پندارد که قدم در صف ذاکران نهاد و در طریق عبادت
مستقیم گشت و این غلطی عظیم است مر اهل عبادت را که
زبان فرع است اگر نبود نقصانی در عزت دین در نیاید ذکر

اهل عادت

اهل عادت از سر زبان در نکذرد و تهلیل و تسبیح مترسمان جز بسبب ریا و سمعه نبود و آنکاه طمع دارد که در فضیلة با خداوندان اخلاص برابر بود ای برادر هرجه نه در دست اخلاص فریبی تا ابد در تاوان آنی وَمَآ اُمِرُوٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ط عادت را با اخلاص برنداریم و ما جز راه عادت و رسم ندانیم و از کوری و نابینایی خویش بنداریم که بجنین سرمایه عبادت توان کرد این همه نشان بی دولتی است و بندار و ادبار

مثنویات

اکر صد قرن میکردی جو کویی :: نمیدانم که خواهی یافت بویی
به بنداری ببردی روزکارت :: تو دین را کیستی با دین جه کارت
جه دولت بینی آن دانی کدا را :: که جانی بر فشاند بادشا را

سر دل باید تا ترا بعبادت تواند آوردن آنکاه عبادت کننده باشی اما جون بغفلت و عبادت آری هرجه کنی ناتمام بود نبود ذکری که بر زبان آری نه با سوز دل آن ذکر را بر درکاه شرع بردا نپذیرند که آن ذکر نیست اکر کسی کلمهٔ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ که شحنهٔ راه توحید است همجنان کوید که خرید و فروخت کند و با اهل غفلت سخن کوید این کلمه از وی بتوحید برندارند هرکه بقول

امر کرده نشدند مکر از بهر انکه بپرستند خدایرا
خالص کنندکان مر آن خدایرا دین هو هو

مجرد بي عهده وعقد باطن دعوي بندگي حق كند روا ست
او را در صف اعدا دين افكنند وبا ايمان در دركه اسفلش
زود گذارند سر اينست كه گفت   بيت
شرف زنار وتسبيحت يكي شد :: تو خواهي خواجه شو خواهي غلامي
اي مدعي عبادت واي انكه كلاه علم بر سر فضول خود نهاده
ودر جهان نمي گنجي نيكو بنگر كه در صف احبائي يا از زمرهٔ
اعدائي واي صاحب عادت كه كلاه پنداشت عباده بر سر نهاده
ودامن پاكي خود از خرمان در مي چيني كه تا الوده نگردد هشدار
تا لباس ادبار خود را در گور نبري خدمت كفشي كن تا زنار
عادت وكبر كي رسم از گردنت ببرد   رباعي
گر تا زاغ صفت بجيفه در بالائي :: كي چون شاهين تو در خور شاه ائي
چون صعوه اگر غزا باري كردي :: باري كردي كه دست شه را شائي
اما كسي كه نقطه دل او باعزت اين كلمه اشنا گشت هشت
بهشت بخاك قدم او ارزومند تر از ان بود كه تشنه باب زلال
بحق مسلماني بر تو كه اگر در عمر خود يكبار اين كلمه را از سر سوز
دل بگفته نگر تا انرا به هشت بهشت نفروشي كه زيادت از زد اگر
بفروشي زيان كرده باشي ونگر تا خداوند سراي را بر انفروشي

ن بيت است خراباتي شدم مستانه جايي بمجد ام حنائي از خرابي . تاويل اين ابيات بر دو وجه ايد والله اعلم يكي نظر بر عيوب نفس واعمال كه دنت
نجي مزخرف انجام لذات وشهوات نفس مجري رسيدام است كه حرا خوردن وپوشيدن ودر ما شكلان فرقي نمانده است ميان حلال وحرام وميان تسبيح وزنار
نياد . ني اوصاف انسانيت ودنيت بمستي تمام عشق در مستي كه سلطان عشق نزول فرمود قلم تكاليف از نهاد من بر گرفت
متعبد . كار نكند كه قلي : ابي از عاشق بر خاست فرمان انجا كم بود زيرا كه عقل ادمي است كه منزل امر خداي است چون افتاب عشق
[illegible] الحنا كن رمكر نه بكند ... كي طكن بادشاه در ده بيران نرفت : اخر معروف است از ديه بيران كرستاند خراج
از الصم [illegible] الجواب [illegible] ... نيست را الكعبه وانت [illegible] است : سايه را دوزخ و بهشت يكي است : ظالم و عادل و خوب و زشت كفر و دين ::
عقارا وضم [illegible] ذره وعد . [illegible] : تهي ... معدن المعاني . بم .

صنويات

مثنویات

چو جان با الله از جان کم نیاید ⁘ همه این جوی تو کان کم نیاید
یکی را خواه تا در ده نمانی ⁘ فلکرو باش تا در جه نمانی
چو تو هستی مرا دیگر همه هست ⁘ همه دستم دهد چون بود هیچ دست

نثر

اگر این کلمه را جز برای او گوئی باخلاص نگفته باشی خواه در بهشت باش خواه در دوزخ اگر برای بهشت گوئی خود پرست باشی و خدای پرستی از کسی درست آید که خود را برای حکم خواهد خدای
نه خدای را برای خویش رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ خدای عز و جل میفرماید درگاه ما نه دکان خرید و فروخت است و چون ببازار روی بدان نیت روی تا چیزی که نداری دست آری باز چون بدرگاه ما آئی برای آن آئی تا هر چه داری در بازی و مفلس وار باز گردی صاحب نظری گفته است

قطعه

نیست چون نیستی ره عاشق ⁘ تا که هستی بیاید از درگاه جز
در شهادت ببین کزین معنی ⁘ لا نخست آمد آنگه الّا الله

خواجه احمد خضرویه رحمة الله خداوند را بخواب دید گفت كُلُّ النَّاسِ يَطْلُبُونَ مِنِّي إِلَّا أَبَا يَزِيدَ فَإِنَّهُ يَطْلُبُنِي

یا آحمد همه مردمان میخواهند از ما مگر بایزید که او از ما ما را
میخواهد بعضی از مردمان را درین سخنست که گوید این
معنی در خواب دیدن روا نباشد ولیکن اینجا سخن بر احوال
صدیقان میرود نه حدیث من و تو خواب صدیقان
دیگرست و خوابی که من و تو بینیم دیگر که آن از عالم کون
و فساد در نگذرد و بار احوال صدیقان بدنیا و آخرت فرو نیاید
تا مرد در دنیاست این معنی روا نبود نه در خواب نه در
بیداری اما چون از اوصاف بشریت مجرد گشت از دنیا بیرون
رفت و با آخرت کار کرد هرچه بدو رسد اختلاف را دران
مجال نباشد و روا باشد که حق تعالی دوستی را در خواب آرد
و او را دران خواب از و بستاند از دنیا و آخرت بیرون برد
و این دولت که گفتیم بروی از هستی او کشف کرده اند بدین باید که ایمان
آری و بعقل رکیک خویش در حال مردان تصرف نکنی بزرگی

گفته است ### رباعی

انکس که بوصف نوع مذکور بود ،، وانکه بوفاء عهد مشهور بود ،
نزدیک خرد وجود پاکیزه او ،، در مرتبه از جهان ما دور بود ،

در روز عاشوراء چهار رکعت نماز بگزارد بنیت خشنودی

خصمان

خصمان در رکعت اوّل بعد از فاتحه یازده بار سوره اخلاص
کُنَد نخوانَد و در دوم رکعت بعد فاتحه سوره قل یا ایّها الکافرون
سه بار و اخلاص یازده بار و در رکعت سیوم بعد فاتحه الهیکم
التکاثر یکبار و اخلاص یازده بار و در چهارم رکعت آیة الکرسی
سه بار و اخلاص بیست پنج بار هر که این نماز بگزارد خدای تعالی
خانه او را از اهوال گور و خصمان او را خشنود گرداند فضل
این نماز سخت بسیارست مختصر کرده شده و این نماز منقولست
از حضرت رسالت صلّی الله علیه وسلّم که در سالی شش روز بگزارند
روز عاشور و روز ترویه و عرفه و عید الضّحی و پانزدهم
ماه شعبان و آخر جمعه ماه رمضان منقولست هر که هر بامداد
سه بار بگوید سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ۝ حق تعالی جمله مقصود
آخرت او را محصّل گرداند و شیطان در آن روز بروی دست
نیابد عاقبت بخیر باد والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مکتوب هفتاد چهارم در تفسیر دنیا برادر اعزّ شمس
الدّین بداند که پیغامبر علیه السّلام فرموده است دنیا و هرچه
در دنیاست ملعونست مگر آنچه از وی برای خدای است

بدر
سه بار

ترویه
عرفه
هشتم ذی الحجه

خواجه [illegible] گفت رحمة الله علیه که عاقلان این جهان هشت نام کرده اند
یکی حیرت آباد دوم محنت آباد سیوم شهوت آباد و چهارم طاعت آباد
پنجم غفلت آباد ششم راحت آباد هفتم فتنه آباد هشتم [illegible] آباد اما
حیرت آباد کاملان است و محنت آباد مومنانست شهوت آباد [illegible]
و طاعت آباد عابدانست و غفلت آباد جاهلانست و راحت آباد [illegible]
و فتنه آباد [illegible] و راحت آباد زاهدانست [illegible]
[illegible]
[illegible]

دنیا عبارت بنج حیزست نقود
عروض همالیک حراکب مواشی
این همه بجز جاب است

بس بدانک هرجه در دنیا است بر سه قسمت است یکی آن است
که بصورت و معنی دنیا است ملعونست هرکز آن برای خدای
را نتواند بود و آن جمله معاصی است که بنیت و قصد برای
هوای شود و تنعم در مباحات ازین جمله است که آن
محض دنیاست و تخم غفلت و مایهٔ همه معصیتهاست و قسم
دوم آنست که بصورت و معنی خدایراست ولیکن بنیت
و قصد برای دنیا شود و آن سه است فکر و ذکر و مخالفت شهوات
که هر سه سبب آخرت و خدای را بود اکرجه در دنیاست امّا
اکر غرض از آن فکر طلب علمست تا بدان قبول و جاه حاصل شود
و غرض از آن ذکر آنست تا مردمان در وی بنظر پارسائی بینند
و غرض از مخالفت شهوات دنیا آنست تا در وی بنظر زهد
نکرند این مذمومست و ملعون است اکرجه بصورت جنان نماید
که خدای تعالی راست و قسم سیوم انک بصورت برای دنیا
است ولیکن بقصد و نیّت خدای را بود و آن دنیا نباشد
جون طعام خوردن بقصد عبادت و نکاح کردن بنیّت انک
فرزندی بود تا لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ بکوید و انک
اندک مالی طلب کند جون قصد بران فراغت طاعت بود

وجه نیازی

و بی نیازی از خلق و فتوی شریعت هر که مالی طلب کند
برای لاف و تفاخر خدای را بیند با خود بخشم و اگر برای
آن کند تا از خلق بی نیاز گردد روز قیامت می آید و روی او
چون ماه شب چهاردهم بود حاصل الامر دنیا آنست که حظ
نفس است در حال و آخرت را بدان هیچ حاجت نیست و هر چه
آخرت را بدان حاجت باشد چون برای آخرت است از دنیا نبود
همچنانکه علف ستور در راه حج هم از جملهٔ توشهٔ حج است پس
اکنون بدانکه دنیا بر سه درجه است مقدار ضرورت در طعام
و جامه و مسکن و زیادت از آن مقدار حاجت است و ماوراء
آن مقدار زینت و تجمل است و آن نهایت ندارد و هر که بر
ضرورت اختصار کرد رست و جست و هر که در تجمل افتاد
در هاویه افتاد که آن آخر ندارد

مثنوی

ترا با مال دنیا دین نیاید : چنانکت آن نیاید این نیاید

و هر که بر حاجت اختصار کند از خطر خالی نبود که بتنعم
نزدیک است بدین سبب بوده است که ارباب دین بر قدر ضرورت
اختصار کرده اند و امام و مقتدای دین خواجه اویس قرنی
رحمة الله که جهان تنگ فرا گرفته بود کار دنیا را تا بنداشتند

دنیا
مال
فوق

که دو چیز است حب الشرف و المال بخل فرع دوستی
مال حسد و عداوت و امثال این فرع بخل است و شرک
است و باز ریا فرع دوستی جاه است و پندار فرع ریا و
کفر فرع پندار و اصل دوستی مال از انسانیت است و دوستی جاه از بشریت
و اساس انسانیت خاک است و اصل بشریت آتش از آب شیخ احمد غزالی

در قوت القلوب آورده [illegible] در [illegible]
[illegible] بعادت [illegible] و [illegible] بهمان [illegible]
و در [illegible] بهمان مقدار که برای نماز [illegible]
و در حج [illegible] علیه [illegible] نبود

قال النبی صلی الله علیه و سلم [illegible] الله [illegible]
آدم [illegible] منه [illegible] عورته [illegible]
و بیت [illegible] الطین [illegible] رسول الله
فقال الملح [illegible] زاهدی

[illegible] في حاشية العهد [illegible]

این حجت که متصل است الی القرطین
چنانکه اقتصار بضرورت دارد بفضول
هم دارد ۱۲

[illegible]

که وی دیوانه است یکسال و دو سال بودی که او را اندر یکی
وقت بانگ نماز بامداد بیرون شدی و پس از نماز خفتن
باز آمدی و طعام وی خستهٔ خرما بودی که از راه برچیدی
و جامهٔ وی پارهایی بودی که از خاکدانها برچیدی و بشستی
هر کجا که رفتی کودکان سنگ در وی می انداختندی که دیوانه
است

رباعی

آنها که بر آسمان هفتم ماهند ، بر تختهٔ شطرنج ملامت شاهند
وآنها که ز سر آن سخن آگاهند ، دیوانهٔ خلق اند و خود راهند

پس کسانی که آفت دنیا بشناخته اند روش و طریقت ایشان
چنین بوده است ورای انبیا و اولیا ایشانت اگر بدین درجه
نرسی باری کمتر از آن نبود که بر قدر حاجت اختصار کنی
و یکبارگی رای تنعم پیش نگیری تا در خطر عظیم نیفتی
بزاری از خداوند بخواه و این بگوی

مثنوی

خدایا رحمتت دریای عامست ، از آنجا قطرهٔ ما را تمامست
اگر آلایش خلق گنه کار ، بدان دریا فرو شویی بیکبارهٔ
نگردد تیره آن دریا زمانی ، ولی روشن شود کار جهانی

بزرگان گفته اند کمترین درجه که در کوی صدیقان کسی را

برادرنو

عریش
بالصحن حرمگاه

بلا بلا بند اینست که آنحضرت را دیوان باطن او کرده اند و کوتاهی
دفتر
امید بر دل او رقم زنند تا همواره دلش از دنیا بیکار میشود
و با حضرت ما زنده آشنا میگردد در خبرست مصطفی عم عریشی ساخته
بود از پوست نی زیرا که چون باران آمدی او را هیچ جایگهی
نبودی که بدان پناه کردی صدیق اکبر گفت یا رسول الله علیه
السلام دستوری هست تا از بهر تو از گل خانگکی بکنیم گفت
خانهٔ خورد
دَعْنِي يَا ابْنَ أَبِي قُحَافَةَ عَرِيْشِي كَعَرِيْشِ عِيْسَى الْأَمْرُ
أَهْوَنُ مِمَّا تَظُنُّوْنَ یا ابا بکر ما را بدین حدیث مرنجان که
عیسی در عالم آمد و رفت آنجا که رفت او را بیش ازین نبود
کرامت اگر عیسی که نقیب امت منست در دنیا بناه کاه نکند منی
که سید هر دو کونم اولیتر که نکنم کارها از آن سبکتر است که شما
میدانید و همه شادی ما ازین غم و اندوه است مثنویات
جهان خاک بر فرق کسی باد :: که آنکس نیست در اندوه تو شاد
چو غم از تست کوه شادمانی است :: اگر مرگست از تو زندگانی است
و در خبرست که مصطفی صلی الله علیه وسلم بخانه اندر آمد و گفت
هَلْ عِنْدَكُنَّ مِنْ غَذَاءٍ و هیچ چیز هست تا نهاری کنم گفتند
خواجهٔ خانه توئی اگر چیزی آورده بخواه رسول علیه السلام

تبسّم کرد وکفت مَرْحَبًا بشعارِ الصَّالِحِین تا باد
خانهٔ محمّد جنین باد سبحان الله عجب کاریست معراج
هرجه دولت وسعادت بود بر تاج عصمت او نثار کردند
ودرخانهٔ دان او یکی لقمهٔ طعام نه   مثنوی

همه جانهاء صدیقان براو خونست ۰۰ که میداند که سرکار او جونست

وقتی جند روز شده بود تا جیزی تناول نکرده بود در مسجد
رفت وبنشست صدیق اکبر آن مرد با ادب که صدو بیست
جهار پیغامبر آمدند علیهما السّلام ورفتند هیجکس را دریکا
جون صدیق نبود در مسجد در آمد وبرانوی ادب بنشست
وعمر خطاب رضی الله عنه نیز در آمد وبنشست جون مصطفی
را معلوم شد که ایشان نیز از خانه همبران علت بیرون آمده اند
کفت قُوْمُوْا بِنَا برخیزید تا خانهٔ آن مرد رویم در خانهٔ
ابو الهیثم انصاری آمدند کفت یا ابو الهیثم دانی بجه کار
آمده ایم کفت بکوی یا رسول الله کفت مرا کفته بودی که
از برای تو خوشهٔ خرما بنهاده ام بیا تا آن خوشهٔ خرما تناول
کنیم ابو الهیثم شاد شد ودر پای مبارک غلطید ودرحال
آن خوشهٔ خرما بیاورد جون خرما بخوردند وآب خوردند

دوبش ابن طایفه اینه
ذنب عجلت ابن عقوبه
وفاقه برایشان
روشی استه

ان ازند کوبند هذه عقوبت
را رانده اند جون فقری
الصالحین بسرانی
علیه وسلم

حصرت

حضرت رسالت علیه السلام گفت یا ابابکر و عمر این چه خوردید
شما را خوش آمد گفتند بلی یا رسول الله گفت والذی
نفسی بیده الله سایلکما عما اکلتما وشربتما
بدان عزیزی که جان منی در قبضهٔ قدرت اوست که در محشر
قیامت گذر نکنید تا جواب این که خوردید باز ندهید و وقت
ضرورت اینچنین تیغی بر فرق صدیق و فاروق زدند
اینچنین اینست که گفت

مثنویات

عزیزانیکه مرد کار بودند ؛؛ ز نفس خویش چون بیزار بودند
نه نان دادند نفس مشتهی را ؛؛ نه برخوردند یک نان فربهی را

ای برادر هر چیزی که تالب کور بینی نخواهد بود خواه باش خواه مباش و خانه که بمرگ خراب خواهد شد خواه در آن خانه مال باش خواه مار تا توانی در طلب رضاء حق دست و پای می زن و در غم آخرت می سوز تا چون بمیری زبان زده نشوی و در غمانی

مثنویات

خداوندا منم بیچاره مانده ؛؛ درین فکرت دلی صد پاره مانده
زما ببریده هم بیگانه هم خویش ؛؛ چو طفلان ما و راهی سخت در پیش
همه بیچاره ایم و مانده بر جای ؛؛ برین بیچارگی ما را ببخشای

خواجه سفیان ثوری سلطان متقیان قدوهٔ اهل شریعت بود
است در عصر خویش او چنان بوده است که ولید مدینی گوید
که من مصطفی علیه السّلام را بخواب دیدم گفتم یا نبی
الله ما دین خدای و سنّت تو از که گیریم و از که آموزیم
فرمود عَلَیْکُمْ بِسُفْیَانَ الثَّوْرِیِّ فَاِنَّہٗ عَلَی
الْجَادَّةِ دست در فتراک سفیان ثوری زنید تا شما را
او برضاء خدای رساند ابن سفیان میگوید رحمة الله که اگر
کسی طاعت اهل آسمان و زمین بجاء آورد و دنیا را دوست
دارد او را در آفتاب قیامت بر برجی از هیبت فرستند و منادیان
با وی بر آن برج روند و آواز دهند که یَا اَهْلَ الْقِیَامَةِ هٰذَا
رَجُلٌ اَحَبَّ مَا اَبْغَضَ اللّٰہُ ای اهل قیامت این آن مردست
که چیزی که خدای آنرا برانده بود این مرد آنرا بدوستی گرفته
بود ای برادر خون صدّیقان در غم آخرت آب میشود
و مشتی گرفتار شهوت را خبر نه سوخته گفته است

رباعی

جان همه عاقلان عالم ریش شد ∴ زان یک منزل که جمله را در پیش است
از تیغ اجل بریده در طشت فنا ∴ زین غم سر صد هزار زیرکیش است

در حب الدّنیا اختلاف است بعضی میگویند که حب طلب را گویند
و بعضی می گویند جمع را گویند و بعضی می گویند که حبس را گویند
اما نزدیک محقق عارف منتهی که حب جمع و کثرت را گویند زیرا که
اگر طلب برای سدّ جوع و ستر عورت می کنند که محتاج است و زیاده
بران تصرّف نمی کنند انرا حب نخوانند

[illegible]

الزهادها

اکر نمازها فوت شده باشد وعدد آن نداند که چند است
نقل است که روز جمعه هر وقت که خواهد چهار رکعت نماز
بکزارد بیک سلام ونیت لله چنین بخواند در هر رکعتی فاتحه
یکبار وآیة الکرسی یکبار وانا اعطینا پانزده بار ابو بکر صدیق
کفت که از سید عالم علیه السلام شنیده ام که دویست ساله نماز
کذشته او کفارت شود وعمر خطاب کفت که از سید عالم
شنیده ام چهارصد ساله نماز کذشته کفارت شود وعثمان
عفان رضی الله عنه کفت که از سید عالم شنیده ام ششصد ساله نماز
کذشته او کفارت شود واین اختلاف وعده بر حسب اختلاف
وحی است وعلی ابن طالب کفت رضوان الله علیهم که از سید عالم
علیه السلام شنیده ام که هفتصد ساله نماز کذشته او کفارت شود
یاران پرسیدند یا رسول الله عمر ما وعمر مردمان دیکر هفتاد
ویا هشتاد ویا صد سال خواهد بود چندین وصف را معنی
چیست فرمود نماز مادر وپدر واقربا وفرزندان او کفارت
شود وعقب نماز این دعا بخواند وصد بار درود بر سید
عالم فرستد دعا اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
اَللّٰهُمَّ يَا سَابِقَ الْفَوْتِ وَيَا سَامِعَ الصَّوْتِ وَيَا مُحْيِيَ

رضی الله عنه

نیت نماز کفارت اینست نَوَيْتُ اَنْ اُصَلِّيَ لِلّٰهِ تَعَالٰى
اَرْبَعَ رَكَعَاتٍ صَلٰوةَ النَّفْلِ تَكْفِيْرًا لِلْقَضَاءِ الصَّلٰوةِ
الَّتِيْ فَاتَتْ مِنِّيْ فِيْ جَمِيْعِ عُمْرِيْ مُتَوَجِّهًا اِلٰى جِهَةِ
الْكَعْبَةِ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

الْعِظَامِ بَعْدَ الْمَوْتِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَاجْعَلْ لِي فَرَجًا وَمَخْرَجًا مِمَّا أَنَا فِيهِ إِنَّكَ تَعْلَمُ
وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ
يَا رَاحِمَ الْحَطَايَا وَيَا غَافِرَ الْخَطَايَا يَا سُبُّوحُ قُدُّوسُ
رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ يَا سَاتِرَ الْعُيُوبِ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ ۝ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مکتوب هفتاد و پنجم در ترک دنیا برادر شمس الدین
اکرمه الله بکرامة الزاهدین بداند که عبادت مستقیم
نگردد تا بترک دنیا نگوید زیرا که چون ظاهر تو بطلب دنیا
مشغول بود و باطن تو بارادت آن عبادت چگونه توانی کرد
که دل یکی بیش نیست چون بچیزی مشغول شد بچیزی دیگر
مشغول نتواند شد مثل دنیا و آخرت همچو شرق و غربست بقدر
آنکه بیکی نزدیک شوی از دیگری دور شوی از ابو الدردا
رضی الله عنه روایت کرده اند که گفت خواستم که جمع کنم میان
دنیا و آخرت و میان عبادت و تجارت هرگز جمع نشدند روی
بآخرت آوردم و ترک دنیا کردم و روی بعبادت آوردم و

افتی

ترک تجارة

ترک نعمت کردم. از عمر رضی الله عنه مروی است که گفت
اگر دنیا و آخرت کسی را جمع شدی مرا شدی بسبب قوتی
که حق سبحانه تعالی مرا داده است و قیمت عمل بترک
دنیا پدید شود چنانک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
فرموده است دو رکعت نماز از مرد عالم تارک بهتر است
و دوست تر است نزدیک خداوند از عبادت جملهٔ عابدان
تا قیام قیامت پس چون عبادت بترک دنیا اینچنین مرتبه
می یابد واجب بود مر طالب عبادت را که ترک گیرد اما
معنی زهد در دنیا باید شناخت که چیست بدانک زهدی
که نزدیک علما ما دو نوع است زهدی است که مقدور بنده
است و زهدی است که مقدور بنده نیست اما زهدی که
مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد
از دنیا دور کردن چیزی که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا
در باطن اما زهدی که آن غیر مقدور ست که دنیا بر دل
زاهد بکلی سرد گردد ولیکن چون بنده زهد مقدور بجا
آرد یعنی آنچ نیست طلب نکند و آنچ دارد دور کند و از
دل خواست او بیرون کند زهد غیر مقدور نیز بنده را

حاصل کرد بفضل الله و کرمه یعنی دلش بر دنیا سرد
کرد و اینست زهد حقیقی نزدیک بعضی بزرگان و صعب
ترین کار درین باب برون کردن خواست دنیاست از دل
بسیار تارک بینی در ظاهر که محب باشد دنیا را در باطن
پس مهم آنست که خواست دنیا از دل بیرون رود کار اینست
و گفته اند چون بنده بدان دو چیز مواظبت کند آنچ
ندارد نطلبد و آنچ دارد دور کند خدای تعالی اورا
توفیق دهد که خواست دنیا از دل نیز دور کند اگر کسی دست
خویش از ملک همه کون خالی کند چو اورا مقام زهد درست
نیست تا دل را از طلب آن خالی نکند از بهر آنک طلب
رغبت است و زهد ضد رغبت وَالضِّدَّانِ لَاَ
يَجْتَمِعَانِ و دیگر آنک امام اندر زهد انبیا اند و ملک
دنیا همه سلیمان پیغامبر را بود عم و بی شبهه سلیمان
علیه السلام زاهد بود درست شد که خالی کردن دل از
طلب دنیا با وجود مُلک و مِلک بهتر از خالی کردن دست
با وجود طلب در دل و اگر گویی چیست حکم زهد در دنیا
فرضست یا نفل بدانک زهد در حلال باشد و در حرام در حرام

[illegible]

و مال بمنزله مارست و انبیا و اولیا معزم مانند که افسون آن مار می دانند و زهر او ایشانرا
کار نکند و لیکن آنست که هر صبی را زیان دارد که چیزی که هر معزم را زیان ندارد و معزم را
چون فرزندی بود و ماری یابد و می داند که اگر بگیرد او را زیان ندارد اما آن کودک بدو اقتدا
کند در گرفتن مار پس هلاک شود پس اینجا معزم چه کند ضرورة از مار بگریزد و بگوید که گرفتن خویش
بنماید و در نظر او صورت مار را زشت گرداند و ویرا تعویذ دهد که درو زهر ست هم

فرشتهٔ و در حلال نقل و این حرام نزدیک کسانیکه طاعت
استقامت یافته اند بمنزلهٔ مردارست که نخورند مگر
بوقت ضرورت بمقدار سد رمق وقت و اما زهد در حلال
یعنی دفع ضرورت
مراد آنرا باشد که نزدیک ایشان حلال بمنزله مردارست و این
قوة نخورند ازو مگر مقداری که ازان چاره نیست و اگر این طاقت
نداری و این قوة ترا نیست و البته طلب خواهی کرد باید که نیت
تو در طلب آن باشد که بدان واسطه تقویت بر عبادت حاصل
شود و بندگی راست کنم نه آنکه شهوت و لذت و تنعم و راحت
که چون بدین نیت که گفته شد دنیا بگیری این از تو خیر
باشد مَا يُسْتَعَانُ بِالْعِبَادَةِ فَهُوَ عِبَادَةٌ این قضیه
ممهد راست و در زهد تو قادح نبود و ترا از زهد بیرون
نیارد و بزرگان گفته اند زهد بنیاد همه خیرهاست
و اصل است همه احوال پسندیده را و مقامات محموده را و اول
مقام مرید آنست که هر که اصل را استوار کرده باشد دیگر مقامات
اصل ترک دنیا
بروی درست تواند کرد و هر که استوار نکرده باشد بناء
دیگر کارها بروی درست نتواند کرد زیرا که اَلْبِنَآءُ عَلَی
اَلْفَاسِدِ فَاسِدٌ گفته اند و گروهی از بزرگان فرموده اند

وحرام نزدیک ایشان بمنزلهٔ آتش است که
آن هیچ حالی بخاطر ایشان نگذرد و انبیا
رد شدند دنیا بر در زر و الرکنی که با یکدیگر
کرد دنیا با چندین لذتها که دارد نزد ایشان
شهوتهایی که دارد حرام همچو آتش باید
همچون مردار جواب بر آنکه درین باب ضرورة
تا نگوئی تر فهم کنی بر آنکه این نیکی حاصل کرد
بجملگی شرایط از بادام و شکر و بسته و
و خوشبوئی و غیر آن بسازد چنین باید زهد
تجبیه کند و حرجی از آن به بیند و یکی دیگر
بی صاحب حلوا حلوا را پیش آن هر دو کسی نهد
که بر تجبیه کردن زهر مطلع است قطعا دریه
زهد کند تا اصلا در خاطر او نگذرد و بهیچ
از آن نخورد و این حلوا نزدیک او بمنزلهٔ ادا
بلکه صعب تر از آن بسبب آفتی که بر آن خطر
و هیچ بظاهر او و زینت او مغرور نشود
مسکینی جاهل که بر زهر مطلع نیست و بظاهر
شود و برغبت میخورد دنیا باشد که آن شیر
با طعمی کند که اینچنین حلوا هیچ احتراز نکند
اینست مثل حرام دنیا با اهل بصیرت و جاهلان
را منهاج منهاج العابدین

که هر که نام زاهد اندر دنیا یافت هزار نام ستوده یافت ،
و هر که نام راغب اندر دنیا یافت هزار نام ناپسندیده یافت
ازینجاست که امام نصرابادی علیه الرحمة گفته است زاهد
در دنیا غریب است و عارف در آخرت غریب و از خواجه امام احمد
حنبل رحمة الله روایت کرده اند که گفت زهد بر سه وجه است
یکی ترک حرام و این زهد عوام است و دیگر ترک فضول حلال
و این زهد خواص است و سیوم ترک چیزی که از حق بنده را
مشغول کند و این زهد عارفانست ازین تقسیم ابیات شاعران
و کلمات مشایخ در مدح و ذم زهد و زاهدان نیکو فهم شود
و غلط نیفتد خواجه فضیل بن عیاض رحمة الله گفته است
که حق تعالی همه شرها را در یکخانه نهاد و کلید آن حب دنیاست
و همه خیرها در یکخانه نهاد و کلید آن ترک دنیاست هان هان
ای برادر تا گرد جسم پر حسد و نهاد بی بنیاد خود طواف
نکنی که کرم پیله چون بر گرد خود طواف کردن ساخت در حبس
نفس خود محبوس ماند و جان درمیان نهاد یکی از خانه سیاه
نفس بیرون آی و طواف گرد کعبه رجا و خوف کن و در حرم
زهد و ترک جای گیر تا فردا چون در صحرا قیامت با نور معرفت

ازدراکر

بلدابی

بديد ايني دوزخ را با تو طاقت نبود نعره و فرياد اينست
كه گويد جُزْ يا مُؤْمِنُ فَاِنَّ نُوْرَكَ اَطْفَاءَ لَهَبِيْ بگذر
اي مومن بسلامت كه بيم آنست كه نور ايمانت دمار از نهاد ما بر
آرد و ذرۀ سوز و گدازش در ما نگذارد در معصيت خويش چه
نظر كني و آب و خاك چه بيني آن به بين كه او را باشت اگر خواهي
الله تعا
كه معصيت نكني نتواني زيرا كه تويي كه معصيت كني و اوست
كه بيامرزد و هر كسي آن كند كه صفت اوست بس گويي كه ميگويد
بندهٔ من اگر حرفت تو معصيت است صفت من مغفرت است
تو حرفت خود را رها نمي كني من صفت خود را كي رها كنم نَبِّئْ
عِبَادِيْ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ اينست اگر عاصيْ
آنِ مني اگر مطيعي من آنِ توام و آنكه بوقت گناه جاهلت
خواند داني چيست تا عفوت كند چنانكه آدم را عم گفت
اِنَّهُ كَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا و آنكه در وقت شهادت عالمت
خواند داني چيست تا قبولت كند لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلَآئِكَةُ
وَاُولُوا الْعِلْمِ و آنكه بوقت طاعت و عبادت ضعيف خواند
وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيْفًا داني چيست تا تقصيرت عفو كند
عاقبت بخير باده بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ
يعني گواهي داد خداي تعالي براستي كه شانا اينست كه
نيست هيچ معبودي باطل موجود مگر آن خداي كه
برحق است و گواهي دادند فرشتگان و خداوندان علم

مکتوب هفتاد ششم در سعادت و شقاوت برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که سعادت و شقاوت دو خزانه است مر خداوند را که کلید یکی طاعت است و کلید دوم معصیت است آنرا که ازل آن است اَلسَّعِیْدُ مَنْ سَعِدَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آورده اند طاعت که کلید سعادت است بدست وی دادند و آنرا که از ازل آن است اَلشَّقِیُّ مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آورده اند معصیت که کلید شقاوت است بدست وی نهادند امروز هر کسی در دست خویش نظر کند که کدام کلید در دست دارد همانست بحکم جریان سنت الهی اینجا میگویند که سعید و شقی امروز پیدا است ولی در دیدهٔ علماءِ آخرت نه علماء دنیا اشارت برین کرده است که گفت

مثنوی

ما دیبا دانیم و برد رازی دانیم ؛؛ ما عشق حقیقی از مجازی دانیم

همه عز و دولت بنده را در طاعت است و همه ذل و خسارت در معصیت همه قرب و کرامت در طاعت و همه عقوبت و درکات در معصیت هر کرا افکندند در راه معصیت افکندند و هر کرا برداشتند در راه طاعت برداشتند معتکف صومعه قدس را

کہ هفصد هزار سال کطبید تسبیح وتقدیس در دست داشت بترک
سجده افکند جنانکه هرکز بر نخاست وسک اصحاب کهف
را که بنجاست وخباثت صفت داشت جند کامی که بموافقت
صدیقان زد بر داشتند جنانکه هرکز نیفتاد این جیست ذَلِكَ

تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

مثنوی

قومی بفلک رسید قومی بمغاک ؛ فریاد ز تهدید تو با مستی خاک

سبحان الله این عجبتر جه بود که علم همه علما نکوسار شد هیچکس
را بر سر این مسئله وقوف نه عقل همه عقلا کم کشت کسی را بدین
حدیث راه نه رحمت بر جانش که کفت

قصیده

عنقم که در دو کون مکانم بدید نیست ؛ عنقا، مغربم که نشانم بدید نیست
زابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ؛ منکر بدین که تیر و کمانم بدید نیست
جون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ؛ واز غایت ظهور عیانم بدید نیست
کویم بهر زبان وبهر کوش بشنوم ؛ واین طرفه تر که کوش وزبانم بدید نیست
جون هر جه هست در همه عالم همین منم ؛ مانند در دو عالم انانم بدید نیست

عجب کاری ومشکل سری آدم را کفتند کندم مخور و حکم کرده است
که خورد و شیطانرا کفتند که آدم را سجده کن و حکم کرده است که
نکند جرا آن شرق را در غرب انداختند وغرب را در شرق افکندند

مسئله قضا وقدر همه حیرت است نظر کردن دران همانست حیرت بدین آمدن همان جمله علمها
درین مسئله بجهل بدل میشود وآن آنست که یکی که بطاعت مخصوص شد بجه شد ویکی که بمعصیت
مخصوص شد بجه شد یکی که مومن شد بجه شد ویکی که کافر شد بجه شد یکی را خوانند اکر جی آید
بر سر جی زنند که برای جه نیامدی واکر نمی آید می زنند که برای جه ماندی اکر جیزی بخواهی
کویند خواست خواست ماست اکر کناهی کنند کویند که خداوندا تو خواستی نه خواست خواست نست
وآن [illegible] که معصیت اکر جه خواست او کرد پس عذاب جراست واکر کسی طاعت آورد
خواست او
نیست بروی جه نظر درین همه اکر میکنند همه سرکردانی وحیرانی بیشی
انتها نیاد میشود زیرا که کار علم همین جون وجراست که آن جون است
جرا هر دو نه بی علم درین معدن [illegible]

لاجرم درین هر دو فضل وعدل
لطف وقهر هم نیکو بد قضا وقدر
هم نیکو بد

شنیدند

هر کجا رسیدند و رفتند همین شنیدند که ما را از طلب چاره نیست لیکن خود یافتن روی نیست ای برادر یک سر از عالم الوهیت بیش آشکارا نکرده بودند آنانکه مقدمان راه و ساکنان درگاه بودند گفتند لَا عِلْمَ لَنَا آب و خاک چه گوید همه اقلام منکر گشتند و همه افهام متحیر ماند و همه اوهام منقطع گشت سر او بیش نداند اِنِّي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ گفتند ای محمد نبوت تو نبوت پاک و عهد تو عهد پاک و حشمت تو حشمت عظیم و خطاب تو خطاب کریم ولیکن ما همان خداوندیم که هر چه خواهیم کنیم دیرست که ما بر زبانها مهر نهادیم و گفتیم لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ حضرت جلال او از ایمان و طاعت منزه و درگاه پاک او از کفر و معصیت هم مقدس همه یکرنگ دارد خواجه سنایی گفت رحمه الله مثنویات

بی نیازیش را چه کفر و چه دین ؛؛ بی زبانیش را چه شک چه یقین
گرگی یوسفی نشخورد و بزرگ ؛؛ گر گنه او یکی است یوسف و گرگ

علم را قاعده طاعت کردند و جهل را اساس معصیت نهادند ایمان و طاعت فرزندان علم اند کفر و معصیت فرزندان جهل چنانکه هرگز از علم کفر و معصیت نیاید از جهل ایمان

[illegible]

وطاعت

وطاعت نباید ومقصود آنک طاعت کلید سعادت است
ومعصیت کلید شقاوت هر طاعت که هست اگرچه خوردست
نباید گذاشت وهر معصیت که هست اگرچه خوردست نباید
کرد بزرگان گفته اند سه چیز در سه چیز پنهانست یکی رضا
در طاعت پنهانست دوم سخط عذاب در معصیت پنهانست
وسیوم ولایت در میان مومنان پنهانست پس هیچ طاعت
نباید گذاشت زیرا که شاید رضا همانجا بود وهیچ معصیت
نباید کرد اگرچه خوردست زیرا که شاید که سخط همانجا بود
وهر مومن را که بینی به از خود تصور باید کرد وگمان بری
که از دوستانست شاید که ولایت همانجا بود جهد بندگی
اینست اما لباسی که از برای کسی دوخته اند نزع آن از
وجود ممکن نیست لَا تَبْدِیلَ لِکَلِمَاتِ اللّٰهِ قومی شب
وروز در مجاهده وریاضت گذاشته وقوت خود را بیخودی
وباقلایی باز آورده اَلطَّلَبُ رَدٌّ وَالطَّرِیقُ سَدٌّ بگوش
ایشان فرو لوبیایی خوانده وقومی دیگر در بتکده مشغول گشته ومعتکف
شده ولات وعزی را معبود ساخته ومسجود خود گردانیده
وندا از حضرت عزت پیاپی شده اِنَّا لَکُمْ شِئْتُمْ اَمْ اَبَیْتُمْ

وَاَنْتُمْ لِي شِئْتُمْ اَمْ اَبَيْتُمْ شما مرا ایید و من شمارا ام
خواهید بانه ای برادر اگر معصیت است وطاعت نیست عفو
و مغفرت او در پیش است جون فرشتگان گفتند اَتَجْعَلُ
فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا حق جل جلاله نگفت که ایشان فساد
نکنند فرمود اِنِّي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ اگر نااهلند
اهل کردانیم اگر دور اند نزدیک کردانیم اگر ذلیل اند عزیز
کردانیم اگر شمارا بر جفاء ایشان نظرست مارا بر دلهاء ایشان
نظرست اگر شما دست بعافیت خود زده اید ایشان دست
بر رحمت ما زده اند جه خطر عصمت شمارا اگر قبول ما نبود
وجه ضرر معصیت ایشانرا جون عفو ما بود من آن دانم
که شما ندانید ایشان برداشتهٔ لطف ازل اند و نواختهٔ لطف
ابد نقصانی که وقتی بود ازل را و ابد را مزاحمت نکند معصیت
دانی جیست خالی است که بر جمال تو کشیده نا دیدهٔ حاسد بران
افکنده بر جمال تو تا بدانی که ما نواختگان لطف اوئیم و بر
کشیدگان کرم اوئیم ما مخلوقی بی نظیر و او خالق بی مثل
و بی نظیر مارا مثل روا و اورا نه مثل روا از روی قدرت اما از
روی غیرت و محبت روا نه در قدرت جون ما هرکز صد

[illegible]

هزار

هنر در همه جهان را آفریدن روا اما از روی محبت و غیرت
چون ما هر که را آفریدن روا نه خردی بود پسری داشت آن پسر
را دوست داشتی گفتند این پسر را چند دوست داری گفت
از دوستی که او را دارم نخواهم که مرا فرزندان دیگر آیند که نباید
که در محبت با وی شریک کرد آید والسلام بِسْمِ اللّٰهِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب هفتاد هفتم در سر قدر

برادر شمس الدین بداند که ارباب صدق از تهدید لِيَسْأَلَ
خداوندان ترسانیدن
الصَّادِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ترسان و اصحاب طاعت
ای سوال کنند صادقان را از صدق ایشان
از تیر وَالْمُخْلِصُوْنَ عَلٰی خَطَرٍ عَظِيْمٍ لرزان عباد
مخلصان برخطری بزرگ اند
و زهاد عارف عالم از هیبت تیغ بی نیازی اِنَّ اللّٰهَ الْغَنِیُّ
بدرستی که خدای تعالی هر آینه بی نیاز است
عَنِ الْعَالَمِيْنَ سرگردان بیت
از عالمیان

ای کار از آن فتاده مشکل؛ معشوق غنی و ما گدائیم؛

و من و تو که هیزم هاویه و سقریم و با نمرود و فرعون
نام دوزخ نام دوزخ
در یک سلسله افتاده بخواب غفلت خوش خفته گفته ایشانست
زنجیر
که آنچ غفلت با دلها کند دوزخ با کافران نکند ای برادر اینجا
چه جای قرار و آرام است صورتی از آب و خاک ساخته و پیش
تقدیر در میدان ابتلا انداخته اگر بر خورد مستاست و اگر
آزمایش

قضا و قدر هر دو حکم باری تعالی است
اما قضا حکم اجمالی است و قدر حکم تفصیلی
[illegible] و قدر عبارت است از ترتیب
[illegible]

گرسنه باشد نواله است واگر خفته است حرارت و اگر بیدار
است متحیر است عجز قرین او شده وضعف صفت لازمهٔ
او گشته اگر کرد معرفت گردد گویند وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ
قَدْرِهِ ، واگر بعبادت مشغول شود گویند وَمَا اُمِرُوا
اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ ، واگر از هر دو کرانه گیرد
گویند وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنَ ، واگر
غافل بنشیند گویند اِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ واگر
شفیع طلبد گویند لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ
الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ، واگر بخود و یا بغیری نظری
کند گویند لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ واگر
بخواهد در درون خود سودایی کند گویند وَاِنَّ عَلَيْكُمْ
فکر و اندیشه کنند
لَحَافِظِيْنَ ، واگر خواهد که درون بازاری سازد گویند يَعْلَمُ
هر آنچه نگاه میدارید
السِّرَّ وَاَخْفٰى واگر گوشه جای کند گویند اَيْنَ الْمَفَرُّ
پوشیده و پنهان
کجاست جای گریز
واگر گریز طلبد گویند وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ واگر فارغ بنشیند
بسوی او بازگشت است
گویند وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا واگر جهد
کند گویند يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ واگر نومید شود
گویند لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ واگر ایمن گردد گویند اَفَاَمِنُوْا

ای نشناختند ایشان خدا
سزاوار شناختن آن حدی

ای و فرموده نشده اند مگر آنکه [illegible]
خدای را در حال الخلاص [illegible]

بدرستی که پروردگار تو هر آینه سخت
عذاب کننده است

ای سخن نگویند مگر کسی که اجازت دهد
مر او را خدای تعالی و حال آنکه گفت راست و باشد

هر آینه اگر شریک گیری [illegible] تو هر آینه دور شود عمل تو

آنانکه کوشش کرده اند در شناخت ما هر آینه راه راست
نمایم ما ایشان را راه خویش

مَكْرَ اللّٰهِ

مَكَرَ اللّٰهِ والكر فرياد كنند كويند لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ

رباعي

ارند يكي و ديكري بربايند ؛ بر هيچكس اين راز همي نكشايند ،
مارا ز قضا جز اين همي ننمايند ؛ پيمانه تويي باده بتو بپيمايند ،

كفته عارفانست دَخَلْنَا الدُّنْيَا مُضْطَرِّيْنَ وَبَقِيْنَا فِيْهَا مُتَحَيِّرِيْنَ وَخَرَجْنَا مِنْهَا كَارِهِيْنَ حضرت رسالت صلي الله عليه وسلم شبي بخفت چون برخاست هفده تار موي سپيد كشته بود پرسيدند اين چه حالست كفت سوره هود دوش بر ما عرض كردند اين اثر از خطابست كه كفتند فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ ای برادر راه نا ايمن است و منزل بس دور و محبوب و مطلوب نامتناهي و قالبي ضعيف و دلي بيچاره و جاني عاشق و سري مشتاق

يعني مستقيم باش چنانچه فرموده شدي

مثنوي

جز جان و جكر نيست شكار خور تو ؛ زانست كه هر سري ندارد سر تو ؛

بس خرمن طاعت كه بوقت نزع جان وَقَدِمْنَا اِلٰي مَا عَمِلُوْا بباد بي نيازي بر دهند و بس سينهء آبادان كه در حالت سكرات موت وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا يَحْتَسِبُوْنَ خراب كنند بسي و بسي كه در لحد از قبله بكردانند

كندن جان

ارباب خلوت و مكاشفه را اطلاع بر سر قضا و قدر مي افتد ايشان خبردارند اما بر عوام خلق پوشيده الله زيرا كه رابطه بيادرست براي احتمال آنرا و فهم و ادراك آنرا كه هر عقلي ادراك آن نتواند كرد مكر ارباب [illegible] مكاشفه كه ايشانرا اطلاع حاصل هست اما ديكر انرا كه شعله [illegible] فهم نكنند و فتنه خيزد در قيامت همه را اطلاع افتد زيرا كه اينجا ابتلا برمي خيزد چرا كه اينجا خواص را اطلاع هست اينجا عوام را اطلاع دهند [illegible] معذرت

وحكمتها در بودن اين سرا چيست [illegible] تعالي حكمت [illegible] و سري كه همه يكي [illegible] شوند و خواسته [illegible] انواع باشد حكايت [illegible] خلق نبودي و بيشمار شدي [illegible] چون نخواهي داد نبودن [illegible] كه شود و غرض از خلق [illegible] اين معني است

اي بس آمديم ما بسوي چيزي كه عمل كردند ايشان

ظاهر شود ايشانرا از خداي تعالي چيزي كه نبودند منتظر آنرا

[illegible]

بس آشنا را کر در شب نخستین بیکانه خوانند یکی را کویند
نُمْ نَوْمَةَ الْعَرُوسِ دیکری را کویند نُمْ نَوْمَةَ الْمَحْبُوبْ
ردی می آید که بهیچ طاعت باز نکردد شعر

مَنْ لَمْ يَكُنْ لِلْوِصَالِ اَهْلاً ؛ فَكُلُّ اِحْسَانِهِ ذُنُوبُ
هر که نباشد مر وصال را لایق بس همه نیکویی او کناه است

و قبولی می آمد که از هیچ معصیت نیندیشد شعر

فِي وَجْهِهِ شَافِعٌ يَمْحُو اِسَاءَتَهُ ؛ مِنَ الْقُلُوبِ وَيَاْتِي الْمَعَاذِيرُ

خلیل را از بتخانه آزر بین وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ
میخوان و کنعان را از سرای نوح بنکر وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
الْحَيِّ میدان اثبات آدم به بین که زیان زلت محو نکرد و محو
ابلیس به بین که اثبات طاعت سود نداشت چنانک لَهُمُ
الْبُشْرَى خواند کانرا همراه است لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ
لِلْمُجْرِمِينَ راند کانرا در راه است چنانک سِيمَاهُمْ فِي
وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ بیانست يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ
شناخته شود کناهکاران
بِسِيمَاهُمْ نشانست رباعی

غافل منشین ز خویشتن چون بیخبری ؛ حاصل کن ازین جهان فانی هنری
خود بنشیند غبار و شک بر خیزد ؛ کاسپیست بزیر رانت یا لاشه خری

تا توانی دل شکسته باش و خراب موسی علیه السلام در مکالمت

خود کفت

خود گفت یا رَبِّ اَیْنَ اَطْلُبُکَ قَالَ عِنْدَ الْمُنْکَسِرَةِ
قُلُوبُهُمْ لِاَجْلِیْ یا بار خدایا ترا کجا طلبم فرمود آنجا که
دل شکسته است و از خلاص خویش رسیده گفت بار خدایا هیچ
دلی از من شکسته تر و نومیدتر نیست گفت پس من آنجا ام
که تویی تا مرد را هنوز سپر در دست است دل از جان بر نگرفته
است و چون سپر را بیفکند و اسپ را پی کرد و شمشیر برکشید و پای
بر زمین زد آنگاه گویند دل از جان برداشت عزیزی میگوید
بعیادت درویشی رفتم و گفتم لَیْسَ بِصَادِقٍ فِیْ حُبِّهٖ
مَنْ لَّمْ یَصْبِرْ عَلیٰ ضَرْبِهٖ هر که او صبر نکند بر ضرب او در
حب او صادق نیست آن درویش سر برآورد و گفت غلط کردی
لَیْسَ بِصَادِقٍ فِیْ حُبِّهٖ مَنْ لَّمْ یَتَلَذَّذْ بِضَرْبِهٖ هر که از زخم
او لذت نیابد او در محبت صادق نبود مشایخ عراق گفتند
مرد بر حد معرفت نرسد تا منع و عطا بنزدیک وی یکسان
نشود چون شبلی بشنید گفت این غلط است مرد آنگاه عارف
گردد که نزدیک او منع بر عطا بچربد زیرا که منع مراد حق است
غالب
علی الخصوص و در عطا شایبه مراد بنده است و عارف حقیقی
آنست که مراد خود را فدای مراد دوست کرداند عاقبت و خاتمه

بچنین باد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مکتوب هفتاد هشتم در خوف و رجا برادر شمس الدین

سلمه الله سلام و دعا خواند و بداند که خوف و رجا مرید را چون
آفتاب و سایه است مر میوه را اگر همه سایه بودی پخته نشدی
و اگر همه آفتاب بودی بسوختی تا هر دو جمع نشد گیا میوه بروزگار
پخته نگشت همچنین مرید در نواخت سایهٔ لطف و گداخت آفتاب
قهر بروزگار پخته می گردد گاه لطف بی علت میگوید در ای که
در عزت
اینجا کرده ام سگی تو بتر ز دیدهٔ دوستان می سازند و بتشریف
وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ در کلام مجید خود
تا قیامت می نوازند گاه قهر بی علت بندا می کند الحذر
الحذر اینجا معلم ملکوت را که هفصد هزار سال معتکف
درگاه بود لباس ملکی از سرش بر میکشند و داغ وَإِنَّ عَلَيْكَ
لَعْنَتِي بر پیشانی او می نهند گاه عمر را که بیگانه بود در کلیسیا
از پیش بت بر میدارند و میگویند اَنَا لَكَ شِئْتَ اَمْ اَبَيْتَ
من ترا هستم خواهی تو یا سر باز زنی تو
وَاَنْتَ لِي شِئْتَ اَمْ اَبَيْتَ وگاه بلعم باعور را که یگانه
و تو مرایی خواهی یا نخواهی
بود و اسم اعظم خلعت داشت از مسجد برون میکنند و
در طویلهٔ سگان می بندند و میگویند فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ
پس مانند او همچو مانند سگ است

[illegible]

ان تحمل

إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ کاه هزار اسیاء بلا و رجاء عنا بر دل
و جگر ریزتی رانند کاه هزار سالکان خطایر قدس را بر
جاکی
باکی
استقبال انجی فرستند و بلطف میخوانند کاه کوهی بخشند و
او
کاه کاهی نگذارند کاه در صدر بهشت نشانند و کاه بیرون
کنند و بر در نگذارند همچنین کاه او را ابدو نماید و کاه او را
ازو بربایند چون او را ابدو نماید کوید خداوندا بسکی ببذیر
و چون او را بستانند جز انا الحق و سبحانی نگوید و هر دو طرف
راست است و از آنجا که نسبت آب و گل است جز بسکی دیگر چه بود
و از آنجا که نسبت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي است جز انا الحق
و سبحانی دیگر چه بود اینجا عقل و علم نگوسارند اینجا پیر و
مرید نقش بر دیوارند اینجا فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ است اینجا
يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ است میان این نوازش
بکند خدای تعالی آنچ بخواهد وحکم کند انچ بخواهد
و گدازش افکندن و برداشتن راندن و خواندن بلکدمال بلا
بست کردن و بشراب لطف مست کردن تا که بگردش روزگار
پخته میکردد چنانکه آن میوه اگر اینجا همه رجا بودی کاهلی
و سستی بار آرد خام بماند و اگر همه خوف بود باتش قنوط
ناامید
سوخته کردد بقا نیابد پس از خوف و رجا معجونی باید علی

الحظيرة القدس
الجنة

ص
ازو

ای بسیار کننده است هر چیزی را
آنچه که بخواهد

التّساوی تا علاج مرض مریض گردد گفته اند خوف و رجا
برابر
مرید را چون دو پر است مرغ را تا هر دو پر برابر است برابر
پرد و اگر کم و بیش بود پرد ولی کژ و اگر یکی بود و دیگر
نه لابدّ است او را هلاک باید شد و در کتب مشایخ مسطور است
در رجا باید که چنان باشد که اگر معصیت و خلاف همه عالم
تنها او دارد و ندا برآید که در بهشت نرود مگر یک کس او داند
که آن یک کس منم و در خوف چنان باید بود که اگر همه طاعات
و عبادات جهانیان تنها او را بود و ندا برآید که در دوزخ نرود
مگر یک کس او داند که آن یک کس منم اما مرید را غلبهٔ خوف بر رجا
حسن است تا ارباب سلوک در خوف جدّی بوده اند اگر بینندهٔ
ایشان را دیدی گفتی مگر از رحمت حق نومید گشته اند و معلوم
بیچارهٔ چنانست که این معنی مرید را در صحبت این طایفه
و خدمت این گروه زودتر از آن میسّر گردد که از مجاهده و خلوت
خود و قصّهٔ سگ اصحاب کهف مر خردمندان را برین شاهد
است سگی بود در خدمت مردان این راه چند قدمی زد
مردم شد چنانک گفته است بیت

سگ اصحاب کهف روزی چند ۞ پی نیکان گرفت مردم شد ۞

[illegible]

قدم

وبعضی از

وبعضی از صحابه در اول کار در کلیسیا و بتخانه در سجده
کردن پیش بتان دوتا گشته بودند و در زنّار و بیگانگی عمر بسر
برده ناگاه دولت صحبت حضرت رسالت علیه السلام بدید
گشت و شرف خدمت آن ستانه ایشانرا چند روز میسر شد حرّند
رسیدند
بودند بمراد رسیدند و بیگانه بودند یگانه شدند هر یکی خلیفه
بمقصود
گشت در اسلام مقتدایی شدند این خود اینجا بود چون فردا
شود هر یکی را بینی خورشیدی یا ماهی نقلست چون اهل
بهشت در بهشت فرود آیند و حور و قصور و شراب طهور
قرار گیرند ناگاه برقی بتابد جمله اهل بهشت جنان منوّر
کردند که همه در سجده افتند و گویند اَلجبّارُ اِطَّلَعَ عَلَیْنَا
خداوند ما بر ما تجلی کرده است گویند هیهات نه چنین است
امیر المؤمنین عثمان از حجره بحجره نقل فرموده اند گوشه
رداء او بود که بتافت از اینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه
بجا دار
و خدمت این گروه چیست بیت

شرف خواهی بگرد مقبلان گرد، که زود از مقبلان مقبل شود مرد،

و هر چه کنی اگرچه اندک بود باید که مخلص و صادق باشی اخلاص
آنست که خلق را از راه برداری و صدق آنست که خود را از

است

از اینجا بدان بشناس که
صحبت این طایفه و
خدمت این گروه چیست

میانه برگیری چون بدین مقام رسیدی و این بادیهٔ سخت خوار
بریدی نه ریا را با تو کاری بود نه عجب را بر تو راهی چون این
دو حجاب نماند ترا راست بدرگاه حجاب نماند مُکاشفةٌ نورٌ
فی نورٍ آشکارا گردد حجاب نامحرم راست چون تو محرم گشتی
حجاب برخاست و محرم آنست که از جنابت اجنبیّت نهاد خود
را غسل داده است که قرب تو در بعد تست و کمترین نشان قرب دوام
مراقبت و محافظت است و علی الحقیقة ضرر و بلاء کرا و خود
را از ره محل رتبت و منزلت اثبات کرد و ببیند در عین مکر و عالم
بعد است نه قرب نبینی که ملایکه بدیدهٔ رضا و خوش آمد اعمال
نگریستید گفتند نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ سلطان امر از عالم
ارادت در آمده که اُسْجُدُوْا لِآدَمَ ای منی کل را سجده کنید
تا قدر تسبیح و تحمید شما از پیش دیدهٔ شما برخیزد عاقبت
بخیر باد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ولکن ~~دستان نفهیم در روح~~ برادر اعز شمس الدین بداند
که خلق را اندر روح اختلافست گروهی روح را جسم گفتند
و گروهی جوهر گفتند و گروهی عرض گفتند و گروهی قدیم گفتند
و گروهی محدث گفتند مذهب ترسایان آنست که گویند روح قدیم

مُکاشفة نور

[illegible]

اند دو قر

[illegible]

است و قول بعضی از فلاسفه همین است اما مذهب سنت و جماعت
آنست که روح گوئیم و ماهیت نگوئیم و کیفیت نگوئیم و از اینجاست
که خواجه جنید رحمة الله فرموده است اَلرُّوْحُ شَيْءٌ اِسْتَأْثَرَ
اللّٰهُ بِعِلْمِهٖ وَلَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهِ اَحَدٌ مِّنْ خَلْقِهٖ وَلَا يَجُوْزُ
الْعِبَارَةُ عَنْهُ بِاَكْثَرَ مِنْ مَوْجُوْدٍ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰی وَيَسْأَلُوْنَكَ
عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ مذهب اینست که خواجه
جنید گفت رحمة الله علیه و فقها و ائمه همبرین اعتقاد اند که حق
تعالی از هستی وی خبر داد که گفت وَيَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ
انکار قدم از وی نفی کرد بدین که گفت قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ
رَبِّيْ از بهر آنکه زیر امر نیاید مگر مخلوق و محدث پس آنچه خداوند
گفت بدان مقرّ ایم و نگوئیم که چیست و کجاست از بهر آنکه ما را
صانع وی از وی خبر داد اما از ماهیت و کیفیت وی خبر نداد
بزرگان چنین گفته اند که حق تعالی از جملهٔ مخلوقات یک مخلوق
را و آن روح است پدید نکرد که چیست و کجاست تا خلق از شناختن
وی عاجز آمدند تا بدانند که چون مصنوعی را بی تعریف صانع
مخلوقی شناسان گردانیدن
همی نشناسند صانعی بی تعریف وی کی شناسند مولانا روم
فرماید علیه الرحمة قطعه

ترجمه روح چیزی است که برگزیده است او را خدای تعالی
بعلم خود و دیده و نگردانیده است بر آن هیچ یکی را از مخلوقات
خود و روا نیست بیان کردن از آن روح بزیاده از موجود از بهر
قول خدای تعالی می پرسند ترا ای محمد از ماهیت روح ۲ ۱
بیان روح از کار پروردگار من است ۱۲ بدین ۲

بشنو این خطاب را ساخته شو جواب را ؛؛ ذرّه مر آفتاب را گشته عظیم ایمنی

جمله ملوک را ره دین جمله ملایکه امین ؛؛ سجده کنان کای صنم جز خدای رحیمی ؛؛

یعنی تواضع کنان — لانه سرٌّ من اسرار

عزیزی دیگر گفته است   مثنویات

تنت زنده بجان و جان نهانی ؛؛ تو از جان زنده و جان را ندانی ؛؛

زهی صنع نهان و آشکارا ؛؛ که کس را جز خموشی نیست یارا ؛؛

کاریگری — قوت وطاقت

سُئِلَ ابوبکر القحطبی رحمة الله عن الرّوح فَقَالَ لَمْ یَدْخُلْ

پرسیده شد

تَحْتَ ذُلِّ کُنْ گفت جان اندر زیر ذلّ کن نیامده است بس معنی

نزدیک این .:. آن بود که روح نیست مگر زنده کردن و زندگی یعنی

که خدای تعا قال   : حر تن را تا زنده گشت وَالْاَحْیَاءُ

صِفَةُ الْمُحْیِیْ و زنده کردانیدن صفت زنده کرداننده است.

کَالتَّخْلِیْقِ صِفَةُ الْخَالِقِ چنانکه آفریدن صفت آفریدکارست

واستدلال برین کرد که خداوند عزّوجلّ گفت قُلِ الرُّوْحُ مِنْ

اَمْرِ رَبِّیْ که روح از امر خداوندست و امر خداوند کلام اوست

و کلام او غیر مخلوق است چنانست گوئی که این قایل میگوید

که تن کز زنده گشت بقول خداوند تعالی عزّوجلّ زنده گشت که گفت

کُنْ حَیًّا و روح معنیی نیست اندر کالبد بزرگان گفته اند

این درست نیست و درست آنست که روح معنیی است اندر کالبد

[illegible]

آفریده

آفریده همچو کالبد فاما انک کفت لَمْ يَدْخُلْ تَحْتَ ذُلِّ كُنْ
این اشارت است بعدم از بهر انک اشیا بر دو نوعست یا محدث
است یا قدیم است هرچه محدث بود زیر ذُلّ کن آمده بود و آنچ
قدیم بود زیر ذل کن اندر آمده بنود بس حر او را قدیم کونه
از بهر انک هر موجودی که نه محدث باشد قدیم باشد و این
باطل است از بهر انک آن روح که جسد بدو نام حی حیکیرد نه
صفت جسد است زیرا کر روا نباشد که ذاتی موصوف بود
بصفتی که اندر غیر وی باشد بس درست شد که روح صفت
این حی است و این ذات حی محدث . و محال باشد ذاتی
محدث را صفتی قدیم چنانک محالست ذات قدیم را صفت
محدث اما انک کفت لَيْسَ الْاَحْيَاءُ وَالْاَحْيَاءُ صِفَتُ
الْحَيِّ كَمَا التَّخْلِيْقَ صِفَةُ الْخَالِقِ این استدلال خطاست
از بهر انک اکر این بر روح برانیم در همه صفات همچنین باید
راند تا کوئیم ساکن بسکون ساکن نیست جز بتحرک محرک
بتسکین مُسکّن ساکن است و متحرک بتحرک متحرک نیست
جز بتحرک محرک متحرک است و خواب و بیداری و تن درستی
و بیماری و همه صفات مخلوقات بدین اصل باید راندن و باید

[illegible]

کفتند که این همه زیر دلیل نیامده الله و این درست بیدا است
بس آن همه درست نباشد و آنک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي وکفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر آنک
خداوند نکفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
امر کلام بودی ولیکن کفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنکاه کفت روح از امر منست دلیل کشت
که روح نه امر ربست ولیکن از امر است و اکر برین سخن این
واجب آید که روح نامخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نامخلوق باشد از بهر آنک همچنانک روح امر ویست همه چیز
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که کونست کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند بس محال باشد که روح قدیم باشد اما درجمله آنست
که بسیار خلق درین طایفه را ضال خوانند و بکفر ایشان
کواهی دادند از بهر مسئلهٔ روح و کفتند که ایشان روح
را قدیم میکویند و ترسایان برین مسئله راه یافتند

وکفتند

و کفته اند که طایفۂ از اهل اسلام با ما یاراند بدانک روح قدیم است شناعتی کشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نکفته است و آن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و کروهی اندر کتاب آن یاد کرده اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این از آن بزرگ درست است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند اندر بستی اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اکر درست کردد اعتقاد شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یکی ازین طایفه همه ضال و کافر نکردد با آنک ما بیان کردیم که او را مراد آنست که روح قدیم است و لیکن روح معنی امر بود از حی نه صفتی اندر حی و این قدیم کفتن نباشد مر روح را و لیکن آن بزرگ را اندر استدلال اعنی مستدلّ کافر نکردد چون او را کافر نکویند بخطایی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی با آنک همه طایفه آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اکر از بهر این معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقّق نماند از بهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان ایشان مخطی نیست و مر ایشانرا کافر نمی خوانند اینجا نیز

صح
خطا افتاده و بخطایی که مستدل را افتد
اندر استدلال اکمل مستدل

کفتن که این همه زیر دلیل بیامد الله و این درست بیداست
بس آن همه درست نباشد و آنک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي و کفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر آنک
خداوند نکفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
و امر کلام بودی ولیکن کفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنکاه کفت روح از امر منست دلیل کشت
که روح نه امر ست ولیکن از امرست واکر برین سخن این
واجب آید که روح نه مخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نامخلوق باشد از بهر آنک همچنانک روح امر ویست همه چیزها
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که کونست کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند بس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق درین طایفه را ضال خواندند و بکفر ایشان
کواهی دادند از بهر مسئلهٔ روح و کفتند که ایشان روح
را قدیم میکویند و ترسایان برین مسئله راه یافتند

وکفتند

وکفته اند که طایفۂ از اهل اسلام با ما یاراند بدانک روح قدیم
است شناعتی کشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نکفته است
وآن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و کروهی اندر کتاب آن
یاد کرده اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این ازان بزرک درست
است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند بسستی
اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اکر درست کردد اعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یکتن ازین طایفه همه
ضال و کافر نکردد با انک ما بیان کردیم که او را مراد آنست که روح
قدیم است ولیکن روح معنی امر بود از محی نه صفتی
اندر حی و این قدیم کفتن نباشد مر روح را ولیکن آن
بزرک را اندر استدلال اعنی مستدل را کافر نکردد چون او را کافر
نکویند بخطائی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی با انک همه طایفه
آن بزرک را مخطی دارند درین استدلال و اکر از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر انک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست و مر ایشانرا کافر نمی خوانند اینجا نیز

صح
خطا افتاده و بخطائی که مستدل را افتد
اندر استدلال اکنون مستدل

همين است والله اعلم بالحقيقة وصاحب بحرو رحمة الله عليه صفتي نهاده است مر روح را وقلب را ونفس را ودنيا را وسخن را بر قاعده بنا كرده است كه اعتقاد اهل اسلام است ازوي جيزي ياد كنيم وآن آنست كه كفته است كه روح وقلب ونفس ودنيا اين جهارند كه خداي تعالي نام ايشان اندر كتاب خويش ياد كرده است وشريعت بدين جهار ناطق است وخلق را بر وجود هر جهار اجماع است وليكن كتاب وشريعت وخلق هرجه كفتند ازين هر جهار تاثيرات وافعال وصفات ايشان كفتند هيج جاي بيان حقيقت اين جيزها وعين اين جيزها نيست جنانجه عطار كويد رحمة الله

مثنوي

جان بلندي داشت تن پستي ز خاك ؛ مجتمع شد خاك پست وجان پاك ؛
جون بلند وپست با هم يار شد ؛ آدمي اعجوبهٔ اسرار شد ؛
ليك كس واقف نشد از اسرار او ؛ نيست كار هر كدايي كار او ؛
جند كويي جز خموشي راه نيست ؛ زانك هركز زهرهٔ يك راه نيست ؛

وبزركان كفته اند اكر اندر روح بعقل سخن كفتن روا بودي بيغامبر را عليه السلام اوليتر بودي كه جون اورا از روح بعقل

سخن كفتن

سخن کفتن روا بودی سوال کردند بعقل جواب دادی از بهر
آنکه عقل وی تمامتر بود از همه خلق نزدیک موحد و ملحد که
موحدان او را رسول دارند و هر آینه رسول عاقلترین خلق باشد
و ملحدان او را ابو جعفر حکیم کویند و هر اینه حکیم کامل العقل
باشد بس اتفاقست بر عقل او و مر او را از روح سوال کردند بعقل
جواب نداد بلکه توقف کرد تا فرمان جواب آمد روح اثبات
کرد و جواب ماهیت و کیفیت نکرد کمال عقل او این واجب کرد
و نقصان عقل ما اولیتر که این واجب کند بس ما بندکانیم حکم
شریعت را اثبات کنیم ۲ و اندر ماهیت و کیفیت وی سخن نکوییم
همچنانکه شریعت کفت

۲ روح را همچنانکه شریعت اثبات کرده

مثنوی

خواجه مع القصه که در بند ماست ۰ کرچه خداییست خداوند ماست
یعنی روح

لانه سرّ من اسراره

دیگر

این مکو چون در اشارت ناید ۰ دم مزن چون در عبارت ناید
و از مشایخ رضوان الله علیهم چنین می آید که بعضی از بزرکان
روح را بدیده اند هر کسی بصورتی و این روا باشد و آنچ
کفتیم موجودست بس باید که دیدنی بود چه دیدن خداوند
جایزست که موجودست بس روح که صنع اوست موجودست

بایدکه دیدنی بود که صنع از صانع لطیفتر نیست هر آنکه
آنجا رویت روا باشد اینجا نیز روا باشد و جون حق تعالی
خواهد که بنده را بنماید بنماید جنانک خواهد و زبان درمیان
نه جنانک کسی کفته است   مثنویات

ستانی زبان از رقیبان راز، که تا راز سلطان نکویند باز،
کراز هره آنک از بیم تو، کشاید زبان جز بتسلیم تو،

ای برادر همه حیرت در حیرت است و همه علم و عقل سرکردان
جون خواهد که جان و دل صد هزار ولی صادق را غارت کند
بسلطان بی نیازی امارت کند جون خواهد که صد هزار
عاشق دلسوخته را جکر کباب کند عطفات عزت
را بر عارض مشیت در تاب کند کیست که از شربت محبت
او مست نیست و کیست که در زیر جلال او بست نیست کیست
که از شراب عز او در خمار نیست و کیست که از تیغ قهر او دل
افکار نیست   بیت

عشق بازی ساخته سازد او دیده بیوی، این خود امروزست لیکن باش تا فردا شود

عجب کاری است موسی را کفت لَنْ تَرَانِي و آنکاه کفت
اُنْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ و انکاه کفت اِذْهَبْ اِلَی فِرْعَوْنَ

بنکر تا به.

بنگر با چه میکند عزت او با جانهاء اهل محبت در حکایات آورده
اند که چون مهتر موسی بدان مقام رسید و آن قصها با او برفت
خواست که نزد زن و فرزند خود باز شود خطاب آمد ::
وَقَعْتَ فَانْتَمَسِكْ چون در دام افتادی و دل بنام ما دادی
و سر در راه ما نهادی دل بر اندوه وقف باید کرد و جان
در خطر

قطعه

دل بر از اندوه باید کرد و جان اندر خطر ، هر کرا در عشق بت رویان دل یکتا بود
از دل و جان و دو دیده وامقی باید شدن ، هر کرا در د اراد صحبت عذرا بود

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتادم در دل

برادر شمس الدین نور الله قلبه بداند که دل خزینه
پادشاه است یعنی نگر تا در خزینه چه داری و اگر گوهر در خزینه
است خزینه خزینه است و اگر در وی کاه و خاشاک است
کاه دانست نه خزینه ازینجاست که گویند خزینه است در بهشت
که آنرا نعمت گویند و خزینه است در دلهاء عارفان که آنرا محبت
خوانند بعزت الله که جوهری از خزینه محبت بهتر از هزار بهشت
ارزد حافظ خزینه بهشت فرشته ایست که آنرا رضوان گویند
و حافظ خزینه محبت عزت خداوند است جل و علی و بدانک

[illegible]

روزی مصطفی علیه السلام بمردی بگذشت بر وی سلام نکرد آن مرد بیامد گفت یا رسول
بمن برمی گذشتی سلام میکردی
در وجود اهل کرم از سعادت سلام
گفت توقه ساختم الکینی در الصبری فنا حاصلند
زیادت کنند برو سلام کنند چون اینجا انرع اند
گر دارد دنیا وقت زیادت کند مستحق سلام مصطفی
نباشد اکنون که در ضبط سلطنت نهاد خود در
هر لحظه و لمحه هزار بتخانه برآرد و هزار
صلیب از عابدان حرم بنادرد چگونه
مستوجب اکرام خدای باشد ::
فصول احمد غزالی

قیمت تو آنست که طالب آنی جون مطلوب تو سکی بود قیمت
سک بود همچنین دیکر حیدان و نظیر این سک اصحاب کهف
است که جون مطلوب او حق بود قیمتش همان شد تا حق
تعالی در کلام مجید خود جلوه کرد وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ
ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ و بلعم باعور که مطلوب او هوا بود
قیمتش همان آمد بس این قوم نه سماوی اند و نه ارضی و نه شرقی
و نه غربی و نه عرشی و نه فرشی نه از آدم اند و نه از فرزندان
آدم فرزند طالب خودند سر این معنی است که کفته اند
اَلْفَقِيْرُ اِبْنُ وَقْتِهِ اکنون تو در جریده دل خود بی نکر
و قیمت خود بدان هر جی که آویخته دوست است دفتر او
در تحت قیمت نیاید و اکر امروز کنج فرعون و نمرود را
ناخواسته بدادند تو روی عزیز خود را بخاک مالی ندهند نه
از عزیزی آن جیزست لیکن از بی قدری است و از عزت
نیست سائلی بادشاهی را دید و از او سوال کرد و کفت یک درمی
بده بادشاه کفت ابن عطا، جون تو نیست مردی از خداوند
تعالی فرزندی خواست محنتش آمد کفت الهی از تو
فرزندی خواستم محنتش دادی ندا آمد که ما دادن دانستیم

[illegible]

سائل کفت هزار درم بده ٥
بادشاه کفت ابن عطا نسخ ٥

و تو خواستی

وتو خواسته ندانستي بس هرکه سوال نداند کرد جز بلامنه
پرستش نیاید هرکه خداوند را بطمع بهشت پرستد بندهٔ
طمع خود است وهرکه از بیم دوزخ پرستد بندهٔ دوزخ
است وهرکه از چیزي بترسد بنده آن چیز بود ٧ حقیقت
توانست که در سینهٔ تست وهرچه آنجاست که اندرون وي
است بیرون هرچه هموارهٔ تبع درون وي است نگر تا خود
درون چیست بیرونش نگر وکان آن چیز است اگر درونش
مجازي است بیرونش همان مجازي است و اگر درونش
گرفتار حق است آن هرچه را هرچه حق گویند ترا بر مراد تو
بسته الله و احتی رتق بند تست ترا که حکم کنند بر فرود
آمد تو حکم کنند نه بر مجرد صیادي که کرکس در صیادي
تمام تر است ودر پریدن قوي تر از باز ولیکن فرود آمدن
او بر مردارست وفرود آمدن باز بر زنده پس هرچه دنیا است
مردارست وهرچه آخرت است زنده است وحدیث این طایفه
ماوراء این هردو چنانک شنیدهٔ   مثنوی
مارا بجز این جهان جهاني دگرست ۞ جز دوزخ وفردوس مکاني دگرست
از اینجاست که نجباء دین کساني بوده اند که در بهشت ودوزخ

وهرکه بچیزي امید دارد بندهٔ آن چیز بود ص

بتمنا تصرف نکرده الله چنانک حکایت کنند از عبد الله مبارک رضی
الله عنه که روزی از خانه بیرون آمد وحی کریست گفتند چه رسیده است
مقتدای طریقت را گفت دوش گناهی کرده ام دلیر وار اکنون پشیمان
شده ام گفتند چه بود گفت از خدای آمرزش خواسته ام حرج با این
فضولی چه کار من بنده ام بنده را با بندگی کارست وقتی امام جنید
را رحمة الله رنجی آمد گفت اَللّٰهُمَّ اشْفِنِی ندا شنید اَتَدْخُلُ
بَیْنِیْ وَبَیْنَکَ میان من و میان خویش می درآیی من ندانم که با تو
چه باید کرد و این ایشانراست نه مارا طاعت آنست که از دوزخ به
ترسیم و بهشت امید داریم و دعا کنیم تا ازین رهایی یابیم
[illegible]
وبر آن بریم خلاص غوغا را سید عالم این تحفه است اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ
اَسْأَلُکَ الْجَنَّةَ وَاَعُوْذُ بِکَ مِنَ النَّارِ که اگر بعالم تحقیق
نرسد باری بدین دعا از دوزخ برهد و در بهشت در آید نکر تا
فارغ نباشی طرفة العینی که دل باید که در وی یا درد مصیبت
نایافت بود یا شادی یافت ابو القاسم نصرابادی رحمة الله
را گفتند از آنچ مشایخ گذشته را بوده است ترا چیزی هست
گفت آری درد نایافت آن هست بس اگر گویی در کارم نیکو
بنگر تا کارت چیست مستعمل شیطانی یا در عمل رحمانی هر روز

[illegible]

مثنوی
چون نداری شادی از فضل اله
نیز نداری غم هجران اله

بامداد

ستراکر

بامداد بدوگان سید روی و سبب الکاوجی یا زری کارت
اینست همه کبران وجهودان همین میکنند نماز برای آن کنی
تا خداوند تعالی در نعمت زیادت کند وحج برای آن کنی تا خلق
ترا حاجی گویند واگر کاری دیگر کنی همچنین بس همیشه در اسم
ورسم مانده وآنچ سر کارست از تو در حجاب است ای جان
وجهان من این حدیث مردانست نه کار مخنثان وطوطیان و بی
هوشان است این راه پاکانست نه طریق مدعی جنب ومحدثان
است این شراب صاحب دولتانست نه بی دولتان و بدبختان
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هشتادیکم در نفس برادر شمس الدین
اعزه الله بداند که مردمانرا اختلافست که نفس چیست
هر کسی را درین قولی است ضد قول دیگری اما محققان این طایفه
را دو قولست گروهی گویند که عینی است مودع اندر قالب
چنانک روح وگروهی گویند که صفتی است مر قالب را چنانک حیات
ومتفق اند که اظهار اخلاق دنی وافعال ناپسندیده را سبب
اوست واین بر دو قسمت است یکی معاصی دیگر اخلاق چون
کبر وحسد وبخل وخشم وحقد وآنچ بدین ماند پس ریاضت

ریاضت برای تزکیه نفس است از اخلاق ذمیمه وان تقلیل طعام وکلام ومنام است
وتزکیه عبارت است از پاک کردن نفس از اخلاق ذمیمه ومعنی ریاضت انست که صفت
مفرط غالب را بحد اعتدال آرد وآن چهار صفت است که انرا امهات الاصول والاخلاق
گویند قوت عقل قوت غضب قوت شهوات قوت علم حیات قوی ثلاثه

قال بعض الحکماء الریاضة
الاعراض عن الاعراض والمواتیه
وقال اهل اللغة الریاضة استبدال
الحالة المذمومة بالحالة المحمودة
سد باب النوم والتعبد عن
صحبة القوم

معصیت

مر این اوصاف را از خود دفع توان کرد چنانک بتوبه هر معصیت را که معاصی از اوصاف ظاهرست و این اخلاق از اوصاف باطن و ریاضت از افعال ظاهر بود و توبه از اوصاف باطن و آنچ اندر باطن بدید آید باوصاف باطن پاک شود چو گفته اند نفس و روح هر دو از لطایف اند اندر قالب چنانک اندر عالم شیاطین و ملایکه و بهشت و دوزخ یکی محل خیرات است و دیگر محل شر و سلامت از شر او جز بریاضت نیست چنانک گفته اند

مثنویات

قدردان مایهٔ جان یافتن ،، جز بریاضت نتوان یافتن
گر نفسی نفس بفرمان تست ،، شرک میار که بهشت آن تست

و اندر حقیقت انسانیت جز ما نیز اختلافست که نام انسان به چه چیز افتد و علم این بر همه طلاب فریضه است زانچ هر که بخود جاهل بود بغیر خود جاهل تر بود که مَنْ جَهِلَ نَفْسَهُ فَهُوَ بِالْغَيْرِ اَجْهَلُ و فتوی شرعست برین که مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ اَيْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْفَنَاءِ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْبَقَاءِ و بعضی گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالذُّلِّ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْعِزِّ و نیز گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْعُبُودِيَّةِ فَقَدْ عَرَفَ

ربّه بالربوبیة

[illegible]

فان قیل ما معنی قوله من عرف نفسه فقد عرف ربه یقال ان الاشیاء تعرف بالامثلة المناسبة او بالمضاهاة المذکورة لم یقدر الانسان علی الترقی من معرفة نفسه الی معرفة الخالق فاوحی ان الله تعالی جمع فی الادمی ما هو مثال جملة العالم حتی کانه نسخة مختصرة من العالم وکانه رب فی عالمه متصرف لما عرف العالم والتصرف والربوبیة والفعل والعلم والقدرة وسائر الصفات الالهیة فصارة النفس بمضاهاتها ومن ذاتها مرقاة الی معرفة خالق النفس

ربّه بالربوبیة پس هر که خود را نشناسد از معرفت کل محجوب
باشد و مراد ازین جمله معرفت انسانیت است وگروهی گویند
انسان جز روح نیست واین خطاست که روح اندر قالب ستور است
واو را انسان نخوانند وگروهی گفته اند که اسم انسان بر روح
وجسد افتد بیکجای چنانک بر اسپی دو رنگ جمع شود
یکی سیاه ودیگر سپید آنرا ابلق خوانند این نیز خطاست بدان
دلیل که حق تعالی مر خاک آدم را بی جان انسان ٧ وهنوز جان بدو
نه پیوسته بود که فرمود هَلْ اَتَی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ
مِنَ الدَّهْرِ وگروهی از مدّعیان متصوفه گویند که انسان یعنی آکل
وشارب نیست ومحل تغیّر نیست جز که سرّ الخفی است واین جسد
طلسم آنست چنانک گفته اند   مثنویات

گنج در قعر است وگیتی در طلسم ،، بشکند آخر طلسم گنج جسم
گنج یابی چون طلسم از پیش رفت ،، جان شود پیدا چو جسم از پیش رفت ،،
بعد از آن جانت طلسمی دیگرست ،، غیب را جان تو جسمی دیگرست
لب بدوز از عرش واز کرسی مپرس ،، گرچه یک ذرّه همی پرسی مپرس
کس نداند کنه یک ذرّه تمام ،، چند پرسی چند گویی والسلام ،،

وگروهی گویند که خداوند عزّ وجلّ جمله مایها را که در ما مرکب کرده است

یعنی بتحقیق گذشت بر آدم علیه السلام هنگامی یعنی چهل سال از زمان

٧ خواند

[illegible]

انسان خوانده است در کلام مجید خویش بس بقول خدای تعالی که اَصْدَقُ الْقَائِلِینَ است از خاک تا خاک این صورت مخصوص باسمهٔ تعبیه انسانست پس بدانک ترکیب انسان آنک کامل بود بنزدیک محققان از سه معنی باشد یکی روح دیگر نفس و دیگر جسد و هر دم نمونهٔ کل عالم است و عالم نام دو جهانست و آن هر دو جهان از انسان نشان است این جهان از آب و خاک و باد و آتش ترکیب وی از بلغم و خون و صفرا و سودا و نشان آن جـ از بهشت و دوزخ و عرصات جان بجای بهشت از لطافت و نفس بجای دوزخ از آفت و وحشت و جسد بجای عرصات در جمله روح مومن داعی وی بود ببهشت که اندر دنیا نمونهٔ آن وی آ و نفس داعی وی بود و بدوزخ که اندر دنیا نمونهٔ آن وی است خواجه عطار رحمة الله گوید

مثنویات

در چنین بحری که بحر اعظمست ∴ عالم از ذره است و ذره عالمست
کار عالم غیرت است و حیرتست ∴ حیرت اندر حیرت اندر حیرتست
بینوایانی که ره بین آمدند ∴ گاه بیگاه از پی این آمدند
جان خود را عین حیرت یافتند ∴ همه جان عجز و حیرت یافتند

ذات الروح انه قائم بنفسه فليس بعرض ولا جسم ولا جوهر متحيز ولا لحلّ المكان والجهة ولا هو متصل بالبدن والعالم والمنفصل
[illegible] بالاجسام في العالم والبدن ولا هو خارج وهذا نظير صفات ذات الله واما الصفات فقد خلق حيا عالما قادرا سميعا بصيرا متكلما
[illegible] تعالى كذلك واما الافعال فهذا فعل الادمي ارادة [illegible] اثره اولا في القلب فيسري منه اثر بواسطة الروح الحيواني الذي هو بخار لطيف
القلب الى الدماغ ثم يسري منه اثره الى الاعصاب الخارجة من الدماغ ومن الاعصاب الى الاوتار والرباطات المتعلقة بالانامل
[illegible] الاوتار فيتحرك [illegible] الاصابع فيتحرك [illegible] القلم وبالقلم المداد مثلا ويحدث منه صورة ما يريد كتبه على بياض القرطاس
[illegible] صورة المكاتيب اولا [illegible] على البياض [illegible]
[illegible]

حيوانند

والانسان كالسموات والقدرة في لا صنع كالطبيعة المسخرة المذكورة في الاجسام والمراد
[illegible] في قبول الجمع والتركيب والتفرقة وخزانة التخيل [illegible]
[illegible] بالحقيقة على علاء الموازنة عرف معني قوله ان الله خلق
[illegible] معنوية كما ذكرنا لا الصورة المحسوسة
هر چه در تو مطلق اماه است ∴ آن همه در تو محقق اطلاع است ∴

در ره او پای و سر گم برده :: بوده در پرده در پرده .
عقل تو در سر یکی موئی بسوخت :: هردو لب باید ز بی سینه بدوخت .
کشته حیوت شدم یکبارکی :: من ندانم چاره جز بیچارکی .

از شیخ ابو علی سیاه نقلست رحمة الله که گفت من نفس را
بصورت خوک دیده ام که یکی موی وی را گرفته بود و بمن داد
و من او را بر درختی بستم و قصد هلاک وی کردم گفت یا با علی
خود را مرنجان که من لشکر خدایم مرا کم نتوانی کرد از خواجه
محمد نوری رحمة الله نقلست که گفت روزی نفس بصورت
روباه بچه از گلوی من بر آمد بدانستم که این نفس است در زیر
پای فکندم و لگد !! میکردم او بزرگتر وقوی تر میشد گفتم
همه چیزها بزخم و برنج هلاک شود و تو زیادت می شوی گفت
ز آنچ آفرینش من بازگونه است آنچ رنج دیگران بود راحت منست
وشیخ ابو العباس رحمة الله گفت که روزی بخانه اندر آمدم
سگی زرد دیدم چون قصد راندن او کردم بزیر دامن اندر آمد
و ناپدید شد وشیخ ابو القاسم گرگانی قدس الله سره العزیز
گفت من وی را بصورت ماری دیدم و درویشی دیگر گفته است
که نفس بصورت موشی دیدم گفتم تو کیستی گفت من هلاک

غافلانم و نجات دوستانم که اگر من با ایشان نباشم که وجود
من آفت ایشان بپاکی خود مغرور شوند با فعال خود
متعجب شوند چون اندر طهارت و صفاء سر و نور ولایت
و استقامت بر طهارت نگرند نازشی و سرافرازی در ایشان
پدید آید و باز چون مرا بینند اندر میان دو پهلوی خویش
آن جمله از ایشان پاک فرو ریزد و این جمله حکایات
دلیل است که نفس عین است نه صفت و ویرا صفت است
و اوصاف وی ظاهر همی بینیم پس چون شناخت آن حاصل آمد
آنرا بریاضت بدست توان آورد اما اصل ماهیت وی نیست
نگردد و چون شناخت وی درست شد طالب آنرا مالک گشت
باک نبود از بقاء وی اندر وی چنانک گفته اند اَلنَّفْسُ كَلْبٌ
نفس سگی است
نَابِحٌ وَامْسَاكُ الْكَلْبِ بَعْدَ الرِّيَاضَةِ مُبَاحٌ نفس سگ
بانگ کننده داشتن سگ پس مشقت مباح است
کننده چون ریاضت بپذیرد و منقاد شود اورا داشتن مباح است
فرمان بردار
این بادیه دشوار جز بفضل و عنایت حق و در سایهٔ دولت پیر شفیق
کسی در نتوان برد

مثنوی یافت

مرو بی دانشی در راه گمراه ٭ که راهی دور تاریکست بر چاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار ٭ و اگر نه در چه افتی سرنگوسار

حق خواجه نظامی

خواجه نظامي را بدين اشارت است كه گفت مثنويات

سركشي از خدمت روشن دلان ؛ دست مدار از كمر مقبلات
خار كه هم صحبتي گل كند ؛ غاليه در دامن سنبل كند
داغ بلندان طلب اي هوشمند ؛ تا شوي از داغ بلندان بلند
از پي آن گشت فلك تاج سر ؛ كز سر خدمت همه تن شد كمر

اي برادر دل از جان بردار تا همه تيغها زهر آلوده بر تو آيد وخود را پاي سپر سگان خاكدان ها كن تا همه هجوهات گويند و تو درميان خوش بزي سر در سجود سر در شهود سر اينست كه گفت

مثنوي

جو دريا باش كشتي را رها كن ؛ ز عالم باش و عالم را رها كن

درويشي در عصر نزديكي همه شب نماز كرد ديگر روز پيش شيخ آمد بر اميد آنكه شيخ او را ثنايي گويد گفت اي شيخ امروز مرا چگونه مي بيني گفت بجهودي مي ماني درويش برخاست وفرياد بر آورد وگفت بيت

هر كه از عشق بتان روز كسي نيك شد ؛ من بد روز بدين روز كجا افتادم

صاحب بصيرتي گفته است قطعه

هر كه خود را نكرد خوار امروز ؛ همچو فرعون خوار خواهد بود
يعني خداي تعالى

هر که او بست و مست عشق شد ،، تا ابد در خمار حق لمحل بود
آنچنان بر داشت که در حق خواجه عالم علیه السلام در شب معراج
بود شنیده ، باز خواست آن کم از زور احد نباشد و این تاج
را که لعمرک یا محمد کمر بند کمر از دندان شکستن و رخساره
بخون جگر آلوده کردن نباشد سوخته گفته است قطعه

ملامت بیهوده است افتاد کان ابر سر کوی بت ؛ کسی کان روی ببیند از بلا آزاد کی ماند
خرابیهاست اندر جانم از دست خیالت ؛ چو سلطان تیغ خود بر داشت شهر آبادی کی ماند

بسم الله الرحمن الرحیم ؛ مکتوب هشتاد دوم در هوا

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که هوا عبارت است از
اوصاف نفس و حجاب واصلان و فرحت گاه مریدان و محل
اعراض طالبان و گفته اند که اصل او ست اینجا همه مامورند
بخلاف آن و منهی اند از ارتکاب آن گفته اند مَنْ رَکِبَهَا
هَلَکَ وَمَنْ خَالَفَهَا مَلَکَ هر که متابعت هوا کرد هلاک
شد و هر که مخالفت هوا کرد بمراد رسید چنانک گفت مرا زمروی

مثنویات

سر ز هوا تافتن از سروری است ؛ ترک هوا قوت پیغمبری است
گردانیدن
توسن طبع تو چو رام شود ؛ سکه اخلاص بنام شود
یعنی فرمان بردار

وهواجله

وهوا جمله بر دو قسمت است یکی هواء لذت وشهوت ودوم
هوا جاه خلق وریاست انگه او را هواء لذت وشهوت باشد ۲
وخلق از فتنهء وی ایمن باشند اما انکه او را هواء جاه و
ریاست بود اندر صوامع ودوایر باشد وفتنهء خلق بود
که خود از راه افتاد است ونیز خلق را از راه برده پس آنرا که
کل حرکت هوا باشد وبمتابعت آن وی راضی باشد دور بود
از حق کرچه بر آسمان باشد

مثنوی

جون ترا صحبت بود در زیر دلق ؛ جون نمائی خویشتن صوفی بخلق

و باز آنرا که از هوا دور بود واز متابعت او تبرا کند نزدیک
باشد بحق اگر چه اندر کنشت بود

مثنوی

هر که این سگ را کند بند گران ؛ خاک او بهتر ز خون دیگران

خواجه ابراهیم خواص گوید رحمة الله وقتی شنیدم که اندر
روم راهبی بحکم رهبانیت هفتاد سال مانده است گفتم عجب
شرط رهبانیت چهل سال بیش نیست او بکدام کار در دیر
قرار گرفته است قصد وی کردم جون بدو رسیدم دریچه باز کرد
وگفت یا ابراهیم دانستم که بجه کار آمدهء من اینجا برهبانی
ننشسته ام بلکه سگی دارم با هواهاء شوریده در بند کرده ام و سگی

واندر خرابات بود ۲

بانی نشسته تا سردی بخلق برسد والا می نه آنم که تو بلا شی

مثنوی

کافرست این نفس بی فرمان چنین ،، کشتن او کی بود آسان چنین ،،

خواجه ابراهیم گفت چون این سخن از وی بشنیدم گفتم بارخدایا
قادری که در عین ضلالت بنده را راه صواب دهی و راه راست
نمایی و این درجه کرامت کنی مرا گفت یا ابراهیم چند مرجهانرا
طلب کنی برو خود را طلب کن و چون یافتی پاسبان خود باش
که هر روز این هوا سیصد و شصت گونه لباس الهیت بپوشد
بنده را بضلالت دعوی کند أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ
ای دیدی تو کسی را که گرفته است معبود خود
هَوَاهُ سر این معنی است دلها عزیزان درین خون گشته
هوای خود را
است

مثنوی

صد هزاران دل بمرد از غم همی ،، این سگ کافر نمی میرد دمی ،

در جمله ترک هوا بنده را امیر کند و ارتکاب هوا امیر را اسیر
کند چنانکه زلیخا هوا را ارتکاب کرد امیر بود اسیر شد و
مهتر یوسف علیه السلام بترک هوا گفت اسیر بود امیر شد عشق

هر که این سگ را بردی کرد بند ،، در دو عالم شیر آرد در کمند ،،

و از خواجه جنید رحمة الله پرسیدند ما الوصل قال ترک

[illegible]

زلیخا

ارتکاب

اِرْتکاب الهوا بس هر که خواهد تا بوصلت حق مکرم شود
کو هواء خویش را خلاف کن که بنده هیچ عبادت نکند بزرکتر
از خلاف کردن هوا از آنچ کوه بناخن کندن بر آدمی آسانتر از آن
که هوا را خلاف کردن خواجه ذو النّون مصری رحمة الله کفت
یکی را دیدم که اندر هوا می برید کفتم این درجه بچه یافتی کفت
قدم بر هوا نهادم تا در هوا شدم و از خواجه محمّد بن بلخی
می آرند رحمة الله که کفت عجب دارم از آنک بهواء خود بخانهٔ وی
رود تا زیارت کند چرا قدم بر هوا ننهد تا بدو رسد با وی دیدار کند
دَعْ نَفْسَکَ وَ تَعَالَ سرّ این معنی است اکنون بدانک شیطان را
اندر دل و باطن بنده مجال نباشد تا ویرا هواء معصیتی و شهوتی
بدید نیاید چون پایه از هوا بدید آید آنکاه شیطان آنرا بکیرد
و می آراید و بر دل او جلوه میکند و این معنی را وسواس
خوانند بس ابتدا از هوا بوده باشد وَالْبَادِیْ اَظْلَمُ که
کفت و این معنی قول خداوندست که کفت مر ابلیس را آنکاه
که میکفت من جملهٔ آدمیان را از راه ببرم اِنَّ عِبَادِیْ
لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطَانٌ ؛ ترا بر بندکان من هیچ سلطانی
نیست بس شیطان بر حقیقت همین نفس و هواء بنده باشد

وس این معنی است که کفت سلوک

که تو حق را بندهٔ متکبر مباش،، ور تو مرد این رهی از رجا باش

ازینجاست که پرسیدند از بعضی مشایخ رضوان الله علیهم

که اسلام چیست فَقَالُوا ذَبْحُ النُّفُوسِ بِسُيُوفِ الْمُخَالَفَةِ

پس کفتند بسمل کردن نفسها بتیغهاء مخالفت خواجه ذو النون

مصری رحمة الله کفت مِفْتَاحُ الْعِبَادَةِ الْفِكْرَةُ وَعَلَامَةُ

الاصابَةِ مُخَالَفَةُ النَّفْسِ وَالْهَوَاءِ کفت مفتاح عبادة

فکرست و علامت صواب فکرت مخالفت نفس و هواست و مخالفت

نفس ترک شهوات است ازینجا کویند مُخَالَفَةُ النَّفْسِ

رَاسُ الْعِبَادَةِ مخالفت نفس سر همه عبادتهاست و خواجه جنید

کفت رحمة الله اسَاسُ الْكُفْرِ قِيَامُكَ عَلَى مُرَادِ نَفْسِكَ

بناء کفر قیام نمودن است بر مراد نفس خویش پس باید که مرید

و طالب روز و شب کار خود اندران کذارد تا دواعی هوا که

اندر حواس پیدا می آید از خود منقطع کرداند و از حق تعالی بزاری

و تضرع درخواست کند تا او را خداوند فریاد رسد که تو ننهادهٔ

که بر توانی کرفت چکنی از سر سوز دل دست نیاز بر دار و با صد بیچارکی

وزاری بکویی

اصل الشر تابع الهوى والخير كله في مخالفة

اذا طلبتك النفس يوما بشهوة ، وكانت اليها للخلاف

ودعها وخالف ما هوت فانما ، هواك عدو والخلا

ف دارك

بنده را

بنده را زین بحر نا محرم برار ؛ تو درافکندی مرا هم تو بدار
نفس من بگرفت سرتاپای من ؛ گر نگیری دست من ای وای من
گم شدم در بحر حیرت ناگهان ؛ زین همه سرگشتگی بازم رهان
برده برگیر آخر و جانم مسوز ؛ بیش اندر پرده پنهانم مسوز
یا ازین آلودگی پاکم بکن ؛ یا نه در خونم کشی و خاکم بکن
ره بوم شو زانک گم راه آمدم ؛ دولتم ده زانک بیگاه آمدم

از خواجه بوعلی سیاه مروزی رحمة الله نقلست که گفت در گرمابه بموافقت سنت استره می راندم با خود گفتم ای علی این عضوی است که منبع همه شهوات است و ترا چندین آفت ها انداخته است از خود جدا کن تا از شر وی خلاص یابی بسرّم ندا کردند یا علی در ملک ما تصرف میکنی هر تعبیه ما را عضوی از عضوی دیگر اولیتر نیست بعزت ما اگر آنرا از خود جدا کنی در موئی صد چندان نهم که درین یک عضو نهاده ام مثنوی

گشته حیرت شدم یکبارگی ؛ من ندانم چاره جز بیچارگی
مومن و کافر چنین آغشته اند ؛ با همه سرگشته یا برگشته اند

ای برادر بنده را خراب کردن بنیت هیچ تصرف نیست که آن حرکتیست که بار احکام شرع میکشد اما در تبدیل صفت بتوفیق

گشتگی

حق بنده را کسبی هست و بهیچ صفت بنده را با وی مشارکت
امر او
نیست جز آنچ فرموده است و اندر ملک وی تصرف نه جز
بر آنچ اذن کرده است تا خواست او نباشد بنده بجهد خویش
از هیچ جیز باز نتواند بود سر اینست که گفت بیت

جون راست ابد آخر با تو طریق خرد ⁂ او نامراد مسکین تو شوخ خرد جراده،

که جمله جرها اندر دو جایگاه صورت نبندد یا جهد کند تا تقدیر
حق بگرداند از خود یا خود بخلاف تقدیر جیزی خود را کسب
کند و این هر دو محال که تقدیر بجهد کسی متغیر نشود امام شبلی
رحمة الله وقتی بیمار شد طبیبی نزدیک وی بیامد گفت
پرهیز باید کرد گفت از جه جیز از جیزی که روزی منست
یا از جیزی که روزی من نیست اگر پرهیز از روزی من میکنی
نتوان کرد اگر پرهیز از جز روزی میگویی خود آن بمن ندهند
بس بگو پرهیز از جه کنم طبیب حیران بماند اینست که گفت

مثنوی

ناله ز فلک برسته و زخم نه پیدا ⁂ بیجاره طبیبان همه درمانده ز دردم

درخبرست که موسی علیه السلام گفت یا آدم خوانی بدان آراستگی
در پیش تو نهاده جه بودیی که دست بدان گندم نبردیی بس آدم

بیغامبر

بیغامبر علیه السلام را گفت که در توریت خواندیی پیش
از آن که حق تعالی مرا بیافریند بر من آن نبشته بود تو ملامت
بر من کنی موسی گفت بس ربنا ظلمنا چه بود گفت خصم
بهزیمت کردن را حجت نبشته او اما وسیلت ما بدرگاه عزت
ربنا ظلمنا که کس را با وی بحجت کار پیش نرود یکی ح عزیزی
را گفت بر ما گناه تقدیر کند بس عقوبت کند گفت کرده است
ودم نمی توان زد   مثنویات

ترا بر حکمت یزدان چه کارست ؛ مزن دم ورنه جای تو بدارست
ترا خاموشی و صبر بت راهی ؛ نخواهی یافت بر زین دستگاهی

نقلست که سلطان محمود غازی گوهری قیمتی در دست
داشت بوزیر داد و گفت این را بشکن وزیر گفت بقیمت این بهاء
خزانه بادشاهی است شکستن چرا شاید بس بدست آیاز داد
و گفت این را بشکن او در زیر سنگی نهاد و در حال بشکست
سلطان گفت چرا شکستی آیاز گفت بد کردم و نیکو نکردم سلطان
محمود غازی روی بوزیر کرد و گفت ادب حضرت از آیاز
بیاموز که نه در فرمان اعراض داشت و نه در گفت اعتراض آورد

سر اینست که گفت   مثنوی

نعمتی نبارد یا انبار دکی بکند و بقول هر کسی غره نشود و طعام هر کسی نخورد
فراخ نکند و هرچه ستوده و پسندیده خدای و خلق باشد تن
و نا پسندیده دور دارد هر که این خصلتها بجای آرد آنکس بجوهر

ی سخن نگوید و بر
خو کند و از نا پسندیده
ض نفس باشد ۵۵

[illegible]

اعوذ به آنرا که خطایی رسید، کادم زین توبه بجایی رسید

بسم الله الرحمن الرحیم ۵ مکتوب هشتاد سیوم

در ریاضت نفس برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة
المتقین بداند که طبع آدمی سرکش است صفتها خبیثه و اخلاق
بد مرکب است در طینت او چنانکه در آیات و اخبار آمده است و چون
آثار اخلاق خبیثه که ثمرات تسلط نفس اماره است بر احوال
تعین بسیار فرمایش کننده
آدمی غالب شود در خسران و خذلان افتد و از نور ایمان محروم
زیان و خجالت
ماند و از درگاه عزت مهجور گردد که نفس اماره دشمن دل
و مخالف دین است و همیشه در تربیت خود مشغول باشد و از
سرکشی
متابعت شرع تمرد نماید و آفت نفس بر مرد بیشتر و بتر
از آفت کافرست و زیادت از کید ابلیس و مکر اوست که نفس
با مرد در پیراهن است ازینجا گفته اند که بدترین دشمنان
و صعب ترین بلاها نفس است و علاج او دشوارتر است و
دوا او مشکل تر که دشمنی است درونی و هرگاه که دزد در
خانه باشد دفع او دشوار بود و دیگر که او دشمنی است
محبوب و آدمی از عیب محبوب خود کور است هرچه از نفس
خود تباه بیند نیکو پندارد پس چون چنین باشد دیر نبود

و دشمن ترین کافر این نفس خبیث و بیشتری بتان تعبیه نهاد
این شخص تواند عبادت لات و عزی بنیست با خدمت
نفس تو عین توحیدست جایی که نفس کمین آفت خود برگشاید
لات و عزی اینجا کجا دید آید در طینت تو بتخانه بر
افراشته است و صد هزار نصاب بر جهر و تماثیل هوا و حقد
و اصنام جاه و کبر در وی نگاشته تا خبث این بتکده ویران
نکنی نگر تا آهنگ دیگران نکنی کوه کوه [illegible] در بتکده انداختی
[illegible] انکار [illegible] تو درحق او
تازیانه عبرت نشت و درحق
شمشیر قطیعت: فصول شیخ احمد
غزالی

که آدمی را

بعبادة
از حضرت شیخ احمد غزالی قدس الله سره العزیز

تلبیسات نباید و آفات بکلی نرسد پس
عادتند از اینان [illegible]
از روی حال بحکم اعتبار نه بحکم اعتقاد
نعوذ بالله منها همچنین ابدا که آن بزرگ
بوده است این نکته نگاه دارند تا غلط
در ذکر متعلمان نکنند را اینجا غوغاست
این لقمه نه اندازه حوصله ایشانست

که ادمي را نفس در وضع محنت کشد و در هلاکت افکند و او را از
بچشم اي برادر چون نیکو نگاه کني اصل جمله فتنها و فضیحتي
وخواري وهلاکت وگناهان وآفت که خلق را بیش آمده است
از اول آفرینش تا روز قیامت همین از نفس است و هر که در
بلایي افتاده است بسبب نفس است تنها یا بمعونت وشرکت
او تا روز قیامت نیابي در میان خلق فتنه وضلالتي و فضیحتي
ومعصیتي مگر از نفس وهوا او واگرنه خلق همه در خیر وسلامة
بوده اند پس چون دشمني بدین طریق باشد واجب است مر
عاقل را قهر کردن بروي وخلاص جستن از وي اما یکبارگي قهر
کردن بروي ممکن نیست کسي را چنانک دشمنان دیگر را زیراک
او مرکب است وآلت مر طالب را واز کشتن وي نیز یکبارگي
دشوار است بسبب مضرتي که در آنست پس اینجا حاجت
افتاده است مرید را براهي میانه وآن آنست که بپروري
وقوت دهي او را بقدر آنک کارها را احتمال کند وضعیف
کني وقهر کني او را چندي که از فرمان تو نگذرد وهر چه جز این طریق
است غلط است که در حدیث آمده است از مصطفی صلی الله علیه وسلم
عبد الله مسعود را دید رضي الله عنه که بسیار ریاضت کرده بود ودر

اگر حجابها بسیارست خلق و دنیا و شیطان و نفس اما از روي تحقیق
اصل درین باب نفس است زیرا که اختلاط با خلق هم براي نفس است
و مشغول شدن بکار دنیا هم براي نفس است و موافقت شیطان بدانچ
فرماید هم براي نفس است پس معلوم شد که اصل درین باب نفس است
و از اینجاست که النفس وهي الصنم الاکبر پس هر که بیزاري از نفس
کرد از آن همه رست : معدن

نفس
بنزدیک محققان عیني است
قالب یا صفتي است مر قالب را
شیخ الاسلام والمسلمین قدس سره
فرمود که او مرکب است و آلت مر طالب
قالب است ذکر او درین محل الله اعلم
تواند بود که بریاضت قالب نفس
و بمعونت او قوي میگردد و بضعف او ضعیف
پس گویي که ریاضت ریاضت نفس است و در
حال است و قالب محل ذکر محل او [illegible]
باشد الله اعلم نحو قوله تعالی فلیدع ناد[illegible]
اهل نادیه فان النادي [illegible]
باسم السنة نحو واجعل لي لسان صدق
في الآخرین اي ذکرا حسنا یسمی الذکر باسم
آلته وهو اللسان

جنان

سلوک بمجاهدت بجايي رسيده بود که قوت ازو ساقط گشته بود
و دست و پاي از حرکت فرو مانده و حدقه چشم در قعر دماغ فرو
رفته سيد عالم عليه السلام چون حال او چنان ديد نه پسنديد
کفت يا عبدُ الله إنَّ لِنَفْسِکَ عَلَيْکَ حَقًّا دستکيه
دار که نفس ترا بر تو حقي است و چون قصد هلاک او کني ما
خوذ کردي و در معصيت اُفتي پس معلوم شد که رياضت
نفس بعلم بايد کرد تا نفس نه هلاک شود و نه بر تو مسلط
کردد و بي فرمان شود و اين طريق ميانه آنست که او را با قوي
لگام کني و اگر گويي آن دابه ايست بي فرمان و سرکش او را
چگونه لگام توانم کرد بدانک حيله در وي آنست که او را اول
نرم کني تا لگام تواني کرد و عالمان اين کار گفته اند نرم کردن
نفس بسه چيز است يکي آنک شهوتها و لذتها از وي باز داري
که دابه سرکش چون علف نيابد نرم شود يکي از علما گفته
است که تباهي و جهل و سرکشي نفس بحدي است که چون
خواهد که معصيتي کند يا بآرزويي برسد اگر شفيع آري
خداي را پس رسول را و جمله انبيا را و کتب را و همه سلف
بيشينيان
صالح را و عرض کني بدو مرگ را و گور و قيامت و بهشت

و دوزخ

ودوزخ را هرکز باز نه ایستد وترک آن معصیت وشهوت
نکند وچون از نالش بازداری باز ایستد دوم آنک بروی
بار کران از عبادت بنهی که درازکوش را چون بار بسیار کشند نرم
شود خاصه که از علفش کم کرده باشند سیوم آنک یاری خواهی
از خداوند تعالی وبدو بناهی واکر نه از شر او خلاص نیست
وچون بدین سه چیز مواظبت نمایی نفس سرکش فرمان بردار
تو شود ولکام بذیرد ودرین حال تعجیل کن ولکام تقوی
بر سرش نه واز شر او ایمن شو واکر کویی تقوی چیست
تا بدان لکام کنم بدانک تقوی کنجی است عظیم وملکتی است
بزرک که همه چیز را از دنیا وآخرت جمع کرده اند ودر
زیر آن یک خصلت نهاده که نام وی تقوی است قتاده کفت
رحمة الله که در توریت است ای فرزند آدم تقوی کن
وهرجا که خواهی خوش بخسب بس این خصلتی است
جامع مر جملهٔ خیرات را وکفایت کننده است مر همه مهمات
را وسازنده است ورهاننده است بنده را بهمه مهمات ورساننده
است بنده را بهمه درجات وکرامات واین اصلی است که بدان
مزید نیست اکنون بدانک در تفسیر زاهد آورده است که تقوی

بر دو گونه است اصل و فرع تقوی اصلش پرهیزیدنست
از معصیت باوردن طاعت و مشایخ گفته اند رضوان الله
علیهم که منازل تقوی سه است یکی تقوی از شرکست
و دوم تقوی بدعت است سیوم از معصیت است پس
تقوی پرهیز کردن است از هر چیزی که می ترسی از مضرت
آن در دین خویش نه بینی که مرد رنجور پرهیز کننده را متقی
گویند چون از هر چیزی که او را زیان دارد پرهیز کند از طعام
و شراب و میوه و غیر آن و آنچ از مضرت آن می ترسی در دین
دو قسم است یکی محض حرام و معصیت و دوم فضول
حلال از آنک بسا باشد که فضول حلال آدمی را بحرام محض و
عصیان کشد پس هر که خواهد از مضرت دین ایمن
باشد از محض حرام و معصیت پرهیز کند از فضول
حلال خود را نگاه دارد پس تقوی بالغ و جامع پرهیز
کردن است از هر چه که دین را زیان دارد و آن معصیت
است و فضول حلال درین کار غافل نباید بود که فرصت
غنیمت است بود که طلب کنی و نیابی عیسی عم گفته اند
دنیا سه روز است دی گذشت از آن بر دست تو چیزی نیست

الأظهر باوردن ایمان و تقوی فرع پرهیزیدن است

بلغ

وفردا

وفردا نمی دانی که یابی یا نیابی روز سیوم آنست
که تو دریابی بر دست تو همان بیش نیست آنرا غنیمت
دار و ابوذر رضی الله عنه گفته است دنیا سه ساعت
بیش نیست ساعتی گذشت از آن بر دست تو چیزی نه و
ساعتی دیگر ندانی یابی یا نیابی و ساعت سیوم آنست
که تو در آنی پس از روی حقیقت نیست عمر تو مگر یکساعت
و بزرگی و محققی گفته اند دنیا سه نفس است نفسی گذشت
کردی آنچه در آن کردی نفسی دیگر ندانی یابی یا نیابی نفس
سیوم آنست که تو در آنی بسا کس از نفسی تا نفس دیگر نرسیده
اند پس طالب نفسی نه یک روز را و نه یکساعت را مگر یک نفس
پس بشتاب درین یک نفس بتوبه و طاعت شاید که تا آن زمان در نفس
دوم نمانی و برای رزق اندوهگین مشو شاید که تا آن زمان که بقوت
محتاج شوی بمیری پس تباه باشد که آدمی غم یک روز و یک
ساعت بخورد و او در نفس دوم بمیرد و یاد کن آنچه
رسول علیه السلام در حق اسامه رضی الله عنه فرموده است
که اسامه دراز امید است که بمهلت یک روز کنیزک خریده است
والله ننهادم قدمی که گمان بردم که فرود خواهم فرستاد برداشتم

که بر خواهم داشت و بر نداشتم
لقمه که گمان بردم که فرو د

بس حریص باید که بدین مواظبت نماید و شب و روز تکرار کند
در هر نجه رفته هر آینه امیدش کوتاه گردد و نفس خود را
به بیند شتابنده در طاعت و تعجیل کننده در توبه و زهد
کننده در دنیا مشغول شوند در استعداد درک عاقبت
بخیر باد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مکتوب هشتاد چهارم در مجاهده و ریاضت نفس

برادر شمس الدین رزقه الله مخالفة نفسه بداند که مجاهده
نفس و ریاضت او ستوده است در همه دینها و در مذهبها و
در میان همه قوم محقق و مبطل و جمله محققان مجاهده اثبات
کرده اند و یکی از اسباب مشاهده داشته اند که اَلْمُشَاهَدَاتُ مَوَارِيْثُ
اَلْمُجَاهَدَاتِ مشاهده میراث مجاهده است و آن بنا کرده اند
بر قول خداوند تعالی وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا آنکه مجاهده کند مشاهده یابد و نیز گفته اند ادن
انبیا و اثبات شرایع و نزول کتب و جمله احکام تکلیف
همه مجاهدات و اثر مجاهده پیداست در تبدیل طبایع
و اظهار صفتها غریب و عجیب و این را در شاهد دلیلست
و انکار این انکار مشاهده است و مکابره عیان بود نه بینی که

[illegible]

[illegible]

اسپي توسن را برياضت از صفت حيواني بصفت مردمي
مي آرند وصفتها اندرو مبدل ميكنند تا تازيانه از زمين بر دارد
و سوار را دهد و كوي بدست بگرداند و مانند اين و كودكي
بي عقل عجمي را برياضت عربي زبان مي كنند سخن طبعي
اندرو مبدل ميگردانند و بازي وحشي را برياضت در آن
درجه مي رسانند كه چون بگذارند برود و چون بخوانند باز آيد
و اندر رنج بند بر وي دوست تر از آزادي بود و سگي پليد
را بمجاهدت بدان محل مي رسانند كه كشته او حلال بود چون
كشته مومن بي مراد جمله شرع در مجاهده است رسول صلي
الله عليه وسلم اندر حال قربت حق تعالي و با وجود امن
عاقبت و لباس عصمت چندان مجاهده كرد از گرسنگيهاء
دراز و روزها وصال و بيداريها شب كه فرمان آمد يا محمد ما
قرآن بتو بر آن نه فرستاده ايم كه خود را هلاك كني و از ابو هريره
رضي الله عنه روايت مي آرند كه رسول عليه السلام اندر حال
عمارت مسجد خشت ميكشيد و من مي ديدم كه وي را رنج مي رسيد
گفتم يا رسول الله آن خشت بمن ده كه من بجاي تو اين كار كنم
كفت يا ابا هريرة خذ غيرها فانه لا عيش لآخرة تو

حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم اين دعا كردي اللهم اني اعوذ بك من جهد البلاء ومن درك الشقاء ومن شماتة الاعداء جهد بلا خويش ديدن بر افعال خويش
اعتماد كردن از بهر آنكه چون خويشتن نه بيند و بر افعال خويش اعتماد نكند افعال او با اخلاص كردد و عجب از افعال وي برخيزد آن افعال مقبول كردد آن جهد نعمة
كردد باز چون خويشتن بيند و بر افعال اعتماد عجب آرد افعال حبط كردد آن جهد بلا او محنت كردد چنانكه ابليس را گشت درك شقا آن بود كه او را با فعال
وي بجايي مانند قضا باوي كار نه بند تا هلاك شود و بدبخت كردد نه بيني كه هيچ فعل از فعل پيغامبر خالص تر نبود و با آن گفت لن ينجو احد بفعله
قيل ولا انت يا رسول الله قال ولا انا درست شد كه نجات بنده از فضل است نه از فعل چون او را بفعال او گذاشتند بدبخت گشت و باز شادي دشمنان است چون او را بفعل
او گذاشتند بدبخت گشت دشمن شاد گشت ۞ ۞

خشتی دیکر بر دار یا ابا هریره که سرای محنتی آخرتست
دنیا منزل رنج و محل مشقت است در جمله مر اهل این
قصه را مجاهدت و ریاضت بسنده است باتفاق اما دیدن آفت
است زانک مجاهد فعل بنده بود و مشاهده داشت حق تعالی تا
داشت حق نباشد فعل بنده قیمت نکیرد تا توانی از فعل خود
عبارت مکن و اندر هیچ صفت نفس را متابعت مکن
کر وجه دو هستی تو حجاب نیست اکر بعضی محجوب بودی
ببعضی دیکر برخاستی چون کلیت تو حجاب است تا بکلیت
فانی نکردی شایسته لقا و مشاهده نکردی اینجا یک نکته نکاه
دار و آن آنست که مجاهده نفس مر فناء اوصاف نفس را بود
نه فناء عین نفس را که اصل انانیت وی نیست نکردد اما
چون طالب مجاهده او را مالک شد منقاد خود کرداند باک نبود
از بقاء وی اندر وی بس بدانک کرسنکی را شرفی بلندست
و بنزدیک جمله خلایق و طوایف ستوده زانچ از وی ظاهر
کرسنه را خاطر تیزتر بود و فهم صافیتر بود و تندرستتر بود
از ابو العباس رضی الله عنه می آرند که کفت طاعت و معصیت
من در دو کرده بسته اند چون بخورم مایه همه معصیتها اندر خود

شیخ احمد قدس الله روحه در حصول آورده است تا ترا از تو در نربایند برق جمال این حدیث را وا تو
ننمایند معیار این سخن از کل بر دار در وقت بهار دو کل بر آید کل سرخ و کل زرد اول کل زرد باشد
چون او برسد کل سرخ از پس او در آید کل زرد در کل سرخ را بزبان حال خطاب کند که زود بشتاب تا بما بی
تو از رنک رخساره معشوق روایت کنی و جز از رنک رخساره عاشق حکایت کنم کل سرخ با او کوید که از
تجلیات ما تقصیر نیست ولیکن سنت ما چنان رانده اند که تا او از ولات بیرون نشوی ما در نیابیم
همین جلال و جمال مقصود تا بو مکوید با توانیم که ترا در [illegible] ذلقا خود
ندانیم ولیکن مشیت دقدیر [illegible] است [illegible] عنایت حق
بنماید

یابیم وچون نخوریم اصل همه طاعتها در خود بینیم بزرگان
گفته اند اصلاح شکم دشوار ترین کارهاست بر مرید وضرر
او بیشتر واثر وی قوی تر از آنکه منبع ومعدن جمله معصیتها
اوست واندر جمله اعضا قوت وضعف وعصمت ومعصیت
از شکم میخیزد پس بر تو باد نگاه داشتن شکم اول از حرام
وشبهه پس از آن از فضول حلال اگر خواهی که تا کاری بود.
که خورندهٔ حرام وشبهه از جملهٔ راندگانست اورا توفیق
بر عبادت نبود یحیی معاذ رازی گفته است که عبادة
خزینهٔ خدایست وکلید آن خزینه دعاست ودندانهاء آن
کلید خوردن حلالست وچون کلید را دندان نباشد در
نگشاید چون در خزینه نگشاید طاعتی که در خزینه بود چگونه
بدست آید دیگر آنکه خورده حرام وشبهه از فعلهاء خیر
محرومست واگر ناگاه خیری بکند قبول نیست باز بروی رد
کنند پس آن فعل نباشد اورا مگر رنجی اما فضول
حلال آفت عابدانست وبلاء مجاهدانست که بسیار خوردن
حلال سختی دلست ورفتن نور ایمان وکم شدن فهم و
علم است که به پری شکم طبیعت را ببرد خواجه سلیمان

بسیار خوردن
از حلال

دارانی گفته است رحمة الله اگر خواهی که بحاجت دنیی و
دنیاوی مشغول شوی هیچ مخور تا آن زمان که از آن فارغ
شوی که اکل باطل کننده عقلست و بسیار خوردن فتنه
جمله اعضاست و باعث است مر فضول و فساد را که آدمی
چون سیر شود همه فضول خواهد ابو جعفر گفته است
رحمة الله که شکم عضوی است که اگر گرسنه باشد همه اعضا
سیر باشد از معصیت و اگر او سیر باشد همه اعضا گرسنه باشند
بمعصیت۔ حاصل سخن آنست که افعال و اقوال آدمی بر حسب
طعام و شراب اوست اگر در شکم شبهه و حرام در رود افعال
و اقوال همه حرام و مکروه بیرون آید اگر فضول حلال در رود
اقوال و افعال همه فضول آید پس گویی طعام تخم اقوال و افعال
شراب
است که از وی می روید یحیی پیغامبر علیه السلام ابلیس
را دید علاقها بدست برسید که این چیست گفت شهوتهایی
است که بلان آدمیان را صید کنم یحیی پیغامبر گفت علیه
السلام مرا بدین صید خود کنی گفت نی مگر آنکه شبی سیر
خورده بودی و گران شده از نماز باز داشتم ترا یحیی علیه السلام
گفت من بعد ازین هرگز سیر نخورم ابلیس گفت لاجرم

پند کسی را

نیز کسی را بعد ازین نصیحت نکنیم این حال کسی است ز همه عمر
خود یک شب سیر خورده بود چگونه باشد حال ما عمر
یک شب گرسنه نبودیم و هوس و فضولی آنک عبادت
کنیم و دیگر گفته اند سختی سکرات موت بر قدر لذت
حیات است هر کرا لذت در ایام حیوة بسیارست سکرات
موت برو سخت است در جمله فواید گرسنگی بی حد و عدد است
و آفت سیری بی شمار و بکار نکیم کاری مشکل و حدیث لقمه
شبهت و حلال چنانک شنیدی و اگر اینجا گوییم بس حجیت
حکم صله و فتوح رد کردن و بحث کردن در ان واجب بود
اینک گفته اند چون ظاهر آدمی در ستر و صلاح باشد باکی
نیست در قبول کردن صله و صدقات ایشان و واجب نیست
بر تو بحث کردن و گفتن که زمانه تباه شده است که آن گمان
بد بردن است بمسلمانان و ماموریم بگمان نیک بردن بر مسلمانان
پس ازین بدانک اصل درین باب آنست که بدانی اینجا دو چیزست
یکی حکم شرع و ظاهر او و دوم حکم تقوی و حق او و حکم
شرع آنست که هرگاه کسی که ظاهر او صلاح است ترا چیزی
دهد بستانی نپرسی که از کجاست مگر آنک بیقین بدانی که این

چیز بعینه از غضب یا از حرام محض است و حکم تقوی
آنست که نکیری از کسی چیزی تا نپرسی و یقین شود ترا
که در ان هیچ شبهتی نیست بکیری و الا رد کنی اکر کسی
کوید اینجا که ازین تقدیر معلوم میشود که تقوی مخالف
شرع است جواب بدانک وضع شرع بر آسانی است و وضع
تقوی بدشواری چنانک کفته اند که کار بر متقی تنکتر از عقل
بوده است و با این همه تقوی مخالف شرع نیست و هر دو در اصل
یکی اند و لیکن بدانک که شرع را دو حکم است یکی حکم جایز
دوم حکم افضل جایز را حکم شرع کویند و افضل را حکم تقوی
کویند پس این هر دو در اصل یکی باشند با آنک از روی ظاهر مخالف
یکدیکرند ای برادر این راه راه مجردان است و این کار کار بلند
همتانست پاک بازی و سربازی است آورده اند شیخ ابو سعید
را رحمة الله کفتند فلان جای حمام را استاد بر خاست با جمعی
از مریدان آنجا رفت او را دید بوریایی در خود پیچیده و بر خاکستر
نشسته شیخ کفت حمام را استاد تویی کفت چنین میکویند شیخ
کفت این نام استادی بچه یافتی کفت براست باری و پاک بازی

ازینجاست که کسی کفته است   رباعی

کرج بهوا

نه
ر
مائیم

سر
بای

اگرچه بعمل ز سر فرازان نه‌ایم وز علم ز خلق بی نیازان مائیم
افکنده کعبتین بازان مائیم ؛ خاک کف پاکبازان مائیم ؛

ای برادر مَنْ كَانَ اَضْعَفَ فَالرَّبُّ بِهِ اَلْطَفُ رَبُّ الارباب کار ضعیفان چنان بسازد که جمله مقربان قدس بتعجب بمانند صد هزار مقرب و مقدس در بحار رکوع و سجود غواصی کردند و کس حدیث ایشان نمی‌گوید و اینجا گدایی بی نوایی چون از خواب در آید گوید آه بیگانه شد رب الارباب در مصحف مجید بر عالم و [illegible] بر آسمانیان و زمینیان او را جلوه میکند تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ و سگی بر در دوستان قدمی چند برداشت خاک قدم او توتیای دیده مقربان ساختند و در قرآن مجید تا قیامت بنواختند وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ عاقبت و خاتمت جمله مسلمانان بخیر باد

الهجر والهجران
بکسی مریدان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب هشتاد و پنجم در [illegible]

نفس برادر اعز شمس الدین بداند که شعراء طریقت را برین اتفاقست که اَوَّلُ دَرَجَةِ التَّبَرِّي فِي الْمَعْرِفَةِ [illegible] اول درجه آشنایی با خداوند عزّ و جلّ بیزاریست از خویشتن تا از خویشتن بیزاری نستانی بمراتب آشنایی راه نیابی همه خشم

حردان با خویشتن از آنست که نهاد ایشان سد راه آشنایی
ایشانست همه تیغها بر خود بدین آزمایند و همه قهرها بر خود
بدین رانند تا این سد بی دولتی را بست کنند و دل بحضرت
معرفت راه یابد، یا در راه طلب خاکستری گردد مثنویات

زهی عزت که چندان بی نیازیست ؛ که چندین عقل و جان آنجا بر زیست
زهی غیرت که گر بر عالم افتد ؛ بیک ساعت دو عالم برهم افتد
زهی حشمت که گر یک ذره ابلیس ؛ بیابد کوی بر باید زادریس

[illegible] الْفَوْزُ بِالْقُدْسِ وَالْفَلَاحُ بِالْأُنْسِ اینچنین دولت
با چنین سد بدبختی نبود الضدان لا یجتمعان نه کار آب
و گلست نه مایهٔ لم یکن فکان است درگاهی است ازلی النعت
ابدی الوصف اگر همه آفرینش تمرد آرند عزت درگاهش گرد
زلت نگیرد و اگر همه متمردان صدیق کردند غنا درگاه او جریده
نپذیرد

مثنویات

زهی ساحت که گر عالم نبودی ؛ سر موئی از آنجا کم نبودی
زهی وحدت که موئی در نگنجد ؛ در آن وحدت جهان موئی نگنجد
زهی حیرت که جانها هست در تو ؛ کنون عاجز شد و دل پست در تو

کار بر گوهر فرد است حدیث معرفت نه کار آب و گلست و نه کار

[illegible]

اورا

قلندری و خراباتی از پی تو شدم
حدیث عشق تو دیدم که از بیانی نیست
حسین از در همت گدای کوی تو شد
که هیچ سلطنتی خوشتر از گدایی نیست

عباد و زهاد

عباد و زهاد ست کار کار درد زدکان و کرسنکان و برهنکان
است که ورد جان ایشان اینست
ابیات

در راه تو بمیرم کرچه ترانه بینم ،، باری خلاص یابم از ننک زندکانی ،،
زانجا که رفعت تو نعوذ بی الکوسلامی ،، بر دست باد باری از خاک ره نشانی

چنانکه سلطان العارفین قدس الله روحه کفت وَجَدْتُ
ثَمَرَةَ الْمَعْرِفَةِ بِبَطْنٍ جَائِعٍ وَبَدَنٍ عَارٍ اول کلید
درکاه آشنایی برهنکی و کرسنکی است تا با این صفت در سازی که
عزیز و کلید درهاست همو کوید رحمة الله المحجوبون عن الله
ثلاثة الزاهدون بزهدهم والعابدون بعبادتهم
والعالمون بعلمهم این سخن بحریست که عجایب و بدایع وی
انقطاع نپذیرد و تا در دل اندیشه چی بود که در همه عالم کسی است
بتر از من متکبر باشی نکر تا کلاه دعوی بر سر ننهی که دور افتاده
باشی و تکبر را کمر بسته باشی و حدیث معرفت نه کار متکبرانست
مَادَامَ الْعَبْدُ يَظُنُّ اَنَّ فِي جَمِيعِ الْخَلْقِ مَنْ هُوَ شَرٌّ مِنِّي
فَهُوَ مُتَكَبِّرٌ مَحْجُوبٌ مادام که بنده کمان برد که در همه خلق
بتر از من هست پس وی متکبر و محجوب است ،،

ابیات

چو علمت هست با علمت عمل کن ،، پس از علم و عمل اسرار حل کن

خواجه ابو یزید فرمود سه کروه را بسه سبب حجاب سخت ترست یکی زاهد را زهد
دوم عالم را علم سوم عابد را عبادت که این هر سه قوم در فعل خود خود بین باشند
و کروهی دیکر بینایی بندانند که خالق دیکری در حجابست که کار ما داریم ۱۲
یعنی بالنظر الیه زیرا که نظر بر صفات محمودات نیز حجابست
چه هر که را چنانکه از صفات مذمومات پاک باید از صفات محمودات
نیز پاک باید شد .. معه ختم

این زهد تو بار نامهٔ تست
زنار تن تو جامهٔ تست

خواجه بایزید کفت رضی الله عنه سخن [illegible]
ملکوید یکی عالم دوم زاهد سیوم عابد عالم [illegible]
اکر این سخن خدا [illegible] بودی ما را [illegible]
عابد کوید این [illegible] عابدیم [illegible]
نیافتیم زاهد کوید اکر [illegible] بودی [illegible]
هر چه قوم [illegible] بخود [illegible]
بیافتند که فرمان [illegible]
طلب حق تعالی کاری عظیم است و این [illegible]
دنیا و آخرت و نفس خود دیده [illegible]

ترا با علم دین یک ذره کردار، بسی که را بکن علم و دین بجز وان
بروکاری بکن کین کار خاصست، که علم دین ترا حرفی تمامست

یحیی معاذ رازی رحمة الله گوید نزدیک خواجه ابو یزید در آمدم او را دیدم پاره پوست در بر پیچیده و برسن لیف آنرا بر سر بسته تکبیر بکرد گفتم یا برهان الموحدین در مملکت هیچ حادثه افتاده است که تکبیر گفتی گفت یا یحیی اگر خواهی که سر این بدانی در روم رو او گفت بروم چون بروم در رسیدم حصاری بزرگ دیدم با خلقی انبوه از اعداء دین سوخته و خاکستر شده گفتم این چیست گفتند اهل این شهر با لشکر اسلام در جنگ پیوسته بودند و هزیمت بر مسلمانان نزدیک شده بود ناگاه از جانب بسطام آواز تکبیر برآمد و در عقب آن آتشی پدید گشت و درین حصار افتاد همه یکبارگی هلاک شدند باز گشتم به بسطام باز آمدم بایزید را دیدم بر سر دو انگشت پای نشسته و متحیروار مناجاتی بدرد میکرد تا نماز خفتن همچنان بود چون فارغ شد باز نگریست مرا دید گفت یحیی بحضرت ربوبیت بودم بسی هزار درجه مرا الکز دادند در هر درجه مرا با حضرت

عزت

عزت ربوبیت ما جانی رفت تا آخر گفت یا بایزید
مرادت چیست گفتم اُرِیْدُ اَنْ لَا اُرِیْدَ مراد من بی
مرادی است و خواست من بی خواستی است بیت

زبان بماند بنامت هنوز سیری نیست :: دریغ عاشق مسکین که یک زبان دارد

یحیی گفت جانخواستی که ترا آشنائی خود گرامی کردی گفت
اَغَارُ عَلَیْهِ اَنْ یَکُوْنَ کَذٰلِکَ گفت مرا غیرت نمی گذارد
تا در آشنائی خوض کنم که زینت او در صفت قدم با صفت حدثان
آشنا گرد گفته اند تا بایزید [illegible] کرد بدین کلمه که اغار علیه
تا یحیی را بدو راه بود و طریقت ایشان آنست که روش
خود را پیدا نکنند تا از زخم غیرت و زحمت راه روان ایمن
باشند

مثنویات

تو کی باحق بشب دراز گوئی :: دگر روز آن بفخر باز گوئی
ریا و عجب کوه آتشین است :: نمی دانی که کوه دوزخ اینست

یکی از جملهٔ مشایخ میگوید ده سال آب گریستم و ده سال
خون گریستم و ده سال صدید گریستم اکنون ده سالست که خنده
میکنم آن پیر چنین پی گم کرده بود از حیرت و اندوه دین
خون میگریست و بی خبران سرزنش عشق او می زدند

صد بر
دیدم با خون

بيت

از بي عشق همه طعنه زنان بي خبرند ؛ اي مسلمان همه فرياد ازين بي خبران

بزرگ غلطي افتاده است خلق را در حديث معرفت و بيشتر
آنند كه مي ندانند كه نهايت دانش همه دانند كان آنست كه بدانند
كه مي ندانند و نهايت همه شناسند كان آنست كه بشناسند كه مي
نشناسند باجاه جلال و جمال لا اله الا الله نستغفر الله
از هرچه گفتيم و باكبرياء سلطنت لا اله الا الله نتوب اليه
و از هرچه دانستيم

مثنويات

جهان از تو پر و تو جهان نه ؛ همه در تو گم و تو درميان نه
جهان برنام تو و زتو نشان ني ؛ شده بيننده عقل تو عيان ني
جهان عقل و جان حيران بمانده ؛ تو در پرده چنين پنهان بمانده
ز عجز خويش ميگويم كه اي پاك ؛ تويي معروف عارف ما عرفناك

اي عجب همه شجاعتها كه بكوي معرفت رسد زبون عشق
گردد و همه درياهاء علم كه بموج قدرت رسد قطره گردد
و همه عزتها كه قصد طلب كند و مركز مذلت گردد و همه دعويها
كه بحديث پاكي او رسد بهزيمت شود و اگر براي تمهيد
عجز خلايق را نبودي كه گفتي وما قدروا الله حق قدره

همه عالم

شیخ احمد غزالی فرموده است
معرفت ثمرهٔ علم و آشنائی
ثمرهٔ صحبت

همه عالم خدای شناس اند اما آشنایان خدای عزیز اند
هزار هزار خدای شناس را بر جنازه نهند تا یک آشنا را
بر گیرند سرّ این آنست که خواجه جنید میگوید رحمة الله علیه
هزار هزار مرید صادق را با مداد منهج صدق در کشیدند
و بضرب معرفت همه را بدریای قهر فرو بردند تا ما خرشید فلک
ارادت گشتم خواجه ذونون حصری را گفتند بیش از مرگ چه
خواهی گفت اُرِیدُ اَنْ اَعْرِفَهُ قَبْلَ مَوْتِی بِلَحْظَةٍ آرزوی
من درین دم بازپسین آنست بیش از آنکه دم منقطع شود یک
لحظه بدولت آشنائی او رسم نوخته گفته است بیت

جون جیکشی رها کن تا با یتو بپوسم :: باری بسینه من این آرزو نماند

ازینجاست که گفته اند که سالکان این راه بیشتر از دنیا که برون
روند با درد جگر برون رونده اند و گمان این حدیث هرگز بساط
ماتم برنگیرند خلق آیند و روند و آسمانیانرا با آسمان برند و زمینیانرا
بر زمین برند اما هرگز بلاس ماتم این حسرت از کوی اندوهگینان
برنگیرند چنانکه درد مندی گفته است قطعه

در هر دلی که در نرود دلبری بسوز :: آتش بخانهٔ که نشد میهمان درون
مردم بر آستان و نرفتم درون کنون :: خاکم مگر که باد برد ز آستان درون

النون

فان قیل ای معرفة اقوی به
المعرفة الشهودیة قال ا
لانطاکی اشتهی ان لا ا
اعرفه معرفة العارفین الذین
یستحیون لا معرفة المتصرفة
بالادلة

سفیان عیینه کوید رحمة الله لو بکی محزون من امة محمد
لرحم الله الامة ببکائه اکر یک اندوهکینی درین امت بکرید
کریستن او عذر همه خلق باز خواهد وخدای عز وجل بر همه
رحمت کند اوحی الله تعالی الی موسی ابن عمران عم
محزون من امة احمد یقول یا رب اقول لبیک لبیک
وحی کرد حق تعالی بر موسی علیه السلام که چون اندوهکینی از امت
احمد کوید یا رب من کویم لبیک لبیک در هر عصری خداوند اندوه
یکتن بوده است ودیکران در پناه او روزکار کذاشته اند خواجه
وکیع بن جراح کوید رحمة الله لما مات الفضیل ذهب
الحزن من الارض صاحب منشوران عصر در دولت اندوه
خواجه فضیل بود چون او نماند کفت در عالم اندوه نماند در
کلمات مشایخ است رضوان الله علیهم صاحب الحزن یقطع
من الطریق فی شهر ما لا یقطع من فقد حزنه بسنین
بس مجاهده باید کرد دیکرانرا تا بسالها قدمی در راه دین
بیش روند و بود که نروند اما کسی که با او حدیث اندوه
رفته است قدمکاه اولش بساط صدق بود وانتهاء
او از مشرب محبت بود چنانکه کفت بیت

می بکرماه

من بکرباء قیامت خون خورم بر یاد دوست بجوی شیر انوا بما کوسنه کوثر بود
وسر این معنی فتوی مصطفی صلی الله علیه وسلم اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ
کُلَّ قَلْبٍ حُزِیْنٍ و در توریت است اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا
نَصَبَ فِي قَلْبِهِ نَائِحَةً وَاِذَا ابغض عَبْدًا نصب فِي
قلبه مزمارًا خداوند که سنت راند در حق این خلق بدین راند
که دل دوستان خود را بی نوحه گری نگذارد و سینهٔ دشمنان
خود را بی مطربی نگذارد و در هیچ دلی چندان اندوه نبود
که در دل سید انبیا علیه السلام بود وَکَیْفَ یَتَلَذَّذُ مَن
یَتَجَدَّدُ عَلَیْهِ المَصَائِبِ فِي کُلِّ وَقْتٍ کسی که او را هر
لحظتی نو مصیبتی از غیبی رسد شادی که تواند کرد

ابیات

توای برکه از این سو سوار می گذری ؛ چرا کشواد ز برای شکار می گذری
تو مست خواب چه دانی که تا چه میگذرد ؛ بر آن دلی که بشبها نزار میگذری

خواجه جنید رحمة الله خواجه سری سقطی را که او خال او بود در حالهٔ نزع بمروحه باد میکرد چشم باز کرد و گفت
لَکَیْفَ یَسْتَلَذُّ بِنَسِیْمِ الْمَرْوَحَةِ مَنْ فِي نَفْسِهِ کَبِدٌ
یَحْتَرِقُ ای فرزند تو ما را باد میکنی و ما را آتشی در جگر زده اند

حسن بصری روزی بگورستان گذر کرد زنی
را دید جامهٔ دیباج پوشیده خود را بسیار آراسته
و بر سر گور زار زار میگریست گفتم ای زن در
گورستان جامهٔ دیباج پوشیدن نه صواب است اینجا
گاه است نه جای ساز کاه زن گفت ای شیخ این
حرمت شوهر منست مرا بدین جامهٔ دیباج دوست
داشتی بزیارت او آمدم تا مگر روان او شاد شود
حسن بصری آهی بر خواست و بیفتاد
گفت که ای ناکس از زنی کم آمدی کنید
آمده با لباسی که آن لباس را دوست داشت
قص

[illegible]

وچی سوزند اگر شراره از آن بر کوه رسد خاکستر گردد این باد جرعهٔ تو مارا کی سود دارد

ابیات

مرا این تشنگی از بحر آبی دیگر ست دانی : نمی بینی که در هر دیده دریائی دگر دارم
طبیبا خویش را زحمت مکش چون بر نخواهم شد : که من اندر سر شوریده سودائی دگر دارم

اکنون دل خوش دار هر چند معصیت بیشتر است و طاعتی نه که فتوی لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ عصاة را در پناه گرفته است و سجل این وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ مفلسان را در سایهٔ رحمت خود جای داده است چون بخشاینده است ازو نومید نتوان شد و چون بخشنده است بدو نومید نتوان شد ای برادر چون بخشاینده است نومیدی عاصیان را از رحمت خود کی روا دارد چون بخشنده است مفلسان را از خزانهٔ رحمت بی نوا کی گذارد ای برادر دل شکسته مکن هر چند در حال مفلسی چون چهرهٔ وجود ترا بزیور حسن بیاراسته است فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ و خلعت خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ بر سر کشیده است جمال جمال تست و کمال کمال تست اگر در خرابات هوا آلوده گردی قدسیان ملاء اعلی را بر حصلاء قدس نشانده اند تا ترا بآب استغفار خویش بشویند و اگر وقتی در بازار شهوت بلوث

بس کجاست مرد روی نکو را
کنافی نسیم من همه جا شمائل سیماش

معاصی ملوث گردی کرم ازلی و ابدی این ندا در عالم میکند فَاِنَّ لوجه الملیح ذنوبٌ لستُ کاحدکُم سرّ این معنی است روزی محمود غازی رحمة الله از کمال عدل در لشکرگاه خود ندا فرمود که از هر که بی ادبی در وجود آید او را بسیاست گرفتار کنیم و بقهر بردار کنیم در زمان لطیف منادی را باز طلبید گفت ندا کن که ایاز از حساب این بیرونست زیراک او به بیخودی در بنده است و بنده نماست اما شاه است

ابیات

ای کرده محو نیست باحسان گناه ما ؛ بس کرده از سرادق عزت پناه ما
ایمن شود زعدل تو جانها اگر شود ؛ در هو عل قضاء تو حکمت گواه ما

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد و ششم در باخود ساختن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة الطالبین بداند که هر که باخود در ساخت و خود را قبول کرد مرده است هر چند بصورت زنده است هر که حیات او بحق بود اگرچه مرده است بصورت زنده است بتحقیق حرکة المتحرک کالمیت و عالم نه عالم کالمیت و بس حرکت جناح بر صورت افتد بر معنی نیز افتد خلق در دریا بسرّیت

غرق اند وانبیاء دیگر ایشان بواسطهٔ انبیا از دریاء
بشریت بیرون کردند و در دریاء توحید غرق شوند چنانک
کسی از ایشان نشان ندهد ای برادر چون آفتاب توحید
طالع گردد هر آینه چراغ هستی تو در تجلت عدم شود
موجودی باشی چون عدم عدمی باشی در صورت وجود معنی
این سخن آن بود که چراغ را با عین آفتاب هیچ ولایتی نبود
و ولایت بکلّی آفتاب را بود چون از وجود او را ثمره نبود
وجود او چون عدم او بود اگر کسی گوید که عدم ضدّ وجود
بود و وجود ضدّ عدم یک چیز در یک حال هم موجود
هم عدم محال بود و هم جواب آنست که این سخن در عین نیست
در صفات است که عین نگردد و صفات بگردد خلق نگردد خُلق بگردد
آفتاب بر آب تابد آب را گرم کند صفات آب بگردد و بدل شود
و عین آب نگردد زیرا که عین بر جایست آفتاب در صفات آب
عمل کرد نه در ذات آب و درین اجتماع ضدّین نیست حق تعالی
در صفت دشمنان گفت اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ وَمَا
يَشْعُرُونَ ۵ بیگانگان زندگانند از روی صورت و مرده
اند از روی معنی زیرا که حقیقت زندگانی آن بود که ذات او

[illegible]

حیات

حیات خود متمتع بود وان در حق ایشان نیست که فرداء
در آرزوي مرگ خود باشند و در بلاء وجود خود مانده و در حق
دوستان خبر داده وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ
سَبِيْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا ط بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ کسي باید که
جان بر سر راه بنهد و بي جان براه فرو شود تا آنگاه که اورا
این تخصیص بود که عند ربهم و هر که با جان براه فرو شود
اورا برضوان فرستند کو بینا. این مهمات نیست و هر که بي جان
براه فرو شود و بقدم عشق رود اورا بهیچ واسطه
باز نگذارند این یک طایفه معدومات موجود اند و آن
طایفهء دیگر از بیگانگان موجودان معدوم اند دوستان
بي وجود با وجود اند و بیگانگان با وجود بي وجود اند ولیکن
شرط آنست که از همه عالم بگریزي در خود بر آري و دل از
خود برداري و دست از خود بشوئي چنانک اصحاب کهف
کردند و از دل خود کهف سازي و در دل بر آري و چهار
تکبیر گوئي بر خود و سگ نفس را از در خود بیرون کني
تا همه بر خلق جلوه کنند چنانک اصحاب کهف را کردند
لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَّلَمُلِئْتَ

هر آینه گمان مکنید شما آنکسانرا که
کشته شده اند در راه خدای تعالی
مرده گان بلکه زندگان اند نزد پر
وردگار خویش

و مراد ازین چهار تکبیر آنست که خود را مرده انکاری که
چهار تکبیر بر مرده کویند چنانک از بزرکی منقولست
که کفته است اکر کسی را بینی که علم را و اهل علم را دوست
میدارد اورا نیکو دار و اکر نه چهار تکبیر بر وی کن و او
را مرده انکار

اگر دیدی تو بر ایشان هر آینه روی گردانیدی
تو از ایشان از روی گریختن و هر آینه پر کرده
می شدی تو از روی

مِنْهُمْ رُعْبًا هر دهرا سیاست نبود چندان سیاست
و هیبت در ایشان نهاد که سلطان انبیا را گفتند که اگر ایشان
را بینی هر آینه باز گردی بفرار و دولت پر شود از خوف
و آفتاب آنجا که گذر کند کمتر وار گردد خدمت آن سگ که
بر آستانهٔ دوستان سر باز نهاده است نگاه میدارد یکی
بنگر ایشان سر بر بالین نهاده آسمان و زمین و ملایکه ملکوت
بخدمت ایشان کمر بسته و ایشانرا از ایشان بستده و موجودات
و مخلوقات از کار ایشان بتعجب مانده هر که از خود بگریزد
و ترک خود بگوید و در پناه حق شود حق بزودی همین نکوئی
کند که با ایشان کرد و اگر خود چنان بدرگاه او شوی که ایشان شدند
با تو همان کند که با ایشان کرد مرید طالب در راه چون عیسی
پیغامبر باید صلوات الله علیه که هیچ جا قرارش نبود که گرد
عالم سیاحت کردی گفتند چندین سیاحت از بهر چیست
گفت بود که روزی صدیقی قدمی جائی نهاده بود که خاک
آن مارا شفاعت کند اگر درجه همه صدیقان یکجا کنی بدرد
عیسی علیه السلام نرسد و نیاز در راه چنین ای برادر همه را
که بلا در داده اند حَزَنًا بِذَنْبِنَا مسلیة مِنَ الطّاعات خلتیت

بذرّةٍ من الافتقار خر اسبها درين حضرت از طاعتها براست
اكر تواني ذرّهٔ نياز بر دست آر كفته اند نياز درختي است
از مرغزار آدم وآدميان بر آمده است ملائكه را افتخار بود
كه كفتند نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وخاك را افتقار بود كه
كفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا نقلست كه سليمان بن داود عليهما
السّلام روزي ميكذشت موري با موران سخن كفت //
اُدْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ كفت قوم سليمان عليه السلام
مي آيد نبايد كه باي بر شما نهند وشما در راه قدم ايشان
هلاك كرديد سليمان بيغامبر چون اين بشنيد باد را كفت
شادروان ما اينجا بنه كه آوازي با نيازي بسمع ما رسيده است
عزيزي از عزيزان طريقت كفته است در خبرست كه سليمان
بيغامبر چهل روز بر سر آن سوراخ بنشست وكفت هر كسي
در كار خويش رويد كه ما را با اين مور نفسي است سليمان
كار افتاده بود وآن مور نيز كار افتاده نزديك كار افتاده
بنشست وبا يكديكر اندوه وشادي اين حديث ميكفتند ايشان
دانستند قدر كار كه زنده بوده اند امّا ما مشتي مردكانيم واز
مردكان كار زندكان هر كز نيايد واكر كسي را ازين عجب آيد

مايان تسبيح ميكنيم
ستودن توم

الزربية بضم الزاء وكسرها
البساط العريض الفاخرة
يعني شادروان مستخلصه

که موري که با وي تکليف نيست و با وي حساب و عتاب نيست وي را با اين حديث چه کار اينک هدهد مهتر سليمان عليه السلام و اينک سگ اصحاب کهف خاک در ديده بو الفضول او ميکند والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مکتوب هشتاد هفتم در تفاوت اقدام

برادر اعز شمس الدين بداند که در راه سلوک ميان اقدام خلايق تفاوتي عظيم است از هر قدمي تا قدمي و از هر دمي تا دمي و از هر سري تا سري چندان تفاوت باشد که از عرش تا ثري اگر چه در خلقت و صورت يکسان اند فتوي شرعست اَلنَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ گفت اين خلق همه کان اند و کان هرچند بظاهر يکسان بود وليکن در معني تفاوت عظيم دارد نه بيني تا از يک کان زر و از يکي نقره و از يکي آهن و از يکي گوهر اين همه خلايق که هستند و بوده اند و خواهند بود همه صدفها اسرار اند در هر جسدي سري است و در هر قالبي خداوند را تعبيه است و در هر دلي از شواهد دين داعيه است و در هر جاني شاني است که عقول ملکي و بشري بر نسنجد درين معني خواجه عطار

چه دوران فضا فضا الله هم
کها فضا ز روضتي

رحمه الله

نبات و معدن و حیوان و افلاک، میان آب و باد و آتش و خاک،
همه در عشق حیکردند از حال ؛ چه در وقت و چه در ماه و چه در سال
اگر چشم دلت گردد برین باز ، برون آید ز یک یک ذره صد راز،
همه ذرات عالم را درین کوی ، نبیند یک نفس جز در روش روی،
کرداند کین چه اسرار نهانست ، سخن نیست این نور عقل و جانست

اما آنها که خریدهٔ لک الارادت اند و مقبول حضرت ازل اند و در شکم عهد دولت اسلام اند کرد مرکب دولت ایشان بر هر که افتاد عزیز ابد گشت و اگر بر بتخانه رسید مسجد گشت ابیات

دوش میگویند پیری در خرابات آمده است ، آب چشمش با صراحی در مناجات آمده است
می عمل کرد در بدستش بتکده مسجد شود ، یا رب آن مقبل چنین صاحب کرامات آمده است

سنت در حق ایشان از درگاه عزت آفریدگار چنین رفته است که زحمت کفش و شنودن ایشانرا دامن نگیرد و غیرت راه دین نقطهٔ دل ایشانرا به تیغ قهر سیاست نموده باشد که هر چه نسبت براه آفرینش دارد هیچ چیز سراز دولت خانهٔ دین ایشان برنزند غیرت عزت ازلی ایشانرا در کنف غیرت خویش متواری دارد تا هیچ نظر بر جمال حال ایشان راه نیابد تَرَيهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ه

زیرا که جمیع ایشان
طالب کمال خود اند و آدمی
که او طالب نیستی خود است ه

می بینی تو ایشانرا که می بینند بسوی تو
و حال اینکه ایشان نمی بینند ه

ترا این معنی است در عالم حقایق ابنا من انواع القبایل تو اند و قدر
شریعت سید عالم ایشان دانند و قدر سنت او ایشان شناسند
بر مقام انبیا ایشان شایند و در بیان احکام شرع چنین صدیقان
باید تا فتوی دهند و میان حق و بندگان چنین مقربان می باید تا
سخنی گویند وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
تربیت و اذن ایشانست أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيِّهِمُ
اقْتَدَيْتُمُ اهْتَدَيْتُمْ احوال پیران و مریدان است مثنوی

آنرا که دلیل ره نی چون مه نیست
از خود بخود آمدن رهی کوته نیست

چه توان کرد همه از پرده غیب صدیقان نیایند و همه از مادر روزگار
پادشاهان نزایند هزار هزار جان پاک را در کوره طلب فرو گدازند
تا صدیقی را از پیش بیخ بر گیرند و هزار هزار معتکفان
صوامع را از محراب طاعت بیرون آرند و بدوزخ سپارند
تا سینه خراباتی را با عهد توحید دیدار دهند اما مرا و ترا
با حدیث پاکان چه کار و این دولت که دارد مرا و ترا نصیب نیست
و ورد من و تو آنست که خسرو گفته است بیت

سگان در کویت و شب گرد خسرو را دو ره نی
طفیل آن سگان باری چرا هم بلا بستی

وقتی ذو النون مصری رحمة الله مریدی را بتجسس با یزید فرستاد

[illegible]

یاران من همچو ستارگان اند بهر کدامی
ایشان که پیروی کنید شما را راه راست
بیابید شما

تا از حالت

تا از حالت بایزید او را خبری آرد چون مرید ببسطام رسید
و در کلبهٔ بایزید در آمد او را در صحن حجره نشسته دید نشناخت
و ندانست که بایزید است بایزید او را گفت چه میخواهی گفت
بایزید را میخواهم گفت اَینَ ابو یزید وَاَنَا فِی طَلَب
اَبِی یَزِیدَ مُنذُ سِنِینَ گفت کدام ابو یزید را می طلبی
اینک من ابو یزیدم سالهاست که در عشق بو یزیدم و هنوز
در نیافته ام آن مرید با خود گفت که این دیوانه است هیچ
نمی داند که چه میگوید بمصر باز آمد و خواجه ذو النّون را خبر
داد بگریست گفت اخی ابو یزید قَدْ ذَهَبَ فِی الذَّاهِبِینَ
اِلَی اللّٰهِ برادر من بایزید با قافلهٔ مشتاقان بعالم لا اله
الا الله رفت مارا اینجا تنها بگذاشت اینک این حدیث درانست
که ایشانرا بدنیا در آوردند و بیرون بردند و ایشانرا نه در آوردن
دنیا خبر بود نه از بیرون بردن شیخ ابو الحسن خرقانی رحمة
الله گفتند که جنید هشیار در دنیا در آمد اما مست بیرون
رفت و شبلی مست در آمد و مست بیرون رفت در ایشان چه
حدیثی لَوْ بُرِّ لَکَ مَا عَاهَمنَا ذَلِکَ گفت اگر جنید و شبلی را
فردا حشر کنند و از ایشان بپرسند که چگونه آمدید و چگونه

شاید ایشان را نه از آمدن خبر باشد و نه از بیرون شدن
در حال فرشته در سر شیخ خرقانی ندا کرد که صدقت لو سئلنا
ما علمنا ذلک راست راست گفتی ای شیخ اگر از ایشان بپرسی
ایشان خود ندانند کسی که همه خدای را داند از دیگر چیزها
او را خبر نباشد

رباعی

عشاق تو از الست مست آمده اند ؛ سرمست زباده الست آمده اند
می می نوشند و پند می نه نیوشند ؛ کایشان ز الست می پرست آمده اند

سخن صدیقان بایمان بشنو زنهار در حالت صدیقان بعقل
رکیک تصرف نکنی که این عزیزان اند که نظام عالم در قدم ایشان
است و قوام دین در تصرف ایشانست و مشارق عالم در امر ایشان
است و مغارب عالم منقاد نهی ایشانست نه بینی آنکه سید
کونین است و خواجه عالمین است چون هلال غلام مغیره
را بدیدی در پیش فرا آمدی و گفتی مرا دعائی بکن چون او
دعا کردی خود آمین بگفتی روزی بامداد نشسته بود روی
بیاران کرد گفت قُوْمُوا بنا اِلَیْه همه برخیزید که کاینات
را درین ساعت کسوف مصیبت هلال پوشانیده اند بجمعهم
برخاستند و بر در خانه مغیره رفتند و مغیره را خبر نه که هلال

[illegible]
ببین تا آنچ کاری مشکل افتاد
که خواهد آفتاب از ذره فریاد
یقین چندان که شیران شکاری
درین ره خواستند از مور یاری

فرمان یافت

فرمان یافته است براي آنکه در خانهٔ وي هيچکس خوارتر از
هلال نبود اهل خانه را نه از زندگاني او خبر و نه از مردن او
خبر مُغيره بيرون آمد مصطفي را با آن صدّيقان ايستاده
ديد در پاي مبارکش غلطيد پيغامبر گفت مَاذَا حَدَثَ
فِيْ دَارِكَ در سراي تو امروز چه پديد آمده است گفت مَا حَدَثَ
فِيْ دَارِيْ اِلَّا خَيْرٌ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ در سراي من هيچ چيز پديد
نيامده است مگر خير پيغامبر گفت يا مغيره عزيزترين اهل
بيت ترا جان برداشته اند و ترا خبر نه مغيره بتعجّب فرو ماند
گفت هرگز اين گمان نبردم که هلال را اين درجه بود عجب کاريست
در هفت آسمان جلالت هلال را کِلّهٔ سعادت بسته بودند
و در زمين جز مصطفي کسي او را نشناخت تا بداني که اين حديث
کار بي نامان است هر که بکاري معروف شد دست از فلاح او
بايد شُست شَرُّ النَّاسِ مَنْ يُشَارُ اِلَيْهِ بِالْاَصَابِعِ هر آنکه
نماي خلق شد او را مسلّم نيست اين حديث کردن سنّت پادشاهي
الگونه از بهر امان خلق را بودي مصطفي صلّي اللّه عليه و سلّم
هرگز ازين قدم که اَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ كَانَتْ تَأْكُلُ
الْقَدِيْدَ درين قدمگاه باز نيامدي که اَنَا سَيِّدُ وَلَدِ اٰدَمَ وَلَا فَخْرَ

کِلّه
قبهٔ خنلک
و سايه بان يعني
شاميانه

سنت بادشاهی انست که جون بساط راز خویش در سینه بگسترانند
قیل در چشم اهل عادت و رسم کنند تا هر ناشسته رویی او را
نتواند دید مصطفی صلی الله علیه وسلم دانست که هلال کیست
که بلد کاه او از حضرت مصطفی بود ولیکن تا اجلش بیامد
کسی را از حال او خبر نکردند برای انکه پرده دریدن نه کار
او بود هیچ منزل آراسته تر و با سلامت تر از منزل
ستاریان نیست هلال جنان متواری رفته بود که خواجه
او در خانه ندانست بس بیغامبر علیه السلام گفت ابغوه
أَيْنَ مَكَانُهُ الَّذِي يَكُونُ فِيهِ جای هلال کجاست مارا
آنجا بر مغیره ایشان را باصطبل ستوران برد هلال را دیدند
اخورگاه
در زیر دست و پای ستوران افتاده و جان بداده بیغامبر علیه السلام
در آمد و سر هلال را در کنار گرفت وَاَغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ و
چشمها در آب غرق گردانید و میگفت یا هلال بظاهر برین خاک
افتاده ولیکن حقیقت گوهر تو در حضرت پاکست و هر که صحابه
مصطفی را در هیچ ماتمی بدان گرمی ندیده بودند و هر کس خویش
را حسرت زده تر از ان روز ندانسته بودند همه صدیقان و سروران
قریش در تمناء آن روز بودند که کاشکی جان ما خاکی بودی

[illegible]

کهلال

كه هلال بر آن پاي نهادي و يا كاشكي جانهاي ما را چهار پارهٔ
نعلين هلال كردندي و بآخر حضرت رسالت اين فرمود كه إِنَّ
لِلّٰهِ فِي كُلِّ زَمَانٍ سَبْعَةَ اعبدٍ بِهِمْ يُنْصَرُونَ وَبِهِمْ
يُمْطَرُونَ وَبِهِمْ يُرْزَقُونَ لَنْ يَنَالُوا بِكَثْرَةِ صَلوٰةٍ
وَلَا بِصَومٍ وَلَا بِصَدَقَةٍ وَاِنَّمَا نَالُوا بِسَلَامَتِ
اَلْقُلُوْبِ وَسَخَاوَتِ الْاَنْفُسِ وَكَانَ هِلَالٌ مِنْ اَفْضَ
گفت خداي را در هر عصري هفت بنده باشند كه خلايق روزي
از بركات وقت ايشان يابند و اهل اسلام را نصرت از همّت ايشان
بود و باران از آسمان بدعاء ايشان آيد اين هلال فاضلتر و عزيزتر
ازين هفت كس بود كه درين عصر اند والذي نفسي بيده
لَوْ تَاَلّٰى عَلَى اللّٰهِ بِزَوَالِ الدُّنْيَا لَاَزَالَهَا مِنْ مَكَانِهَا
بدان خداي كه نفس محمّد بقبضهٔ قدرت اوست كه اگر اين
هلال سوگند بر خداي دادي كه دنيا را يكبارگي نيست گردان سوگند
او سوگند راست كنني واز دنيا ذرّه نماندي چنگران بي دولت را
بگوي كه ملّت محمّد اينست اگر بر ملّت محمّدي برين ايمان آر و اگرنه
عيد ناحه اسلام بازده هر كرا مهمي پيش آيد و تدبير آن نداند
اين دعاء باخلاص بخواند كلّ مهمّات او مكفي گردد دعاء اينست

ابنا
يخلو

التالي
سوگند خوردن

بسم الله الرحمن الرحیم اللهم انی اسألک بصدق
ابی بکر وخلافته وبعدل عمر وصلابته وبحیاء عثمان
وسخاوته وبعلم علی وشجاعته ۲ وبسخاوت
الحسن ورتبته وبشهادة الحسین وغربته ان
تقضی حاجتی یا قاضی الحاجات والسلام ۰

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد هشتم در
ذکر غفلت برادر شمس الدین بداند که غفلت ناستوده است
در همه مذاهب و ملل بنده در گناه و معصیت نیفتد تا غافل
نگردد و گفته اند که روزگار بر اهل غفلت تاوانست در خبر است
که چون کسی قدم بر زمین نهد بمعصیتی همه ذرها اطباق زمین
بناله آیند و گویند بزبان حال که ای بی وفا و بد عهد ما را از برای
آن آفریده اند تا بار عبودیت کشیم نه بار معصیت من آنم که از
پشت من چون آدم صفی الله بوده است و چون نوح نبی الله
و موسی کلیم الله و عیسی روح الله و ابراهیم خلیل الله و
محمد حبیب الله بوده است که صد هفت آسمان و زمین
بنام او آراسته اند حق تعالی مرا که بآفریده بنعمت قدیم خود
عزیز گردانید که والارض فرشناها فنعم الماهدون

۲ وبشرف فاطمة ونسلها

زمین گسترانیدیم ما پس
نیکو گسترانیدگان هستیم

حق تعالی

حق تعالی همرا بدین ناز جلوه میکند و تو قدم معصیت بر رخ
ما می نهی و می دیدی همه تو پس از حرکها خواهیم بود امروز ما را
چندانی زن که پس از حرک از ما باز توانی خورد هر غفلتی که تو
بر ما نموده چون ترا در حوصلهٔ ما نهند ما حسرت آن بتو باز نمایم و
اگر نه امروز کاری بکن تا فردا در نمانی **مثنویات**

چو دنیا کشت زار آن جهانست، بکار این تخم که اکنون وقت آنست،
اگر بیرون شوی نا کشته دانه، تو خواهی بود رسوای زمانه،

و گفته اند چون کسی قدم غفلت در کوی دین نهد آن لعین
گوید که مرا نمی شناسی که مسند تدریس ما بر کنید هفت آسمان
نهاده بودند و خطبهٔ اشراف دار اسلام بنام ما کرده بودند ما
این دولتها و سرمایها در باخته ایم و امروز بدروازهٔ شرع بعوانی
ناسزد شده ایم یا تاج اخلاص بر سر نه و بگذرو یا باد بار ما در ساز
که تو نیز حد این کاری **مثنوی**

چو نشناسی سر موئی ز اسرار، زنادانی چه کردی کرد این کار،

و از درگاه قرآن مجید او را این ملدا است وَاسْتَفْزِزْ مَنِ
اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ
وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ بکش هر کرا

مسند مدرسی
تکیه گاه درس

توانی از ایشان با واز خویش برگمار و سوار و پیاده خویش
و شریک شو در مال ایشان و فرزندان ایشان در تفسیر است هر
آوازی که نامشروع است صوت اوست و هر مالی که در وی یک
درم حرامست و هر فرزندی که نه بر وجه مشروع زاده است او را
در آن شرکت است گویی میگوید در کارگاه عزت شرع را عونی
کم از تو نباید بر در سراپرده شرع بنشین و سوار و پیاده را
بر اهل غفلت برگمار و هر ناشایسته روئی که قدم انبساط
برین بساط نهد پی کن او بصد ناز میگوید **مثنوی**
معشوق مرا گفت چنین بر در من :: مگذار درون هر که ندارد سر من
آورده اند روزی آدم پیغامبر علیه السلام شیطان را بدید و گفت
فَعَلْتَ كَذَا وَكَذَا با ما چنین و چنین کردی گفت یا آدم انکار
که ز با تو چنین و چنین کردم مرا چنین که کرد **مثنوی**
می بین و هیچ مپرس حالتم را :: میکن بقضاء حوالتم را ::
ای برادر پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا باخر کار فرشتگان
است و باز مستغرق بودن بمعصیت و بمخالفت در همه عمر پیشه
شیطانست و باز گشتن از معصیت براه طاعت بجانب توبه
و ندامت کار آدم و آدمیانست هر که بتوبه و ندامت تقصیر گذشته

ندارد

تدارک کرد نسبت خویش بآدم درست کرد و هر که بتوبه تدارک نکرد و بر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسب خویش بابلیس درست کرد اما گفته اند که همه عمر در طاعت داشتن آدمی را خود ممکن نیست از آنکه وی را بیافریدند در ابتدا ناقص آفریدند و بی عقل و اول شهوت بر وی مسلط کرده اند که آن آلت شیطانست و عقل را که خصم شهوت است و نور جوهر فرشتگانست پس از آن بیافرید که شهوت مستولی شده بود و قلعهٔ دل را بغلبه فرو گرفته بود و نفس با وی خو کرده و الفت گرفته پس بضرورت چون عقل پیدا آمد بتوبه و مجاهدات حاجت افتاد تا قلعهٔ دل فتح شود و از دست شهوت و شیطان بیرون آرد مثنوی

تو این دم در دهان شیر اسیری ؛ چه دانی زانکه این دم شیرگیری ؛

پس ازینجاست که توبه ضرورت آدمیانست و اول قدمگاه مرید آنست و این مرید را جز در سایهٔ پیر پخته و راه رفته میسر نشود إلا ما شاء الله و سر آنست که چون فرشتگان گفتند أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا گفت إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝ نگفت گناه نکنند ولیکن گفت ما آن دانیم شما نمیدانید چون ایشان بلوث معصیت ملوث کردند دریای توبه

درپیش است تا شسته و پاک کردند و بشارت همبرین است
که عمر خطاب گفت رضی الله عنه که هیچ آدمی نیست که نه گناه
کارست ولیکن بهترین گناه کاران تائبانند ای برادر در هفت
آسمان و زمین هیچ آفریده را آن سریر دولت ننهادند که مصطفی
علیه السلام را نهادند و هر ساعت ترس دل آن مهتر از عدل
بار خدای تعالی زیادت بود اگر پاره از ترس دل مبارک او
بر هفت آسمان و زمین قسمت کردندی در همه عالم یک ذره
شادی نماندی وَكَانَ مُتَوَاصِلُ الأَحْزَانِ وَدَائِمُ
الفِكْرِ نقطه دل او در همه احوال در خوف خون می‌گشتی
و غم اهل هفت آسمان و زمین میخوردی که نه صدیق
را بر آن خبر بودی و نه فاروق را بر جنب و این اصلی
بزرگ آمده است در دولت اسلام هر کرا عصمت وافر تر
هراس و ترس دلش زیادت تر و هر کرا داغ بدبختی بر روزگار
ظاهر تر امنش هر لحظه زیادت تر اینست که گفت مثنویات
نزیبد دم خودبینی پادشا را، آمین مذنبین باید خدا را،
ناله
درین ره نیست خودبینی بخشم، تنی لاغر دلی باید شکسته،
مبارک
آسمان و زمین که بیاراستند بعصمت مصطفی آراستند خطبه

سلطنت

نالهٔ زار و یاد کننده
و گناه کننده م

سلطنت در کل آفرینش بنام او کردند واول وآخر او را بر جراید
مغفرت ثبت کردند ومامونُ العاقبت کردانیدند این همه کردند
امان
ولیکن یک طرفةَ العینی ترس از دل مبارک او بر نکرفتند چون از
بلکردن
تبلیغ رسالت فارغ شدی قدم در حجرهٔ دل خویش نهادی
ودر هستی بر خود بر بستی وکمر عصمت باز کردی وکلاه نبوت
فرود آوردی وزبان عذر وبیچارکی بر کشادی وکفتی الهی
ذَنبِی عَظِیمٌ وَلَا یَغفِرُ ذَنبَ العَظِیمِ إلَّا الرَّبُّ
العَظِیمُ اَللّٰهُمَّ اجعَلنِی مِن عُتَقَائِکَ وَطُلَقَائِکَ
وَمُجَوَّرِیکَ مِنَ النَّارِ وقتی که این دعا کردی اسیب اندوه
دل مبارک او جز عزت لا اله الا الله نتوانستی کشید در ان حال
کفته اند از همه درختان شکوفهٔ غم بیرون آمدی از آسمان طوفان
اندوه بباریدی ونجم زمین را ابر رحمت آمدی وعرش مجید
از درد او متعجب بماندی مقربان آسمان وصدیقان زمین
دل از نجات خود بر کرفتندی ودست از خلاص خود بشستندی
وهمه ذرهای مملکت عالم لباس تعزیت بپوشیدندی وفریاد
بر آوردندی که این چه بوده است کفتندی محمد رسول الله
انحضرت عزت عذر تقصیر میخواهد وکوهر عصمت خود را

کناه من بزرک است ونه بخشد کناه را
که بزرک است مکر خدای که بزرک است یا باد
خدای بکردان مارا از آزادکان خویش وفرو
کذاشتکان خویش وآزادکان خویش از آتش هم

طلقاء جمع طلیق المطابه
شتر از بند رها ، تاج امان

النجم والنجوم
حد زمین

از داغ عدل امان حيطلبد وبرين اشارت كرد كه كفت شنوي
جلي خون ميشود زين يادمارا ز استغنا حق فرياد مارا
ز استغنا الكر فرمان در آيد همه اميد معصومان سر آيد
إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ه ديرستكه سياست
خويش بر دلها معصومان وصديقان رانده استكونه آمد
از همه انبيا واوليا هيچ كس قوت آن بار نداشت كه محضر
عالم ميكشيد اكر از داغ امتي درد مصطفي صلي الله عليه وسلم
بلايد آيد بقيامت اكر ابراهيم خليل الله وموسي كليم الله
خواهند كه آنرا ببويند بي بدرقه عصمت او نتوانند باين
همه ببوسته اين دعا كردي اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ عُتَقَائِكَ
وَطُلَقَائِكَ وَمُحَرَّرِيكَ مِنَ النَّارِ بار خدايا باتش عدل
خويش دل وديده ما را مسوز وطوق آزادي در كردن ما نه
انكه فرمودي مَا اُوْذِيَ نَبِيٌّ مِثْلَ مَا اُوْذِيتُ از كزاف نبود
كفت بلا ومحنت اينست كه برما ريختند ما را بر اهل هفت
آسمان وزمين مقدم كردانيدند وكفتند محمد رسول الله
بس معصيت ذريت آدم را بر دامن شفاعت ما بستند
وكفتند وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ راه بي ايمان

[illegible]

[illegible]

مارابامر

بمارا بايد رفت و عذر همه مجرمان ما را مي بايد خواست و كار همه كاهلان ما را مي بايد كرد گفت كا مارا بقاب قوسين بساط افكنند و گاه بستانه جفا ابو جهل فرستادند كاه شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا لقب دهند وگاه مجنون و ساحر و شاعر بشنوانند كاه خطاب لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْكَوْنَيْنِ اگر قدر تو نبودي ما عالم نمي آفريدمي و گاه گويند وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيْرًا اگر خواهيم چون تو در ديهي فرستيم گاه كليد همه خزاين بدين مجرم ما دهند و گاهي براي بيمانه جو بدر سراي بو شحمه جهود برند اي برادر راه مصطفي عليه السّلام راهي است قهر با نواخت آميخته و نواخت با قهر آميخته راه مصطفي جناح منبر نهاده اند دار هم نهاده اند خواجه عطّار بدين اشارت كرده است رحمة الله عليه

مثنويات

ببايد دانت كردن زير فرمان ؛؛ كه جز صبر و خموشي نيست درمان
همه جز خاموشي راهي نداريم ؛؛ كه يك تن زهره آهي نداريم
كه دارد زهره در وادي تسليم ؛؛ كه بادي بگذراند بر لب از بيم
چنان گم كرده اند اين شرح راز ؛؛ كه سر موي نه بيند هيچكس باز
هزاران موي جعني بشكافتم من ؛؛ طريق اين خموشي يافتم من

اكنون بيا كه در نقطه خاك كان نيا دنست و معدن فقر تا ملاء اعلي

بتعجب مانده اند که از آدم علیه السلام عشق بازي عجب نيست
عجب ازین فرزندان وي است که در کشتي عناي جهند و در زورق
بلاي نشینند و لسان لطف بر منبر فضل جواب ایشان میدهد
عجب مدارید که ایشان بط بچه اند و بط بچه را آشنا نباید آموخت

اینست که گفت مثنوي

بچهٔ بط اگرچه دینه بود ؛ آب دریاش تا بسینه بود
اي برادر بدان از ساغري که نتایج آب و گل شراب میخورند
کسي نیارست خوردن جامه خاص و عام طلک ازین در نگذشت
نتوانست
که بَلْ عِبَادٌ مُکْرَمُونَ ٥ اما جامه عهد یُحِبُّهُمْ در هر ده
هزار عالم جز آدمیان نکشیدند آري این حدیث نه شرابیست
که هر حوصلهٔ در کشد و نه سلطاني است که بهر جاي فرود آید
و نه کلاهي است که هر سري را شاید و نه بادي است که بهر باغي بزد
عارفي برین معني اشارت کرده است برین عبارت رباعي

اي کفر چه چیزي که مغان از تو بلافند ؛ اسم تو پرستند و از عین تو معافند
یک موي بتو راه نیابند ز غیرت ؛ آنانکه در اسلام همي جوي شکافند

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۰ مکتوب هشتاد و نهم

براي و نماز و
حسرت قضاء صحبت و نماز و دعا و درود در روز جمعه [illegible]

[illegible]

اغوثی

اعز شمس الدين بداند كه اگر پنجاه بار پاي برهنه سر برهنه بصفت شوق از شرق و بمغرب شوي و از وطن و ديار خويش بمكه و مدينه روي چنان نبود كه درد حسرت نايافت اين حديث يكنفس خود را پاس داري حقا ثم حقا كه هيچ ورد عزيز تر از خواندن روزنامهٔ حسرت نيست كيست كه ورد او خود اين نيست اگرچه سالك ملك آسمان و زمين است برين معني خواجه عطار گويد رحمة الله عليه

مثنويات

بسي سودا اين تقويم پختيم ∴ كنون از خام كاري نيم پختيم
بسي اندوه گوناگون بخورديم ∴ بسي بر خاك خفتيم خون بخورديم
بسي چون عنكبوتان خانه رفتيم ∴ بسي همچون مگس افسانه گفتيم
گهي زنار ترسايان ببستيم ∴ گهي در دير ترسايان نشستيم
بسي اين درد را درمان بجستيم ∴ كنون از گريه دست از جان بشستيم
بسي گفتيم دل آرام نگرفت ∴ بسي رفتيم راه انجام نگرفت

اي برادر هر كو درين سراي روزنامهٔ حسرت در دست او نهادند خطاب اِقْرَأْ كِتَابَكَ در حق او نقد گشت هر كرا قصهٔ درد نايافت در سينهٔ او نهادند هزار قيامت در باطنش برخاست و هر كرا بنام همت او بصاعقهٔ قيامت دادند ذوق مرگش

بخوان تو نامهٔ خويش را

قسم اي بحق ثم حذف فعله الباء
فانتصب كما في قول لك فالحق اي
بالحق او نصب على المصدر اي
حقيقا حقا والتكرار للتاكيد

الحس للسماع

جنانیدند و هرکز از الایش ظاهر بتصفیهٔ احوال باطن مشغول
کردند از دنیاش بآخرت بردند و هرکز تا مکان و زمان بود
این دولت ندیده بودند که در عهد مصطفی دیدند اکر مرغان
هوا بر فرق آن عزیزان نشستندی مرغان ندانستندی که بر حیوان
نشسته اند یا بر جماد از این دانی جیست ابناء آخرت کشته بودند بتن
درین سرای بودند و بدل در آخرت تا درد و دریغ آن روزکار
می کداشتند که کی بود سید عالم بغزا شود تا ما جانهاء تشنه
را بتیغ اعداء دین بر فشانیم تا جنانک بباطن در آخرتیم
بظاهر نیز در آخرت باشیم عمر رضی الله عنه ببطحاء مکه بیرون
آمدی و در خاک غلطیدی بتضرع مرک خواستی وکفتی در انج
مراجی باید من از خلق نومیدم و در انج خلق را از من می باید
خلق از من نومیدند نه مرا بر ایشان بار کذار و نه ایشانرا بمن
جان من برکیر تا از بند خویش و عهدهٔ خویش بیرون
ایم و آنکه بیضهٔ اسلام را بشجاعت او نازش بود علی
بن ابی طالب رضی الله عنه در اثناء مناجات دست بر محاسن
عزیز خود بنهادی و با صد شوق کفتی چرا بدبختی را بر ما
مسلط نکنی تا محاسن ما را بخون ما رنک دهد تا از بار خجلتک

یقال لجماعة المسلمین بیضة والبیضة
ایضا اصل القوم و مجتمعهم ؛؛

وشجاعت

و شجاعت مردی خویش باز دهیم

قطعه

هر کسی را که در جهان دردیست ؛؛ درد او را بنزد او داروست
داروی درد دردمندان چیست ؛؛ نظر لا اله الا هوست ،

در اخبار معروفست که کسی بود تا عزرائیل بوی رسد او جان داده باشد چون عزرائیل بیاید او را بیند جان داده متحیر بماند خطاب بدو رسد که این بنده آرزومندی که داشت بما طاقت انتظارش نبود از مصحف مجید بشنو یَا اَیَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِی اِلَی رَبِّکَ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً ۝ ای روح با قالب مانده وای قالب با روح در ساخته سفر تمام شد هر کسی بوطن باز آیند که ماه تو این به که از آسمان خویش تابد

بیت

هرچند غریب بوده بجای دیگر ؛؛ باز آی که مهر بر آسمان نیکوتر ،

کار از سر گیریم روزگار خلوت است و وقت وقت آشتی چگونه خواهد بود رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً ۝ ما از تو خشنود و تو از ما خشنود سر این معنی است که گفت رباعی .

نوروز بساط شادی افکند بدشت ؛؛ بلبل بگل شکفته بر عاشق گشت
آمد گه آنکه عهدها تازه کنیم ، بر آنچ برای صنم گذشت آنچ گذشت

جوانمردان آن درگاه بیشتر از دنیا بیرون روند با درد جگر بیرون روند از حسرت نایافت گفتهٔ بزرگانست که اندوه نایافت این حدیث نزدیک کار افتادگان تمامتر از شادی یافت

رباعی

آنرا که بقاء او ازو می باشد ؛ حیران شده در لقاء او می باشد
پیوسته توجه دل خستهٔ او ؛ در کعبه و بتخانه بدو می باشد

روز فتح خیبر رسول صلی الله علیه وسلم یکی را دید از یاران بزغالهٔ گوش گرفته می کشید بجانب عبد الله عمر نظر کرد وگفت یا ابن عمر این اسیری بزغاله می بینی در دست آن مرد گفت می بینم یا رسول الله گفت در امت من آزادمردان خواهند بود که بقیامت بیایند هفت درکهٔ دوزخ در دست شجاعت ایشان اسیرتر از آن بزغاله باشد که بر دست این مرد دوزخ را با هوا کار است و با گوشت و پوستی که از حرام رسته بود با قدم صدیقان و تقوی متقیان نیارد جنبید این بزرگان که شمهٔ از حکایت ایشان می شنوی نه از پیغامبر بودند نه فرشتگان بلکه همچو ما بودند آدمیان ایشان را آرزومندی حدیث خدای دامن بگرفت تا نیاز خود دران ار بحقیقت الله دربند

۳

ودعوی

ودعوی خویش را برهان ثابت کردند تو نیز همین کن اگر
سیم نداری که نفقه کنی عمر داری بجای سیم در کار دین صرف کن
تا هیچ چیز ترا دامن نگیرد و قدم در وفاء عهد دین نه تا هیچکس
در تو دعوی نکند و هر چه ترا حجاب راه دین است از پیش بر
گیر دیرست که گفته اند که این راهی است که جز بهلاک خویش
منزل نتوان رسید منزلگاه در دین هلاک نفس تست هلاک
خود را میان در بند و قدم در راه نه یا زحمت خویش از میان
دین داران بیرون بر و راه بگذار تا مردان در گذرند مثنویات
زخود بگذر قدم در راه دین زن :: مشت این نفس کافر بر زمین زن
تو گر مرد رهی در ره فرو شو :: قدم در نه فداء راه او شو ::
گرت گویند سر در راه ما باز :: بدین شادی تو دستار از سر انداز
اکنون که مرد این کار نیستی چه کنی دست در فتراک مرد این راه
زن خود را بدو بر بند که همه کس از مادر سلطان زاید در هر عصری
سلطان یکی بود دیگران همه در ظل دولت او روزگار گذرانند
ای برادر اندوه دین نه اندک کاریست انک شنیده سلیمان پیغامبر
را عم هر چه در ثقلین بود از انس و جن و وحوش و طیور
معقاد مملکت او بود در طلب دین می سوخت و هر چه داشت

فرمان بردار

براي اندوه دين داشت نكر تا نكويي كه دنيا در صحبت
سليمان بيغامبر بود حاشا وكلا بلكه در خدمت او بود نه در
صحبت او وميان صحبت وخدمت فرق بسيارست درياهاء
آتشين بايد كذاشت تا از خدمت بصحبت رسي جون
صوت آن مور بشنيد باد را بفرمود تا تخت او را آنجا
بنهاد وجهل هزار روز با آن مور بشنيد بنشست وازو اسرار
صمديت مي شنيد تا بداني كه خداوند را سبحانه تعالي با آفريدكان
خويش سرهاست كه هر كس بدان وقوف نيابد واكر كسي را
اين اشكال افتد از قرآن بشنود يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ ودیكر فرمود وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ يا خود طعي نخوانده باشد وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ نقلست كه داود بيغامبر در محراب بود موري
در بيش وي بكذشت دست فراز كرد تا او را از موضع سجود دور كند
آن مور بانك بر آورد كه يا داود اين جه تصرف است كه تو آورده كرفتار
ما بر دركاه خداوند كم از آن نيست داود بيغامبر عليه السلام بناليد
كفت بار خدايا با خلق بكدام سرمايه زيم خطاب آمد تقوي را
شعار خود ساز تا كسي از تو رنجه نكردد در اجرام اصل خيل [illegible]

در سرّ خلوت نکر اکر ما بمور خطاب کنیم که از قباء سیاه خویش
بیرون آی چندان شعاع توحید سر از سینهٔ آن مور برزند که
موحّدان عالم خجل کردند سرّ این معنی بود که حضرت رسالت
در دعاء خود کفتی اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِیَ آفریدکار خود بمن
چنان نمای که هستند موسی را علیه السلام در مناجاتی کرمی
بود چنانکه روز دیکر در خماران مانده بود در خاطرش کذشت
که هیچ آفریده را این دولت تواند بود که دوش با ما رفت در حال
جبرئیل علیه السلام در رسید کفت ای موسی درین بیابان مارا
کسی است که دلهاء صدّیقان را علاج کند چون موسی آنجا
برسید صفدعی را دید در آب بانک میکرد چون موسی را دید کفت
یا موسی دیرست تا من منتظر توام تا نهال بنداشت از
دلت برکنم زینهار بر خویشتن خطبهٔ یکانکی مکن که دوش
هر هدیهٔ که از حضرت حق بتو رسیده است ممرّ آن هدیه با بودیم
اوّل بما عرضه شد پس بتو رسید نکر تا بار دیکر بر خویش آن خطبه
نکنی آری ای برادر حضرتی است که بعضی را بدوزخ ادب کند
و بعضی را بموری و بعضی را بضفدعی چون موسی علیه السلام
شفقت وی بدید دانست که کماشتهٔ حق است کلاه از سر بانداخت

ضفدعی
غوک

وگفت ای کماشته حق تو مرا بهمی یاری ده و قصهٔ این
درد و اندوه ما عرضه کن چنانکه گفت مثنویات
زعزت عقل و جان حیران بمانده، خرد انگشت در دندان بمانده،
دری ملاروش شد نتوان کشادن ،، که انگشتی برو نتوان نهادن ، مسدود
نه انگوی رو درین راز آگاه ،، نه آن کامل خبر دارد ازین راه ،
چنان گم کرده اند این سر بی راز ،، که سر موئی نه بیند هیچکس باز ،
در خبرست هر که روز جمعه صد بار بر پیغامبر علیه السلام درود
دهد حق سبحانه و تعالی صد حاجت آن بنده را روا کرداند هفتاد
حاجت دنیاوی و سی حاجت آخرت یا سی حاجت دنیا و
هفتاد حاجت آخرت درود همین گوید اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ
عَبْدِکَ وَحَبِیْبِکَ وَنَبِیِّکَ وَرَسُوْلِکَ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَعَلٰی
اٰلِهٖ وَبَارِکْ وَسَلِّمْ در نسخهٔ بزرگانست هر که در شب آدینه دو رکعت
نماز کند هر چه بخواهد بخواند چون از نماز فارغ شود هزار
یکبار این کلمات را بخواند حق تعالی جمله مهمات او را مکفی
کرداند کلمات اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اٰمَنْتُ
بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ وَتَوَکَّلْتُ عَلَی الْحَیِّ الْقَیُّوْمِ چون
هزار یکبار خوانده باشد خواجه معروف کرخی و خواجه حبیب

عجمی

بجمي را شفيع ارد هر حاجتي كه دارد حق تعالي بر آورده و در هر شب جمعه بايد كه صد بار اين درود مذكور بگويد و مواظبت نمايد اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُوْلِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلَي اٰلِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ فوايد بشارت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

طلمتو. بودم در معالجت و نماز و دعا در روز آدينه براي دفع درويشي و حصول نيك بختي و يافتن خلعت هاي ديني و دنياوي برادر اعز شمس الدين بداند كه هر معاملتي كه از درگاه عزت قرآن جواز ندارد بي حاصلست و هر خواستي كه فتوي نبوت بر آن ناطق نيست همه باطلست و هر دليلي كه در راه دين بجز از دين بود همه محض ضلالتست و هر استعانتي كه در راه دين جز از دين خواهي همه مردودست مَنْ اَدْخَلَ فِيْ دِيْنِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ مَرْدُوْدٌ و تا معاملت تو با اخلاص نبود از عالم قرآن جواز نيابد و محل اخلاص دل است پر درد هر كجا سيمي از اخلاص يافته شد عزت قرآن بشارت دادن گرفت چه در حق جن و چه در حق انس و قَالُوْا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا يَّهْدِيْ اِلَي الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ اين هم در حق اهل طلب قرآنست وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ

نماز و دعا در روز آدینه برای دفع درویشی و حصول نیک بختی و یافتن خلعتهای دینی و دنیاوی
باسناد نماز برین صفت نیم چاشت چهار رکعت بیک سلام برای نیت سعادت دارین بگزارد
برین طریق در هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی ده بار و قل یا ایها الکافرون ده بار و قل هو
الله احد ده بار و قل اعوذ برب الفلق ده بار و قل اعوذ برب الناس ده بار چون از نماز فارغ شود
هفتاد بار استغفر گوید و سبحان الله والحمد لله و لا اله الا الله والله اکبر و لا حول و لا قوة
الا بالله العلی العظیم هر که این نماز بگزارد هرگز بدبخت نشود و درویش نگردد بامید

یعنی هرکه در راه
بجز از آن نبی آورده در دین ما
دین [illegible] او مردود است

گفتند بدرستی که شنیدیم ما
عجبیات رهنمونی میکند به
راستی پس ایمان آوردیم بوی

مَاهُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وراه بر سالکان دین
قرآنست که یَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ وچون قرآن براه بری بر
کسی آشکارا شد اگر کوه قافست بیوند سینه وی بود صورت
خشوع کردی که لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ
خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وهر علمی که جواز
از قرآن ندارد بند راه دین است وهمه نابینایی است وآفتاب
قرآن که از برج قدم تابد بر آسمان دل تابد که إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ
شَهِيدٌ عزیزی راست گفته است   رباعی

چون رهبر شرع بر در آید ، معشوق مراد در بر آید ،
من ره رو شرع را ز معشوق ، تاجی ز قبول بر سر آید ،

مردان این راه خداوندان ارواح اند سخن ایشان زندگانی
است وحیات خلایق از صفا اندرون ایشانست وقرار عالم
از همت جوف ایشانست ورافت اهل این سرای از ثمرات شجره
اندرون مهربانی حیوه ها
مهر ایشانست اعمال ایشانرا علل نیست واحوال ایشانرا ارتجاع
زحمت بازگشت
نیست واقوال ایشانرا خرد نیست وعلم ایشانرا آفت نیست
جای رد
تا بتیغ انکار هر چه را اسم و رسم بدان رسد سر بیندازی

وساحت در

و ساحت (فراخي) دل را از هرچه معلوم و معلول است خالي نكني چشمهاء حكمت از قعر دل تو در ظهور نيايد ذوق علم حقيقت نيابي خواجه عطار كويد رحمة الله عليه مثنويات

دل بي نور را دريا دين كن ،، حديث وحي رب العالمين كن ،
دمي در عالم قدسي (باكي) قدم زن ،، بگير آن حلقه را و بر حرم زن ،
چو عيسي در سخن شيرين زبان شو ،، صدف را بشكن و گوهر فشان شو ،،

و هر دلي كه امروز بينا نشد فردا هم بينا نبود از قرآن مجيد بشنو وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى هر كه نابيناست امروز از معرفت حق فردا نابينا بود از رويت حق عزيزي راست مثنويات

اگر عهد ازل را آشنايي ،، ازان حضرت چرا گيري جدايي
بمعني باز جانرا آشنا كن ،، سزاي قرب دست پادشا كن ،،

اي برادر آن روز كه ناقدان دلها را بر سنگ نقد زنند و آنچ درون سينهاست بر صحرا آيد و امناء تحقيق را بر دلهاء كمايند تا هر چيزي از هر باطني بمحفل (ميدان) قيامت بيرون دهند و گويند بار خدايا هيچ حبّاي ذرّه وفا عهد نديدم خطاب الست شنات مَنْ لَا عَهْدَ لَهُ و در سينه كه نه دارند وفا عهد دين

مانست از ما باز ماند باز ماندنی که هرگزش باز ندهیم چنانکه گفته است

ابیات

نقد تو چون تیر ابر انگیزند ؛ جمله در گردن تو آویزند ؛
بوته خود گوید چو با دوی ؛ که زری یا مس زر اندودی ؛

وقت آتش آن باشد که در هر لحظتی این داغ بر دل و دیده وی دهند که ای بی وفا با ما چنین کنند و عهد ما چنین ببرند اگر تو آن ماننده ما باری جز آن تو نیستم و اگر تو عهد ما بشکنی ما بنعت قدیم بر سر وفاء خویشتیم اگر از بدبندگی خود غمناک نیستی ما بنیک خداوندی خویش ترا شاد کننده ایم و بنعمت کرم قدیم نوازنده

بشکستی

رباعی

مردم چو به بیخودی همی شاد بود ؛ واندر دلش ستم داد بود ؛
اندر نظر شاه کند بی فرمانی ؛ بی شرم کسی که آدمی زاد بود ؛

نظر نظر

ای برادر خیز که جای ایستادن نیست و روی بدخوئی کردن نیست و در آفت ذل خودبینی عزت نیست و جز بر حکمت شاه راه تقدیر سجده تسلیم افکندن حیلت نیست هرگز کس را بر متابعت هوا سود نیست و هرگز کس را از متابعت سنت مصطفی علیه السلام زیان نیست

مناجات

خدایا نور

خدایا نور دل همراه ما کن ،، محمد را شفاعت خواه ما کن ،
دلا جانرا فدای راه او کن ،، بتقوی روی در درگاه او کن ،
بعقبی دم بوقت پاک او زن ،، بدنیا دست در فتراک او زن ،

الغرض هر معاملتی که نه بعلمست باطل است و هر ریاضتی و مجاهدتی که نه بفتوی شرع است ضلالت است و دین و مذهب شیطانیست و همه ابواب سعادت بحق المعرفت از علم توان شناخت و آثار کبریاء دین و سلطنت عز اسلام و عزت دعوت انبیا و معرفت آلاء و نعماء بار خدای و مراتب عصمت معصومان و تفاوت درجات مقربان و سر فطرت ذریت آدم و سر معایب معیوبان و حقوق اهل ایمان و تعظیم شرایع و امتثال اوامر و اجتناب از نواهی این همه بواسطه علم توان شناخت و در میدان علم توان یافت تا مرد از تیه جهل خویش بیرون نیاید و قدم در میدان علم ننهد با این همه سعادتها ایمان در وی پدید نیاید و هیچ چیز بدرگاه خدای تعالی دشمن تر و خوارتر از صفات جهل نیست و هیچ راه بر درگاه خدای تعالی نزدیکتر از راه علم نیست وَالْعِلْمُ بَابُ اللّٰهِ الْاَقْرَبُ وَالْجَهْلُ اَعْظَمُ حِجَابًا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللّٰهِ بمنزلت علم میدان همه سعادتهاست جهل وادی همه ضلالتهاست و امارت

شقاوت از وادي جهل بديد آيد و اين جهل وادي است دروي نبات استيلا كفر و تخريب بنياد ايمان و تهاون احكام شرع و آشنايي شيطان و بيگانگي از متابعت انبيا و صديقان رويد و اين همه بدبختيها و صد هزار چندين ديگر از صفت جهل بديد آيد خواجه عطار رحمة الله گويد مثنوي

زتو نين كه زشوي پاك و مجرد ∴ نه است ره راست بي نور محمد
اگر راه محمد را جو خاكي ∴ دو عالم خاك گردندت ز پاكي
واگرنه فلسفي كودور مي باش ∴ زعقل و زيركي مهجور مي باش
بعقل ار نقش اين ديوار بندي ∴ ميان گبركان زنار بندي

نقلست كه چون شيطان را داغ لعنت بر پيشاني بديد آمد آدم پيغامبر عليه السلام گفت يا خداوند اين دولت حنارغت كرده مبارك بناشد و جاهل را در كار عالم حسد كردن نرسد اكنون علم شقاوت بدست گير و هركجا از فرزندان ما كسي است كه قدمش نه در ميدان علمست يا نه در راه طلب علم است بر فتراك خود بند تا تخمت وجود او از فرزندان برگزيده ما دور باشد اَلنَّاسُ اِثْنَانِ عَالِمٌ اَوْ مُتَعَلِّمٌ وَسَائِرُ النَّاسِ هَمَجٌ لَا خَيْرَ فِيْهِمْ گفت اهل حق در عالم دو صنف اند يا كسي است كه بمنزل

همج
نكس خ

ايملااست

رسیده است یا کسی است که در راه است و می رود تا بمنزل رسد
هرچه ازین دو بیرون است هم از آن قوم اند که أَلَا إِنَّ حِزْبَ
شَيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ۝ همه سوار و پیاده شیطانند
ای برادر میگوید وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ط در کوی
خویش قدم منه که در کوی تو ترا عشق خودبینی بکیرد نیکوی
عهد ما آی که عزیز کرده مایی افکنده بودی برداریم ۵ قابلیتی
دون همتی بوده نواخته مایی اگر، قدم در کوی خود خواهی
نهاد هرگز از زحمتها نرهی و اگر دوست داری که در کوی خود
خواهی بود سرمایه بزیان آری و هرگز سود نکنی سوخته گفته است

رباعی

با عشق جمال ما اگر هم نفسی ؛ یک حرف بس است گر بدین در تو کسی
تا با تو توئی نخست در ما نرسی ؛ در ما تو کجی رسی که از خود برسی

ای برادر هوای نفس خویشتن را بر بساط مجاهدت بعلم جمع کن
و سر نفس پر فضول را بکارد ریاضت بحکم شرع ببر و شکم پر آرزو
را بدشنه گرسنگی پاره پاره کن و پیراهن مسلمانی را در پوش حقا
ثم حقا که کسی را بر خویشتن پرستی سود نکرده است و کس بخداپرستی
زیان نکرده است هیچ چیز نزدیک تو از جان عزیزتر نیست اگر

دانا و آگاه است بدرستی که گروه
شیطان ایشان زیانکارانند ۵

بر گر این حدیث داری اوّل قدم بر جان خود نه و از مردن مترس
که بعده همه حیات در حیات است   رباعی

موقوف اگر بجان بمانی مانی ؛؛ زیرا که چو در عالم جانی جانی ؛؛
این نکته اگر نیک بدانی دانی ؛؛ هر چیز که در جستن آنی آنی ؛؛

و کمال طالب در طلب آن بود که هستی در مطلوب را مسلّم دارد
و زحمت هستی خود از راه بردارد کار افتاده گفته است بیت

لطفی بکن از راه وجودم بردار ؛؛ تا زحمت من ز راه تو کم گردد ؛؛

فردا عاشقان جمال او در بهشت انگشت گزان روند و در دوزخ
انگشت زنان روند در بهشت ذکر شان القهّار الجبّار
باشد و در دوزخ ذکر شان الحنّان المنّان باشد از آنکه دیده اند
که قهّاری او از نعمت حجاب سازد و رحمت او از آتش سوزنده
بوستان کند چون در شاهد بدیدند که نعمت این جهان را حجاب
اهل نعمت کرد تا در غلبه نعمت از منعم محجوب شدند و دیدند
که در عین آتش خلیل را بحضرت خود مکاشف گردانید تا آن
آتش بروی گلستان گشت از اینجا دانستند که نعمت بی دوست
هلاک و نقمت است و آتش دوزخ با دوست فردوس اعلی است

رباعی

زاز باده

زان باده نخورده ام که هشیار شوم، وآن مست نه ام که باز بیدار شوم،
بیکجام تجلی جلال تو [illegible]بشم، کز لذت آن غرقهٔ دیدار شوم،

جلوت نوشم

در روز آدینه بوقت چاشت چهار رکعت نماز کند در هر آدینهٔ یا در هر ماهی یا در هر سالی یکبار باید که ترک نکنند اصلا وبخوانند اندر هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی ده بار و قل یا ایها الکافرون ده بار و قل هو الله احد ده بار و قل اعوذ برب الفلق ده بار و قل اعوذ برب الناس ده بار چون سلام دهد هفتاد بار بگوید استغفر الله و هفتاد بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَ لا اله والحمد لله لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ گفته اند هر که این نماز بگزارد درویش نگردد و بدبخت نشود و همه خلعتها دینی و دنیاوی بیابد و اگر خلق آسمان و زمین جمع شوند ثواب این نماز نتوانند نبشت و بقولی دیگر آمده است که هر که روز آدینه پیش از نماز غسل پاک بکند و جامه شسته یا نو در پوشد چون نماز آدینه بگزارد با هیچکس سخن نگوید صد بار این دعا بخواند پس سر بسجده نهد همه مرادها دینی و دنیاوی بیابد انشاء الله تعالی دعا اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ یَا اَللّٰهُ یَا رَحْمٰنُ یَا رَحِیْمُ یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ

الْعَلِيُّ الْعَظِيْمِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا قَدِيْمُ
يَا دَائِمُ يَا فَرْدُ يَا وِتْرُ يَا اَحَدُ يَا صَمَدُ يَا لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ
وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ يَا نِعْمَ
الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ ○

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○ مکتوب نود یکم در ذکر لباس

برادر اعز شمس الدین زینه الله بلباس احبابه بداند که مشایخ آن قصه مریدانرا از حلیت و زینت بمرقعات بفرموده اند خود نیز کر[illegible]ند تا [illegible]ان خلق علامت شوند و جمله خلق پاسبان ایشان کردد اکر یک قدم بر خلاف نهند همه زبان ملامت بر ایشان دراز کنند و اکر خواهند اندران جامه معصیتی کنند شرم دارند در جمله خرقه زینت اولیاء خداوند است و پوشیدن آن سنت است ابن عباس کوید رضی الله عنه حضرت رسالت را صوفی پوشیده نقل کرده است که بر وی دوازده پیوند بود که بعضی ازان پوست بود و همچنین صدیق اکبر در صوفی پوشیده نقل کرده است که بر وی نیز دوازده پیوند بود که بعضی ازان پوست بود و همچنین عمر رضی الله عنه نقل فرموده است در صوفی پوشیده که سیزده پیوند بود که بعضی ازان پوست بود و از شیخ ابو علی سیاه

کرده اند تا اندر میان

بحمد الله

رحمة الله پوشیده اند که پوشیدن مرقع کرا مسلّم بود گفت آنکس
راکه مشرف مملکت خداوند بود چنانکه اندر جهان هیچ چیز
دیده ور شونده
نرود آن روز از احکام و احوال الا که وی را خبر کنند اما آنکه
رنگ صافی دارند و بتکلف بدوزند برای آنکه بر ایشان گمان
توانگری برند که در نقلست حق تعالی دوست دارد درویش
توانگرنمای را و از میان رنگها کبودی و عودی برگیرند که آن
جامه مصیبت زدگان و غمگینان است و تیره ترین رنگهاست
که روزگار ایشان اگر اندک مایه ضایع شود بسبب غفلتی که در
خاطر در آید که از حضور حق غایب شوند معصیتها را جامه
کبود پوشند و دیگر رنگها را بعد از چند روز شستن حاجت آید
و ایشان بران نپردازند که اگر بران مشغول شوند از اوراد
اوقات خویش باز مانند جامه عودی برین سبب دارند تا
بمدتها بشستن حاجت نیاید و از رنگهاء دیگر رعونت خیزد
مگر ازین رنگ که این رنگ پیوسته اندوهگین و شکسته دارد و در جامه
خشن معانی است یکی آنکه پارسی خشن درشتی باشد یعنی هر که
درشت یعنی سخت
درپوشد بعد ازان درباید پوشید که همه درشتیها با نفس بجای
آورده باشد و چنانکه درشتیها آن راست است و بی تاب و کر

رعونت
زیبایی و سرکشی

باطن او همچنان با حق تعالی راست و بی تاب باشد که بهیچ
کس و بهیچ جای دیگر باز ننگرد و بهیچ ناکامی تاب و پیچ
در وی پدید نیاید و دیگر آنکه سنت مشایخ ما تقدم است داشتن
آن رضوان الله علیهم واما جامهٔ سپید کسی را شاید که جامهٔ
عمر خود را در صابون ریاضت و انابت شسته باشد و صحیفهٔ دل
جای بازگشتن
خود را از نقش یاد اغیار و هوای نفس پاک و صافی کرده اینده باشد
و جامهٔ کبودی کسی را شاید که دارد نفس مقهور کرده باشد و بتیغ
دنیا
مجاهده گردن او بریده شد و در ماتم نشسته و جامهٔ عودی
کسی [illegible] شاید که دارد که حضرت حق چندان مستغرق و مشغول
باشد که بشستن آن نرسد و جامهٔ ازرق صافی آسمان گون داشتن
کسی را مسلم است که بهمت عالی از عالم سفلی برگذشته باشد و
زیرینی
بعالم علوی رسیده و آسمانی همت شده و جامهٔ صوف کسی را مسلم
بالای — پشم
است که صوفی باشد همه حظالبها در دین و دنیا از خویش باز کرده
و همه سنتها و آداب بجا آورده باشد و جامهٔ نمد پوشیدن کسی
را مسلم است که از مقام تربیت بیرون آمده باشد و تصرف خلیقت
در وی هیچ نمانده باشد زیرا که تصرف دوزنده و بافنده و ریسنده
برین جامه نرسیده است و نفس را زیر قدم آورده باشد و مالیده

زیرا که

زیرا که نیل زیر قدم مالیده باشد و اما جامه سیاه کسی را شاید
که از همه مقامات و منازل راه حق بر گذشته بود و با نتها کار که
إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ه اشارت از آنست رسیده بود و
بدرستی که بسوی پروردگار تو نهایت است
هیچ جای حجاب نمانده بود میان او و حق چنانکه گفته اند مصراع
دانی ز پس سیاه رنگی نبود :: اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ از اینجا
معلوم شود اگر تامل کنی خواجه سنایی گفته است علیه الرحمة مثنوی

این همه رنگهای پر نیرنگ :: خم وحدت کند همه یکرنگ
با سیه باش چون تو یک یزد :: که سیه هیچ رنگ بر نبرد
تپش آتشی که دل جوییت :: طالبش سوخته سیه رویست
زنگی زشت با بلا جوییی :: خوش دلی یافت در سیه روییی
راز دل گر همی نخواهی فاش :: با سیه رویی دو عالم باش

اما جامه فوطه کسی را مسلم است که پیوسته باطن خویش حاضر
تواند داشت و باز ذکر تواند بود چنانکه تننده و بافنده فوطه را
حضوری عظیم باید که خاطر بهیچ چیز از دنیاوی نگران نباشد
و جامه هزار میخی داشتن برای آنست تا دیر بدرد و چون
بدرد از همه فرو شود بر تنها بجامه دیگر حاجت نباید و بیشتر
مشایخ دلق هزار میخی داشته اند و در داشتن آن ریاضت است

که دشوار باشد گراني آن کشیدن چنانک امیر المومنین
عمر رضي الله عنه بیراهني داشت هرده درمسنگ تا وقت خلافت
هرده من شده بود وشیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة الله بیراهني
داشت در ابتدا حالت تا بانتها حالت بیست من شده بود واین
جامه کسي را مسلم است که نفس خود را بهزار ضربت ناکامي نامرادي
ده باشد وبزهر مجاهده بسوزن کوفته وخسته کرد ونهاد
خود را بسوزن نامرادي دوخته باشد اما جامه مرقع
وملمع که بسیار پارها برنگ بدوزند روایت کرده اند از عایشه
رضي الله عنها که بیراهن خویش را از برکالها رنگ برنگ بعضي
سبید وبعضي سیاه وغیر آن بسته جي دوخت حضرت
رسالت بناه در آمد گفت چیست یا عایشه گفت بیراهن بیوند
میکنم گفت احسنت یا عایشه هیچ جامه نگذاري تا بیوند
نکني در جمله جامه ملمع کسي را مسلم است کر بوشد که از جمله
بزرگیها نفس وخاطر او بجمعیت بدل شده باشد
ومقامات گذشته بود واز هر مقامي ومنزلي نصیبي وبهره
یافته واز انوار حالات لمعه ها بوي تافته وجیب بر جامه
دوختن سنت است واز جانب جیب براي آنست تا دست

راست آسان فرود توان کرد در کلام مجید در حق موسي
علیه السلام آمده است وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ
بَيْضَاءَ وهر جامه که دو زند این طایفه با جیب دو زند
که در وي فواید است تا بوقت حاجت شانه و چیزهاء
دیگر در وي نهند اما لبایچه و فرجي داشتن سنت است که
صحابه قبا و لبایچه بسیار پوشیده اند و فرجي کسي را مسلم است
داشتن که جامهٔ وجود خود را چاک کرده باشد و بود و
هستی خویش را زیر پا آ[illegible]ه باشد و از بار دنیا و نعیم
آخرت فرجی یافته باشد و در راهِ حق تعالی هر دو را ترک کرده
باشد و جامه دو تو داشتن سنت مشایخ و علماء سلف است و
گفته اند که خرقه پوشنده اولي تر آن باشد که دو تو باشد اما
آستین فراخ کردن سنت صحابه و مشایخ ما تقدم است
براي آنکه تا بوقت وضو ساختن و کاري کردن آسان باز توانند
نوردید و اگر خواهند سجاده یا چیزي دیگر نهند در آستین
توانند نهاد و فراویز بر سر آستین و پاي دامن جامه دوختن
سنت است و این کسي را مسلم است که ظاهر و باطن یکسان بود
و هیچ پریشاني از بشریت بدو راه نیابد و اماني و حصني یافته

ای درآر دست خود در گریبان
بیرون آید سپید

فرجي
فراخي ۲

حصین
نگاهباني ۲

باشد از دست نفس و مکر شیطان و غضب حق تعالی و داشتن
کلاه زیر دستار سنت است و کلاه دو تو از برای آن دارند
تا از عرق جرب نگردد و بزودی ریمناک نشود و اما کلاه
تروحه کلاهی باشد بزرگ مشایخ ما تقدم حرانرا ابتاج مانند
کرده اند داشتن کسی را مسلم است که بی دستار بر سر نهد
و از همه علایقها و بندها مجرد فرد باشد و از پیوندها طاق
باشد و از خدمت و صحبت خلق و قبول و رد ایشان
فارغ شده باشد و اما دستار بر سر بستن سنت است
و سنت انست که مشایخ و علما و فقهاء دستار بازپس نمازند و در
نقل آمده است که پاره ای از پیش فرو گذاشته بود و پاره از پس
انداخته یعنی بر دوش انداخته بود گفته اند ریشهٔ دستار
بازپس انداختن کسی را شاید که جمله آرزوها و هواهای
دنیا پس انداخته باشد و از پیش برگرفته و این جز مشایخ
را نشاید اما ریشه در پیش انداختن کسی را شاید که مطلوب
خویش یافته باشد و در بر گرفته و با آن آرامیده اما پوشیدن
چرم در مطالع این بیچاره نیامده است از آن نبشته نشد
چون این مقدار معلوم شد اکنون بدانکه چرا آنرا خرقه

بنوشند

بپوشند از دست پیری نشاید جامهٔ ازرق وصوفیانه پوشیدن
وبر سر سجادهٔ ازرق نماز گزاردن ونشستن وگفته اند جوانان را
بیش از خرقه پوشیدن هیچ جامه لایق تر از جامه فوطه یا گلیم
یا ازار نباشد اما آن پوشنده که مرید را خرقه بپوشاند باید که
مستقیم الحال باشد که از جملهٔ فراز ونشیب طریقت گذشته
بود وذوق احوال چشیده وشرب اعمال یافته وقهر جلال
ولطف جمال دیده ومشرف بود بر حال این مرید که
اندر نهایت او بکجا خواهد رسید از راجعان خواهد
بود یا از واقفان یا از بالغان که مشایخ این حدیث طبیبان صح یا از
دلها اند چون طبیب بعلت بیمار جاهل بود بیمار را بطب خود هلاک بطبابت
کند از آنچ پرورش وی نداند وخطر کارها نشناسد وغذا
بیمار از اشربهٔ مخالف علت او سازد ازینجاست فتوی شرع
اَلشَّیخُ فِی قَومِهِ کَالنَّبِیِّ فِی اُمَّتِهِ وشرط پوشیدن مرقع
کفن بود امید از لذات حیات منقطع کرده اند ودل از راحت
زندگانی پاک کنند عمر خود جمله در خدمت حق وقف کنند وبکلیت
از هواء خود تبرا کنند انگاه آن پیر او را بپوشیده خرقه عزیز
بیرازی
کرده اند این بود کیفیت وهیئت لباس این طایفه که در مکتوب

کنجید اما کروهی خود انذر هست و نیست لباس تکلف نکرده اند اگر خدای شان عبائی داد بپوشیدند و اگر قبائی داد بپوشیدند و اگر برهنه داشت برهنه بماندند ای برادر چنان که طاعت دشمنان محبوب نیست زلت دوستان در حساب نیست شاهد بوین قصه آدم و ابلیس است و اگر گوئی و عصا آدم چه بود و عصی چه نگری تو بتاج بذرگواری که ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ نگر ای برادر آدم از برگ درختان بهشت مرقع ساخته بود در وی در سفر خاک داشت، عصا در خور بود از وعصی عصاش ساختند که درویش را مرقع و عصا زیبا بود ای برادر اسرار ربوبیت از انجا روی نماید که عنقاء عقول الاکابر وهم بیفکنند از ینجاست که گفت

مثنویات

ای خرد در راه تو طفلی بشیر :: گم شده در جست و جویت عقل پیر
ای خرد سرگشته انذر راه تو :: عقل را سررشته گم در راه تو ::

ای بو العجبا اسرار غیب است والا مشتی خاک را این اهلیت از کجا بود که پاکان حظایر قدس الله پیش وی سجده کنند و آن یکی را که سر باز زده لعین ابد کنند سر اینست که گفت بیت

عرش و عالم جز طلسمی بیش نیست :: اوست پس آن جمله اسمی بیش نیست

عبا، گلیم

[illegible]

آدم مسجود
جای امانت

آنکه

در نگر این عالم و آن عالم اوست ؛ غیر او دیگر اگر هست آن هم اوست
ای دریغا هیچکس را نیست تاب ؛ دیدها کور و جهان پر آفتاب ؛

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نود دوم در ملامت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمتابعة احبابه بداند احبابه دوستان
که طایفه از بزرگان در راه ملامت بسیارند و اهل حق مخصوص
اند بملامت خلق از جمله عالم خاصه بزرگان این امت
و سنت خداوند با دوستان و طالبان خود همچنین رفته
هرکه عمل بسنت وی کند عالم را ملامت کنند و می گویند
و ملامت بر سر عشق یکی راست یعنی در دین استوار
چنان بود یکی کار خود میکند و در دین خود راست می رود
و معاملت را نگاه میدارد خلق او را ملامت کنند و او
اندر همه احوال بر سر رشته خود باشد و بهر نام که خوانند او را
همه یکی بود چنانکه رسول علیه السلام که پیش رو محبان
و مقتدای اهل ایمانست تا وحی نیامده بود و این حدیث نگفته
نزدیک همه نیکنام بود و بزرگ محمد امین گفتندی چون
خلعت دوستی و وحی بر سر وی کشیدند خلق زبان ملامت
بر وی دراز کردند یکی گفت کاهن است طایفه گفتند شاعر است دراز

کاهن
[illegible]

وکروهی کفتند کاذب است دیکر کفت مجنون است او را بدین
التفات نه و نوع دوم ملامت قصدی است و آن آنست که یکی را
جاه خلق بسیار پیدا آید و اندر میان ایشان نشانه کردد خواهد تا
نفور
دل خود از ایشان فارغ کرداند و بحق مشغول ماند بتکلف راه
ملامت خلق کیرد بکاری که شرع را زیان ندارد چنانکه روایت
کنند که عثمان رضی الله عنه روزی از خورماستان خویش
باغ خرما
اندر [illegible] پشتواره هیزم بر سر نهاده می آمد و ورا اندر وقت
چهارصد غلام [illegible] داشت کفتند یا امیر المؤمنین [illegible] حال
است که تو خلافت بیتی ترا غلامانند کفت اُجَرِّبُ نَفْسِی
نفس خود را تجربه می کنم تا جاه خلق او را از هیچ کار باز ندارد
و نیز از خواجه ابو یزید بسطامی رحمة الله می آرند که از حجاز می آمد
اندر شهری آوازه اندر افتاد که بایزید می آید مردمان انبوه باستقبال
بیرون آمدند و باکرام در شهر در آوردند بمراعات ایشان وقتش پراکنده
کشت چون ببازار رسید قرصی از آستین بیرون آورد و خوردن
کرفت ماه رمضان بود همه خلق همه از وی بر کشتند تنها بماند با مریدی
که برابر بود کفت دیدی بیک مسئله شرع کار کردم همه خلق مرا رد
کردند و نوع سیوم ملامت ترک است و آن چنان بود که کسی را کفر

وضلالت

وضلالت دامن گیرد ترک شریعت کند ودست از متابعت سنت
بدارد وگویند این راه ملامت است ومن ملامتیم این ضلالتی است
ظاهر باشد وآفتی بزرگ چنانکه اندرین زمانه بیدا شده است
مقصود ایشان از رد خلق قبول خلق باشد زانچ اول باید
که کسی مقبول الخلق بود تا قصد رد ایشان کند بفعلی ومر کسی
قبول ناکرده بتکلف رد کردن ایشان بهانه بود مر قبول خود
را بزرگان گویند الملامة ترک السلامة. ملامت ترک سلامت
است، چون کسی قاصد ابترک سلامت خود بگوید مر بلاها
را میان اندر بندد از مالوفات وراحات تبرا کند بامید
کشف حلال مابود خلق از خلق نومید گردد والفتش از ایشان گسسته
شود بحق بیوسته گردد پس آنچه روی همه خلق عالم بران بود
وآن سلامت است مر اهل ملامت را پشت بران باشد تا
همت شان خلاف همه خلق باشد ومر خداوندان محبت را
در ملامت مشربهاست که ایشان دانند که تا گویند اَلْمَلَامَةُ
رَوْضَةُ الْعَاشِقِیْنَ وَنُزْهَةُ الْمُحِبِّیْنَ رَاحَةُ الْمُشْتَاقِیْنَ
وَسُرُوْرُ الْمُرِیْدِیْنَ خوشی از آنچ اندران آثار قبولست ومر با اولیاء طریق
وی که آن علامت قربست وهمچنانکه همه خلق بقبول خلق نزدیکی

ملامتی بدین معنی باشد که نام وننگ ومدح وذم ورد وقبول خلق نزدیک او
یکسان باشد بدوستی ودشمنی خلق فربه ولاغر نشود واین اضداد
یک رنگ شمرد با همه خلق خدای بصلح باشد وبا نفس خود جنگ
چنانک بی شرع کند وبندارد که ملامت است حاشا وکلا این راه شیطان
است ودلالت ضلالت اوست واهل با حق را از آن حذر باید نمود
[illegible]

جابجا کشاده
ودلکشا
دستور فاصل

خورم وشاد باشند ایشان برد خلق خورم وشاد کنند
وهرچند که مفلسی امیدوارتر باشد روا بود که در خرابات
آن پدید آید که در کعبه نیاید سحرهٔ فرعون را در عین
کافری وجادوئی توحید پدید آمد افکندگی وبیچارگی
بیش آب هستی وخواجگی را در عدم برکه تکبر وهستی
صفت حق است جل الله هیچ لباس بر قد خاک زیباتر
[illegible] از لباس تواضع وافکندگی نیست کسی که در دیده
در راه گذر بول دو قطره باشد اورا کی رسد که تکبر
کند وخودرا از سر غفلت هستی ثابت کند در حضرت پادشاهان
بر خادمان وغلامان هیچ حیلت زیباتر از تواضع نیست

رباعی

در حضرت شاه عافیت خواهی به ٭ وز دور نظارهٔ شهنشاهی به
قصه چکنم دراز کوتاهی به ٭ در بیشهٔ شیر شرزه روباهی به

خاک را بارکشی باید بود نه سرکشی که خاک بارکشی راست بدانک
چون سلطان گدائی وبی نوائی را از میان راه برگیرد وبا
وی بگوید که من ترا امر وتو مرا گدا ارا باید که خود را فراموش
نکند رحمت خدای بر آن بنده باد که قدر خود بداند آدمی

بکرمت

یک مشت خاک است وراي آن همه لطف خداوند باکست
بخشش
ترا بکرم عطا داده نه باستحقاق بجود داده نه بسجود
خدائی
بفضل داده نه بفعل بلکه بخدائی خود داده نه بلائقی تو
صاحب خانه
اَلْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاۤءِ وَالطِّيْنِ هنوز آدم علیه السلام
زلت نیاورده بود که خیاط لطف خرقه توبه را دوخته بود
والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مثنوی دفتر سیوم در سماع بو افراز شمس الدین
الکرمانی رحمه الله اند که چون دلها ستر‌ها خزاین اسرار
معدن جواهر معانی است ومثال نهان بودن آن اسرار و
کهان
جواهر در دلها چون نهان بودن آتش است در آهن و سنگ
وسماع پدید آرنده آن اسرار است از دلها چنانک آتش زنه
چقماق
پدید آرنده آن آتش است که در آهن وسنگ نهانست پس ظاهر
نشود از دل مگر سماع آنچ در وی بود چنانک ترشح نکند
سبو مگر آنچ در وی بود ازینجا بدان هرکرا غالب بود بر وی
حب خداوند عز وجل ومشتاق بود بلقاء وی سماع در
حق وی محرک است مر شوق وی را وموکدست مر محبت
تاکید کننده
وعشق وی را وبیرون آرنده آن آتش سینه وی را از

این معنی در دلی باشد که آن دل ساده بود
از محبت چیزهاء دیگر واگر نبود بهرچه دل وی
بدان مایلتر است سماع همه بدان جانب میل کند
وشوق آن چیزش پیدا آید

نهان کار و ظاهر کننده است مر احوال شریفه را از مکاشفات و ملاطفات که در حصر نیاید بدانند هر کرا از ین دولت نصیبی
کوتاهی یعنی شمار
است و از ین نعمت حظی وآن احوال شریفه را بزبان صوفیان وجد خوانند اینجا سماع حلال بود بلکه مستحب بلکه گفته اند که لازم بود که این قدمی باشد که هر چه در عالم هزل بود چون بسمع خداوند این قدم رسد جدّ گردد چه او از نهاد خود گشته است هر چه بدو رسد بگردد و از ین جا بود که پیران بفرموده اند تا بیتهای خراباتی در پیش ایشان برگرفتند از لفظ وصال دیدار خداوند شنیدند و از لفظ فراق حجاب از خداوند شنیدند و از لفظ چشم نظر خداوند شنیدند و از لطف او که گفت وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي اي علي علمي وبصري ولطفي و از لفظ زلف قرب خداوند شنیدند وَلِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللّٰهِ زُلْفَىٰ اي قرباً و باشد که از زلف سلسلهٔ اشکال الوهیت شنوند چنانکه گفت

ابیات

گفتم بشمارم سر یک حلقهٔ زلفش ،، تا بو که بتفصیلش سر جمله برآرم
خندید بمن بر سر زلف مشکینش ،، یک پیچ بپیچید غلط کرد شمارم

یعنی چون کسی خواهد بتصرف خود تا یک سر موئی از عجایب

التسابيح والتحاميد ذكر في حكم ظاهر الشريعة وسماع الصوفية
من حيث المعنى والمفهوم ذكر في حكم باطن الشريعة لانه يقضي
الى تذكار جلال الله وجماله سبحانه وتعالى وما ذكره الشيخ المكي
رحمة الله عليه ان السماع ذكر من الاذكار يريد هذا [illegible] النوع

حضرت

حضرت الوهیت بشناسد یک پیچ در وی افتد همه شمارها که
غلط شود و همه عقلها مدهوش گردد و باشد که از لفظ
زلف ظلمت کفر فهم کنند و از نور روی نور ایمان فهم کنند چنانکه

کنند و

گفت

بیت

رنگ زلف تو سیه کردست روی روز را :: نور رویت محو گردانید ظلمت یا شب
ملک رخت که بود دلم زلف تو ربود :: هندو نگر که حق مسلمان فرو گرفت

و از لفظ کفر پوشیدن هستی و اعمال خویش فهم
کنند و از لفظ ارتداد برگشتن از خود فهم کنند چنانکه
بزرگی این بیت شنید از یکی که می گفت بیت: کافر
نشوی عشق خرید ار تو نیست :: مرتد نشوی قلندری
کار تو نیست، نعره بزد و بیفتاد چون بهوش آمد
از وی پرسیدند گفت کفر در لغت فرا پوشیدن بود
کافر پوشنده باشد کشاورز را که تخم در زمین پوشد کافر
خوانند پس معنی بیت آن بود که تا هستی و اعمال و صدق تو
بر تو و بر جمله خلق پوشیده نشود دعوی عشق از تو درست
نیاید و تا از خود برنگردی و از نفس خویش بیزار نشوی دم
قلندری زدن از تو درست نیاید و چون حدیث شراب

ارتداد
بازگشتن از دین
اسلام، یعنی مرتد
شدن،

ومستی شوند چنانک گفت مثنوی

گر خَی دو هزار رطل بر پیمایی • تا خود نخوری نباشدت زیبایی

رطل [illegible]

آن فهم کنند که کار دین بحدیث و علم مجرد راست نیاید بذوق
راست آید اگر بسیار حدیث محبت و عشق و زهد و تقوی یا
دیگر معانی بگویی و کتابها تصنیف کنی هیچ سود نکند
تا بر ان صفت نگردی و آنچ از بیت های خراباتی شوند چنانک
گفت

مثنوی

هر کو بخرابات نشد بی دین است • زیرا که خرابات اصول دین است

آن فهم کنند که این صفات بشریت که آبادانست تا خراب نشود
آن صفات که نهانست در جواهر آدمی پیدا نیاید و آبادان نگردد
و باشد که از بیتی تازی چیزی فهم کنند که آن نه معنی تازی
عربی
بود ولیکن چنانک ایشانرا حال افتد نه مقصود ایشان
تفسیر شعر بود چنانک یکی میگفت مصراع

ما زارنی فی النوم الا خیالکم • صوفی را حال پدید آمد گفتند

[illegible]

این حال چیست که تو خود نمیدانی که وی چه میگوید گفت
چه دانم میگوید ما زاریم و درمانده ایم و در خطریم و یکی از
بزرگان در بازار میگذشت شنید که خیار فروشی میگفت خیار

[illegible]

عشره بده

عَشَرَةٌ بِحَبَّةٍ وجد بروی غالب کشت اورا ازان پرسیدند
کفت اِذَا کَانَ خِیَارُ النَّاسِ عَشَرَةً بِحَبَّةٍ فَمَا
فِیمَتِهِ شِرَارُهُمْ هرکاه که ده مرد نیکو مردمانرا قیمت این
بود بدترین مردمانرا قیمت جه بود و باشد که بیت یکی بود
اما هر کسی را فهمی افتد مختلف بر قدر حال و نظر هر کسی
جنانکه کنیزکی که در دجلهٔ بغداد سبو می زد و میکفت
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاءِ اِنَّ المحبّ لفی العناء یکی حال
آورد و کفت صَدَقْتَ و دیکری حال آورد و کفت کَذَبْتَ و
هر یکی برین صادق جه آنکه کفت صَدَقْتَ وی همه بلا و رنج و محنت
عاشق دید در عشق و آنکه کفت کذبت روح و راحت
و وصال دوست دید در عشق و باشد که سماع ایشان بمجرّد
آواز بود نه بر معنی بیت اخر شنیده حکایت اشتران
عرب که بمجرّد آواز جنان مست میکردند که با بار کران جندان
روند که جون بمنزل رسند و دست از سماع بردارند در حال
بیفتند و هلاک شوند پس سماع این طایفه همجنین باشد
و هر که کاری برو غلبه کرفت هر جه شنوند آن شنوند و هر جه
بینند آن بینند انکار این انکار مشاهده است و هر که آتش

بیا کی یاد جکنیم پروردکار اسمان را
بدرستی عاشقان هراینه در

عشق در حق یار باطل روزی سوخته بود و پیر اینکو
معلوم باشد اکنون باید که اینجا یک اصل نیکو نگاه داری
تا از آفت و بلا سماع خلاص یابی و آن آنست هرچه صفات
نقصانست و تغیراتست همه در حق خویش و نفس خویش
فهم کنی و هرچه جمال و جلالست و جود و کرم است
بخشش
و همه صفات کمال همچنین در حق سبحانه و تعالی فهم کنی
و اگر نه بهم کفر بود و بدین سبب است که خطر سماع بر در
حق تعالی عظیم است چنانک این بیت مثنوی

بیت

کجا
ای دل به منت مل بد آن منزل ؛ امروز ملول بودن از بهر چراست ؛

هرکرا بلایی قوی بوده باشد ناگاه ضعیف شود بسببی
چون این بیت بشنود پندارد که حق تعالی را بوی عنایتی
بوده است و اکنون بگشته است و این تغیر در حق خداوند
یعنی گشته
تعالی فهم کند کفر بود بلک باید که بدانی تغیر را بحق سبحانه
تعالی راه نیست و از آن جانب هرگز منع و حجاب و ملال نبود
بر همه کس درگاه گشاده است مثال چون آفتاب که نوری بر همه
مبذول است مگر بر کسی که بزیر دیواری از وی در حجاب مانده
خرج کرده شده
آنگاه تغیر بر وی آمده باشد نه در آفتاب چنانک گفت مثنوی

آفتاب را

آفتاب برآمد اي نگارين دير ست ** هر بنده اگر نتابد از ادبار ست

بدبخت

بايد كه حوالت حجاب بر ادبار خويش كند و با تقصيري كه از وي

[illegible]

رفته باشد نه بحق تعالى كه وي ازين همه پاك است و بلند جاهل

سفاهل

محروم بي نصيب از لذت سماع تعجب كند از لذت گرفتن

مستمع و وجد وي و اضطراب حال وي و تغير لون وي

شنونده جنبش رنگ

مثال تعجب كردن بهيمه از لذت لوزينه و تعجب كردن عنين

چهارپايه

از لذت مباشرت و تعجب كردن جاهل از لذت معرفت

خداوند و معرفت جلال وي و عظمت وي و عجايب صنع وي

اين چنين شخص از شمار آدميان خارج است تقاضا كر انكند ذكر

آب روان

كردن وي درين محل چه اگر نابينا لذت نظاره را در سبزه آب روان

انكار كند چه عجب كه وي را چشم نداده اند و اگر كودكي لذت

پادشاهي و فرماندهي را انكار كند چه عجب كه او راه ببازي دارد

عشق

بر لذت ممالكت چه راه برد و اگر غالب محبت بر دل كسي عشق

مخلوقي بود كه نظر كردن بر وي حرامست و هرچه شنود آنجا

فرود آرد سماع در حق اينچنين كسي حرام بود زيرا كه در حق

وي جنبانندهٔ فكر بود در افعال محظوره و انگيزنده بود

مر دواعي را ببوي كسي كه حرامست ببوستن بوي و داعي الحرام

حرام شما

حرام باشد اینجا هیچکس را خلافی نیست واگر غالب بر دل
کسی محبت حق تعالی نیست تا سماع در حق وی محبوب بود
نه بروی شهوت غالب است تا سماع در وی محظور بود اینجا
گویند سماع در حق وی مباح بود همچو انواع مباحات دیگر پس
سماع سه نوع آمد حلال و حرام و مباح ازینجاست که بزرگی
را پرسیدند از سماع فقال مُسْتَحَبٌّ لِأَهْلِ الْحَقَائِقِ وَمُبَاحٌ
لاهلِ الشك وَالورَع وَمكروه لِأهل النفوس وَالحظوظ گفت
مستحب است مر اهل حقائق را مباح است مر اهل زهد و پرهیز
را و مکروه است مر اهل نفوس و حظوظ را واجماع است مشایخ
را بتحسین صوت بقرآت قرآن ما دام که در حد خود است یعنی
نیکو کردانیدن اواز
خللی در معنی نیفکند واما قصاید واشعار چون از حضرت
بغزلها
رسالت سوال کردند از شعر فرمود هُوَ الكَلَامُ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ
وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ گفت آن سخنی است ونیکوئی او نیکو بود
و زشت او زشت بود یعنی هرچه شنیدن آن حلال است چون
حکمت و موعظت و استدلال در آیات خداوند و ذکر نعمت
و آلاء خداوند وصفت صلحا وصفت متقیان و مانند آن
بنثر و بنظم همه حلال بود و هرچه شنیدن آن حرام است
غیر نظم

چون

چون غیبت و فواحش و ذم کسی و تهمت و کلمهٔ کفر بنثر
و بنظم همه حرام بود و آنچ از ذکر شهرها و منازلها و اوقات
گذشته و امم (گروه) گذشته بود مباح است بنظم چنانک بنثر و آنچ
از ذکر خدها (رخساره) و قدها و مویها و لب و چشم و آنچ موافق
طبع نفوس است مکروه است بنظم شنیدن آن چنانک بنثر
مگر مر عالم ربانی را که صاحب مجاهدات و ریاضات است
و صاحب تمیز است میان طبع و الهام چنانکه در قسم اول گفتیم
در جمله شنیدن شعر مباح است پیغامبر علیه السلام شنیده است
و صحابه گفته اند و شنیده اند و مردمان را ازین جا خطا
افتاده است بعضی شنیدن جمله اشعار را حرام گویند و روز
و شب غیبت مسلمانان کنند و گروهی جمله این را حلال
گویند و روا دارند شب و روز غزل شنوند و بریکدیگر حجج
قایم کنند ازینجا معلوم کن هر مسئله مختلف بود و محتمل
وجوه باشد جواب کردن در آن باطلاق (مطلق بغیر قید) خطا بود صاحب
کشف محجوب رحمة الله که مقتدای عصر خویش بوده است
گفت وقتی من بمرو بوده ام یکی از ائمهٔ اهل حدیث
آنکه معروف ترین (مقام) ایشان بود مرا گفت که من اندر اباحت

زوایی

در کتاب [illegible] المریدین هم نقل [illegible] مبری از پیغامبران وهم فعل صحابه
که [illegible] اران انکار است از فعل پیغامبر و از فعل صحابه ونسبت کردن ایشان

لا یعنیهم اورد تا منکران بدانند
لا فرع در شرح اداب

[illegible]

۳۰۸ ب

فتفهم

سماع کتابی کرده ام کفتم که بزرک مصیبتی اندر دین بدیلم
آمد که خواجه امام لهوی را که اصل همه فتنهاست حلال کرد
مرا کفت پس اکر حلال نمی داری تو چرا میکنی کفتم که حکم
آن بر وجوه است بر یک چیز قطع نتوان کرد اکر تاثیر آن
در دل حلال بود سماع حلال بود اکر تاثیر آن در دل حرام
بود سماع حرام بود اکر تاثیر مباح بود سماع مباح بود
چیزی را که ظاهر حکمش فسق است واندر باطن روشن
بوجوه است، اطلاق آن بر یک چیز محال بود، اما رقص
کردن بدانکه امام غزالی رحمة الله علیه هم برین سه وجه آورده
است وکفته که حکم رقص حکم محرک اوست اگر محرک او محمود است و
رقص حزن (جنبانیدن) کننده اوست و موکد (ستوده سازه) کننده اوست پس رقص
نیز محمود است واکر محرک مذموم است رقص حزن کننده
وی پس آن رقص نیز مذموم است واکر آن محرک مباح است
رقص نیز مباح است وکفته اند که روایت کرده اند که جماعتی
از صحابه بدان جایشانرا رسیده است از سرور رقص کرده اند
اما آنکه بعضی صلحا رقص کرده اند با یقاع (افکندن) وزن بغیر اظهار
وجد وحال برای موافقت درویشانرا در حرکت بسی تحرک

کنند بحکم

کنند بحرکت موزون تا بنمایند که ما را وجدی و حالی نیست احترازاً
عن الکذب لیکن با این بهم گفته اند عادت کردن رقص لایق
نیست مر اهل اقتدار را که در آن بیشتر احوال آن لعب و لهو باشد احسن
بازی
و هر چیزی که صورت لعب و لهو دارد در چشم مردمان مقتدا
باید که در آن اجتناب کند تا خورد نگردد در چشم خلق که ترک
اقتدا کنند بوی در جمله بازی شرعاً و عقلاً زشت باشد از جمله
مردمان محال باشد که افضل مردمان آن کنند اما چون خفیفی
مرد را در سماع پدید آید و خفقانی بر سر مستولی شد و وقت
قوت گرفت حال اضطراب که پدید آید نه رقص باشد و نه طبع بازی
و آن اضطراب که پدید آید نه رقص بود و نه بازی باشد
و نه طبع پروردن بود که آن جان گداختن بود و سخت
دور بود آنکس از طریق صواب که آنرا رقص خواند و این حالی
است که بنطق آنرا بیان نتوان کرد هر که نچشیده است نداند
پس هر حرکتی که ازین طایفه اضطراب حال بود نه رقص و اگر
کسی را سخن است در رقص است نه در اضطراب و در سماع بیت
و درستی حالت احادیث آمده است یکی از صحیح برای دلیل
اینجا یاد کنیم و آن آنست که روایت کرده شده است از انس

م خود بها اگر ترتیب و رسم برخاست

رضي الله عنه که گفت نزدیک رسول بودم علیه السلام که مهتر
جبرئیل صلوات الله علیه در رسید پس گفت یا رسول الله
بشارت مر ترا که درویشان امت تو در آیند در بهشت بیش از اغنیا
بپانصد سال و آن نیم روز بود پس حضرت رسالت برین اشارت
خوش گشت گفت در میان شما کسی هست که شعری خواند پس
بدوی گفت هست یا رسول الله گفت هات هات انگاه بدوی
بیار بیار
این بیت بخواند

قطعه

قد لسعت حية الهوى كبدي ** فلا طبيب لها ولا راقي
إلا الحبيب الذي شغفت به ** فعنده رقيتي وترياقي

پس رسول علیه السلام تواجد کرد و جمله صحابه با وی تواجد
کردند تا ردای مبارک از دوش بیفتاد پس چون فارغ شدند و هر کسی
بجای خویش قرار گرفتند معاویه بن ابی سفیان گفت چه نیکو
بازی شماست یا رسول الله فرمود مه یا معاویة لیس بکریم
من لم یهتز عند سماع ذکر الحبیب گفت دور باش
یا معاویه کریم نبود هر که بشنیدن ذکر دوست در جنبش نیاید
پس ردای مبارک او قسمت کردند بر حاضران بچهارصد پرکاله
و در دست زدن اصل آنست که روایت کرده شده است از عتبة الغلام

لدغ
الهوی

[illegible] گزیده [illegible]

[illegible]

شد ... ز سماع خفته بیدار شود ،
ور مست بود فتاده هشیار شود
بنگر که این مرده دو بینه ،
زنده شود از سماع و در کار شود ،

... ای طریق هشیار
... شود از سماع بیدار
... بلا که بی شکل
... شود ز سماع در کار
... کان این راه
... سماع ... بلادار
... سماع کشف گردد
... دل ... اسرار
... سماع کرد ای دوست
... یکی ز نغمه بیزار
امروز ... با ... فردا
... صدق و در کار . باشد ز سماع روح و ریحان . باشد ز سماع قرب دیدار
... بجیدی . بستند سماع قید بخار . تو نیز ... تحقیق
تقلید ز پیش خویش بردار .

[illegible]

رضي الله عنه بيتي از كسي شنيد پس يك دست بر دست ديگر زدن
گرفت چنانك از انگشتانش قطرات خون چكيد و از خواجه ابو سعيد
ابو الخير رحمة الله نقلست كه گفت درويش چون در سماع دست بهم
زند شهوتي كه بر دست باشد از وي بريزد و چون پاي بر زمين زند
شهوتي كه بر پاي باشد بريزد و چون نعره بزند شهوتي كه اندرون
باشد بيرون رود اما آنك نعره زدن در سماع روا باشد وقتي كه غلبه
وجد و باطن پديد آيد چنانك خويش را نگاه داشتن نتواند روايت
كرده اند كه موسي عليه السلام در بني اسرائيل قصه ميگفت پس يكي
از ايشان نعره بزد كه موسي عليه السلام بانگ بروي زد حق سبحانه
در مناجات با وي گفت بِمُحَبَّتِي صَاحُوا وَبِمُحَبَّتِي نَاحُوا
وَبِوُجْدِي وَاحُوا فَلِمَ تنكر عَلَىٰ عِبَادِي بمحبت من بانگ
ميكنند و بمحبت من نوحه ميكنند و با نور من مي روند بر انكار
چرا كردي بر بندكان من شيخ ابو عبد الرحمن السلمي اين جمله
را جمع كرده است اندر كتاب السماع اكنون بدانك هر كسي را
در سماع مرتبتي است كه مشرب و ذوق وي از آن بر مقدار مرتبه
وي باشد چنانك تايب را هر چه شنود او را مدد حسرت و ندامت
بود و مشتاق را مزيد شوق رويت بود و مومن را تاكيد يقين

ندامت
سرزنش

بود و مريد را تحقيق بيان بود و محب را انقطاع علايق بود
و فقير را اساس توحيدي بود از كل و گفته اند مثال اهل سماع
چون آفتاب است كه بر همه چيزها بتابد اما هر چيزي بر مقدار
مراتب از ان ذوق و شرب بود يكي را ميسوزد و يكي را مي
افروزد و يكي را مي نوازد و يكي را مي گدازد و اگر كسي گويد كه در ان
حالت بيخبري و بيخويشي چونست كه بر ضرب قوال رقص
مي تواند كرد و صوت و نغمه قوال و ضرب چي ميداند جواب
آنست كه مرد چون از قوتها نفساني و خيالات و خواطر خالي گردد
شود دل او روشن تر و بقوت تر شود چون نفس بي قوت
گردد دل روشنائي يابد صوت سماع و طريق گوينده لامحالت
بداند و اگر گويد چون سماع ايشان حق است و براي حق است بايد كه
در دعوتها مقريان نشاندندي تا قران خواندندي نه قوالان كه
سرود گويند كه قران كلام حق است سماع آن اوليتر جواب آنست
كه سماع بقرائت قران نيز بسيار آيد و باشد كه بسيار كسي از سماع
آن بيهوش شوند و بسيار كسي بوده كه در لرز جان بداده است چنانكه
در كتابها مسطور است اما سبب آنكه بدل مقري قوال نشانند و بدل
قران سرود گويند آنست كه آيات قران همه باحوال عاشقان

العلايق
ماسوى الله
متفرقه

اساس
بنياده

مناسبت

مناسبتي ندارد كه در قرآن قصهٔ كافران و حكم اهل معاملت
و اهل دنيا و چيزهاي ديگر بسيار است چون مقري مثلا اين آيت
خواند كه مادر را از ميراث شش يك بود و خواهر را نيمه بود يا حسب
اين آيت خواند زني را شوهرش بميرد چهار ماه و ده روز
عدت بايد داشت و امثال اين آتش عشق و محبت را تيز
نكند مگر كسي كه بغايت عاشق بود و از هر چيزي وي را
سماع باشد اگر چه از مقصود وي دور بود آنچنان
كسي نادر بود سبب ديگر آنست كه مردمان بيشتر قرآن را ياد دارند
و بسيار خوانده باشند و هر چه بسيار شنيده باشد اثر آن كاهد و از آن لذت
در بيشتر احوال نبيني چون عربي آمدند در عصر رسول
عليه السلام قرآن تازه مي شنيدند مي گريستند و احوال بر ايشان بديد
مي آمد صديق اكبر مي گفت كُنَّا كَمَا كُنْتُمْ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُنَا
گفت ما نيز همچو شما بوده ايم اكنون دل ما سخت شد اي با قرآن
قرار گرفت اما شرط سماع آنست كه در وي سه چيز نگاه دارند مكان
و زمان و اخوان و مكان بايد كه بقعه مشايخ بود يا موضعي
پاكيزه باشد مروّح و گشاده و روشن و اخوان بايد كه ياران
و درويشان اهل تميز و صحبت يافته باشند و رياضتها كشيده

باري بنزديك همه عقلا حرام است مگر وجدي بديد آيد و آن بر سه
گونه است يكي جاي كذب است و يكي مختلط است آنجا كه صدق است
يكلحظه باشد و آنجا كه كذب است روزگاري دراز دركشد و از آنجا حديث جهل نمايد
مختلط است اول صدق باشد باقي رعونت نفس از كلمات شيخ
ابو القاسم عبد الكريم القشيري

يكي جاي صدق است
و آنجا كه

"باشند و زمان باید که دل از کل اشغال خالی بود و اما الادب
آنست که در سماع تا نیاید نکنی و مر آنرا عادت نسازی و وقت
وقت کنی تا تعظیم آن از دل نشود و باید که اندر حالت
حرکت از کسی موافقت چشم ندارد و چون کسی مساعدت کند
منع نکند و اگر کسی را حالتی و وجدی بود و اندر روزکار او
تصرف نکنند و مر او را بدان نیت بر نسنجد که اندر آن پراکندکی
و بی برکتی بسیار باشد و باید که اگر قوال خوش خواند ورا
نگوید که خوش میخوانی و اگر ناخوش خواند و یا شعر ناموزون
گوید نگوید که بهتر خوانی و بدل با وی خصومت نکند و ویرا
در میان نه بیند خود راست بشنود و اگر گروهی را سماع گرفته
باشد و ترا از آن نصیب نبوده باشد شرط نیست که بصحو خویش
اندر سکر ایشان نگری باید که بوقت نیازمند باشی و سلطان
وقت را تمکین کنی تا برکات آن بر تو رسد و باید که چون سماع
کنی اینجا پیری حاضر بود تا اگر صاحب قدم و صاحب سماع
نباشی در سایهٔ دولت صاحب قدم و صاحب سماع باشی و دیگر
ادب آنست که همه سر در پیش افکنند و در یکدیگر ننگرند و در میان
سماع سخن نگویند و آب نخورند و چپ و راست ننگرند و دست

مساعدت
نمودن با وی
یعنی موافقت

صحو
هشیاری

تمکین
جای دادن

در صحیح [illegible] آورده است اگر کسی
در حال سماع آب خورد او را [illegible]
که [illegible]
[illegible]
[illegible]

دس نجنبانند

وسر نجنبانند و بتکلف هيچ حرکتي نکنند بلکه چنانکه در تشهد
نماز بنشينند باادب بنشينند و همه دل باحق سبحانه و تعالي
دارند و منتظر آن باشند تا از غيب چه فتوح پديد آيد بسبب
سماع و چون کسي از غلبات وجد برخيزد باوي موافقت
کنند و اگر دستارش افتد دستارها بنهند و اين جواب سوال
همه اگرچه بدعت است از صحابه و تابعين نقل نکرده اند وليکن
نه هرچه بدعت بود نشايد بسيار نيکو باشد چنانکه امام شافعي
رحمة الله ميگويد جماعت تراويح وضع
و اين بدعتي نيکوست يعني بدعت مذموم آن باشد که بر خلاف
سنت بود اما حسن خلق و دل مردمان شاد کردن در هيچ
شرع را زيان ندارد محمود است و هر قومي را عادتي باشد
و با ايشان مخالفت کردن در اخلاق ايشان بدخويي بود و
فتوي شرع اينست که خَالِقُ النَّاسِ بِاَخْلَاقِهِمْ با هر
کسي زندگاني بر وفق عادت وخوي او کند چون آن قوم
بدان موافقت شاد شوند و ازين مخالفت مستوحش
شوند موافقت ايشان سنت بود اما صحابه که از ديدن
رسول عليه السلام بر پاي نخاستند آنست که وي آن را کاره

۳ عمرست رضي الله عنه را اي
بدعت

وحشت کيرند

بودی وعادت عرب دیگر وعادت عجم دیگر اند کر شهاع و
احکام وی در مکتوب همین بسیار بود: بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب نود وچهارم در عزلت [illegible] برادرم اعز شمس
الدین اکرمه الله بکرامة المطیعین بداند که عزلت کرفتن
وجدا شدن از خلق مرید را مهم است تا عبادت تواند کرد
چنانک حکایت کرده اند که یکی از مشایخ گفت بگذشتم بجماعتی
که تیری می فرستادند ویکی از ایشان دور نشسته بود خواستم تا با
او سخن کردم گفت ذکر خدای تعالی خوش است [illegible]

نزدیک من

گفتم تو تنها بر انشسته گفت با من پروردگار منست ودو فرشته
برخاست وبرفت پس همچنین خلق مانعست مر آدمی را از
عبادت بلک بدین بسنده نیست هنوز آدمی را در معصیت
وهلاک افکند چنانک حکایت کرده اند از حاتم اصم رحمه الله
که گفت طلب کردم از خلق پنج چیز ونیافتم طلب کردم از ایشان
طاعت وزهد نکردند گفتم هله مرا یاری کنید بدان نکردند
گفتم هله راضی باشید از من چون بکنم نبودند گفتم هله مرا
منع مکنید ازین منع کردند گفتم هله مرا بدانچ رضای خدای تعالی
نیست مخوانید اگر نکنم با من عداوت نکنید کردند ترک

ایشان

ایشان کرفتم و بخویشتن مشغول شدم و پیغامبر عم وصف
کرده است زمان عزلت را و شرح داده است اهل او را و فرموده
است بجدا بودن از ایشان و بدین شکی نیست که او داناتر
بود بمصالح من و تو و نصیحت کننده تر بود ما را از ما
پس چون زمانهٔ خود را بدان وصف یابی که او گفته است
زنهار وی بجای آر و نصیحت وی قبول کن و اگر نکنی
هلاک خود را ساخته باشی و آنچه فرموده است آنست که عبد
الله عمرو عاص رضی الله عنه گفته است که نزدیک رسول
بودم ذکر فتنه می کرد گفت چون به بینید مردمانرا که عهد
هاء خود در گذشتند و امانتها را خیانت کردند گفتم چه کنم در آن
زمان یا رسول الله گفت لازم گیر خانهٔ خود را و نگاهدار
زبان خود را و بگیر آنچه دانی و ترک کن آنچه ندانی و بر تو بادا
بر کار خود و ترک کرفتن کار دیگری و در خبر است که رسول
فرمود عم که آن روزهاء هرج است گفتند یا رسول الله
هرج ... چه باشد گفت روزگاری که مرد از همنشین خود
ایمن نباشد و ابن مسعود رضی الله عنه در خبر دیگر روایت
کرده است که رسول گفت عم مر حارث عمیره را که اگر عمر

الهرج
فتنة

در از داده سوي زماني خواهد آمد بر تو بسيار باشند دران
زمانه خطيبان و اندك باشند عالمان بسيار باشند سايلان
اندك باشند دهندكان دران زمانه هوا كشنده علم بود كفتم
كي باشد آن زمان كفت آن روزها نمازها فوت كنند و
رشوتها قبول كنند و دين را بمتاعي اندك از دنيا بفروشند
دور باش اي نيكبخت از ان زمانه دور باش بس اي برادر
آنچ درين اخبار روايت كرده اند بچشم خود و يا مي زمان
خود اكنون تامل كن كه تا چه بايد كردن و جز اين سلف صلوات
بزركان كذشته
الله عليهم اجماع كرده اند بر دور بودن از زمانه خويش
واهل آن و عزلت كزيده اند و حريد افزوده درين هيچ شكي
نيست كه ايشان داناتر و بيناتر بوده اند و زمانه بعد از
ايشان بهتر نشده است بلكه از ان تباه شده است كه بوده است
وقت ايشان يكي يكي از بزركان كفته است كه شنيدم از سفيان
ثوري كه ميكفت بخداي كه جز او خداي ديكر نيست عزلت حلال
در زمان ما بس اكر در زمان سفيان ثوري رحمة الله عزلت حلال
شد در زمان ما بايد كه واجب و فريضه كردد و روايت كرده اند
هم از سفيان ثوري رحمه الله كه نبشته بود سوي عياض خواص

برانك

بدانک تو در زمانه افتاده که اصحاب رسول پناه می جستند
ازانک نه زمانه را دریابند ایشانرا علمی بود که مارا نیست و ایشانرا
یاری دهان بوده اند و قوتی داشتند که مارا نیست پس چگونه باشد
حال ما که درین زمانه موجود شده ایم باندکی علم و اندکی صبر
و اندکی یاری دهان و خواجه فضیل عیاض رحمة الله گفته است
این زمانه است که زبانرا نگاه باید داشت و در جایی پنهان باید
بود و دل خودرا علاج باید کرد و آنچ دانی بکار بند کفیت و آنچ
ندانی ترک باید کرد و داود طائی گفته است رحمة الله علیه
روزه گیر از دنیا و افطار کن در آخرت و بگریز از مردمان
چنانک از شیر بگریزی و عبیده رحمة الله گفته است هیچ حکیمی را
ندیدم هرگز مگر آنک مرا وصیت کرد که اگر دوست داری ترا کسی
نشناسد بدانک ترا نزدیک خدای تعالی کاریست و دیگر آنک مردمان
باطل کنند آنچ ترا از عبادت حاصل شده باشد بسبب آنچ بینی
آید از جهت ایشان از ریا و تزیین و تصنع و خواجه یحیی معاذ
رازی گفته است دیدن مردمان بساط ریاست و زاهدان گذشته
همه بترسیده اند ازین معنی بکلی ترک ملاقات و زیارت یکدیگر
گرفته اند تا روایت کنند که هرم ابن حیان مر خواجه اویس

تزیین تص
آراستن هنر

قرنی را گفت ای اویس بیا تا یکجا باشیم و ملاقات یکدیگر
بکنیم خواجه اویس گفت دعاء بیکدیگر در غیبت بهتر از
ملاقات است از آنکه در زیارت و ملاقات همه ریا و تزیین است
اینست حال اهل زهد و ریاضت در ملاقات یکدیگر پس
چگونه باشد حال ملاقات اهل رغبت و بطالت بلکه حال
اهل شر و جهالت بلا آنکه زمانه بکلی باطل شده است الا
ما شاء الله و مردمان بکلی تباه شده ترا بجدی از عبادت
باز دارند که اصلا نتوانی که عبادتی کنی و اگر چیزی کرده باشی
بر تو باطل کنند پس واجب است درین زمانه عزلت گزیدن و از
مردمان گریختن و پناه طلبیدن از خدای تعالی از تباهی زمانه
ای برادر پیوسته بر شکستگی خویش می باش و کاسات اندوه
و قدحهای غم و حسرت میخور و یک زمان از مصیبت خود خالی
مباش که کسی را روی آن نیست که شاد تواند بود محمد رسول
الله عم که مقصود کونین است از سر درد مستی خویش این فریاد
میکند یَا لَیْتَ رَبَّ مُحَمَّدٍ لَمْ یَخْلُقْ مُحَمَّداً ای کاش
پروردگار محمد محمد را نیافریدی حرجی نزدیک عبد الله مسعود
آمد و گفت یَا لَیْتَنِیْ مِنْ اَصْحَابِ الْیَمِیْنِ ای کاشکی که

من اصحاب الیمین باشم عبد الله مسعود گفت لَیْتَنِی کُنْتُ إِذَا مِتُّ لَمْ أُبْعَثْ ای کاشکی که چون عبد الله مسعود خاک شود نامش از جریده وجود باطل شود و هرگز سر از خاک بر نیارد یکی آنست که طاعت کند و ثواب طمع دارد و یکی آنست که معصیت کند و عفو چشم دارد باز یکی آنست که از ننگ وجود خود در هر دو جهان سر بر نیارد بر تو باد که از ستایش و تزکیه خود دور باشی و خود را از همه مردودتر و مطرودتر شناسی وهب بن منبه گفت و من علامات المنافق أَنْ یُحِبَّ الْمَدْحَ وَیَکْرَهَ الذَّمَّ علامت منافق انست که ستایش خویش بدروغ دوست دارد و نکوهش براستی دشمن دارد والسلام ۰

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب نود و پنجم در حکم جدا شدن از خلق

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بتقواه بداند که عزلت و جدا شدن از مردمان دو نوع است یکی مردی بود که خلق را بدو اصلاً حاجت نیست به بیان علمی و به بیان حکمی پس این مرد باید که از مردمان بکلی جدا شود و اصلاً مخالطت نکند مگر در جمعه و یا در جماعت و یا عید و یا حج و یا مجلس علم نافع و یا حاجت لابدی

وخود را پنهان دارد چنانچه نه او را کسی شناسد و نه او کسی را
بلی
اما اگر این مرد خواهد که بکلی از مردمان قطع کند و اصلا در
دین و دنیا برای جمع و جماعت و غیر آن اختلاط نکند
بسبب مصلحتی که در آن می‌بیند روا نیست او را مگر یکی
از دو کار بکند یا آنکه جایی رود ساکن شود که بر و جمع
و جماعت واجب نگردد چنانکه کوهها و جزیرها باشد
که نه بسبب این باشد مر کسانی را که از مردمان دور شده اند
و هم باشد این جایگاه سکونت کرده دوم آنکه حقیقت بداند
که مضرتی که او را از مخالطت مردمان حاصل خواهد شد بسبب
حضور در جمع و جماعت بیشتر باشد از ثوابی است که جمع
و جماعت حاصل خواهد آمد بسبب مخالطت پس چون اثم
بیشتر باشد از ثواب هر آینه او را رخصت تواند بود که
ترک جماعت جمع گیرد چنانک در منهاج العابدین است
که گفته اند در مکه پیری بود از بزرگان اهل علم در مسجد
حرام برای جمعه و جماعت حاضر نشدی و هیچ مانعی نداشت
برای این معنی ازو پرسیدند گفت اثمی که بسبب مخالطت
گناه اثم
آمیزش
مردمان حاصل میشود بیشتر از ثوابی است که بجمع و جماعت

حاصل

حاصل آید اما طریق میانه درین کار گفته اند آنست که در جمع
وجماعت وخیرات دیگر با مردمان مخالطت کند ودر جز
امیزش
این از ایشان جدا باشد وانکه در شهر باشد ودر جمع وجماعة
حاضر شود کاری بزرگ است بنظری دقیق وبعلمی کامل
باریک
تعلق دارد هر کسی را مسلم نبود ودوم مردی باشد در علم
مستقل اگر مردمان برو محتاج باشند در کار دین برای بیان حقی
وباز کردن مبتدعی ویا خواندن سوی حقی از دین بفعل
بی دینی
یا بقول مثل این مرد را روا نباشد که بکلی از مردمان دور شود
بلکه می باید که میان ایشان باشد وخلق خدای را نصیحت کند و
احکام آخرت را بیان کند روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام گفت چون بدعتها ظاهر شود وعالم ساکت بماند
لعنت خدای بران عالم باد این جایی است که میان خلق
باشد واما اگر در میان ایشان نباشد هم روا نیست اینچنین
کسی را عزلت کند روایت کرده اند استاد ابو بکر فورک رحمة
الله علیه قصد آن کرد که تنها باشد وبعبادت مشغول شود
در بعضی از کوهها میگشت آوازی شنید که ای ابو بکر چون
از جمله حجتهاء خدای تعالی شدی بر خلق چرا بندگان خدای

بدعت
سخنی نو که موافق
سنت وجماعت نباشد.

را ترک کرفتی پس باز کشت و میان خلق آمد و آورده اند
استاد ابو اسحاق کفت رحمة الله علیه عبادان جبل لبنان را کای
خوردکان کیاها امت محمد را کذاشتید در دست مبتدعان
بدعت کنندکان
وانیجا بخوردن کیاه مشغول شده اید کفتند ما طاقت صحبت مردمان
نداریم خدای تعالی ترا قوت داده است بر تو واجبست
که خلق را نصیحت کنی پس چنین مردی اکر با مردمان بود
بشخص و بجمیع حقوقهاء ایشان قیام نماید تا این همه
محتاج هست که برای آخرت نیز ذخیره کند حضرت امیر المومنین عمر
رضی الله عنه کفته است که اکر شب بخسپم خود را ضایع کرده
باشم واکر روز بخسپم رعیت را ضایع کرده باشم و مثل این
زندکانی که بتن با مردمان باشد و بدل از ایشان دور بغایت
دشوار است و امام غزالی رحمة الله میکوید چون
فتنها موج زند و کار چنان شود که عالمی را نطلبند و در
طلب فایده کرفتنی نباشد و کار دین البته کسی را مهم نباشد
در چنین وقتی عالم نیز معذور است اکر عزلت کیرد و از
مردمان دور شود و علم را دفن کند اینست حکم عزلت
و دور بودن از خلق نیکو فهم کند که نفع او عظیم‌تر و ضرر او

بزرگ

بزرگ و اگر گوید که پیغامبر فرموده است علیه السلام
بر شما باد بجماعت که رحمت خداي بجماعت است و شیطان
گرگ آدمي است بگیرد مر تنها را و دیگر فرموده است که شیطان
با یک تن است و از دو تن دورتر است جواب آري رسول
علیه السلام این فرموده است اما امر کرده است بعزلت و دور
بودن از مردمان در زمانهٔ تباه و فتنه و در قول او تناقض
نیست و دیگر که فرموده است بر شما باد بجماعت یعني جدا نه
شوید [illegible] انسان در جمعه و جماعت و ما خود گفته ایم که حق
گوشه نشیني آنیست که با مردمان در جمیع خیرات شریک بود
و از صحبت [illegible] مزاحمت کردن در کارها، دیگر احتراز کند بسبب
آفاتي که در [illegible]ت و دیگر گفته است بر شما باد بجماعت در غیر
زمانهٔ فتنه گفته است مگر کسي را که او ضعیف باشد نشاید که او
تنها بود و اما مردي قوي صاحب بصیرت در کار دین چون
زمانهٔ فتنه را مشاهده کند چنانک رسول علیه السلام گفته است
امت را حذر کردن فرموده است عزلت کردن او را اولیتر چنانک
جز جمعه و جماعت بیرون نیاید و در جمیع خیرات حاضر شود
تا ازین ثواب نیز محروم نماند که در جماعت ثواب بسیار است اگر چه

چنانک بزرگی فرموده [illegible] الراحة في الوحدة سلامت در تنهایي است
زین تنهایي آن خواسته است که [illegible] بود در وحدت و وحدت آن بود
که [illegible] الغیر درو نگنجد تا بسلامت [illegible] اگر تنهایي بصورت گوي درست
نبود الشیطان مع الواحد وهو عن الاثنین أبعد حدیث است
علیك بقلبك بر تو باد بدل تو یعني بر تو [illegible] مشغول
[illegible] أي تا غیري در وراه نیاید اشارت بدین تنهایي است

تناقض
یعني ضد

مردمان تباه شده اند از حال ابدالان چنین روایت کرده اند
که ایشان در جمعه و جماعت حاضر می باشند و اگر کسی گوید پیغامبر
علیه السلام فرموده است رهبان امتنا من کسانی اند که در مسجدها
نشینند این نیز مقتضی نهی است از دور بودن از مردمان
طلب کننده
و اب این نیز در غیر زمانه فتنه گفته است و نیز باکی نیست
اگر در مساجد نشیند باید که با مردمان مخالطت نکنند اگر کنند
رتبت ایشان باشند در دیده الا ایشان جدا نیست مقصود
از عزلت نه آنکه دور بودن تن ای برادر اگر کمال بصیرت
و تو در وقتی که شوانی خریداری از ده مباح است از لاقی باز
اگر در خانه آنند کیاه نروید باری خشک شود و اگر فیمابین
شود عجب نباشد مسکین آن طباخ رنج برده ها بسیار گرده
و حرارت کشیده خوردنی کسی دیگر خورده موسی گفت علیه السلام
اَرِنی تیغ لَنْ تَرَانِی جنبیده و پاره سنگ را این خلعت پوشانیده
فَلَمَّا تَجَلّٰی رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ و اگر نیچی یابی بی حکمتی نیست
دل خوش دار که موسی را علیه السلام گفتند این که تو میخواهی
اگر بدادمی نه جمال ما را نقصان بودی نه جلال ما را زیادتی
داشتی لیکن ببد کوه در عالم اندوه تو محو گشتی اما ما را با تو

رهبان
یعنی بر راهب

هنوز نظارت

١٩٠

هنوز كارت

بيت

آسان آسان ترانه بگذارم من ، بازلوف لبتو كارها دارم من

اي برادر اگر آدم را بدانه گندم نگرفتندي نه در جلال ان نقصاني بودي واگر ديدار بموسي دادندي نه در جمال او زياني بودي ليكن كمال جمال اين تقاضا ميكند كه هزار هزار عاشق بافغان ونفير باشند ودر سلسله قهر ودام فراق اسير مانند تا عزت حسن وجمال پديد ايد شبي كه درد سرت خبر دار ان دم درد را لبستر وديده خدمت كن كه درد سرت كه او دهد نه سر سري بود آورده اند كه يعقوب عليه السلام وحي فرستادند كه يا عزيز اگر بقدر صفا تو اي دود بيم بر الفكر كه آن روز كه ارزاق قسمت ميكردم تو برياد ما بودي

بيت

نام دلم اي نگار در دفتر تست ، شادست بدانكه باري از لشكر تست

بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب نود ششم در جمله برادر اعز شمس الدين بداند كه مقصود اين قوم از جمله چيزي مخصوص نيست كه بيرون از جمله نيابند ليكن چون مخالفات حكم اوقات ايشانرا نزديك ميگردد وقت خود را در بند كردن

شكركوي ومحفاظت برده الا دمنكر

۳۱۸ ب

بجهلّه دوست میدارند بامید انک حکم جهلّه بر همه اوقات
ایشان کشیده شود و ایشان اندر همه اوقات بهیئت و صفت
صورت و شکل
نعلّه باشند زانجه این جهلّه مخصوص است برای ذکر خدای
تعالی جنانک فتوی شرع است مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ
صَبَاحًا ظَهَرَتْ یَنَابِیْعُ الْحِکْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ
گفت هرکه جهل بامداد برای خداوند باخلاص گذارد جشمهای حکمت
از دل او بر زبانش پدید آید و خداوند جهله را بذکر مخصوص
کرده است در قصه موسی علیه السلام و او را بتخصیص
چهل روز برای زیادت تبتّل وانقطاع از همه کارهای دنیا و مال
وَوٰعَدْنَا مُوْسٰی ثَلٰثِیْنَ لَیْلَةً وَّاَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ
فَتَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهٖۤ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً ما وعده کردیم
موسی را سی شبا روز بس از ان آنرا بده دیگر تمام گردانیدیم تا
میقات پروردگار بجهله تمام شد واین یکماه ذی القعده
وده روز ذی الحجه بود وقصه معروفست و بدانک روزه موسی
جنان نبوده است که بروز طعام رها کردی و بشب بخوردی و
افطار کردی بلکه جهل شبا روز بی تناول طعام گذرانیده بود
بدین دلیل خالی کردن معده از طعام اصلی بزرگ است و موسی

داده است که

معلوم مر ابن سیده شد اخلاص در جهله جگونه بود فرمودند سلّمها الله تعالی اخلاص وقتی شود که جمله چیز
جز باری تعالی ترک آرد از زن و فرزند و طمع بغیره باید که دل او فارغ بحق باشد انگاه جهله بود
مبتدا اخلاص کلی الله داود مستحق [illegible] لازم شود دعا گوی عرضداشت کرد الوکیلی اهل بیت
و فرزندان دارد و ایشانرا آن حقدار [illegible] هستند [illegible] محتاج شوم نکردند آن زمان اخلاص بیابد
مخدوم فرمودند اخلاص کلی نیابد زیرا که [illegible] هست خاطر او از جنبت اینکه او زن دارد
مدارد [illegible] مشغول شود او را بدین جهله بعضی یاران را در کار حق صفت باشد او را
ف[illegible] احید رحمة از خداوند تعالی بعد [illegible] عرضداشت کرد جون بوجود زن
فرزند او را اخلاص بباشد مستحق اسرار باری تعالی نشود [illegible]
نامستحق اسرار شدند
فرمودند قیاس غیر انبیا بر انبیا
نتوان کردن زیرا که ایشانرا قوت غالب
آید ایشانرا اهتمام دنیا حجاب نتواند
[illegible] زن ها جگونه حجاب شود
فرمودند که بعضا برانرا در زمان
واحد اینجنین قوت باشد که دل
بخدای باشد و با دیگران نیز [illegible]
زمان واحد مشغول باشند بر هر دو
طرف هشیار باشند هم جانب خدا و نیز
جانب خلق بخلاف دیگران دیگر
که ایشان در زمان واحد هم بخلق مشغول
شوند عدم [illegible] این محال است

(علیه السلام استعداد مکالمت بدان کرد و هر که جهل روز
سخی
به اخلاص برای خدای تعالی از کار دنیا منقطع کرد و نفس
خود را بتبکی معده تعهد کند حق سبحانه و تعالی علم من
علم
لدنی برو بگشاید اما حکمت اندر تعین جهل روز اطلاع
نباشد و در آن مکر انبیا را که حق تعالی بکمال لطف خویش
ایشانرا تعریف میکند یا کسی که از اولیا باشد که خداوند
او را بر ساحت آن مخصوص کردانید اما آنچ در عوارف
مسطور است اینست که حق تعالی آدم را اندر خود داورد
زمین جهل کرد کالبد او را بدین قدر خمیر مایه ساخت چنانک صاحب
شرع خطاب کرده است که إِنَّ اللّٰهَ خَمَّرَ طِيْنَةَ آدَمَ أَرْبَعِيْنَ
صَبَاحًا یعنی کل آدم بدست قدرت یا گویی بواسطه و تاویل
صحیح اینست که بی واسطه جهل بامداد خمیر ساخت
تا آدم علیه السلام صلاحیت بدیرفت برای عمارت هر دو
جهان را چنانک برو آبادانی بهشت خواست از و عمارت
دنیا هم خواست پس او را از خاک موجود کردانید و جهل
صباح کل او را مخمر کردانید تا بتخمیر ساختن بمدة جهل
صباح اندر جهل حجاب دورتر شود از حضرت الهی و هر

یعنی چون عطسه آمد آدم علیه السلام را گفت ال[illegible] مخدوم فرمودند
این که آدم پیغامبر علیه السلام بعد عطسه الحمد گفت زیراک بعد تخمیر کل آدم
عم چون جان در آوردند جان ظلمت در نفس آدم علیه السلام دید بترسید بیرون
میخواست که بیاید چون بعد عطسه جان باقی ماند آدم علیه السلام ثنا گفت
دیگران در عطسه می کنند ایشان الحمد هم گویند باعتبار آنک در حالت مرض
عطسه نیاید بلک در حالت صحت آید [illegible] عطسه صحت الحمد گویند

قوله یعنی جهله بداوند باید که [illegible]
وی امتحنه بخیری دیگر بنا شد که
این که بخیر یعنی حرص تن جهله حق تعالی [illegible]
در حال جهله اعتقاد امتحنه بخیر تجیه
شود بنی الکو [illegible] جهله بدارند هم جیوه
اما الکو شرط اخلاص بدارند بنی حق علیه
شوند فرمود تند در اخ حق سبحانه و
راجیان طایفه عمل بیافریدند و ایشان
افتاده بود تنها طایفه مکر حق بیچ
یکان و مضحکان بر قال البشر در اول
بجان [illegible] تنی او کرده تا روح مفید تن شود
یعنی بی تجربه جهله اخلاص بدارد هر دو
یکان برده حق سبحانه تعالی ازو
بحلم روز هر دو جهان ملکوت شود
عرش و کرسی و بهشت و دوزخ
دنیا کرد و علم یعنی [illegible] شود و شوند
اخلصی لله الی اخره فرمود بدا استغفار بخداوند
عزوجل [illegible] طریق کویند استغفر الله فاما استغفار بنده
بجهت که نیکو تکرم این کار را یعنی بی رضایی است
وجهی الاستغفار وهو تطلب المغفر خداوند
کلام ابا موسی ابی رباعی مخدوم جهان فرمودند
بعوذ بی عقاع ملکوت است رب عجیب
بجز سراز بطینت ابدا شود [illegible] جمله قیاس قالو بنادر شود
هم حواس عقل کحکون کرده [illegible] هم معنی شرح دارد [illegible]
٦٣٧

حجابی معنی است که اندرو نهاده شده است که بدانچه
عمارت دنیا سزاوار آید و بدان از حضرت الهی و مواطن
قرب درنگ کنند که اگر درنگ نکردی بواسطه آن حجاب نهاد دنیا
آبادانی نپذیرفتی پس بدین دوری بنده از مقام قرب
برای عمارت عالم حکمت و خلافت و نیابت خداوند
اندر زمین قرار گرفت پس باستطاع طاعت الله تعالی
و اقبال کردن بعبادت وی و روی گردانیدن از کارهای
معاش از هر حجابی که ودیعت است اندر وی، بنور
بیرون آمد بدان مقدار یک حجاب ازو زایل میشود و در
می یابد و منزلی میگیرد اندر قرب حق تعالی که آن مجمع
و جایگاه علومست پس چون جهل ور تمام میشود حجابها
زایل گردد و علوم معرفت برو ریخته شود و علامت صحت
و تاثیر او بحکم وفاء شرایط اخلاص اندر جمله آن باشد
که اندر دنیا پرهیز کند و از سرای غرور دوری گزیند و بر
سرای سرور روی آرد زیرا که زهد اندر دنیا از ضرورت ظهور
حکمت است و هر که اندر دنیا پرهیز نکند او را حکمت روی
ننهد و هر کرا بعد از جمله حکمت روی ننهد معلوم شد

که اندر

که اندر شرایط جمله او خلل افتاده است اکنون بدانک نزدیک گروهی اندر طریق خلوت وجمله غلط کرده اند واین از آن باشد که ایشان بی اصلی مستقیم اندر خلوت آیند و در دست دیو افتند که شنید مسئله اند مشایخ اهل تصوف را خلوت بوده است که اندران ایشانرا کارها گشاده است و وقایع روی داده و چیزها از غرائب و عجایب کشف شده تا برای آن اندر خلوت آیند واین عین اعتنا است که محض غلط ایشانست و کبرای این قوم که خلوت تنها که اختیار میکنند برای آنک تا دین ایشان بسلامت ماند واحوال شان نفس خود را بدان بازجویند عمل باخلاص برای خدای تعالی آرند واین غلط ازینجا خیزد که خواهند بی مقتضای کامل و بی سایهٔ دولت پیر پخته بعقل رکیک خود درین راه روند رحمت بر جان خواجه عطار باد که بدین معنی اشارت کرده اند مثنویات

گر تو ای دل طالبی در راه او ، می نگر از پیش و پس آگاه رو ،
سالکانرا بین بدرگاه آمده ،، جمله بشتابست همراه آمده ،
تو چه دانی تا کدامی ره روی ،، در کدامی ره بدان در که شوی ،
هست با هر ذره درگاهی دگر ،، پس بهر ذره بدو راهی دگر ،

نقعه بزرگانست که حق تعالی از تو استقامت میخواهد و تو
کرامت میطلبی و بدانکه بر صدیقان از کثرت عبادت و صدق
فراست چیزی بدید می شود و از کارهاء مستقبل که پیش خواهد آمد
ایشانرا روشن میگردد باشد که بر بعضی آن معانی نکشاید این
جا قدحی لازم نیاید در حال ایشان که قدح در حال کشتن بود از
عیبی
استقامت و هرچه بر صدیقان کشاید آن سبب مزید یقین
ایشان باشد و دایم بود بر صدق مجاهده و خوبی کرفتن
با اخلاق جمیله باشد و اگر بر کسی کشاید که اهل شرع
نباشد ان سبب مزید بعد و غرور و حماقت او شود و بدان
معانی مردمانرا از زیر دست حقیر دارد و معجب باشد تا
رشته اسلام از گردنش بیرون افتد از حدود و احکام و حلال
و حرام منکر گردد و پندارد مقصود از عبادت بجز ذکر خدای
تعالی نیست ترک متابعت سنت پیش گیرد تا در الحاد و زندقه
افتد نعوذ بالله منها و گروهی ازین قوم مدتی بریاضت و
خلوت مشغول شده باشند و در غرور آن مانده که آوازی شنیده
باشند و یا خیالی دیده بمانند خوابی بدین مقدار بر ایشان کرامت
باشد کمان برند که هر که را چنین حال روی نمود بنهایت رسید

الحاد
اگر بدوی
باطله

وطاراه

و کار او بکمال رسد و این را وصال نام کنند یعنی ما بمقصود رسیدیم و عبادت و ترک معصیت برای آن می بایست تا بدین رسیم اکنون ما را معصیت و نماز ناکردن زیان ندارد و این بیت بخوانند

رباعی

در کوی خرابات چه درویش چه شاه در راه یگانگی چه طاعت چه گناه
بر کنگرهٔ عرش چه خورشید چه ماه رخسار قلندری چه سرخ و چه سیاه

این نادانان چنان مختصر و بی مایه باشند که کسی ذره ای سخن بزرگی ایشان نگاه ندارد یا در غیبت به نقصان ایشان سخنی گوید همه عمر در عداوت او باشند با دعوی کمال و پاک شدن از صفت غضب و کبر پس این نادانان اگر مرد تمام شده بودندی از امثال این باک نداشتندی پس چون اسیر چنین صفات اند ایشان را دعوی کمال مسلم کی بود با آنک اگر کسی بمثل چنان شده باشد که از عداوت و خشم و شهوت روی نمانده باشد و چنین گوید مغرورست چه بهیچ حال درجهٔ وی از درجهٔ انبیا علیهم السلام گذشتن مجال ندارد و پیغامبران را این همه صفت موجود بود و ایشان بسبب خطا و زلت بر خود نوحه میکردند و صدیقان از صغایر حذر میکردند و از بیم شبهه ترک حلال میکردند و همه راه تقوی میرفتند و جمله

از خطر کار هر زمان نیستی خود میخی استند این نادانان جنین
میدانند که ایشان در جوال شیطان نیستند و درجهٔ ایشان از درجهٔ
انبیا زیادت است که آنچ ایشان را زیان میدانست ایشانرا زیان
نمی دارد، اگر گویند پیغامبران جنین بودند ولیکن آنچ میکردند
از برای نصیحت خلق می کردند واین نمی دانند که اگر چنین بودی
چرا یک خرمای صدقه از دهان بیندا ختی، که اگر بخوردندی خلق را
برا از ان چه صورت خواست بست، چه هم خلق را صدقه حلال است،
اما بزرگان دین از ابتدای بشناسند که هر کرا هوا اسیر و زیردست
نیست او هیچ کس نیست، ای برادر نفس آدمی مکار و فریبنده است
همه دعوی دروغ کند ولاف زند که هوا زیردست منست، از وی
برهان باید طلبید، وهیچ برهانی نیست، مگر آنکه بحکم خود قدمی نه
زند بحکم شرع رود که اگر همیشه بطوع تن در تواند داد راست میگوید
واگر در احکام شرع رخصت و تاویل میطلبد موافق هوا و شهوت
آن مدبر هنوز اسیر هواست اگر اسیر خشم است سگی است در صورت
آدمی واگر اسیر شکم است بهیمی است واگر اسیر شهوتها زنست
خوکست اگر اسیر جاه و تجمل است زنی است در صورت مرد
مگر کسی که خود را با احکام و اوامر شرع بیارآید و بیازماید

ع زبان ی م

وغان

وعنان خود بدست شریعت دهد تا چنان که او حیکرد می تواند
کشتن آنگاه صفات او اسیر او شده باشد پس کسانیک ارباب
بصیرت بوده اند و کارها چنانک بود بدیده اند تا نفس بازپسین
لگام تقوی از سر نفس خود فرود نیاوردند تا یکی از بزرگان ابلیس
را بدید بوقت مرگ گفت برو از دست من جستی گفت نه هنوز یک
نفس مانده است خداوندان دین و ارباب بصیرت علم و
یقین عاقبت (خود) چنین دیده اند و خطرها چنین دانسته
اند ای بیچاره این کار نه در خور بازوی تست، اگر توانی تا
کفی باقی است در سانهٔ دولت کفشی شعر، و اگر نه دست بشو، چنانکه
گفت قطعه هر که شد در کار صاحب دولتی نبودش در
راه هرگز خجلتی :: تا نیفتد بر تو مردی را نظر، از وجود خویش
کی یابی چند ای برادر زهرهٔ صدیقان درین راه آب گشته است و اهل غرور
در هستیِ غفلت بعشوهٔ روزگار بسر می برند باخبار آمده است
که جبرئیل گفت علیه السلام مصطفی را صلی الله علیه وسلم یا رسول
الله من چه دانم اگر حق تعالی در سابق با من همان دانسته است
که از ابلیس دانست و اینچنین حیرت همه را بوده است چنانک
عیسی پیغامبر گفت علیه السلام تَعْلَمُ مَا فِیْ نَفْسِیْ وَلَا اَعْلَمُ

خداوندان

مَا فِي نَفْسِكَ تا کفته اند که خوف انبیا و صدیقان ازین باشد که هرچند ایمن باشند از خوف خاتمت ایمن نباشند از عتاب و ملامت بترسند که نباید که از ما چیزی آید که مستحق عتاب و ملامت کردیم که عتاب و ملامت اندر مقام قرب دشوارتر از عقوبت و عذاب اندر مقام بعد است سر اینست که کفت بیت

منم اندرین تفکر بتامل و تدبر شب و روز در تحیر که شود چکونه حالم

ازینجاست که کویند که اول درجهٔ عارفان حیرتست و آخرش هم حیرت و حیرت اول اندر نعمت منت باشد چنانکه چون کسی مر کسی را بنوازد از شرم سرکردان کردد و حیرت دیکر آن بود که داند هرچند من نیاز بیش برم نیاز من علت نه کردد مر وصال او را پس اول حیرت باشد و آخر هم حیرت چنانکه سرکردانی می کوید بثواب اهل جنت بعقاب اهل دوزخ منی ازین میان ندانم ز کیانم و کدامانم والسلام

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مکتوب نود هفتم در ذکر مرک برادر شمس الدین بداند که مردمان سه قسم اند یکی حریص مُولِع و دوم تایب مُبتدی سیوم عارف منتهی حریص مُولِع مرک را یاد نکند و اکر کند برای آن باشد که بر دنیا خود تاسّف نماید و نکوهش آن مشغول

مسود

شود ذکر مرگ این چنین کس را از خدای دور تر کرداند و امّا تایب
مرگ را بسیار یاد کند تا بسبب آن از دل او خوف و خشیت
زاید و بتمامی توبه وفا کند و بسا بود که مرگ را کراهیت دارد از
بهر آنکه پیش از تمام توبه و پیش از صلاح توشه وی را در رباید
او در کراهیت مرگ معذور بود و در تحت این وعید در نیاید
که مَنْ کَرِهَ لِقَاءَ اللّٰهِ کَرِهَ اللّٰهُ لِقَاءَهُ چه او مرگ را و لقای
خدای را کراهیت ندارد ولیکن از فوت لقاء وی ترسد
بسبب تقصیر خود ضال او چون کسی شد که از دیدار دوست
توقف نماید بل از جهت استعداد دیدار او مشغول بود
تا بر وجهی که او پسندد او را کاره دیدار نشمرند و علامت
درستی او آنست که دایم در ساختگی آن باشد و بجز آن مشغول
نشود و امّا عارف منتهی دایم مرگ را یاد کند چه وعده گاه
لقاء دوست است و محب هرگز وعده گاه دیدار دوست را فراموش
نکند و این در غالب احوال مرگ را دوست دارد تا از سرای عاصیان
اکثر
برهد و بجوار دوست نزول کند چنانکه از حذیفه رضی الله عنه
نقل است که گفت بار خدایا اگر میدانی درویشی نزدیک من دوستر
از توانگری است و بیماری دوستر از تندرستی است و مرگ

والمراد منه ا
الله ولا لارادة
الدنیا فیلزم
ح الموت ف
ذلک کنتوی ۹

جوار
همسایگی

دوستتر از زندگانی است مرگ را بر من آسان گردان تا بلقاء
تو رسم پس الکون تا بیت در کراهیت مرگ و آرزو نابردن آن
معذورست و منتهی در دوستی مرگ و آرزو بردن آن معذورست
اما گفته اند عالی مرتبه تر از ایشان آنست که هیچ تصرف
نکند کار بخدای گذارد برای نفس خود نه مرگ اختیار کند
نه زندگانی این مقام تمام تسلیم و رضا بود و این غایت
منتهیانست حاصل آنست که ذکر مرگ نعمت را منغص کند
ولذت اینرا مکدر کرد و هرچه لذتها و شهوت آدمی
منغص گرداند از اسباب نجات بود ازینست رسول ص
که فرمود اَکْثِرُوا ذِکْرَ هَادِمِ اللَّذَّاتِ گفت ذکر
مرگ لذتهارا منغص کنید تا میل شما از آن منقطع گردد و روی
بحق تعالی آرید و در خبرست که فرمود لَوْ اَنَّ الْبَهَائِمَ
تَعْلَمُ مِنَ الْمَوْتِ مَا تَعْلَمُوْنَ مَا اَکَلْتُمْ مِنْهَا
سَمِیْنًا گفت اگر آنچه شما میدانید از مرگ چهارپایان بدانند
هیچکس از آن فربه نخورید و عایشه رضی الله عنها پرسید که یا رسول
الله کسی را با شهیدان فردا حشر کنند گفت نَعَمْ مَنْ
یَذْکُرُ الْمَوْتَ فِی الْیَوْمِ وَاللَّیْلِ عِشْرِیْنَ مَرَّةً گفت ای

طبع [illegible] آنست که مرگ را کراهیت دارد اما در صفحه درجات ایشان تفاوت است
بعضی را روح جنان صفیه [illegible] شد بجلم استعداد قبول جبلی که هیچ تغیر از طبع اصلی
ایشان باقی [illegible] ند و ایشان آن طایفه اند که مرگ را آرزو بوند و هم چشم داشت آن کردند چنانکه از
مصطفی صلی الله علیه وسلم منقولست که میگفت وهو فی غطیه [illegible] و اشد [illegible]
انی لقاء ربی و همچنین یوسف صدیق علیه السلام که گفت توفنی مسلما والحقنی بالصالحین
واز صحابه عبدالله رواحه و جماعتی که بشادی تمام بار [illegible] بجهاد رفتند هم
ازایشان بودند و [illegible] را اگرچه [illegible] کشته است [illegible] باقی ماند
آن جماعتی که [illegible] کراهت
باقی ماند و در [illegible]

لحما سمینا لانها لا تسمن
من زهوق الموت
[illegible]

ایشان نبود و تطلیق عمر
و وسیع اوست تا بلیغتری
حدیث کتاب الایمن تصفیه مصطفی
صلی الله علیه وسلم لغة الله
[illegible] الغیبان

کسی را که

کسی را که مرگ را در روز و شب بیست بار یاد کند نقلست
که فرمود تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ الْمَوْتُ نوباوهٔ مومن مرگ
است زیراکه دنیا زندان مومنست که دران همیشه در رنج است
و مرگ اِطْلَاقِ اوست و اِطْلَاقْ از زندان تحفه بود و دیگر فرموده
است اَلْمَوْتُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ مرگ کفارتست هر
مسلمانی را و برین کسی را خواسته است که بحقیقت مسلمان
نه مرا و ترا، و مومن بحقیقت آنست که مسلمانان از دست و زبان
او سلامت یافته باشند و اخلاق مومنان در وی محقق شده
باشد، و بمعصیتها آلوده نگردد، مگر بصغائر، پس مرگ او را پاک
کند خواجه حسن بصری رحمة الله علیه فرموده است که مرگ دنیا را رسوا کرد
که مرگ دنیا را رسوا کرد و هیچ خردمندی را شادی نگذاشت
حکیمی بهوی مردی از برادران خود نبشت که بترس از مرگ
درین سرای پیش از آنکه بسرایی دیگر روی که آنجا مرگ را آرزو
کنی و نیابی چون پیش ابن سیرین رضی الله عنه مرگ را یاد کردندی
همه عضوهاء او از کار بماندی و عمر عبد العزیز هر شبی
فقها را جمع کردی پس مرگ و قیامت و آخرت را یاد کردندی
و بگریستندی تا چنانستی که پیش ایشان جنازه نهاده اند

التحفة بسکون الحاء وفتحها ما التحفة به الرجل
من البر واللطف والجمع تحف والمعنی حبذا بر الله
تعالی وباکورة لطفه العقباوی للمومن الموت هذا
لان المومن وفي تحية فاذا اراد الله ان
يصل حبيبه اليه بعث التحفة ١٢
شار

ای سکرات الموت
وشدائده کفارة للذنوب
لکل مسلم ١٢ شار

٣٢٢ نم

وخواجه ربیع تمیمی رحمة الله گفتی لذتهای دنیا از من
دو چیز منقطع گردانید یکی ذکر مرگ و دیگر ایستادن
در حضرت خدای و کعب احبار گفت رضی الله عنه هر که مرگ
را بشناخت مصیبتها و غمهای دنیا بروی آسان گشت و از
مطرف رضی الله عنه نقلست که گفت در خواب دیدم چنانی
——— که گوینده میان مسجد بصره مرا می گوید
که ذکر مرگ دلهای خانقاه را پاره پاره می کند و آورده
اند چون پیش عیسی علیه السلام مرگ را یاد کردندی خون از
اندامش بچکیدی، پس ای برادر بر تو باد که شبا روزی کمتر از آن مباش که
مرگ را بیست بار یاد کنی و باستعداد آن بقدر امکان
مشغول باشی و منتظر آن باشی که کی رسد قعقاع حکیم گفته
است که سی سالست برای مرگ ساخته شده ام اگر بمن
رسد تاخیر چیزی از چیزی دوست ندارم و از امام ثوری
رضی الله عنه نقل است که گفت پیری را دیدم در مسجد کوفه
می گفت که سی سالست که من درین مسجد منتظر مرگ مانده
ام تا کی بمن رسد اگر بیاید تاخیر چیزی نفرمایم و از چیزی
باز ندارم و مرا بر کسی و کسی را بر من چیزی نیست عزیزی

بیکی

بر یکی نامه بنشت که دنیا خوابست و آخرت بیداری و متوسط
میان هر دو مرگ است و ما در خوابها شوریده ایم والسلام ای
برادر اگر پیش بنده غمی و اندوهی و بیمی و عذابی نباشد
مرگ مجرد و سکرات مرگ بسنده است که بدو همه زندگانی منغص
گردد و شادی بدو مکدر شود همه سهو و غفلت به بیداری
بدل گردد تا حقیقت گفته اند مرگ سخت تر از زدن
به شمشیر و بریدن به اره و برکندن گوشت با ناخن است
و ازینجاست که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم گفته‌اند
اللهم اعنی علی سکرات الموت بار خدایا بر محمد سکرات موت
آسان گردان و همین بود که عیسی پیغامبر علیه السلام
از حواریان درخواست گفت ای گروه حواریان از خدای
عزوجل بخواهید تا مرگ را بمن آسان کند که من از مرگ چنان
می ترسم که آن ترس مرا در مرگ می اندازد در نقل آمده است
که گروهی از بنی اسرائیل بگورستانی گذشتند و از حق تعالی
درخواستند تا یکی را از اهل گورستان زنده کرداند تا از وی
پرسند پس مردی از گوری بیرون آمد و میان دو چشم او اثر
سجده بود گفت ای مردمان از من چه خواستید پنجاه سالست

که مرگ چشیده ام هنوز تلخی مرگ از دل من نرفته است امام
اوزاعی رحمة الله علیه روایت کرده است که بما چنان
خبر رسید که مرده بمرگ دردمند باشد تا آنگاه که از گور برانگیخته
شود یکی از ایشان بیماران را در حال مرگ بسیار پرسیدی که
مرگ را چگونه می یابی چون او رنجور شد و در نزع افتاد
او را پرسیدند که تو مرگ را چگونه می یابی گفت چنانستی که
آسمان بر زمین مطبق است و جانستی که نفس من از
سوراخ سوزنی بیرون می آید روایت کرده اند از
حضرت رسالت که فرمود لَوْ اَنَّ شَعْرَةً مِنْ شَعْرِ
الْمَیِّتِ وُضِعَتْ عَلٰی اَهْلِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَمَاتُوْا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِاَنَّ فِیْ کُلِّ شَعْرَةٍ اَلَمُ الْمَوْتِ
وَلَا یَقَعُ اَلَمُ الْمَوْتِ عَلٰی شَیْءٍ اِلَّا مَاتَ گفت
اگر یک موئی از موی مرده بر اهل آسمانها و زمین نهاده
شود هر آینه بفرمان خدای همه بمیرند زیرا که هر موئی
اثر مرگ است و اثر مرگ بر چیزی نیفتد که نمیرد و آمده
است که لَوْ اَنَّ قَطْرَةً مِنْ اَلَمِ الْمَوْتِ وُضِعَتْ
عَلٰی جِبَالِ الْاَرْضِ کُلِّهَا لَذَابَتْ گفت قطرهٔ از درد

هرکه بر کوههاء زمین نهاده شود هر اینه بگدازند و در
نقل آمده است که جون روح موسی پیغامبر بحضرت خداوند رسید
گفت یا موسی مرگ را چگونه یافتی و او بدان داناتر گفت نفس
خود را جون گنجشکی یافتم دران حال که بر تابه بریان کرده شود
نه میرد که فارغ آید نه برهد که بپرد اکنون بدانک مستحب
در وقت مردن از ضرورت میرندها آنست که ماکن او را احد
باشند و از زبان آنکه بشهادت گویان بود باز دند
آنکه بخل نیکی گمان بود اما آنکه در صورت امیه سنت
که پیغامبر عم گفت چشم دارید مرده را سه چیز چون
جوی کند و اشک از چشمش روان شود و لبهاش
خشک شود آن از بهر رحمت خدای باشد که بروی نزول
کرده بود و جون بانگ کند بانگ کردن خفه گرفته و رنگش سرخ
شود و لبهاش خاکستر گون گردد آن از عذاب خدای بود که برو
نزول کرده باشد اما روانی زبان او بکلمهٔ شهادت علامت
نیکویی است که روایت است که گفت مَنْ مَاتَ وَهُوَ یَعْلَمُ
اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ هرکه بمیرد و بداند
که جز خدایی نیست در بهشت رود و نقلست که حضرت

اکثر ما یسلب الایمان عند النزع

مسلمانان ابو حنیفه کوفی ره

یعنی بیشتر آنکه سلب می شود
رود و آنچه
اعتقاد کرده باشد که
کلمهٔ شهادت بتکلم جریان عادت گویند مسلمانان
نبود تا از آن اعتقاد فاسد رجوع نکنند
و چون هنگام نزع شود روشنی [illegible]
بجی اید [illegible] چاره و دین را در [illegible]
بر علامت گفته است که [illegible]
رود یکی آنکه غرغره [illegible]
یعنی آواز کند بوقت جان دادن
خفه شده و دوم آنکه [illegible]
یعنی کبود گردد لبهاء او [illegible]
آنکه خمد لونه یعنی رنگ
ماند خاکستر شود و سیوم
نه مسلمان با ایمان رود
عرق جبینه در پیشانی او
پیدا شود دوم [illegible]
وقت جان دادن [illegible]
مرد [illegible] یعنی او فرا [illegible]
لله تعالی

که بوقت مرگ ایمان
را روشن شود که بی ایمان
باشد که بر خلاف دین
باشد که موجب کفر بود اگر چه

رسالت صلّی اللّه علیه وسلّم بر جوانی رفت که می مرد کفت کمان تو جکونه است کفت از خدای امید میدارم و از کناهان خود می ترسم کفت يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ الَّذِي يَرْجُوا وَآمَنَهُ مِنَ الَّذِي يَخَافُ فراهم نیاید در دل بنده، این هر دو در مثل این وقت که نه خدای عزّ وجلّ بدهد او را آنج امید میدارد و ایمن کرداند از آنج بترسد ای برادر سرانجام همه بدین یک راه است، اکر فقیر و کر شاه است همه مملکت شاهان و فقر و فاقهٔ کدایان این جایکه یکرنک است، جنانک کفت مثنویات

اکر مملکت ز ماهی تا بماه است ∴ سرانجامت برین دروازه راه است
جو بر بندند ناکاهت زنخدان ∴ همه ملک جهان اینجا زنخ دان
اکر افریدون ار افراسیابی ∴ درین دریا تو هم یکقطره آبی
جهانی خلق در غرق و ابخون اند ∴ که میداند که زیر خاک جون اند

اکر کویی در هیچ حالی ازین دو یعنی خوف و رجا یکی راجح بود بدانک جون بنده قوی و صحیح باشد خوف اولیتر و جون رنجور و ضعیف شود خاصه وقت سکرات موت رجا اولیتر علما جنین کفته اند که این از آنست که حق تعالی کفته است که من

[illegible]

نزدیک

نزدیک شکسته دلانم از ترس من پس در وقت مرگ و سکرات رجا
اولیتر از آنکه دل او دران وقت شکسته است از ترس گناهان که در حال
صحت کرده است و اگر گوئی نه آنکه در گمان بردن نیک بخدای عز و جل
می
احادیث وارد است بدانکه یکی از گمان نیک حذر کردن از معصیت خدای
است عز و جل و ترسیدن از عذاب او و جهد کردن در خدمت او
آخون بدانکه بازگشت همه کار بدین یک صاعت است وآن نکته ایست
که پشتها را می شکند و رویها را زرد می کند و دلها را
پاره پاره می کند و چشمها را خون می گریاند وآن خوف
۲ سلب کنند
بدله خون می بارند
سلب معرفت است اینست که غایت و نهایت خوف خائفان
است و یکی از بزرگان گفته است که غمها
سه است غم طاعت که قبول کنند یا نکنند و غم معصیت که آمرزند
یا نیامرزند و غم معرفت که سلب کنند یا بگذارند و مخلصان
گفته اند که غم یکی بیش نیست وآن غم سلب معرفت است
و هر غمی که جز این غم است سهل است از آنکه منقطع شدنیست
و ازینجاست که دعاء همه بزرگان اینست که خداوندا قطیعت
مکن دیگر هر چه خواهی بکن سرّ اینست که گفت قطعه

از شوق لقاء رویت تو ؛ جانها همه بی قرار گشته ؛
و از خوف فراق قالب ما ؛ در ناز و نعیم زار گشته ؛

گلهاء مراد بي جمالت، در چشم اميد خار گشته. والسلام.

بسم الله الرحمن الرحيم

مکتوب بيست و ششم در وعيد و وعده خواجه حميد برادر اعز شمس الدين بدانند مر اهل سنت را اجماع است که وعيد مطلق مر کافران راست و وعدهء مطلق مر نيکوکاران راست باز مومن که وي عاصي باشد کافر نبود تا در تحت وعيد مطلق در آيد و نيز محسن مطلق نيست تا وعدهء مطلق وي را در يابد اندر وي اختلافست قول معتزله است که وي از اهل وعيد مطلق است اگر با گناه ازين جهان بيرون رود دايم و جاويدان در دوزخ بماند، و مذهب اهل سنت آنست که حکم وي را موقوف دارند نه وعدهء مطلق دهند و نه وعيد مطلق حکم وي بمشيت متعلق دارند اگر خواهد وي را بيامرزد و آن از وي فضل بود و اگر خواهد عذاب کند و آن از وي عدل بود و بهيچ حال مومن را در دوزخ خلود نگويند هر چند عاصي باشد از عبد الله عباس منقولست رضي الله عنه که گفت هر مومن که با گناه رود خداوند تعالي از سه کار يکي با وي کند يا برحمت خويش بيامرزد يا بشفاعت پيغامبران بخشد يا بمقدار گناه

وعيد
وعدهء عذاب

عذاب کند

عذاب کند وآخر آزاد کند   مثنوي

گر گنه داري در توبه است باز ، توبه کن چون در نخواهد شد فراز
گر بدین درگه بصدق آئي دمي ، صد فتوحت بیش باز آید همي

واهل سنت را بدین نیز اجماع است اگر خداي عزوجل خواهد بنده را بصغیره وکبیره عذاب کند واگر خواهد هردو بیامرزد اگر خواهد صغیره ببخشد وبکبیره بگیرد واگر خواهد کبیره ببخشد وبصغیره بگیرد وروا بود که یک بنده را به کبیره ببخشد ودیگري را بصغیره عذاب کند ودر جمله باید دانست که هرچند گناه بزرگ بود از رحمت بزرگتر نباشد وهر چند صغیره باشد چون عدل آمد خورد نبود، تا بزرگان گفته اند چون فضل کند هیچ کبیره نماند چون عدل کند هیچ صغیره نماند، بعدل صغیره کبیره شود وبفضل کبیره صغیره گردد

سر اینست که گفت   بیت

گر فضل کني یقین برسیم همه ، ور عدل کني واي برسوائي ما

وگروهي گفته اند هر گناهي که بنده آنرا صغیره داند هرچند صغیره بود کبیره گردد وگناهي که بنده آنرا کبیره داند هرچند کبیره بود صغیره گردد ازینجاست که بزرگان هیچ گناهي را صغیره

نویند وحاصل لامر نزدیک اهل سنّت وجماعت همه معاصی شاید که مغفور باشد باجتناب از کفر قال الله تعالی إِنَّ اللّٰهَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُشْرَکَ بِهٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ لِمَنْ یَّشَآءُ حق تعالی شرک نیامرزد وآنچ دون شرک است بیامرزد مر آنرا که خواهد سرّ اینست که گفت بیت

باز آی آخر که در بکشاده ایم ؛ تو غرامت کرده ما استاده ایم
عشق بازی بین چه حکمت میکند ؛ می کند این کار و رحمت میکند
گر همه کس جز نمازی نیستی ؛ حکمتش را عشق بازی نیستی
کار حکمت جز چنین نبود تمام ؛ لاجرم جودش چنین آمد مدام

خداوند عز وجل مغفرت را از شرک نفی کرد بی شرط، وهرچه دون شرک است مغفرت وی بمشیت معلق کرد، و کبایر دون شرک است چون صغایر، باید که مشیت مغفرت بر همه افتد تا تعلیق را فایده بحاصل آید امیدوار باش هرچند مفلسی وهیچ نداری عزیزی گفت مثنویات

[illegible]

گر بدین در که نداری هیچ تو ؛ هیچ نیست افکنده کمتر پیچ تو
نی همه زهد مسلّم میخرند ؛ هیچ بر درگاه او هم میخرند

ونزول این آیت در حق وحشی بود قاتل حمزه عمّ رسول

علیه السلام

علیه السّلام و رضی الله عنهم کسی او را وعده کرده بود بمالی بکشتن
حمزه آن کس وعده وفا نکرد وحشی با خویشتن گفت که اگر
نتوانم که حمزه را زنده کنم باری خود را زنده کنم بر بیغامبر وحی
کس فرستاد که این همه جفا کردم جای آشتی هست فرمود اگر
آیتی هست باز وحشی بیغام فرستاد که ضمان خواهم رسول
بود که ضمان منم باز وحشی بیغام فرستاد که ترا فرمان چنین
است لَیْسَ لَکَ مِنَ الْاَمْرِ شَیْءٌ ضمان کسی باید که بدست وی
چیزی باشد این آیت آمد اِنَّ اللهَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُشْرَکَ بِهٖ وَ
یَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ لِمَنْ یَشَآءُ جواب باز فرستاد که مغفرت بر
مشیت است ندانم که مرا خواهد یا نخواهد شرط از این خواهم
تا آشتی کنم این آیت آمد وَالَّذِیْنَ لَا یَدْعُوْنَ
مَعَ اللهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا یَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ
الَّتِیْ حَرَّمَ اللهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا یَزْنُوْنَ جواب باز فرستاد
که من این همه کرده ام چون این نیامرزد چرا بی آیم اگر باز این
بیاری بیایم و اگر نه برهمین می باشم جواب آمد اِلَّا مَنْ
تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا جواب فرستاد که شرط
دشوار است این قبول کنم که ایمان آرم و عمل صالح را ضمان نتوانم

خود را بیزه کنم یعنی ایمان آرم
لان لایمان [illegible]

ای نیست ترا از حکم
کار چیزی [illegible]

بدرستی که خدای تعالی نیامرزد شرک
و بیامرزد چیزی که ورای آن شرک است
کسی را که خواهد .

آنانکه نمی خوانند با خدا
و نمی کشند ذات را
خدای تعا[illegible]

مگر کسی که توبه کند و ایمان آرد
و عمل صالح کند .

کرد که داند توانم یا نتوانم شرط به ازین خواهم فرمان آمد قُلْ یَا عِبَادِیَ الَّذِیْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰی اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ گفت الکنون آسوده شدم بیامد و مسلمان شد الحمد لله رب العالمین علی نعمایه.

تا بدانی که جرم همه عاصیان در دریای فضلش یک ذره نیست، چنانکه گفت

مثنوی

هست چون دریای فضلش بی دریغ ÷ بر در او جرمها یک اشک میغ
هرکرا باشد چنان بخشایشی ÷ کی تغیر آردش آلایشی

اکنون بدانکه چون گفته است اِنَّ اللّٰهَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا، مغفرت بر کل ذنوب افکند تخصیص نه کرد صغیره و کبیره را و بخبر آمده است که پیغامبر گفت اِنَّ اللّٰهَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا صَغِیْرَهَا وَ کَبِیْرَهَا وَ عَلَانِیَتَهَا وَ سِرَّهَا و این که گفت اِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ و گفته اند این تعلیل است گفت نه از بهر آن می آمرزم که تو سزای عفوی و لیکن من غفور و رحیم یعنی بصفت خویش با تو کار کنم نه بسزای تو و معنی آیه اول که گفت اِنَّ اللّٰهَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِهٖ وَ یَغْفِرُ

بگو ای [illegible] بندگانی انکه اسراف کرده اند بر ذات خود
و ناامید نشوند از رحمت خدای بدرستی که خدای تعالی بیامرزد
گناهان را همه بدرستی که آن خدای آمرزنده است و [illegible]
است

تعلیل
علت ساختن

مادون

ما دون ذلک لمن یشاء چنین گفته اند چون شرک آوردی
بر ما بدان ادبی اندر دوستی شرط نیست باز چون شرک نیاوردی
بدان نیاوردی چون گناه کردی بی ادبی و گستاخی کردی و بی
ادبی و گستاخی اندر دوستی گذاشتن شرطست یعنی بر ما بدل
میار که آن در گذاریم و دیگر گستاخیها اندر گذاریم و این
را اندر فقه اصلیست و آن آنست که چون دین وارث و دین
مورث یکی بود به هیچ سبب حرمان نیفتد، مگر بقتل از بهر
آنک قتل تخریب اصل است اصل بر جای باید تا فرع بر وی
بنا کند و شرک نیز تخریب اصل ایمان است، اصل ایمان بر
جای باید تا فرع مغفرت بر وی بنا کند روزی شبلی رحمة الله
علیه جایی بر گذشت، گوینده بر خواند

كُلُّ ذَنْبٍ لَكَ مَغْفُورٌ سِوَى الإعْرَاضِ عَنِّي

بانگی از وی جدا شد و بیهوش گشت چون بهوش باز آمد
گفتند ترا چه افتاده گفت این قایل چنین گفت که همه گناهت
آمرزیده ام مگر آنک روی از ما بگردانی و این بیت از قول
خداوند تعالی سماع کردم إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ
بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ خدای میگوید عزوجل

شرک
حکایت اصمعی [illegible] دهری را [illegible] یکی
[illegible] چون مقصد [illegible] او را دیدم
[illegible] گرفته چه گفت خداوند با اصمعی را
گفتم حرمت تو آمرزیده ام توحید نبود
گفت ای خواجه کار مناسب حال تو
ترا هم چه می باید یکی اما اندر حق
است مرا کار مناسب نام تو بود
بخشیدی هم بنام عزیز خود
[illegible] کجا بود بلا

گناهی هر چه گرانست آمرزیده است
ورای روی گردانیدن او

[illegible]

که روی از ما مکران و بر ما بدل میار دیکر هرچه کنی بیامرزیم،
غالب این قوم را خوف باشد و بر خوف زیند و آنچ کویند
اہل سیر کر
هم از خوف کویند بیننده را چنان و هم افتد که ایشان
اهل وعیدند و نه چنانست ولیکن اندر سر ایشان کناه
کرچه خورد است بزرک کرداند که خوار داشتن جفا بکل داشتن
امرست و بزرک داشتن جفا بزرک داشتن امر است،
همیشه خصم خدای باشند بر خویشتن، نه خصم خویشتن
بر خدای، که عارفان را با نفس صحبت نیست، مطالبت حق نفس
جکونه باشد، خداوند عز و جل ایشان را دوست است و نفس
دشمن با دشمن جنگ دوست کند، و با دوست جنگ دشمن نکند
بس هرکه با نفس بجنگ است، دلیل است که با خداوند بصلح
است و هرکه با نفس بصلح است دلیل است که با خدای عز و جل
بجنگ است و کفته اند ایشانرا با پاکی ایشان مطالبت کردن
حق حق از نفس خویش و آن راستیها که در ایشانست همه
امید ایشان بخدای عز و جل بر نصیب هرجان باشد و
خوف ایشان در نصیب خویش چنان نماید که کویی همه
وعید ایشانرا آمده است و همه وعده مر غیر ایشانرا

عنی

جنگ با نفس

تا بزرگان چنین گفته اند که ایمان بنده بحقیقت انگاه تمام کردد که اگر خلق را از آسمان بلایی آید از شومی خویش داند اگر او را نیکویی بدید آید از طفیل کسی دیگر داند یکی از ایشان گفته است ـــــ رباعی

ما گبر قدیم و نا مسلمانیم ٭ نام آور کفر و ننگ ایمانیم
شیطان ز چه بما رسید گله را بنهد ٭ گر ز وسوسه اوستاد شیطانیم

خواجه فضیل عیاض رحمة الله علیه شبانگاه عرفه در عرفات گفتند که حال مردمان چگونه می بینی گفت همه آمرزیده شدندی اگر من در میان ایشان نبودمی یعنی بدترین خلق منم اگر ایشان را نیامرزند از شومی من نیامرزد، و در خبر چنین آمده است که بموسی علیه السلام وحی کردند که از میان قوم خویش کسی را طلب که بهترین بنی اسرائیل وی باشد یک تن را اختیار کردند که بزهد و عبادت آراسته بود فرمان آمد که او را بگوی تا بدترین بنی اسرائیل را طلب کند سه روز مهلت خواست چهارم روز رسنی در گردن خویش کرد و بر موسی علیه السلام آمد و گفت که بدترین بنی اسرائیل را آوردم موسی گفت علیه السلام که زاهدترین بنی اسرائیل

تو نيي جرا جنين ميكويي كفت از بهر انك كناهان خويش بيقين
ميدانم وازان ديكري بشك وكسي كه كناهان وي يقين باشد
بدتر باشد از كسي كه كناهان وي بشك باشد فرمان امد كه اي
موسي بهترين بني اسرائيل وي است نه از بسياري طاعت اما
بدانك خويشتن بدترين خلق بدانست خواجه سري سقطي كفت
رحمة الله عليه من هر روزي جند بار آئينه را نكرم از
بيم آنكه نبايد كه روي من سياه شده باشد اينست كه كفت
مثنوي
تو بپيش آيي زموي درنظر ؞ خويشتن را از بتي بيني بتر
مدح وذمت كر تفاوت ميكند ؞ بتكري باشي كه او بت ميكند
اي برادر كفته اند كه اندر دنيا ضياء اخلاص وظلمت نفاق
اندر روي بنده بديد باشد بدليل آنكه خداوند فرمود
سِيماهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ وليكن تا بيننده را بينائي
نباشد نبيند اكر دعاء بيغامبر ما نبودي صلي الله عليه وسلم كه از خداي
بخواست تا خسف ومسخ از امتان وي بركيرد بسيار بيشوايي كه
اندر امت بديد امدي تا بزركان كفته اند كه خسف ومسخ ببشينيان
ظاهر بود وازان اين امت باطن است وهم خواجه سري سقطي فرموده
است كه نخواهم كه جائي ميرم كه مرا بشناسند از بيم انكه زمين مرا قبول

[illegible]

نكند

نکند رسوا کردم واین از بدگمانی خویش بود او را بر خویشتن
که خویشتن را بدترین خلق پنداشت واگر خویشتن را بدترین
خلق نداشتی بخویشتن این گمان نبردی واین جماعتان پیشین را
بوده است فالمنه خدای عزوجل درین امت را ازچنین فضیحت
نگاه داشته است واینست که گفت

قطعه

زد زد دین همه پیران ره را ∴ سینها بخون دل خضابست
همه مردان دین را زین مصیبت ∴ جگرها تشنه ودلها کبابست

ای برادر عالم هستی وی نیست شو که هستی حق وی است
ونیستی حق تو، شنیده که الوجود بین العدمین علم خط محو
برجریدهٔ روزگار خودکش، بود که روی هستی بینی چنانک گفت

تو مباش اصلا کمال این است وبس ∴ تو ز تو گم شو وصال این است وبس

اگر آن پروانه را یک ذره بنزد خود قدری بودی خود را چنان بر آتش
نزدی همه عشاق عالم در آرزوی آنند که ایشان پروانه یا دیوانه
بوند زیده وکس خود حدیث ایشان نمی کند

بیت

عاشقان چون حلقه بر در مانده اند ∴ زانک نزدیکت کسی را راه نیست

عقلها متحیر آمده در جلال او خرده ∴ سراسیمه گشته در جمال او فهمها
دیوانه
عاجز شده از ادراک او جبروت او ∴ و اندیشها زیر و زبر شده در کار

او انيست كه گفت   رباعي

اي كبك هزار باز در بنداز تو ، اي آهوي شيرگير تا چند از تو
بس كس كه نيافت هيچ پيوند از تو ، خود را بغم و بلا درافكندي زتو

بسم الله الرحمن الرحيم ، مكتوب نود نهم

در دوزخ برادر اعز شمس الدين بداند كه ترا گفته اند كه آتش مورد همه است وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ، ودر آخر اين آيت گفته است ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا پس در ورود به آتش به يقيني ودر نجات ازان بشك ، پس اكنون بنگر وتفكر كن در واديهاي دوزخ ودركه هاي آن ، چه پيغامبر فرموده است عليه السلام اِنَّ فِي جَهَنَّمَ سَبْعِيْنَ اَلْفَ وَادٍ وَفِي كُلِّ وَادٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ شَعْبٍ وَفِي كُلِّ شَعْبٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ ثُعْبَانٍ وَسَبْعُوْنَ اَلْفَ عَقْرَبٍ لَا يَنْتَهِي الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ حَتَّى يُوَاقِعَ ذٰلِكَ كُلَّهُ ، گفت در دوزخ هفتاد هزار واديست در هر وادي هفتاد هزار دركه هست ودر هر دركه هفتاد هزار مار ست وهفتاد هزار كژدم است كافر را ، اينچنين بپايان نرسد تا آنگاه كه بر آن همه گذر نكند ونقل است كه فرمود تَعَوَّذُوْا بِاللهِ مِنْهَا مِنْ جُبِّ الْحُزْنِ او وَادِ الْحُزْنِ بازدانه خواهيد بخداي از چاه غم يا وادي غم گفتند يا رسول الله

دوخ

سبعون

وادي غم

وادي غم يا چاه چيست كفت واد في جهنم
يتعوذ منها جهنم كل يوم سبعين مرة اعد
الله للقراء المرائين كفت واديست در دوزخ كه
كه هر روز دوزخ ازان هفتاد بار بازداشت خواهد
حق تعالى براي علماء مرائين ساخته است پس
اين صفت دوزخ و دركها و درها و واديها آنست و اين
براندازه عدد آرزوهاي دنيا و شهوت هاي آنست
و عدد درها آن بعد هفت اندامست كه بنده
بران معصيت كند بعضي ازان فوق بعضي
است اعلى تر جهنم است پس سقر پس لظي پس
حطمه پس سعير پس جحيم پس هاويه بنگر اكنون
در عمق هاويه كه عمق آن را نيست چنانكه عمق
شهوتها دنيا را حدي نيست پس چنانكه حاجتي از
دنيا نه نخامد مگر بحاجتي ديگر بزرگتر ازان افتد
همچنين هاويه از جهنم نه نخامد مگر بهاوية عميق تر
ازان افتد از ابو هريره رضي الله عنه نقل ست
كه كفت در خدمت رسول عليه السلام

وسلم بودیم پس آوازی شنیدیم گفت میدانید که این
چیست گفتیم خدا و رسول وی داناتر گفت
هذا حجر ارسل فی جهنم منذ سبعین عاما الآن ینتهی الی
قعرها این سنگی است که هفتاد سالست که
در دوزخ فرو فرستاده شده است اکنون به قعر
آن رسیده است پس انواع عذاب بر هر که در آتش
باشد مترادف نشود بلکه هر یک را از ایشان
حدی معلوم است بر اندازهٔ معصیت و گناه
او بدانست که اگر کل دنیا بر کم عذاب ایشان عرض
کرده شود هر آئینه آنرا فدا کنند از سختی آنچه در آن
باشد و حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
خبر کرده است که ادنی اهل النار عذابا ینتعل
بنعلین من النار یغلی دماغه من حر نعلیه
گفت عذاب بر اهل آتش را دو نعلین باشد
از آتش که دماغ او از گرمی آن بجوشد پس بنگر اکنون
در کسی که برو تخفیف است پس قیاس کن
بر آن کسی که برو تشدید است و هرگاه که در سختی

عذاب آتش بشک افتی انگشت خود با آتش نزدیک برو
آن را قیاس کن و آتش دنیا خود مناسب آتش
دوزخ نیست که گفته است ان نار الدُنیا غسل
بسبعین ماء من میاه الرحمة حتي الطاقها
اهُل الدّنیا آتش دنیا هفتاد آب از آبهاء رحمت
شسته شده است تا اهل دنیا طاقت آن داشتند
بلکه پیغامبر علیه السّلام در صفت
آتش دوزخ صریح کرده است اوقدت علیها تِلکَ النّار
الفَ سَنة حتی احمرت ثمّ اَوقدت عَلیها الف
سَنة حتی ابیضت ثمّ اَوقدت عَلیها الف سَنة
حَتّي اسُودت فهي سَوداء مُظلمة گفت آن آتش
هزار سال افروخته شده تا سرخ گشته پس هزار سال
افروخته شده تا سفید گشت پس هزار سال افروخته
شده تا سیاه گشت پس آن سیاه تاریکست و نقل است که
گفت اشد اشدت اشتکت النار الی ربها فقالت یارب اکل
بعضی بعضاً فاذن بها فی نفسین نفس فی الشّتاء
و نفس فی الصّیف فاشد ما تجدونه فی الصّیف

مِنْ حَرِّهَا وَاَشَدُّ مَا تَجِدُوْنَهٗ فِي الشِّتَاءِ مِنْ
زَمْهَرِيْرِهَا آتش بنالید بپروردگار خود گفت
اي پروردگار بعضي از من بعض مرا بخورد پس او
را در دو نفس دستوري داد نفس نفسي در زمستان
ونفسي در تابستان پس سخت تر آنچه در تابستان مي آيد
از گرمي آنست وسخت تر آنچه در زمستان مي آيد از
سردي آنست واز ابو هريره نقل است كه
گفت اگر در مسجد صد هزار كس باشد يا بيش از ان پس
مردي از اهل آتش دم زند همه بميرند ودر نقلست كه در
آتش ماران باشند چون اشتران بختي بزرگ بگزند پس هر گزيده
زهر آن چهل سال احساس كنند وكژدمان باشند چون اشتران
بگزند پس گزيده ايشان چهل سال زهر آن بيابد خواجه حسن
بصري رحمة الله عليه گفتي كه مردي بود كه از آتش پس
از هفت هزار سال بيرون آورده شود كاشكي من آن مرد
باشم ووقتي او را ديدند كه در زاويه نشسته مي
گريست گفتند چرا مي گريستي گفت ترسم كه مرا در آتش
اندازد وباك ندارد ازينجاست كه گفت. رباعي

اندر خور ما چون هیچ باکی نبود ؛ در عالم ما حدیث خاکی نبود
رو زحمت خود ببر که در حضرت ما ؛ از کشتن هیچ پاک باکی نبود

این حال خواجه حسن بصری است رضی الله عنه مشتی عاصیان و خاکساران که باشند از خواجه احمد حرب نقل است که گفت یکی از ما سایه را و آفتاب بر گزیند و بهشت را بر آتش بر نمی گزیند و از عیسی پیغامبر علیه السلام نقلست که گفت بسیار تندرست و روی خوب و زبان فصیح که فردا در اطباق آتش بنالند و از داؤد پیغامبر نقل است که می گفت الهی بر گرمی آفتاب تو مرا صبر نیست پس گرمی آتش تو چگونه صبر کنم و آواز رحمت ترا طاقت نمی دارم پس آواز عذاب ترا چگونه طاقت دارم بنگر درین هولها و بدانکه حق تعالی آتش را با هولها بیافرید برای اهلی بیافرید نیفزایند و نه کم شوند و این کاریست که قضا کرده شد و مرفوع عنه گشته پس عجب از من و تو بدین غفلت که ندانیم که قضا در حق ما بچه سابق شده است و اگر کوئی کاشکی بدانی نمی که مورد من چیست و مرجع من بکدام چیزیست و قضا در حق من بچه سابق شده است

بدانکه ترا علامتی است که بدان انس گیری و بسبب
آن امید تو صادق شود و آن علامت آنست که احوال و
اعمال خود بنگری چه بر هر کسی آسان گردانیده اند آنچه برای
آن آفریده شده است پس اگر راه خیر بر تو آسان کرده شده
است شاد باش که از آتش دوری و اگر چنانست که قصدی
خیری نکنی که نه عوائق بدان محیط شود و آن را دفع کند و قصد
شری نکنی الا آنکه اسباب آن میسر گردد بدانکه آن بر تو قضا
کرده اند چه دلالت این عاقبت چون دلالت بارانست بر نبات
و دلالت دود است بر آتش در قرآن مجید است که اِنَّ
الاَبْرَارَ لَفِي نَعِيم وَاِنَّ الفُجَّارَ لَفِي جَحِيم هر آینه نیکو
کاران در نعمت بهشت باشند و بد کرداران در آتش افروخته
پس نفس خود را بدین دو آیه عرض کن تا قرارگاه خود از دو سرای
بدانی از خواجه یحیی معاذ رازی ———
نقلست که گفت ندانم کدام معصیت ازین هر دو
سخت تر است فوت شدن بهشت یا رفتن در دوزخ
اما بهمه حال فوت شدن نعمت آسان تر است
از تحمل کردن دوزخ از آن که مصیبت بزرگ و دشوار تر است

خلا در دوزخ از آنکه اکر وقتي منقطع شدي
بودي کار آسان تر بودي و لیکن دشوار تر در آنست
که ابدیست پس کدام دل تحمل تواند کرد آنرا کدام نفس
صبر تواند کرد بران و ازنیست که عیسي پیغمبر علیه السلام
کفت یاد خلود در دوزخ دلهاء خائفان پاره پاره مي کند
این شمه بود از دوزخ و عذاب او شنیدي ازینجا
سریست و آن آنست چون حجاب دنیا بمرگ برخیزد نفس به
کدورتها دنیا ملوث بماند و به کلیت ازان جدا نشود
اگرچه متفاوت باشد چه بر جوهر بعضي ریم زنگ برهم
نشسته باشد و چون آینه گشته که از بسیاري زنگ
برهم نشستن تباه شده بود اصلاح و تصقیل نپذیرد و این
انگشتان باشند که از پروردگار خویش همیشه محجوب باشند
نَعُوذُ بالله منها و جوهر بعضي بحدین و طبع نرسیده باشد
و از قبول رد و دون روشن کردن بیرون نیامده باشند پس او را
بر آتش عرض کنند تا ریم و زنگ از وي زائل شود و عرض
کردن بر آتش بر اندازهٔ حاجت تزکیه بود و بکمتر از
یک لحظه سبک است بیشتر آن در حق مومنان عاصي چنانکه

لخمار بران وارد است هفت هزار سال هیچ نفسی ازین
عالم رحلت نکند که نه غباری وترکی باوی باشد
اگرچه اندک بود از پنجا بدان سر این آیت وَانْ منکم
اِلَّا وَارِدُهَا کَانَ عَلٰی رَبِّکَ حَتْمًا مَقْضِیًّا وَالسَّلام

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب صبدم
در بهشت برادر شمس الدین بداند چون غموم و
شرور این سرای بدانستی در مقابل این سرای سرای
دیگر است پس نعیم وسرور آن تامل کن چه هر که
یکی ازان دو سرا شد جای او لامحاله در دیگری باشد پس
خوف ورجا از دل خود برانگیز خوف به بسیاری فکرت
در هولهای جحیم ورجا به بسیاری فکرت در نعیم مقیم
چه ملک عظیم بدان یابی واز عذاب الیم بدان رهی هر
گاه خواهی که صفت بهشت بدانی قرآن بخوان از
قول خداوند وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتَانِ
تا آخر سورة الرحمٰن وسورة الواقعه وغیر آن پس از
آنکه صفتهاء بهشت بدانی وبر جملهٔ آن مطلع شوی
در عدد بهشتهاء آن تامل کن پیغامبر صلی اللّٰه علیه

و آله وسلم گفته است است ولمن خاف مقام ربه
جنتان اي جنتان من فضة آنيتهما وما فيهما و
جنتان من ذهب آنيتهما وما فيهما وما بين القوم
وبين ان ينظروا الى ربهم الا رداء الكبرياء على
وجهه في جنات عدن اى برادر دو بهشت است كه از
نقره است و آوندهاء آن وآنچه درو است ودو
بهشت است كه از زر است و آوندهاء آن وآنچه
درو است وميان قوم آنكه بنكرند پروردگار خود
نيست مكر رداء كبرياء بر وجه او در بهشت عدن
پس درهاء بهشت نكرچه بسيار است براند از اصول
طاعتها ابو هريره رضي الله عنه روايت كرده كه پيغامبر
عليه السلام فرمود من انفق زوجين
من ماله في سبيل الله دعي من ابواب الجنة وللجنة ابواب
فمن كان من اهل الصلوة دعي من باب الصلوة
ومن كان من اهل الصيام دعي من باب الصيام و
هو باب الريان ومن كان من اهل الصدقة دعي
من باب الصدقة ومن كان من اهل الجهاد

دعي من باب الجهاد اي هرکه دو گونه از مال
خود در راه خدای نفقه کند از درهاء بهشت
خوانده شود و بهشت را درهاست پس هرکه از اهل نماز
باشد از در نماز خوانده شود و هرکه از اهل روزه باشد
از در روزه خوانده شود و آن در ریاست و هرکه از اهل
صدقه باشد از در صدقه خوانده شود و کسي
که از اهل جهاد باشد از در جهاد خوانده شود نقل
است از امیر المومنین صدیق اکبر که
گفت وسيق الذين اتقوا ربهم الي الجنة زمرا الايه
رانده شدند کسانیکه از پروردگار خود ترسیدند سوي
بهشت گرو گرو تا چون بدهي رسیدند از درهاء
بهشت نزدیک آن درختي یافتند که از زیر ساق آن دو
چشمه ظاهر مي شد و مي رفت پس قصد یکی از آن کردند چنانکه
که بدان فرموده شدند و از آن آب خوردند پس آنچه
در باطن ایشان از بیم و رنج بود آنرا ببرد پس قصد دیگران
کردند و از آن غسل کردند پس تازگي نعمت بر روی ایشان
روان گشت و موي ایشان هرگز گرد آلوده نشد و سر ایشان

هرگز کالیده نگشت چنانسی که در روغن مالیده اند
پس بهشت رسیدند وایشان را گفتند سلام علیکم طبتم
فادخلوها خالدین اي سلام بر شما باد که پاک بودید
در دنیا پس در آیند در آن جاوید باشند کان پس
ولدان ایشان را به بینند گرد ایشان در آیند چنان که
خدمتگاران اهل دنیا گرد خداوندي در آیند که از
سفري بدیشان باز آید گویند او را شاد باش خداي
عزوجل براي تو کرامت چنین و چنین ساخته پس
غلامي از آن ولدان برود سوي بعضي از جفتان او از
حور عین پس گوید من دیدم فلان بیاید مي بناگه او را در دنیا گفتندي
او گوید تو دیدي گوید من دیدم و بر اثر من مي آید پس
شادي یکي را از ایشان سبک گرداند تا بر آستانه در آن بایستد
چون بمنزل خود رسد در اساس بناء آن بنگرد صخره
بیند از مروارید زیر آن گوشکي سبز و سرخ و زرد هر رنگي
پس سر بر آورد و در سقف آن نگرد چون برق رخشان
بیند و گرنه آنستي که خداي عزوجل او را قدرت دهد
نزدیک باشد که چشم او بشود پس سر بجنباند

ازواج خود را ببینند و کوزها نهاده و بالشها
یکدیکر مرتب کرده و بساطها در هر مجلسي کسترده پس تا
کند و بکوید الحمد لله الذي هدانا لهذا وما
كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله پس منادي آواز
دهد که زندکان باشید هرکز نمیرید و مقیم باشید هرکز
رحلت نکنید و تندرست باشید هرکز بیمار نشوید و تامل
کن اکنون در غرفهای بهشت و اختلاف درجات بلندي در آن
و چنانکه در میان مردمان در طاعت و اخلاق ستوده تفاوت
ظاهر است پس همچنان در آنچه پاداش داده شوند تفاوت
ظاهر شود پس اکر عالي تر درجات مي طلبي باید که در طاعت
خداوند کسي بر تو سبقت نکند چنانکه اکر یاران و همسایکان
بر تو بدرجه یا به بلندي بنائي تقدم نمایند بر تو کران نماید و
زندکانیت منغص شود و بهتر احوال تو آنست که در بهشت
قرار کیري و در آن مسلم نباشي که جماعتي بر تو سابق باشند
لطیفها که کل دنیا برابر آن نباشد ابوسعید خدري رضي
الله عنه روایت کرد که پیغامبر علیه السلام فرمود که
ان اهل الجنة لیتراون اهل الغرف فوقهم

کما ترون الکواکب الغابر فی الافق من المشرق
والمغرب لتفاضل ما بینهم کفت هر آینه اهل بهشت
اهل غرفها را فوق خود همچنان بیند که شما ستاره در رفته
را در افق بیند از مشرق و مغرب برای تفاضل آنچه
میان ایشانست کفتند یا رسول الله ... ازل پیغامبرانست
جز ایشان بدان نرسد کفت بلی والذی نفسی بیده
رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلین بدان خدای
که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست مردانی که بخدای
کرویدند و پیغامبران را تصدیق نمودند و نیز کفت
ان اهل درجات العلی لیریهم من تحتهم کما ترون
النجم الطالع فی افق من آفاق السماء وان ابابکر
وعمر منهم وانعما ای هر آینه اهل بهشت درجهای بلند کسی که در
تحت ایشانست ایشانرا همچنان بیند که شما ستاره برآینده را
بیند در افقی از آفاق آسمان و ابوبکر و عمر از ایشانند و زیاد بن زیادت
از ان و جابر ———— روایت کرد که پیغامبر کفت
علیه السلام الا احدثکم بغرف الجنة در حدیث
بکنم شما را در غرفهای بهشت گفت بلی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم

مادر و پدرم فداي تو باد كفت إنّ في الجنّة غرفا من
اصناف الجوهر كلّه يرى ظاهرها و باطنها ــــ
وفيها من النعم واللذات والسرور ما لا
عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر۔
اي هم آينه در بهشت غرفهاست از اصناف همه گوهرها ظاهر
آن از باطن آن ديده شود و باطن آن از ظاهر آن ديده شود
و دران از نعمتها و لذتها و شاديها آنست كه چشمي نديده
است كوشي نشنيده است و بر دل آدمي نكذشته است
كفتم يا رسول الله اين غرفها كراست كفت لِمَن افشى السّلام
واطعم الطعام وادام الصّيام وصلّى بالليل والنّاس
نيام اي براي آنكس را كه سلام آشكارا كرد و طعام داد و
پيوسته روزه داشت و شب نماز گزارد و مردمان
خفته گفتم يا رسول الله طاقت آن كه دارد كفت
اُمّتي تطيق ذلك ساخبركم عن ذلك من لقي اخاه فسلّم عليه
اورد عليه فقد افشى السّلام ومن اطعم اهله وعياله
من الطعام حتى يشبعهم فقد اطعم الطعام ومن صام من شهر
رمضان ومن كل شهر ثلثة ايام فقد ادام الصّيام

وَمَن صَلّي العِشاء الاخيرة وصَلّي الغداة في
جَمَاعَة، فقد صَلّي اللّيل وَالنّاس نيام اليهُود وَ
وَالنصاريٰ والمجوس گفت امت من طاقت آن دارند
و زود باشد که شما را ازان آگاه کنم هر که برادر خود
را دید و برو سلام گفت یا جواب سلام او باز داد سلام
آشکارا کرد و هر که اهل و عیال خود را طعام داد تا ایشان
را سیر کرد طعام داد و هر که ماه رمضان و سه روز از
هر ماهي روزه داشت پیوسته و هر که نماز خفتن
و نماز بامداد بجماعت گزارد شب نماز گزارد و مردمان خفته جهودان
و ترسایان و مغان خفته پیغامبر را علیه السّلام
از قول خداي عزوجل وَمَسَاكن طَيّبَة في جنّاتِ
عَدن پرسیدند گفت قَصر من لؤلؤة في ذالك القصر
سَبعونَ دارا من ياقوت حمراء في كل دارٍ سَبعون بَيتا
مِن زمرد خضراء في كل بيتٍ سرير على كل سرير سَبعون فراشا من
كلّ لون وعلي كلّ فراش زوجة مِن الحور العين في
كل بيت سبعون وصيفة في كل بيت سبعون مائدة على مائدة سبعون لَونا
من الطعام وَيُعطي المومن في كلّ غداةٍ مِن القوة ما يَاتي

علي ذالك اجمع گفت کوشکي است از یک دانهٔ مروارید دران کوشک هفتاد سرای ست از یاقوت سرخ در هر سرای هفتاد بستر از هر لونی بر هر فراشي زني از حور عين در هر خانه هفتاد خوان آراسته بر هر مائده هفتاد لون از طعام در هر خانه هفتاد کنیزان و مومن را هر بامدادی از قوت آن داده شود بر کل آن بیاید ابوهریره رضي الله عنه روایت کرد پیغامبر علیه السلام فرمود آن حائط الجنّة لبنة من ذهبٍ و لبنة مِن فِضّة ترابها زعفران وطينها مسكٌ ديوار بهشت خشتی از زر است وخشتي از نقره خاك آن از زعفران و گل آن مشک ابوسعید خدری روایت کرد پیغامبر گفت علیه السلام در قول خدای عز و جل گفت فرش مرفوعة ما بَيْنَ الفَرَاشين كمَا بَيْنَ السّماء وَالاَرض میان دو بستر چندانی که میان آسمان و زمین زید ارقم ——— گفت که مردي از جهودان بر

پیغامبر آمد گفت ای
ابو القاسم تو می کوئی که اهل بهشت در بهشت بخورند
و بیاشامند و اصحاب خود را گفته بود اگر محمد بر من
اقرار کند او را غلبه کنم پیغامبر بلی وَالّذی نفسي
بیده اِن اَحَدهم لیُعطي قوة مائة رَجُل في
المطعم وَ المشرب وَالجماع اي بلي بدان خدای
که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست که یکی را از
ایشان قوت صد مرد داده شود در طعام و شراب
و مباشرت جهود گفت کسیکه بخورد و بیاشامد او را
حاجت انسانی باشد پیغامبر گفت علیه السلام
حَاجَتهُم عَرق یفیُض مِن جُلوُدهِم مثل
المسك فَاِذ البَطن قد ضمر اي حاجت ایشان
عرقي باشد که از پوستها ایشان روان شود —
مشک پس شکم باریک شود نقل است که وقتی جهودي
مذکري را گفت مرا در دین شما سه مسئله مشکل است
اگر آن را مثال غای من دین شما قبول کنم گفت آن

سه مسئله کدام است یکی گفت آنکه شما می گوئید
در بهشت بخورند و بیاشامند و حاجت نبود و دیگر شما
می گوئید که در بهشت درختی که هیچ جا نبود که یک
شاخ او آنجا نباشد و دیگر شما می گوئید که نعمت بهشت
هرچند خورند و بیاشامند هیچ کم نشود مذکر گفت مثال آنکه
خورند و بیاشامند و حاجت نبود در دنیا کودک است
در شکم مادر که می خورد و حاجت نه و مثال درخت در
دنیا آفتابست که هرچند یکی ست هیچ جای نبود که شعاع او آنجا
نرسد و مثال آنکه خورند و بیاشامند و هیچ کم نشود
در دنیا نعمت قرآنست هرچند از وی گویند و شنوند
و کار بندند هیچ کم نشود جهود در حال اسلام قبول کرد و
مسلمان شد و در تفسیر ست که اگر حوری آب دهن خویش
در دریاها اندازد در هیچ دریا آب شور نماند و اگر در
شب تاریک انگشتی از بهشت بیرون آرد روز روشن
گردد و ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت کرده
است پیغامبر علیه السلام در قول
حق عزوجل كَاَنَّهُنَّ الیاقوت والمرجان رسول گفت

علیہ السلام ینظر وجهها فی خدرها اصفی مِنَ المرآة
فان ادنی لؤلؤة علیها لتضي ما بَينَ المشرق
والمغرب وانّه يكون عليها سبعون ثوبا ينفذها
بصره حتّی یری مخ ساقیها مِن وراء ذالك ای
روی او در پرده دیده شود صافی تر از آئینه وکمترین
مروارید او میان مشرق ومغرب را روشن کند و بر وی هفتاد
جامه باشد که بصر ازاں بگذرد تا مغز ساق او بس آں
دیده شود وانس رضی الله عنه روایت کرد که پیغامبر
علیه السلام گفت لما اسری فی الجنّة دخلت
الجنّة موضعا يسمى البيدخ عليه خيام
اللؤلؤ و الزبرجد الاخضر والياقوت الاحمر
يقلن السّلام عليك يا رسول الله فقلت يا جبرائيل
ما هذا النّداء فقال هؤلاء المقصورات في الخيام
استاذن ربّهن في السّلام فاذن لهنّ فيقفن
يقلن نحن الرّاضيات فلا نسخط ونحن الخالدات
فلا نرتحل وقرا رسول الله ______
قول الله تعالى حور مقصورات في الخيام

ای آنگاه که مرا بشب بردند در بهشت رفتم موضعی
را دیدم که آنرا بیدخ خوانند بر آن خیمهای مروارید
و زبرجد سبز و یاقوت سُرخ بود پس گفتند السَّلام علیک
یا رسول الله گفتم یا جبریل این چه آوازست گفت مقصورات
خیام اند از پروردگار خود دستوری خواسته اند تا ترا
سلام کنند و دستوری داده پس ایشان گفتند
ما خشنودانیم هرگز در خشم نشویم و جاوید باشندگانیم
هرگز رحلت نکنیم و مجاهد در قول حق تعالیٰ می گوید
و ازواج مطهرة پاک کرده است از حیض و غایط و بول
و خوی و بلغم و منی و فرزند و امام اوزاعی میگوید درین
قول فی شغل فاکهون شغل ایشان اقتضاض دوشیزگان
باشند و عبد الله بن عمر گفت رضی الله عنهما کم منزل ترین
اهل بهشت کسی باشد که با او هزار خدمتکار بود هر
خدمتکاری را کاری بود که یاران را نبود و روایت است از
حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم که گفت اِنَّ
الرجل مِن اَهل الجَنَّةِ لیزوَّجَ خمسمایة حوراء
وَ اربَعَة الاف بِکر و ثمانیة الاف ثیب یعانقُ

کل واحد منهن مقدار عمره في الدنيا اي
هر مردي را از اهل بهشت بزني داده شود پانصد حورا
و چهار هزار بکر و هشت هزار ثيب هر يکي را از ايشان
مقدار عمر خود در دنيا کنار کيرد و ديکر نقل است که گفت در
بهشت بازاريست که در ان فروختني و خريدني
نيست مکر صورت مردان و زنان بس چون مرد زن و برد
دران جا رود در اينجا فراهم آمدن حور عين است بردارند
آوازهاي که خلق مثل آن نشنيده است کويند ما جاويد
باشندکانيم نميريم و خوش عيشانيم درويش نکرديم و
خشنودانيم در خشم نه شويم پس خنک آنکس را که او
براي ماست و ما براي اوئيم و در روايت است که پيغامبر
فرمود صلى الله عليه و سلم هيچ بنده در بهشت نرود مکر که
دو تن از حور عين نزديک سر و پاي او بنشينند براى او سرود
کويند به نيکوتر آوازي که آدميان و پريان نشنيده اند
و بمزمار شيطان نباشد وليکن بتحميد و تقديس خداي
بود و مردي بخدمت پيغامبر عليه السلام آمد
و گفت در بهشت اسپ خواهد بود چه من آنرا دوست

میدارم بگفت ان احببت ذلک اُوتیت بفرس
یاقوت حمراء لیطیر بک فی الجنة حیث
شئت گفت اگر آن دوست می داری اسپی از یاقوت سرخ
بر تو آرند در بهشت آنجا که خواهی ترا بزودی بر مردی
دیگر گفت من اشتر را دوست دارم در بهشت
هست گفت یا عبد الله اِن ادخلت الجنة فلك
فیها ما اشتهت نفسك و لذت عیناك
اگر بهشت برده شوی آنچه آرزو برد نفس تو
و چشمها تورا لذت دهد ترا دران میسر شود و
ابوسعید خدری روایت کرده است از حضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم که گفت مرد را از
اهل بهشت فرزند آید چنانکه آرزو برد حمل او و زادن
او و جوان شدن او در یک ساعت باشد و گفت چون
اهل بهشت قرار گیرند برادران آرزومند
برادران شوند پس تخت یکی سوی دیگری روان شود فراهم
آیند و آنچه در سرای دنیا میان ایشان بود بگویند پس بگوید
ای برادر فلان روزی پس فلان یاد میداری که حق

تعالي را بخوانديم تا مارا بيامرزيد وكفت اهل الجنة
جرد مرد بيض حقاد مكحول ابناء ثلث
وَثلثين عَلي خَلق آدَم طُولهُم سَتون ذراعا
في عَرض سَبعَة اَذرَع اهل بهشت بي موي
روي باشند سپيد پوستان شكسته موي
سرمه كرده فرزندان سي وسه برآفرينش آدم
عليه السَّلام طول ايشان ششت كز و عرض هفت
كزو در تفسير آمده است كه بجمال يوسفي باشند و بخلق
محمدي باشند و بآواز داؤدي باشند وكفت حق
تعالي آدم را بيد قدرت آفريد وتوريت، بيد قدرت
نبشت ز بهشت را بيد قدرت نهال كرد پس اورا كفت
سخن كوي وكفت قد افلح المومنون اي بدرستي نيك
بخت شدند مومنان وآخر كسيكه در بهشت رود وكم
منزلت بود آنست كه ملك او پانصد ساله راه باشد و در
كوشها زر دنقره وخيمهاء مرواريد كهرا و را آن
دهند كه غايت آنرا همچنان بيند كه نزديك آنرا
وهر بامداد و هر شبانگاه هفتاد هزار كاسهٔ زر

پیش ایشان آرند در هر کاسه لونی بود که در کاسه
دیگر نباشد و مزه آخر آن همچنان باشد که مزه اول آن و در
بهشت یاقوتی است که دران هفتاد هزار سرایست در هر
سرای هفتاد هزار خانه که دران سوراخی و رخنه نباشد
ابو هریره رضی الله عنه گفت که در بهشت حوری
تست او را عینا گویند چون برود بر دست راست و بر
دست چپ او هفتاد هزار کنیزک باشد و اوی گوید
کجا اند کسانیکه امر معروف و نهی منکر کرده اند ای برادر
این حدیث من و تو بود که شنیدی و این قوت حوصله
من و تو بود که تقریر افتاد و آن کجا انشاء الله تعالی
که باشد از ینجا که نا امیدی روی نیست اکنون آنچه
مطلوب صدیقان و مقصود جانهاء انبیاء و اولیا
ست صلوات الله علیهم بشنو قال الله
تعالی لِلَّذِینَ اَحسَنُو الحُسنیٰ وَزیادة و این
زیادت نظر است در وجه کریم خداوند عز و جل و
آن لذت کبری ست که نعمت بهشت دران فراموش
کرده شود جریر عبد الله بجلی رضی الله عنه گفت

بر حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم نشسته
بودیم در شب چهاردهم پس ماه را دید و گفت اِنَّکُم
سَتَرَونَ رَبَّکُم کما تَرَونَ هذا القمر ولا
تضامونَ فی رُؤیَتِه بدرستی که بینید یعنی پروردگار
خود را چنانکه این ماه را می بینید یعنی بی حجاب نقل است چون
اهل بهشت در بهشت در روند و اهل دوزخ در آتش
منادی آواز دهد ای اهل بهشت شما را به نزدیک خدای
وعده ایست کویند یارب نه رویهاء ما سپید برای انگیختی کوید
نیز مانده است گویند یارب نه نامها ما بدست راست دادی
کوید نیز مانده است کویند نه ما را از دوزخ برهانیدی و به بهشت
کرامت کردی کوید نیز مانده است و آن دیدار من
است حجاب برداشته شود تا خداوند خود را به بینند اما
باید که بدانی که نزدیک اهل سُنّت و جماعت دیدار
خداوند از مکافات عمل نیست لکن محض فضل است
چنانکه اندر دنیا توفیق ایمان و معرفت دادند مکافات
عمل نیست محض فضل است در خبر است خداوند
تعالی مر پیغمبر را علیه السّلام را قبه در بهشت

داده است از یک دانه مروارید مر اورا چهار هزار
سنت فراخاء از هر دري پانصد ساله راه است و از دري
تا دري پانصد ساله راه اندر میان آن قبه خواني
نهاده و هم اهل بهشت را مهمانی کنند بر یک
خوان بنشینند جبرئیل و میکائیل و فرشتکان آسمان
را فرمان آید تا بر سر خوان بایستند خدمت کنند و
مومنان بر آن خوان طعام خورند سیصد هزار سال
به سال آن جهان چون از طعام فارغ شوند قدحها
شراب بیاید مهر کرده به مشک چنانکه فرمود وختامه
مسک بر آن مهر نبشته که هذا شراب طاهر من رب طاهر
لعبد طاهر این شرابي است پاک از پروردکار پاک
مر بنده پاک را هر کسي قدحهاء خویش بکیرند و شراب
خورند چون از شراب فارغ آیند و در بعضی
خبر است چون بهشتیان اندر بهشت قرار کیرند بادي
از زیر عرش بزیدن کیرد که آن را باد لطافت کویند
برکهاء درختان بهشت را بجنباند برک بر برک

بساید سماع خوش پدید آید و کنکرهاء بهشت
ببانک آیند و حلقهاء بهشت بجنبد مومنان اندر
آن سماع بر طرب آیند خداوند عز و جل حجابها را بردارد
از چشمهاء ایشان و کوید هان انا ذا ربکم فانظروا
الی سلام علیکم طبتم فادخلوها خالدین
و درین آیت چنین گفته اند که وسقیهم ربهم
شرابا طهورا کفت خود دهم بدست کسی نفرستم
اگر بدست کسی فرستم وی را ببینی خود دهم تا مرا ببینی
و چنین کفته اند که نیک مردان بوستان بتنزه و درختان
با حور و ولدان در تنعم باشند و مقربان ملازم و معتکف
حضرت شوند و نعمت بهشت را باضافت ذره ازان
حقیر دارند پس ابرار بر قضاء شهوت شکم و فرج
مشغول کردند اما از برای مجالست کروهی دیکرند و از
خواجه حسن بصری ——— نقلست که کفت
بین اهل الجنة فی الجنة اذا اطلع علیهم
الرب جل جلاله فیتیهون بین جلاله
وجماله ثمان مایة الف عام اذا انظروا الی

الجمال طابوا و اذا نظروا الی الجلال
ذابوا گفت درین میان اهل بهشت باشند
که خداوند و تعالی برایشان تجلی کند پس
سرگردان بمانند میان جلال و جمال خداوند هیصد
هزار سال چون نظر بر جمال وی کنند بگدازند و معنی
گداختن آنست که از خود بیخود گردند از آنچه
اندر ایشان بود از لذت طعام و شراب و شهوت و قصور
حور و اشجار و انهار هیچ نماند و در بعضی خبر
آمده است که چون مومنان اندر بهشت
قرار گیرند فرمان آید که تمنوا علی الماجد الواجد ندا
آید که آرزو کنید و ندانند که چه آرزو بعلماء باز گردند
و مر ایشانرا پرسند که چون ما را اندر دنیا چیزی مشکل
شدی شما باز می گشتیم اکنون ما را فرمان آمد که آرزو
کنید چه آرزو کنیم علماء گویند که دیدار خداوند
عزوجل در خبر است که پیغامبر علیه السلام
را پرسیدند از دیدار بندگان مر خداوند عزوجل

را گفت و منهم من ینظر الی ربه فی الشهر
مرة ومنهم من ینظر الی ربه فی الجمعة
مرة ومنهم من ینظر الی ربه بکرة
وعشیا گفت کسی باشد از ایشان که ببیند پروردگار
خود را در ماهی یک بار و کسی باشد که از ایشان که ببیند
پروردگار خود را شبا و روزا در جمعه یکبار کسی باشد از ایشان
که ببیند پروردگار خود را شبا و روز ——

رزقنا الله بفضله وکرمه و لجمیع
المؤمنین والمؤمنات بحرمة انبیائه واولیائه
وصلی الله علی محمد وآله اجمعین وعلی جمیع الانبیاء و
المرسلین ولا حول ولا قوة الا بالله العلی
العظیم

ابیات

الغا بیچاره راهم ترا ∴ هم چو موری لنگ در چاهم ترا
بی تنی بی دولتی بی حاصلی ∴ بی نوای بی قراری بی دلی
دین ز دستم رفت دنیا گمشده ∴ صورتم نا مانده معنی گمشده
من نه کافر نی مسلمان مانده ام ∴ در میان هر دو حیران مانده ام
نی مسلمانم نه کافر چون کنم ∴ مانده سرگردان و مضطر چون کنم

یارب اشک و آه بسیاریم هست ؞ گرندارم هیچ این بارم هست
هم تن زندانیم آلوده شد ؞ هم دل محنت کشم فرسوده شد
مانده ام در چاه زندان پای بست ؞ در چنین چاهم که گیرد جز تو دست
پاک کن از راه صحن جان من ؞ پس بشو از اشک من دیوان من
گرچه بس آلوده در راه آمدم ؞ عفو کن گرچه بس وز چاه آمدم

حواشی واختلاف نسخ

از

سید شاہ محمد اسمعیل روحی

ضمیمے

- عبارات حاشیہ ۶۹۷
- اشعار بر حاشیہ ۷۶۶
- اختلاف نسخ ۷۷۱
- مسامحات ۸۰۵

عبارتِ حاشیہ

مکتوباتِ صدی

ق ۳ ب **مکتوب پنجاہ و دوم** :۔ تحریص در مطالعہ این مکتوب بنا بر کثرت فوائد۔

ق ۴، الف **مکتوب اول** :۔ دو جگہ عربی جملے کے فارسی ترجمے، ـــــــ ایک جگہ "علیکم بدین العجائز" کا اردو ترجمہ کسی دوسرے کاتب کے قلم سے : " اوپر تمہارے ساتھ دین بڑھیونکے"۔

ق ۷، الف **علماء امتی...** :۔ علمائے امت من مثل انبیائے بنی اسرائیل۔

ایضاً **لا دین لمن لا شیخ لہ** :۔ نیست دین برائے آنکس کہ نیست شیخ برائے آنکس۔

ایضاً **اقتدأوا بالذین من بعدی ابوبکر و عمر :۔** اقتدا کنید شما یان بدین، بعد از می بابی بکر و عمر۔

ایضاً **اصحابی کالنجوم :۔** اصحاب من مانند ستار (گان) بہر یکی از ایشان کہ (اقتدا) کنید، ہدایت یابید۔

ایضاً **گم شدن گم کن کہ تفرید این بود :۔** اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید ماورای علم...
علم آن را در نتواند یافت آں را فنامی گویند اگرچہ شخص ... اما چوں از علم محسوسات
خود نیز بے شعور می گردد ... آں حالت را در ... ایشاں، ایشاں فنامی... جمع توحید
ست اینست اینجاست نہایت طریقہ ... خلاصۂ حقیقت ھ۔

ایضاً **... توحید این بود :۔** امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد و من
یعرف التوحید فہو مشرک و من لم یعرف ذاک فہو کافر ...

ایضاً از اینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد دریں... زیادت ازیں عبارت... توان کرد۔

ق ۷، ب **الفناء عن الفناء :۔** فنار فناء عبارت از عدم شعور فنا خودست یعنی کسی کہ فانی ... است، اگر فنا خود...
ایں را فنار فنا گویند، معدن المعانی۔

ق ۸، الف **انا الحق و سبحانی :۔** ازین جا گویند چوں سالک را استغراق بکمال رسد ہرچہ زبان او ردد حق بود، اگرچہ
سبحانی و انا الحق بود، .....

ایضاً **تفرید این بود :۔** اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید، ماورار ... علم آن را در عبارت تواند...
عقل آن را در نتواند یافت ... فنامی گویند، اگرچہ ... اما چون از عالم محسوسات ... خود نیز بے شعور
... جہت آن حالت را در ... ایشان ... جمع توحید ست ... اینجاست نہایت ...
خلاصۂ حقیقت ...

ق ۸، الف امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد، و من یعرف التوحید فہو مشرک، و من لم
یعرف ذلک فہو کافر ... و من سأل عنہ فہو جاہل ...

ایضاً از ینجا گویند قطرۂ ... در دریا گم شد دریں ... زیادت ازین عبارت ... توان کرد۔

ق ۹ **مکتوب دوم در توبہ :۔** قال اہل التصوف التوبۃ للمقام، والحال کالارض للبنا، فمن لا ارض لہ لا بنا لہ، فکذا من
لا توبۃ لہ لا مقام لہ و لا حال۔

مخدوم فرمود کسانے... بعد از معصیت کردند حق... جملہ سیئات بحسنات... بعدہ چون مجرمان تائب
... و بجائے سیئات عملیات... بنیند و بگویند ما گر... گناہ می کردیم بعدہ... می گردیم فائدہ مارا..

ایضاً العبد لا یخلوا عن... والتقصیر فی اوامرہ ولواہیہ وان اجتہد فکذا... المؤمنین جمیعا التوبة... وبتامیل
الفلاح اذا... ـ مدارک

ق ۹ ب سبق المفردون :ـ افرد تفرد بمعنی ای الذین ہم المفردون بذکر اللہ المتخلون بہ من الناس وقیل لہم... الذین
ہلکت لذاتہم وبقوا یذکرون اللہ ـ

ایضاً واین آن بود کہ ہر ساعتے قصد کردے کہ حق خداوند خویش را بگزارد بمقدار طاقت خویش بجا آوردی و باز
چون اندر معاملت خویش نگاہ کردے سزائے خداوند خویش ندیدے از عجز و تقصیر خویش عذر خواستے باز قصد
کردے تا نیکوتر از آن آرد کہ باز بشیخ آورد، چون بیاورد...

ایضاً السیر الی اللہ... لاولی العبور عن الزمان والثانیة العبور عن المکان، والسبق عبارة عن الطیران المفردین
فی فضاء الامکان ـــ واللازمان باجنحة العندیة والمعیة ۵م

ایضاً قیل ما المفردون یا رسول اللہ قال الذاکرین اللہ کثیرا والذاکرات گفت بیش رفت زیکان یکان، گفتند
یا رسول اللہ
یکان یکان کدام اند گفت آن کسانے کہ خدائے تعالیٰ را بسیار یاد کنند از مردان و زنان، شیخ گفت المفرد
مفرد الذی لیس معہ غیرہ یگانہ آن باشد کہ با وی جزوی کسے نہ باشد یعنی بوقت ذکر فرد مر او را دانی و ہمہ او را
بینی تا از سابقان باشی ھم ھم

ایضاً وقیل ما المفردون یا رسول اللہ گفت المستہزؤن بذکر اللہ...

ایضاً انی لاستغفر فی کل یوم سبعین مرة :ـ حق تعالیٰ را رواست کہ بر بندہ... کار بطاقت و بے طاقت
... با این ہمہ کار بظاہر بطاقت بنہاد، و بر باطن کار... نہاد، از ظاہر خدمت چندان خواست
کہ طاقت داشتند و چندانی کہ سزائے ویست سزائے خواستے ہمہ خلق.. گشتندے واستغفار باین معنی بود
بار بید... خوف جهدیب.. معقر
کہ انبیا ہم... خویشتن را ہم... مقصد را عجز عذر... ہم چنین بر ا.. طاقت دارد...
سزائے حقیقت حق اگر بکمال... بر خلق تجلی کند... کرسی نہ لوح و قلم و نہ زمین و نہ خلق د
... ہم برین معنی است... ـ شرح تعرف ـ

ق ۱۰ الف ما ترا مہلت دادیم :ـ یعنی دو فرشتہ کہ چپ و راست اند حسنہ و سیئہ می نویسند نویسندہ حسنہ را فی الحال

می نویسد و نویسنده نیه بامر نویسد (حسنه می نویسد x) و چهار ساعت نویسنده سیئہ درنگ
می کند جوں آن بندہ توبہ نمی کند ازان گناہ کہ کردہ است آن گاہ ادمی نویسد، اگر توبہ درون
چہار ساعت می کند آن گاہ نمی نویسد معنی مہلت دادن این باشد ؏؏
طلب کردنست، و بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ تعرف

ق۱۰الف یعنی صفات عقبیٰ و شہوانی۔

ایضاً خشم و شہوت بہ زیر پائے درآر تا مگر آدمی شوی یکبار

ق۱۰ب **التوبۃ لاتنسی ذنبک :۔** ازسری سقطی قدس اللہ روحہ پرسیدند ما التوبۃ، قال ان لاتنسی ذنبک تاہمیشہ
ازقلق ... مخالفت ... وازتشویر کردہ می جوشی، جون ازخواجہ جنید قدس اللہ روحہ پرسیدند،
فرمود التوبۃ ان تنسی ذنبک یعنی توبہ وفاست وگناہ جفاست و درآوان وفا ذکر جفا جفاست

ایضاً **اذا قلت ما اذنبت :۔** ہرگاہ گفتم کہ چہ قدر گناہ کردم من، گفت جواب دہندہ زندگی
تو گناہ است، قیاس نکردہ شود۔ (نقص کتابت : وجودک۔ بہا)

ایضاً **معجب نہ کردی:۔** معجب کسی را گویند کہ کار و حال خود را بنظر خوشی و بندگی/پسندگی

ایضاً **ان تنسی ذنبک :۔** سئل ابو عبداللہ الہیکل القرشی عن التوبۃ قال لایذکر ذنبہ مما غلب علی قلبہ من عظمۃ اللہ و دوام
(؟) ذکرہ یعنی ازگناہ چناں رجوع کند کہ ذکر گناہ بر دل وے نگردد وجون ذکر آں بر دل نہ گردد محال
باشد کہ بگناہ باز گردد ھجو شرح تعریف

ایضاً واختلف فی نسیان الذنب بعد التوبۃ وہوالاولیٰ للمبتدی تحامیاً عن تحریک المیل ومارؤی من کثرۃ نوح
المنتہیں وبکارہم فلا یقاس الملایکۃ بالحدادین م عن ...

ایضاً الہی جون جرم من منم (؟) توبہ من جیست واگر من بدین توبہ رہم، در دو عالم جز من کیست "انصاری

ق۱۱"د. **وازچوب حنّانہ بے قیمت ترنہ:۔** اے عاشق محبت ازچوب باید آموخت اگر ارہ بر سر رانند جون
ذکریا (زکریا) سر نگمارد، واگر در آتش اندازند جون ابراہیم، دم نزند، چنین گویند بیش ازانک در مسجد
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعلیٰ آلہٖ منبر بر آرند، حضرت رسالت جون خطبہ کردے متصل ستونے
شدے آن روز کہ منبر براوردند و پیغامبر بالائے منبر رفت ۔ ۔ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم آن ستون
جنان در نالہ شدہ کہ ہمہ حاضران از نالۂ او در نالہ شدند انس می گوید من دران مجمع حاضر بودم تا انک

پیغامبر خطبه می کرد آن ستون را کنار گرفت آن گاه از نالیدن بایستادهم .

ق۱۲ الف **وخصمان را خشنود نه کرده عتاب باقی** :- زیرا که عتاب بر دوستان رود و تائب بحکم این خبر که التائب حبیب اللّٰہ ، از دوستاه گشته است ، بس در حق دوست همیں عتاب آید از جهت تقصیرہ

ق۱۳ الف **تصحیح : باز گناه کنی** :- چه زنده خواهی ماند ، شاید بیش از انکه . . گناه کنی

ق۱۳(ب) **تصحیح : در چنان دریا کجا آید پدید** :- ے

نه گردد تیره آن دریا زمانی   ولی روشن شود کار جهانی

ق۱۵(ب) **الفرار مما لا یطاق . . .** :- گریختن از انچه طاقت داشته نشود از سنت رسولانست (یہاں انچہ کی کتابت ، متن سے مختلف ہے ۔)

ایضاً **فعّال لما یرید** :- کننده تراست آن چیز که اراده می کند .

ق۱۶(ب) **وتری الجبال تحسبها جامدة . . .** :- می بینی کوه را می بینی او را جامد ، او می رود رفتار سحاب . . .

ایضاً **این آسیا رخرّاس که می گردد** :- خراسه آسیا بزرگ که جز ستور و خران نتواند گرداند .

ق۱۷ الف **تصحیح . . . الی صراط مستقیم** :- وجای دیگر فرمود وممن خلقنا امة یهدون بالحق

ایضاً **وممن خلقنا** :- ازان کسانیکه پیدا کرده ایم گروہے اند که هدایت می کنند (بر حق)

ایضاً **وانک ستهدی . . .** بدرستیکه تو هدایت می کنی براه استوله .

ق۲۰(ب) **چهارم شرف تعلیم علوم** :- اگر کسے سوال کند که مرتبهٔ چهارم و (مرتبهٔ) پنجم یکی است جواب آنست اگرچه (تعلیم) علوم از حضرت بے واسطه تواند . . . باشد که آن علوم لدنی نباشد (چنانک) در حق داؤد علیه السلام فرمود که وعلمناه صنعة لبوس لکم وعلم صنعت ذره از علم لدنّی نباشد ، اگرچه از حق بود وعلم لدنی بمعرفت ذات وصفات حضرت جلت تعلق دارد بے واسطه .

ق۲۰(ب) **فوجد اعبدا من عبادنا . . .** :- بس یافتند آن دو کس بندهٔ را از بنده هائے ما بخشش کردیم ما ، آن بنده را از نزد خود ، و تعلیم کردیم ما او را از نزد خود علم را .

ایضا **وتعریف حق حاصل آید چنانچ فرمود عرفت ابی بربی** .

ق۲۱ الف **تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید** :- صفات بشریت وبیشی وبیشی جستن است عز و ریاست

ق ۱۲۱ الف **تا لوح دل از نقوش علوم عقلی و سعی:۔** بحقیقت ہر چہ بخاطر در آید نقشے ازان بر صحیفۂ دل . . . آید، بائنک فرماید واین جملہ مشاغل دل بود از قبول نقوش تا آئینہ دل از جملہ نقوش سعادت . . . نگردد بہ یرار (؟) نقوش . . . علوم ٰنی نشود . . . انوار مکاشفات . . . و تجلی . . .

ایضاً نشاید کہ مریدان جیزے آموز (؟) در نماز محتاج باشند و فاتحہ، و قل ھو اللّٰہ احد تمام است و ہر مریدے کہ زن کند، . علم نویسد از . ہیچ باید۔

ایضاً در معرفت ہستی و یکانگی خداوند است کہ ممکن است در حق بشر۔ "معدن المعانی"

ایضاً **من یلج ملکوت السموٰت والارض من لم یولد مرتین:۔** فرو دنیامد ملکوت آسمانہا و زمین را کسیکہ زایندہ نشد دوبار۔

ق ۱۲۱ (ب) **اولیائی تحت قبائی . . .:۔** قباب جمع قبہ است، القبۃ دامن یعنی اولیا من در زیر دامن من اند یعنی دامن غیرت اے بعضے اولیا، در عرف مردمان است کہ چیزے کہ محبوب را در دامن پوشند (معدن المعانی ص ۱۴۳، ۱۴۱، ۱۴۰)

ایضاً **قبۂ عنایت و غیرت حق:۔** تفسیر غیرت حق این باشد کہ . . . بندہ را دوست دارد نگاہ دارد . . . چیزے نکند کہ آلودہ گردد و باکسی صحبت نہ کند کہ معیوب گردد پس ہر کرا دوست تر دارد غیرت باوے بیش کار بندد یعنی او را رعایت و حمایت بیش کند. "تعرف"

ایضاً غیرت من اللّٰہ ارادت اصلاح محبوب است چنانک اگر محبوب را مصیبتے پیش می آید . . . دوست می دارد، از و فوت می شود . . . می گویند غیرت الہی است۔

ایضاً مولانا حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ می گوید آنک بجان زندہ بود بمیرد باز آنک بجانان زندہ بود۔ ہرگز نمیرد و این از جملہ ذوقیاتست من لم یذق لم یدر در جملہ کہ ذوقیاتست جواب ہمین است۔

ایضاً عنایت و غیرت حق بر دو نوع است، غیرت از بندہ . . . یکے محبوبے را دوست می دارد و دوم دیگر مداخلت . . . پس اول برنجید و ناخوشی او را حاصل شد و غیرت من اللّٰہ . . . این مراد نباشد بلک . . . مراد باشد یعنی اگر کسی . . . صفات حمیدہ تا کہ در آید در صفتے مذمومہ حق سبحانہ و تعالی آن صفت مذمومہ برد . . . گرداند تا آن زمانک بعفت . . .

ق ۱۲۲ (ب) **در متابعت رسول:۔** ہمدرین محل فرمودند متعلم و دانشمند را در راہ طریقت این اعتبار نتوان تعجیل آوردن زیرا کہ او با . . . پیش می آید می گوید کہ در فلان کتاب چنین ذکر کردہ است پس سخن پیر شنوم

هم چناں . . . اگر بہ کتاب . . . هم همچناں واما اگر اعتراض . . تعجیل تر در آید، وامی را نیز . . . یکی از سبب آنکه بے طایفه شریعت داند بس او را تنبیه و ترغیب باید کرد بس دیر نبود و سبب آنکه اعتراض در سخن پیر نه کند، تعجیل در آید . . . طریقت باید زیراکه . . . سخن . . . می گیرد بس با ایشاں تعجیل کار را . . . می آید بیم دریں محل فرمودند مولانا شمس الدین یحیٰی باجازت . . . بود، گفت من با استادان خود . . . تعلم ده فائده روزی می گرفتم چوں مرید شیخ نظام الدین شدم یک فائده هم روزی حاصل نمی شود، عزیزی میان رسیدگان راه طریقت بود گفت چه وقتست اکنوں بخواهی رسید مولانا شمس الدین یحییٰ گفت چرا گفت از سبب آنکه تو با سخن پیر اعتراض میکنی و بدل و جان سخن را نمی دانی بس همه حال سخن پیر باید شنیدن فائده اگر گوید بر فعل ظاهر شرع ترک بیار، سخن پیر ظاهر شرع را ترک باید آورد چنانچه درحق مهتر موسیٰ عم با مهتر خضر علیه السلام بارسول صلی اللہ علیه وسلم گفتند اگر مهتر موسیٰ اعتراض نه کردے جهانش دیدے ؎

ق ۲۳ الف **فاذا اجبته . . . :-** معنی ایں حدیث این است هر جزوے از وجود بنده بامراو یا برضاء او مملو و ممزوج گردد تا بامراو حرکت کند یا برضاء او، بس آں حرکت از آں او نبود اختیار خود بکلی بگذارد و آنچه آں اوست بردارد، چوں بنده همچنیں گردد، لبد ؟ ارادت اختیار حق همه ارادت و اختیار او گردد "طوارق

ایضاً اہل بصیرت گفته اند که هر که بدیں مقام رسید که ارادت و اختیار (در) وے از وے بکلی منفی شد و ارادت حق در وے رخت نهاد (و) این بنده از عالم تصرف بردن (آمده) زیرا که تصرف بنده بنابر ارادت و اختیار و هوا (و) طبیعت او بود، چوں آں نماند، همه ارادت حق بود و بنده را هیچ تصرف نبود و تاویل این که شنیده بے سمع و بے بصر الی آخره اینست . (معدن المعانی ص۲۶۳)

ایضاً از جهت آنکه ارادت ایشاں با ارادت خداوند متحد گشته است که ایشاں نفسهاء خود را کلی بخداوند را کرداینده اند من کان للہ کان اللہ له در حق . . .

ق ۲۳ (ب **ارادت خواست دل است :-** ارادت کار مردانست و . . . راه مخنثانست، آنجا که امانی باشد معانی نباشد. و آنجا که معانی باشد امانی نباشد هم

ایضاً زیراچه ارادت در قدم گاه ارادت حق . . . هیچ چیز مزاحم روانباشد . . . اثر که هیچ . . . شرکت نپذیرد .

ق۲۴ الف **مشوب** :۔ مشوب آمیختہ شدہ ۔

ایضاً **وحیل بینھم ...** :۔ درآوردہ شود حجابے و مانعے درمیان ایشان و درمیان چیزی کہ آرزوی می دارند او شان ۔

ق۲۴(ب) زیرا کہ مقصودن در بودن (کوئی تصرف) او ست (و) در و و تمتع گرفتن است (بدو) چون آن از وے منقطع شد گویی در کون نیست، و بودن او در کون... ظاہر را بیش نیست ھ (معدن ص۲۴۷)

ایضاً **منکم من یرید الدنیا** :۔ بعض از شمایان آن شخص اند کہ ارادہ می کنند دنیا را ۔

ق۲۵ قال ابو علی مکی الرودباری رحمہ... کان استاذی فی الفقہ ابو العباس بن شریح، وکان استاذی فی النحو وفی اللغۃ ثعلب وکان استاذی فی حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابراہیم الخوفی، لابد من ذلک... استکمال النفس ھ ۔

ق۲۵(ب) پیر را ہمین مقدار بیش نیست کہ ہم بامر حق مرید را راہ بنماید و ریاضت فرماید و ہر چیزے کہ از آفات راہ است آئی بدو نماید و بگوید چنین مکن، اما رسانیدن بحق حق راست ۔ (معدن المعانی)

ایضاً **در متابعت دعوت پیغمبر ظاہر شود** :۔ ہم درین محل فرمود سلمہ اللہ با مطلوبست بحکم طلب یعنی کسی کہ دنیا مشغول باشد اگرچہ یک دانگ ... قیامت جزا رطالبان ... یعنی ... و ہر کہ طالب عقباوی باشد بمجاہدہ نفس اگرچہ امور عقباوی نیافتہ ... یافتہ باشد زیرا کہ او مجرد طلب کرد، طالب اللہ باشد بمجرد طلب ... طلب کرد و یافت، مخدوم فرمودند ... ارادت در وقت مرگ ظاہر شود کسی ... طلب دنیا باشد بوقت مرگ دینا را بصورت زشت بیامند او را نمایند تعجیل جان ... اونرود عذاب بیند و ہر کہ طالب عقبا است، وقت مرگ بہشت را بادرجہ و ... و راحت جان خود او را ہیچ ... و ہر کہ طالب حق است در دینا بوقت مرگ ... دل خود حق جل وعلا را مشاہدہ کنند بمیرد و این حکم ارادت از حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمد و خانہ او دور بود از خانہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعدہ گفت یا رسول اللہ من ترا الغایت دوست می دارم فاما خانہ دور افتادہ است از خانہ شما، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود المرء مع من احب مرد با چیزی باشد کہ در طلب کند آن چیز را لبس بمجرد طلب حق ثواب آنچنان باشد کہ ... حق را یافت ۔

ق۲۸(ب) این روایت تعرف است اما در ملفوظ شیخ الاسلام برین طریق فرمود کہ در حق ... بوحی معلوم شد

در حق ولی بچہ گویم . . . کردہ کہ اگر وحی منقطع شد الہام . . . دریں . . . آید زیراک . . . کہ الہام ایشاں چگونہ معلوم . . . یا شیطانی است یا زید بن زیزاک بعد ولایت و معرفت . . . و مکر بیرون نمی برد تا قطع کند . . . کہ خواہد دانست . . . خواہد دانست وازاں بر سبیل قطع نشود ۵ ھم

ق ۲۹ الف گفتہ انداللہ تعالیٰ با ہمہ عالم فضل کند مگر با طالب خود . . . یا او عدل کند رحمان و رحیم . . . دیگرا مابر عاشق خود . . . و کامران . . . از برائے آن تا داد عشق دادہ باشد ھم

ق ۳۰ الف واین در طاعات و محرمات نباید زیراک آنجا ارادۂ ناحق معلوم شدہ است کہ اتیان بطاعت واجتناب، از محرمات مراد حق است این در مباحات آید فحب کہ در و ترک و اتیان برابر است اینجا ارادت خود ترک دید و با ارادت حق قایم ماند مثلاً چنانک صحت و مرض و فقر و غنا ہرچہ دو کان دو کان است از جنس مباحات انچہ یکے ازان بیش . . . شد و ازالت آن از خود نخواہد اگر مراد . . . ازیں جہ۔

ق ۳۱ (ب) قصہ سلیمان یعنی سلیمان پیغامبر را حق تعالیٰ بر سبیل ابتلا چہل روز دور کردہ بود و آن انگشتری بہ دیو رسیدہ بود و آن دیو چند روز بادشاہی سبب آن انگشتری راندہ۔ بعدہ ہر کسے شناخت این طریق سلیمان پیغامبر نیست و آن دیو ہم دانست کہ مرا خلق بشناخت بعدہ آن دیو گریخت وانگشتری را میان دریا انداخت سلیمان پیغامبر علیہ اسلام مزدوری می کرد و قوت حاصل می کرد۔ بعدہ ماہی گیرے در دریا رفتہ و در صید او آن ماہی کہ انگشتری را فرو بردہ بود افتادہ، سلیمان پیغامبر . . . قضارا آن ماہی گیر اجرت سہان ماہی . . . انگشتری یافت انگشتری . . . باز در ملک خود نشست زیراک . . . ۔

ق ۳۳ (ب) **کسی کو علم نبوت ولات دانند۔** بندگی مخدوم را پرسیدہ شد، ابیات جملہ در مکتوبات از آن مشائخ است یا بعضی ہم از شاعران، فرمودند بعضی از آن مشائخ و بعضی از آن شاعران، فرمودند شاعران شعر می گویند، معنی آن شعر معین نیست، ہر کسی بر حسب مرتبہ، . . . آن معنی فہم می برد بعضی بمجاز و بعضی بحقیقت و بعضی . . . فائدہ می کند و بعضی در حسن صورت در حالت سماع، چنانچہ آئینہ یک رو نمودہ نشود بلکہ ہر دو روی . . . روی او برابیات . . . آئینہ است۔

ایضاً طامات این را گویند کہ عمل . . . مع انکار مفہوم اللفظ . . . کلمات صوفیا و الطامات . . . می گویند

زیراک ایشان از روی . . . بباطن لفظ عمل می کنند . . . اللفظ ظاهراچنانک . . . ای فرعون . . . برنفس می برند زیراک . . . فرعون بے فرمانی فرعون است، فرمانست برنفس . . . اما منکران بر وجه افترا المفهوم مرا ترک آوردند گفتند که صوفیان می گویند که ازین فرعون نفس مراد است که فرمانست طامات این است ھم

ق۳۲(ب) یعنی حدیث بزرگ است از بندگی مخدوم شنیده شده اگر کسی موها پریشان باشد و ژنده پوش باشد چون بر در دیگران رود خوار پندارند و عیب کنند و اگر او دوست خداوند عزوجل باشد اگر او سهو کند بر کار کسی خورد. باالله آن کار نخواهد شد، حق سبحانه تعالی آن کار را برآرد در یمین باشد۔

ق۴۴(ب) **سنریهم آیاتنا فی الآفاق** :- مخدوم فرمودند نیکو کسی باید که آن زمان خود را هوش دارد. این زمان که نور جلال در دل می تابد، آن زمان که نور می باشند در حوض خود را می اندازند از سوختگی و هرچند که آب می خورند آن سوختگی زیادت می شود، زیرا که آن آتش به آب کشته (نمی شود) و فرمودند چون این چنین کسی . . . آن حوض تمامی گرم شود . . . .

ایضاً **وفی انفسهم** :- و قول انفسهم مخدوم را پرسیده شد، مفسران ازین فی انفسهم چه تفسیر کرده اند، فرمودند که ایشان بدل برایند که جمله موحدان را غیر هست اکنون نظر ایشان مجسن دارد و نظر اهل مشائخ بر باطن، ظرف و مظروف لازم می آید . . .

ق۴۵ **بروایتی هژده هزار عالم گویند** :- فرمودند هم ازین جاست که گفته اند آنچ در هژده هزار عالم موجود است آن اوصاف در یک آدمی موجود است، هر دو چشم را با آفتاب و ماهتاب نسبت کرده اند و وجود نسبت کرده اند یعنی آنچه زمین بعضی درو نبات می روید و در بعضی نمی روید هم چنین اندام آدمی و استخوان دیگر را نسبت کرده اند بکوه یعنی . . . کوه لنگر زمین است و زمین، قائم می ماند استخوان . . . هم لنگر وجود گوشت . . . ماند و هم چنین دیگر.

ق۴۶(ب) **بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی پدید آید** :- مخدوم را پرسیده شد ازین فنا سالک در توحید چه باشد فرمودند . . . غایت از و ماسوی الله تعالی از صفات . . . یعنی او را داند، و از او داند هرچه در نظر او آید فاما ذات او قایم ماند چنخ اگر بلای رسد گفت از خداوند است و اگر ده درم به رسد داند از خداوند عزوجل و هم چنین ۔

ق ۵۲ الف **ہر دم صوفی فانی را وجود نو می زاید :-** ایں درحق متوسط است زیراک او ... حالست از مقامات ظاہر گذشتہ ... و در ترقی احوال افتادہ ... از حال بحالے شدہ کار او ... نہ درحق مبتدی و منتہی "شرح آداب"

ایضاً **از چند خودی خلاص یافتہ اند :-** خودی عبارت است از جملہ حرکات و سکنات و اقوال و افعال کہ از آدمی در وجود آید بر حسب عادت و ہوائے بشریت از خوردن و خفتن و شنیدن و دیدن و اختلاط کردن و مانند آں مگر آنچ ازیں جملہ بوقت ضرورت بود و ضرورت آنست کہ اگر آں نکند از حق دور افتد، گوید کہ تا سرموے از وجود باقی است۔

ق ۵۲ ب **در راہ طلب می آید :-** ازیں جا گویند اذل الاشیاء المحبۃ عند محبوبہ۔

ایضاً **مکتوب شانزدہم :-** گفتہ اند کہ صلحاء بر چہار اقسام ... و مجذوب است و سالک متدارک ... و مجذوب متدارک سلوک ... آخر شیخی را نشایند۔

ایضاً **مجذوب ... :-** مجذوب آنست کہ سلوک نہ دارد اما حق تعالی حجاب از دل وے برگرفتہ باشد و حقائق یقین بروے ظاہر کردہ اما در طریق معاملہ مقصد باشد و تداند کہ معاملہ را اثر ما است و بجائے خط خود کہ برخورد ... بہ ایشد و در طریق اعمال .. مشغول نہ شود۔

ق ۵۳ ب) **ما رسیہ درباں در کر دست آں شیریں بر عاشقاں در شور و شر چوں بگذرند ایں باب را**
معشوق مرا گفت نشیں بر در من .... نہ دارد من

ق ۵۴ الف در یں محل مخدوم فرمودند شیطان حریفی است با ہر پیغامبری یک دو ... است خالی نیست چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم در مکہ وحی ... می کردند ... بودند و کفار نیز نشستہ بود .. مجلس آمد ... ہیچ کسی ... کہ رسول فرمودند والنجم اذا ھوی ماضل صاحبکم وما غوی وما ینطق عن الھوی، ان ھو الا وحی یوحی ... آیتھا ہمیں کہ یک آیت دم ... تا آیت دیگر برسد، آں بدبخت .. رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت ... العلی شفاعتھن قد نجی ... دالف تند رسول گفت ... شور کردند کہ شما می گفتید بتاں ... بخواہند کرد اکنوں معلوم شد کہ شفعا باشند بعدہ ... منغص شدند جواب ... اللہ تو منغص مشو بلکہ آں ملعون را ... برین طریق چند حرکت دادہ، ... رسول چپ و راست مجلس نظر .. ملعون گذشت رسول مر صحابہ ... شما شنیدند، کہ من گفتند، ہم در یں محل

فرمودند شیطان را . . . تو زمان واحد و مکان واحد . . . و وسواس توانی کرد، گفت آری مرا آفریدند که بیکی زمان بمکان واحد شد . . . خلایق که در زمین اند وسواس . . . چنانکه مهتر عزرائیل صلوات اللہ علیہ بزمان واحد و بمکان واحد شده . . . بیکبار تواند کرد بتقدیر اللہ تعالیٰ ۔

ق۵۶(ب) **ایں مرداں را دو دیده داده اند** :۔ در ملفوظ خدمت شیخ قدس اللہ سرہٗ . . . سالک را دو نظر است، نظر بر ربوبیت . . . بریں ہمہ کمال بنید و ہمہ . . . و نظر بر عبودیت است . . . بنید و کارھا خویش .... نجات خود بنشوید و . . . مضطر شود دریں بیفتد اما باید که دل . . . بر فضل خداوند تعالیٰ . . . او را وسوسه خواہد داد، دیا ہی ایں کار از تو نخواہد آمد۔ باز کرد پس چوں او را باعتماد فضل خداوند جل و علا دل قوی بود بدیں التفات نکند ایں نظر یعنی نقصان خود دیدن بغایت نیکوست، در پناه ایں نظر ہمہ عبادتہا او از آفات عجب و کبر چناں سالم می ماند ۔

ق۵۸(ب) **من بشرم و در خشم شوم** :۔ قولہ، و آں آنست که آں زماں که رسول . . . در خشم می شدند، روئے سرخ می شد، آں خشم . . . دین را می کردند نه برائے کار خود را۔ فاما عوام . . . آنکہ خشم می کنند باید که از حد شرع نه گذرند یا در . . . خشم کسے را دشنام نه دہند و . . . نه کنند بلکه زخم برائے ادب را اگر . . . بزنند چنانچ چیزے از وے نه خراشد و نه شکند ہم دریں کل فرمودند که خو۔ کار را باید که بنده . . . ہفتاد گناه ہر روز اگر بنده کند خود کار بہ بخشد، زیراک خداوند تعالیٰ اگرچہ کسے گناه می کند روزے ہفتاد بار می بخشد ۔

ق۶۰(ب) . . **چوں خر و گاوی بعلف خوردگی** :۔ مخدوم فرمودند خوردن سه نوعست . . . ضروری و یکی حاجت و یکی فضول، اگر خوردن ضروری باشد۔ بثل بھت خشکه درو ہیچ . . . نبود، بس دراں قیام نفس می شود بس آن خوردن ضرور است، تا نماز برپا تواند داشت، و دوم خوردن حاجت انکه بالاء بھت ناخورش حاجت غیر پیغامبران، و ایں ہر دو خورش جایز و محمود ست . . . خورش فضول که چنیں خورم و چنیں . . . و چنیں خانه ۔

ق۶۱(الف) **یکی علوی و دیگر سفلی** :۔ پرسیده شد رنج علوی یعنی روح امراض و علل او معقول آں باشد که مشائخ آں را بشرع معلوم کنند که چوں ایں خلاف شرع کرد امراضی و عللی محسوس ایں باشد مشایخ آں را ببصیرت

دل خود علل و امراض مرید معاینہ کند، بس بداند کہ ایں چنیں عللی دریں ہست کہ . . . بمقصود می رسد و شفائی یابد ۔

ق ۶۳ الف **وانبیا فاضل تراند** :۔ مخدوم فرمعند سلمہ اللہ تعالیٰ آں کس کہ می گوید مقام ولایت ولی عالی تر ست از مقام نبوت نبی، او خطامی گوید، ایں ہرگز روا نباشد، زیرا کہ انبیا را افضل مطلق، و اولیا را افضل مقید، بلکہ مسلّم بتحقیق میان ایں طائفہ آنست کہ مقام ولایت نبی برتر از مقام نبوت نبی است زیرا کہ نبی را ہم مقام ولایت است و ہم مقام نبوت، بس مقام ولایت نبی اعلیٰ باشد از مقام نبوت نبی، زیرا کہ در . . . بمجاہدہ حق مشغول باید و در . . .

ق ۶۴ (ب) **ملائک را فاضل تر دارند** :۔ اگر تفاضل بہ سبب مرتبہ و مقام بودے، زحل از آفتاب بایستے کہ انوار تر بودے و آنچناں نیست۔ ازیں معلوم شد کہ تفاضل از ادائے حق است کہ در ذات آشیا، در . . . نحن قسّمنا در حق ہر یکے قسمت کردہ است ۔

ق ۶۶ (ب) **واصطفیتک** :۔ دراں محل کہ مہتر موسیٰ علیہ السلام دختر مہتر شعیب را کہ حرم ایشاں تنہا گذاشت و خود برائے طلب آتش رفت قرآں دختر را دردزہ گرفتہ بود و برائے مجا ماریدہ و برق می درخشید و گرگ بانگ می کرد و گوسپنداں رمیدہ بودند حق تعالیٰ او را نگاہ نوشت ۔

ایضاً قصہ بلعم باعور۔ روزے مہتر موسیٰ علیہ السلام دراں شہر آمد بلعم باعور از برائے دعوت خلق سلطان آں شہر نزدیک بلعم رفت و گفت یا بلعم از خدائے درخواست کن تا مہتر موسیٰ بر ما ظفر نیابد و ازیں شہر محروم رود۔ بلعم دعا کرد۔ حق تعالیٰ دعائے او را مستجاب کرد و مہتر موسیٰ ازاں شہر محروم بازگشت۔ عاقبۃ الامر بلعم قصہ دختر پادشاہ کرد و دختر پادشاہ را بکشت و دفن کرد۔ چوں افعال بد بادشاہ دریافت بلعم را فرمود، بردار زنند۔ دراں حال شیطاں بہ آمد و گفت یا بلعم ایمان بمن دہ تا ترا خلاص دہم بلعم ایمان بغاریت شیطان داد و از دنیا کافر رفت۔ نعوذ باللہ عنہا۔

ایضاً **اینست کہ گفت** :۔

حق بہ شباں تاج نبوت دہد   ورنہ نبوت چہ شناسد شباں را

ق ۶۹ (الف) **قصّہ برادران یوسف** :۔ مخدوم فرمودند دراں روز برادران یوسف پیغامبر بودہ اند، زیرا کہ ایں پیغامبرست

در شکم مادر خود پیغامبر ست، وقتی او را ظاهر می شود که من پیغامبرم وقتی که وحی بروی می شود . . . می کند ۔

ق ۶۹/الف، **قصہ برادران یوسف :-** والصحیح انه، کان ذلك قبل المبعث و یجوز ار تکاب . . . المبعث علی طریق نظرة . . . لا رتکاب وههنا و ان کانت . . . علی الوحدة والستین ولکن . . . واحد من جنس واحد فصار . . . محنا . . . من الزاهدی

ایضاً قوله، فرق میان زلت . . . مقصد در وجود بنده آید . . . بنده حاصل شود فاما . . . بطریق مجاز چنانچه در حق . . . "وعصیٰ ادم ربه"

ایضاً الزلة ترک الافضل عند الشیخ ابو منصور ماتریدی رحمه الله ۔

ایضاً وانکه غلطان را خطر باشد . . . دنیا چنانک این بیت گفت :-

چو کار مخلصان آمد خطرناک
گنہگاراں بر ند این گوئے چالاک

پس کارهائے ایشان که دشوار بالنفسهم الی الدنیا واما بالباطن الی الآخرة والرحیم والداز الف، ق ۷۰/الف .

ق ۶۹/ب، در ذخیره مستحب است وقت زیارت . . . هفت بار سوره اخلاص خواندن آمده است . . . مغفور نباشد. حق تعالیٰ مغفور گرداند . . . را بیامرزد گناهان و بدان مرده بخشد . . . بخواند . . . امیر المومنین علی کرم الله وجهه از رسول روایت می کند: هر که برگورستان . . . بار سوره اخلاص بخواند واجر . . . را دهد حق تعالیٰ به عدد مردگان . . . و هر که مزید طلبد سوره یٰسین . . . هر که در گورستان سوره یٰسین بخواند . . . مردگان تخفیف عذاب کند و در مفاتیح السائل است که . . . هر که گور مومنے را زیارت کند بعده بگوید . . . انی اسئلك بحق محمدٍ وآل محمد لا تعذب هذا المیت حق تعالیٰ تا وقت نفخ صور . . . از ایشاں بر دارد و در کفایۂ شعبی است که . . . بخدمت رسول آمد گفت من سوگند خورده . . . که ستانه در بهشت و رخساره حوراں . . . پیغمبر فرمود پائے مادر و پیشانی پدر ببوس. گفت اگر کسے را مادر و پدر زنده نباشند، فرمود گور

ایشاں بوسں گفت اگر گور نداند . . . یکے را گور مادر نیت کند و دوم را گور پدر
قطہار ابوس۔ سوگند حانث نہ شود ہر کہ ہر جمعہ گور مادر و پدر زیارت کند . . . یکے از ایشاں
حق تعالیٰ او را بر نیکی دارد . . . او را بیا مرزد و در خبر است ہر کہ در گور مادر یک بار
فاتحہ خواند و ہفت بار اخلاص حق تعالیٰ گور ایشاں را بہ اعتقاد نور کرامت کند تا روز قیامت
و در زیارت قبور است باید کہ فرزند ہر جمعہ گور مادر و پدر خود یا گور یکے از ایشاں را زیارت
کند و سورہ یٰسین بخواند حق تعالیٰ بہر آیتے و بہر حرفے ثواب دہد و این تحمید بخواند و مرویست
از انس مالک از رسول علیہ السلام ، وللّٰہ الحمد رب السمٰوٰت و رب الارض و رب العالمین ولہ
الکبریاء فی السمٰوات والارض وھو العزیز الحکیم

و رب العالمین فی السمٰوات والارض وھو العزیز الحکیم۔ للّٰہ الملک رب السمٰوات و رب الارض
و رب العالمین ولہ النور فی السمٰوات والارض وھو العزیز الحکیم۔ یک بار بخواند بگوید
اللھم اجعل ثوابھا لوالدی بیح . . . مادر پدر را او را بدو نماند و تمام حقوق ایشاں ادا کردہ باشد
و اگر سہ بار بگوید و ثواب آں جملہ اہل اسلام را بخشد و گور ہا ایشاں روشن و فراخ گرداند۔
ہر کہ زیادت گوید بر اندازہ آں ثواب یابد و بوسیدن گور مادر و پدر لا بعث است و
در کفایہ شعبی است گل ریاحین تر گور ہا نہادن نیکوست تا مادام کہ تر است تسبیح می گوید۔
و مردہ را تسبیح او آیتے است و لہٰذا حضرت رسالت شاخے را بر گورے بدین طریق نہاد۔
و فرمود کہ عذاب ازیں مردہ برداشتند مادام کہ آں شاخ تر است منسب۔

ق ۷۰ (ب) قولہ ' و ایں کہ زیارت . . . زیرا کہ ہر گاہ . . . خود می رفتند . . . خود . . . تفاخر یکے
مر غیرے را غضب . . . فرمودند اگر یکے می گفت . . . بود از پدر . . . در حال میان
ایشاں . . . بودے سبب تفاخر بس آں زمان رسول . . . کردندے تا تقابل و تفاخر
نہ شود بعدہ چوں آں تفاخر در زمانہ ما نماند۔ رسول علیہ السلام امر کردند۔ دانا و آگاہ
باشید زیارت بکنید۔

ق ۷۱ الف بداند کہ قاعدہ تصوف دیرینہ است :۔ پرسیدہ شد تصوف تفعل است و . . . برائے تکلف را باشد
. . . در حق صوفی تکلف چون آید ، فرمود ہم چناں است اما۔ میان صوفیاں . . . کہ گوید صوفی

از اہلِ تصوف است . . . اطلاق لفظ تصوف بر سہ قسم جایز . . . و ہم چنیں متشبہ بہ متصوف نیست . . . ہمہ اطلاق لفظ تصوف برو روا . . . مخدوم فرمودند دریں زمانہ صوفی؟ ماندہ و اگر ماندہ متصوف، بلکہ متصوف نماندہ اند بلکہ متشبہ ماندہ اند ۔

ق ۱، (ب) **از قبضۂ طبائع** :۔ تا کسے از چہار طبع فارغ نہ گردد، صحبت حق را شاید شوخی یکسو نہد، دل پیش بود، بخل یکسو نہد، جوانمردی پیش برو، کاہلی یکسو نہد، جان بر میان بندد کندی یکسو نہد جلدی پیش برد ۔

ایضاً **حقائق پیوستہ** :۔ معنی حقائق آنست کہ چوں بندہ . . . خواہد کرد باید کہ بریدہ گردد بر . . . از ہمہ ہر چہ جز خدائے است تا یکتا . . . گشت ۔ مر خدائے تعالیٰ از بہر آں کہ چوں . . . نماز ہستی تن خویش را از ہمہ افعال مریدی و حق را نظر . . . و آنک نظر گاہ حق است، دل است آں را از خلق نہ بریدی و لامن با خلق . . . انچہ از اں خلق است سوے حق آوردی و آنچ از اں حق است سوے خلق . . . ایں نماز نہ باشد ۔ دلت باغ بود و تن اندر نماز نہ ۔ بہ از اں بود کہ دل و تن تو اندر نماز ۔ ھ

ایضاً معنی لقا بحق آں باشد . . . بندہ . . . فانی ہمہ آں گوید و آں کند کہ رضائے حق . . . جویان رضائے حق باشد بحق باقی باشد . . . باشد کہ از روے تکلف برخیزد . . . تسیم کند تا ہر چہ اندر وے پدید آید . . . وے نباشد ولکن، و متصوف ۔

ایضاً در عوارف آوردہ است . . . مانند صوفی کردہ است آں . . . کہ محبت . . . اگرچہ تقصیرے خداوند چوں . . . قوم دارند ہم . . .

ایضاً در آداب المریدین آوردہ است کہ مراد ازیں تشبہ است بصیرت ایشاں نہ مجرد لباس ایشاں زیراک پیغمبر فرمودہ است ہر کہ راست کند بر نفس خویش را، کہ مردمان را بقول مردماں و لباس مردماں و خلاف فی کند آں قول را و لباس را اعمال و نبس بر وست لعنت خدائی و لعنت مردمان جملہ

ق ۳، (ب) **وے را با طریقت کجا ملاقات** :۔ خیال است انیک بے شرع و طریقت . . . کشانیدت ہمیں راہ حقیقت . . . بے شریعت نیست واصل . . . حقیقت بے طریقت نیست . . .

بیک دیگر تعلق ہرـــ . . . تفرقہ کردن نیارد

ق۴، (ب) ازیں جاست کہ امام شبلی گفتہ است رحمۃ اللہ المحبت لایزید بالعطاء ولا ینقص بالبلاء

ایضاً ازیں جامی گوید عاشقے کہ بامیدے نوید للذین احسنوا الحسنیٰ و زیادۃ . . . خوش باشد دیگر است و عاشقے کہ . . . بہ تحدید ان لدین انکالا و جحیما و طعاما ذا غصۃٍ و عذاباً الیما سپر نیفگند دیگر۔

ق۵، الف تصحیح :۔ آں سالک . . . گشت = ایں را سالک گویند مشقت (سطر ۸)

ق۷، (ب) و ایں گفتن کہ بما بیند و بما شنود . . . کہ حق سمع و بصر گردد و لکن ظاہر . . . چوں باطن مغلوب حق گردد، . . . مغلوب باطن گردد، بہ باطن . . . ظاہر ہمہ حق بیند باطن ہمہ از حق شنوند، آنکہ ایں . . . بظاہر میان خلق حاضر بمعنی از خلق غائب . . . و ایں چنانست کہ بقصہ موسیٰ علیہ السلام آوردہ اند کہ چوں او را شیطان گفت تو چہ دانی کہ با تو خدائے سخن گفت، گفت ہفت اندامم سمع گشت و ندا از کل وجود آمد مخلوق نزدیک جہت مستولی باشد، نہ بر جہات سمع کلام مخلوق باذن باشد نہ کل اعضا ھ

ق۸، (ب) یعنی ایخ او بگوید دروغ نباشد . . . بگوید لفسی سخن بیگانہ آن . . . چنانچ مردے گوید من عالم ہستم . . . واقع عالم باشد و ہم چنیں من زاہد . . . عالم نیست او خود را عالم خواند ایں سخن از و بیگانہ باشد پس ہم چنیں کسی کہ . . . غیر حق بیند سخن از و بیگانہ باشد زیراک خلق در کارہا تصرف نیست۔

ق۹، الف **اہل نظر خویشتن پرست گویند** :۔

یا برو ہم چوں زناں رنگے و بوے پیش گیر یا نہ چوں مرداں درآ و گوئے درمیداں فگن

ایضاً یعنی ہمہ اعضا وے واعظ گردد، مر خلق را، چنانک زباں. بیت :۔

ہزار بار بشویم زبان ز مشک (و گلاب) ہنوز نام تو گفتن کمال (بے ادبیست)

ایضاً پس ہرچہ زبان گوید از دل گویا۔

ق۹، (ب) . . . **کہ ضلالی شدہ است** :۔ مخدوم را معنی ایں بیت پرسیدہ شد، ازیں ضلال چہ می خواہد فرمودند، عظمہ اللہ تعالیٰ . . . ضلال بسیار معنی دارد، یکی معنی گمراہی . . . معنی گم شدن توحید یعنی خداوند توحید

... عشق بالتو شود او کم شود در ... چنانکہ رسول علیہ السلام ... شدند او را بعجز ثنا کردند
کہ لا احصی ثناء علیک ۔

ق۹،(ب) من احب شیئاً اکثر ذکرہ :۔ جواب سوال مقدور برین طریقت است کہ رسول علیہ السلام فرمودند
ہر کہ دوستی بسیار دارد، ہر کسی را ذکر او بسیار گوید، پس این معنی چہ گونہ آید، چون بندہ را کار
بحق افتد، زبان نامحرم گردد فقال من احب شیئاً اکثر ذکرہ ثابت است، اما این معنی
در آغاز عشق باشد، مر سالک را اگر در آغاز عشق باشد ... مقرب شود، اما چون سالک
بعالم رفت ودر ... مقام کسے بیارد گر بگوید از من اللہ باشد زیرا ... ذکر حاصل
شود لقولہ علیہ السلام ابعدہم عن ... اکثرہم ذکر اللہ ۔

ق۸۱،الف اما الطریقة فہی لباب الشریعة ولا ہی غیر الشریعة وبدایة الطریقة
الاخذ بالاحسن ... لاحتیاط فی احکام الشرع والاجتناب عن الرخص
والتسہیلات ۔

ق۸۳ الحق والحقیقة فی اصطلاح مشائخ التصوف فالحق ہو الذات والحقیقہ
ہی الصفات ثم انہم اذا اطلقوا ذلک فانما ارادوا بہ ذات اللہ تعالیٰ وصفاتہ
خاصةً وذلک لان المرید اذا ترک الدنیا وتجاوز عن حدود النفس والہواءُ
ودخل فی عالم الاحسان یقولون دخل فی عالم الحقیقة وصل الیٰ مقام الحقائق
وان کان بعد فی عالم الصفات والاسماء وہما وصل الیٰ نور الذات یقولون
وصل الیٰ الحق وقل مایستعملون ذلک فی دوات آخر وفی صفاتہ لان مقصودہم
الکلی ہو التوحید وعن ابی الدرداء رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم
انہ قال لکل شئ حقیقة معناہ لکل ذات صفة خاصة ہی صفة الذات ۔

ایضاً دگفتہ اند کہ حق عبودیت است وحقیقت، ربوبیت واین چنانیست کہ کسے ملک خویش را بیاراید
باز ویران کند آں آراستند ... حق است وآں ویراں کردن ربوبیت است و
ربوبیت حقیقت است ۔ چناں چون خدمت ابلیس طاعت بود وطاعت حق است ولکن
شقاوت اصلی برو غالب گشت وہماں ویران گشت ۔ ودیگر حق آں باشد کہ او را نشاسد

بداں معنی کہ توحید درست آید وحقیقت آں باشد کہ بداند کہ ما عاجزیم از گذاردن حق معرفت وے آں اقرار حق باشد و ایں عجز حقیقت باشد۔

ق ۸۲ حقیقت آنست کہ بدانی کہ تمامت حرکات و سکنات مخلوقات با خدائے بے خدائے نیست کما حکی عن النبی علیہ السلام عن اللّٰہ تعالی بی ما کان وبی ما یکون یعنی با من بود ہر چہ بود و با من بود ہر چہ بود۔

ایضاً والحقیقۃ ھو طمع الارباب وقطع الاسباب و طمانیت القلب الی المسبب الاسبابؔ

ق ۸۲ ب گفتہ اند کہ شریعت بہ معرفت مرتفع (گردد) وحقیقت بہ موت مرتفع نہ گردد۔ حکم . . . متعلق بحیات است بحکم حقیقت . . . حیات و ممات باقی است۔

ایضاً شریعت الزام عبودیت است وحقیقت مشاہدہ ربوبیت الخ بظاہر است شریعت است، باطن است، طریقت است و خون ظاہر و باطن مصفا و مشغول گردد، ونقوش عالم سفلی و علوی در وے پدید آید ایں مرتبہ را حقیقت گویند۔

ق ۸۴ الشریعۃ وضع الٰھی ثابت بالوحی اما تحقیقا کالکتاب والسنۃ و اما تقدیراً کالاجماع والقیاس۔

ق ۸۶ (ب) **سراسر ہمہ علیم . . . :۔** ایں است معنی ایں بیت، ان اللّٰہ اشتریٰ من المومنین انفسھم بان لھم الجنۃ۔

ایضاً **ومتقاضی آں محبت باشد :۔** مخدوم فرمودند محبت خدا بینی است، برحسب متابعت رسول علیہ السلام . . . باشد، بر مقدار آں محبت خداوند پیدا می شود، بس کسی کہ نفس ایمان . . . او بمقدار ایمان آوردن، متابعت . . . علم کرد بس او را نچہ ایمان . . . حاصل شود، و درجہ باید یافت، وکسی کہ متابعت اوامر و نواہی رسول علم کند او را آں مقدار محبت بخداوند، وکسی کہ خالصاً مخلصاً اللّٰہ تعالیٰ در عبادت متابعت کند او را آں مقدار محبت حاصل شود۔

ق ۸۷ و آنک از دوستی خود اخبار می کند یحبھم و دوستی تو بر خود اظہار می کند یحبونہ، اندک کارے است و بے مناسبتے است آہ ہزار آہ اگرچہ وصف یکے قدیم است و ازاں دیگرے محدث اما بازی ہست و ذٰلک سر لا یمکن کشفۃ بلسان المقال یحبھم اخبار است

از محبت خود دیحبونہ، شہادت است بر محبت بندگان۔

ق ۸۷ **بمشام ساکنان قدس رسیدے** :۔ این در حال غلبۂ ذکر بود و قائم شدن او بمذکور و اینچ خواجہ عالم فرمودہ است انی لاجد نفس الرحمٰن من جانب الیمن ہمہ سر بود کہ در روئے جگر سوختہ (ابی بکر) بود۔ روا بود کہ از غلبۂ عشق بر دل رنگ معشوق گیرد تا چوں عاشق نفس بر آرد بوے معشوق بمشام وقتش آید ہمانان این وقتے بود کہ در ذکر مغلوب شود بہ قائم بہ مذکور گردد۔

ق ۸۷ (ب) **لا معک القرار ولا منک الفرار** :۔ ای البقا بالغنا عند ظہور الحق بنور الخلق۔

ق ۸۸ **سحر جای برنیفتد** :۔ یعنی اینک سحر کسے کند بہ کسے تا آں ساحر جنب نہ باشد۔ سحر محبت ؛ ۔ بہ دیگرے اثر نہ کند۔

ایضاً **امارنگ روے** :۔ یعنی بر روے کسے آزادی گر دبیاید بنشیند چوں بہ آب بشوید دور شود فامارنگ روے مردم اگرچہ بہ آب بشوید دور نہ شود۔ زیراک صفت لازم است و روے ورنگ از خاک است۔ زیراک آفریدہ شدہ است از خاک پس اگرچہ بشوید صفت خاک و روے خاک بر نہ خیزد پس فرمودند آدمی را ہم چوں خاک باید بود و اگر در خود مسلّے بنید یا معرفت بنید آں بداند بفضل حق است این را دستے نیست د در از جانب او نیست۔

ق ۸۸ (ب) **دایم الوضو باشد** :۔ قول بحضور شیخ جلیل الدین سلمہ اللہ برادر مخدوم جہاں از قاضی نور الدین برادر قاضی شمس الدین چوں شنیدہ شدہ، مخدوم جہاں فرمودند مرا و دیگراں را، چوں وضو بکنید دو رکعت تحیت الوضو بگزارید اگرچہ عند طلوع الشمس و عند الظہیر و عند الغروب باشد، بعدہ داعی در مجلس آغاز کرد کہ در وقت مکروہ بہ گزاردہ شود، الشمس تطلع بین قرنی الشیطان، قاضی نور الدین آغاز کرد کہ مخدوم جہاں) فرمودند نفل سبب است و غیر سبب است، نفلی کہ بہ سبب باشد، چنانچہ تحیۃ الوضو، پس تحیۃ الوضو سبب صلوۃ شد، اگر ایں وضو نکردی نماز . . . نشدی، بس ایں چنیں بعضی فقہا گفتہ اند، بگذارد، بس روایت این بعضی فقہا موافق قول مشائخ است رضوان اللہ علیہم ہم درین محل قاضی نور الدین آغاز کرد کہ از مخدوم جہاں شنیدہ ام کہ رسول گفت عم کہ آواز نعلین بلال پیش در بہشت شنیدم، دریافتم کہ آواز نعلین بلال مؤذن است . . . یا بلال از کجا

دراین چنیں مرتبہ رسیدی، بلال آغاز کرد ہر وقتی کہ وضوی کردم ... دوگانہ ... گذاردم ... برکت آن خداوند مرا ... چنیں مرتبہ رسانید، بس معلوم شد کہ در اوقات مکروہہ اگر ... وضو بگذارد ... ۔

ق ۸۸ (ب) وتحقیق ایمان آں گاہ باشد کہ از تبرک خفی بیروں آید زیراک چوں گفتیم لاالہ الااللہ دعویٰ کردیم کہ جز تو دیگرے نیست برہان بر دوستی ایں دعویٰ آں بود کہ نہ ترسیم مگر از او وامید نہ داریم مگر بہ و و چوں از دیگرے ترسیدیم از دیگر امید داشتیم بزبان بر دعویٰ نماند و دعویٰ بے برہان دروغ بود۔ وایمان لسانی فردا ہیچ کار نیاید چوں حارث رضی اللہ عنہ دعویٰ کرد کہ اصبحت مومنا حقا، حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود فما حقیقۃ ایمانک حارث ایں برہان آورد عرفت ... واسحرت لیلی ...

ق ۹۱ والتمکین ان اصل الصادق الی المقصد فتمکن واستقر فی حال لانہ لاحال بعد تلک الحال وتلک الحال ھی زوال البشریۃ بالکلیہ وبقاء الحقیقۃ۔

ق ۹۱ (ب) ازلب شیر دہاناں شیر اندام تفاوتے نکند، گر دعاست یا دشنام

رہبر تو اگرچہ باد بود رسد ایں جا کہ یاد باد بود

چوں وصال را پدید آمد حالا سرد شد گفتگوے دلالہ

ازیں جاست کہ عاشق را محنت و دولت از معشوق بود یکرنگ بود رحمت ولعنت ... کفی کفی مراد او ہم سنگ، وہذا کمال فی العشق زیراک از سخن محبوب لذت است ... انہ کلام المحبوب زیراک نظر او در قہر ... لطف نیست ملک نظر او بر سخن محبوب ... بہر نوع کہ ہست باش گو باید کہ سخن ... باشد گوید۔ چنانچ خواجہ سعدی (؟)

ق ۹۲ ہر کہ اوصاف ذمیمہ واخلاق ناپسندیدہ از خود دفع کرد و بہ اوصاف واخلاق پسندیدہ آراستہ شد پس تو طہارت ساخت و دائم با طہارت است و ہر کہ حیطہارا چنانچ چیز ماست، دانست و دید، از حد تقلید بہ تحقیق رسید او نماز گذارد و در نماز دائم است

ق ۹۴ **یک ذرہ کرامات بہ** ۔ زیراک عمل عارف از عوض دو جہانے گذشتہ بود پس مطالع عوض در آخرت از وے ... واخلاص مرید غایت ایں بود کم از عوض دنیا گذشتہ بود پس بدیں نسبت ر

عارف بہتر از اخلاص مرید آید۔

ق ۹۴ قال ابوسعید الخراز ریاء العارفین افضل من اخلاص المریدین معنی قوله لان الاخلاص معلوم برویة الاخلاص و العارف منزه عن الریاء الذی یبطل منه العمل ولکن لعله یظهر شیئاً من حاله و عمله بعلم کاملٍ عنده فیه یجذب مرید فیری ذلک . . . العلم صورة ریاء ولیس بریاء انما هو صریح العلم لله تعالیٰ ۔ الله من غیر حضور النفس ووجود آفةٍ فیه ۔ "عوارف"

ایضاً احمد خراز گوید ریائے عارفاں فاضل از اخلاص مریداں که ریاء از رویت . . . وعارفاں ازیں مقام درگذشته اند . . . درایں معنی علمے باریک است که آں را کسے نداند وناقص علما وآں را جوئید درنیابند ریا گویند وآں در نظر ایشاں صریح اخلاص است. لله و ماللہ . . . الی حضور نفس و وجود و آفت دراو از ایشاں ظاہر شود۔

ق ۹۴ب، العبد یصل بالطاعة الی الجنة وبالآداب فی الطاعة الی الله ۔

ایضاً **وازخواجہ ابویزید قدس اللہ سرہ العزیز می آرند:** ۔ مخدوم را پرسیدہ شد خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ را چرا سلطان العارفین خطاب شد وکہ کرد فرمودند در ، بس خانہ برای حج گذاردن رفتہ سلام برقبر رسول کرد فرمان آمد علیکم السلام ای سلطان العارفین ۔

ق ۹۵ب خواجہ فضیل رحمۃ اللہ علیہ بعدہ چناں درچہ ایشاں را در دنیا شد کہ نہایت نیست ودر عقبیٰ صد ہزاراں یعنی ہمیں کہ گوسپندے از رمہ گرگ می برد شباں حسرت می کند و می گوید ایں گوسپند سیاہ چرا نبرد وسپید چرا مرد وایں گوسپند خرد را می مردے بہتر۔ زیراک کلاں چرا مرد، پس شباں نادیمانی بیش می کند ایچ گرگ را خوش آمد برد پس ہم چنیں کار خداوندے تعالیٰ را باید دانست ہر کہ مرا خواہد درجہ دہد از فاسق وبت پرست وزاہد، ہر کہ مرا نخواہد براند۔

ق ۹۶ب **نیت ہر کسے درخورے علم و معرفت او بود۔** مقلد براندازہ ایمان تقلیدی مستدل را براندازہ ایمان استدلالی وعارف را براندازہ ایمان مشاہداتی ۔

ق ۹۸ اے بس کار عشق بازی نیست زانکہ ایں . . . مجازی نیست

ق ۹۹ عین القضاة رحمة الله علیه می گوید جوان مردان همه خلل از ایمانیست که نیست و تو مغرور برین که من مومنم اگر خواهی که جمال ایمان بینی مومن را طلب کن تا زنار کفر، از گردن تو ببرد آن گاه جمال ایمان توانی دید۔

ق ۱۰۳ **اعمل ابن آدم یضاعف الی سبعین الا الصوم :** ۔ "الا الصوم" مخدوم جهان فرمودند سلمه الله تعالی المعنی حدیث یعنی عمل بنی آدم دو چند کرده شود و اقل او ده است بر حکم آیت : "من جاء بالحسنة فله عشر امثالها و . . ." او هفتاد، بس این زمان کسی که قرض مسلمان دادنی دارد در بهشت سیم و درم نیست، ضرورت یک عمل او قسمت کرده شود، هفتاد جا و هر کسی از خصمان عمل برند، مگر صوم که تضاعف کرده نشود و بلکه قرض داده نشود، بلکه جزا خداوند هم مر صایم را بدهند و . . . علی الخصوص و فرمودند علما، ظاهر معنی وانا اجزی به می گویند که زین انا اجزی لقاء حق مراد است یعنی جزاء او این باشد که مرا بیند۔

ق ۱۰۴ **بشر خلاصهٔ مخلوقات است :** ۔ مخدوم فرمودند که هر چه حق سبحانه و تعالی آفرید برای بنی آدم را آفرید آسمان و زمین و بهشت، نه بینی همین که آدمیان از زمین بروند نه آسمان ماند نه زمین، زمین را بساط گردانید و آسمان را سقف آدمی گردانید و هم چنین بهشت و دوزخ و لوح و قلم و انچه مخلوقات در عالم است، برائ منفعت آدمی را بیافریدند، این بیچاره عرضه داشت کرد که آفریدن شیر و خوک منفعت آدمی هست فرمودند آفریدن شیر منفعت آدمی است زیرا که دندان شیر داروی آدمی می کند و هم چنین خوک . . . موی خوک کفش دوز کفش۔

ایضاً **آسمان و زمین . . . طفیل وجود او یند :** ۔ گویند خداوند خواست که صنع خود ظاهر کند عالم آفرید و خواست که خود را ظاهر کند آدم بیافرید ازین جاست که گفته است فرستادیم آدم . . . و بر صورت خود نهادیم۔

ق ۱۰۵ **شبلی گفت ما این مذهب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر صدیق رضی الله عنه :** ۔ مخدوم را عرض کرده شد ابو بکر صدیق رضی الله عنه چرا خازن رب العالمین گویند، فرمودند سبب این که جمله مال خود پیش رسول آورد . بعده رسول فرمود علیه السلام ما خلفت لعیالک یعنی چه مال خلف گذاشتی برای عیال و اطفال خود را، ابو بکر صدیق رضی الله عنه جواب داد الله و رسوله لعده ذخیره)، محبوبه خود پیش رسول عم آورد بعده فرمودند این که ابو بکر صدیق مال خود پیش آورد پیش از هجرت مکه سوی مدینه بود و در آن روز

مال عزیز بود، ہر کسی را، زیراکہ دریں وقت مال الفاخیر تواں کرد زیراکہ محاربہ نیست امن است آں روز کفار می آمدند تیغہا می کردند الفاختن[1] مال دشوار بودی، بصادق و طالب خداوند را چنیں ہمت باید. خوان پر نعمت ص ۳۰ :

"... بیچارہ عرضداشت در انچہ امیر المومنین ابوبکر صدیق رض اموال اسباب خود بر پیش رسول علیہ السلام بردند ایثار کردند برائے عیال داشتند یا نہ؟ بندگی مخدوم عظمہ اللہ فرمود کہ آری تا رسول علیہ السلام پرسیدند ما خلفتَ لعیالک گفت اللہ و رسولہ بیت :

سفرۂ یکروزہ کرد نقد ہمہ روزگار   رہ بخرابات برد عارف پرہیزگار

آں روز کہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ تجرید کردد ... ہزار دینار در راہ خدائے صرف کرد، بحضرت رسالت آمد گلیمے پوشیدہ و میخی در روزدہ ہمدراں حال جبرئیل علیہ السلام نازل شد ہمدراں لباس، پرسید ایں چہ لباس است گفت یا رسول اللہ امروز ہمہ ملائکہ را فرمانست تا بموافقت ابوبکر گلیمے بپوشند و میخی بروزند:

۱ نخشبی در سخاوہ شود ہمہ چیزی   ۳ کیست کو ایں سخن بیان نکند
۲ تا توانی بدہ بکس چیزے   ۴ ہیچ کس در سخا زیان نکند

---

[1] الفاختن، الفختن = اندوختن جمع کردن ۔

ق ۱۰۶ **تجرید و تفرید** :- تجرید از علایق بود و تفرید از خود، در دل غبارے نہ بر پشت بارے ...

ایضاً **از وے دو دینار ماند** :- بشریعت چیزے نہادن و ذخیرہ کردن حرام نیست ولکن حال ایں طایفہ اختیار فقر است و بریدن اعتماد از غیر حق پس باعتبار حال ... حرام گردد نہ بشریعت این را غرض ... شرح تعرف ۔

صحابہ بخدمت رسول علیہ السلام عرض داشتند کہ بعضے یاراں را چندیں مال است رسولؐ فرمود کہ ایں دو کس را دعوی بود کہ می گفتند کہ ما صوفی ایم و صوفی ... بود پس ایں را دعوی ترک بود چون با دعوی ترک محبت دینار بود کاذب آمدند ۔

ق ۱۱۱(ب) **دلم را محرم اسرار گرداں ذراں ہنگامہ چوں نظارگانیم** :- مناسبت معنی نظارگانیم بندگی مخدوم جہاں سلمہ اللہ تعالیٰ عرضداشت کرد کہ دعا مناسب معنی عجز بود پس گفت چگونہ عجز ثابت شود فرمودند

... وجمعیت ہر کہ نظارہ کند گذری ... اورادراں مجلس نصیبی وحظی ... گوئی کہ بافعال ذمیمہ خویش ... در روز قیامت خواہیم بود۔

ق۱۱۶ (ب) **آں خلعت در مقام قاب قوسین :۔** مخدوم فرمودند ایں مدح ... رسول علیہ السلام در آنچہ ... بردند و در مقام قاب قوسین ... تعالی شد کلید جملہ خزائن آسمان ... بردست رسول علیہ السلام ... فرمود شما تصرف در ہر دو سرای بکنید ... ہیچ حسابی وعقوبتی نخواہم کرد ... بگوشہ چشم حور وقصور و مملکت ملک فقر را اختیار کردند واز خواجہ ... دریں محل شنیدہ شد کہ با مہتر جبرئیل برادر خواندہ بود، مہتر جبرئیل ... را آموخت کہ تو ملک اختیار مکنی ہمیں فقر ... حریت آں بود کہ بندہ در زیر ... مخلوقات نماند وعلامت صحت آں ... تمیز ست از دل وی میان آسیا ... پس برابر نزدیک وی خطیر وحقیر چنانکہ ... را بود کہ گفت استوی عندی ذہب وفضہا وحجرہا ومدرہا زر ونقرہ دنیا باسنگ وکلوخ دنیا اورا برگشتہ بود (معدن المعانی)

ق۱۲۲ (ب) **از نفی واثبات بروں صحرائی ست :۔** پیر ذکرہ اللہ بالخیر می فرمود مراد ازمنہ (بدا) بدا بوی فراق می آید واز الیہ یعود بوی وصال می آید زیرا کہ ازو آنچہ پیدا شود او باشد ای برادر آنچہ ازو پیدا شود در وناپیدا شود اورا باو دوئی نبود وذلک سر لا یمکن کشفہ بلسان المقال غلام آں سالکم کہ سر منہ بدا والیہ یعود در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد وبیابد ای بازگشتن از میانہ راہ از بدایت اخبار کند وسر نہایت اظہار کند :

اوّل چو ازو بود دل گشتۂ من
آخر نہ بدو رشد سر رشتۂ من

ق۱۲۹ (ب) **قصہ سلیمان پیغامبر وایوب پیغامبر :۔** قصہ مہتر ایوب صلوات اللہ علیہ، مخدوم فرمودند مہتر ایوب وجود مبارک ایشان گندہ شدہ بود وکرمان افتادہ بودند با ایں ہمہ حال صبر بخداوند می کرد، مخدوم فرمودند دہ سال ہم چنیں بودند چنانچہ خلق ایشان را از شہر بیروں کردند، پس نعمت و بلا نزدیک ایں طائفہ علی الثواب باشد، مہتر ایوب صلی اللہ علیہ السلام او صبر کردی بخداوند ... را دیدی۔

ق ۱۳۱ **بینی کہ اصحاب کہف را ۔** مخدوم فرمودند اصحاب کہف دریک زمان ہمہ عارف شدند وصاحب کرامت گشتند وایشاں الی یومنا زندہ ہستند وآں سگ پیش وراں ہم زندہ ہست ودر کرامت ایشاں پیچیدہ بود کہ آفتاب را فرمان نیست کہ شعاع خود بر ایشان رساند واگر آفتاب نزدیک

ایشان شود شعاع او در راست و یا چپ ایشان نگذرد و با ایشان نه رسد، اگرچه شعاع او عام است و واقع است بر هر یکی از مخلوق، و فرمود عظمت ایشان بدین حدست که رسول علیه السلام را اشتیاق شد برای دیدن ایشان را مخدوم فرمودند ایشان . . . . . .

ق ۱۳۳ **آواز دوزخ بشنود :-** مخدوم فرمودند دوزخ را چون فردا قیامت چنانچه هست، بنماید جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند . . .

ق ۱۳۴ **در قصه هاروت و ماروت :-** مخدوم فرمودند هاروت و ماروت دو فرشته را فرمان شد شما بروید در دنیا حکم کنید میان آدمیان حق سبحانه وتعالی ایشان را بر جمله صفات ملکی فرستاده مگر یک وصف بشر در ایشان آفرید، وهی الشهوة بعده روزی مردی با زن خود پیش رسول دعوی آمدند هر دو فرشته را نظر بر آن عورت افتاد و مبتلا شدند فرمان آمد شما میان عاصیان شدید اکنون شما عذاب دنیا یا عذاب آخرة قبول خواهد کرد، هاروت و ماروت با فرشتگان مقرب مشورت کردند که شما چه می گوئید ما عذاب دنیا قبول کنیم یا عذاب آخرة، فرشتگان گفتند عذاب دنیا فانی خواهد خواهد شد و عذاب آخرة ـ

ق ۱۳۵ **حقیقت ایمان :-** مخدوم جهان را عرض داشت کرده شد "**الایمان لایزید ولاینقص**" پس مراد کمال ایمان چیست، فرمودند حقایق و فوائد ایمان داخل "**لایزید ولاینقص**" نظر بر ذات و نفس ایمان است، اما روا باشد باعتبار اوصاف و حقایق کمال ایمان شود و حقائق و فواید بسیار باشد ـ

ق ۱۳۶ **وآنکه گویند هر روز چندین بار :-** مخدوم جهان فرمودند این قول که گفتند بر زبان حال گفتند نه به زبان ایشان را زبان نیست بس نطق وآن زبان را مشایخ فهم کنند...بعده فرمودند روزی مشائخی در راهی می گذشت پیش او نجاست . . . کریهه ازان نجاست می آید مرید . . . ازان مقام گذشته شیخ همانجا بعده چون مریدان پرسیدند شما چه . . . توقف کردید شیخ فرمود این نجاست . . . ای شیخ الصاق من بده برودی . . . یعنی آدمی دسیم می افتاد و مرا . . . عزیز بودم، چون یک شب یک روز باغیری . . . کردم حال من این چنین شد از . . . غیر . . . مرا از و احتراز باید کرد یا او را از من، مخدوم (فرمودند) جای

کہ نجاست، ہمچنین گفت گوی آں نجاست . . . می گوید، فرمودند این زبان وقتی معلوم می شود صفائی دل رسیده بود، در آئینہ تصورات دل متعلق شود و دریا بدگوی آں جمادات ہم چنیں می گوید۔

ق۱۴۴(ب) **ہم عاشق و ہم عشقم :**۔ قولہ مخدوم را عرضداشت کرده ازیں ہم عاشق و ہم معشوق و عشق و ہم آئینہ الی آخره معنی مجاز مراد ست فرمودند آری واں مجاز از وحدة باری عز اسمہٗ کہ خداوند یکیست و ہر چہ ہست، خداوندست غیری معدوم۔

ق۱۴۴(ب) **جبریل علیہ السلام :**۔ مخدوم را عرضداشت مہتر جبریل ہم بود ( ) مہتر جبریل ہم بود چشم پر آب کرد۔

ایضاً مخدوم جہاں فرمودند عاشقاں مسئلہ ؟ شیطان تفکر می کند و متحیر می شوند باران ہم نمی رسم کہ ملعون ہمت کرد زیرا کہ از موت می ترسم و از پس رفتن . . . می ترسم ہم دریں محل فرمودند گفت عاشقان . . . حق محبت کما ہو ہست می بینند کہ حقوق محبت بچہ تمام شود۔ دیوانہ می شوند کتاب خانہ را می بخشند و جملہ خیر را ترک می آرند، در عبادت معبود مشغول می شوند۔

ق۱۴۵ **گفتہ اند کہ مرید ابلیس صفت باید :**۔ قولہ مخدوم جہاں را سوال بر سبیل عرضداشت کرده شد در باب ذکر محبت حکایت آں ملعون چہ مناسبت دارد، فرمودند شیطان دعوی کرد کہ من محب خداوندم، چوں من . . . دیگری را سجده نہ کنم پس آدم . . . صلوات اللہ علیہ را سجده نہ کرد عاشقان . . . در نفس محبت عجیب می پندارند . . . خداوند عز و جل شیطان را وعده . . . از برای محبت خداوند و عدم سجده . . . بغیر آتش دوزخ قبول کرد، سجده نہ کرد پس ما کہ دعوی محبت بکنیم و مضرت و منفعت دانم و جان . . . حق محبوب نثار نکنیم۔

ایضاً قولہ ابلیس صفت باید بود تا از وی کاری آید مخدوم جہاں را پرسیده شد معنی صفت ابلیس چہ باشد، جواب فرمودند، چنانچہ ابلیس از محبت خداوند برنگشت و با آتش دوزخ نترسید قبول کرد و آدم را صلوات اللہ علیہ کہ مخلوقست سجده نہ کرد، ہم چناں مرید باید کہ جز محبت و فرمانبرداری حق دیگر . . . ننهاده بہ دیگری از مخلوقات التفات نہ کند آں گاه از وی کاری آید در دیں بس بدیں معنی ابلیس صفت باید نہ آنکہ بریں معنی کہ او عاصی باشد از خداوند بہوای نفس

کاری کند پس تشبه واعتبار باشد در نفس نه در فرمانبرداری زیراکه ابلیس عاصی بود۔

ق ۱۴۵(ب) **الرحمٰن علی العرش استویٰ :** ۔ مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد مفسران خداوند ظاہر شرع تفسیر کردہ اند ای قدر علی العرش، پس تاختن خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ بکدام وجہ باشد بعرش فرمودند معنی بنزدیک صوفیاں دیگر ست ایں معنی ایشاں دانند نتواں گفتن بعدہ بیچارہ عرضداشت کرد بدیں آیت خواجہ را نشانی محبوب حاصل شد، فرمودند آری چوں او بدین آیت نشان محبوب یافت بعرش تاختن گرفت، بعدہ مخدوم ہم دریں . . . . .

ق ۱۵۰ **احوال فرشتگان مشاہدہ کند :** ۔ مخدوم جہاں فرمودند فرشتگان . . . یگاں چیز ست بعضی را قیام وبعضی را قعود وبعضی در تہلیل وبعضی در تسبیح وبعضی در رکوع وبعضی در سجود، ایں زماں کہ محمد رسول اللہ را در شب معراج بردند رسول علیہ السلام معائنہ کردند وخوش شدند . . . خود گذرانیدند کہ اگر ایں جملہ . . . در امت من شود بہتر فرمان . . . وحل شد دو رکعت نماز بگذار . . . دراں دو رکعت جملہ وصف مذکور ہست از قیام وقعود در رکوع وسجود۔

ق ۱۵۵(ب) **از قصہ یوسف حل شود :** ۔ مخدوم جہاں دریں محل فرمودند کہ خواجہ حمید الدین سوداگر در دہلی رفتہ بود پیش دروازہ قصہ خوانی مہتر یوسف صلوات اللہ علیہ شش . . . گفتی ہم آں قصہ تمام نشد وخلق ہر روز برای شنیدن آں قصہ جمع شدی کسی ششگانی وکسی دھگانی می داند وآں قصہ . . .

ق ۱۶۲(ب) **حق تعالی بر پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم سلام گفت السلام علیک ایہا النبی :** ۔ مخدوم جہاں می فرمودند عبادت . . . دیدہ ام بعد شنیدن اسم مبارک مصطفیٰ . . . علیہ وسلم نمی گوید ودراں در کتابہا بسیار . . . دیدہ ام بندۂ ضعیف عرضداشت . . . چہ گوید فرمودند جل جلالہ گوید بعدہ فرمودند در نظر چناں نیامدہ است فاما اگر کسی نام رسول صلی اللہ علیہ وسلم بشنود صلی اللہ علیہ وسلم نگوید بسیار وعیدہا نبشتہ دیدہ ام ۔

ق ۱۶۳ **ولایت زبان بر حروف است وحروف متناہی است :** ۔ مخدوم جہاں فرمودند حروف متناہی باعتبار این است کہ جملہ بیست ونہ حرف است پس علمی کہ بر بستہ بیست ونہ حرف خواہد کہ کمال دارد فاما علم اہل حقیقت از غیر جنس حروف است اما بحروف عبارت می کنند ومی آگاہند خلق را باعتبار آنکہ ایشاں علم را بغیر واسطہ حرف نمی دانند اما علم بر بستۂ حروف . . . زیراکہ با فہام معلوم می

کنند، عرضداشت کردہ شد الہام اولیا احتمال خطا باشد، فرمودند زیرا کہ صفائے خاطر و دل ایشاں بحدّی رسیدہ است کہ احتمال خطا در الہام ایشان نماند۔

ق۱۶۳(ب) **ہر کجا کہ مسلمانی پیش تو آید** :۔ مخدوم جہاں سلمہ اللہ الی یوم المیعاد فرمودند . . . مسلمانی دشوار کاریست پس ترا گفتہ شد . . . دار و مواظبت و قصد نمای یکی آنکہ . . . ہر روز و ہر شب باید کہ مسلمان شد ست رجوع . . . کفر کہ ہر کسی را دریں وقت کفر ضرور حاصل . . . از اں مسلمانی و این قدر نمی داند کہ باری . . . او را ایمان سلامت ماندہ است پس . . . باید شد و استغفار بتجدید باید کرد ہر بار کہ از مکتوبات . . . فارغ می شدند . . آں استغفار می گفتند متصلا بعدہ بندہ . . . عرضداشت کرد کہ اگر کسی کلمہ کفر . . . در وقت مرگ اگر کلمہ شہادت می گوید . . . فرمودند اگر او بہ نیت رجوع . . . کہ گفتہ است وقت مرگ کلمہ بگوید . . . بر حسب عادت کہ بود مر او را کلمہ . . . متحیر و سرگرداں شد بعد . . . دریں وقت مسلمانی عجیب می نماید . . . عوام سالم ماند زیرا کہ در باب کلمہ . . . جلدہا نبشتہ اند و ہر کسی . . . و خبر ندارند آخر چوں مرگ می رسد . . . روند حالش دشوار می گردد و اگر کسی . . . آنچہ ملک می گوید از غیر مشروع کہ جز این نیکو می کنم ایشاں گواہی می دہند و اقرار می کنند برای رضاء ملک را ملک نیکو می کند و ہر کہ در شرع حلال را حرام گوید حرام را حلال گوید کافر گردد پس حال لشکریاں اینست و اہل دیوان، بعدہ بزبان مبارک فرمودند حکایت ثعلبہ۔"

ق۱۶۴ب **النبی الامیؐ** :۔ مخدوم جہاں فرمودند اگر کتابی . . . می آوردند خواندن نمی . . . و نبشتن . . . بعدہ داعی عرضداشت . . . یکی از معجزات رسول علیہ السلام این بود کہ کتاب خواندن و نبشتن نمی دانستند پس خلق گمان . . . آنچہ می خواندہ است و نبشتہ . . . علیہ وسلم پیش خلق . . . تا معلوم کنند . . . بغیر خواندن و نبشتن چنیں . . . و ایمان آرند و ناخواند . . .

ق۱۶۶(ب) **"این طایفہ بلند ہمت اند"** :۔ اگر دست ہمت عارف بحور العین باز آید طہارت معرفت وے شکستہ شود و اگر درویش بجز خدائے چیزے خواہد در اجابت بر و بستہ شود" شیخ عبداللہ انصاری"

ق۱۶۸ **"چنانک انبیا بخلعت نبوت فخر کنند آں سر اشقیا برآں طوق لعنت فخر کند"** :۔ . . . این از آں اصل می گویند کہ لعنت و رحمت . . . از محبوب رسد بداں فخر محب است، . . . از خامی بود از ین

روے کہ . . . از محبوب است . . . اگر لعنت ہماں واگر رحمت ہماں، واگر دشنام گوید ہماں واگر مدح کند ہماں، می باید کہ چیزے از محبوب باشد اگر دکفش ؟) دہد ہماں اگر تاج بخشد ہماں . . . محبوب چہ گلیم سیاہ چہ . . . از امام شبلی در غیرت منقولست کہ گفتہ اند، مرا غیرت است کہ لعنت او برد، ملفوظ۔

ق ۱۶۸ "این ہمہ ولایت لعنتی است کہ بے واسطہ در گردن عزرائیل نہادہ بودند": ۔ واین لعنت از بہر محبت خداوند او می گوید کہ من قبول کردم زیراکہ آن مرا بر سبیل غیرت اعتبار کردن جز خداوند افتادہ است، زیراکہ غیرے را سجدہ نہ کردم یعنی آدم صلوات اللہ علیہ را ابلیس برائے این معنی را خواہی مرا دوزخ برید خواہی ہرچہ دانند بکنند، مخدوم جہاں فرمودند عاشقان در مذہب خود عاشق صادق او را می گویند کہ از رد و قبول او را ہیچ ہمہ پیش نیاید، چنان نزدیک او رد باشد و چنان قبول، واگر . . . قبول خداوند را پرستد ہزار بلا زیر دامن او پیدا شود زیراکہ آن منقضی می شود بمنافقہ جمیع منافق در عہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ایمان . . . چون نعمت و اسباب دنیاوی بودے ایمان ثابت می داشتند و آن زمانکہ اسباب دنیاوی از ایشان منقطع شدے مرتد دین می شدند عیاذاً باللہ منہا ھم

ق ۱۶۸ (ب) "گفت انی فی قلب عبدی المؤمن": ۔ معنی قولہ تعالیٰ انی فی قلب عبدی ای سکون الذکر فی القلب فاللہ سبحانہ وتعالیٰ منزہ عن کل . . . وحلول وانما ھو اثبات ذکر . . .

ق ۱۶۹ "اہتزاز العرش": ۔ وہذا الاہتزاز ما اہتزاز طرب وارتیاح لقدومہ علی الملأ الاعلیٰ وحصل لہم بذلک ابتہاج حیث الخرطت فی زمرتہم نفس طیبۃ نشیت بہا فی الکملات الحقیقۃ واما اہتزاز استعظام بمصیبۃ لانہ کان من اعقال النبی و ولیجۃ لہ وہذا الاہتزاز کما یقول اہتز سریر الملک بموت الوزیر الناصح للسلطان ای اضطرب۔

(بضمن حاشیہ) عاقلۃ الرجال قرابتہ ولیجۃ الرجل خاصۃ وبطانۃ

الارتیاح والاستبشار ـــ شاد شدن، قیل ارتیاح بروحہ ـــ حین صعد بہ . . . علیٰ ربہٖ واکثر اہل العلم . . . سریرہ الذی حمل . . . وقیل اہل العرش . . . بموتہ، ان العرش تحریک بموتہ . . . قابل للحرکۃ . . . وقیل المراد بہ حملۃ العرش

النزیع الغریب:

ق ۱۶۹ **"بلال از حبش، صهیب از روم..."**:۔ بشنو بشنو خاک حبشه را فرو ریختند ذرهٔ از درد برآمد، خاک روم را فرو ریختند ذرهٔ عشق برآمد، خاک فارس را فرو ریختند ذره شور... از آن ذرهٔ درد بلال را آفریدند و ازان ذرهٔ عشق صهیب را، و ازان شور سلمان را، و این ندا در چهار حد عالم دادند، بلال سید حبشه و صهیب سید الروم و سلیمان سید الفارس، نمی دانم سحرهٔ فرعون از کدام در در آمدند، تا ما همه ازان در آئیم و هلال و بلال چه کردند تا ما هم سان کنیم، اما انچ ایشان کردند مگر هم ایشان بدانند کرد سلک...

ق ۱۶۹ (ب) **"برو... بقاء ایمانی"**:۔ برو... رخت ها، دو جهانے، از ره کفر در مسلمانی، معنی این بیت آنست بر هر که نظر خداوندان این... خداوند و طالبان خداوند... اگر آن چیز مشروع باشد... نظر برین رفته است. هر چند که بمسجد می رفتم مگر مین مسجد... در الا می زنم و من هیچم... و قصد او قصد خداوند... کفر بردن مسلمانی این باشد... درین محل یک حکایت را خواجه ابوسعید۔

ق ۱۷۲ **"و الله قهر بر ایشان راند"**:۔ این جواز قدرت... ترجمهٔ مشارق الانوار در ذیل این حدیث که راوی آن جابر... لا یدخل احدا منکم عمله الجنة و لا یجیره من النار و لا انا الا برحمة الله، آورده است اگر خدای خواهد که جمله پیغمبران و مومنان و صالحان و اولیا و صدیقان و شهیدان را عذاب کند، تواند، و آن همه از روی عدل باشد و اگر خواهد جمله کفار و فساق را در بهشت برد، تواند و آن همه از روی فضل باشد، و در شرح علی آورده است ظاهر هذا الحدیث یشیر الی مذهب اهل الحق انه لا یستحق احد بالطاعة الثواب و للباری عز شانه ان یعذب المتقین و ینعم علی الکافرین ...

ق ۱۷۳ **"و پند از حقیقت و معرفت"**:۔ ... مثل التصوف مثل علة البرسام.. تمکنت آخر ست یعنی تحیر... بعلم حاله فاذا کوشف تحیر...

ق ۱۷۳ (ب) **"و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید"**:۔ بدانکه علم بر دو نوع است یکے آنست که ترا بخدائے رساند چنانچه همه طاعتها و دیگر آنست که ترا از خدائے عزوجل دور کند، چنانک همه معاصی، علم این هر دو نوع بر جمله آدمیان فرض عین است و اهم... است و این علم اعضاست، اما انچه در

... بود از اوصاف آن ہم آں ہم بردو نوع است. یک دو صفات مقرب است الی اللّٰہ چنانک توبہ و (زہد) و توکل و رضا و تسلیم و مانند این و نوع (دیگر) صفات معبد (مبعّد) است، چنانک حب الدنیا و حب مال و حب جاہ و حقد و حسد . . . و بخل و مانند این، علم این ہردو نوع نیز (فرض) عین است کہ بے علم ہرگز عامل نتواند شد، و بے علم وصول بمقصود نہ.

ہرکہ درین راہ در آید او را علم طریق باید آموخت، تا درین را بتواند رفت یا خود در حمایت کسی بہ رود کہ این را می داند و این راہ رفتہ بود تا ہرچہ از و بیند و بشنود بر آن رود۔ علم آن کس علم او گردد، اما علم عبادات بر علم طریق مقدم باید داشت کہ بے آن راست نیاید، اما علم معاملات کہ ما یحتاج او نیست، چنانک علم نکاح، مر کسی را کہ زن بخواہد کرد و علم حج ہر کسی را کہ بر وے حج فرض نیست، و مانند این، او را سود نہ کند بعضے علما درین حدیث طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم و مسلمۃ علم . . . خیر مراد داشتہ اند شہادۃ و صلواۃ و زکواۃ و صوم و حج و بعضے گفتہ اند کہ مراد ازین علم ہماں قدر باید کہ ما یحتاج اوست، و بعضے این تاویل کردہ اند کہ العلم فریضۃ فی وقتہ، برائے ہر وقت را علم فریضہ است، بحسب آں وقت، چوں وقتے در آید، علم آن وقت طلب کند، کہ درین وقت مرا چہ باید کرد۔ "معدن المعانی"

ق۴،۱ (ب) **"علماء آخرت نہ علماء دنیا"**:۔ "علماء سوء (کے) کسانے را گویند کہ روئے ایشان بجانب دنیا باشد و پشت ایشان بجانب عقبیٰ، کہ از تحصیل علم ایشان محض دنیا بود نہ آخرت."

علم کو بہر کاخ و باغ بود و آں ہمچو . . .

ایضاً **"علم آخرت نہ علم دنیا"**:۔ علم دنیا آنست کہ ترا بر در سلاطین و امرا و ملوک برد یا ترا قاضی و مفتی کنند درویشے شیطان را دید نشستہ بیکار، گفت اے ملعون چرا بے کار نشستہ، گفت علماء دنیا پدید آمدہ اند مرا کارے نماند ﮪﮪ

ایضاً **"ربنا ظلمنا انفسنا"**:۔ مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد آدم علیہ السلام تنہا بود پس بلفظ جمع "ربنا ظلمنا انفسنا" چون آید، فرمودند سلمہ اللّٰہ کہ حوا در ذات یار بود، یعنی خوردن دانہ گندم بعدہ عرضداشت کردہ شد۔ اہل بیت کسے کہ معصیت کند مرد را شاہد کہ در مناجات زن را بخود در آرد (فرمودند آری) . . . مخدوم نبشتہ شد بیت:

...اگر اسلام آسان بدے   ہر کسی چون شبلی و سلمان بدے
تا نگردی تو مسلمان از درون   کے تو خواہی شد مسلمان از برون

ق۱۷۵ **اول مرتبۂ از مراتب مرید راہ شریعت است :۔** راہ شریعت رفتنی است بتنقیہ ظاہر ... حاصل آید و مؤدب شود و مہذب کردد و شایستۂ بساط قربت گردد، و راہ طریقت رفتنی است تصفیہ باطن را ... شود و قبول عیب را مہیا شود از خود دور کند و بحق تولا کند، در ہیچ حال بخود ... نکند و از خود عبارت نکند و این ... روئے ندہد، و راہ حقیقت رفتنی است ... اضافات را تا وحدانیۃ الذات ... تا تزا بچیزے ... اضافت می کنند یا چیزے ... اضافت می کنند راہ حقیقت ہیچ رفتہ ...

ایضاً **"چون بر شرایط شریعت مواظبت نمود" :۔** المراد بالشریعۃ مع امر اللّٰہ تعالیٰ و رسولہ بہ من الوضوء والصلوٰۃ والصوم و ادا ء الزکوٰۃ والحج و طلب الحلال و ترک الحرام و غیر ذلک من الاوامر والنواہی والطریقۃ (۱) لاخذ بالتقوا و ما یقربک الی المولا، من قطع المنازل والمقامات و کل مقام طریقۃ، والحقیقۃ فھی الوصول الی المقصد و مشاہدۃ النور ھ ھ

شیخ عبد اللّٰہ انصاری قدس اللّٰہ روحہ العزیز فرمودہ است، شریعت خدمت است و از ان رستگاری است، طریقت حرمت است و از ان برخورداری است، حقیقت حق است از دون او بیزاری است ھ ھ

ق۱۷۶ (ب) **و در ارادت معشوق باختن :۔** زیرا کہ محب را خلاف ارادت محبوب کردن جائز نیست، از حکم محبت این است کہ محب کار بر ارادت محبوب کند و خلاف امر کند، اگر ترک ارادت کند، کار بامر کند خام بودے و این جائیست کہ محب را ارادت معلوم گردد، و اگر اینجا وارد کنند کہ ادنیٰ درجات محبت موافقت است، بس این کہ خلاف امر کند مخالفت لازم آید نہ موافقت، جواب اینست کہ مخالفت صوری است، از روی معنی موافقت است، زیرا کہ کار بر ارادت محبوب کردن مخالفت نگویند ھ ھ ھ ملفوظ خدمت شیخ۔

اس جگہ پر "معدن" کی یہ عبارت بھی نقل کی گئی ہے :

" و این جائیست کہ ارادت محبوب معلوم گردد، و اگر کسی گوید کہ اطلاع بر

ارادت محبوب . . . شود، جواب آن است که این چنین مردانرا از حق . . . در دل ایشان تعریفات است که در خاطر خود . . . و می شنوند که این مکن و این بکن ایشان هم بران روند، اگر مالی بیش آید اگر بدان تعریف که از حق . . . در دل ایشان . . . و اگر بشنوند مگیر . . .

"معدن"

ق۱۶۷ (ب) **"مرید ابلیس صفت باید" :-** در باختن کل یعنی چنانچه او مخالفت . . . خود را در باخت، هم چنین باید که صادق صفت باشد، آنگاه از وے کارے آید . . . دید پس چه خواهد کرد-

ق ۱۶۸ ب **"ابوالقاسم گرگانی رحمۃ اللہ فرمودے" "همیں بزرگ یا ابو علی فارسی گفت" :-** دیگر دعاگوی ضعیف گل برده بود سر مبارک . . . و با این بے چاره در سخن شدند مولانا خواجه . . . نشسته بود گفت مولانا تو بهاری باشی . . . آوردن هر بار چیست راست بگو از کم . . . چون بنده ضعیف این سخن از زبان مبارک ــــ شنید متحیر شد وظن برد نباید که نا . . . داده باشد گفتند رسم بهاریان این . . . کردند این ضعیف دریافت بنوع ـــ این بے چاره آغاز کرد گفت آنچه صدقه برسدی خورم و گل برائے مخدوم رامی آر . . . مولانا خواجه را گفتند که . . . است هیچ وقتی بغیر گل نیامده است . . . در ملفوظ شیخ فریدالدین افتاده که مرد بدست خالی بر شیخ آمده فرمود و سبزه نیافتی در راه که بر دست می کردی و می آمدی

که طایفه صوفیاں همه وقت در طلب عزوجل آیند پس تفاول را این چنین فرمایند . . . حاصل آید نه از برای طمع و غرض . . . نعوذ باللہ منہا هم ازین جاست که اہل تصوف میگویند اگر کسی بر کسی قدحے بفرستد باید که در آن قدح شکر یا شربت باشد برای تفاول گرفتن اہل تصوف . . . هم چنیں اگر خوان کسی بر کسی بفرستد باید که نانی باشد . قطره بود بعده فرمودند محمد شاه روزے یارے را گفت وقت ببیں چه مقدار . . . شده است یار گفت وقت زوال شده است محمد شاه فرمود لا زوال با مرا زوال است گفت الک مال کردند و هم چنیں یکی پیش رفته بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعدا اذا جاء تبت باید خواندن امام دانا بود همان اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را ہم ہم

ق ۱۶۹ (ب) مثنویات :- پروانه چو نور ذات یابد اثبات . . . .
. . . فرشے ملکوت در نوردد بس . . . . . . گردد
چون نیستی تو شد محقق خیزد همه نعرهٔ انا الحق

نوراللہ بدریائے نور رسد و دریاے نور را بہ بیند ۔ اے درویش ہمہ نور او باشد کہ او را
بتواند دید و بتواند شناخت ھ ھ

ق ۱۷۹ (ب) **"نفس از راہ شریعت":** مثنویات سے

از تن بحر ہم نفس بشتاب
. . . .
از نفس بدل ز دل . . . .   منزل چہ طلب کنی . . . .
زین جان بجہان آشنائی   و آنگہ بحریم کبریائی

ق ۱۸۰ **"و این معنی را توحید مطلق خوانند":** اے درویش اگر . . . . و بدریاء وحدت
رسی و در دریاء کنی عاشق و معشوق و عشق را یکے . . . . عالم و معلوم
. . . . این اسامی جملہ در مرتبہ وجہ اند، چون در گذری و بذات رسی،
ھیچ این اسامی نباشد مجرد باشد ھ ھ

ایضاً اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی، و اگر یک از دوستان او قبول کرد بحق پیوستی
(انصاری)

ق ۱۸۵ **"من اتی مسجدا . . ."** ترجمہ کسے کہ آید مسجد را پس او زیارت کنندہ است خدائے را و واجب
و سزاوار است بر زیارت کردہ شدہ کہ تعظیم و نوازش کند زیارت کنندہ خود را ھ

ق ۱۸۵ (ب) **حقیقت ما ھو الانسانیۃ کما ھو":** کے در . . . و ہر کہ درین باب چیزے نبشت، و گفت از اوصاف
اخلاق آں نبشت از عین آں یعنی نہ از حقیقت . . . می رود و در ہر صفتے صد ہزار عجائب
و غرائب می آید و اگر خود دراں نظر می کند این آب و خاک . . . اگر خود از جائے دیگر
ست پس این جا چہ کند . . . و این را با این چہ نسبت بیش حیرانی . . . اگر گوید ہم از
دست ترین کافر شود . . . اگر ہم از خاک و آب و دانہ این ہم کفر کہ . . . آید ہم سرگردانی
است و اگر کسی را . . . بس او درمیان نہ او چہ داند . . . حیرتے بیش نیست بیت
انچ می دیدم نیارم . . . ہیچ راز . . . چنانک پروانہ گرد . . . شمع می گردد از و . . .
خود را بر شمع زد پروانہ کجا ماند واز و . . . در ملفوظات عین القضاۃ چندین جانبشتہ . . .
چنین چنین شد تا عارف شد، چون عارف شد . . . شد کہ داند کہ چہ شد و ہم در مکتوب

نبشتہ است عارف چوں بدیشاں رسیدے نشان شد اگر ازو نشان برسیدہ شد
گویند ہنگے فرو دبرد و اگر کسے ازو نشان گوید . . . اتصال و اگر کسے ازو عبادت کند
گویند . . . مرد حیران چون رسد آن جائے گاہ . . . و گم کردہ راہ ہر چہ زد توحید بر جانش
رقم جملہ گردد از واد نیز ہم . . . ھم

ق ۱۸۵ (ب) **"اے برادر ترا آنگہ مسجود ملکہ کردہ است"** : اے برادر معلوم است کہ یک عالم فرشتہ مقدس
و مطہر خاک را سجدہ چون کند و خاک خلیفہ چون بود ۔ ھم

ایضاً انچہ بعضے از مدعیان متصوفہ در باب روح گفتہ اند بیان بزرگی روح کردہ اند، نہ بیان
حقیقت وے، چنانک امام غزالی علیہ الرحمۃ گفتہ است لطیفہ، ربانیۃ عاملۃ مدرکۃ، بزرگے
دیگر گفتہ است شعلۃ الصوتیۃ این ہمہ بیان بزرگی شان اوست نہ بیان ماہیت او ھم تم

ق ۱۸۶ **پیر ذکرہ اللہ بالخیر** : . . . و از الیہ یعود "بوے وصال می آید" بے چارہ . . . و بدا بوے وصال
می آید . . . پیدا شود او باشد، اے برادر ہیچ ازو پیدا شود زرو تا پیدا شود . . .
او دیتی بود و ذلک سر لا یمکن کشفہ بلسان المقال، غلام آن سالکم کہ سر منہ البدا، والیہ یعود
در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد، آرے باز گشتن از میان نہ راہ از بدایت . . .
اظہار کند بیت :

اول چون . . . . . من آخر نہ بدو رسد سر رشتۂ من . . .

آن مراد را قانونی بود پس چون خواہد کہ ازان نقل کند سوئے معرفت ربوبیت واجب است کہ حاصل کند برائے
خود را فطرتے دیگر و طریقے دیگر و عقلے دیگر ۔ بخلاف آن عقل کہ بدان معرفت، جسمانیت کردہ
است پس این جا معلوم شد کہ برائے معرفت روح را عقلے دیگر باید و آن در عالم مکاشفہ تواند بود ۔

ایضاً ارسطاطالیس گفتہ است کہ ہر کہ خواہد در معرفت الوہیت شروع کند، پس گو مر خود را فطرتے
دیگر حاصل کند امام فخر الدین رازی رحمۃ گفتہ است کہ این سخن او موافق وحی و نبوت است
کہ حق تعالیٰ مراتب تن را ذکر کردہ است ولقد خلقنا الانسان من سلالۃ من طین الیٰ
قولہ فکسونا العظام لحما و چون کار تعلق روح بتن رسید گفت ثم انشأناہ خلقا آخر و این
تنبیہ بران کہ کیفیت تعلق روح بتن بر قانون گشتن نطفہ از حالے بحالے نیست بلکہ این نوع

دیگر است بخلاف قانون دیگر کہ پیش رفتہ است، بس ہم چنین مردم . . . کند . . . .

ق ۱۸۶ ہر چہ در طور علم و عقل است در تحریر گنجد عبارت آید اما این کار کہ عقل و علم ازان . . . درونیش است آن را کہ تواند نبشت با این ہمہ . . . بشنو: مثنویات عشق برتر ز عقل و . . . لی مع اللہ وقت مردانست . . . کفر و دین عقل تا . . . بود . . . عشق با کفر و دین کدام بود عشق را امروز و فردا کے بود . . . کفر و دین این جا و آن جا کے بود۔

این جا ہر آئینہ در خاطر چیزے بگذرد اے برادر می دانی کہ تکلیفات دایر بر عقل است و وجود او عدما و طور عشق برتر از طور عقل است و آنک گویند ماورائے علم و عقل کارے ہست، چون آن جا رسد بداند و بہ بیند ہمین است ؎؎

ق ۱۸۸ **"ولا تتفکروا فی ذات اللہ"**:۔ و تفکر کردن نہ آنست کہ سر در گریبان کند و اندوہ خوردن . . گیرد و یا در خواب رود، باید کہ از دنیا و خلق و از جملہ مشغولیہا فارغ گشتہ بود، پس تفکر کند . . . آداب۔

تفکر در پنج چیز باید کرد، یکے در . . . و نشانی ہا بر ہستی خداوند عزوجل . . . در آلا، و نعماء او عزوجل، سیوم در . . . آخرت و ثواب و عقاب او، چہارم . . . وے بدان سرائے، پنجم اندر احسان خداوند عزوجل در حق خویش و جفاء خویش در حق . . . ثمرۂ کہ تفکر اندر دلیلہا و نشانیہا . . . کہ یقین او زیادت شود و ثمرۂ تفکر . . . و نعمہا آنست کہ محبتش . . . و ثمرۂ تفکر در ثواب و عقاب آں جہان آنست . . . طلب زیادت شود و در جہد کردن اندر طلب آں قوت یابد، و سبب بہ آن ایستادن شود . . . معصیت . . . زیادت شود، و ثمرۂ تفکر در بازگشت وے بدان جہان از سکرات موت و تنہامی گور و احوال قیامت آنست تا زہد . . . بفزاید، و قوت گیرد و آمادگی کردن مرگ . . . آید اما ثمرۂ تفکر در احسان خداوند و جفاء خویش آنست کہ خوف و شرم زیادت شود۔

ق ۱۹۰ **"تفکر محصور و محدود باید"**:۔ . . . محصور و محدود نیست . . . راہ بد و کجا بود . . . در تعطیل افتد یا در تشبیہ:

اغ نزد تو بیش ازاں رہ نیست   غایت وہم تست ا . . نیست

ق ۱۹۰(ب) **"تفکر"**:۔ . . . است یکے تفکر در عیبہا نفس خود ست، این چنین تفکر بمنزلہ عبادت یک سالہ . . .

رسول خدائے صلی اللہ علیہ وسلم تفکر ساعۃٍ . . . دیگر تفکر در نعمتہا رخداوند . . . بر شکر وطاعت این چنین . . . دیگر تفکر در آسمان و زمین . . . تا حاصل بود مر او را . . . بمنزلۂ عبادت ہمہ عمر است و زیادت . . . گذشت نیز احادیث وارد ست آوردن بغر . . .

ق ۱۹۰ (ب) **"چنین تفکر با شست سالہ عمل برابر باشد":۔** زیرا کہ عمل حرکت تن است و تفکر حرکت دل است و دل سریع الحرکت است بحکم آنک لطیف و خفیف است، ہر چہ تن بشست سالہ عمل مسافت قطع کند دل بحکم سرعت و لطافت بیک ساعت قطع کند، سالک را در تفکر وقتے . . . کہ قوت بحرکت می رود، بے تکلف خود را در نماز می آرد . . . در قرآن نظیر ہست کہ یوم تبلی السرائر فما لہ من قوۃ و . . .

ق ۱۹۱ (ب) **"تا تفکر دران کنم":۔** بیت :ـ

بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت　　من خواستم ولے چہ کنم چون خدا نخواست
تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند　　تدبیر بتقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۲ **مکتوب شصت یکم در تجرید و تفرید:۔** تجرید بر دو نوع است، تجرید ظاہر و آن آنست کہ برہنہ باشد، ظاہر او را از املاک و تجرید باطن و آن آنست کہ برہنہ باشد باطن او از اعواض بر تجرید ظاہرے ملکی نہاد و تجرید باطن و آن بر ترک انچ از وے مجرد گشت، عوض طلب نہ کند، نہ در دنیا و نہ در عقبیٰ برائے آنک عوض دادہ را باشد، مجرد را ہیچ چیز نباشد کہ بدہد تا عوض طلبد و تفرید آنست کہ فرد باشد از اشکال، یعنی انس نہ کنی با ایشان بلک وحشت گیرد و از ایشان و فرد باشد در احوال از احوال، یعنی نہ بیند مر نفس خود را حالے بلک غائب شود بر رویت محوّل حال از حال فرد باشد در افعال و آن آنست کہ باشد افعال او و خدائے را بغیر عجب نفس و زبان۔

ایضاً تجرید آن بود کہ ہمہ بدہی و نظر از کل کونین بر داری تا مکافات دادہ با تو دہند اے برادر انچ بدہی تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . . . طوالع

ق ۱۹۳
. . . از پے شہرت زمانہ　　غسلے زدہ بہر . . . . .
. . . . . . قطرہ آب دیدہ　　. . . . .
. . . . پدید گردد　　آن . . . .
این اشارت :۔ . . . مجرد از صفت شو　　در محیط . . . .

از غیر خدا چو غسل کردی   خود بار دگر . . . . . .

ق ۱۹۵ "کلا انهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون" :۔ یعنی حقا که بدرستی که ایشان کافران از پروردگار خویش در روز قیامت حجاب شدگانند ۔

ایضاً شیخ الاسلام عبدالله انصاری فرموده است الٰہی کدام دوزخ است صعب تر از بے تو داشتن یا کدام بهشت است بهتر از با تو زندگی گذاشتن است ۔

ق ۱۹۶ وگاه مشقت هم چون روز احد هفتاد صحابی در یک روز شهید شدند و هفتاد زن بیوه شدند ۔

ق ۱۹۷ "گاه بروز بدر" :۔ کسی هم چون روز بدر اول حرب که بود مصطفیٰ را ص ل ع م در روز بدر بود ۔ . . . علیه السلام نماز . . . بوجهل بد بخت . . . در گردن مبارک رسول علیه السلام انداخته پس این چنین بلاها رسول علیه السلام کشیدند تم تم

ایضاً "... راه دین از فضیحت های خویش پاک باید داشت" :۔ یعنی صفات غضبی و شهواتے : بیت ؎

خشم و شهوت بزیر پا در آر ۔ تا مگر آدمی شوی یک بار   طوالع

ایضاً **آفتهاے بشریت** :۔ صفات بشری بیشی و بیشی جستن است و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق خدای افزونی جستن است .   شرح تعرف

ق ۱۹۷ (ب) **وعصیٰ آدم ربه** :۔ یعنی بے فرمانی کرد آدم پروردگار خود را ۔

ق ۱۹۸ **خلقت بیدی** :۔ ترجمه آفریدم آدم را بدو دست قدرت خود ۔

ایضاً **الاعجوبه** :۔ کار عجب ۔

ایضاً حور جمع حورا ، عین جمع عینا   مدارک ،

ق ۱۹۸ (ب) دست دوستی همیشه در خون است   حجره عافیت ازین خوی برون است

ق ۱۹۹ شیخ عبدالله انصاری قدس الله . . . فرموده است چون جرم من منم توبه من چیست و من اگر بدین توبه رسم در دو عالم چون من کیست .

و معنی الحدیث ان غفلت عن ذکر الله ساعة بعارض یعرضنی لتدارکته بالاستغفار مائة مرة تکفیراً لغفلة و تعلیماً للامة تم تم

صدیقان از گناه پشیمان اند از طاعت خجل عذر بر زبان و تشویر در دل   انصاری

ایضاً قاضی حمیدالدین ناگوری علیه الرحمة در لوائح آورده است ای خواجه عالم فرمودانی لاستغفر الله

کل یوم مایۃ مرۃ استغفار از گفتن نود و نہ نام بود یعنی از کمال شوق در غلبات عشق او را در روزے بنود و نہ نام بخوانم چوں بعظمت و جلال کبریاء از مکاشفہ شوم از گفتہ استغفار کم نود و نہ بار برائے نود و نہ نام و یک بار برائے استغفار ہم

ق ۱۹۹(ب) چہ شناسد کمال دہقان را
دانہ در چاہ و تخم در گندم

ق ۲۰۰ چو پاکان را استغفار باید کرد ناپاکان را چہ باید کرد ۔ انصاری

ق ۲۰۰(ب) "التائب من الذنب الخ" :۔ یعنی توبہ کنندہ از گناہ ہم چو کسی است کہ نیست گناہ مر . . . .

ق ۲۰۱ "وقتلت نفسا یا موسیٰ" :۔ . . . گوید چون انبیا را در . . . قصد و نیت بخلاف کردن معنی عتاب چیست جواب آنست کہ اگرچہ قصد نیست با این ہمہ معاتب باشند از بہر بزرگی مرتبت ایشاں و بلندی منزلت ایشان، یعنی بزرگان را . . . بگیرند و خوردگاں را . . نگیرند کہ المخلصون علی خطر عظیم . . . آنست کہ تا زجر بود مر دیگران را کہ از ایشان با این بزرگی محل ایشاں این مقدار نگذاریم از دیگراں . . . این تنبیہ کردنست ۔

ایضاً قال اللہ تعالیٰ . . . قال ھٰذا من عمل الشیطان . . . اشارۃ الی القتل . . . جعل قتل الکافر من عمل (الشیطان . . . ظلما لنفسہ واستغفر منہ . . . مستامنا فیھم فلا یحل لہ . . . الحربی اولا لہ قتلہ قبل . . . فی القتل و عن ابی جریج . . . یقتل . . . لوم "مدارک"

ق ۲۰۱(ب) در تذکرۃ الاولیاء آوردہ است تقوی آن بود کہ ظاہر آلودہ نکند بمعاصیہا و باطن بفضول ۔

ایضاً اصل التقوی اتقاء الشرک ثم اتقاء المعاصی ثم بعدہ اتقاء . . . ثم یدع بعدہ الفضلات قال ابو . . . الروذباری التقوی ما یبعد . . .

ایضاً در منہاج العابدین است حد تقوی بالغ و جامع آنست کہ پرہیز کنی از ہر چیزی کہ در کار دین زیان دارد و آں معصیت است و فضول . . .

ایضاً ترجمہ بستر برہانیم آنکسانی را کہ پرہیز کاری کردند ۔

ق ۲۰۲ خدای تعالی دوست دارد پرہیز کاراں را ۔

ایضاً روزے کہ برانگیزیم پرہیز کاران را بسوی رحمٰن گروہ گروہ ساختہ ام مر بندگان خود را کہ صالح اند چیزی را کہ ہیچ چشمی ندیدہ و نہ ہیچ گوشی شنیدہ است و نہ گذشتہ است بر دل ہیچ آدمی ۔

ق ۲۰۳ بے نیاز انیم ۔

ایضاً شریکان ۔

ایضاً جان ہمہ جانہاء آشیا خداست

ق ۲۰۳ (ب) اگر کسی گوید چون قصد بنود مظالم در خفت آسمان از کجا شد جواب آنست کہ تقصیری بودہ باشد و تقصیر جائز المواخذہ است چنانک انبیا راصلوات اللہ علیہم اگرچہ در آلات قصد نیست با این ہمہ معاتب اند ۔ ۔ ۔ مرتبہم ۔

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزہ ساکت است ۔ ۔ ۔ پیش ما حقاً فصیح و ناطق است ۔ خلاف نیست کسی را اہل ملّت در تسبیح حیوانان اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزلیان روا ندارند و اہل سنت و جماعت روا دارند چنانک خدای گفت " وان من شیء الا یسبح بحمدہ " عموم ذکر کرد ہمہ اشیاء را و نام شیء بر جماد و بر حیوانات افتد در قصۂ داؤد یاد کرد علیہ السلام " یاجبال اوبی معہ والطیر " ای سبحی معہ والطیر و نیز در خبر آمدہ است روزی پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم پارۂ سنگ ریزہ از زمین بر داشت اندر کف وی تسبیح میکرد چنانچ ہمہ یاران بشنیدند باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز فرمود تا عمر را دادند اندر کف وے نیز تسبیح کرد و باز عثمان و علی را رضی اللہ عنہم ہمچنین آنگاہ بر زمین افگند تا بعضی علما این خبر را حجت آوردہ اند بر ترتیب خلافت کردند بر افگندن انقطاع خلافت را ۔ ۔ ۔ شرح تعرف نداند لشکر خدای مگر خدای ۔

ق ۲۰۵ قال بعض اہل الریاضۃ الشوق فی قلب المحب کالفتیلۃ فی المصباح والعشق کالدّھن فی اللور، و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می نہند مشتاق گویند و چون چنان شود کہ فنا و بقا خویش یکبارہ در وجود دوست تلف کنند عاشق گویند ۔

ق ۲۰۶ از آنجا کہ

ق ۲۰۷ ترجمہ :- خدائے تعالیٰ بر دارد ۔ ۔ ۔ ،

ق ۲۰۸ (ب) چون میان بدو مقام و نہایت مقام تفاوت بسیار است، ہر چہ بہ بدو مثبت باشد بہ نہایت منفی باشد چنانچہ روایت کردہ اند از پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ فرمودہ است لاایمان لمن لاامانۃ لہ ولا دین لمن لاعہد لہ نفی ایمان الامانۃ لا ایمان العقد زیراک ایمان

	امانت خلق را ایمن کردنیست و ایمان اعتقاد تصدیق است بس اینجا نفی ایمان امانت است نه نفی ایمان تصدیق، چنین اینجا نفی حقایق ایمان ست نه اصل ایمان ۔
ق ۲۰۸ ب	اعلم ان لا مانة و وفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة عن نفی مواجبها مجازاً یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب " الرجال و نظایره کثیرة و استعارة نفی الایمان نفی المواجب مبالغة فی نفی المواجب رہذا ظاہر . . ان الایمان بدون مواجبه کلاہما حم
ایضاً	جوانمردا ہمه خلل از ایمان . . . مغرور کہ مومن چرا . . . ومن الناس من یقول آمنّا باللہِ و بالیوم الآخر وما هم بمؤمنین . . . بقرآن در قرآن میکو . . . (من یرد) لآخرة نزد له' (و من یرد) حرث الدّنیا نوئتی (ممها) نصیب معنیش بس . . . بطلب دنیا خرجہا . . . وادرا . . . آخر این مایه دانی چون نفس . . . کند بدروغ برین محکش زن . . . حقیقی طلب کن عین القضاء
ق ۲۰۹	فی التعریف یایها الذین آمنوا رسما آمنوا تحقیقا ۔
ایضاً	(الفخار سفال)
ایضاً	(المهین خوّار)
ق ۲۰۹ (ب)	باز چوں نوبت بتو رسید انتظار برداشتند
ایضاً	النسب خویشی ۔
ایضا	قال علیه السلام لو کانت الدنیا برکة دم لایشرب المومن الّا الحلال ۔
ق ۲۱۰	(دهن)
ایضاً	(باک)
ق ۲۱۰ (ب)	یعنی اوصاف ذمیمه را باوصاف حمیده بدل کن ۔
ق ۲۱۱	. . . آب خور ۔
ایضاً	و اگر اطاعت کنی تو بسیار کسی را که درین زمین اند گمراه کنند ترا از راه خدای تعالیٰ ۔
ایضاً	ترجمه :۔ خدا تعالیٰ باک است قبول نکند مگر باک را ۔
ق ۲۱۱ (ب)	اگر اطاعت کنید راه راست بیابید ۔
ایضاً	جون

ق ۲۱۱(ب)	برآمده است واقف است وبداںچ ۔
ایضاً	لقّف تلقّف سبک گرفتن چیزی ۔
ایضاً	تالف باہم پیوستن ۔
ق ۲۱۲(ب)	. . . تو عشق است چو آنجا برسی وخود بزبان حال گوید چون کن ۔
ق ۲۱۳	. . . آن محبوب . . . من بداں . . . بنودی محبت آن
ایضا	می یابم من ملامت را در دوستی تو . . . از جہت دوست داشتن فریاد تو . . . ملامت کنند مرا ملامت کنندگان . . .
ایضاً	در فصول شیخ احمد غزالی آورده است یکی در پیش ابوالعباس قصاب رفت شمیری حمائل کرده گفت کجا می شوی گفت بغزا گفت تا چه کنی گفت تا کافری گشتم ابوالعباس گفت و محاسن خود بگرفت این موی سبید خاک مائ آن کافر وی که تو او را بر یا تیغ بخواہی کشتن . . . کافر نفس کن قاتلوا الذین یلونکم من انفسہم . . .
ق ۲۱۳(ب)	اگر بودم گیرنده دوستی را ہر آینہ میگرفتم دوست ابابکر را ولیکن ما رسما دوست ان خدائے است ۔
ایضاً	ارادیہ . . .
ق ۲۱۴	این مرتبہ برز کرا . . .
ایضاً	ترجمہ :۔ درآں حال حکایت کننده است از خدای تعالیٰ من نزدیک کمان بنده خود کہ بمن دارد بس کو کہ کمان کند آن بنده آنچ بخواہد ای مزدانند ام بکمان ازاں بنده خود کہ بمن دارد . . . موافقت دانستگی وی ۔
ق ۲۱۴	اعلم ان عند معناه لغة حضور الشی وھو لایلیق بصفات اللہ لتنزّھہ عن الغیب والحضور لان العلم من لوازمہ فیکون المعنی انا عالم بظن عبدی ۔
ق ۲۱۶(ب)	پاک نکنم ذات خود را از بدی بدرستی کہ نفس بسیار فرمائش کننده است بہ بدی ۔
ق ۲۱۶	این جنا اشتغال بود بغیر حق نہ معصیت کردن
ق ۲۱۶(ب)	. . . . ۔

ق۲۱۶(ب) این چنیں . . . ہرجہ بیش . . . از ایشاں ہلال بود . . . کسی اندر جان کندن باشد . . . رسول را پرسیدند کہ ہلال را داست ولیکن با این . . . پیغامبر ایمان آورده . . . جبرئیل را بغرسنا . . . و عمر و علی را بشارت داد کہ . . .

ایضاً خلق رمیده اند و باکس نیامیخته و نیز مراد نفس خود طلب نکرده اند برہنگی وگرسنگی بکشیدند تا خلق ایشانرا دیوانہ نام گردند چنانک یکی . . . ہمواره می رفتی والہ دو چشم سوی آسمان مانده جنان جون . . . نظاره کنند اگر کسی بیش او آمدی نشناختی و باکس نیامیختی . . . و چشم سوی آسمان مانده گفت از بہر آنک دل وی بعرش متعلق . . . ہیچ تقصیر نیفتادی و اویس القرنی بود بروز کاری . . . مادر مشغول و سوی پیغامبر نیامد خدائے عزوجل . . . . .

ایضاً در تذکره آورده است چون مردمان از بس او بیرون آمدند بایزید نگاه کرد گفت اینہا کیانند گفتند با تو محبت خواہند داشت گفت خدایا من از تو میخواہم کہ خلق را بمن از خود محجوب مگردان بس خواست کہ محبت خود را از دل ایشان دور گرداند و رحمت خود از راه ایشان بردارد نماز بامداد بگزارد و در ایشان نگریست و گفت "اِنَّنِیْ اَنَا اللّٰہُ لَآ اِلٰہَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِیْ" گفتند این مرد دیوانہ است او را . . .

ایضاً یعنی من خدایم نیست ہیچ خدای مگر من بس پرستش بکنید مرا

ق۲۱۷ منفرد۔ تنہا، انفراد۔ تنہا شدن۔

ق۲۱۸ جہا دیدم۔

ق۲۱۸(ب) لکم قولہ تعالیٰ؛ وَسَخَّرَ لَکُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْہُ

ق۲۱۹ این در سورهٔ یونس است۔

ایضاً یعنی بستر گردانیدیم ما شمارا خلیفہ ما در زمین وگردانیدیم شمارا بادشاہان۔

ایضاً . . . میگویند۔

ایضاً دوست میدارد آن خدای ایشانرا و دوست میدارند ایشان آں خدائے تعالیٰ۔

ق۲۱۹(ب) یعنی بدرستی وجودی در مقعد کہ توانا است۔

ق۲۱۹(ب) یعنی ہر کہ ہست کہ نخواہد زراعت دینارا بدہیم آنرا ازاں دنیاو بناشد مراو . . . از جنس ہیچ نصیبی . . .

ق۲۲۰(ب) ذیدند ۔

ایضاً کنند ۔

ایضاً هذا مذهب الفلاسفه

ایضاً برادر

ق۲۲۲(ب) کسب نیکو ترو اگر ترک بخدار ساند وکسب . . . . .

ایضاً یعنی اگر بودی دوستی تو راست ہرآئینہ فرمان برداری میکردی لو او را بدرستی کرده دارنده مرکسی را کہ دوست میدٰده او را فرمان داده است

ایضاً تعصی الاله وانت تظهر حبّه ٭ هذا لعمرک فی الفعال بدیع

ق۲۲۳ . . . میکردند ۔

ق۲۲۳(ب) . . . .

وآں شرط آں باشد . . . دہنده حق را بیند و مانع حق . . . اگر بیاید ازاں کس شاد نگردد واگر . . . باشے . . . نشود واگر بیاید . . . کار بند د جز بضرورت ۔

ق۲۲۷(ب) . . . ان الصوفی ماله مباح و دمه هدر چوں مال او و دم او بدر . . . از کجا آید و دیگر آنک ایشاں ہرچہ بہ کسے دہند باز نستانند کہ . . . مروت نبود و ایشاں ہرگز ترک مروّت برخود روا ندارند کہ آں از صفات نقصان است

ق۲۲۸ اخوت آن را گویند کہ تصوف . . . و ملک دیگرے ، چوں تصرف صاحب بود . . . حاجت اذن . . . بود . . . کہ نزدیک . . . گفت می خواہم کہ با تو . . . مواخات بندم برائے خدائے را گنہ دانی کہ حق برداری و مواخات . . . گفت بیان کن تا بدانم گفت آں . . . احق بدینار ک و درهمک منّی آں کس گفت بدیں مرتبہ نرسیده ام ۔

ابوہریرہ گفت بس تو برادری و اخوت را . . . شرح آداب ۔

ق۲۲۹(ب) یعنی کسی رہنمونی کند بر کار نیک بس مراد را مقدار ثواب عمل کننده باشد ؁

ق ۲۳۱ ... قوم ... نوشیدن است۔

ایضاً یعنی بہترین قوم خدمت کنندہ درمیان ایشان ست۔

ایضاً من خدم خدم

ایضاً زیراک بنائے خدائے بر مشیت است نہ بر قیاس

ق ۲۳۱ (ب) غلمان بچۂ کافراں

ایضاً یعنی شفقت بیش از آب و خاک است

ق ۲۳۲ لفظ قیامت مشترکۃ الدلالۃ است ... البصائر ... برآں روز معین اطلاق کنند و آں را ... می گویند و بروز مرگ طبعی اطلاق می گویند و قیامت صغریٰ می گویند من مات فقد قامت قیامتہ اشارت برین معنی است و بر حالت اصول عارف اطلاق می کنند آں زمان کہ کونین در نظر او بنور وحدانیت ... ولبت حوض کوثر است۔

ایضاً روح یکی است اما نشاءت و مظاہر ... اول نشاءت حسی است کہ آنرا ... التی نحن فیہا الآن و حکم این ... ولادت بود۔ تا وقت مرگ دوم ... مرگ است۔ تا وقت حشر و در آں ... عجائب بسیار است۔ آدمی ہمہ ... اخلاف خود را آنجا متشخص ... "یوم تجد کل نفس ما عملت ... وما عملت من سوءٍ تود لو انہا ابن البعید ا" تنویات باش تا با تو در حدیث آید ... تاکیاں را نشاندہ بر در ... ظاہر و باطن شود۔ و باطن ظاہر و ہر صفت کہ در دنیا بر آدمی غالب بودہ باشد او دراں عالم بصورت مناسب آں پیدا شود۔ غالب اگر محبت جاہ بود مثلاً بصورت پلنگی ظاہر گردد۔ "یحشر الناس یوم القیامۃ علی نیاتہم" این بود۔ مال و جاہ آنجا وقعی ندارد۔ صورت علم و عمل بسلامت و طہارت دل سودی نکند۔ "یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من أتی اللہ بقلب سلیم" چون بہ مرگ علاقت تمام منقطع می شود جملہ اعمال و احوال و اخلاق متشخص می گردد۔ و ہر چہ نقد باطن او بود ظاہر می شود۔ و ہر چہ در دنیا از وی صادر شدہ بود باز می بیند۔ سیوم نشاءت حشر است و این نشاءت عنصری مضاہیہ النشاءت الکاینۃ فی الدنیا

حذو القدم و النعل و بالنعل۔

ق۲۲۲(ب) اینجا می آید کہ کسے گوید کوہ احد جمادات و از جمادات محبت و عداوت درست نیاید۔ کہ دانستن محبت و عداوت لازمۂ حیات است۔ جواب آں است کہ احد جبل یحبنا و نحبہ، ایں اخبار است از صاحب دل یعنی حضرت رسالت علیہ السلام اصحاب قلوب از جماعت چیزی داند و چیزی شنود کہ دیگری را از آن خبر نباشد، مصراع محجوب راز ہیچ چراغ نصیب نیست۔ آوردہ اند کہ اہل کشف از تسبیح جملہ اشیاء اگرچہ جماد است آگاہ اند۔ و در "یسبح لہ ما فی السمٰوات و الارض" سماعہا۔ دارند ایں است کہ گفت مثنوی: بیت

پیش تو ایں سنگ ریزہ راکت است   پیش ما حقا فصیح و ناطق است
اندر عالم ہیچ گلی و سنگی نیست   کز بوی وصال تو رنگی نیست

در عصمت الاولیاء در ذکر مہتر سلیمان پیغامبر صلوات اللہ علیہ آوردہ است کہ کل عالم با جزائے خود بر خالق خود عاشق اند = و طالبند از یں معنی گفتہ اند۔ مثنویات:۔

صد ہزاراں راز در موری نہند   در د اسرار عشق خود شوری نہند
ذرہ ذرہ عاشقانند در ہوا   پر شدہ از پر توی عشق خدا
جملۂ ذرات پیدا و نہاں   نقطۂ عشق است در ہر دو جہاں

ایضاً خلاف نیست . . . حیوانات اما اختلاف در . . . معتزلیان روا ندارند۔ اہل . . . چنانک در قصۂ مہتر داؤد علیہ السلام یا جبال اوبی معہ' . . . معہ والطیر و در خبر است کہ . . . کہ حضرت رسالت و خلفاء کہ . . . است . . . شرح تعارف

ایضاً یعنی غمناک مگر داں مرا و نز . . . کہ برانگیختہ۔

ق۲۳۳(ب) بہشت و حور و قصور . . . اصحاب الیمین را بود۔ و بہشت تجلی و معرفت و لقا مقرباں را بود۔ اکثر اہل الجنۃ . . . و علیون از وی لالباب

در بہشت فلک ہمہ خامان   . . . تو دوزخ آشامان

و ایں بہشت خاص آن گاہ حاصل توانی کرد کہ شجرۂ خبیثا کہ آب از محبت دنیا می خورد

و بے آبی ضعیف گردانی و یقین دانید کہ حب الدنیا راس کل خطیئة بمقراض تقویٰ غلوص
ظلمات تعلقات بشری یک یک قطع کنی۔ و شہباز لطیفۂ ربانی را بازیچہ علوم یقینی پرواز
دہی و احکام وہم و ضال را منقاد نگردی و لذات بہیمی و سبعی را پشت پائے زنی بہ خانۂ
دل را کہ محبت انوار قدس الوہیت است۔ از قاذورات طبیعت خاصہ بہ خاشاک
حدثات بہ جاروب تجلید (پاک) کنی۔ تا سلطان ازل و ابد در دل کہ خانۂ خدا است . . . بر دار
کبریا نزول کنند" لم یسعنی سمائی و لا ارضی و سعنی قلب عبد المؤمن" ایں تجلی
بہشت خاص است۔ "فیہا مالا عین رأت ولا اذن (سمعت ولا خطرت) علی
قلب بشر۔" بیت :۔ ؎

عاشقاں را بجنت ملکوت　　　نبود جز جمال یزداں قوت

. . . لیس فیہا حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل تجلی فیہا ربنا زاہقاً۔

درد و زخم از زلف در . . .　　　از حال بہشتیاں . . . . .
ور بی تو بصحرا بہشتم خوانند　　　صحرا بہشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۳۴ ہر کہ خداوند را بطمع بہشت پرستد بندۂ طمع خود است و ہر کہ از بیم دوزخ پرستد بندۂ دوزخ است۔ و ہر کہ
از چیزی پرستد بندۂ آں چیز بود و ہر کہ بہ چیزی امید دارد بندۂ آں چیز بود۔ پس ہر چہ دنیا است مرداست
و ہر چہ آخرت است زندہ است۔ و حدیث ایں طائفہ ماوراء ایں ہر دو . . .

ما را بجز ایں جہاں جہان دگر است　　　جز دوزخ . . . مکانِ دگر است

ق ۲۳۴(ب) گر سلسلۂ زلفش بر دوزخیاں بندند　　　در پنج نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم
خانۂ نفس است خلد پر ہوس　　　خانۂ دل مقعد صدق است و بس
ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد　　　گر ہمہ آدم بود افگندہ شد

ق ۲۳۵ و آنک حضرت رسالت گفتہ است "اللّٰہمّ انی اسئلک الجنة و اعوذ بک من
النار" برائے . . . غوغا را گفتہ است۔ اگر بہ عالم تحقیق نہ رسد باری بدیں دعا . . .
از دوزخ برہد و بہ بہشت رسد . . . مکتوبات

ایضاً مقصود اہل معرفت بہشت نیست بلک مقصود وصال است کہ آں در بہشت

خواہد بود۔ پس بہشت ضمناً مقصود بیش... تا دریں آیت کہ ویدعون ربہم خوفاً وطمعاً ... اہل ظاہر ایں تاویل کرد... خوفاً من ــ النار (وطمعاً من) الجنة اما مشائخ ایں تاویل ... من القطیعة وطمعاً الی (الجنة) ہر دو تاویل راست باشد۔ یکی در ... دیگی درجۂ خواص۔ "معدن"

ایضاً طمع ضد تفویض است وطمع بر دو نوع است۔ یکی در معنی رجا است وامن... است کہ دراں خطر نیست وخواستن... باستثناء نیز طمع ستودہ است... صلوٰة اللہ علیہ گفت والذی... خطیئتی یوم الدین... دوم مذموم است... چیز است۔ یکی ساکن شدن دل۔ شکست و دوم خواستن چیزی کہ دراں ... بر سبیل قتل وحکم اگر گوئی خطر... خطر در جملہ دو خطر است۔ یکی خطر شک ... نہ باشد۔ و بداں رسی یا نرسی وایں چنیں... است باستثناء ودوم خطر فساد از آنک... دانی کہ دراں صلاح نفس تست یا فساد... است در بیان خطر بعضی گفتہ اند کہ خطر در... آنست کہ فعلی باشد کہ بآں نجات ممکن راست کہ جمع شود بآں گناہے و در ایمان وسنت واستقامت خطری نیست از آنک ممکن نیست بی ایمان نجات وجمع نشود باستقامت گناہی پس روا باشد خواستن ایماں واستقامت بر سبیل قطع وحکم بزرگی گفتہ است کہ خطر در فعل آنست کہ ممکن باشد کہ دراں چیزی پیش آید کہ مشغول شدن پیش آئندہ اولیٰ تر باشد از اقدام کردن برائے فعل وایں در مباحات وسنن وفرایض افتد نہ بینی کہ کسی کہ بر وقت نماز تنگ شود وقصد ادائے آں کند پس بیند یکی را در آتش می افتد یا در آب غرق می شود وخلاص دادن ایشاں او را ممکن است۔ پس مشغول شاں وخلاص دادن ایشاں اولیٰ تر باشد از نماز کردن۔ پس روا نیست خواستن مباحات ونوافل وبیشتر از فرائض بحکم وقطع

(منہاج العابدین)

ق ۲۲۵ (ب) خواجہ حداد رحمہ اللہ... چہار چیز... تا... باں... اند... عجب است ودیگر چاپلوسی... عجب مدار نہ آں از پارسائی... بلک

آموختہ اند اگر باآں عدل والنصاف بینی عجب است وسیوم بانگی وبجوہی از بازاریاں بینی عجب مدار کہ نہ آں آموختہ اند بلک بیشتر ایشانست اگر باآں ورع ورع بینی عجب است وچہارم از دانشمنداں علم وزہد شنوی عجب مدار کہ آں دانند اگر باآں گفتار وکردار بینی عجب است۔

ق۲۳۶ امر کردہ نشد مگر از بہر آنک بپرستند خدائے . . . خالص کنندگان مر آں خدائے را دین . . . ھھ

ق۲۳۶(ب) . . . بیت است: خراباتی شدم مستانہ جامے نمی دانم حلالے از حرامے

تاویل ایں ابیات ہر دو وجہ آید واللّٰہ اعلم۔ یکے نظر بر عیوب نفس واعمال کردنست . . . بے دین ہزار جام لذات وشہوات نفس بحدے رسیدہ است کہ مرا خوردن وپوشیدن ودر ماند آں فرقے نماندہ است میاں حلال وحرام ومیان تسبیح وزنار . . . اوصاف انسانیت وبشریت بمستی جام عشق در مشربے کہ سلطان عشق نزول فرمود قلم تکالیف از ینجا رخت بربست . . . متقیاں کار نہ کند کہ قلم تکلیف از عاشق برخاست فرمان آنجا کہ بود زیراک عقل آدمی است کہ منزل اوامر خدائے است، چون آفتاب عشق . . . آنجا کن ومکن چکند۔

کن مکن بادشاہ در دہ پیراں نہ رفت آخر معروف است از دیہہ پیراں کہ ستاند خراج

. . . علی الخراب . . .

نیست را کعبہ وکنشت یکے است سایہ را دوزخ وبہشت یکے است

ظلم وعدل وخوب وزشت کفر ودین . . . " معدن المعانی "

ق۲۳۸ خواجہ حداد گفت رحمۃ اللّٰہ علیہ کہ عاقلاں ایں جہاں را ہشت نام کردہ اند، یکے حسرت آباد دوم محنت آباد سیوم شہوت آباد چہارم طاعت آباد، پنجم غفلت آباد، ششم لعنت آباد، ہفتم فتنہ آباد، ہشتم راحت آباد، حسرت آباد کاہلاں است ومحنت آباد مومنانست، شہوت آباد فاسقانست وطاعت آباد عابدانست، وغفلت آباد جاہلانست ولعنت آباد کافرانست وفتنہ آباد منافقانست وراحت آباد زاہدانست

کہ زاہداں امیران بے چشم و توانگران بے درم و آسودگان بے خدم و از خلق گریزاں و رضائے خالق جویاں . . .

دنیا عبارت پنج چیز است، نقود، عروض، ممالیک، مراکب، مواشی این ہر پنج چیز حجاب است دنیا . . . دو چیز است حب الشرف والمال بخل فرع دوستی مال . . . و حسد و عداوت و امثال این، فرع بخل است و شرک فرع . . . است باز ریا فرع دوستی جاہ است و پندار فرع ریا و کفر فرع پندار، واصل دوستی مال از انسانیت است و دوستی جاہ از بشریت واصل انسانیت خاک ست و اصل بشریت از آب۔ "شیخ احمد غزالی"

در قوت القلوب آوردہ است ضرورت در خوردن ہمان . . . کہ پشت بعبادات حق تواند ایستاد و در پوشیدن مقدار جسم و در خانہ ہمان مقدار کہ برائے نماز . . . کافی . . . و در خفتن چوں غلبۂ نوم شود۔

ایضاً قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ جل جلالہ (وہب) آدم مالا بد منہ، ثوبٌ یواری عورتہ وخبز . . . وبیت کعش الطیر فقیل یا رسول اللہ کیف . . . فقال الملح ما یحاسب بہ "زاہدی"

ایضاً الضرورۃ عبارۃ . . . رفعہ کذا ذکر الامام . . . فی حاشیۃ الھدایۃ۔

ایضاً ازیں جہت کہ متصل است الی الطرفین چنانکہ اتصال بضرورت دارد بفضول ہم دارد

ق۲۳۹(ب) عقبۂ دنیا دشوار ترین عقبہاست؛ از دست نفس خلاص نیابد و اگر یافت . . . خلاص نیابد ہیچ گونہ از مکر دنیا . . . مگر بیک حیلہ و آں حیلہ آنست کہ از . . . زاری بخواہد تا از دست دنیا خلاص . . . مکر ہائے او آنست کہ عوضے بود و جامے . . . تو یادگارے ماند مقصود و مطلوب کہ ترا از کار . . . طریقتے . . . ہر کہ ترک . . . ہمہ چیز ہا کہ . . . چیز ہا بجا آورد . . . نہ کرد کہ حب الدنیا راس کل خطیئۃ و اہل سلوک اتفاق کردہ اند کہ از ہمہ عقبہ ہا تواں گذشت مگر از عقبہ دنیا گذشتن ہر کسے را مسلم نیست، نہ بینی کہ آدم صفی را علیہ السلام کہ ہیچ چیز برو پوشیدہ بنود ہمہ چیز ہا بدانستے کہ و علّم آدم الاسماء کلہا در نفسے از حضرت دور شد انداخت و سلیمان پیغامبر را کہ از دنیا . . . زنبیل بندہ کردہ بود، از عبادت حق بخود مشغول گرداند۔ قصہ عرض اسپان و فوت

شدن عمر معروف است ھھ

ق ۲۴۰ (ب) روشں ایں طائفہ اینست . . . آرند گویند ھذہ عقوبت ذنب مجلت ایں . . .
رانده اند چوں فقرے وفاقه، براليشان . . . الصالحین، بس ایں روشنی است . . .
علیہ وسلم۔

ق ۲۴۱ (ب) قولہ تعالیٰ لن تنابوا البرحتی تنفقوا مما تحبون، لم یقل ما تحبون، ولو قال ما تحبون یحب اعطاء
الکل حتی ینال البر . . . الی الجنۃ فادخل حرف من التی ہی . . . تبعیض لطف العباده و
مرحمۃ علیہم . . . و دلیل علیٰ ان محبۃ الدنیا مباحۃ اذا . . . لایوثرہا علی امر اللہ ولابصیر . .
ولامر تکبا للنہی بسبب محبۃ الدنیا . . . المحبۃ بھذا القدر لاتکون . . . ہذا القدر فہو سم قاتل
وقال . . . من قولہ صلی اللہ علیہ وسلم حب الدنیا راس کل خطیۃ وانما مثل . . . فاذا کان فی
وحدة فہو شفاء . . . صار سما قاتلا . . .

ایضاً در حب الدنیا اختلاف است بعضے می گویند کہ حب طلب را گویند وبعضی می گویند جمع
(جمع) را گویند و بعضے می گویند کہ حبس را گویند، اما نزدیک محب عارف منتہی کہ حب حبس
وکثرت را گویند زیراک اگر طلب برائے سدّ جوع وستر عورت می کنند کہ محتاج است و
زیاده برآں تصرف نمی کنند آں را حب نخوانند۔

ق ۲۴۲ نیت نماز کفارت اینست نویت ان اُصَلّیَ للہ تعالیٰ اربع رکعات صلواۃ النفل تکفیر اللقضاءُ
الصلواۃ (ت)، التی فاتت منی فی جمیع عمری متوجہا الی جہۃ الکعبۃ اللہ اکبر۔

ق ۲۴۳ ب اینجا اگر کسے گوید چوں سلیمان پیغامبر . . . زاہد بود پس خواستن ملک و بادشاہی دنیا . . .
ھب لی ملکا لاینبغی احد امن بعدی چہ . . . ایں دو جواب است یکے آنست کہ اہل تفسیر . . .
تخصیص خود را خواست، کہ سلیمان ہر پیغامبرے، مخصوص دید، آدم را بسجود ملائکہ، موسیٰ را
. . . واسطہ، ابراہیم را بخلت داود را بخلافت . . . خصوصیت خواست بدیں
تاچنانک انبیا . . . بچیزے مخصوص بوده اند او نیز بدیں . . . باشد وقیل انما سأل بھذہٖ
. . . بہ لاحسداً وجواب دوم آنست کہ اہل . . . مراد او آں بود کہ تا نفس را امتحان
کند کہ بدوں . . . او را ہیچ میلے ماند . . . در دنیا مد . . . و بادشاہی است بس

خواست کہ . . . کہ آرام او بحضرت الوہیت دوام شدہ است و تبع . . گشتہ است و اگر نہ در زیادت مجاہدہ او رابستہ کند لاجرم . . . چون او را دریں امتحان راست یافت برو بخشنود تا بر تخت بادشاہی کسب می کرد و درمیان درویشان می نشست و می گفت مسکین جالس مسکیناً.

از امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ منقولست لوان رجلا اخذ جمیع مافی الارض واراد بہ وجہ اللہ ولوانہ ترک الجمیع ولم ترد بہ وجہ اللہ فلیس بزاہدٍ، اینجا شبہتی زحمت می دہد و آن آنست کہ انبیاء و اولیا ایں قوت بود و گرفتن مال ایشان را زیان نداشتی و مع ہذا از مال گریختہ اند و نگرفتہ، جواب آنست کہ خلق بمنزلہ صبیان اند و مال بمنزلہ مارست و انبیاء و اولیاء معزم مانند کہ فسون آن مار دانند و زہر ایشان را کار نکند ولیکن آنست کہ مر صبی را زیان دارد کہ چیزے مر معزم را زیان ندارد و معزم را چون فرزندے بود و مارے یابد می داند کہ اگر بگیرد او را زیان ندارد اما آن کودک بدو اقتدا کند در گرفتن مار پس ہلاک شود، پس اینجا معزم چہ کند ضرورۃ از مار بگریزد و بکودک گریختن خویش بنماید و در نظر او صورت مار را زشت گردان و وے را تعریف دہد کہ در و زہر ست ھم

و حرام نزدیک ایشان بمنزلہ آتش است کہ حق آں ہیچ حال در خاطر ایشان نگذرد و اینست سرد شدن دنیا ہر دل و اگر کسی گوید کہ . . . کہ دنیا با چندیں لذتہا کہ دارد . . . شہوتہاے کہ دارد حرام ہم چو آتش . . . ہم چو مردار، جواب بدانک ایں بہ کسے ماند کہ . . . یا جملگی شرائط از بادام و شکر و پستہ . . . و خوشبوے و غیر آن بسازد پس پارہ زہر تعبیہ کند و مردے آن را بہ بنید و یکے دیگر . . . پس صاحب حلوا حلوا را پیش آن ہر دو کس نہد . . . کہ بر تعبیہ کردن زہر مطلع است قطعا درین . . . زہد کند تا اصلا در خاطر او نگذرد ہیچ . . . از آن نخورد و ایں حلوا نزدیک او بمنزلہ آتش . . . بلک صعب تر از آں، بسبب آفتے کہ بران مطلع . . . مسکین جاہل کہ بر زہر مطلع نیست . . . شود و بر غبت می خورد باشد کہ آن . . . را طعن کند کہ ایں چنیں حلواے چرا احتراز می کنی اینست مثل حرام دنیا با اہل بصیرت و جاہلاں را سخت.

ق ۲۴۵ (ترجمه) یعنی گواهی داد خدائے تعالیٰ بدرستی که شادن) اینست که نیست هیچ معبودی باطل موجود مگر آں خدائیکه برحق است وگواهی دادن فرشتگان و خداوندان علم۔

ق ۲۴۶ مسئله قضا وقدر همه حیرت است۔ نظر کردن دراں همانست حیرت، بدین آمدن اگر دانش جمله جهاں دریک نفس جمع شده است ناگاه تامل در سر قضا وقدر کرد۔ تامل دراں کردن همان است وآں جمله دانش برباد۔ ودادن هما فرمود که یکے بطاعت مخصوص شد۔ جمله علمها درین مسئله بجهل بدل می شود۔ وآں آنست که یکے[1] که بطاعت مخصوص شد۔ بچه شد۔ ویکے که بمعصیت مخصوص شد بچه شد۔ یکے مومن شد بچه شد[2] ویکے[3] که کافر شد بچه شد[4]۔ یے را خوانند اگر می آید بر سری زنند که برائے چه می آیی۔ واگر نمی آید می زنند که برائے چه ماندی۔ اگر چیزی بخواهد گویند خواست خواست ماست۔ اگر گناهی کند گویند[5] که خداوندا تو خواستی که خواست خواستِ توست۔ وآن[6] نشنوند (کسے که) معصیت کرد بخواست[7] او کرد۔ پس عذاب چرا است واگر کسی طاعت آورد خواست[8] او (آورد) منت بر دی چه نظر درین همه اگر می کنند همه سرگردانی وحیرانی بیش (می آید وهمه علمها) اینجا برباد می شود زیرا کار علم همین چون وچرا است که آں چونست (واین چرا است ودرین مسئله چون) وچرا هر دو نه، پس علم درین۔ (معدن المعانی ص ۳۰۹ - ۳۱۰)

ایضاً مراد ازیں هر دو فضل و عدل، لطف وقهر هم می گویند، قضا وقدر هم می گویند۔

ق ۲۴۶ (ب) (ترجمه) این نیست دانائی مرا

ق ۲۴۷ (ب) (ترجمه) بگردانی تو در آں زمین کسی را که فساد کند دراں زمین

ق ۲۴۸ قضا وقدر هر دو حکم باری تعالیٰ است۔ اما قضائے حکمی مجمل است وقدر حکمی مفصل است۔ یعنی قدر عبارت است از ترتیب بعضی اسباب بر بعضی۔ (معدن المعانی ص ۳۰۶)

ق ۲۴۸ (ب) (ترجمه) ای نشناختند ایشاں خدائے را که سزاوار شناختن آن خدای

---

[1] "کہ" اصل میں نہیں۔ [2] این که مومن شد بچه شد [3] دیگری [4] این که کافر شد بچه شد، [5] وگوید [6] این [7] وبخواست [8] بخواست

ق۲۴۸(ب) (ترجمہ) ای فرمودہ نشدہ اند مگر آنکہ پرستش کنند دران حال اخلاص کنندگان ۔

ایضاً (ترجمہ) بدرستی کہ پروردگار شما ہر آینہ سخت ترین عذاب کنندہ است

ایضاً (ترجمہ) ای سخن نہ گویند مگر کسی کہ اجازت دہد مر او را خدائے تعالیٰ و حال اینست راست گو باشد۔

ایضاً (ترجمہ) ہر آینہ شرک کنی اگر شرک ورزی دور شود عمل تو ۔

ایضاً (ترجمہ) آنانکہ کوشش کردہ اند در شناخت ما ہر آینہ راہ راست نمایی ما این شاہراہ راہ خویشتن ۔

ق۲۴۹ ارباب قلوب و مکاشفہ را اطلاع بر سرِّ قضا و قدر می افتد۔ ایشاں می دانند اما بر عوام خلق پوشیدہ اند زیرا چہ شرائط بسیار برای احتمال آں را و فہم و ادراک آں را کہ ہر عقل ادراک آں نتواند کرد۔ مگر ارباب قلوب و مکاشفہ کہ ایشاں را اطلاع می دہند اما دیگراں کہ عقل ہر کسی فہم نکند و فتنہ خیزد[1]۔ در قیامت ہمہ را اطلاع افتد۔ زیرا چہ اینجا اطلاع بر می خیزد۔ چنانکہ اینجا خواص را اطلاع می دہند۔ اینجا (آنجا) عوام را اطلاع دہند۔

(معدن المعانی صفحہ ۲۱۱)

ایضاً وحکمت در پوشیدن این شرک . . . اگر حق تعالیٰ حکمت وسہ ہِی کرد درین است پیدا کردی پس) ہمہ یکی می شدند۔ و خواست حق تعالیٰ (چندیں) انواع باشند حکایت کہ جیلہ و بغداد کہ بخلق نمودی بہ پنہاں شدی ۔ . . . چوں نخواہی داد نمودن چیست . . . کہ شور و غوغائے خلق را دوست می دارند ایں معنی است (اختصار معدن المعانی ۲۱۱)

ایضاً (ترجمہ) ای پیش آمدیم ما بسوی چیزی عمل کردند ایشاں ۔

ایضاً (ترجمہ) ظاہر شود ایشاں را از خدائے تعالیٰ چیزی کہ نبودند پندارندہ ۔

ایضاً (ترجمہ) ای در روئے او شفاعت (کنندہ است) کہ دور کند گناہاں او را . . . آں حبیب بعد . . . ۔

ق۲۵۰(ب) (ترجمہ) یعنی سگ ایشاں گسترانندہ است دو بازوی خود را بغار ۔

ایضاً تا سگے را بار است و سنگے را دیدار است مرا با نا امیدی چہ کار است۔ الٰہی این کار ہم

---

[1] اس کے بعد دو سطریں ہیں جس میں مولانا کریم الدین کا ایک سوال ہے۔ جس کا جواب حاشیہ کی عبارت میں نقل کیا گیا ہے ۔

بغایت است۔ ورنہ از سگے وسنگے چہ جائے حکایت است ۔

ق۲۵۱ (ترجمہ) ای بسیار کنندہ است مرچیزی را آنچہ کہ بخواہد ۔

ق۲۵۱(ب) متع اللّٰہ المسلمین بطول بقائہ وادام علی المومنین نعمۃ لقائہ ۔

ق۲۵۲ ازیں جابداں روشناس کہ صحبت ایں طائفہ وخدمت آں گروہ چیست

ق۲۵۲(ب) حاصل اقوال جملہ بریں سہ نوع باز می گردد۔ قول اول آنک روح معنی است بمنزلہ . . . کہ تن مردم بواسطۂ او زندہ می گردد وقا . . . ادراکان وفعل بارادت این شود . . . عرض باشد۔ قول دوم وآں قول بیشتر . . . ومتکلمان اسلام است۔ کہ روح جسم لطیف . . . در جسم کثیف کہ تن مردم است . . . روغن در شیر دلیل بدیں آیات قرآن . . . است صلی اللّٰہ علیہ وسلم قول سوم وآں . . . وبعضی متکلمان است کہ روح . . . مجرد است۔ از عوارض تن واو نہ در . . . بروں ونہ پیوستہ بتن وجدا . . . او بتن تعلق تدبیر است ۔

ق۲۵۳ ترجمہ :۔ روح چیزی است کہ برگزیدہ است او را خدائے تعالیٰ بعلم خود و دیدہ ورنگ[1] دانندہ است براں ہیچ یکی را از مخلوقات خود روا نیست کہ بیان کردن ازاں رو بزیادہ از موجود۔ از بہر قول خدائے تعالیٰ می پرسند ترا ای محمدؐ از ماہیت روح۔ بگو بیان روح از کار پروردگار من است۔ بدین ؟

ق۲۵۷ اصل در دوستی دل است دیگر ہمہ زحمت آب و گل است ۔

ایضاً روزی مصطفیٰ علیہ السلام بمردی بگذشت بروی سلام نکرد۔ آں مرد بیامد گفت یا رسول اللّٰہ بمن برمی گذشتی سلام . . . در وجود آمد کہ از سعادت سلام . . . گفت توقبہ ساختہ ای . . . زیادت کند برو سلام کنند۔ چوں ای جوانمرد آنک در دار دنیا قبہ زیارت کند مستحق سلام مصطفیٰ نباشد۔ آنکس کہ در قسطنطنیہ نہاد خود . . . ہر لحظۂ و لمحۂ ہزار بتخانہ برآرد و ہزار صلیب از تماثیل حرص در و بنگارد۔ چہ گونہ مستوجب اکرام خدائے باشد۔ " فصول شیخ احمد غزالی"

ق۲۵۷(ب) و وقت آنست کہ بندہ را از (ماضی ومستقبل) بیروں برد یعنی بحکم وقت (قائم

---

[1] کذا فی الاصل ۔

گردد واگر وقتش) سکون واجب کند ساکن شود. (واگر وقتش شکایت) واجب کند شکایت کند واگر (وقتش صبر واجب کند) صبر کند واگر وقتش جزاع واجب کند جزع کند) دیگر حاصل این تقریر آنست که (بنده از جمله تصرفات، واو صاف خویش فانی گردد و مجریٔ گردد مرتصاریف غیب) راو از وی در وی چیزی نماند. امّا تاویل (آنکه گفته اند الوقت سیف) قاطع آنست یعنی چنانک تیغ برنده است وقت نیز بداں چه حق بروی می راند غالب است هیچ ماضی و مستقبل می برد. وازیں[1] جا است که بزرگے گفته است آنجا که منم نه خوف است ونه رجا. زیراک خوف ورجا تعلق به مستقبل وارد. آنک از مستقبل بیرون رفت اورا این از کجا بود. "معدن المعانی"

ق۲۵۷(ب) ؎ تا در نظرت امید و بیم است　　راحت نه صراط مستقیم است
تا هر چه بماندای معلق　　مزدور خودی نه بندۂ حق

ق۲۵۸(ب) ؎ چونداری شادیٔ از فضل یار　　خیز باری ماتم هجراں بدار

ق۲۵۹ ریاضت برائے تزکیۂ نفس است از اخلاق ضمیمه وآں تکلیل طعام وکلام ومنام است وتزکیه عبارت است از پاک کردن نفس از اخلاق ضمیمه ومعنی ریاضت آنست که صفت مفرط غالب را بحدّ اعتدال آرد. وآں چهار صفت است، که آں را امهات الاصول والاخلاق گویند. قوت عقل، قوت غضب، قوت شهوات، قوت اعلل، میان قوئ ثلاثه.

ایضا وقال بعض الحكماء الرياضة الاعراض عن الاعراض الشهوانية وقال اهل اللغة الرياضة استبدل الحالة المزمومة بالحالة المحمودة سدباب النوم والتعبّد[2] من صحبة القوم.

ق۲۵۹(ب) اطوار الانسان كلّها مذكور فى كتاب الله تعالىٰ فقال الله تعالىٰ ولقد خلقنا الانسان . . . والبدن هو هذ الجسم الكبير . . . يا ايتها النفس المطمئنة والنفس جسمٌ لطيفٌ . . . الهواء فى اجزاء البدن كالزبد فى اللبن . . . واللوز و امّا القلب فقال كتب فى قلوبهم . . . داخل النفس والهواء . . . يعلم السرّ واخفىٰ والسرّ نور . . . النفس تعجز عن العمل . . . الذى همة

---

[1] معدن المعانی ص ۲۸۰ - ۲۸۱　[2] [التبعد]

مع النفس . . . الروح والروح نور . . . فی البدن انما . . . وجود الروح فی النفس . . . الله تعالیٰ . . . بذالک۔ واما الروح الخفی فانھم یسمون خفی . . . اخفیٰ بموافقة القران وانما سمی خفی لانه ابلغ من الروح والسرّ و القلب فی الاستتار والاختفاء عن الخواطر والفھوم وھو نورٌ الطف من السّرِ والروح ھو اقرب الی عالم الحقیقة وھو کالحاجب، النفس فی الحضرة السمٰویة . . . اذا زھد النفس والقلب والسرّ من الحضرة یلتفت الیھم لاخفی بلمحة لطیفة فینبہّ الکل للّٰه تعالی عقیب ذلکٔ تنبه من اللّٰه بواسطة الاخفیٰ۔

ق ۲۵۹(ب) فَاِنْ قِیْلَ مَا مَعْنٰی قولِهٖ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ یقال ان الاشیاء تعرف بالامثلة المناسبة . . . المضاھاة المذکورة لم یقدر الانسان علی الترقی من معرفة نفسه الی معرفة الخالق فاولیٰ انّ اللّٰه تعالیٰ جمع فی الآدمی ماھو مثال جملة العالم حتّی کانه نسخة مختصرة من العالم وکانه ربٌ فی عالمه متصرف لما عُرِفَ العالم والتصرف والربوبیة والفعل والقدرة وسائرُ الصفات الالھیة صارت النفس بمضاھاتھا و . . . مرقاة الی معرفة خالق النفس . . .

ق ۲۶۰ یعنی تحقیق گذشت بر آدم علیه السلام ہنگامے یعنی چہل سال از زمانه

ق ۲۶۰(ب) **ومردم جنگل عالم است :**۔ قطره نطفهٔ انسانی نمودار جوہر اول است عناصر اربعه نمودار طبائع اربعه اند و ہفت اعضاء اندرونی چو شش و دماغ و گرده و جگر و سپرز و مراره و دل . . . ہفت . . . نمودار ہفت اقلیم است اقوائے . . . ملایکه . . . انسانی نمودار فلک ثابتات است که آں کرسی . . . فلک الافلاک است و آں عرش عالم کبیر است اعضا . . . ندارند نمودار معاد ند چوں ظاہر شد خوانند۔

. . . ذات الروح انه قائم فلیس بعرض ولا جسم ولا جوہر متحیز ولا یحل المکان والجہة ولا ہو متصل بالبدن والعالم والمنفصل ولا ہو داخل بالاجسام فی العالم والبدن ولا ہو خارج وہذا کله صفات ذات اللّٰه واما الصفات فقد خلق حیا عالما قادرا سمیعا بصیرا متکلما واللّٰه تعالی کذلک

واما الافعال فہذا فعل الآدمی ارادۃ لیظہر اثرہ اولا فی القلب فیسری منہ اثر بواسطہ الروح الحیوانی الذی ہو بخار لطیف فی . . . القلب الی الدماغ ثم یسری منہ اثر الی الاعصاب الخارجہ من الدماغ ومن الاعصاب الی الاوتار والدماطات المتعلقۃ بالفعل . . . بہ الاوتار فیتحرک بہ الاصابع فیحرک الاصابع القلم وبالقلم المداد . . . وتحدث منہ صورۃ ما یرید کیفیۃ علی وجود القرطاس علی . . . التخیل فانہ عالم یتصور فی خیالہ صورۃ المکتوب اولا الآ یمکن احداثہ علی البیاض ثانیا ومن استقرا . . . الی الارض بواسطۃ تحریک السمٰوات والکواکب وذلک . . . فی تحریک السمٰوات، اعلم . . . فی الادمی . . . وانکشف . . . التصرف . . . والاعصاب والاعضاء کالسمٰوات والقدرۃ فی الاصبع کالطبیعۃ المسخرۃ المذکورۃ فی الاجسام والمداد . . . التی ہی امہات المرکبات فی قبول الجمع والترکیب والتفرقہ وخزانۃ التخیّل کاللوح المحفوظ فمہما اطلع بالحقیقۃ علی ہذہ الموازنۃ ، عرف معنی قولہ ان اللہ خلق آدم علی صورتہ ای الصورۃ المعنویۃ کما ذکرنا لا الصورۃ المحسوسۃ . . . بیت : ۔

ہرچہ در توحید مطلق آمدہ است   آں ہمہ در تو محقق آمدہ است

ق۲۶۳(ب) **أفرأیت من اتخذ الٰہہ ھواہ** :۔ ایں آیت را دو تاویل است یک تاویل من اتخذ (الٰہ) یہواہ والثانی الٰہہ ہواہ اما تاویل اول کافر معبود خود بہوای خود گیرد یعنی بت رامی پرستد مدتے بتے دیگر بیند از وے دنیکوتر، ایں را بگذارد وآں نیکوتر پرستیدن گیرد (کذلک) الثالث والرابع، و تاویل دوم چہ بینی یا محمد آں کافر را کہ بگرفت ہوائے خود را بخدائی (دو کس) ہواپرستیدہ است، لیکن معنی آنست کہ ہرچہ ہوا فرمایدش ہماں کند و ایں چنانست کہ خدائے گفت عز و جل اتخذوا احبارہم ورہبانہم اربابا من دون اللہ۔ "زاہدی"

ایضاً (ترجمہ) اے دیدی تو کس را کہ گرفتہ است معبود خود ہوائے خود۔

ایضاً (ترجمہ) اے چیست پیوندگی، گفت ترک کردن سواری بر ہوا۔

ق۲۶۴(ب) اصل الشر متابعۃ الہوی/ والخیر کلہ فی مخالفۃ (الہوا)/ اذا طلبتک النفس یوما بشہوۃ وکان الیہا . . . / فدعہا وخالف ما ہویت فانما/ ہواک عدوّ . . . "مدارک"

ق۲۶۶(ب) خواجہ حدادؒ گفت رحمہ اللہ کہ رایضان بر دو گرنہ اند۔ یکے کسب آموزد، دوم نفس

وریاضت کسب را گفته اند صد مسئله باید و ریاضت نفس را هزار مسئله باید با این همه بیا پنج ده مسئله باز آورده ام و آن آنست که بهم گرسنگی نان نخورد۔ و به همه آزاری خشم نه گیرد و بهم خشمی جنگ بنیاد نکند و بهر بیمی و امیدی به کسب باشد بحق گفتن باز ندارد و به هر عجبی نه خندد و به هر دردی نه نالد۔ و به هر محنتی و مصیبتی جزع نکند و به هر نعمتی نه نازد۔ و انباردگی بکند۔ و بقول هر کسی غرّه نشود۔ و طعام هر کسی نه خورد . . . سخن نگوید . . . فراخ نکند و هر چه ستوده و پسندیدهٔ خدائے و خلق باشد تن . . . کند و از ناستوده و ناپسندیده دور دارد هر کرا این خصلتها بجائے آرد آن کس . . . نفس باشد ھ ھ

ق ۲۶۶ بیت :-

برهمن را بت اندر خانه باشد — من بتر زدیم که . . . دل بدکیش می باشد
لے برادر از شر نفس که سر همه بتانست — چه . . . خواست، نفس کافر آنست

که مر خداوند را . . . دعویٰ خودوندّ بود در مطلوب خود نه بینی . . . از خلق طلب کرده است که همه ثنا بر وے گویند . . . او را کنند و همه فرمان او کنند و از . . . او را صفت کنند بعطاء و کرم و همه را رغبت و همه را خوف از و بود نفس کافر این جمله از . . . تا او را کنند این جمله صفات خداوندست که نفس . . . دعویٰ می کند و از همه خلق آن می طلبد پس این . . . بود خداوندوندیّت ھ ھ ھ

ایضاً و دشمن ترین کافر این نفس تست و بیشترے بتاں تعبیت نهاد این شخص تواند عبادت لات و عزیٰ بنسبت با خدمت نفس تو عین توحید است جائے که نفس کمین آفت خود برکشاید لات و عزیٰ اینجا کجا پدید آید در طینت تو بت خانه برافراشته است و صد هزار تصاویر حرص و تماثیل هوا و حقد و اصنام جاه و کبر درون نگاشته است تا نخست این بتکده ویران نکنی نگر تا آهنگ دیگران نکنی کوه کوه . . . کناره انداختی و ذرّه ذرّه بر دیگراں انکار می کنی . . . انکار تو در حق او تازیانهٔ عبرت تست در حق تو شمشیر قطعیت . . . "فصول شیخ احمد غزالی"

ق ۲۶۷ آنچه خدمت شیخ احمد غزالی قدس الله سرهٔ العزیز . . . طلبسیات . . . از ایشان

طلبیات نیاید و آفات بکسی نرسد بس از روئے حال بحکم اعتبار نہ بحکم اعتقاد نعوذ باللّٰہ منہا ہمچنین آید کہ آں بزرگ فرمودہ است این نکتہ نگاہ دارند تا غلط نخورند کہ متعلمان خشک را اینجا غوغا است کہ این لقمہ تا اندازۂ حوصلۂ ایشان است۔

ق۲۶۷ اگرچہ حجابہا چہار است خلق و دنیا و شیطان و نفس اما از روئے تحقیق اصل دریں باب نفس است زیراکہ اختلاط بہ با خلق ہم برائے نفس است۔ و مشغول شدند بکار دنیا ہم برائے نفس است۔ پس معلوم شد کہ اصل دریں باب نفس است و ازینجا است کہ النفس وہی الصنم الاکبر پس ہر کہ بیزاری از نفس کرد ازاں ہمہ رست (اختصار از معدن المعانی ۲۰۵)

ایضاً نفس بنزدیک محققاں عینی است قالب یا صفتی است مر قالب را۔ ۔ ۔ شیخ الاسلام والمسلمین قدس اللّٰہ سرہٗ فرمود کہ این مرکب است و آلت مر طالب۔ ۔ ۔ قالب است ذکر او دریں محل اللّٰہ اعلم۔ ۔ ۔ تواند بود کہ بریاضت قالب نفس۔ ۔ ۔ و بقوت او قوی می گردد۔ و بہ ضعف او ضعیف پس گوی ریاضت ریاضت نفس است و دیگر۔ ۔ ۔ حال است و قلب محل پس ذکر محل وارادت۔ ۔ ۔ باشد اللّٰہ اعلم نحو قولہ تعالیٰ فالیدع نادیہ۔ ۔ ۔ اہل نادیہ فان ان النادیۃ۔ ۔ ۔ باسم آلۃ نحو وجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای ذکراً احسناً سمیۃ الذکر باٰلتہ وھو اللسان۔

ق۲۶۹(ب) جواں مرد۔ ۔ ۔ باحتمال آفت زہر خوار۔ ۔ ۔ باجتہاد بحق کے رسد کار تو در راہ۔ ۔ ۔ است یکی صوری و یکی حقیقی کار ظاہر۔ ۔ ۔ شریعت را بقدم موافقت۔ ۔ ۔ کار باطن آں است کہ میدان آں و عمیت۔ ۔ ۔ فراغت بسیری تا بخدائے رسی۔ آں روضہ را کہ در و تخم محبت کشتند۔ ۔ ۔ باب محنت بشر شتن تا ہر محنت۔ ۔ ۔ و ہر دون ہمتی در کوے عشق۔ ۔ ۔ بر ہر درخت کہ گلی بشگافد ہزار خار۔ ۔ ۔ بہ پیراہن او بر و یاند تا کہ ہر دست۔ ۔ ۔ برد نخست شربت آفت خار بخورد۔ "فصول"

ق۲۷۰ حضرت رسالت صلی اللّٰہ علیہ وسلم ایں دعا کردے۔ اللّٰھم انی اعوذبک من جھد البلاء ومن درک الشقاء ومن سماتۃ الاعداء جھد بلا خویشتن دیدن است بر افعال خویش اعتماد کردند از بہر آنک چوں خویشتن نہ بیند و بر افعال خویش اعتماد نہ کند افعال

---

[1] معدن میں نہیں۔

او باخلاص گردد و عجب از افعال وی برخیزد آں افعال مقبول گردد آں جهد نعمت
گردد باز چوں خویشتن بیند و بر افعال اعتماد و عجب آرد افعال مردود گردد آں جهد بلا و
محنت گردد۔ چنانک ابلیس را گشت در که شقا آں بود که او را بافعال وی بجائے مانند فضل
باوی کار نه بندند هلاک شود و بدبخت گردد نه بینی که هیچ فعل از فعل پیغامبر خالص تر نبود
و باآں گفت لن یخلوا احد بفعله قیل ولا انت قال ولا انا درست شد که نجات بندهٔ
از فضل است نه از فعل چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت و باز شادی دشمنان
است چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت دشمن شاد گشت۔

ق ۲۷۰ (ب) شیخ احمد قدس الله روحه در فصول آورده است تا ترا از تو در نه ربایند برق جمال
ایں حدیث راوات نه نمایند معیاد ایں سخن از گل بردار۔ در وقت بهار دو گل پدید آید
گل سرخ و گل زرد۔ اول گل زرد باشد چوں او به رسد گل سرخ از پس او در آید۔
گل زرد مر گل سرخ را بزبان حال خطاب کند که زاد بشتاب تا بمار رسید تو از رنگ
رخسارۂ معشوق روایت می کنی و من از رنگ رخسارۂ عاشق حکایت کنم۔ گل
سرخ باو گوید که از تعجیل ما تقصیری نیست ولیکن سنت ماخیاں رانده اند که تا تو از
ولات بیروں نه شوی ما در نیایم۔ هم چنیں جلال و جمال مقصود تا تو می گوید یا توانم
که ترا در . . . شهود لقای خود ندانیم ولیکی مشیت تقدیر چناں رفته است که تا دوری
ولایت نفس بسر نیاید۔ عهد عنایت حق در نیاید۔

ق ۲۷۲ (ب) مثنویات :-

ای غزه . . . .
گفتند به زبان . . . .
توحید نه کار . . . .
قلندری و خراباتی سه

حسین از در همت . . . .

ق ۲۷۴ خواجه ابویزید فرمود سه گروه را بسه سبب حجاب سخت تر است۔ یکی زاهد را جهد دوم
عالم را علم سیوم عابد را عبادت که ایں هر سه قوم در فعل خود خود بیں باشند و گروهی در پیشانی

بندند کہ خلق دیگر چہ حالت است کہ کار ما داریم . . . یعنی بالنظر الیہ زیرا کہ نظر بر صفات محمودات نیز حجاب است مرید را چنانکہ از صفات مذمومات پاک باید از صفات محمودات نیز پاک باید شد۔ "معدن المعانی"

ق ۲۷۴ این زہد تو بار نامۂ تست — زنار تن تو جامۂ تست

ایضاً خواجہ بایزید گفت رضی اللہ عنہ سخن من نا . . . مگوئید، یکے عالم، دوم زاہد، سوم عابد، عام . . . اگر این سخن راست بودے نادر کتاب خود بیافتمے، عابد این خود محال است کہ عابد مائیم . . . و ہیچ بنافیتم، زاہد گوید اگر بودے ما را بودے و این ہر سہ قوم در ہستی خود بماندہ اند و این دولت نیافتند کہ فرمان اینست کہ دع نفسک . . . طلب حق تعالیٰ کارے عظیم است و آن بترک دنیا و آخرت و آن خود میسر شود۔

ق ۲۷۶ شیخ احمد غزالی فرمودہ است بمعرفت ثمرۂ علم است و آشنائی ثمرۂ صحبت۔

ایضاً فان قیل ای معرفۃ اقویٰ . . . المعرفۃ الشہودیۃ قال . . . الا انطاکی الشتہی ان لا . . . اعرفہ معرفۃ العارفین . . . لا معرفۃ التصدیق . . . "رسالہ مکیہ"

ق ۲۷۷ حسن بصری روزی بگورستان گزر کرد۔ زنی را دید جامۂ دیباج پوشیدہ خود را بیاراستہ و بر سر گور زار زار می گریست۔ گفتم ای زن در گورستان جامۂ دیباج نہ صواب است۔ اینجا . . . گاہ است نہ جائے سازگاہ۔ زن گفت ای شیخ این مردہ شوہر من است۔ مرا بدین جامۂ دیباج دوست داشتی۔ بزیارت او آمدم تاگمروان او شاد شود۔ حسن بصری آہی بزد و از پای بیفتاد با خود گفت کہ ای ناکس از زنی کم آمدی ہرگز بیش آمدہ بالباسی کہ آن لباس را دوست داشت (فصول)

ق ۲۷۹ ترجمہ :- ہر آئینہ گمان نہ کنید شما آن کسان را کہ کشتہ شدہ اند در راہ خدائے تعالیٰ مردگان بلکہ زندگانند نزدیک پروردگار خویش۔ ؑ

ایضاً بہ مراد اینچہار تکبیر آن است کہ خود را مردہ انگاری کہ چہار تکبیر بر مردہ گویند چنانک از بزرگی منقول است کہ گفتہ است اگر کسی را بینی کہ علم را و اہل علم را دوست می دارد او را نیکو دار و اگر نہ چہار تکبیر بر وکن و او را مردہ انگار۔

ق۲۷۹ ترجمہ :۔ اگر می دیدی تو بر ایشان روی می گردانیدی تو از ایشان از روی گریختن و ہر اینہ پر کردہ می شدی تو از روی ترس . . .

ق۲۸۱ زیراک جمیع ایشان طالب خود اند جز آدمی کہ او طالب نیستی خود است۔

ایضاً ترجمہ :۔ بہ بینی تو ایشان را کہ بہ بیند بسوی تو و حال اینست کہ ایشان نمی بینند ھ

ق۲۸۱(ب) و بعضی از جنس کسی اند کہ آفریدیم ما ایشان را۔ گروہی کہ راہ راست نمایند

ایضاً ترجمہ :۔ یاران من ہم چو ستارہ گان اند بہر کدام ایشان کہ پیروی کنید شما راہ راست بیابید شما۔ ھ

ق۲۸۲(ب) مثنویات :۔ بہ بیں تا ایں چہ کاری مشکل افتاد کہ خواہد آفتاب از ذرہ فریاد
یقین می داں کہ شیران شکاری دریں رہ خواستند از مور یاری

ق۲۸۷ گناہ من بزرگ است و نہ بخشد گناہ را کہ بزرگ است مگر خدائے بزرگ است یا بارخدائے بگرداں ما را از آزادگان خویش و فروگذاشتگان خویش و آزادگان خویش از آتش۔

ق۲۸۹ قسم ای بحق ثم حق حذف عنہ الباء فانتصب کما قولہ تعالیٰ قال فالحق ای بالحق اولنصب علی المصدر ای حقیقت حقاً والتکرار للتحقید۔

ق۲۹۳ نماز و دعاء در روز آدینہ برائے دفع درویشی و حصول . . . و یافتن خلعہا دینی و دنیاوی باسناد نماز بریں صفت نماز چاشت چہار رکعت بیک سلام برائے نیت سعادت دارین بگذارد۔ برین طریق در ہر رکعت فاتحہ یک بار و آیۃ الکرسی دہ بار و قل یا ایہا الکافرون دہ بار و قل ہو اللہ احد دہ بار و قل اعوذ برب الفلق دہ بار و قول اعوذ برب الناس دہ بار چوں از نماز فارغ شود ہفتاد بار استغفار گوید و سبحان اللہ و الحمد للہ و لا الہ الا اللہ و اللہ اکبر و لا حول و لا قوۃ الا باللہ العظیم ہر کہ ایں نماز بگذارد ہرگز بدبخت نہ شود و درویش نہ گردد۔

ق۳۰۳ ملامتی بدیں معنی باشد کہ نام و ننگ . . . و رد و قبول خلق نزدیک او یکساں باشد بدوستی و دشمنی خلق فربہ و لاغر نہ شود و ایں اضداد یکرنگ شمرد با ہمہ خلق خدائے و صلح

باشد و با نفس خود بجنگ چنانکه بے شرع کند و پندارد که ملامت است۔ حاشا و کلا آں راہ شیطان است و دلالت ضلالت اوست و اہل عبادت را۔

ق ۳۰۴ ایں معنی در دل باشد که آں دل سادہ بود از محبت چیزہائے دیگر و اگر نہ بود بہر چہ دل وی بداں مائل بستہ است ہم براں جانب مائل کند و شوق آں چیز است پیدا آید۔

ق ۳۰۴ (ب) التسابیح والتحامید ذکر فی حکم ظاهر الشریعة وسماع الصوفیة من حیث المعنی والمفهوم ذکر فی حکم باطن الشریعة لانه یفضی الی تذکار جلال الله وجماله سبحانه وتعالیٰ وما ذکره الشیخ المکی رحمة الله علیه ان السماع ذکر من الاذکار . . .

ق ۳۰۵ ارتداد : بازگشتن از دین اسلام یعنی مرتد شدن۔

ق ۳۰۵ (ب) ترجمہ :- ای زیارت نکرده مارا در خواب مگر خیال شما۔

ق ۳۰۶ ترجمہ :- بیا کی یاد می کینم پروردگار آسماں را بدرستی عاشقان ہر آینہ در . . .

ق ۳۰۸ (ب) روایت کرده شده است که داود پیغامبر علیہ السلام . . . استقبال سکینہ کرد . . . در رقص . . . سکینہ . . . عصار موسیٰ و جامۂ او و چیزے . . . نعلین مہتر موسیٰ و دستار مہتر ہارون . . . و دیگے از حرم ایشان، پس گفت اِتو رقص . . . تو پیغامبری، پس گفت داؤد علیہ السلام . . . مر آن زن اُتو حکم می کنی بر دل من . . . فعل پیغامبر علیہ السلام بنفسہ حجتے است، منکران را مجبور گرداند، بریں که او . . . دید حجت بر حجت گردد، پس . . . انکار از رقص دست نیاید و دیگر روا . . . علی ابی طالب رضی اللہ عنہ که او . . . امیدیم ما بر پیغامبر علیہ السلام من . . . زید پس گفت پیغامبر علیہ السلام مر . . . مانند گشتہ لتو خلق مراد خلق مرا یعنی تو . . . ہم بہ صورت و ہم بصفت پس رقص . . . او بدیں شادی و گفت مر زید را تو برادر من و یاری دہ منیٰ پس رقص کرد او، پس گفت را . . . از منی و من از توام یعنی من تو یکیم . . . قرب قرابتی پس رقص . . . من خدمت شیخ . . . شیخ ضیاء الحق والدین . . . (ابو) نجیب سہروردی در کتاب آداب المریدین۔ ہم فعل پیغامبرے از پیغامبران و ہم فعل صحابہ رضی اللہ عنہم آورد تا منکران بدانند که . . . انکار است از فعل پیغامبر و از فعل صحابہ و نسبت کردن ایشاں خلاف شرع "شرح آداب"

ق ۲۰۹(ب) ترجمہ :- تحقیق گزیدہ است مار محبت جگر مرا پس منیت طبیب مرا و را و نہ افسون ، ... مگر دوستے آنکہ شیفتہ شدم من باد پس نزدیک او افسون منست و ... زہر من است -

ایضاً
... زسماع خفتہ بیدار شود   وزمست بود فتادہ ہشیار شود
... حدیث مردہٗ دیرینہ   زندہ شود ... و در کار شود

ق ۲۱۱ بارے نزدیک ہمہ عقلا حرام است. مگر وجدے پدید آید و آں بر سہ گونہ است، یکے جائے صدق است، یکے جائے کذب است، و یکے مختلط است، آنجا کہ صدق است یک لحظ باشد، و آنجا کہ کذب است روزگارے دراز باشد و ازانجا حدیث ہیچ نیاید و آنجا کہ مختلط است، اول صدق باشد باقی رعونت نفس، از کلمات شیخ ابوالقاسم القریشی

ق ۲۱۳(ب) در نسخہ بزرگے آوردہ است اگر کسی در حال سماع آب خورد او را .. . کنند تا بار دیگر نخورند، زیراک آب شرب نفس است و سماع شرب روح، در حال شرب روح محال است کہ شرب نفس ....

ق ۲۱۷ آنک بزرگے فرمودہ است " السلامۃ فی الوحدۃ " سلامت در تنہائی است، زیں تنہائی آں خواستہ است کہ ... بود در وحدت و وحدت آں بود کہ خیال غیر درو نگنجد، تا بسلامت نبرد، اگر تنہا .. . بصورت گیری درست بنود، الشیطان مع الواحد وہو عن الاثنین ابعد، حدیث است " علیک بقلبک " بر تو باد بدل تو، یعنی بر تو ... تا غیرے درو راہ نیابد، اشارت بدیں تنہائی است ،

ق ۲۱۸(ب) مخدوم پرسیدہ شد اخلاص جملہ چگونہ بود فرمودند سلمہ اللّٰہ تعالیٰ، اخلاص وقتے شود کہ جملہ چیز جز باری تعالیٰ ترک آرد از زن و فرزند و طمع بغیر باید کہ دل او فارغ بحق باشد انکار جملہ بر سبیل اخلاص کلی آید و او مستحق علم من لانی شود، دعا گوے عرض داشت کرد اگر کسے اہل بیت و فرزندان دارد و ایشاں را آں مقدار خرج است کہ پیوستہ محتاج شوہر نہ گردند آں زماں اخلاص بیاید، مخدوم فرمودند اخلاص کلی نہ باید، زیراک متعلق ہست خاطر او ازیں جنسیت این کہ او زن دارد ... دارد، اما تحقیق شود او را بدیں جملہ یعنی ...

کراں را در کار حق . . . باشد، او را . . . در حق امید رحمت از خداوند تعالیٰ بعد . . .
عرضداشت کرد چوں بوجود زن و فرزند او را اخلاص نباشد مستحق اسرار باری تعالیٰ نشود،
پس آدم پیغامبر باوجود زن مستحق اسرار شدند، فرمودند قیاس غیر انبیا بر انبیا نتواں کردن،
زیراکہ ایشاں را قوت غالب آید، ایشاں را اہتمام دنیا حجاب نتواند بود زن تنہا چگونہ
حجاب شود، فرمودند کہ پیغامبراں را در زمان واحد ایں چنیں قوت باشد کہ دل بخدائے
باشند و با آدمیاں نیز، ہم دراں زمانہ واحد مشغول باشند۔ پس ہر دو طرف ہشیار باشند
ہم جانب خداوند، ہم جانب خلق، بخلاف آدمیان دیگر کہ ایشاں در زمان واحد ہم بخلق
و ہم بحق، ایں محال است۔ م م

ق ۳۱۹ یعنی چوں عطسہ آمد آدم علیہ السلام را گفت الحمد للہ، مخدوم فرمودند ایں کہ آدم پیغامبر
علیہ السلام بعد عطسہ الحمد گفت زیراکہ بعد تخمیر گل آدم عم چوں جان درآوردند، جان ظلمت
در نفس آدم علیہ السلام دید بترسید، بروں می خواست کہ بیاید، چوں بعد عطسہ جان
باقی ماند آدم علیہ السلام ثنا گفت . . . دیگراں کہ عطسہ می کنند ایشان الحمد می گویند
باعتبار آنکہ در حالت مرض عطسہ نیاید بلکہ در حالت صحت آید بہ اعتبار صحت
الحمد می گویند۔

ایضاً قولہ یعنی بدارد بآنکہ دراں . . . وے آمیختہ بچیزے دیگر نباشد . . . ایں کہ می بینی
مرد ماں چہلہ . . . اخلاص در حالت چہلہ اعتقاد آمیختہ بچیزے دیگر . . . شود پس اگر
دہ چہلہ بدارند ہم چیزے . . . اما اگر بشرط اخلاص بدارند، پس مستحق . . . شوند، فرمودند
در آنچ حق سبحانہ . . . را میان طایف و مکہ یا فرید و ایشاں . . . افتادہ بودند، میاں طائف
و مکہ حق سبحانہ . . . یگاں روز حجاب در قالب آدم درآورد، . . . حجاب در تن او کرد
تا روح مقید تن شود پس اگر مریدے چہلّہ اخلاص بدارد ہر . . . یگاں بردہ حق سبحانہ
تعالیٰ از و بردارد، چہلم روز ہر دو جہاں مکشوف او شود، عرش و کرسی و بہشت
و دوزخ . . . زیراکہ وعدہ نبی دروغ نشود و ہو قولہ من اخلص للہ الی آخرہ، فرمودند
استغفار بخداوند عزوجل بریں طریق گویند استغفر اللہ فاما استغفار نیز بگوید کہ من لیکونہ کردم

این کار را یعنی بے رضایی است ومعنی الاستغفار وهو الطلب . . . خداوندا گناه مرا بپوش
این رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است. رباعی: ۔

چوں سر ازل طینت ابدال شود   از جملہ قیل وقال پامال شود
هم خواجہ عقل را جگر خوں گردد   هم مفتیٔ شرع را زباں لال شود

ق ۳۲۳(ب) طبع . . . بتر آنست کہ مرگ را کراہیت دارد، اما در تصفیہ درجات ایشاں متفاوت
است، بعضے را روح چناں صفی . . . باشد بحکم استعداد قبول جبلی کہ ہیچ بقیہ از طبع اصلی
ایشان، باقی نماند وایشاں آں طائفہ اند کہ مرگ را آرزو برند و ہم چشم داشت آں کردند،
چنانک از مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم منقول است کہ می گفت وهن عظمی ورق جلدی واشد شوقی
الی لقاء ربی و ہم چنیں یوسف صدیق علیہ السلام کہ گفتہ توفنی مسلما والحقنی بالصالحین واز صحابہ
عبداللہ بن رواحہ وجماعتے کہ بشادیٔ تمام . . . رفتند ہم ازیشاں بودند . . . اگرچہ روح
مصفےٰ گشتہ است اما . . . باقی ماند، آں جماعت کہ . . . .
ایضاً ایشاں بنود وتکلیف ہریکے . . . وسع اوست ثابت ترے . . . وسع اوست
تابیشترے . . . کمال الدین این تصفیہ مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ اند . . . . ھم
ق ۳۲۴ (۱) لتحفۃ بسکون الحاء وفتحها (۱) ما المتحفۃ بر الرجل من البر والطوع
ق ۳۲۶ . . . مسلمانان ابوحنیفہ کوفی . . . اکثر ما یسلب الایمان عند النزع، یعنی بیشتر . . . کہ بوقت
مرگ ایمان سلب می شود، . . . را روشن شود، کہ بے ایمان رود، . . . باشد کہ برخلاف
دین اعتقاد کردہ باشد کہ موجب کفر بود اگرچہ کلمہ شہادت بحکم جریان عادت گوید مسلمان
نشود، تا ازاں اعتقاد فاسد رجوع کند، وچوں ہنگام نزع شود روشنش گردد، کہ بے ایمان
می رود و دین را در کتب . . . علامت گفتہ است کہ . . . رود یکے آنک غطّ . . .
یعنی آواز کند بوقت مردن . . . خفہ شدہ، و دوم آنک . . . یعنی کف در . . . او
. . . انک خمد لونہ یعنی رنگ . . . نماند خاکستر شود وسہ . . . شدہ مسلمان با ایمان
رود . . . عرق جبینہ در پیشانی او . . . پیدا شود دوم . . . وقت مردن، سوم
. . . سوراخ بینی او فراخ . . . اللہ تعالیٰ۔

ق ۳۲۶ (ب)	این زیادت خوف در حالت . . . رنجوری و ضعف . . . عقیدتے کہ آں لنکاہد...
ق ۳۲۹	خود را زندہ کنم یعنی ایمان آرم لان الایمان حیوٰۃ ۔ ھم این نیست مر ترا از جنس کار چیرای بدرستی خدائے تعالیٰ نیامرزد شرک و بیامرزد چیزے کہ ورائے آں شرک است ہر کے بخواہد ۔ آنانک نمی خوانند با خدو نمی کشند ذات . . . خدائے تعالیٰ . . . مگر کسے کہ توبہ کند و ایمان آرد و عمل صالح کند ۔
ق ۳۲۹ (ب)	بگوائے بندگان من بندگانے آنک اسراف کردہ اند بر ذات خود و فا امید نشوند از رحمت خدائے ، بدرستی کہ خدائے تعالیٰ بیامرزد گناہاں را ہمہ بدرستی کہ آں خدائے آمرزندہ است . . . . ھم ھم
ق ۳۳۰	حکایت ، اصمعی می گوید در راہ کنیزکے . . . چوں بمقصد رسیدیم او را دیدیم . . . گرفتہ می گفت خداوندا اصمعی را . . . گفتم مر ترا برنجا بندہ ام تو مرا چگونہ . . . گفت اے خواجہ کار مناسب حال خویش . . .
ایضاً	ہرگناہی . . .

اشعار بر حاشیہ

مکتوبات صدی

ص ۲۱	خشم و شہوت بزیر پائے درآر	تا مگر آدمی شوی یک بار
ص ۳۸ **مثنویات:-**	در شیب و فراز آں مقامات	صد گم شدہ یابی از کرامات
	آنکس کہ بروے آب می رفت	دانست کہ ناصواب می رفت
	آنکو کہ ہوا پرید بنشست	جز باد ہوا نہ یافت در دست
	در آتش اگر یکے وطن ساخت	او ہم بہ مراد خویشتن ساخت
	ہر یک بہ حجاب وایہ ماندہ	در ظلمت خود چو سایہ ماندہ
	درماندہ بکار سازی خویش	مغرور خیال بازی خویش
	ہر یک پس پردہ در شماری	مشغول شدہ بہ ہیچ کاری
ص ۳۸ ب	عشق از بخت تیرہ درکار است	جلوۂ شمع در شب تار است
ص ۴۸	. . . .	. . . . ھد دلیل آں راہے
	چوں من و ہزار عاشق اندر راہے	می کشتہ شود کہ برنہ آید آہے
ص ۵۱ ب	چوں نیستی تو شد محقق	خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق
ص ۵۲	کار دین صنعت و عبارت نیست	جز خرابی در و عمارت نیست
ص ۵۳ ب	مار سیہ دریاں در گرد ست آں شیریں بسر	عاشقان در شور و شر چوں بگذرد ایں باب را
ایضاً	معشوق مرا گفت نشین بر در من	مگذار درون سر کہ ندارد سر من
ق ۶۶ ب	حق بہ شہاں تاج نبوت دہد	ورنہ نبوت چہ شناسد شہاں
ق ۷۹	یا برو ہمچوں زناں رنگی و بوی پیش گیر	یا نہ چوں مرداں درآ و گوی در میدان فگن
	ہزار بار بہ شویم زبان ز مشک و گلاب	ہنوز نام تو گفتن کمال بے ادبی است

ق ۹۱(ب)   ازلب شیریں دهنان (کذا) شیر اندام   تفاوتی نکند گرد عاست یادشنام
ایضاً   ره برتو اگر چه باد بود   رسد اینجا که باد باد بود
ایضاً   چوں وصال را بدید آمد حالکه (کذا)   سرد شد گفت گوں دلاله
ق ۹۸   ای سپر کار عشق بازی نیست   زانکه این ره ره مجازی نیست
ق ۱۰۰(ب)   تا تو باشی نیک و بد اینجا بود   چوں تو گم گشتی همه سودا بود
ق ۱۰۴   فرستادیم آد .... برصحرا نهادیم
ق ۱۰۵   بخشش در سخاوة (کذا) شود همه چیز   کیست کو این سخن بیان نکند
تا توانی بده بکس چیزی   هیچ کس در سخا زیان نکند
ق ۱۰۷   رباعی:-   در بتکده اگر خیال معشوقهٔ ماست   رفتن بطواف کعبه از عقل خطاست
گر کعبه از و بوی ندارد کنش است   با بوی وصال او کنش کعبهٔ ماست
ق ۱۰۹(پ)   من چه شائستهٔ آنم که ترا خوانم ودانم   مگرم هم تو ببخشی که سزاوار تو باشم
ق ۱۱۸(ب)   فرداکه صادقانرا از صدق..   پیر و مرید بینی اندر...
ق ۱۲۵   در دوئی داں عقل را ایچا پیچ   چشم ایمان دوئی نه بیند هیچ
ق ۱۴۹   از آں من بنده گستاخی نمودم   که لطف تو مرا گستاخ کردست
ق ۱۶۹(ب)   برده رختها دو جهانی (کذا)   از ره کفر در مسلمانی
(متن میں "برده رخت بقائے ایمانی")
ق ۱۵۶   ماز تو محروم ترا جرم نیست   این همه از بخت پریشاں ماست
ق ۱۶۰   صد جهان علم با معنی بهم   دوزخ آرد یار با دنیا بهم
ق ۱۷۴   مثنویات:-   علم نر آمده و عمل ماده   دین و دولت بدو شد آماده
ق ۱۷۴(ب)   کار بے علم بار و بر ندهد   تخم بے مغز هم ثمر ندهد
ق ۱۷۹(ب)   مثنویات:-   از تن به حریم نفس مشتاب   .... به خویش....
از نفس به دل و از دل به جاں رو   منزل چه طلب کنی دو...
زیں جان به جهان آشنائی   و آنگه به حریم کبریائی

ق ۱۷۹(ب) **مثنویات:۔** پروانہ چوں نور ذات یابد   اثبات دو ....
فرش ملکوت در نوردد   پس در جبروت ... گردد
چوں نیستی تو شود محقق   خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق
...... نہایت طریقت   ایں است خلاصۂ حقیقت

ق ۱۹۰ آنچ نزد تو بیش ازاں رہ نیست   غایت وہم توست ... نیست

ق ۱۹۱ (ب) بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت   من خواستم ولے چہ کنم چوں خدا نخواست
تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند   تدبیر بہ تقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۳ **مثنویات:۔** ...... از پے شہرت زمانہ   غسل زدہ بہر ......
...... قطرہ آب دیدہ   چوں ....

....

..... مجرد از صفت شو   در بحر محیط معر(فت شو)...
از غیر خدا چوں غسل کردی   خود بار دگر نجس ...

ق ۲۰۴ پیش تو ایں سنگ ریزہ ساکت   پیش ما حقا فصیح و ناطق

ق ۲۲۲(ب) نعمی الالہ و انت تظہر حبہ   ھذ العمرک فی $\frac{\text{الفعال}}{\text{الخصال}}$ بدیع

ق ۲۲۳(ب) عاشقاں را بجنب ملکوت   نبود جز جمال یزداں قوت

ایضاً دردو زخم از زلف در... آید   از خال بہشتیاں ......
در بے تو بہ صحرا بہشتم خوانند   صحرائے بہشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۲۴(ب) گر سلسلۂ زلفش بر دوزخیاں بندند   در بند نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

ایضاً خانۂ نفس است خلد پر ہوس   خانۂ دل مقعد صدق است و بس

ایضاً ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد   گر ہمہ آدم بود افگندہ شود

ق ۲۳۶(ب) خراباتی شدند مستانہ جام   نمی دانم حلال از حرام

ایضاً نیست را کعبہ و کنشت یکے ست   سایہ را دوزخ و بہشت یکے ست

ایضاً ظلم و عدل و خوب و زشت کفر و دین   ....

ق ۲۵۷ (ب)	تا در نظرت امید و بیم است	رایت نہ صراط مستقیم است
	تا ہر چہ بماندۂ معلق	مزدور خودی نہ بندہ حق
ق ۲۵۸ (ب)	چون نداری شادئ از فضل یار	خیز بارے ماتم ہجران بدار
ق ۲۶۰ (ب)	ہر چہ در توحید مطلق معلق آمدہ است	آں ہمہ در تو محقق آمدہ است
ق ۲۶۶ (ب)	برہمن را بت اندر خانہ باشد	....
ق ۲۷۲	این زہد تو بار نامۂ تست	زنار تن تو جامۂ تست
ق ۲۷۳ (ب)	ای غرہ بگفت این چہ سود است	کاے لبر زبان نہ شد راست
	گفتن بہ زبان دروغ و زشت است	گوینده بدل سوئے بہشت است
	توحید نہ کار آب و خاک است	این در دل صاف و جان پاک است
ایضاً	قلندری و خراباتی از پئے تو شدم	حدیث عشق تو دیدم کہ زنارسائی نیست
	حسین از در ہمت گدائے کوئے تو شد	کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست
ق ۳۰۹ (ب)	... ز سماع خفتہ بیدار شود	وز مست فتادہ ہشیار شود
	... حدیث مردۂ دیرینہ	زندہ شود از سماع و درکار شود
ایضاً	.... اے طریق ہشیار	... نہ شود از سماع بیدار
ایضاً	.... وے بدانک بے شک	.... شود از سماع درکار
ایضاً	..... روندگان این را	... در وقت سماع رہ بدلدار
ایضاً	در فکر سماع کشف گردد	بر عاشق دل شکستہ اسرار
ایضاً	در حال سماع گردد اے دوست	عقل ملکی ز علم بزار
ایضاً	امروز یقین بدانک فردا	در مقعد صدق و در گہربار
ایضاً	.... سماع روح و ریحان	باشد ز سماع قریب دیدار
ایضاً	.... بہ پیامبری	بستند سماع ..... مختار
ایضاً	تو نیز شنوز راہ تحقیق	تقلید ز پیش خویش بردار

ق ۳۱۹ حاشیے کے آخر میں یہ تحریر ہے :-

"این رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔"

رباعی یہ ہے :ـــ

چوں سرّ اجل طینت ابدال شود   این جملہ قیل و قال پامال شود
ہم خواجۂ عقل را جگر خوں گردد   ہم مفتی شرع را زباں لال شود

ق ۳۲۰ نخشبی ہم بنام غرہ مشو   . . . .
مرد کار کسے بود . . . . . .   کا. . . . .

(مندرس الفاظ کو پُر کرنے کی ممکنہ کوشش کی گئی ہے۔ سعدی، نخشبی، مولانا روم وغیرہ کے اشعار زیادہ ہیں۔)

اختلافِ نسخ

خ = مخطوطہ مکتوبات صدی HL۱۳۹۲ ط = مطبوعہ مکتوبات صدی HL 4997

• ورق ۶/سطر ۱۰ ط: فردائے قیامت • ۶/۱۳ خ: بیت ندارد • ۶/۱۷ خ، ط: دل بندہ • ۷/۶ خ، ط: در آیینہ نگری • ۷/۱۶ ط: قدم خویش را • ۷ب/۹ خ: ایں ہمہ • ۸/۲ خ: نشان ندہند • /۹ ط: مطلقاً... افتد، ندارد • /۱۴ خ، ط: ازایں جا • ۸ب/۱ خ: دراو مبیں • ۸ب/۱ ط: در آں مبیں • ۱۱/۹ ط: مقبولاً تند • ۱۱/۱۰ خ: راچہ کند • ۱۱/۱۰ ط: راچہ زیاں کند • ۱۱/۱۶ ط: توبۂ ایں آں باشد کہ قضاکن • ۱۱ب/۱ ط: وربا خوردن و زنا کردن • ۱۱ب/۱۰، ۱۲ ط: در روز قیامت • ۱۲/۱۴ خ: ناآمرزیدہ • ۱۲ب/۱ خ، ط: می خواستم • ۱۲ب/۲ خ، ط: گفتم • ۱۲ب/۱۵ ط: توبہ بکن • ۱۲ب/۱۵ خ، ط: و در توبہ کردن عاجزتر از گناہ کردن مباش و بمنع شیطان از توبہ کردن باز بایست • ۱۳/۱۰ خ: بسیار کند • ۱۳/۱۰ ط: بسیار کند توبہ نیز • ۱۳/۱۲ ط: گناہاں و بکلی دل نہادی • /۱۶ ط: برزمین • /۱۷ خ، ط: کسے • ۱۳ب/۱ خ: نجاک • ۱۳ب/۲ خ، ط: براندوخت • ۱۳ب/۳ ط: وقت آں آمد • ۱۳ب/۷ خ، ط: "باز" ندارد ———— • ۱۴/۱ خ، ط: "لاتشتبہ الاصوات" ندارد • ۱۴/۲ ط: لایغلطہ المسائل، ۱۴/۲ خ: لاتغلطہ.

المسائل ● ۸/۱۴ خ، ط: نتواند کرد ● ۱۰/۱۴ ط: از گندم ● ۱۱/۱۴ خ: نیاورد خو
بیروں خواست آورد ● ۱۱/۱۴ ط: بلکہ خود بیروں خواست آورد

● ۲/۱۵ ط: است، مر مقامات و احوال را چوں زمین است مر بنا را، و بر زمین بنا
محال است ہم چنیں بتوبہ مقام عالی محال بود، زیراک ● ۷،۶/۱۵ خ، ط: پدید آمدہ ایمان
● ۹/۱۵ خ: می آید و حقیقت توبہ ● ۱۲/۱۵ ط: دیگری بود و دیگر گشت ● ۱۴/۱۵ ط:
بگشت، حقیقت او آں صفات بود چوں آں صفات نہ ماند او نیز نماند ● ۱۵/۱۵ ط: خواستند
چوں حقیقت ایمان پدید آمد کثرت برخاست وحدت پیدا گشت اما چنیں ● ۱۶/۱۵ خ، ط:
جز ایمان تقلیدی ● ۱۷/۱۵ ط: کہ ایں عادت ورث بود نہ حقیقت ایماں، ازیں جا است
کہ گفت ● ۱۵اب/۵ خ، ط: بر بزہی ● ۱۵اب/۱۵ خ، ط: نشان نیابم ● /۱۷ ط:
کردہ ہر چہ خواہد کند ● ۳،۱/۱۶ خ: "کہ ایں جا کار … فرود بریم" ندارد ● /۱۱ خ: صحرا،
پاک بے خس و خاشاک، ط: صحرا، با وسعت بے خس و خاشاک ● /۱۲ خ، ط: و ہیچ صحرا،
با وسعت تر از صحراے وحدانیت نیست ● ۱۳/۱۶ خ: ہمت کرد کعبہ ● /۱۵ خ: "کشیدہ
… مکان" ندارد ● /۱۶ ط: بیت حقا کہ بزہ نیاوردی کرد ÷ چرخ فلک اے
پسر کمانم ● ۱۶اب/۱۵ ط: امراض باطن ● ۷/۱۷ ط: است چارہ نیست ● ۱۷اب/۳
خ: بست و چہار ● /۹ ط: و معتزلہ ● ۱/۱۸ خ: بود کہ، ط: بود مرید ● /۴ خ، ط:
عجب برہم ● /۹ خ: خلوۃ وقت ● /۱۱ خ: خیال لطف ● /۱۳ خ، ط: غیب ● /۱۴
خ، ط: درجائی ● ۹،۸/۱۹ ط: الہ ● ۵/۲۰ خ، ط: کنیم ● /۱۵ ط: سخی سائل را کے

محروم کنند والسلام • ۲۰ب/۱۴خ، ط؛ و مقتدا باید • ۲۱ب/۶ ط؛ وعزت حق است • ۷/
ط؛ "غزی"۔ بعدہٗ اضافہ؛ مولانا حمید الدین ناگوری رحمۃ اللہ گوید آنکہ بجان زندہ بود بمیرد
وآنکہ بجاناں زندہ بود نمیرد (یہ اضافہ مخطوط کے حاشیہ پر ہے' مزید عبارت کے ساتھ) •
۲۱ب/۹ ط؛ درجہانے • ۲۱ب/۹ ط؛ می کند • ۲۱ب/۱۶خ، ط؛ کنند • ۲۲/۴خ؛ از
ازل • ۲۲/۷، ط؛ جواب ایں چنیں گفتہ اند • ۲۲/۷ ط؛ ایں را • ۲۲ب/۴خ؛ سعادتہا
۲۲ب/۹خ؛ خون خوری مگو • ۲۲/۱۴خ، ط؛ او را شیخ کامل یا عارفی • ۲۲ب/۱۵
خ، ط؛ وادقبول • ۲۲ب/۱۵خ، ط؛ وآں راندۂ • ۲۳/۴خ، ط؛ بر مطیع • ۲۳/۴
خ، ط؛ در تحت • ۲۳/۷، خ؛ در عصرے، ط؛ در عصر یکے • ۲۳/۷خ؛ ترہ فروشاں
• ۲۳/۸ ط؛ استان جملہ ولیان سہ صد و پنجاہ و شش کس باشند • ۲۳/۱۰خ، ط؛ پرسیدند
کہ • ۲۳/۱۵خ، ط؛ کہ پنداری کہ آں • ۲۳/۱۶ ط؛ بست و چہار • ۲۳/۱۶خ؛ و
بست و چہار ہزار نقطۂ • ۲۳ب/۵ ط؛ بکسے **مکتوب ہفتم** • ۲۳ب/۱۶ ط؛
الوہیت • ۲۴/۵، ۶خ، ط؛ کشتہ باشند تا اگر کل عالم ترا کردہ بود مگر یک چیز
کردکان آں یک چیز ماندہ بود' اینجا کویند المکاتب عبد وان بقی علیہ درہم والادت
• ۲۴ب/۲خ، ط؛ درآں دل • ۲۴ب/۷خ، ط: شریف تر • ۲۴ب/۱۱خ، ط؛ ہر چہ
در زیر • ۲۴ب/۱۳ ط؛ بر بیمار • ۲۵/۱۲ ط؛ بطبیب حاذق • ۲۵/۱۷ ط؛ داہ سلوک
است • ۲۵ب/۹خ: وجاہی نرسد • ۲۵ب/۱۳خ؛ ظاہر دعوت • ۲۵ب/۱۷ ط؛ جز
نہاد داری • ۲۶/۶خ، ط: بساکسان • ۲۶/۷ ط؛ می روند **مکتوب ہشتم**

• ۲۶ب/۵-۶ ط: انما التوبة علی الله للذین یعملون السوء بجهالة ثم یتوبون من قریب • ۲۶ب/۷ ط: کہ گفتہ اند • ۲۶ب/۱۱خ ط: 'مرا عمال خویش را'... ندارد • ۲۷/۵ ط: کہ ولی را شہرہ • ۲۷/۷ ط: 'اندر' ندارد • ۲۷/۱۲ ط: مر نفس خود • ۲۷ب/۲ خ: واولیائے ملک • ۲۷ب/۲ ط: کہ بہ بندگی برگزیدہ است • ۲۸/۲خ، ط: ہمی بوسند • ۲۸/۳خ، ط: ترتیب اش ۱۔مخ کا اول ۲۔چہارم ۳۔دوم ۴۔سوم • ۲۸/۳ ط: رقصان شعرلائے قراضہ پکراز اصل اصل کانی، چو پائے ہرچہ ہستی پہ می دان کہ عین آنی • ۲۸/۴ ط: جملہ چہارہ • ۲۸/۹ ط: خوانند و ہفدہ دیگر اند کہ مر ایشاں را ابرار خوانند و پنج دیگر کہ مر ایشاں را نجبا خوانند و چہار دیگر • ۲۸/۱۷ ط: بہمہ • ۲۸ب/۴ ط: از مخالفت عزوجل • ۲۸ب/۱۴خ، ط: بدانند کہ کرامت است و عطا است • ۲۹/۶ ط: عارفان را • ۲۹/۱۲خ، ط: چیزے از کرامات • ۳۰/۵خ، ط: ناامیدواری بر می کند • ۳۰/۵ ط: پدید آید مکتوب نہم • ۳۰/۱۲ ط: فریق دوم عام • ۳۱/۱۰ ط: مکہ یعنی مقاتلہ در مکہ حرام کردانیدہ خدائے عزوجل بود فاما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را در مکہ مقاتلہ حلال کردانید تا چند نفر را کشتند از اتحادے کہ میان خدا و رسول بود و نیز • ۳۱ب/۹ ط: مقام عمومیت • ۳۱ب/۱۰ ط: مقام خصوصیت • ۳۱ب/۱۲خ، ط: ہمہ بحکم • ۳۱ب/۱۲خ، ط: ہمہ مواجب • ۳۱ب/۱۵خ: شراب داری، سرہنگی، وزارت، منادمت، ہر ایک کے قبل لفظ 'مقام' • ۳۲/۱۶ ط: ایشاں دخل نماندہ • ۳۲/۱۶خ، ط: بریں معنی اشارت • ۳۲ب/۱۵خ: نامرادیست • ۳۳ب/۳ ط: مر کسے را کہ عابد • ۳۳ب/۸ ط عن الآفات

• ۳۴ب/۴ ط؛ الواث مرا **مکتوب دهم** • ۳۵/۸ ط؛ سپاه کری • ۳۵/۱۳ خ؛
که پیغامبرے از پیغامبرے بے معجزه شناخته نشود • ۳۵/۱۲ ط؛ که پیغامبر از پیغامبر شناخته
شود • ۳۵/۱۴ خ؛ هم همان چیز • ۳۷/۱۲ خ؛ بآسانی بمراد • ۳۷ب/۱۴ ط؛ دست
را آویزد • ۳۷ب/۱۷ ط؛ او را بود و مادر نیز • ۳۸/۲ ط؛ وذبح او • ۳۸/۲ خ، ط؛
تاگلو نخواهند • ۳۸/۵ ط؛ از بتان این طائفه • ۳۸ب/۱۷ ط؛ چون مئے دیدن • ۳۹/۲
خ؛ آتش در نه ند زیرا که در قسمت همه مرادها نصیب محبوب آمده است و همه نامرادیها
نصیب محبؑ از ینجا است کوید بر بندگان رحیم ورحمٰن و بر محبان کامکار و سلطان اینک
آں سالک • ۳۹/۴ ط؛ راه ترانه • ۳۹/۸ خ، ط؛ ہل من یزید کرده. **مکتوب**
یازدهم • ۳۹ب/۶ خ؛ شخصے را • ۳۹ب/۹ ط؛ خواهم که ایشاں را بدنیا • ۴۰/۲
ط؛ از انند که سر ایشاں بجبریل • ۴۰ب/۴ خ، ط؛ ورنه دانی • ۴۱/۳ خ، ط؛ از
اهل درد این • ۴۱/۴ خ؛ جان من خبر زجانان • ۴۱/۴ ط؛ وجان من فدائے •
۴۱/۸ ط؛ راحة القلب • ۴۱/۱۱ ط؛ بمرگ تو خواهد • ۴۱ب/۸ ط؛ باو بگردندے
• ۴۱ب/۱۳ ط؛ هرمز بن جهان • ۴۲/۱۷ ط؛ حشمت دنیا • ۴۲ب/۲ خ؛ هُذا
محالؑ ـ ندارد • ۴۲ب/۹ ط؛ شوکه عزت • ۴۳/۲ ط؛ هر وقتے. **مکتوب**
دوازدهم • ۴۳/۱۶ خ، ط؛ برق ولوامع • ۴۳ب/۹ خ؛ وآں حضرت پاک •
۴۴/۱۴ ط؛ صفحات حق است • ۴۴/۱۶ خ، ط؛ حضرت از خداوند تعالیٰ است
• ۴۴ب/۲ خ، ط؛ بگدازد • ۴۵/۴ ط؛ دیدهٔ نمناک • ۴۵/۱۳ بنگاشت در مقال

• ۴۵ب/۷ ط: از کمال جمال • ۴۶/۱۳ ط: شده خانه بدوش، نه زده خانه فروشی •
۴۶ب/۳ خ، ط: تا کسی • ۴۶ب/۵ ط: آں را در حال ادراک • ۴۶ب/۶ خ، ط:
والی اهل النار یبغاودوں، ا: یتعاودن • ۴۶ب/۱۴ ط: اہل دین را وغیرہ •
۴۷/۳ خ، ط: بحقیقت کرامت تواں گفت • ۴۷/۱۶-۱۷ ط: اگر بصفت علیمے • ۴۷/۱۷
خ: بصفت عالم • ۴۷ب/۱ خ: بصفت سمعی • ۴۷ب/۲ خ: بصفت بصری • ۴۷ب/۳
خ: ذوق شہود جمال ؛ ط: ذوق شہود و جمال • ۴۷ب/۷ خ: کسے بدین معنی • ۴۷ب/۱۰
ط: در روزیدن • ۴۸/۳ ط: ایستادہ با خداوند • ۴۸/۸ ط: عبارت از ظہور • ۴۸/۱۱
ط: خلاصی • ۴۸/۱۳ خ، ط: بمقصد و مقصود • ۴۸/۱۴ خ، ط: اخبار می کند • ۴۸ب/۴
ط: وصفات او • ۴۸ب/۹ ط: از صفات خویش • ۴۸ب/۱۰ خ: ایں محو آثار ؛
ط: ایں خود آثار • ۴۸ب/۱۵ ط: له کل شیئ • ۴۹/۵ خ: تدکدک • ۴۹/۵
خ، ط: نفس است • ۴۹/۶ ط: ظلمانیت در دل ؛ خ، ط: بدید آید • ۴۹/۹ ط:
نقصان بدید آید • ۴۹/۱۴ خ: اگر بصفت حیات • ۴۹/۱۶-۱۷ خ: متجلی شود •
۴۹ب/۱۲ خ، ط: تلون • ۴۹ب/۱۷ خ، ط: از حق بیند واز آں • ۵۰/۳ خ: از
نایافت • ۵۰/۴ ط: وایں دانی • ۵۰/۵ خ، ط: ذیست • ۵۰/۱۱ خ: خلعت
خاک وگل ؛ ط: خلعت آب وگل • ۵۰/۱۴ خ: اشخاص جواہر ؛ ط: اشخاص وجواہر •
۵۰ب/۱۳ خ، ط: از ہر دو • ۵۰ب/۱۷ خ: "بعقبی ـ اتصال" ندارد • ۵۱/۲ خ:
نترای ؛ نترا، • ۵۱/۵ ط: فراموش نه از خانه • ۵۱/۱۱ خ، ط: چنانک چوں فقہا •

۱۵/۵۱ خ، ط؛ ذروۀ ۰ ۵۱ب/۳ ط؛ نتواند ماند ۰ ۵۱ب/۵ خ؛ می نوشتند ۰ ۵۱ب/۸ خ، ط؛ برقضیه ۰ ۵۱ب/۱۵ خ؛ "اینجا ست که گفت، بیت۔ چون نیستی تو... انا الحق الفقیر من لاشی فی الدنیا والاخرۃ سر این است که گفت" ط؛ ندارد ۰ ۶/۵۲ خ، ط؛ وبر آں تجرید ۰ ۵۲ب/۵ خ؛ نمی یافت ازینجا گویند اذل الاشیاء المحب عند المحبوب،... عند محبوبه (برحاشیه) ۰ ۲/۵۳ خ، ط؛ بی راهی ۰ ۶/۵۳ ط؛ وانه گرانی ۰ ۹/۵۳ خ؛ که صفات ہوا، ط؛ که در صفت ہوا——— ۰ ۵۳ب/۱۴ ط؛ درباغیتم ۰ ۵۳ب/۱۶ ط؛ در رو ۰ ۵۳ب/۱۶ خ، ط؛ سازنه تو ۰ ۵۳ب/۱۷ خ، ط؛ بعض بر ۰ ۵۳ب/۱۷ خ، ط؛ نجنبد

مکتوب هفدهم ۱۳ر اپریل ۸۸ء

۰ ۴/۵۴ ط؛ صوفیاں و صدیقاں ۰ ۶/۵۴ خ؛ بکلمة الله آورده ۰ ۷/۵۴ ط؛ چیزے دیگر ۰ ۱۱/۵۴ ط؛ ازینجا ۰ ۱۵/۵۴ ط؛ تا مراد را ۰ ۱۶/۵۴ ط؛ باز دارد ۰ ۵۴ب/۱ ط؛ برزیدن ۰ ۹/۵۵ خ، ط؛ خشک شود ۰ ۵۵ب/۱۱ ط؛ "آں"۔ ندارد ۰ ۱۶/۵۶ ط؛ و نماز خفتن چهار رکعت و رکوع ۰ ۵۶ب/۸ ط؛ دور و تاریک ۰ ۵۶ب/۱۰ ط؛ از حلم ۰ ۴/۵۷ ط؛ در پیش او ۰ ۷/۵۷ خ، ط؛ "گردی"۔ ندارد ۰ ۸/۵۸ ط؛ در ریاضت ۰ ۱۲/۵۸ خ، ط؛ چنیں فرموده ۰ ۱۳/۵۸ خ، ط؛ که آفریده اند ۰ ۱۵/۵۸ ط؛ نشویم، بیت وگر بسعی کسانش سفید نتواں کرد، گلیم بخت سیه را که بافتند سیاه ۰ ۵۸ب/۱۰ ط؛ جناں بوده باشد که در فرمان ۰ ۶/۵۹ ط؛ شمار ادر ازل ۰ ۱۲/۵۹ خ، ط؛ "وآنرا که... بمشرق... مغرب... گردانند"۔ ندارد ۰ ۱۷/۵۹ خ، ط؛ از بیم آں" نظر فرمود تا باد او را بزمین

مغرب بردچوں • ۵۲ب/۱۳ خ، ط: "اسد تغیر نخواہد بود" ندارد • ۵۹ب/۱۷ ط:
طلب کند • ۱۰/۶۰ ط: بعقل رکیک خویش • ۱۴/۶۰ خ: ولیکن از علاج کردن؛ ط: اما از
علاج کردن • ۱۶/۶۰ ط: رسد، بلک درکذرد • ۶۰ب/۹ خ، ط: پردازد • ۱۰/۶۱ ط:
بہلاک نزدیک تراست • ۱۷/۶۱ ط: غروری و پنداری • ۶۱ب/۶ خ، ط: بہ علت
عقیدت • ۶۱ب/۹ ط: معجونے سازد • ۶۱ب/۱۶ ط: امر و نہی او • ۶۲ب/۱۴ ط: بطاعت
نمود • ۶۲ب/۱۶ خ، ط: یاد لطف • ۶۲ب/۱۷ ط: بہ تخت • ۱/۶۴ خ: و دعوت بحکم
• ۴/۶۵ ط: اندر معرفت حق • ۷/۶۵ ط: و شرب • ۱۴/۶۵ ط: وسواس شیطانی •
۱۵/۶۵ ط: تا روز قیامت • ۶۵ب/۱ ط: و شہوت لذت • ۶۵ب/۱ ط: و فرزند نہ •
۶۵ب/۱ خ، ط: و مشغولی خویش • ۶۵ب/۸ ط: و برآں کہ خواہد عطا کند • ۱/۶۶ ط: اسرار حق
و جز بنوازش پیدا نہ کردد • ۳/۶۶ ط: پدید نیامدے • ۴/۶۶ ط: متمیز • ۵/۶۶ ط:
و بدریار بلا اندازد • ۷/۶۶ خ، ط: نامرادش • ۱۷/۶۶ خ، ط: تاریکی بادیہ • ۶۶ب/۱ خ، ط:
واصطنعتک • ۶۶ب/۵ خ: و ندا در داد • ۶۶ب/۱۳ خ: 'نہ از برائے۔ ہلاک
شود'۔ ندارد • ۶۶ب/۱۶ خ، ط: کہ ما کناہ • ۱/۶۷ خ: بیامرزیدن ما بدیں • ۲/۶۸
خ، ط: و نہ من جز ترا • ۴/۶۸ خ: بجز او ہر دو عالم؛ ط: بجز او در دو عالم • ۶۸ب/۴
ط: او محب است؛ ط: او عدو است • ۶۸ب/۵ ط: او بوصف • ۶۸ب/۷ خ، ط:
ہر کہ حق تعالی او را • ۶۸ب/۱۴ ط: لاحق ہرگز لاحق • ۱۱/۶۹ ط: لخشان • ۵/۷۰ ط:
در حق باری ——— • ۷۰ب/۱۳ خ: و بردار مراد دائم

ہزار ہزار ، ط: و بردار مرا و را ہزار ہزارہ • ۷۰ب/۱ خ ، ط: راو بردارد • ۷۱ب/۸ ط: جملہ خلایق طوائف • ۷۲/۲ ط: اظہر اللہ ، خ: اظہرہ اللہ • ۷۲/۵ خ ، ط: قصد بہشت • ۷۲/۸ ط: عتاب در رسید • ۷۲ب/۲ ط: پوشانید • ۷۲ب/۴ ط: کہ ہر وقت کہ • ۷۲ب/۱۰ خ ، ط: پیرے باید • ۷۲ب/۱۶ خ ، ط: سلطان اصفیا • ۷۳/۵ خ ، ط: معاذ و بلال • ۷۳/۹ خ: دیدے اعزاز و اکرم بسیار کردے • ۷۳/۹ خ ، ط: ردا پا پیراہن • ۷۳/۱۲ ط: بماند باید کہ قوی • ۷۳/۱۳ ط: ہزار ہزار سال • ۷۳ب/۱ خ: رب شما ، ط: آں پروردگار شما • ۷۳ب/۳ ط: ہر دم خلعتے و نواختے • ۷۳ب/۴ ط: ہر دم حیرتے • ۷۳ب/۵ خ ، ط: طراز اعزاز برکثرت او • ۷۳ب/۶ خ ، ط: و دیگرے را • ۷۳ب/۱۴ خ: چہ گذر و چہ کار کے بعد مثنوی کے مندرجہ ذیل تین اشعار جو نسخہ پیش نظر کے حاشیہ پر مرقوم ہیں: قبالست ایں کہ بے شرع و طریقت ÷ کشایندت ہمیں راہ حقیقت ، طریقت بے شریعت نیست حاصل ÷ حقیقت بے طریقت نیست واصل ، بیکدیگر تعلق ہر سہ دارد ÷ کہ شاں تفرقہ کردن نیارد (دوسرے شعر میں دونوں قوافی ایک دوسرے سے متبادل ہیں) ———— • ۷۴/۱۵ ط: فرا تستر ن پُر آبست • ۷۵/۴ خ ، می خواہی از پدرم روضۃ الرضوان بیک گندم بفروخت نا خلف باشم اگر نفروشم من بہ یک جو بس رونده را • ۷۵/۸ خ ، ط: آں سالک را گویند حق بیں گشت • ۷۵ب/۱۴ ط: الف لامے • ۷۵ب/۱۶ خ: کاوش کیرد • ۷۶/۹ خ: کامل بربیت خواست و مراد خویش • ۷۶ب/۱۵ خ ، ط: ہر کہ قہر وحدت • ۷۶ب/۱۶

خ، ط: دور کرد آنجا کہ دکہ ۰ ۷۷/۹ خ، ط: اے برادر طاعت و معصیت ۰ ۷۷ ب/۷
خ، ط: بداند کہ ۰ ۷۷ ب/۱۴ خ، ط: لطف کند مہمات اورا بکلی کفایت کند و اورا ۰
۷۸/۲ ط: نیست باران بفرست ۰ ۷۸/۴ خ، ط: واثر اجابت ۰ ۷۸/۴ خ، ط: بر اثر
وے ۰ ۷۸ ب/۱ ط: از کل بردارد ۰ ۷۸ ب/۷ ط: یا باکلاہے ۰ ۷۹/۱ خ، ط: دزدے
۰ ۷۹/۴ خ، ط: بشناسند ۰ ۷۹/۵ خ، ط (نکرنہ کے بعد): یا بروہم جوزمان رنگی و
بوے بیش کیریا نہ بوئ مردان درآئی وکوی جو مردان فگن (حاشیہ پر) ۰ ۸۰/۲ ط: راہ
سر گفت وگوئے ۰ ۸۰/۱۲ خ، ط: پس ایں ہر دو بار ۰ ۸۰/۱۳ ط: کہ درکاہ کرم اوست
۰ ۸۰/۱۳ خ، ط: ہم سر از تاج ۰ ۸۰ ب/۳ ط: بردا برد ترا ۰ ۸۰ ب/۴ ط: طلب
کنیم ۰ ۸۰ ب/۶ ط: واگر رنجی ۰ ۸۲ ب/۲ خ ط: بالائے بام ۰ ۸۲ ب/۴ ط: افتد و
بمنزل خود باز آید ۰ ۸۲ ب/۱۶ خ، ط: لنکان ولوکان **مکتوب بست وششم**
۰ ۸۴/۳ محال بود چنانکہ گفت، خیالست اینک بے شرع و طریقت ؛ کشایندت ہمی
راہ حقیقت، طریقت بے شریعت نیست حاصل ، حقیقت بے طریقت نیست واصل ، بیک
دیگر تعلق ہر کہ دارد ؛ کہ شان تفرقہ کردن نیارد ۰ ۸۴/۱۴ من علم بما علم ۰ ۸۴/۱۷
ط: واجب نباشد ۰ ۸۵/۲ خ، ط: مرا این ۰ ۸۵ ب/۱۴ ط: در گوش جان ۰
۸۶/۳-۴ ط: وثیقہ محکم ۰ ۸۶ ب/۳ خ، ط: فانی باز ندارند از دوزخ بترسند ۰
۸۶ ب/۸ ط: حدیث طراوت بہشت ۰ ۸۷/۸ ط: مزہ ندارد ۰ ۸۷/۱۲ ط: و چگونہ
ہرگز بندگی برابر دوستی نباشد کہ مقام بندگی مقام ذلت است و مقام دوستی مقام عزت

وبندہ جز ذلیل نباشد دوست جز عزیز نباشد، وہرگز ذلیل برابر عزیز نباشد، بزرگے کفتہ است اکر خداوند ابراہیم راکفت اتخذ اللہ ابراھیم خلیلا، وموسیٰ راکفت وکلم اللہ موسیٰ تکلیما، ماراکفت یحبہم ویحبونہ ودر یحبہم محب قدیم ومحبوب محدث ودر یحبونہ محبت (محب) محدث ومحبوب قدیم واخبار • ۸۷ب/۱۰ ط: طالب درحال • ۸۸/۱ ط: میدان سرانداز یست ولیکن صد مردہ درآنست • ۸۸/۵ خ، ط: نبود لیکن جوں • ۸۸/۵ ط: لطف بر جنب وزیر • ۸۸/۱۲ ط: سر تزنی بوے ازیں راہ نیابی چوں • ۸۸ب/۹ ط: شکر وضو • ۸۹/۴ خ، ط: وعمر • ۸۹/۱۰ خ، ط: واکر مثال • ۸۹ب/۹ خ، ط: تا نماز دیکر واکر • ۹۰/۴ خ، ط: کہ میان مغرب • ۹۰/۱۴ خ، ط: واکر در آخر شب • ۹۰/۱۶ ط: موجود ست بہتر بود • ۹۱/۱۶ خ، ط: وقولش • ۹۱ب/۱ خ، ط: در دل • ۹۱ب/۱۱ ط: جاری پس • ۹۱ب/۴ اسکے بعد ط: رہبر تو اگرچہ یار بود ؎ رسد آں جا کہ باد یار بود، وصل را جوں بدید شد حالا ؎ سرد شد گفتگوے دلالہ • ۹۱ب/۱۱ خ: درکشید وگفت، مثنویات، دم درکشید وکفت، رہبرت اول ار چہ یار بود ؎ رسد آنجا کہ یاد باد بود، جوں در آمد وصال را حالہ ؎ سرد شد گفتگوے دلالہ خنک اشاں را کہ یاری بس۔ آخری دو شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہیں لیکن تیسرا مصرع ناموزوں ہے اور وہ یہ ہے ؏ جوں وصال را بدید آمد حالہ • ۹۲/۱ خ، ط: درجہاں در درگاہ • ۹۲ب/۵ خ، ط: بس چندیں خلق • ۹۲ب/۶ خ: آں حدیث راہ طریقت، ط: ایں حدیث راہ باطن است • ۹۳ب/۱ ط: از بیروں اندروں

پیوند د • ۹۳ب/۱۶ خ، ط: خفتن و شب جمعہ زندہ دارد، بدیں طریق بعد از نماز
خفتن بتجدید • ۹۴/۳ خ، ط: حجاب مکرم • ۹۴/۱۴ خ، ط: بغیر از قربان • ۹۵/۷ خ، ط:
غفلت کبر کی رگبری • ۹۵/۹ خ، ط: ہر چند نام توحید • ۹۵ب/۸ ط: کو بادیہ پیماے
• ۹۵ب/۱۶ ط: رفت در بہشت • ۹۵ب/۱۷ خ، ط: بنشینی • ۹۶/۳ ط: رسیدہ
اسب و آب در آبخانہ • ۹۶/۱۵ خ: نہ نجات۔ بعدہٗ بیت، تا راہ ... درویشی •
۹۶ب/۱۶ ط: ایاک نعبد و ایاک نستعین • ۹۷ب/۶ ط: و اکر بد نویسد •
۹۷ب/۱۵ خ، ط: عادت و بیچ پدر • ۹۸/۹ ط: ازیں جا گفتہ۔ بیت۔ اے پسر کار عشق
بازی نیست؛ رفتن راہ دین مجازی نیست۔ یہ شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہے،
دوسرا مصرع اس طرح ہے: "زانک ایں رہ رہ مجازی نیست • ۹۸/۱۲ ط: دیبا دائم...
• ۹۸ب/۶ ط: از نیت • ۹۸ب/۱۷ ط: ندارد لیکن می ترسیم • ۹۹/۱-۲ خ، ط:
داشتند و چناں مکتوب سی و دوم • ۹۹/۶ خ، ط: تزکیہ دل بیش یابد و
در حضور دل اثر بیشتر دارد • ۹۹/۷ خ، ط: خواہ ذکر خواہ فکر • ۹۹/۹ ط: کہ آں
نہ کارہ • ۹۹/۱۴ ط: از شرف • ۹۹ب/۵ ط: ہست کہ آنجا • ۹۹ب/۵ ط: تا ہمہ
بیاسائند • ۹۹ب/۱۷ ط: بست و چہار ہزار داند • ۱۰۰/۲ ط: ہزار زہاد و عباد
در • ۱۰۰/۳ خ: یک رکعتے کہ ہست از دل و جان، ط: ہفدہ رکعت نماز از دل و
جان، ت: رکعتی یک کہ ہست از دل و جان • ۱۰۰/۵ خ، ط: بنور نماز • ۱۰۰ب/۲
خ، ط: و بر مکنونات • ۱۰۱/۶ خ، ط: مع من • ۱۰۱/۸ خ، ط: نماز فانی الصفة را •

•١٠١/١٠ خ: بنود فانی شدہ زیرک •١٠١/١٥ خ، ط: کہ بشر است •١٠١ب/١٠ ط:
نتواند کرد و آں کمان ہمت است •١٠١ب/١١ خ: بیت ندارد •١٠٢ب/٤ خ، ط:
کُشِف •١٠٢ب/١١ خ، ط: سَکَو •١٠٣/٢ خ: رسید ہر کہ در خود برسید از محل، ط:
رسید ہر کہ رسید در خود برسید از محل •١٠٣/١٠ ط: زیاں دارد •١٠٣/١٦ ط: موصوف
خوانند •١٠٣/١٧ ط: در دولت •١٠٣ب/٢ خ: جز تو •١٠٣ب/١٠ ط: باسرار •
١٠٣ب/١١ ط: من حکم المویدَ •١٠٣ب/١٢ ط: ضُرُورَةٌ •١٠٤/٦ ط: مرید باید کہ
•١٠٤/٩ ط: مختصر است کے بعد گویند... آدم بیافرید (حاشیہ پر یہ عبارت ہے مگر شعر
اس نسخہ میں نہیں ہے) •١٠٤/١٤ خ، ط: نصیب خود •١٠٤/١٥ خ: سابق لم یزلی
مازنید •١٠٤/١٧ خ: و ایں ہم •١٠٤ب/٦ خ، ط: کسی را کہ مکتوب سی و چہارم
١٠٤ب/١١ ط: عبادت بر دو نوع است۔ عبادت بدنی •١٠٤ب/١٤ خ: از ما سوی
اللہ •١٠٤ب/١٦ خ، ط: بریزند آں را •١٠٥ب/٢ خ، ط: بسندیدہ باشد •١٠٥/٧
خ، ط: کردند انتم احبائی و انتم اصدقائی •١٠٥ب/١٦ خ، ط: ہمہ بنور
نبوت •١٠٦/٣ ط: اضْعَفَ •١٠٦/٤ ط: الطَفَ •١٠٦/١٢ خ، ط: دادمدبران
١٠٦ب/٧-٩ خ، ط: ما اتوا وقلوبھم وجلة یا رسول اللہ، ط: نسخہ مطابق
مخطوط •١٠٧ب/٣ ط: نور رحمت تو •١٠٧ب/٤ خ، ط: بے نشان نشانیست •
١٠٧ب/١٤ خ، ط: در برخواہد •١٠٧ب/١٧ خ، ط: سر بر قدم مسیح نہی •١٠٨/٢
خ، ط: دو بارہ •١٠٨/٤ خ، ط: از مہرہا، ط: اگر خود خواہد •١٠٨/١٢ خ: اگر نظر

۰ ۱۰۸/۱۶ ط: ایضاً تواں گفت ۰ ۱۰۹ب/۲ خ: ہرکہ ۰ ۱۰۹ب/۳ خ، ط: مخلداً
در ۰ ۱۱۱/۳ خ، ط: رحمۃ اللہ علیہ ۰ ۱۱۱/۴ ط: کریمی ورحیمی ۰ ۱۱۱/۸ ط: مخالفت
برسول تو ہم سنگ نیند اختم ۰ ۱۱۱/۹ ط: کہ نہ می فروشی ۰ ۱۱۱/۱۰ خ: لبسے است ۰ ۱۱۱/۱۰
خ، ط: می جوشی ۰ ۱۱۱/۱۶ ط: قوت بایشاں ده ۰ ۱۱۱/۱۷ خ، ط: اگر آں را ۰ ۱۱۱ب/۱۱
ط: ایمان ده در آں دم ۰ ۱۱۱ب/۱۷ خ، ط: ولخشیدن ۰ ۱۱۲/۴ خ، ط: ابن عینیہ
ثوری ۰ ۱۱۲/۱۳ خ، ط: مرد دیتر ۰ ۱۱۲/۱۶ ط: است تقدیر سبب ۰ ۱۱۲ب/۲ ط:
سہ بارکنی و بعضے گفتہ اند تا پنج بار و بعضے گفتہ تا ہفت بار ۰ ۱۱۲ب/۱۰ خ، ط: شر
را و دفع بلا تبت، ط: شر را تبت ۰ ۱۱۲/۱۴ ط: یک بار بخواند ۰ ۱۱۳/۱۵ خ: گناہ
من و گناہ خو ۰ ۱۱۳ب/۶ خ، ط: زحضرت ۰ ۱۱۳ب/۶ ط: نیم زحضرت تو، خ: نام
زحضرت تو ۰ ۱۱۳ب/۱۳ خ: و دشمن و راہزن ۰ ۱۱۴ب/۴ ط: ابد انجم ۰ ۱۱۵ب/۷
خ، ط: یک زلّت ۰ ۱۱۵/۹ خ: قبلۂ خود، ط: قبلۂ روشِ خود ۰ ۱۱۵/۱۳ خ: کرحت
کہ آبجنان ۰ ۱۱۵/۳ خ، ط: حاصلے ۰ ۱۱۵/۶ خ: نیست مرید را ۰ ۱۱۵/۱۱ خ: نیک
بختاں را محروم کرداند از علم بدبختاں را، ط: کنند بعلم نیک بختاں را و محروم گذارند از
علم بدبختاں را ۰ ۱۱۵/۱۷ خ، ط: می گدازد ۰ ۱۱۶/۱ خ، ط: نازد، ط: وگرمی سازد
۱۱۶/۵ ط: ما اعظمَ ۰ ۱۱۶/۶-۷ خ، ط: ہمہ ہجوہا در خود ۰ ۱۱۶ب/۵ ط: ما
الحرّیۃ قال العبودیۃُ ۰ ۱۱۶ب/۶ خ، ط: آزادیست ۰ ۱۱۶ب/۹ خ، ط:
والاکرام ۰ ۱۱۶ب/۱۶ خ: باسیصد، ط: باشش صد ۰ ۱۱۶ب/۱۲ خ، ط: مَلِکاً

• ۱۱۷/۱۳ ط: دَگّادگّا • ۱۱۷ب/۱ ط: یفُسِدُ • ۱۱۷ب/۱۸ خ، ط: محبت ما
• ۱۱۷ب/۱۷ خ، ط: رادیدهٔ • ۱۱۹/۱۱ خ، ط: و دل کباب کشته • ۱۱۹ب/۲ ط: ورنه
کشی • ۱۱۹ب/۶ ط: در باقی نه کردن • ۱۲۰ب/۱۳ خ، ط: که تو در مملکت • ۱۲۰ب
/۱۴ س۔ تا ۱۲۱ س خ: اے برادر... گفت۔ ندارد • ۱۲۱/۴ خ، ط: الٰہی بمحبتم بپسند
واگر بمحبتم نه پسندی • ۱۲۱/۱۱ خ، ط: لباس اوشد • ۱۲۱/۱۳ ط: بکرمه جو آں نظر
وآں علم دستگیر آید در دیں پید آید • ۱۲۱/۱۵ ط: مخور تا بآخر • ۱۲۱ب/۶ ط: شما
اِبلاو محنت • ۱۲۱ب/۸ ط: عافیت ناخواسته دہند • ۱۲۱ب/۱۰ ای [برادر] •
۱۲۱ب/۱۰ خ، ط: نعمت دنیا • ۱۲۱ب/۱۱ خ، ط: واین محنت • ۱۲۱ب/۱۳ خ ط: کر
نہادند کسی از وی پرسید که • ۱۲۲ب/۹ ط: ورنه تو را جائی ست • ۱۲۲/۱۲ ط: در
مقام • ۱۲۳ب/۲ خ: عیب برخاست، بیت۔ ذرهٔ درد خدا در دل ترا؛ بهتر
از ہر دو جہاں حاصل ترا • ۱۲۳/۱۷ ط: قوتی • ۱۲۴/۱۶ [غالب آمده بود] • ۱۲۴/۱۶
ط: غالب این بود اے برادر • ۱۲۴ب/۱۰ ط: جوں روزگار • ۱۲۵/۵ خ: بروے
آشکارا شود • ۱۲۵/۱۶ خ: ہر نظرے۔ دوختند۔ ندارد • ۱۲۵ب/۲ ط: بولہب
کرد • ۱۲۵ب/۱۷ خ: باز بلند پرد، باز بلند تر پرد • ۱۲۵ب/۱۷ خ، ط: صید که
کند • ۱۲۶/۱ خ، ط: باید کرد که • ۱۲۶/۲ خ: نیابد ہر که؛ ط: نباید ہر که • ۱۲۶/۲ خ:
غلام آسائش • ۱۲۶/۳ خ: آسائش غلام • ۱۲۶ب/۴ خ: مشغول بکنند • ۱۲۶ب/۱۶
خ، ط: بعد زاں • ۱۲۷/۲ خ: مکدر باز نگ شاید • ۱۲۷/۱۱ خ، ط: و او جملے •

۱۲۷/۱۷ خ، ط: ویرانہ را • ۱۲۸/۹ ط: شرم خلق از شرم خدائے تعالیٰ • ۱۲۸/۱۲ ط:
و ما را از من • ۱۲۸/۱۶ خ، ط: بس این ترک • ۱۲۸ب/۹ خ، ط: مبینہ داند •
۱۲۸ب/۱۱ خ، ط: معصیت کردن • ۱۳۱ب/۱ خ: وقت بیم غرق شدن ہمہ عمر یک بار
شکر • ۱۳۲ب/۷ خ، ط: سر اینست کہ گفت • ۱۳۲ب/۱۵ خ، ط: باز کانان •
۱۳۳/۱۲ ط: دررہ • ۱۳۳ب/۴-۵ خ: اختلاف ایشاں • ۱۳۳ب/۷ خ، ط:
حاکم عدل • ۱۳۴/۵-۶ ط: می دانی ۔ دو چیز است • ۱۳۴/۱۱ ط: 'این بندہ' ندارد
• ۱۳۴ب/۱۶ تا زاں/ نازاں • ۱۳۵/۳ رباعی کا تیسرا مصرعہ • ۱۳۵/۹ ط: را زیان
ندارد • ۱۳۵ب/۱ خ، ط: ریا و خفا یاد • ۱۳۶/۴ ط: صما سنک • ۱۳۶/۸ خ، ط:
دید شرک است • ۱۳۶/۱۳ خ، ط: از غیر کردنہ بینی • ۱۳۶/۱۷ ط: برابر داشت •
۱۳۷/۱۰ خ، ط: متحقق باشد • ۱۳۷/۱۲ ط: عبد الدنیا • ۱۳۷/۱۴ خ، ط: عبد بطنیہ •
۱۳۷ب/۳ خ، ط: کفت ہلاک • ۱۳۷ب/۵ خ، ط: سر برداشت • ۱۳۷ب/۵ ط:
بماند در سر پنداشت، خ: بماند و در سر پنداشت • ۱۳۷ب/ خ، ط: بماند در سر
• ۱۳۷ب/۱۷ خ ط: برین۔ • ۱۳۸/۱ خ، ط: یعنی • ۱۳۸ب/۹ خ، ط: زمن بدیدی
• ۱۳۹/۲-۳ خ: اسیر بیند • ۱۳۹/۷ خ، ط: عزوجل اول • ۱۴۰/۲ خ: ہر ذرہ بنمود
یار، ط: بنمود باز • ۱۴۰/۳ خ، ط: یک است' اصل عدد • ۱۴۰/۹ خ: عرفة
۔ ط: عَرَفتُ • ۱۴۰ب/۱۵ ط: جملہ عالم تا ابد • ۱۴۱/۷ خ: راست بخود •
۱۴۱/۱۷ ط: عن درک الادراک • ۱۴۱ب/۱ لا یعرفہ غیر اللہ • ۱۴۱ب/۱۶

خ: ہرِ ذرّہ زخاک، ہر ذرّہ زخاک • ۱۴۱ب/۱۶ خ، ط: جا بیست جہاں نما • ۱۴۲/۸
خ، ط: عارف خوانند • ۱۴۲/۱۰ خ، ط: بمعنی آں خبر و حقیقت آں عالم بود او را عارف
• ۱۴۲/۱۴ ط: استحقاقے کنند • ۱۴۲ب/۲ خ، ط: بصرف • ۱۴۲ب/۹ ط: (بیت مزید)
چہ حسن است ایں کہ گر مردم رخت را صد نظر بینم ؛ ہنوزم آرزو باشد کہ یک بارے
دگر بینم • ۱۴۳/۳ خ، ط: شدۂ تو ونمی دانی • ۱۴۳ب/۱ خ: منم خود • ۱۴۳ب/۳
خ، ط: و ہم معشوق، خ، ط: ہم آئینہ ہم جمال و ہم بینائی، ط: ہم آئینہ ہم جمال ہم بینائی
• ۱۴۳ب/۴ خ: خم خانہ تہی شدہ، ط: خُم تہی شدہ • ۱۴۳ب/۸ خ، ط: عجب بیت
• ۱۴۴/۱۷ خ، ط: ولایت فرمایند • ۱۴۴ب/۴ خ، ط: جان اندر دہ • ۱۴۴ب/۹
خ، ط: دلم بربودی • ۱۴۴ب/۱۰ خ: در بازی [؟]، ط: دریا می کنند • ۱۴۴ب/۱۵
خ، ط: ایں کار • ۱۴۴ب/۱۷ خ، ط: این کار • ۱۴۵/۱ ط: باید بود • ۱۴۵/۷
خ، ط: مور ضعیف • ۱۴۵/۱۵ خ: توام زتو، ط: تو از توام • ۱۴۵/۱۵ خ، ط:
در آتشی • ۱۴۵/۱۶ ط: وغوغا است • ۱۴۵/۱۷ ط: زہی کار زہی یار •
۱۴۵/۱۶ ط: برزنند • ۱۴۵ب/۱۰ خ، ط: دہن آلودہ • ۱۴۵ب/۱۷ ط: شود
وزہی شر • ۱۴۶/۱۲ ط: سوز او طلب • ۱۴۶/۱۷ ط: 'نشان مرا' کے بعد رباعی بطور
نسخہ حاشیہ پر دی ہے: زنّار پرست زلف عنبر بویت ؛ محراب نشیں گوشۂ ابرویت، ما
یارب تو چہ قبلہ گہ دارد شب و روز ؛ روی دلِ کافر و مسلمان سویت • ۱۴۶ب/۶
خ، ط: جوں افروختہ است — ندارد • ۱۴۶ب/۱۱ خ، ط: الخ جاعل الخ — ندارد

۰ ۱۴۶ب/۱۲ خ، ط: خلیل را اتخذ الله الخ گفت ۰ ۱۴۷ب/۸ خ، ط: بعض
مراد است ۰ ۱۴۷ب/۹ ط: تحت قبائی ۰ ۱۴۸/۹ خ، ط: نفس او ۰ ۱۴۸/۱۱ خ ط:
بهره ۰ ۱۴۸/۱۴ خ، ط: ثمره دلیل ۰ ۱۴۸ب/۳ ط: زاهد اسلم ۰ ۱۴۸ب/۱۰ ط: زبون
ضعیف ۰ ۱۴۹/۳ ط: نه گزارد تا ۰ ۱۴۹/۱۲ ف نوای ۰ ۱۴۹/۱۴ خ، ط: جمله کرد
۰ ۱۴۹ب/۱۳ خ، ط: دگرم هیچ نباید ۰ ۱۵۰/۲ خ، ط: عظیم یابد ۰ ۱۵۰/۳ ط: عظیم
یابد و مثال آں ۰ ۱۵۰/۶ ط: و بمعیت ۰ ۱۵۰/۱۲ خ: خبر او ۰ ۱۵۰ب/۲-۳
خ، ط: علاج علت او ۰ ۱۵۰ب/۳ خ، ط: شنیدیم ۰ ۱۵۰ب/۷ ط: قابلهٔ ۰
۱۵۰ب/۱۴ خ ط: خواجه سهیل ۰ ۱۵۰ب/۱۵ خ، ط: و براکفتی ۰ ۱۵۱ب/۵ خ ط:
ووے دوستان ۰ ۱۵۱ب/۶ خ: لغت آرزو را گویند ۰ ۱۵۱ب/۹ خ: بر آں می
آید ۶ ط: بر آں می بارد ۰ ۱۵۱ب/۱۱ خ، ط: برسد بر وید ۶ خ: کل و بار آرد ۰ ۱۵۱ب/۱۶
خ، ط: اثبات کنیم ۰ ۱۵۲/۱ خ، ط: توقف کنیم ۰ ۱۵۲/۶ خ، ط: تفسیر کنند ۰ ۱۵۲ب/۱۳
خ ط: مر بنده را ۰ ۱۵۳/۱ خ، ط: نظر می بود ۰ ۱۵۳/۵ ط: فراتر نبوده باشد ۰
۱۵۳/۷ خ، ط: در زیادتی دارد و ازاں غایت و کمال خود ۰ ۱۵۴ب/۵ خ ط:
بوئیدن و دویدن ۰ ۱۵۴ب/۱۵ خ ط: اما طلب باشد ۰ ۱۵۵/۲ خ: سیوم و
جل ۶ ط: سیوم وجد ۰ ۱۵۵/۳ خ: و وجل از دیدن ۰ ۱۵۵/۴ خ، ط: از
فوت وصلت ۰ ۱۵۵/۶ خ: و وجل مقام ۰ ۱۵۵ب/۷ خ، ط: عاشقان تو پیدا
۰ ۱۵۵ب/۱۱ خ، ط: ثالث ۰ ۱۵۵ب/۱۶ خ، ط: اعتقاد منت ۰ ۱۵۶/۸

خ، ط، زہرۂ آنک • ۱۵۶/۱۰ اخ: بیت۔ ندارد • ۱۵۶ اب/۵ خ، ط: رخت بے
نوائی • ۱۵۷/۱۱ خ: یا مالک تو مقمع، ط: یا مالک تو چقمار • ۱۵۷ اب/۵ ط: کوس
طلب • ۱۵۷ اب/۸ خ، ط: طالبان ما برخیزید کہ ایشاں • ۱۵۷ اب/۹ خ: ہیچ
جز نماید، ط: ہیچ جز نماند • ۱۵۷ اب/۱۷ خ، ط: گفتہ اند لن یصل • ۱۵۸/۱۷ اط:
وندائے لاابالی • ۱۵۹/۱۶ اخ، ط: بنود خود بیں حق بیں جون • ۱۵۹/۱۷ اخ، ط:
افتادہ است جز خود را، خ: لاجرم نمی ترسیم، ط: لاجرم می ر • ۱۵۹ اب/۱ خ، ط:
وبت نفس • ۱۵۹ اب/۱۶ خ، ط: در خاک مذلت افتد • ۱۵۹ اب/۱۷ ح، ط: ہمہ موجودات
• ۱۶۰/۹ خ، ط: کہ نفس فرعون • ۱۶۰ اب/۱۱ ط: راست نیامد • ۱۶۰ اب/۱۶ خ: نسبت
نہ کنی • ۱۶۱/۱۵ خ، ط: واز خود صلاح ، خ، ط: کار بر مراد • ۱۶۱ اب/۱ خ، ط: قدرت
وفرمان • ۱۶۱ ب/۱۶ خ، ط: یا پیش زند، خ: بیر فرستادہ • ۱۶۳/۱۲ ط: بتکلف
مرغے • ۱۶۳ ب/۷ خ، ط: بر درگاہ عوانان وظالمان برد • ۱۶۵ ب/۴ خ، ط:
نبیّناً • ۱۶۵ اب/۷ خ، ط: ہذہ، اے کاشکے • ۱۶۶/۱ ط: یہتم • ۱۶۶/۲ خ:
او ہر چہ • ۱۶۶/۸ خ: قیمۃ کل امر جیبہ، ط: قیمۃ کل شیٔ جیبہ
• ۱۶۶/۱۲ ط: زمرداں را • ۱۶۶/۱۳ خ، ط: ولانا • ۱۶۶ اب/۳ ط: بر سر جان
• ۱۶۶ اب/۴ خ: تیغ قہر کہ • ۱۶۶ اب/۵ خ، ط: کافر کہ کافر زخمی کہ • ۱۶۶ اب/۵ خ:
ونجز قصد • ۱۶۷/۱ خ: غزل، ط: رباعی • ۱۶۷/۶ ط: از آدمی • ۱۶۷/۸ ط:
مکر در گروہ آدمیاں • ۱۶۷/۹ خ، ط: کس را دولت • ۱۶۷/۱۶ خ، ط: مرغ

حکمت دان زمانی ۶ خ چو، خ، ط: بہ زین ۰ ۱۶۷ب/۱ خ، ط: نہ بینی ۰ ۱۶۷ب/۲ خ، ط: کہ روز کالہ ۰ ۱۶۷ب/۸ خ: معشوقہ مرا ۰ ۱۶۷ب/۱۰ خ: ہول دارد ۶ ط: بدل دارد ۰ ۱۶۸/۱۰ خ، ط: در کردن عزازیل ۶ خ: کہ گنجیم ۰ ۱۶۸ب/۲ خ، ط: کہ آں بیچارہ ۰ ۱۶۸ب/۴ خ، ط: اے بے جارہ ۰ ۱۶۸ب/۷ ط: دستگیر آید سخن ای عزیزاں ۰ ۱۶۸ب/۱۱ ط: ہر بار کہ غلام ۰ ۱۶۸ب/۱۴ ط: دعوی دین از ۰ ۱۶۸ب/۱۵ ط: عہد بازدہ ۰ ۱۶۹/۱ ط: از باش ہمت ۰ ۱۶۹ب/۱ خ: فارغ ... تضاد ہمہ، ندارد ۰ ۱۶۹ب/۳ خ، ط: بردہ رخت ۰ ۱۶۹ب/۴ خ: ذرہم تیر ۰ ۱۶۹ب/۵ ط: بادہ ہا خوردہ بر رخ ساقی ۰ ۱۶۹ب/۶ خ، ط: شنیدہ کہ دلیل ۰ ۱۶۹ب/۱۲ خ: علم آموزی، ط: علم امروز/ن اموزی ۰ ۱۷۰/۱۰ ط: رسید سجدۂ شکر ۰ ۱۷۰ب/۱۷ خ، ط: خوف ہجر/فراق است ۰ ۱۷۱/۱ خ، ط: جو راست در حضور، خ: بیت رباعی، ط: رباعی قبل بیت: رباعی۔ اے دل مشو از ہجر مشوش احوال ؛ در آرزوے وصال بسیار مثال، در وصل بود بیم ز ہجراں لیکن ؛ در ہجر بود ہمیشہ امید وصال ۰ ۱۷۱/۵ خ: مذہب عشاق ۰ ۱۷۱ب/۴-۵ ط: ہوا نفس ۰ ۱۷۱ب/۱۲ خ، ط: بصیرت واصحاب ۰ ۱۷۱ب/۱۳ خ: ایمن. نبودہ اند۔ ندارد ۰ ۱۷۲/۷ خ: وادہ قہر برایشاں راندہ۔ ندارد ۰ ۱۷۲/۱۶ خ: ہزار ہزار ... بردادند وہزار ۰ ۱۷۲/۱۷ خ، ط: لاابالی ۰ ۱۷۲ب/۱ ط: احباب را در آتش غیرت کباب ۰ ۱۷۲ب/۷ ط: بلا باشد ۰ ۱۷۲ب/۹ خ: داغ برنہد ط: داغ نہند ۰ ۱۷۳/۱۰

خ، ط؛ میان شاں از جیست ۷۳۰ اب/۱ خ؛ التفات بغیرے نکاہدارد ۷۳۰ اب/۱۴
ط؛ ومقرر داند کہ صحبت ۷۳۴/۱ ط؛ معاملتی وریاضتی ۷۴۰/۱-۲ خ؛ بے علم نبود
داگرسی ۷۴۰/۷ ط؛ واین نیز؛ خ؛ واین دوگونہ ۷۴۰/۱۴ ط؛ دیدن
این بود۔ قطعہ۔ برلوح دلت نقش اگر ہیچ حروف است ٭ یک رمز ز اسرار معانی نہ
بدانی، چوں محو شد از لوح دلت حرف تمامت ٭ می دان کہ شدی محرم اسرار معانی
۷۴۰ اب/۳ ط؛ افتد۔ چنانچہ گہ گفت۔ شعر۔ نیست از بہر آسمان ازل ٭ نردبان پایہ
بہ ز علم وعمل ۷۴۰ اب/۱۳ ط؛ نیفتد۔ این است کہ گفت۔ مثنوی۔ علم را چوں تو
خوانی از بازی ٭ آلت وساز جاہ ازاں سازی، علم سوے در الہ برد ٭ نہ سوئے
نفس ومال وجاہ برد۔ بے ۷۴۰ اب/۱۵ ط؛ رساند۔ شعر۔ مور مسکین ہوسے
داشت کہ در کعبہ رسد ٭ دست بر پائے کبوتر زد وناگاہ رسید ۷۵۰/۲ خ؛
صفت کبوتری کہ دد ۷۵۰/۷ ط؛ صحبت را این جا ۷۵۰/۱۵ خ؛ تاہم دعویٰ
بینی وبراہ آدم چہ گفت فرونگر تاہم باز یابی ابلیس چہ گفت ۷۵۰/۳ خ؛
افلاسش۔ آنک، ندارد ۷۵۰ اب/۸ سخت بے ہمت ۷۵۰/۹ خ؛ کرا کنند
گرامی کنند ۷۵۰ اب/۱۰ ط؛ نہی۔ بیت۔ پدرم روضۂ رضواں بدو گندم بفروخت ٭
من کہ باشم کہ جہاں را بجوے نفروشم ۷۶۰/۱۳ خ؛ بے خبری وتنہائی، ط؛ این
صفت مردہ است نہ زندہ پس این بکشتن نفس حاصل شود این جملہ ۷۶۰/۱۷
خ؛ بی اسبابی وبے خبری ۷۷۰/۱۱ خ، ط؛ حاشا وکلّا ۷۷۰/۱۲ خ؛ دان تو

غلہا • ۱۷۷ب/۱۰ خ: برآید بر ورسیدن • ۱۷۷ب/۱۱ خ، ط: درمیان آید • ۱۷۷ب/۱۳ ط: چوں او بربست او راہ خود رفت راہ کبوتر کار مرید است دربست راہ خود رفت • ۱۷۸/۳ ط: طریقت موافق پیر • ۱۷۸/۹ ط: و در حاجت بکشاید • ۱۷۸/۱۷ خ، ط: از خاک • ۱۷۹/۱۳ ط: آنجا رسد از خود رسید، خ: آنجا رسید از خود رسید، نسخۂ دیگر: آنجا رسد از خود بے نشاں کشت • ۱۷۹ب/۱۰ خ: غلامی دادند، ط: غدامی دادند • ۱۷۹ب/۱۱ خ: شعر دیگر ندارد (تاکہ - آزادند) • ۱۸۰/۳ خ، ط: بمعنی • ۱۸۰/۹-۱۰ خ، ط: چندیں دریاہا • ۱۸۱ب/۳ خ، ط: و عدل بے علت دیگرے رامی کدازد • ۱۸۱ب/۱۲ ط: تا بہ آب مغفرت بشوید • ۱۸۱ب/۱۳ خ: از علت پیدا، ط: از دل پیدا • ۱۸۲ب/۳ خ، ط: خود باختیار • ۱۸۲ب/۴ خ، ط: چہ محسوب بود • ۱۸۲ب/۶ ط: در درکاہ خدائے عزوجل • ۱۸۲ب/۱۲ خ، ط: کہ از اوصاف • ۱۸۲ب/۱۳ ط: دولت کاہ اسلامت • ۱۸۲ب/۱۶ خ، ط: باطن - ندارد • ۱۸۳/۱۳ ط: کہ پیش خلق • ۱۸۳/۱۶ خ، ط: بقیامت کہ راہ • ۱۸۳ب/۷ خ: خلیل تر • ۱۸۴/۴ خ، ط: توانید کرد • ۱۸۴/۱۶ ط: گوہر عشق • ۱۸۴ب/۱۵ ط: توانی رسید • ۱۸۵/۱۷ خ: واشاں نوحہ می کنم - ندارد • ۱۸۵ب/۱ خ: اے بابی خبری - ندارد، اے برادر با بے خبری • ۱۸۵ب/۸ ط: از جانب دنیا • ۱۸۵ب/۱۵ خ، ط: اسرار ملکی • ۱۸۵ب/۱۶ خ، ط: آں معنی عاجز، ط: ایں معنی طلوع • ۱۸۶/۶ ط: از وے یافت رسیدہ • ۱۸۶/۱۷ ط: و مزاج بد نکند •

۱۸۷/ ۱۳-۱۵ خ: چندانکہ تواند تا نسبت او بشیطان متصل نہ گردد، آنگاہ ماند۔ ۰ ۱۸۷/ ۱۵ ط: تانسبت او ۰ ۱۸۷/ ۱۶ خ، ط: خبیث القول ۰ ۱۸۷ب/ ۵ خ، ط: گوئید ۰ ۱۸۷ب/ ۶ ط، خ: کہ دہ سال۔ ۰ ۱۸۸ب/ ۶ ط: سبک وزود ۰ ۱۸۸/ ۹-۱۰ ط: وبودی کہ بالشتی کہ، خ: بودی۔ قلم زدہ ہے ۰ ۱۸۸ب/ ۱۳ ط: اینجا بیا و آنجا برو و ہم چنیں برو ۰ ۱۸۸ب/ ۱۶ ط: معجزۂ دیگر نبودی ۰ ۱۸۸ب/ ۱۷ ط: اخلاق حمیدہ و اوصاف پسندیدہ وی شاید پسندیدہ بودی۔ ۰ ۱۸۹/ ۳ ط، خ: ایمان آوردندے ۰ ۱۸۹/ ۳ ط، خ: قبول کردندے ۰ ۱۸۹/ ۷ خ، ط: چنانکہ، عارفی بریں اشارت ۰ ۱۸۹ب/ ۱۱ ط: فارغ اند و حظی و نصیبی، خ: فارغ اند و خیری و نصیبی ۰ ۱۸۹ب/ ۱۴ خ: جہان بلندی، ط: پناہی ۰ ۱۹۰/ ۱۶ خ، ط: و مانند ایں ۰ ۱۹۰ب/ ۹ خ، ط: نخواہد بودن ۰ ۱۹۱/ ۸ خ، ط: آنجا نرسیدی۔ ۱۹۱/ ۹ خ، ط: اگر مریدی ۰ ۱۹۲/ ط: الطریق سوٴ کے بعد تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند؛ تدبیر بتقدیر خداوند چہ ماند، اس کے بعد بیت، بسیار خواستم...، خ: دونوں شعر نہیں ہیں، خ: دونوں شعر ۱۹۱ الف کے حاشیے پر بھی مرقوم ہیں ۰ ۱۹۳ب/ ۷ خ: آنست کہ، خ، ط: آنست کہ ۰ ۱۹۴/ ۱ ط: روے بت ندیدہ، خ: روے دیت ندیدہ ۰ ۱۹۴ب/ ۹ خ: بے چارہ خاک بر سر می کند و می گوید ۰ ۱۹۴ب/ ۱۰ ط: زہرہ نی کہ ۰ ۱۹۴ب/ ۱۰ ط: مزید ایک شعر: زانکہ رویش مثال آئینہ است؛ آہ آئینہ را تباہ کند ۰ ۱۹۵/ ۸ ط: از نجاست کہ گفتہ اند بیت: ہر کرا یک خرقہ و نانے بود؛ دردو

کونش ملک سلطانے بود، خواجہ سرِ مستقلی ۰ ۱۹۵/۱۴ خ: نکتہ موید ۰ ۱۹۷/۱۳ ط: برکند ۰ ۱۹۷ب/۶ ن: غمزۂ تومی فریبد ۰ ۱۹۸/۲ خ، ط: در دفتر خلقت ۰ ۱۹۸/۳ خ، ط: ایں چنیں خلقت را ۰ ۱۹۸/۱۷ خ: صد و بست چہار اند ہزار (: صد ہزار بست و چہار) ۰ ۱۹۸ب/۱۶ خ، ط: بس دیر ۰ ۱۹۹ب/۱۷ مخ: کے حاشیہ پر یہ شعر ہے: چہ شناسد کمال دہقان را ٭ دانہ در چاہ و تخم در گندم، ط: میں یہ شعر داخل متن ہے اور توبہ کنند کے بعد ہے، خ میں یہ شعر نہیں ہے، مخ: بر حاشیہ ۰ ۲۰۰/۸ خ، ط: لایعرفہ غیرہ ۰ ۲۰۰ب/۳ ط: رباعی کے بعد ایک بیت ہے: اگر از تو بر کنم دل بکجا برم نگارا ٭ ز در تو باز گردم کہ کند قبول مارا ۰ ۲۰۱ب/۳ ط: وولے بریں نماز و روزہ، خ: بدیں نماز و روزہ و کار لایجوز باللہ العظیم ۰ ۲۰۱ب/۴ ط، خ: اگر بیش سگی نہی ۰ ۲۰۱ب/۸ ط: دروازۂ سعادت ابدی و در دولت دوجہانی است ۰ ۲۰۲/۲ ط: سلطانیان ہمت اند ۰ ۲۰۲/۱۴ ط، خ: اَعدَدتُ ۰ ۲۰۲ب/۴ ط: درنتواں یافت ۰ ۲۰۲ب/۱۷ ط: اَنَا اَغنیٰ، خ: انا احصی ۰ ۲۰۳/۳ ط: گو منگر کہ در عشق شرکت نہ پذیرد، مخ: گو در منگر کہ عشق شرکت نپذیرد ۰ ۲۰۳ب/۱۱ ط: ازاں روز کہ اورا ۰ ۲۰۳ب/۱۳ ط: تو قدم بروے ۰ ۲۰۴/۱۲ ط، خ: قطرہ زیں ۰ ۲۰۵/۵ ط، خ: در فردوس خواہ در دوزخ ۰ ۲۰۵/۱۲ ط: در سرای اندوہ و محنت ۰ ۲۰۵ب/۲ ط، خ: ہر کام ہر کسی نہ بخشد ۰ ۲۰۵ب/۸ خ: ننہند الا کہ ۰ ۲۰۶/۱۰ ط، خ: ہمت چنیں باید ۰ ۲۰۶ب/۱۰ ط، خ: اہل اللہِ خاصّۃً

• ۲۰۶ب/۱۱ ط، خ: اهل الجنة خاصةً • ۲۰۶ب/۱۵ خ: رسول ملک الموت مبارک • ۲۰۷/۷ ط، خ: طاقتم برسیده • ۲۰۷ب/۱۶ ط: قدی می زن • ۲۰۸/۶ ط، خ: علت برسام • ۲۰۸/۱۴ ط: کہ زتن، خ: کہ برین • ۲۰۸ب/۵ ط، خ: اگر ہر چیزے کہ جز حق است • ۲۰۸ب/۷ ط، خ: و اگر ہر چیزے کہ جز حق است • ۲۰۹/۳ ط، خ: بیخ بادہ گیر وصل • ۲۰۹/۱۷ ط، خ: موسیٰ علیہ السلام را • ۲۱۰/۱۷ ط، خ: وے پوشیدے • ۲۱۰ب/۸ ط: دریں مقام نرسیده • ۲۱۱/۶ ط: از مدعیان ہیچ نیاید و ہیچ مدعی، خ: از مدعیان، ہیچ نیاید و مدعی • ۲۱۱ب/۹ ط، خ: و دین را چوں طلب کنی • ۲۱۲/۴ ط، خ: زنار گبرگی عادت ببرید و دنیا • ۲۱۲/۶ ط، خ: واز علت و عار • ۲۱۲/۱۱ ط: دراں بطالبی بینی، خ: دراں میاں بطلب بینی • ۲۱۲ب/۶ ط: عشق ترا اوستاد بس، خ: عشق ترا بس خود اوستاد • ۲۱۲/۱۳ ط، خ: ہمہ جہاں را تواند بود • ۲۱۶/۳ ط: میان آرزو بردن و میان رجا، و گمان نیکو کہ نشان تقدم محبت ہست و رجا بر اہل باشد، خ: میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو، گمان نیکو و رجا بر اہل باشد • ۲۱۷/۲ ط: و وی دعوی نکرده بود • ۲۱۷/۱۴ ط: لایسعنی فیه • ۲۱۷ب/۱ ط، خ: خطر نماند • ۲۱۷ب/۳ ط: روشن کنی • ۲۱۷ب/۵ ط: کز وی برآید • ۲۱۷ب/۶ ط، خ: ہمی/ہمیں مشاہدہ • ۲۱۷ب/۱۱ ط: رسول آیم • ۲۱۷ب/۱۲ ط: برآید با تو • ۲۱۹ب/۵ ط: شفق بعضے •

• ۲۲۰ب/۴ ط، خ: و کتب تکرار کند • ۲۲۱/۱ ط، خ: اگر عاصیاں را • ۲۲۱ب/۱ ط:

یوسف عشقت، خ، مخ: ای تف عشقت • ۵/۲۲۲ ط، خ: زرہ باقی کردے • ۷/۲۲۲ ط، خ: راچنداں • ۲۲۲ب/۸ ط، خ: نفل جستن بہتر از ترک وے • ۲۲۲ب/۱۱ ط: جز منفعت نباید دیدن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزی، خ: جز منفعت نباید دانستن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزے • ۲۲۳ب/۱ ط، خ: وحدے کہ آں را • ۲۲۳ب/۲ ط: چوں فقیر نفس را بعلم اندر ریاضت، خ: چوں فقیر نفس خود را بعلم اندر ریاضت • ۸/۲۲۳ ط: ما آں دو گروہ را، خ: ما آں دو گردہ را • ۵/۲۲۴ ط: امیر شام بودم، خ: امیر سامرہ بودم • ۶/۲۲۴ ط، خ: تا ببازار روی • ۲۲۴ب/۱۷ ط، خ: بداں مقدار کہ در • ۱۰/۲۲۵ ط، خ: اصلی و طبع خلقی • ۴/۲۲۵ ط: اگرچہ بد است نیک است، خ: اگرچہ بد است نیکو بود • ۲۲۵ب/۴ ط، خ: آں صحبت او دیرا • ۵/۲۲۵ ط، خ: صحبت با بداں دارد • ۲۲۵ب/۵ ط، خ: اگرچہ نیک است بد است • ۲/۲۲۶ ط، خ: کی ترا ازوی • ۹/۲۲۸ ط: داگر چنیں نکردی و چنیں چرا نکردی، خ: و چرا چنیں کردی تو و چنیں چرا نکردی تو • ۲۲۸ب/۶ ط، خ: بوستان غیب • ۲۲۸ب/۹ ط، خ: و داد عنا در بند • ۹/۲۲۹ ط، خ: و نخوت خواجگی را • ۲۲۹ب/۱۰ ط، خ: ہم چو مجاہد است • ۲۲۹ب/۱۳-۱۴ ط: ہر یکی را خدمت می کند تا ایشاں با وراد و اوقات • ۶/۲۳۰ ط: اگرچہ ہم مزدوری • ۲۳۲ب/۴ ط، خ: خلیل اللہ را گویند • ۲۳۲ب مخ: س ۱۵ سے متن میں تقریباً ایک صفحہ کی عبارت چھوٹ گئی تھی؛ جو خفی خط میں حاشیہ پر مرقوم ہے • ۲۳۲ب حاشیہ

مخ میں "پیش ما حقا فصیح و ناطق است" کے بعد درج ذیل عبارت ہے جو خ ط میں نہیں ہے: "اندر عالم ہیچ گلے و سنگے نیست کہ بوے وصال تو رنگے نیست"۔ • ۲۳۲ب/۷ ط، خ: ایں چنیں کار (پیش ۔ ندارد) • ۲۳۲ب/۱۶ ط: وہولناک • ۲۳۳/۱۱ ط، خ: ایں جا کاری بنود آنجا بنود • ۲۳۳/۱۱ ط: ("آنجا بنود" کے بعد) بغفلت می گذاری روزگاری ÷ مگر در گور خواہی کرد گاری • ۲۳۳/۱۲ ط، خ: اگر در بہشت • ۲۳۳/۱۳ ط، خ: و ہمہ نعمہا بسر او فرو ریزند • ۲۳۳ب/۴ ط، خ: پس کسے را کہ آں دولت • ۲۳۳ب/۱۴ ط، خ: سزاوار معرفت او نیست ہیچ عقلے • ۲۳۴ب/۴ ط، خ: خواہد داد رائگاں خواہد داد • ۲۳۵/۲ ط: درین جز ایمان • ۲۳۶/۱۵ ط: آں ذکر نیست • ۲۳۶ب/۹-۱۰ ط: تا زنار عادت و رسم گبرگی از گردنت بیرد • ۲۳۶ب/۱۴ ط: آب زلال • ۲۳۸/۹ ط، خ: عید اضحی • ۲۳۹/۲ ط: برائے الاف و تفاخر • ۲۳۹ب/۸ ط: و خود اندر راہ مند • ۲۴۰ب/۲ ط، خ: شب معراج • ۲۴۰ب/۱۳ ط، خ: ابوالہیثم • ۲۴۱/۳ ط: اللہ یسا الکما • ۲۴۱/۳ ط، خ: عمّا اکلتما و شرِبتما • ۲۴۲/۲ ط: روز آدینہ ہر وقت، خ: روز آدینہ پیش از سنت چہار رکعت • ۲۴۳/۳ مخ: بیک سلام بخواند، اس کے حاشیہ پر نیت مرقوم ہے، ط میں نیت اس طرح داخلِ متن ہے: بیک سلام نیت چنیں کند نویت ان اُصلی ۔ اللہ اکبر بخواند • ۲۴۲ب/۱ خ، ط: وعلی آل محمد • ۲۴۳/۴ ط: دنیا پیش است • ۲۴۳ب/۱۷ ط: و در حرام باشد و در حرام • ۲۴۴/۱۰ ط:

دنیا نہ گیری • ۲۴۴/۱۲ ط: نہ بنیاد ہمہ چیزہاست • ۲۴۴ب/۱ ط، خ: نام زہد • ۲۴۴ب/۲ ط، خ: نام رغبت • ۲۴۴ب/۱۰ ط، خ: تا غلط نیفتد • ۲۴۴/۱۲ ط: ہمہ چیزہا • ۲۴۵ب/۱۷ ط، خ: از راہ طاعت • ۲۴۶ب/۱۴ ط: گرگ یوسف زی تست خورد و بزرگ ۂ ورنہ زی او یکے است یوسف و گرگ، خ: گرگ و یوسف زتست خورد و بزرگ ۂ وگرنہ زاد و یکے است یوسف و گرگ • ۲۴۷ب/۹ ط، خ: چہ خطر = مخ (جہ حظ، صحیح معلوم ہوتا ہے) • ۲۴۷ب/۱۶ ط، خ: مارا مثل روا اورانہ مارا مثل روا ’مارا‘ خط کشیدہ ہے، لیکن اسے بھی رہنا چاہیے • ۲۴۸/۹ ط، خ: علیٰ خطرٍ عظیم • ۲۴۸ب/۱۱ ط: در درون با خود سودای کند • ۲۴۹/۲ ط، خ: جزایں قدر نماید، • ۲۴۹/۵ ط: دخلنا الدنیا فیہا مُضطرین • ۲۴۹ب/۳ ط: كَنوْمَةٍ • ۲۴۹ب/۳ ط: کنومۃ • ۲۴۹ب/۶ ط، خ: دیالتی بالمَعاذیر • ۲۵۳ب/۱۶ ط، خ: کہ روح معنی نیست • ۲۵۳ب/۱۷ ط، خ: کہ روح معنی است • ۲۵۵ب/۱۵ ط، خ: زہرہ یک آہ نیست • ۲۵۶ب/۶ ط: جان و دلے صد ہزار عاشق سوختہ را جگر کباب کند • ۲۵/۷ ط، خ: دل براندہ وقف باید کرد، ط: دلے یکتا • ۲۵۸/۶ ط: تیغ درون وی است تا خود • ۲۵۸ب/۴ خ، ط: مرا بااین • ۲۵۹ب/۴ ط: پدید آید از اوصاف دنی باوصاف سنی ظاہر پاک شود وانچہ بر ظاہر پدید آید بہ اوصاف ستودہ باطن پاک شود • ۲۶۰/۱۰ ط، خ: سرالہی است • ۲۶۱/۱۷ خ: بصورت موش • ۲۶۱ب/۳ ط، خ:

معجب شوند ۰ ۲۶۱ ب/۴ ط، خ: واستقامت برطاعت ۰ ۲۶۱ ب/۴ ط: نازنینی وسرفرازی ۰ ۲۶۳ ب/۸ ط، خ: لباس الوہیت پوشد ۰ ۲۶۳ ب/۱۴ ط، خ: چنانکہ زلیخا ہوا را ارتکاب کرد، (خ: حاشیہ پر تصحیح ہے) ۰ ۲۶۵/۱ ط، خ: مرا ہم تو برآر ۰ ۲۶۵ ب/۵ ط، خ: تو شوخ خودمرادی ۰ ۲۶۸/۱۴-۱۶ ط، خ: مر ہمہ مہمات را درسانندہ است بندہ را بہمہ درجات وکرامات ۰ ۲۶۸ ب/۴ ط: ودوم تقویٰ از بدعت است ۰ ۲۶۹ ب/۸ ط، خ: ودر مذہبہا ۰ ۲۷۰ ب/۱۳ ط: از بقاروی پس بدانکہ ۰ ۲۷۰/۱۷ ط، خ: در دو گروہ ۰ ۲۷۱/۵ ط، خ: ہر تو بادا بہ نگاہ داشتن ۰ ۲۷۱/۸ ط، خ: یحیی معاذ رازی ۰ ۲۷۱/۱۲ ط، خ: آنکہ خوردۂ حرام ۰ ۲۷۱ ب/۲ ط، خ: بحاجت دینی ودنیاوی ۰ ۲۷۴/۲ کے بعد اضافہ: قلندری وخراباتی از پئے تو شدم ، حدیث عشق تو دیدم کہ پارسائی نیست ، چنیں کہ از در ہمت گدائے کوئے تو شد ، کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست ۰ ۲۷۴/۶ ط، خ: وبیدنٍ عادٍ ۰ ۲۷۴/۸ ط: وکلید دل است ۰ ۲۷۵/۶ ط، خ: ان اکونَ کذلک ۰ ۲۷۵ ب/۹ ط: درجہان نی - درمیان نی ، خ: نہ - نہ ۰ ۲۷۶/۴ ط، خ: بامادر منہج صدق درکشیدند ۰ ۲۷۷ ب/۷ ط، خ: وسجلّ ولا تیاسوا ۰ ۲۷۸/۲ ط: لستُ ۰ ۲۷۸/۷ ط: وبندۂ ماست ۰ ۲۷۸ ب/۴ ط: در حجلۂ عدم ۰ ۲۷۹ ب/۴ ط، خ: کمتر وار گذرد ۰ ۲۷۹ ب/۱۷ ط: مملوّ ۰ ۲۸۲/۵ ط، خ: می طلبی واز کجا می طلبی ۰ ۲۸۲/۹ ط: ذہبت ۰ ۲۸۴ ب/۴

خ (برحاشیہ): وَبشَرَفِ فاطِمَةَ وَنسبِھَا • ۱۰/۲۸۵ ط، خ: اشراف
دارالسلام • ۵/۲۸۶ ط، خ: اول شہوت را بروی • ۲۸۶ب/۸ ط: متواصل
• ۹/۲۸۸ ط ، خ: و نواخت باقہر آغشتہ • ۱۶/۲۸۸ ط، خ: ہزاراں معنے
بشگافتم من، ط: (برحاشیہ) "معنی" کی جگہ "نکتہا" • ۴/۲۸۹ ط، خ: ہیچ درد •
۵/۲۸۹ ط، خ: کہ درد او • ۲۸۹ب/۱۴ ط: و آنکہ قبضۂ اسلام را • ۱۲/۲۸۹
ط، خ: ہرچند عزیز بودہ • ۲۸۹ب/۱۳ ط: کا راز سر کریم روزگار خلوتست • ۱۳/۲۹۱
ط: زہے شادی... • ۲۹۳ب/۱۱ ط: ہرزہ روِ شرع • ۵/۲۹۴ ط: حلقہ را بر در
حرم زن، خ: حلقۂ را بر حرم زن • ۱۶/۲۹۴ ط: خطاب آمد • ۲/۲۹۷ ط: یک
جام تجلی جلال تو بنوشم، خ: بستم، خ، ط: غریق دیدار • ۹/۲۹۸ ط، خ: معصیت
آنرا، خ: معصیت آنرا • ۲۹۹ب/۶ ط: بزمرۂ مجاہدہ کوفتہ و خستہ کردہ، خ: بقہر
مجاہدہ... • ۳۰۰ب/۲ ط، خ: برای آں دوزند • ۳۰۰ب/۶ ط، خ: مجرد و فرد
باشد • ۴/۳۰۱ ط: اما آں پوشانندہ • ۲/۳۰۲ ط: درینا ہیچ کس • ۱۵/۳۰۳ ط، خ:
و راحة المشتاقین • ۳/۳۰۴ ط: بگدائی تو • ۵/۳۰۵ ط، خ: ظلمت راز شب
• ۹/۳۰۶ و ہر یکی بریں • ۱۰-۹/۳۰۶ ط، خ: صدقتِ وی ہمہ بلا و رنج و محنت عاشق،
و آنک گفت کذّبتِ روح و راحت وصال دوست دید در عشق • ۱۳/۳۰۷ ط، خ:
بر لذت مملکت • ۱۳/۳۰۷ ط، خ: اگر غالب بر دل کسے محبت و عشق • ۷/۳۰۷
ط: لذت مباشرت • ۳۰۷ب/۷ لاھل النفوس والحظوظ • ۳۰۷ب/۱۲ ط:

فحسنُهُ حسنٌ، • ۳۰۷ب/۱۶ ط،خ: وآلار خداوند (مخ: والالٰه خداوند، = وآلار) • ۳۰۸/۱ (مخ: بنسر = بنشر) • ۳۱۱ب/۵ خ: منع نه کند واند روزگار او • ۳۱۲/۵-۶ ط: واین همه اگرچه بدعت است، مخ: روایت همه اگرچه بدعت است • ۳۱۲/۱۰ ط،خ: مایحکم حسن خلق • ۳۱۳ب/۲ ط: واندک باشند عاملان • ۳۱۳/۸ ط: وچندین سلف صالح • ۳۱۳/۱۴ ط: عزلت حلال شد • ۳۱۳/۱۷ ط،خ: سوے عباد خوص • ۳۱۴/۳ ط،خ: یاری دهان بوده اند که مارا نیست وقتی داشتند که مارا نیست • ۳۱۴/۷ ط: وانچه بدانی نباید گفت • ۳۱۴/۸ ط: وانچه ندانی ترک باید کرد • ۳۱۴ب/۱۲ ط: از خصیت، ن مصیبت • ۳۱۴ب/۱۵ ط: یالیت ربّ محمدٍ • ۳۱۵/۸ ط: ومِن علامةِ المُنافقِ • ۳۱۵/۱۰-۱۱ ط،خ: برآتی دشمن واسلام • ۳۱۵/۱۵ ط،خ: حاجت نیست، نه ببیان علمی ونه ببیان حکمی • ۳۱۵ب/۱۳ ط،خ: ترک جمعه وجماعت گیرد • ۳۱۶ب/۲ ط: مرعباد جبل لبنان را • ۳۱۷ب/۹ ط: حق گوشه اینست • ۳۱۹/۸ ط،خ: آدم را اندر وجود آورد • ۳۱۹/۹ ط،خ: از خاک پس گل اورا • ۳۱۹/۱۵ ط،خ: دنیا هم خواست • ۳۱۹ب/۶ ط،خ: بس بانقطاع بطاعة اللّٰه • ۳۲۰/۱۱ ط،خ: بے مقتدای کامل • ۳۲۰/۱۷ ط،خ: راهے دگر • ۳۲۰ب/۲ ط: وبرانچه بر صدیقان از کشف وصدق فراست • ۳۲۲/۱۰ ط،خ: تا بروجهی بیند که او پسندد • ۳۲۴ب/۴ ط،خ: مصیبتها وغمهائے دنیا • ۳۲۵/۴ ط: همه زندگانی منغص گردد

• ۳۲۵ب/۹ ط، خ: لواَنّ شعرةً من شعرِ المیت • ۳۲۵ب/۱۴ ط، خ: در ہر موی • ۳۲۵ب/۱۵ ط، خ: و در خبر آمدہ است • ۳۲۶ب/۷ ط، خ: اگر فقیر و اگر شاہ است • ۳۲۶ب/۱۰ ط، خ: اگر ملکت نہ ماہی تا بماہ است • ۳۲۶ب/۱۰ ط، خ: ہمہ ملک جہاں اینجا زیخ داں • ۳۲۶ب/۱۱ ط: گرافریدون وارافراسیائی خ: اگرافریدون ارافراسیابی • ۳۲۷/۴ ط: گمان نیک بردن، حذر کردن • ۳۲۷/۵ ط، خ: از عقاب او • ۳۲۷/۱۶ ط: (متن) خ: رویت تو، ط دن) روئے خوبت • ۳۲۷ب/۱ ط: گلہائے مراد بے جمالش • ۳۲۷ب/۵ ط، خ: مر مومنان راست • ۳۲۷ب/۹ ط، خ: بیروں رود جاودان • ۳۲۷ب/۱۲ ط: معلّق • ۳۲۸/۱۴ ط، خ: گرفضل کنی • ۳۲۸ب/۱۴ ط: ہیچ نداری و بہ زبان حال ایں را برخواں کہ عزیزے گفت • ۳۲۹/۴ ط: ایں ہمہ جفاہا کہ کردم • ۳۲۹/۴ ط: آری اگر • ۳۲۹/۵ ط: باز وحشی کسے فرستاد، باز حبشی پیغام کرد • ۳۲۹/۱۳ ط: سرّھا دجھرھا، خ: سرھا و علانیتھا، ط: است، از بہر آں نیامرزم کہ تو سزائے عفوی • ۳۳۰/۲ ط: بدل آوردی و در دوستی شرک شرط نیست، خ: بدل اندر دوستی شرط نیست • ۳۳۰/۵ ط: باقی گستاخی و بے ادبی درگذاریم • ۳۳۰/۶ خ: اصلے است • ۳۳۰/۱۳ ط: بہوش آمد • ۳۳۰/۱۴-۱۵ ط: ہماں گناہان آمرزیدہ است • ۳۳۰/۱۵ ط: وایں آیت از قول • ۳۳۰ب/۱ خ: از مگرداں • ۳۳۰ب/۳ ہمہ خوف گویندہ • ۳۳۰ب/۱۴ ط: واز آشتیہا (متن)، وآں را ستیہادن) •

• ۳۳۰ب/ ۱۷خ: وعیدہا • ۳۳۱/ ۳ ط،خ: اگر مراد را • ۳۳۱/ ۳ ط: بطفیل
• ۳۳۱/ ۳ ط: نامسلمان ہستیم۔ ننگ ایمان ہستیم (خ مخ: نامسلمانیم۔ ننگ
ایمانیم) • ۳۳۱/ ۴ ط: شیطان ہستیم (خ مخ: شیطانیم) • ۳۳۱/ ۱۲ ط: خویش
بطلب کسی را کہ او بہترین بنی اسرائیل است • ۳۳۱ب/ ۱۴-۱۵ ط: بسیار رسوائی
اندرین امت، خ: بسارسوائی کہ اندرین امت (مخ: بسیار بےنوائی کہ اندر است)
• ۳۳۱ب/ ۱۷ ط: کہ مرا کے بشناسد • ۳۳۱ب ۱۷ ط: قبول کندیا • ۳۳۱/ ۱۷ ط: آوردہ ام
• ۳۳۱ب/ ۳ ط،خ: وحی آمد • ۳۳۱ب/ ۱۳ ط: وسلم، در حق ما کہ از خداوند • ۳۳۱ب/ ۱۴-۱۵
ط: از امت وے برگیرد، خ: از میان امتان وے برگیرد • ۳۳۱ب/ ۱۴-۱۵ ط:
بسیار رسوائی اندر ایں امت، خ: بسارسوائی کہ اندریں امت • ۳۳۱ب/ ۱۷
ط: کہ مرا کسے بشناسد، خ: کہ مرا نشناسد • ۳۳۱ب/ ۱۷خ: آنکہ مرا زمین •
۳۳۲/ ۱ ط: کندیا نکند • ۳۳۲/ ۱خ: اورا بر خویشتن را بدترین خلق می دانست
• ۳۳۲/ ۶ خ: دین پیران رہ • ۳۳۲/ ۱۲خ، ط: اگر پروانہ را • ۳۳۲/ ۱۳ ط،خ:
ہمہ عشاق • ۳۳۲/ ۱۳ ط،خ: ایشان را بہ پروانہ • ۳۳۲/ ۱۴ ط،خ: وکس •
۳۳۲ب/ ۱خ: (درکار) اینست • ۳۳۲ب/ ۲خ: بار • ۳۳۲ب/ ۱۳ ط:
و در ہر وادیہا ہفتاد ہزار در است و در ہر درے ہفتاد ہزار درکہ است،
خ: و در ہر وادی ہفتاد ہزار در است و در ہر دری ہفتاد ہزار مار است • ۳۳۲ب/ ۱۴

طرخ: کافر و منافق ۰ ۳۳۲ب/۱۷ ط، خ: خواهیم ۰

اصل میں آخر کے اوراق میں درمیان کی کم و بیش پانچ سطریں غائب ہیں اس خلاء کو دوسرے مخطوطہ (   ) سے پُر کیا گیا ہے، ذیل میں دوسرے مخطوطہ اور مطبوعہ نسخے کے مقابلے کے بعد اختلاف نسخ درج ہے۔

۰ ۳۲۸/ ط: کہ یک بندہ را بصغیرہ بخشد و بکبیرہ بگیرد و روا بود دیگرے را کبیرہ بہ بخشد و بہ صغیرہ بگیرد و عذاب کند ۰ ۳۲۸ ط: گناہ بزرگتر بود چون فضل آمد بزرگ نباشد ۰ ۳۲۹/ ط: مرا بخشد یا نہ بخشد ۰ ۳۲۹ ط: شرط بہ ازین خواہم ۰ ۳۳۰/ ط: تا فرع مغفرت ۰ ۳۳۰ب/ ط: بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن امرست ۰ ۳۳۲ب/ ط: بینی تر ۰ ۳۳۲ ط: تا بینندہ را۔

مسامحات کتابت

ق ۲ب ۱۱ مُجِیبَۃٌ = مُجِیبَۃً
بِہَا = بِہٖ
۱۵ ذنوبَنا = ذنوبُنا
۱۴ ۲ لَایَغلطہ = لاتغلطہ
۱۴ب ۱۳ بناں برآں = بنابرآں
۱۹ ۱۶ بجہاد = بجہار
۳۱ ۱۲ والمعَمْ = والمعِمْ
یَجزیك = یُجزیك
۳۳ ۳ لَاَبرّہٗ = لَاَبَرَّہٗ
" لابِرّہٗ = لابَرَّہٗ
۴۱ب ۹ نفْسَ = نَفَسَ
۴۲ ۷ نَفْسَ = نَفَسَ
۴۳ ۹ النصیرُ = النصیرُ
۴۴ ۱۰ تَقربتَ = تقربتُ
۴۵ ۳ دیدۂ خاک = دیدۂ نمناک
۱۳ بناکاشت = بنکاشت
۴۶ب ۱۷ العرشِ = العرشَ

۴۸ ۱۴ البیوتِ = البیوتَ
۴۸ب ۱۴ اللّٰہَ = اللّٰہُ
۴۹ب ۱۲ تکوُّن = تلوُّن
۵۳ ۱۳ بربریدن = بریدن (بُریدن)
۵۶ب ۱۶ لَم اَعْرَفْ = لَم اَعرِفْ
۶۰ب ۸ لاتامَن = لاتاْمِن
لاتستقرُ = لاتستقِر
۱۰ الیَسْرَ = الیُسْرَ
۶۷ب ۱ اَنْ نعبدُ = اَنْ نَعْبُدَ
۷۰ ۸ جُمْعَۃ = جُمُعَۃ
۷۰ب ۲ الدّیارَ = الدّیارِ
۴ اللّٰہُ = اللّٰہَ
۱۷ وبراد+د (؟) = وبرداردد (!)
۷۲ ۲-۳ اَظہرَہٗ اللّٰہَ = اَظْہَرَ اللّٰہُ
۷۲ب ۱۰ بیررا باید = بیری باید
۷۳ ۵ ھلال [؟] = بلال [!]
۷۳ب ۱ آنِ شما [؟]

۷۴ ۷ بدوازدہَ = بدوازدہ
۷۷ ۹ درطاعت = طاعت
۱۷ ثمَنَ = ثمُنُ
" الذنبِ = الذنبُ
۸۱ ۱۷ ثلثَ = ثلثٍ
۸۷ ۱۲ یحبہم و یحبونہ کے
بعد تقریباً ۶-۷ سطریں طاس
زائد ہیں۔
۸۷ب ۱۷ معرِفتِك = معرِفتِكَ
۸۸ ۹ شکرو = شکروضو
۸۸ب ۱۰ کلّہا = کلِّہا
صغیرَہا = صغیرِہا
وکبیرَہا = وکبیرِہا
وسرَّہا = وسرِّہا
۱۵ قوّت القلوب = قوّت القلوب
۸۹ ۲ قوّت القلوب = قوّت القلوب
۹۶ب ۱۷ محیایِ = محیایَ

۹۷ ۱۴ آخری الفاظ کی کتابت کا خاص
انداز ہے سوف تری اذا تجلی
الغبار و اتحتک فرس ام
حمار و
۹۷ب ۸ یَحشرُ الناسُ = یُحشَرُ النّاسُ
۱۷ عادت... = عادت درو مرضِ مُزمن
۹۹ ۱۳ حِشمت =
" براق =
۹۹ ۱۴ مُسَحَّد
۱۰۰ ۳ ھٰذہ رکعتی = ھٰذِہٖ رکعت
۱۰۰ ۱۳
۱۶
" ندکی در مقاش دنی = تمش در مقام دنی
۱۰۰ب ۲ مکوّنات = مکنونات
۱۰۱ب ۴ ولِیِّ = وِلیُّ
۱۰۲ ۵ تَخِلقو = تَخَلَّقُوا
۱۰۲ب ۴ کَشَفَ = کُشِفَ
۱۱ مُحَبّتِی = مَحَبّتِی
۱۰۳ ۱۲ اُجزَی = اَجزِیَ
۱۰۳ب ۳ مُحَبَّتِی = مَحَبَّتِی
۱۱ نومہ = نومۃٌ
۱۰۴ب ۱۵ ودمّۃٌ = وَدَمُہٗ
۱۱۳ب ۶ ازحضرت تو = زحضرت تو

۱۱۴ب ۴ ابداھَم = ابداھُم
۱۱۵ ۷ ذلّت = زلّت
۹ قبلہ روشن خود = قبلہ روش خود
۱۱۶ ۵ ما اعظمُ = ما اعظَمَ
۱۱۶ب ۵ مالحدّیت = مالحُرّیّۃُ
- العبودیّۃَ = العُبُودیّۃُ
۱۲ مُلکاً = مَلِکاً
۱۶ شصد = ششصد
۱۱۶ب ۹ والکرام = والاکرام
۱۱۷ب ۱ یفسَدُ = یُفسِدُ
۱۲۱ ۴ الھی بحبتم نہ بسندی =
الھی بحبتم بہ بسند
واگر بہ محبتم نہ بسندی
۱۲۱ب ۱۰ ای = ای برادر
نعمت و دنیا = نعمت دنیا
۱۱ وای محنت = واین محنت
۱۲۳ب ۱۵ کلمنی = کلّمینی
۱۲۵ب ۲ وبولہب = وبولہب کرد
۱۲۶ب ۱۷ بعذر = بعد
۱۲۸ب ۱۱ وقت بمعصیت کردن = وقت معصیت کردن
۱۳۱ب ۱۳ الشّکورُ = الشّکورُ
۱۳۲ب ۵ لاضیرلنا = لاضَیرَ

۶ لَمُنقلِبُونَ = مُنقَلِبُونَ
۱۳۲ ۱۳ مسلۃُ القضاءِ = مسئلۃُ
القضاء
۱۳۴ ۱۴ اَصبَحِنَ = اِصْبَعَیْنِ
(الف ثلثہ بحرکات مستعمل ہے)
مِن اصابعَ = مِنْ اَصَابِعِ
۱۳۵ب ۲ متین ____ ؟ (خ ط ندارد)
۱۳۶ب ۸ لاراحۃٌ = لاراحۃَ
۱۳۷ب ۵ ز = زائد
۱۳۹ ۱۳ سُبُلْنَا = سُبُلَنَا
۱۶ مَعْرَفَتِہٖ = مَعْرِفَتِہٖ
۱۴۰ ۳ یکی است = یک است
اصل و عدد = اصل عدد
۹ اللّٰہِ = اللّٰہَ
عَرَفْہُ = عَرَفْتُ
۱۱ قالَ العقلِ = قال العقلُ
۱۴۱ب ۱ عَنِ اللّٰہِ = غَیرُ اللّٰہِ
۱۵ اِنَّہٗ = اَنَّہٗ
۱۶ ہر ذرہ زخاک = ہر ذرّہ زِخاک
۱۷ اللّٰہِ = اللّٰہَ
۱۴۲ ۶ فرق بکند = فرق نکنند
۸ عارف خواند = عارف خوانند
۱۴۲ب ۱۴ تعالو = تعالوا

۱۴۳ب ۴ ختم شده است = ختم نهی شده است
۸ عجب که = عجب نیست که
۱۴ نَفْش = نَفَسَ
۱۴۴ ۷ یُبقَی = یُبقِیْ
۱۴۵ ۱ باید که بود = باید بود
۱۴۶ ۸ مَرَبِّكَ = مَرَبِّكِ
۱۴۶ب ۱۲ راکفت = را
۱۴۷ ۱۶ حُبُّ البَالِغ = اُلحُبَّ الْبَالِغَ
اقتِناه = اِقتَناه
۱۴۷ب ۸ بعرض = بعض
۱۴۸ ۱۱ یُبَصِّرِه = بَصَّرَهُ
۱۴۹ب ۱۳ وکرم = دکرم
۱۵۰ب ۳ شنیدم = شنیدیم
۱۵۱ ۸ العُجبُ = العَجَبُ
۱۵۱ب ۵ وقتی = دوی
۱۷ کنم = کنیم
۱۵۲ ۱ کنم = کنیم
۱۵۲ب ۳ مربنده = مربنده را
۱۵۳ ۱ نظیری = نظری
۷ زیادتی = زیادتی دارد
۱۵۵ ۴ از قوت = از فوت
۱۵۵ب ۱۱ قالت = ×
۱۶ ثبتُّ = ثَبَّتِ

۱۵۵ب ۶ سنت وجماعت = اعتقاد سنت وجماعت
۱۵۶ ۸ زهرَهَ = زهرَهٔ آنک
۱۵۶ب ۵ رخت نوائی = رخت بی نوائی
۱۵۷ ۱۱ ملک الموت = مالک
۱۵۸ ۱۱ سِرابسِرًّا = سِرّابسِرٍّ
۱۶ آدَمَ = آدَمُ
۱۵۸ب ۱۵ یاالله = باالله
۱۵۹ ۱۶ خون باید وسد مذلت =
خود بین حق بین
۱۷ افتاد ــ خود =
افتاده است جز خود
۱۵۹ب ۱۶ درخاشتند یاچه فتد =
درخاک مذلت افتد
۱۷ مو ــ دات = موجودات
۱۶۰ب ۲ یُوَخِّذُ = یُوخَذُ
۱۱ روش نیاید = روش راست نیاید
۱۶۳ب ۱ غولنان وظالمنان =
غولان وظالمان برد [؟]
۱۶۸ ۱۰ عزرائیل = عزازیل
۱۷۱ب ۴-۵ هواونفس = هوای نفس
۱۲ اصحاب = واصحاب
۱۸۴ب ۱۳ ورتبه بینه = ورتبهٔ بینهٔ
۱۵ " "

۱۸۷ب ۶ هژده سال = ده سال
۱۹۵ب ۹ مهاعذ = مَغْمًا
۱۹۸ ۴ اُدمَ = اُدَمُ
۱۷ " = "
۱۹۹ب ۹ ابنَاءِ = ابنَاءَ
ربِّ = رَبَّ
۲۰۱ب ۳ ودوای = دوای
۴ سلکی = سکی
۱۷ اتّقُوْا = اتَّقَوْا
۲۰۲ ۱۱ یَحشُرُ = نَحْشُرُ
۲۰۳ ۱ لْاغنِیَاءَ = لْاغنِیاءِ
۲۰۴ب ۸ اتبَاعَهْ = اِتّبَاعَهُ
۹ اِجتِنَابُهُ = اِجْتِنَابَهُ
۲۰۵ ۷ ماوَضَعَ = وُضِعَ
۲۰۸ ۱۵ والمؤمِنٌ = والمؤمِنُ
۲۱۲ب ۶ تراخود بس استاد = تراخود بس اوستاد
۲۱۳ ۱۲ اَحَبَّ = اُحِبُّ
۲۱۴ب ۸ بادشمن این = بادشمنان
۲۱۵ب ۱۱ اَهْلَ الشَّیَ = اَهْلاً لِشَیٍّ
۲۱۶ ۱۷ مَتیٰ عَرَفتَهُ = مَتیٰ عَرَفْتَهُ
۲۱۶ب ۱۷ اِنِّی انا = اِنِّی اَنَا اللّٰهُ
فاعبُدُوْنِی = فَاعْبُدْنِی

۲۱۷ ۱۴ مَعَ اللّٰهَ = مَعَ اللّٰهِ
یَشْعُ = یَسْعٰیِ
۲۲۱ ۱ اگر عصیان را = اگر عاصیاں را
۲۲۲ ۷ جندان = راجندان
۲۲۳ب ۲ خوردن = خودرا
۲۲۴ ۶ نه رفتی = نه روی
۲۲۴ب ۵ محبت = صحبت
۲۲۶ ۲ وتُرا = تُرا
۲۲۸ب ۹ ودارغنا غادربند =
ودارغنا در بند
۲۳۰ب ۷ نَسَبَ الرَّجُلَ = نَسَبُ الرَّجُلِ
حَسَبَهُ = حَسَبُهُ
۲۳۱ ۵ القَوْمَ = القَوْمِ
آخِرَهُمْ = آخِرُهُمْ
۷ سَیِّدَ = سَیِّدُ
۲۳۳ب ۴ کسی را همه که = کسی را که
۲۳۴ب ۴ داو رائگاں خواہد داد =
رائگاں خواہد داد
۲۳۵ب ۳ النِّیَّةِ = النِّیَّةُ
۱۴ آب ذلال = آب زُلال
۲۳۷ ۱۷ یُطْلِبُوْنَ = یَطْلُبُوْنَ
۲۳۸ ۹ عیدالضحیٰ = عیدالاضحیٰ

۲۳۹ ۲ تفاخرا = تفاخر
۲۴۰ ۷ ابنِ = ابنَ
۲۴۰ب ۲ معراج = شب معراج
۱۳، ۱۶ ابوالهشیم = ابوالهیثم
۲۴۱ ۳ اللّٰهِ = اللّٰهُ
سایلکما = یَسألُکُما
اکلتها = اَکَلْتُمَا
شَرِبتَها = شَرِبْتُمَا
۲۴۲ب ۵ یاساتِرُ = یاساتِرَ
۶ والکرام = والاِکْرام
۱۳ واصل = اصل
۲۴۴ ۶ البَنَاءُ = البِنَاءُ
۲۴۶ ۵ العزیزُ = العزیزِ
۲۴۶ب ۱۰ لایَسْاَلُ = لایُسْاَلُ
۱۴ گرگ یوسف = گرگ و یوسف
گرگ نه زی او = ورنه زی او
۲۴۷ ۱۷ اِنَا = اَنَا
۲۴۷ب ۹ چه خطر؟ = چه حظ !
۱۶ شل روا = ما را شل روا
۲۴۸ ۷ لِیُسْاَلُ = لِیَسْاَلَ
۹ عَلَی خَرَطٍ = عَلَی خَطَرٍ
۱۰ لِلْغَنِیِّ = لَغَنِیٌّ
۲۴۸ب ۹ بجوذ = بخود

۲۴۸ب ۹ نظیری = نظیری
۱۵ سُبْلُنَا = سُبُلَنَا
۲۴۹ ۵ مُضْطَرِیْنَ = مُضْطَرِّیْنَ
یَقِیْنًا = بِقِیْنَا
۶ مُتَحَرِیْنَ = مُتَحَیِّرِیْنَ
۲۴۹ب ۲ نُم = نَم (هر دو جا)
۲ نومَةِ = کَنَوْمَةِ/نَوْمَةَ
۶ اِسَاتُهُ = اِسَاءَتُهُ (هر دو جا)
۲ المعادیر = بالمعاذیر
۲۵۰ ۱ یارَبُّ = یاربِّ
۲۵۳ب ۹ وَالاَحْیَاءُ = وَالاِحْیَاءُ
۱۱ کالتَّعْلِیقَ = کالتَّخْلِیقِ
۱۶ معینی = معنی
۱۷ معینی = معنی
۲۵۴ ۱۱ لیسَ الا الاَحیاء =
لَیْسَ اِلَّا الْاِحیاءُ
۱۲ کالتَّخْلِیْقَ = کالتَّخْلِیقِ
۲۵۵ب ۱۵ راه = آه
۲۵۴ ۱۱ مع = ما
۲۵۸ ۴ مرد با ایں = مرا با ایں
۲۶۰ ۱۰ سرّالخفی = سرّالٰہی
۲۶۱ب ۳ مُتعجب = مُعجب
۴ طہارت = طاعت
۲۶۵ب ۵ خودمراده = خودمراده

۲۶۸ب ۲
۲۶۹ب ۱۳ سُبْلَنَا = سُبُلَنَا
۲۷۴ ۵ وَجَدَّتُ = وَجَدْتُ
۶ المَعْرِفَتِ = المَعْرِفَةَ
عَارِيَ = عارٍ
۲۷۵ ۲ اَنْ لَارِيدُ = اَنْ لَا اُرِيدَ
۶ يَكُونُ = اَكُونَ
۲۷۶ ۷ اَعْرَفَهُ = اَعْرِفَهُ
۲۷۶ب ۴ اُوْحِيَ = اَوْحَى
۱۴ حُزْنُهُ = حُزْنَهُ
۲۷۷ ۸ يَتَلَذَّذَ = يَتَلَذَّذُ
۹ بِتَجَدَّدَ = يَتَجَدَّدُ
۱۶ يَسْتَلَّذَ = يَسْتَلِذُّ
الْمَرْوِحَةِ = الْمِرْوَحَةِ
كَبْدٌ = كَبِدٌ
۲۷۷ب ۶ لَاتَقْنِطُوْا = لَاتَقْنَطُوْا
۷ رُوْحِ اللهِ = رَوْحِ اللهِ
۲۷۸ ۲ لوجہ الملیح = لِوَجْهٍ مَلِيحٍ
۲۸۰ب ۱۰ معادنٌ = مَعَادِنُ
۲۸۱ب ۳ اُمَّةٌ = اُمَّةً
۵ بِاَيْتِهِمْ = بِاَيدِيهِمْ
۱۵ ورد = درد
۲۸۲ ۵ مُنْدَ = مُنْذُ

۱۶ مَاعَلِمْنَا = ماعَلِمَا
۲۸۲ب ۳ مَاعَلِمْنَا = ماعَلِمَا
۲۸۳ ۱۳ النَّاسَ = النَّاسِ
۱۷ سَيِّدَ = سَيِّدُ
وَلَدَ = وُلْدِ
۲۸۳ب ۸ مُغَيْرَهَ = مُغِيْرَه
۹ مَكَانَهُ = مَكَانَهُ
۲۸۴ ۴ يَرْزِقُونَ = يُرْزَقُونَ
۶ الاَنْفُسَ = الاَنْفُسِ
۶ اَفْضَلَهُمْ = اَفْضَلِهِمْ
۲۸۴ب ۳ شَجَاعَتِهِ = شَجَاعَتِهِ
۱۷ وَالْاَرْضِ = وَوَالْاَرْضِ
۲۸۵ ۱۰ داراسلام = دارالسلام
۲۸۶ب ۸ مُتَوَاصِلٌ = مُتَوَاصِلَ
۲۸۷ ۷ ذَنْبِ الْعَظِيمِ = ذَنْبَ الْعَظِيمِ
۸ العظیمِ = العظیمُ
۸ اِجْعَلَنِي = اِجْعَلْنِي
طُلَقَّائِكَ = طُلَقَائِكِ
۲۹۰ ۸ رَبَّكَ = رَبِّتِ
۲۹۳ب ۴ القُرآنِ = القُرآنَ
۲۹۵ ۱۲ اَعْظَمِ = اَعْظَمُ
۲۹۷ ۸ سبحان اللهَ =
سبحان اللهِ

۹ العلیُّ = العَلِیِّ
۲۹۷ب ۱ العلیُّ = العلیِّ
۲ وِتْرٌ = وِتْرُ
لَم يولَد = لَمْ يُولَدْ
۲۹۹ب ۶ بزبر مجاہدہ = بقہر مجاہدہ [؟]
بسوزن = ×
۳۰۰ب ۶ فردا = فرد
۳۰۳ ۱۵ راحتٌ = وراحتٌ
۳۰۶ ۹ برین = وہریکی برین
۹-۱۱ صدقتِ روح وراحت وصال
دوست عاشق دید درعشق وآنک
کفت کذبتِ ووصال دوست
دید درعشق = صدقتِ وی
ہمہ بلا ورنج ومحنت عاشق دید
درعشق، وآنک کفت کذبتِ روح
وراحت ووصال دوست دید درعشق۔
۳۰۷ ۷ لذت ومباشرت = لذت مباشرت
۱۳ مالکت = مملکت
۱۳ اگر غالب محبت بر دل کسی عشق =
اگر غالب بر دل کسی محبت وعشق
۳۰۷ب ۱۲ الکلامٌ = الکلامُ
فحشٌ حسنٌ = فحسنهُ حسنٌ
۱۳ قبیحهُ = قبیحهُ

۳۰۷ب ۱۷ بنسرِ = بنشرِ

۳۰۸ ۱ " = "

۳۱۰ ۱۰ بِمُحَبَّتِی = بِمَحَبَّتِی

۳۱۱ب ۵ واندر = اندر

۳۱۲ ۵ جواب سوال = ×

۱۰ حلم بحکم

۳۱۲ ۱۳ النَّاسِ = النَّاسَ

بِاَخْلَاقِهِمْ = بِاَخْلَاقِهِمْ

۳۱۳ ۱۴ حلال = حلال شد

۱۷ عیاض = عباد

۳۱۴ ۳ بوده اند = بوده اند که مارا نیست

۱۵ رَبَّ = رَبِّ

۳۱۵ ۲ لَمِ اَبْعَثُ = لَمْ اُبعَثْ

۸ علامان = علامةُ المُنافِقِ

یُحِبُّ المَدْحُ = یُحِبُّ المَدْحَ

وَیَکرِهُ الذَّمُّ = وَیَکرَهُ الذَّمَّ

۱۱ داریم = دارد

۱۵ به بیان علمی = نه به بیان علمی

به بیان حکمی = نه به بیان حکمی

۳۱۵ب ۱۳ ترک و جماعت جمع =

ترک جماعت و جمعه

۳۱۶ب ۲ عبادان = عباد/عابدان

۳۱۸ب ۵ ظَهَرْتَ = ظَهَرَتْ

۳۱۹ ۱۵ همه = هم

۳۱۹ب ۶ باستطاع = بانقطاع

۳۲۰ ۱۱ بی مقتضای = بی مقتدای

۱۷ راهی ذکر = راهی دکر

۳۲۳ ۶ لِقاءُهُ = لِقاءَهُ

۳۲۳ب ۱۰ ذِکْرِ = ذِکْرَ

هَادِمُ = هَادِمِ

۱۲ الْبَهائِمِ = الْبَهایمَ

۳۲۴ب ۴ معیتها = مصیبتها

۳۲۵ ۴ منغّس = مُنغِّص

۳۲۵ب ۹ شَعَرَةتُمْ = شَعْرَةً

۱۲ اَلَمَ = اَلَمُ

۱۴ هرموی = در هر موی

۳۲۶ب ۷ فقر = فقیر

۱۰ مملکت = ملکت

اینجازخ = اینجازیخ

۱۱ از = ار

۳۲۷ ۴ کمان نیک = کمان نیک بردن

* * *

origin, but we have its use in our manuscripts where it sounds as English 'S'. Another trebly dotted letter '*Sheen*' stands for undotted or *Ghair Manqut* '*Seen*', but in our manuscripts the three dots on the top are always indicated by simple strokes looking like the arithmatical 'L' or the interrogative sign (?). The letter '*Jim*', the fifth of the Arabic, sometimes called *Jim-i-Farsi or Ajami*, becomes 'J', '*Che*' in our ms. is always in the form of 'J'. The signs for letters of double dots as '*Qaf*' and '*Te*' have different signs from those of the triple dots. The case with '*Noon*' and '*Jim*' of one dot is different'He' or '*Hai Hutti*', as distinguished from '*He*' called *Mudawwar* and letter '*Ye*' are found as being used as *Izafat*, joining two nouns.

There are some very unusual way of spelling words in compounded or contracted forms '*Jun*' for '*Chun*', *Tak* for '*Ta-ki*, '*Junanj*' for '*Chunanchi*', also written as '*Junj*' '*Anj*' *Ank* stands for '*Anchi*', *Anki*, *Zirak* for '*Zirake*, *Azank* for *Azan-ki*, *Badanj* for '*Badan-chi*' '*Kachun* for *Ka-Chun*, '*Zank*' for '*Azan-ki*'. *Ank*, *Anj*, *Chunank*, *Badanj*, *Haij* and *zamank*, frequently occur.

●

Before we conclude with something about archaism the orthographical peculiarities of the Balkhi manuscript and also the distinctive style of writing and nature of spelling deserve some notice. The Balkhi manuscript has its own dia-critical vowel-points or (*Irab*), representing signs and symbols, substituting the dots mostly placed on the top of the letters and having in the case of *Jim* and *Nun* elsewhere by other marks and symbols. The end of a piece is indicated by a flowered form resembling the arithmatical figure five, and below it, there are sometimes two or three *Mim* like strokes some unusual and archaic use of word-formation, and the way of pronouncing and reading the letters which make up the words appear to be peculiar to the manuscript. The letters and words have their specified signs or marks, often in place of dots. Some of the marks or strokes look like arithmaticals, while others are like a note of interrogation. As already remarked, the system of writing of both text and annotation is identical : the only difference being in size. The signs and symbols are of various types, curved, bent, beak-shaped, horn-like and as hook and loop. Generally speaking the manuscript is free from lapses and is accurately written by a master hand, but it is marred by omission, variation, lacuna and by worn out, torn, faded portions which have made things illegible. Specially on the edges of both sides attempts were made in late times to repair the damaged parts and supply the missing contents from the other manuscript. But this, and the fastening and paper pastings were not successful.

Traces of archaic diction and orthography, word-making are plentiful in the manuscript before us. We all know that some letters are not found in Arabic alphabets, while others do not occur in the Persian. Some as *Re-Te* (both uttered on the tips of the tongue) were unknown both to the Arabs and Persians. In very old manuscript in the period of the classic Persian, the letter '*Dal*' was converted into '*Zal*' by placing a dot on the top. In the Balkhi manuscript, there are only a few rare cases of '*Dal*', changing into 'Zal' e. g. *ustaz* for *Ustad*, '*Baz paimai* 'for ' *bad paimai*' on folio 25 & 95. The letters 'Pe' 'Che', 'ke' (*Kaf-i Farsi* sounded as 'Ghe' and confounded with '*Gaf*') do not exist either in Arabic or in Persian alphabet. The letter '*Pe*' often becomes '*be*' e. g. 'Badshah' for 'Padshah'. Strictly speaking, the trebly dotted letter '*Se* , the fourth of the Arabic alphabet does not occur in words of Persian and *Indian*

Khurish" (food that remains sticking to the bottom of the pot which is not worth eating) The first two categories are quite lawful but when people start picking and chosing, they enter the sphere of superfluity.

The Sufi Muslims have been generally a set of people very liberal, catholic and broad minded in their views. They did much to soften the antipathy and antagonism between the Hindus and the Muslims. Sufism is neither a separate religion nor a dogmatic authoritatively laid down or defined creed and a sectarian faith. It is only a way of life with a uniform and distinctive mode of thought. It is called Islamic mysticism. Mysticism is a religion of heart, and as such it is not confined to Islam but is found in all religions—Judaism, Christianity, Hinduism etc. An indication of the latitudinarian attitude of the Makhdum and the Maulana, and the process of some sort of synthesis between warring religions is available in the marginal notes on folio 101a. It says that burning with a vehement longing for love, as communion with God, the Sufi mystic sometimes discards and modifies the outward modes of observance of the *Namaz*, and is not very particular in performing the formal rites of bending and prostration (*Ruku* or *Sujud*)); and they do not attribute the darkness of misguidance in religion to any people or group. In their view, there is nothing other than the One beloved (God). They think that the Jew, the Christians and Fireworshippers, have their way of attaining salvation. The great Sufi, Maruf Karkhi was so tolerant of the views of others and free from all kinds of bigotry and intolerance that when he died men of different faiths and beliefs came forward to claim him to be as their own (this reminds us of our own Kabir).

There is an interesting explanatory note on the concept of *Kufr* (Un-blief or infidelity) and mentioning its different categories : (a) survival of base qualities (*Sifat-i Zamima*); (b) turning away from God and bestowing attention on other than God; (c) ascribing the determining agency of work and course of action and profit or advantages and harms as due to other than God; (e) performance of empty rituals and devotional worship in a manner which is merely formal, imitative, ostentatious. One should realise that one can cleanse oneself in privacy of retirement and is capable of introspection and self-examination. It is then that attention is diverted from the sacred thread and the hidden idol (*Zunnar-o-but.*).

Maulana Muzaffar, who in his Maktubat has quoted as many as six *Dohras* or Bhakha couplets to illustrate some mystic point. One of them is a beautiful and easily intelligible couplet "*Sankar quan, patal pani, Lakhan Bund Bikai—Bajar paro teh Mathura Nagari Kanha payasa Jaai*". Another is "*Bat Bhali par Sankari—Nagar Bhala par dur*". A very difficult *Doha* occurs in letter no. 121 which deals with a mystic element expressed in the words "*Harki zistan danad, Murdan ham mi danad—Harki zistan na danad Murdan kai danad*".. More important for us is what we find in an elucidatory anecdote. We are told that once a fiddler (*Kamachi*) passed by the place where the Makhdum was sitting, playing upon his "*Yaktara*" (one stringed instrument) and sang the following *dohra* : "*Ekat kandhi, Bedha Bahutar, Bhar ke gain—Chinta-heen ichcha maran, tatahi Naha in*". The verse stirred the emotions of the Makhdum so much so that his eyes welled tears; perhaps he understood the implications of the verse what is difficult, obsolete and obscure for us.

Now about the marginal notes of the manuscript. One gets on folio 121b of it, an observation of the Makhdum concerning the stages leading to the paradise. "*Bayan-i-Musafat-darhai bihisht*" *Makhdum Sallamahullah Ta'ala ba zaban-i-Hindvi farmudand Junanj* (*Chunanchah*) as *jokath* (*Chaukath*) ta *jokath bi-rawad —an raftan Jokath ba' jokath Pansadugan Sala rah—Farq bashad ba dar-i digar* (About the distance between the doors of the paradise, the revered master, may God the Most High, preserve him;' said in Hindi language that if one had to proceed from one door-way to another the distance in reaching the other side on the onward movement, that is the progress from one to the next involved a period of 500 years).

Earlier, on folio 60, we get a reference to *Bhat Khushka* (boiled rice without butter) and also to what was called '*Bala-i Bhat*" extra or additional (i. e. something over and above the boiled rice perhaps an appetiser a sourish victual). The Master once said that there were three categories of food—essential, needed, and superfluous (*fuzul*). It is necessary to take food such as "*Bhat—Khushka*", and there is nothing to take exception for doing so because it conduces to the strength and stability of the *nafs* (self of the person). Next comes food that is needed to enable one to perform public prayers. The food taken out of voracious greed in eating is bad. Then there is what is '*na* and declining). Being apparently chagrined and looking gloomy at what he considered to be a bad omen, the Shah exclaimed "*la-zawal—wa mara zawal ast*' (there is no waning or declining, it is my decline and deterioration), (in my power, importance, and prosperity). Then comes a little suggestive anecdote. A certain leader of the congregational prayer had to recite the Quranic verses "*Tabbat Yada Abi Lahabin*" (may the hand of Abi Lahab be broken) and "*Iza Ja'a Nasrullahi* (when victory is from God). But being a wise-man, the Imam recited the second part in both the genuflections (*raikat*) and omitted that about *Abi Lahab*. This must have been done to avert the wrath of the Sultan. This shows what the saintly contemporary thought of the rule.

Another long note on folio 318 tells us about the prevailing practice of *Chilla* spelt in the manuscript as Jihla. It was the Muslim Lent reminding us also of the *Kartik Ashnan*, a species of the Hindu Lent, implying a period of forty days retreat, isolation and seclusion in a cell of the mosque or the temple practising severe restraints, privacy and austerities, being cut off from family and children, and curbing all desires and passions. It was technically called *Itikaf*. The writer of the notes asked his religious guide more than once as to whether with so many worldly attachments, a man, however, assiduous he might be in prayer, could set himself sincerely and absolutely free from all except God. The reply was that only Prophets and saintly personages could fix up their heart on God alone and yet deal with the people. Generally speaking, it was difficult for all to be with *Haq* and *Khalq* (God and his creation) at one and the same time.

An interesting historical fact clearly shown and fully established, by internal evidence is the knowledge, acquaintanceship, and use of the Hindi words and verses by both Maulana and Makhdum. It seems that the regional form of the Hindi language in Magadh which had become a sort of mixture of Magahi, Avadhi and Bhakha was coming into vogue in South Bihar. A large part of eastern U. P. was a land of Awadhi, a descendant of Ardh-Magadhi. The first known great Muslim poet of Awadhi Hindi and the author of the voluminous Prem katha called Chandayan, composed in 781 A. H. was Maulana Daud of Dalmau Nagar. He was a contemporary of Bihari

Joseph. The Khwaja used to receive daily from eager listeners, small silver coins, the six fold and ten fold *Shasgani* and *Dahgani*.

The inmates of *Khanqah*, in fact all the Sufis of the time, had long curling locks grown above and behind over the head and every one kept a comb to arrange dishevelled hairs of the head, but they had neither a soap (*Sabun*) for washing and cleaning, nor something oderous to perfume the same. They generally made use of (gill) a kind of clay which served as the washing and cleaning substance. There is a long note on folio 178a; with extension on the next page, and is important for more than one reason. The writer describing himself as "*Doagoi Zayif*" paid a visit to his *Pir*, Makhdum Sharafuddin for whom he had carried a quantity of clay which was meant to wash his hair with. After a dialogue with him the Makhdum, turning towards another person named Maulana Khwaja said, "O ! Maulana Khwaja you are also a Bihari ? What is this to which you people have become accustomed; tell me truthfully, from whom have you learned such a practice ? Why is the clay brought so often ?" The writer felt perturbed, and suspected some implication of a fault to himself. Fortunately he was soon quietened. There was gracious appearance of a smile (*Tibat*) on the Master's face. The "helpless one" (*bechara*) said that it was through the propitiousness of the Shaikh that he was able to get his food and was in a position to bring a quantity of clay. The Makhdum addressing Maulana Khwaja again said that he had seen it recorded in the discourses of Shaikh Fariduddin that when a person approached him empty-handed he was asked as to whether he could not find even a blade of green grass on the way. The Sufis were under the shade of God's protection. If they brought for them either a tray of bread or a cup of sugar or syrup that was for "*tafawul*" a pre-sage or foreloding of future event). There was no question of avarice or avidity or any mundain motive.

The worn out portions of a note has made it [illegible] ing unintelligible. What is clear, is a reference to S [illegible] hd. Tughlaq and gives an indication of his distinctive trai [illegible] ..mmad Shah asked one of the attendants as to what was the measure of time still left of the day. The reply was that it was the time of "*zawal*" (fading and dimini [illegible]) (the day was fading out the animal was very much looked after, tended, fed, and fattened, and then was paraded throughout the town just before being slaughtered. Vanity and boasting *(Tafakhur)* was the motivating factor.

Similarly, *Ulma-i-Su* (evil-minded man of learned profession and *Mutasawwifin* (pseudo Sufis and other falsely seeming classes have also come in for strong condemnation. On folio 174b. we come across the marginal remark *"Ilm-i-Duniya an ast ki tu ra bar dar Salatin Umara wa Muluk burad, ya tu ra Qazi-o-Mufti kunad"* (worldly learning is that which takes you to the doors of kings, nobles and rulers or which makes you a judge or an expounder of laws) *Darwishi Shaitan ra deed nyshashta bikar guft ai malaun chira bikar nishashtay-Uoo Guft Ulimai Duniya Amda-and-mara kar-i-na mund"* (A darwesh saw the satan sitting idle, and asked the accursed one as to why he was so sitting idle, purposeless and unemployed. He replied that the worldly-minded learned men had come forth and they had not left any work for him to do. *'Ulama-i Su Kasi Kasan-i ra goyond rui aishan janib-i-Duniya bashad wa pusht Janib-i Uqba* (Bad and false scholars or theologians are those whose face is towards this world and back is towards the world to come, that is future state of life). Something versified on the faded adge has become illegible and only this much was decipherable. Makhdum Sharafuddin is quoted on folio 17 "Now a Sufi in the full sense of the word is seldom found; those who would like to be called a Shaikh or a high priest make a show of their *mashikhat*, and are not really Sufi. Instead of Sufis, they are *mutasawwif* or *Mutashabbih*, one who sees himself and does not see God.

The age-old Katha Session of the devout Hindus for narrating the Epical or Pauranic stories of the deities had an echo among the Muslims on folio 153. We are told about one, Khawaja Hamiduddin Saudagar who also has been mentioned elsewhere in his Maktubat by Maulana Muzaffar and has been designated as '*Bazzaz*' or dealer in cloths. We are not told what led him to migrate from Bengal to Delhi. He set himself up in front of Delhi gate called *Qissa Khani Darwaza*, and for six months, every day constantly and regularly he carried on his business of telling them the Quranic Stories, particularly what has been called as *Ahsanul Qasas*, i. e. the stories of Prophet

Illiyin nihad, wa batin-i khud ra az riyazat saf gardanad" (when the sincere traveller, being moved by enthusiasms of discipleship, sets his feet from beyond the lower or earthly, and rises to the sublime and heavenly, and cleanses his heart by performing austerity), he should not babble and prattle about his upward progress.

Like most of the sufic works both the textual and the annotative portion of the contents of this manuscript emphasizes upon moral virtues, principles, standard, habits with respect to right and wrong in conduct and behaviour. Stress is laid on *Tazkiye-i-Nafs* (Purification of self) and *tasfiya-e Akhlaq* (Purifying the mind, disposition, habits and manners); so as to bear ill-will against no one. As the Sufi had no demand for '*Qasas*' (Law of retaliation, as an eye for an eye, in contradistinction with *DIYAT* (blood money) such action was called *Hadar* (caution or impunity for murdered fol. 164); On folio 173, the base and blameable, qualities listed include love for wealth, longing for rank and position, malice, envy, pride and arrogance, the miserliness and things like that. Reference has also been made to *chetar chiz* (four things together) (namely *Ujb, Chaplusy, Parsa-i, 'Adl-o-Insaf)* with the remarks that to equate the concept of self-admiration, flattering, or fawning with justice and equity was astonishing.

A close and careful study of the contents of the copious marginal annotations which run parallel, vertically, perpendicularly, horizontally, at right angles, straight up and down, and even in oblique, slanting position to the text, enables one to highlight matters essentially of spiritual nature and significance, doctrinal and ethical beliefs, experiences, and renunciatory practices of the Sufi mystics, ralating to, and based on contemplation, meditation, love of, and communion with, God. Here and there we get also tit bits of information, smaller objects but of great historical and cultural interest. A few may be taken note of here, for they give us an idea of the general tendency, habit and drift of affairs, current in a period of about six centuries ago in Bihar. On folio 31 there is a reference to practice prevalen in "*Mulk-i-Bala*" (up country), to be distinguished from *Farodust* (Lower region)—a name given to Bengal by the inhabitants of the North-western lands. That before sacrificing a camel on *Id-i-Azha or Id-i-Qurban* (10th *Zulhijia*), about *Haqq* (One Absolute Reality) and *Khalq* (phenomenal world of creation) and questions of soul or spirit, a vital, essential, and immortal entity, (thought of as separate from the body of person, having an existence of its own) and all such questions as can be perceived intuitively and without any conscious use of reasoning are beyond the understanding and comprehension of the generality of the human mind; and, therefore, both laid stress on the adage "*Takallam-an-Nas 'Ala Qadri Uqulihim*" (have such talks with the people as they have the capacity to understand them.)

Then there was a question regarding the wonder-working *Kashf-o-Karamat* (manifestation of what is marvellous and miraculous). Both Makhdum and Maulana thought that pious and inspired people, though they might be possessed of, and have the capacity for, displaying some extraordinary, excellent, and exceptional deeds, they should scrupulously avoid their open disclosure. A marginal note on Folio 123a, has the following: "*Chun Kashf-o-karamat Khwish nagah bar khalq zahir kard ura dar duniya na bayad bud, mi bayad murd. Ziraki agar uoo manad, fitna qayam shawad*". (When one suddenly makes one's secrets or miraculous affair manifest, one should cease to exist, for if he continued to remain alive in the world, disturbances and mischiefs could arise along with that. The remark ends with the words "*Lafzi Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan*", there is another, "*agar kasi az mashayikh Ura ba wisal-i Khudawand kashf-i-Karamat hasil shawad, bayad ki pishi kasi an ra na goyid wa kashf na kunad* (if somebody from amongst the saintly prelates thinks that because of his nearness to, or communion with, God, he has obtained the power of displaying miracles; he should not speak about anything about that before anyone, nor should he claim to practise such deeds.) On folio 62a, occurs "*An waham ki man budam andar maidan-i-abadiyat rasidam, na chuna nan bud mahaz waham bud*". It was a false and fanciful idea to indulge in by some one saying that he was in a stage or fact of being near that of arrival at the plain of oneness. This was nothing but illusion or delusion.

On folio 49b, we get the meaning of *Mokashifa* or making known something hidden or secret as a "*Rafa-i-Hijab* (drawing back the veil); "*Ruhani wa Jismani*" (spiritual and physical); "*Chun Salik-i Sadiq ba Jazba-i Iradat as tabaiyat-i Sifli Qadam ba* and sentences, some had been mentioned by me in my first study. "*Ta tu bashi nik-o bad inja bawad. Chun tu gum gashti hama sauda bawad f. 100b* (so long as you remain here you may be called good or bad, when you are lost to yourself, you [illegible] be dubbed as a mad man). There is another on folio 109b. *Man chi shayista, am ki tura khwanam-o-danam, bakaram ham tu bibaksni ki sazowar-i tu basham* (who am I to claim myself to be so worthy as to be deserving of you, if out of your grace, you pardon me I may become worthy and deserving of you); *Dar kui kharbat chi darwish chi shah, dar reh-yagangi chi Khurshaid chi meh rukhsar-i qalandar-i chi roushan chi siyah* (in the lanes or street of the tavern it matters little that it is a *darwish* or a king. In the path of unity and concord it is of no avail to one whether it is submission or the turrets of heavenly canopy (Empyrian) there is no difference if it is the sun or the moon in what manner does it avail to you if the cheek of the Qalandar (*itinerant* Shaven-headed monk) is black or bright).

Who could understand the significance and purpose of the Makhdum's observations in the text (Maktubat-i-Sadi) better than Maulana, the interprator and annotator. Most of them were the endorsement, elucidation, comments on the statement embodied in the text. There was mutual admiration, warm attachment, high esteem and appreciation cherished by one for the other. Much more important was the awareness of the worth and value of the ideas and idiologies, and the way of thinking on deep and abstruse sufic subjects, paths and doctrines, between the two. Out of the plentiful number of letters which the Makhdum appears to have written to the Maulana who was frequently on the move through the north-west and north-east of India, and also outside the country towards South Arabia and Hijaz, only a small collection of 28 letters called *Maktubat-e Bisto-hasht* have survived. They could not be buried along the last remains of the Maulana, as had been willed by him, and was probably wished for by his *peer*. There was complete harmony in ideas, feelings, and action. This is evident from many passages with parallel meanings, if not in words, at any rate in their essential import. Many of their views and thoughts proceeded in the same direction. We may draw the reader's attention to only a few cases. Both believed that esoteric abstruse mystic doctrines, principles, tenets and many spiritual truths such as

Some of the observations comprising versified lines, *Rubais, Masnavis* and also pithy prose passages which all appear to have emanated from Maulana Muzaffar Balkhi are very catchy and attractive, arousing special interest e.g. *Ya-bi-rawi ham chun zanan Rang wa bu-i peshgir. Yaki chun mardan dara'a-o-goe dar maidan figan* (you may either take to the coloured paint and the sweet-scented perfumes or you can show your grit by coming out, entering the arena as a manly person and, throw the ball) This refers to the game of *chaugan* which was played in those days by mounted horsemen, each armed with a long curved or crooked stick or club, trying to carry off the ball from the adverse party, or to force it over a certain boundary (on f.105) the learned contemporary *literati* and poet, Nakhshabi has been quoted. *(tawani bi dih bakash chize hich kas dar sakha zayan na kunad* (you can give something to somebody. Nobody suffers any loss by practising charity) "*Ta kasi az Chihar tab'a farigh na-gardad, suhbat-i-Haq ra na-shayad. Shukhi yaksu nihad dil pesh burad: bukhl, yaksu nihad, Jawamardi pish burad, Kahili yaksu nihad, jan bar miyan bandad, kundi yoksu nihad jaldi pish burad* (f. 71b.)—(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one can not be worthy of the company of, or communion with God. One should put aside petulance and cultivate the heart; set aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abondon all dulness and take recourse to speed and swiftness.

A very charming couplet expressing the *Asharite* view of fate and predestination which is in accord with the theory of the orthodox *Sunni* schools is also worth mentioning. This was the doctrine that the determining agency of fate or destiny and all that happens was the one absolute power, and that God fore-ordained everything that is to happen, and that everything is decided or decreed beforehand (the *Mus tazilin,* had another explanation, considered by others as plausible for the course of action and the determining agency). The couplet is as follows: "*Bisiyar khastam ki niham sar bar astan, man khastam wali chi kunam chun khuda na khast* (I earnestly wished to place my head on your threshold. It was I who had a great desire, but what could I do, for God did not wish (or allow that) (f. 191, b).

One can cite many more interesting and meaningful verses definite indication of personal contact, close relationship, and dialoguic, and written interchange of views and thoughts and beliefs and practices, religious and mystical.

On two or three occasions we get references to instructions issued for including something left out in the original text. On folio 23a, after two notes, concerning a discussion on the difference between *Iradat-i-Insani* and *Iradat-i-Khudawandi* at the end there is an instruction, written in red, *"dar Kitab-i-inra dakhil kunaid"* (Enter this in a book). Again we come across a long note on f. 319a, the second long note concerning *chilla*, spelled as *jehla* e.g. the 40 days of seclusion or *Itekaf*; it says that if the disciple observes *Jehla* sincerely for 40 days there was a possibility of the manifestation of things on the 40th day. But at the same time the disciple was enjoined upon to repeat *astaghfirullah* and say Oh God *Gunah-i-ma ra biposh"* the concluding words are these *"In [illegible] "Makhdum-i-Jahan Farmudand, binawees Kharij-az-Maktub ast"* (Take down; this quatrain. It is not found in the letters). The *rubai* is as follows *Chun sirr-i-aza tinat-i-abdal shawad, in Jumla-i-qil-o-qal pamal shawad; ham Khwajah-i-aql ra jigar khun gardad. Ham mufti-i-Shah ra Zuban lal shawad"* (when a saint is seized by the mysteries of eternity. All this chattering and babling will turn to naught. The head of the lord of wisdom blushes and the expounder of the Law becomes tongue-tied).

The profuse and plantiful annotation on the margin of the original text encompasses a considerable variety of matters, historical, literary, cultural, religious, ethical and mystical, and contains references to kings and rulers like Mohd. Tughlaq and Mahmood of Ghazna and his favourite, Ayaz, and also saintly personages such as Syed Jalaluddin *Bukhari of Uchah, Baba Farid of Pak-Paten*. Junaid Baghdadi, Ain-al-Quzzat Ba Yazid Bustami etc. Some common and professional people also figure like Hamiduddin Saudagar, and *ecstatic fellows, Majzoob*, Malamatis and Qalandar. There are numerous elucidatory notes on principles and problems like *Chilla, Ilm* and its kinds, *Reyazat; Saum, Sama, Ruh, Ananiyat and Tajrid, Taqlid, Tafakkur; Muhabbat, Ukhuwat, Marifat Iradat, Mukashifa, Ilm Sifli wa Ulwi, Mushahida, Qaza-o-Qadar etc*; nor have the *sectarians, Mu,'atazila, Muattala, Mulahidas, Ibahatia*, ignored. In short, the marginal notes give much food for thoughts.

his nephew, Muiz Balkhi. Letter no. 114 is addressed to *"Farzand-i-Aziz"* *"Yat-o-ham Tariq"* *"Maulana Karimuddin Sallamahullah Ta'ala"*, and in letter no. 125 we get this descriptive manner of the addressee as *"Farzand-i-aziz* (most excellent or worthiest son) *"Qazi Zainuddin Sallamahullah Ta'ala.* Mualana Muzaffar's brother (son and his successor, Shaikh Husian Muiz Balkhi, was also a saintly Sufi, a scholar and a very good poet like his uncle. Besides a Diwan and his *Maktubat*, we have also his *Malfuzat*, named *Ganj-i-La Yakhfa*, not to be confused with *Ganj-i-La Yafna* of the renowned Makhdum Sharafuddin, compiled by an un-named person, perhaps his own son, Hasan Balkhi. There is scarcely any *Majlis* or Chapter into which the *Malfuz* is divided which is free from this invecative prayer calling upon God to preserve and grant safety and protection to *"Bandagi-i-Makhdum"* (Spiritual Master worthy of devotion and servitude). Here we get a greater saintly personality being referred to by a devotee. In some *Majlis* the compiler made use of this benedictory prayer as many as eight or nine times in respect of the saintly personage.

But there are numerous other points to give colour and fullness to the arguments concerning the antiquity of the manuscript and the contemporaniety of the writers of the text and of the annotative and explanatory notes on the margin. In the table of the contents over against, or opposite to, letter 29 on *"Taharat"* (ceremonial purification) and to, letter 52 on the subject called *"Guft-o-raft"* (speech and behaviour or sayings and actions), we get the following significant exhortation; *"Tahris dar mutali'a wa Ta'ammul in Maktub Karrat-o-Marrat"* (stimulate the interest in the study and reflections many times and oft & over this letter); *"tahris dar mutali'a in Maktub binabir-i-Kasrat-o-fawaid* (excite and spurn on the study of this letter because it has plenty of utilities). There are clear references to the spoken speeches of the venerable prelate and questions asked by his devoted disciple. *"Badahu bar Zaban-i-Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan* (f. 125); *In Sukhan az Zaban-i-Mubarak Shunid* (f.131); spoken word; *Taqreer-i-khidmat-i-Shaikh* (f. 33b). *Badahu Banda-i-Za'eef arza dasht* (f. 186); *Sawal bar Sabeel-i-Arzadasht kardah shud; Makhdum ra maniyi-in bait pursida shud* (79b); *Badagi Makhdum Astaghfirullah guftand; har bar ki az Maktub-i-dayee farigh mi shudand bad-i-an istighfar mi guftand mustaqillan* (164, 67). These provide

further elucidation and at places even slight modification. One of the strongest point concerning and favouring the view about the intimate association and contemporaneity of two saintly personages was furnished by the *"dua'aiya"* or benedictory words (*Kalima*), invoking Divine blessings which are frequently found in the marginal annotations. This was the reverential term for the saintly author of the book *'Sallamahullah Ta'ala"* (May God the most high preserve him) It was argued that such an exclamatory utterance could be an exclusive right and privilege of somebody of equal social status and relationship; that neither the compiler of the several *Malfuzat* or collection of the discourses of Makhdum Sharafudin nor any body else, however, close and most devoted he might have been to the revered Shaikh, could arrogate to themselves such intimacy or familiarity as to go beyond the forms *"Khidmat-i-Shaikh"* *"Bandagi-i-Makhdum* *"Makhdum-i-Jahan"* and the phrases like *"Azzamahu"* (may he be highest and greatest in dignity) and *"Azzamahullah"* Such a view needs reconsideration and even partial modification because of the occurrence of such expressions, particulary *"Sallamahullah Ta'ala"* in respect of others and lesser personalities in contemporary 14th and near contemporary 15th century historical or hagiological works Now-a-days we have become accustomed to seeing a superior or an elder in age usually addressing a younger or smaller person in such a manner expressing his good will or wishing God's protection for him. Norms, mood, manner and customary usages, standard or patterns of behaviour are not all long-continued affairs, and very often they change in course of ages. It was quite natural for an equally learned and respected *'Murid'* like Maulana Muzaffar, to speak of his revered *'Pir'* in reverential terms but there could never be a question of superiority or inferiority or even of being so closely related as to be put in the form of equation A 15th century writer, once the poet laureate and friend of Sikandar Lodi and also the author of *Siyar-ul-Arifin*, a *Tazkira* of one mystic sufis made use of the invocatory expression *Sallama-hu-Ta'ala* in respect of a sovereign of the Timurid House *"Hazrat Himayun Badashah i-Ghazi Sallamahullah"* Here a person of an inferior status refers with such terms about a person of exalted dignity We get other suggestive illustrations and significant examples Maulana Muzaffar was a prolific writer of letters and also a poet The collection of his letters or *Maktubat* were compiled by truth' springs up); *"Kar-i-deen sin'at-o-ibarat nist juz ibarat dar-o-Imarat nist"* (32a) (The affairs of the faith do not mean skill in art and speech. There is style but no edifice); *"Tadbir Kunad banda wa taqdir na danad-Tadbir ba taqdir-i-Khudawand che manad* (191b) (The man devises and deliberates, being unaware of the Divine Decree. How can the plans of man stand against the Lord's decree); *"Har ki deed zat-i khud ra-bar sai-i-tahqiq shirk warzid* (he who looked about himself and took airs, surely he practises polytheism); *"Dar do jahan aql ra hicha hich. chashm-i bina dui na-binad hich"* (124, a) (In this world and the next wisdom or power of judgement is of no account. In seeing eyes there is no dualism; *"Bar dar bashi, bihtar anrank dar bar* (f.45) (It is preferable to be at the door (like a beggar) than to be clapped in arms); *"Dunya ibarat az panj cheez ast : naqud, aruz. mamalik, marakib, mawashi. In har panj cheez hijab ast""* (38) (The world signifies cash, furniture, estates, conveyances and cattle. All these are so many veils). There are also interesting comments e. g. *Dar bayaban-i-Hindustan ba tan baralına wa ba shikam gurisna, dawanidan asar-i-Qahr-o-gharamat ast dar nehayet"* (8, b.) (To force men with naked body and hunger stricken belly to run in the wilderness of Hindustan is to mark the beginning of disturbance for which a serious debt will have to be paid).

The habitual skeptics and insistent questioners would not easily accept the writer's contentions that the manuscript in question provides conclusive evidence that it takes us back to the distant past of six centuries for the marginal notes are destitute of both name and date. But even among the doubting Thomases, there may be some honest and reasonable enough to keep their minds open and give a close and careful attention to the arguments put forward; though they may feel that there is still some room for further thoughts. Even the present writer of the earlier paper now realises that there is need of something more to be brought into focus. It is incumbent on all investigators in the field of historical knowledge to make a careful, patient, and painstaking study of original sources of information, so far as is possible, to uncover facts and determine truths. His statement, based on an examination of internal evidence, must be percise, definite, certain and full as far as that might be possible. In the estimation of this writer something written in the previous paper concerning the Balkhi manuscript needs scribe wrote the copy of the main text [for] his uncle, Maulana Muzaffar Balkhi, who subsequently dictated to him his comments and observations on some pieces and passages of the text which were incorporated in another smaller handwriting here and there in the copious marginal annotations, sometimes horizontally and vertically, sometimes parallel or at right angles to the text, sometimes obliquely, slanting or slopewise, inverted and upside down, at the top, in the middle, or at the bottom; that the annotation came contemporaneously but not simultaneously; that except two or three occasions when Maulana Muzaffar spoke about his venerable guide as dead, praying and invoking the usual blessings, expressed in *"Quddisallaho Sirrahul Aziz"* that is, may his tomb be sanctified. Everywhere else in his annotations he referred to him as if he was still in existence and living; that there was proof positive that the person referred to and making a reference or directing attention to something about him, had been living in the same period. This is, moreover, quite evident from an oftquoted expression *"Sallama-hullah Ta'ala"* (may God the most high preserve him). There are more than a dozen places where this invocating prayer for the Divine safety and protection of the venerable prelate occurs. Such folios are 88b, 63a, 163a, 55b, 121b, 175b, 174a, 318b, 111b, 103a, 25b, 187a. There are also very suggestive words in many more places e. g. *Makhdum-i-Jahan, Makhdum-i-Alam, Khidmat-i-Shaikh, Bandagi-i-Makhdum* with almost double in number of the supplications for divine blessings and protection, such useful descriptive titles, appelations and epithets were in common usage then as now. Lastly, the orthographic pecularities, unusual style of writing, language, spelling, grammar and vocabulary in the marginal notes, and the archaism found therein are very suggestive indication of the hoary, ancient age of the Balkhi manuscript.

There are many pithy verses and phrases, expressions which are pregnant with meanings and sometimes look like maxims e. g. *"Kar-i-bi Ilm bar-o-bar na dihad-tukhm-i-bi maghz ham samar na dihad"* (174a) (Work without knowledge bears neither leaf nor fruit, seed without pith produces no fruit); *"Khashmo-Shahwat ba zere-paye yi dar ar Ta magar admi shawi yak bar"* (Subdue your anger and lust so that per chance you may become all at one a man); *"Chun neesti-i-tu shud Muhaqqaq Khaizad hama naara-i-anal-Haq"* (51b) (When your nullity or non-existence is confirmed, it is then that the exciting cry 'I am the

the paper, however, lay in the conclusions reached, on the basis of internal evidence, establishing the fact of the Balkhi manuscript of the Maktubat being of very high antiquity, prior in time, order and precedences to all that are, and may be available anywhere else.

Looking up across the dust of ages, and considering the changing, very often severe and stormy, climatic and weather conditions of the region, the care bestowed by generations of Balkhi family for the preservation of their precious heritage, treasured possession, and valued heirloom, and keeping it safe from harm, damage, danger of destruction or even spoiling and rotting, reflects great credit and deserve commendation

One of the earliest and the most learned and respected figure among the Balkhis was of Maulana Muzaffar Shams, who was held in highest esteem by his spiritual guide, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri who always addressed him as Maulana or Imam Muzaffar He outlived his venerable Pir, *'Bandagi-i-Makhdum'* or *'Khidmat-Shaikh*, *'Makhdum-i-Jahan'* for 21 years, and died at Aden in 803-1402 while he was on his way to Mecca, and was buried there by his nephew, adopted son and successor, the learned Shaikh Husain Muiz Balkhi who died 41 years later in Bihar town, in 844-1441

The writer of the paper had reasons to believe that there are sufficient grounds to establish that the manuscript is a precious antique relic, a sort of souvenir; that it is, moreover, of great historic interest because of its association with three great saintly and contemporary personalities; that both the original textual and later annotative portions were in the hands of one and the same person, that the transcriber was Maulana Husain Muiz Balkhi, as is evident from a reference to his *Maktubat* on folio 124 and from a quatrain (Ruba'i) composed by him and found on 273b, to wit (that is to say) *"Qalandari wa. Kharabati az Paye tu shudam. Hadith-i-'Ishq-i tu didam kih an bayat nist;, "Husain az dar-i-himmat gada-i ku-i tu shud-kih haich saltanat-i-khushtar az gada-i nist"* (I have become a wanderer and tavern-goer in quest of you; yet, your love is not experienced simply by invocation. Husain has entered through the door of high resolve, as a beggar in your lane, for there is no royalty more joyous than that of beggary). That the learned

○

The 9th issue of the Khuda Bakhsh Library Journal, published in 1979, contains a fairly long account, covering 22 printed pages, of a rare manuscript, apparently the oldest extant copy of the well-known *Maktubat-i-Sadi* (100 letters), composed sometimes in or before 745-1345, by the celebrated Sufi Saint of Firdausi Order, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri, who died in 782 or 1381. The valuable manuscript belonged to Khanqah Balkhi Firdausia of Fatuha (Patna). The form and contents of the original text, and more specially of what constituted its chief and essential feature, distinguishing it from others, and marking it off as superior and worthy of special recognition and honour—the multifarious and diversified marginal annotations–were considered, examined, analysed and evaluated. The Chief constituents or the necessary parts of the paper, focussing one's attention, included the provenance of the work; the light thrown on such things as the worn-out conditions of the manuscript, table of contents, thick paper, turned brownish or yellowish, due to age, style of writing in clean and fair *Naskh* character, with rubrications of headings and titles of the letters, and of many apt verses and Arabic passages and lettering. The large number of the authoritative works, mostly mystic and theological, cited in the copious marginal annotations which besides such *Malfuzat* of Hazrat Sharafuddin as *Ma'adan-ul-Ma'ani* and *Bahr-ul-Ma'ani* and some other un-named ones, refer also to the works of Shaikh-ul-Islam Abdullah Ansari, the great martyr Ainul-Quzzat Hamadani (*Tam'hidat*), Ahmad Ghazzali (*fusul*), Abdul Qasim Abdul Karim-al-Quraishi (*Kalimat*), Imam Zahid (*Tafsir*), Shu, abi (*Kifaya*) as *Zakhiratul-Ma'ad*. Those frequently attract one's attention, that are the oftquoted works including *Sharh-i-Ta'arruf*, *Nuqal-i-Ta'arruf*, *Tawale*, *Tawabe*, *Madarik*, *Adab-ul-Muridin*,, *Sharh-i-Adab*, *Minhaj ul-Abedin*, *Hidaya*, *Masabih*, *Mirsadul Ibad*, *Lawaih*, of Hamiduddin Nagori. There are references also from *Qut-ul-Qulub*, *Khulusat-ul-Matlub*, *Risala-i-al Matlub*, *Usul-us-Sanaa*. The main importance and the chief interest of awakned—and those who are intoxicated and fallen come back to their senses—Give up all talks of those who are long dead—They would come back to life and become busy with their works.)

In conclusion I would like to indicate a number of terms that occur in the marginal notes without citation of their contexts : *Tajallī-i-ẓuhur-i-Tā'āt* (illumination, manifestation or beatific vision of the Divine Essence); *'ināyat wa g͟hairat-i-Ḥaq* (divine favours and a nice sense of honour); *iradat* (discipleship); *kas͟hf* (revelation); *Faṇā wa Baqā* (antihilation and subsistence); *muhāsabah* (stock-taking of oneself; self-introspection); *mushashadah* (contemplation of the Divine Essesnce, or vision); *mukashafah* (intuition or ecstatic contemplation of supersensory realities); *Murāqabah* (contemplation or meditation); *zikr* (remembrance of the name of God); *zuhd* (abstinence); *Taqlid* (knowledge gained through tradition); *waṣl* or *ittiṣāl* (union); *ma'rifat* (gnosis); *Tawakkul* (trust in God); *riẓa* (submission); *tammat* (vain glory); *Tā'at wa muharramat* (acts of devotion prohibited things); *Himmat wa talab* (aspiration and quest); and *Hurrīyat* (independence).

(Fraternity, they say, means that you direct to your own use the wealth and possessions of others just as an owner disposes of them. He does not require permission to do so.)

Tafakkur na anast kih sar đar gariban nihad wa andūh-i-khurdan wa pūshīdan-i-garđan gīrad, ya đar khwab rawad. (f. 190)

(Consideration does not mean that one should be thoughtfully sorrowful or be in an anxious mood about diet and dress, and fall asleep in such a state. f. 190)

Tafakkur dar khubthha-i-nafs-i-khud wa tafakkur dar ni'mutha-i-khudawand ast. (f. 101)

(One should meditate on the blemishes of one's lower self and, at the same time, on the gracious boons of God. f. 101)

Tajrīd az 'ala'iq wa khala'iq buwad wa tafrīd az khud. (f. 106)

(*Tajrīd* is divesting oneself of all attachments, all creatures or people, while *Tafrīd* (leading a solitary life on accout of devotion) implies separation from one's lower self. f. 106)

Khudawand-i khwast kih ṣun'-i-khud ra ẓahir kunad, 'alam afrīd; wa khwast kih khud ra ẓahir kunad, Ādam afrid. (f. 106)

(God wished to display His inventions and, therefore, He created the world. He wanted to manifest Himself and so He created Adam. f. 106)

Dar biyaban-i Hindustan ba-tan-i barahnah wa ba-shikam-i gursnah dawanidan athar-i qahr wa gharamat ast dar nihayat (f. 38) (To make ill-clad or bare-bodied hunger-striken men run in the wilderness of Hindustan is to invite the vestiges of severe calamity—a debt which will have to be paid.)

'Ulama-i su' Kasi Kasani ra guyand kih ru-i ishan janib-i dunya bashad wa pusht-i ishan ba-janib-i 'uqba. (f. 174b)

[Bad or false scholars (theologiaus) are those whose face is towards this world and back is towards the future state of life to come.]

Hasil zi Sama' khuftah bidar shawad, Wa mast buwad fatadah hushyar shawad; Bugzar hadith-i murdah-i dīrinah, zindah shawad az sama' wa dar kar shawad.

(The gain from *Sama'* is that those who are asleep are all veils from his heart and he becomes confirmed in the divine realities. But he is deficient in handling worldly affairs and does not realize that such matters have their own effects. Except for his own tastes and inclinations towards the fruits of worldly affairs that occupy his attention, he does not observe what is obligatory.)

Chūn kashf wa karamat-i-khwīsh nagah bar khalq iẓhar kard. . . .ū ra dar dunya nabayad būd, mībayad murd, zīrakih agar ū manad fitnah qa'im shawad. (f. 123)

(Anyone who suddenly makes manifest his secrets or miraculous feats in front of God's creatures, shouldn't remain in this world. If he were to live on, a hidden calamity would break forth. These were the blessed words of the Master of the World. f. 123)

Ta sagi ra yar ast, sangi ra dīdar ast, mara ba naumīdī chih kar ast. Ilahi ! in kar ghayat ast, warna az sagi wa sangi chih ja-i-hikayat ast. (f. 250)

(So long as there is a dog as a friend and a stony cave in sight, I have no reason to feel any despair. O God, this affair is of extreme significance. Otherwise, what is to be said about a dog or a stone ? f. 250)

Mu'jib kasi ra guyand kih kar wa hal-i khud ra ba-nazar-i khush wa pasandidagi binad.

The word *mu'jib* (one who is pleased with and admires himself) is applied to one who views with pleasure and appreciation his own actions and conditions, (transactions aud situation.)

Maḥabbat anast kih anchih ba'ist-i-tū bashad chūn dunya wa ghair-i-an, ba'd az wujūd dast az way baz darī, Haqq ra gīrī.

(*Maḥabbat*, affection, means that whatever you deem to be necessary for yourself such as the world and things other than that, except for your own existence you would withhold your hands from them and adhere to God.)

Chahar chīz ujub, chaplūsī, parsa'ī, 'adl wa inṣāf, bubīnī 'ajab ast.

(It would be astonishing if you were to see self-admiration or conceit, flattery or fawning, together with justice and equity.)

Ukhuwwat anra guyand kih tasarruf kunī dar mal wa imlak-i-dīgari chūn ṣahib-i-tasarruf azan najūyad *dawām-i-ta'at bar āyad maghrūr ast wa az 'ālam-i-ma'rifat dūr ast.*

(whoever imagines that certain affairs of his are the outcome of his plentiful acts of worship and constant devotion, is an arrogant individual who is very far from real knowledge—f. 38.)

Ān wahm kih man būdam, andar maidān-i-aḥdiyat rasīdam. Ānchunān nabūd balkih maḥḍ wahm būd.

(It was a false conception to say that one has existed and arrived in the arena of unity. This was not the case. It was sheer conjecture ! f. 64)

Dīgrān kih 'aṭsah mi-kunand al-ḥamdu li'llāh guyand ba-i'tibār-i-ānkih dar ḥālat-i-ṣiḥḥat āmad, pas ba-i'tibar-i-ṣiḥḥat al-ḥamdu li'llāh guyand.

(As regards others who, when they sneeze, utter "Praise be to the Lord", the reason is that there is no sneezing in a state of sickness. One is seized of such an action only when one is in a healthy condition. Hence people exclaim, "God be praised" ! f. 12)

Muqallid rā bar andāzah-i-īman taqlīdi, mustadrik rā bar andāzah-i-īmān istidlāli wa 'ārif rā bar andāzah-i-īman mushāhadati.

(A follower, if measured by his faith, becomes an imitator; a man of understanding possesses the capacity to grasp facts mentally and becomes argumentative on the strength of his convictions; while a knower of divine secrets is endowed with contemplation (the vision of future or invisible things) in proportion to the good faith he possesses. f. 96).

Har kirā ṣifat-i-'ijz ast ūrā bar qudrat-i-qadir ast. Har kirā jihl ast ūrā ba 'ilm-i-'alim rah nist.

(He who is possessed of the quality of humility has the way opened towards the power of the Omnipotent God; while one who is foolish or ignorant has no access to the knowledge of the learned ones. f. 140)

Majdhūb ānast kih suluk nadarad, amma Ḥaqq ta'ālā ḥijāb az dil-i-ū bar-giriftah bāshad, wa ḥaqā'iq-i-yaqīn bar way ẓāhir kardah; ammā dar ṭarīq-i-mu'āmalah muqṣir bāshad; wa nadānad kih mu'āmalah ra atharatast. Pas ū baja-i-ḥaẓ kih bar khurdar gashtah bashad wa dar ṭariq-i-a'mal juz ba farīdah mashghūl nashawad.

(A *Majdhūb* (attracted) is he who does not follow any rule or institution (*Sulūk*), yet God Most High lifts him up and takes away money, furniture, clothes and effects, estates or possessions, conveyances and cattle. All five serve as so many veils.)

Bidān kih tamāmat-i-ḥarakāt wa sakanāt-i-makhlūqāt-i bā khudā'i bi-khudā'i-nist. (f. 83 a)

(Know that all movements, gestures and postures of creatures are ordained by God and are not beyond or apart from His directing grace.)

Qaḍā wa qadr dū ḥukm-i-bārī ta‘ālā ast, ammā qaḍā ḥukm-i mujmal ast wa qadr hukm-i-mufaṣṣal ya‘nī qadr ‘ibārat az tartīb-i-ba‘ḍī asbāb bar ba‘ḍī. (f. 133 a)

(Fate and predestination are both divine decrees. Fate is an all-embracing mandate, while predestination is a particularized, diffused decree, arranged according to causal relations of one thing to another.)

Bā man būd har chih būd, bā man buwad har chih buwad. (f. 83 a)

(It was with me, no matter what happened : it will be with me, no matter what might happen.) It should be noted that these observations, especially the last, which appears to be a Persian version of the Arabic expression, *bi mā kāna* and *bi mā yakūn*, refer to orthodox Ash‘arite views, and were also in accord with those of the Sufis about the concept of God as being the real Executor as well as the Redeemer, everything being contingent upon God's will. An eighteenth-century Urdu poet has put the same idea thus :

Nā ḥaq ham majbūron par hai tuhmat khud mukhtārī kī; Jo bhī karain hain āp kare hain, hamko ‘abath badnām kiya !

(Without justification, we have been charged with volition :

whatever He does is His very own yet, absurdly, we are blamed !)
Here are some more short, pointed sentences and expressions.

Qadā wa qadr bar dū nau‘ ast. Qaḍā-i-mu‘allaq wa qaḍā-i-mubram. Ammā dar qaḍā-i-mu‘allaq radd-i-balā ba du‘ā wa ṣadqah rawā bāshad, ammā dar qaḍā-i-mubram du‘ā wa ṣadqah hīch sūd nakunad. (f. 229 a, f. 248 a)

(Fate is of two kinds, suspended and inevitable. The former is dependent upon attempts to avert the calamity by prayer and alms, but, in the latter, they are of no avail.)

Har kirā gumān īnast kih in kār ba kathrat-i-‘ibādat wa bar or even blood of anyone, and abstains from all such things. There is a note on f. 164 which says: "If someone takes possession of the goods and effects of a Sufi without his permission, the Sufi withholds his tongue from putting forward any claim. He considers such an occurrence as a right of God (to punish), and he does not bring up any intermediary. As the Sufis have no demand for *Qiṣāṣ* (retaliation), they do not take *diyat* (compensation for man-slaughter). This is called *Ḥadar* (impunity concerning murder).

A question was put to the Master (f. 32b) as to whether the verses in *The Letters* were those of the holy sheikhs, or if they were the compositions of poets. He replied that some of them were the composition of holy S̲h̲eikhs, while others were the effusions of poets. But, although the poets composed many verses, their import was not fixed or certain, and everybody, according to his own understanding, proposed a particular meaning or interpretation. Some of these meanings are true expressions of the facts and circumstances and are useful; while others, though elegant in form, are metaphorical rather than real.

Thus this unique manuscript is important from many points of view, the most significant of which are its textual accuracy and its profuse marginal notes. It deserves a close and detailed study by a more competent person, one deeply learned in Sufic lore. The thought-patterns of a great and learned Sufi of the Firdausi order come into contact with those of another. It would be interesting to find out the impact of the original propounder on the mind of the expounder.

Sufism had already attained its full development during the previous centuries and, therefore, one might not get new thoughts in one or the other; but the way of giving shape and form to the philosophy of mystical and theological matters was their own-while leaving to others the task of making a comparative study of Sufi thought, principles and practices as found in fourteenth-century Bihar with earlier practitioners in other lands,

I would like to conclude this paper, which has already become too long, with a few pithy statements which appear to have come from the pen of Maulānā Muẓaffar Balkhī.

Dunyā 'ibārat az panj chīz ast. Nuqūd, 'Urūḍ, Mamālīk, Marākib, Mawās̲h̲ī. In har panj chīz ḥijāb ast. (f. 238 a)

(The world signifies or consists of five things : sums of ready-

There is a note on *Khashm* (anger) on f. 58b. "At times the Prophet of Islam appeared to be furious and looked red in the face. That fury, however, was for the sake of the faith and not on account of anything personal. It was quite different from the indignation of common people. When angry, a person should not exceed the bounds of religious law, and when seized by passion, they should not indulge in abuse and reproaches, nor should they inflict bodily injury on the wrong-doer. There should be no scratching, tearing or grazing.

We come across an interesting note on the four tendencies or dispostions of man on f. 71b.

Tā Kasī az chihār ṭab‘ fārigh nagardad ṣuḥbat-i-Ḥaq rā na-shāyad. Shūkhī yaksū nihad dil pīsh burad, bukhl yaksū nihad Jawānmardī pish burad, kāhili yaksū nihad jān bar miyān bandad, kundī yaksū nihad jaldī pish burad. (f. 71b)

(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one cannot be worthy of the company of, or communion with, God. One should put aside petulance and cultivate the heart; put aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abandon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

When the traveller reaches the highest point of absorption, whatever he utters is truth or reality, whether it be *Subḥānī* (glory to Me, the Most Holy), or *Anā'l-Ḥaq* (I am the creative Truth or God). The utterance of *Anā* or *anāniyat* (self-worship) comes to the stage of *Fana* (annihilation of self in God). *Fana* means, first of all, passing away from *khalq* (people) and then from self i.e. the vanishing of one's separate existence. Lastly, there is the vanishing of the "passing away" itself, leaving not the faintest trace of the sense of annihilation. (f. 8)

Sharī‘at (law) is a compelling conviction of divinity (*Rubūbīyat*) and *Ḥāqīqat* is the *Mushāhadah* (contemplation) of this divinity. Whatever is exoteric is Law, and all that is esoteric is Path (*tariqat*). When the outward or apparent as well as the inner aspect (*ẓāhir-o-bāṭin*) of things becomes purified and polished, the picture of the earthly and the super world (*‘Ālam-i-siflī wa ‘ulwī*) becomes quite clear. This is the stage of *Ḥaqīqat*. (f. 83b)

With reference to an Arabic expression occurring in the text and which means that a *Dervīsh* has no claim upon the goods, effects the case of prophets and saintly personages was different. They could fix their hearts on God and yet deal with people, but for others it was not possible to be with *Ḥaqq* and *khalq* (God and creatures) at one and the same time.

In the note of ff. 251-2 and elsewhere, the problem of *Ruḥ* (soul) has been discussed. Summing up the view of the official or orthodox section of Islam the writer says that views about the soul were of three categories. According to one view, the soul has the same significance as life, for the body of man remains alive because of it and also becomes possessed of perception and is capable of performing dignified deeds and actions. According to this view, the soul was a reflection or *'Arḍ* (breadth, choice or accident). The second view, which is that of learned men and scholastics (*Mutakallimin*) is that the soul is a fine, delicate, body within a dense or opaque body which is that of man, just like oil in milk. They bring Quranic verses and traditions in support of their contention. Then comes the third view that of some of the scholastics of Islam. They say that the soul is incorporeal or immaterial, stripped of accidents or lowly infirmities (*'Ara'iḍ*). It is neither within nor outside the body, nor is it which joined to it or separated from it. Of course it 'adheres' to the body, or 'tags along' with it.

On f. 238a Khwāja*h* Ḥaddād, may, God have mercy upon him, is referred to as an authority for saying that wise people have categorized the world into eight divisions: *Ḥasratābād* (abode of frustration); *Mihnatābād* (that of striving or effort); *Shahwatābād* (that of lust and pleasure); *Ṭa'atābād* (that of devotion); *Ghaflatābād* (that of negligence); *Ftna'ābād* (that of mischief or sedition); and *Rāḥatābād* (that of rest or repose). These abodes have been ascribed respectively to the indolent, faithful believers, profligates, votaries of God, the ignorant, pagans or infidels, wicked scoundrels and pious ascetics.

An interesting note on f. 259 defines *Riyāḍat* (austerity) as purifying of self by discarding reprehensible qualities and that it is accomplished by a reduction in eating, speaking, and sleeping. Sanctification (*Tazkiyah*) signifies cleaning or obliterating the blameworthy habits of self. Austerity implies bringing the excessive and predominant qualities within the bounds of moderation and that consists of four elementary qualities in man which are cited as the mother of all essential or fundamental principles and virtues. They are : vigour of intellect; vehemence of anger or wrath; the force of carnal appetite; and the causes contained in the three.

as are '*Ulamā-i-sū* (bad or evil-minded scholars) who have set their faces towards this world and have turned their backs upon the one to come. These people acquire knowledge for the sake of this world only, and have nothing to do with the one to come.'

On ff. 63-64 the question of the respective places of saints and prophets has been brought under discussion. The revered saint, may God protect him!, said that anyone who says that the position of a saint is superior to that of a prophet talks erroneously, for this can never be admitted. Apostles enjoy absolute supremacy, while saints enjoy only restricted excellence. Heretical atheists (*Mulḥidān*) put forward the faulty argument that the saints are all the time engaged in devotion to God, whereas the prophet has to spend part of the time in preaching. This is a fallacy. If pre-excellence depended on place and position, any planet would have been more lustrous than the sun. But it isn't so! Saturn, for example, is in the seventh heaven, while the sun is in the fourth. Similarly, the planets Jupiter, Mars, Venus and Mercury should all be brighter than the moon, but this is not so.

On f. 102 there is a note on fasting (*ṣaum*) which implied abstention from eating and drinking and sexual intercourse and similar things throughout the day. Another type of fasting is to restrain all one's bodily senses and limbs from sinning. Another special type of fasting is to restrain the heart from low and ignoble thoughts, worldly anxieties and, indeed, from everything other than God. This type of fasting is observed by apostles, faithful witnesses of truth, and religious men, for they are nearest to God.

The Sufi practice of observing forty days of seclusion for prayer and austerities has become the subject of a fairly long note on f. 318. *Chillah*, as the practice is called, is spelt *Jihilah* (both come from *Chihil*, the Persian word for forty). A question was put to the Master about the sincerity that was needed to be observed during the 'forty-day retreat'. "He, may God Most High protect him, said that sincerity of purpose would arise only when anything other than God, including wife, sons and so on, is abandoned and the heart becomes absolutely free from all apart from God. I, the invoker of benediction upon him, humbly enquired whether a person who has a family whom he has to support could make a sincere forty-day retreat. The Master replied that absolute sincerity could not be expected, for he has attachments. Again, the invoker of blessings said that a person who is lacking absolute sincerity might not deserve to have insight into divine secrets. The Master said, in reply to this fresh question, that pleted his ritual prayer, said "Praise be to God for His grace!" and, 'May God pardon me for my sins!" His wife burst out saying, "I thought you were a unitarian, but you still appear to be a polytheist!" When she was questioned, she added: "Ritual prayer has become your attribute, and need not belong to the true faith :

(one who sees self does not see God.)"

On f. 71 reference has been made to the three categories to which the word 'Sufi' may be taken to be applicable' and the Master is puoted as having said "Nowadays no Sufis [in the full sense of the word] are to be found. It is the *mutasawwif* [pseude-Sufi] who remains. More accurrtely, It is the *mutashabbih* (one who resembles a Sufi), rather than the pseudo-Sufi, who has survived. "Khud-bin ihaqq-biru nist"

On f. 138 we read of the three degrees of knowledge. One of these is *ma'rifat-i-'ilmi* [insight into dogmatic mysteries]. This involves reflection about where a person was, and whence he has come. Proceeding from the loins of his father, living in the womb of his mother, a mere drop of water given a form, consisting of eyes to catch sight of things with, ears to hear with, a tongue for speaking, hands for touching. Upon understanding and appreciating the qualities of his own being he grasped the reality of it all that this creature had a Creator. Whoever knows himself, knows God. This is called scientific or doctrinal knowledge pertainiug to truth or fact.

On f. 173 knowledge (*'Ilm*) is treated from the two-fold points of view : one that leads a person towards God because of his acts of devotion; and the other which takes him far away from God, i. e. all acts of disobedience or sin. One is obliged to have a thorough knowledge of both these kinds of actions. It is a matter of grave importance. There is also the knowledge of the vital parts of the body, (*'Ilm-i-a'ḍā*), with which the heart is closely associated. This is also of two kinds: those of nearness (*Taqarrub*), which leads a person towards God, such as repentance, piety, fear of God, trust in Him, acquiescence, resignation and similar things; while the others are the 'counted' attributes (*Mu'tad*), which drag a person away from God, such as love of worldly things, of wealth and position, envy, jealousy, malice, pride, avarice and of other similar things. A little later we read: "Worldly knowledge is that which takes you to the doors of kings, nobles and lords, or which leads to your appointment as *qāḍī* judge), or *Mufti* (expounder of the Law). Knowledge of '*Ibādat*' ()divine worship) and of *Mu'āmalāt* (human affairs) are also mentioned in *mulk-i-bālā*, (up-country) as distinguished from *farudast*, a name given to Bengal by the inhabitants of the western upper reaches. *Dar mulk-i-bala ʻadat in ast. Shutr ra mi-parwaranand wa danah-i bisyar mi-Khwuranand, baʻdahu waqt-i bismil kardan tamam shahr mi-gardanand bara-t tafakhur, baʻdahu bismil Kunand. Ham-chunin Haqq Subhanuhu Taʻala Kafiran dar istidraj mi-kunad, awwal anchih ura husn mi-bayad mi-dihad baʻdahu ura baʻadhab mi-girad.*

"The animal, a-camel-to be sacrificed was cherished and well fed with grain and much care was taken to fatten it. Before sacrificing it, they paraded it throughout the town and vied in boasting and bragging. Similarly, God the Holy and Glorious One provided all kinds of facilities, all that leads to elegance, ease and affluence, to the infidels, before subjecting them to punishment (the fires of hell)."

The selection of subjects treated depends on the writer's value judgements and patterns of thought, as well as upon his capacity as an observer. A few of the notes indicative of mystical, renunciatory and ethical ideas may be noticed. On f. 52 we find the following, under the title *Taqrir-i-khidmat-i-Shaikh* (from the speech of the Revered Sheikh). *Khudī ʻibārat ast az jumlah-i-Ḥarakāt wa sakanāt wa aqwāl wa afʻāl kih az ādamī dar wujūd āyad bar ḥasb-l-ʻādat wa hawa-i-bashariyat az khurdan wa khuftan wa shanīdan wa dīdan wa ikhtilāt kardan wa mānand-i-ān magar ānch azīn jumlah ba-waqt-i-ḍarūrat buwad; ḍarūrat ānastkih agar ān nakunad az Ḥaq dūr uftad gūyad kih tā sar-i-mū-i az wujūdī bāqī ast ḥijāb bāqī ast. Taqrir-i-khidmat-i-sheikh.* (*Conceit or egotism* (*khudi*), *exemplified through all kinds of movements and pauses, words and deeds, comes to light within a man due to his habitual practice and the carnal desires of human nature such as eating, drinking, sleeping, hearing, seeing, indulging in intercourse and such-like things. All these things are however, quite legitimate in their proper and needful place. Anyone who does not behave in a fitting manner in such matters, falls far away from God. As long as self-conceitedness remains, even if it be but a hair's breadth, the veil is still there.*)" A note on f. 138 says : "Whoever thinks that he has been engaged in devotion to God and, on account of his acts of worship, has come very close to Him, negates the effects of service. He has fixed his gaze on service and devotion, but remains blind to God. This is polytheism and ascribing partners to God."

While illustrating the questions to such ascription during prayer, the case of a *Dervish* has been quoted on f. 176 who, having com-

These were the blessed words of the Master of the World....On this occasion, may God protect him, he said....)

The writer of the marginal notes sometimes styles himself as *Bīchārah* (this helpless one), but more often as *Bandah-i-Ḍa'īf Dā'ī* (this weak slave). Such words and expressions follow the accepted usage of the age.

Some of the marginal notes contain references to people as being commoners or nobles, dead or alive, and also to things which are a reflection on the conditions, practices and usages of the time. A long note on f. 149 ends with the expression "On Min wa 'An naṣīḥat-i-tāmmah Sayyid Jalālu'ddīn uchch Quddisa Sirruh'ul-'Azīz. (based on the excellent counsel of Sayyid Jalālu'ddīn of Uchch, may God sanctify his secrets.)" This Bukhārī Sayyid, grandson of his namesake, Sayyid Jalal Surkhposh, died in 1383. He represented a branch of the *Suhrawardi* order which contributed much to the religious and political life of Sind and Gujarat. He had received a copy of *The Hundred Letters* and devoted a number of days to a thorough study of the letters. On f. 88 we are told something about Sheikh Jalālu-'ddīn, the brother of The Master of the World (i. e. Sheikh Sharafu'ddīn), who had accompanied him to Delhi. He had paid a visit to the house of Nūru'ddīn, the brother of Qāḍi Shamsu'ddīn (of Chausa), the recipient of the hundred letters. The following passage, on f. 155, deserves careful consideration : *Khwajah Hamidu'ddin saudagar dar Dehli raftah budand pish-i darwazah-i qissah Khwani. Qissah-i mihtar-i Yusuf salawatu'llah 'alaihi shash mah har ruz mi-quftand taham in qissah tamam na-shud wa Khalq har ruz bara-i shunidan-i an qissah jam' mi-shudi, Kasi shash gani Kasi dahkani mi-dadand.*" (Khwaja Ḥamīdu'ddīn, the merchant, had gone to Delhi (from Bengal) and had set himself up in front of the story-telling gate. He continued to narrate the story of the grand prophet Joseph, may God shower His benediction upon him, every day for six months, yet he did not manage to finish his story. People thronged to the place each day to hear his story. Some gave him *shash gāni*, others offered *Dakhani* (a silver coin), and they listened to the story with rapt attention.)

Khwāja Ḥamīdu'ddīn has been mentioned in the *Letters* of Maulānā Muzaffar as a *bazzāz* (dealer in cloth). In Delhi, he began to earn his livelihood by conducting a religious *katha* session like that of the Hindus.

Elsewhere, on f. 38, we get a reference to a practice prevailing ordinary men. Such things were likely to cause misunderstanding and possible misgivings and, on this account. should not be shown to such people. The compiler of *The Twenty Eight Letters,* whose name is not given, wrote in his preface that the letters were only a small portion of a much larger number of letters received by the Maulānā from Sheikh Sharafu'ddīn over a period of twenty-five years. According to his will, all the rest were buried along with him in his own grave. The whole purpose of this was to keep "hidden" the "divine secrets".

If the ascription to the Master of thirty-nine letters which contain fine expressions about *Ḥaqq* (Reality), *Khalq* (the phenomenal world of creation) and many others, be given any weight, then we can understand why the learned and lovable saint felt shy about "thinking aloud", so to say, on such topics, and laid stress on the adage, *Tukallimu'nnasa 'alā qadr-i-'uqūlihim. (Talk with people according to their capacity to understand.)*

The marginal notes provide us with ample evidence of the close and deep relationship between the writer and the Sheikh, his spiritual guide. For example, Sharfu'ddīn knew that Muẓaffar was commenting upon his letters. This is clear from folio 311 :

The Master graciously said : "Take down this quatrain ! It is not found in the letters. ("In rubā'i Makhdūm-i-Jahān farmudad Bi-navīs khārij-i maktūb ast.) :

When a saint is seized by the mysteries of Eternity,
All this chatting and babbling will turn to naught.
The head of the lord of wisdom blushes,
And the expounder of the Law becomes tongue-tied."

On f. 22 we find the following instruction, written in red ink: "*Chun sirr-i-azal ṭīna'-i-abdāl shawad, In jumlah-i-qīl-o-qāl pāmāl shawad; Ham khwājah-i-'aql rā jigar khūn gardad, Ham muftī-i-shar' rā zubān lāl shawad.*" "*Dar kitāb in ḥāshiyah rā dākhil kunīd.*" (Incorporate this gloss in the margin of the book!) We find frequent use of such initiatory expressions as : "Bar bandāgi makhdum-i Jahan sallamahnltah ta'ala 'ard-dasht kard. Makhdum-i Jahan farmudand sallamahullah ta'ala lafz-i mubarak makhdum-i Jahan in bud, ham darin mahall farmudand Sallamahullah ta'ala."

(I submitted to the Revered Master of the World, may God keep him safe!.... The Master of the World said, may God keep him safe!....

sing Maulānā K͟hwājah, who was also sitting there, the S͟heik͟h said : "You are also a Bihari ! Tell me truthfully, where have you learned the practice to which the Biharis appear to have become accustomed?" The writer felt dismayed at the time, but was shortly afterwards quietened, for the S͟heik͟h added that he had found it recorded in the discourses of S͟heik͟h Farīdu'ddīn that whenever anyone came to him empty-handed he was asked if he had failed to find even a green herb or a blade of grass along the way. The note goes on to say that Sufis are under the shade of God's protection and were not actuated by any mundane motives. Whenever anybody brought anything to them, whether it be a tray of bread or a pot of sugar, it could also be used for auguring or foreboding. The note concludes with a reference to Muḥammad S͟hāh (Tughluq). He had asked his attendants how far the day had progressed. One suggested that it was beginning to decline. At this Mnḥammad S͟hāh exclaimed, "*Lā zawāl ba umarā zawāl ast* (there is no declining except for the nobles) !" The note further says that a certain leader of the congregational prayer used to recite the Quranic verse, (*Tabbat yadā abi Lahabin*) "May the hand of Abū Lahab be broken", during the first genuflexion, and the verse (*Id͟hā Jā'a Naṣru'llāh*) "when Victory is from God" during the second; but, being a wise man, he recited the latter verse during both, and this augured well. This reference is itself a commentary on the capricious Tughluq Sulṭān, and is quite in keeping with what we find in Barani's contemporary chronicles.

A note on f. 42 says that once the Master referred to the story of Sulṭān Maḥmūd (of G͟haznah) and his favourite, the handsome Ayāz, and spoke about the anxiety shown by the former at the sudden sickness of the latter. After making his observation on the love which is *jad͟hbātī* (emotional) rather than *ḥissī* (sensual), as between a *Muhibb* and *Maḥbūb*, (lover and beloved), he uttered *astāg͟hfirullah!* (May God forgive me). This was one of the many occasions on which the great saint besought God's forgiveness and mercy. On f. 63 there is a significant reference to some of the letters written by the Master to the writer of the notes, Maulana Muẓaffar. We read : "Har bar ki az maktubat-i da'i Farigh shudand astaghfirullah gufstand muttasilan."

(i. e. Every time the revered saint finished his letters to me, this invoker of blessings upon him, he would immediately exclaim, "I seek pardon from God"). This serves as a reminder that, in some places in the letters of both S͟harafu'ddīn and Maulānā Muẓaffar, certain references occur which would be beyond the comprehension of transcribed both the text and the marginal notes, Husain Mu'izz Balhi, was himself a most gifted and learned man, who has left behind his own *Letters*, *Discourses* and a collection ef his own verse.

Negatively, I believe that it would be difficult for a scholar to adduce any telling argument against the evidence on which my assertion is made. It should be added that it is extremely rare to find a manuscript surviving in the climate of Bihar for close to six centuries—an added indication of the care it has received.

There are some personal references, recollections and anecdotes in the manuscript, as well as titbits of historical and cultural interest. Even men who are deeply religious have their environmental problems and experiences to cope with, and these should be studied in the light of their social milieu. Maulānā Muẓaffar, for example, makes a short but interesting observation on what Sheikh Sharafuddīn had written about the stages leading to paradise (f. 121). It is interesting from the linguistic point of view. Makhdūm Sallamahu'llāh ta'ālā ba zabān-Hinduī farmūdand *Junānj* (*chunanchih*) az *jokath* (*chaukhat*) ba jokath bi-rawad. Ān raftan-i jokath ba jokath pānsadgān sālah rāh farq bāshad ba dar-i dīgar." (The Revered Master, may God Most High protect hīm, said in the Hindavi tongue, that as one has to proceed from one door-way to another by travelling, which takes time, so too it takes five hundred years to reach the door of paradise). On f. 60 there is a reference to *Bhat Khushka* i.e. boiled rice, and *Bālā-i-Bhat* i. e. over and above the rice Once the Master said that there were three categories of food : what is essential, what is needed, and what is superfluous. It is necessary to take food such as 'bhāt khushkah' (boiled rice) and there is nothing to take exception to for doing so, for therein lies the stability of *nafs* (the self) of a person. Next comes food that is needed in order to perform the obligatory prayers. Finally is food which is really the object of greed. This is over and above boiled rice and is *Nākhurish bālā-i-bhat* (food that remains sticking to the bottom of a pot). The first two categories of food are quite lawful, but when people start picking and choosing what they will eat they have entered the category of superfluity and become sinners.

The writer, in a long note on f. 178, describes himself as "*Du'ā gū-i-Ḍa'īf* (a weak invoker of blessings) who had carried some clay for the washing of the Revered Master's hair." The Master entered into a dialogue with him and those present in the assembly. Addresof self-conceit. Often, during discussions, he burst out with, "I dont' agree !" (*Lā nusallim*) Later on, we find him somewhat chastened, and referring to himself as, "This helpless one", or as "This weak servant", while he refers to his spiritual guide as "The Venerable Master", The Revered Sheikh" and so on (Makhdūm-i-Jahān, Khwājā-i-'ālam) The compilers of the various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, Zain Badr 'Arabī, Ashraf Rukn Balkhi, Ṣalāḥu'ddīn Mukhlis-Khānī, Hālifi or anybody else, no matter how devoted to the Sheikh, could not arrogate to themselves such familiarity as to go beyond phrases like '*Aẓẓamahu'llah* ! (May God glorify him, and write *Sallamakallāh*! (May God protect you) and '*Sallamahullāh Ta'ālā ila yaum-il-Mī'ād* (May God keep him safe till the Day of Reckoning). There are many references to 'ba zubān farmudand' (The Master said) and 'Lafẓ-i-Mubārak-i-Makhdūm-i-Jahān" (The blessed word of the Master of the world). These give us a clear indication of a personal, living, contact between the author of the marginal notes and that of *The Hundred Letters*. Maulānā Muẓaffar alone could freely make use of such words and expression as are used as a blessing for a living person, Others would be restricted to benedictory expressions, such a 'Matta'allah-ul-Muslimīn bi ṭūl-i-baqāihi wa adām 'alā'l Muminin ni'matahū (*May the Lord enable the Muslims to reap the advantages of his long life, and may true believers have the perpetual blessing of benedictions*).

In no fewer than a dozen places the Master is represented as a living purson, while in two, the expression *Haḍrat-i-Shaikh Quddisa sirruhū* (the Revered Sheikh, may God sanctify his secrets !) is used, indicating that he was dead. (The expression is traditionally used for dead persons of eminence). The natural inference is that the marginal notes were largely written during the lifetime of the Master, but a few were definitely added after his death. In a number of places we get definite indications of a personal contact and relationship between the two men. e.g. "Badahu ba-zuban-i mubarak farmudand (f. 113); badaḥu banda-i da'if 'arda dasht (f. 186); lafz-i mubarak-i makhdum-i Jahan (f. 125); in sukhan az Zuban-i mubarak Shunid" (f. 131).

'Afterwards he brought it on his blessed lips and said........... Afterward this weak slave submitted......He said......These were the blessed words of the Master of the world......I heard this from the blessed tongue of the Master......)

It should be noted that the man who, in my opinion, actually notice how neatly and accurately the text had been copied and is of a far higher standard than the general run of copyists !

In evaluating the marginal notes there are many other points which demand consideration, such as the authorities quoted, the passages cited, as well as references to men and matters of some historical or cultural interest given. In order to develop, elucidate or interpret various points in the text of *The Hundred Letters*, we find, in addition to various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, such as *Ma'dīn-ul-Mā'ānī*, *Baḥr-ul-Ma'ānī* and some other unnamed ones, an imposing list of works on Sufism, exegesis, traditions, lexicography, biography, scholasticism and the epistolary works, often referred to in an abbreviated form e.g. '*Awārif, Lawā'īḥ, Tawāli' Tawārīq*', *Maṣābīḥ, Kifāyah, Madārik, Zāhidi, Hidāyah Sharḥ-i-Ḥidāyāh, Ta'arruf. Sharḥ-i-Ta'arruf, Mirṣād-ul-'Ibād, Uṣul-i-Ṣighār, Salah-al-Jinan Ṣalāt al-jinān, Minhāj.ul-'Ābidīn, Sharḥ-i-Nafā'is Qūt-ul- Qulūb, Risāla-i-Māṭlūb, Lubāb-ul-Akhbār, Baīḍāvi, Dhakhirah-i-Ma'ād, Fuṣūl Risalah i-Aḥmad Ghazzāli, Risāla-i-Makki* (Perhaps *Futūḥāt* of Ibn 'Arabī), *Kalimāt-i-'Abdu'l Karīm Quraishī, Kalimāt-i-Sheikh 'Abbullāh Anṣārī, Kalimāt, Maktūbāt* and *Tamhīdāt* of 'Ain-ul-Quḍāt Hamadānī, *Mafātiḥ-us-Sa'il, Ṣurāḥ, Adāb-ul-Murīdīn, Sharh-i-Ādāb-ul-Murīdīn, Kalimāt-i-Nakhshabī* and *Taḍhkiratu'l Auliyā*. The multiciplicity of marginal notes, found on almost every page, consists not only of quotations, citations and references to other works but, much more, of explanations and reflections of their author. They throw a good deal of light on his understanding of many Sufi terms, e. g. self, station, state, *Tajrīd*, and *Tāfrīd*, emanation, spiritual exercises such as *Dhikr* (rememberances of God), *chillah* (forty-day retreat), *Samā'* (muscial gatherings), *khauf* (fear) *Zārī* (weaping) and many others commonly encountered in the works of the Sufis.

At this stage I wish to sum up my findings, leaving it to others to judge the validity of my statemenets. Some facts have already been mentioned. The manuscript belongs to the Balkhi family; it is written in simple naskh script; the marginal notes are all the works of the same mind, that of the erudite scholar, Maulānā Muẓaffar Shams Balkhi, who was remarkably well-versed in all branches of Muslim learning. This assertion needs some elaboration. It is a fact that Sheikh Sharafu'ddīn Maneri always referred to Muẓaffar as "Maulānā Mūẓaffar" or "Imām Muẓaffar", both terms indicative of appreciable scholarship. Initially, the Maulānā had been quite full

The identification of the writer of the marginal notes with the transcriber of the text itself may be problematical for some, but I have every reason to believe that, while the notes and annotations were the composition of Maulānā Muẓaffar Shams Balkhī, it was his nephew, Ḥusain Mu'izz Balkhī, who wrote out both the text and the notes, although he used a slightly smaller style of writing for the notes. The only clue to the fact that it was Ḥusain and not Muẓaffar himself who actually transcribed this copy of the text and wrote the marginal notes, is found in a quatrain on f. 263.

Qalandarī wa Kharābati az pay-i-tū Shudam,
Ḥadīth-i-'ishq-i tū dīdam kih az bayā'ī nist;
Ḥusain az dar-i-himmat gada-i kū-i tū Shud,
Kih hīch salṭanati Khushtar az gadā'ī nīst.

"I have become a wanderer and tavern-goer in quest of You: Yet, Your love is not experienced simply by invitation ! Ḥusain has entered through the door of high resolve, as a beggar in Your lane : For there is no royalty more joyous than that of beggary"! As Ḥusain was with Maulānā Muẓaffar until his death in 1400, and as it was he who inherited his guide's books, it would seem that there was no need for him to transcribe a copy for himself if he had inherited that of his guide and teacher. Hence, he had probably made the copy for his own personal use, while Muẓaffer was still alive (i. e. prior to 1400).

The copy itself is in a fair, easily legible, Arabic Naskh script, but without any pretensions to elegance. Dots have been employed freely. Almost invariably we find, at the end of a note whose source has not been mentioned, a sign of authorship—a flowered form resembling the Arabic figure five, while below it, in red ink, two (sometimes three) *Mīms* (i. e the Arabic 'm'), an indication of their having been composed by Maulānā Muẓaffar.

Some orthographical peculiarities which give a further indication of the antiquity of the manuscript may also be noticed in passing. We notice the unusual way of spelling words and the use of contracted forms such as *Junānj* for *Chunānchih*, *Tāk* for *Tākih*, Ānj for *Ānchih, zirak for zīrākih* (bidānk) and so on. The undotted *Sīn*. the fifteenth letter of the Persian alphabet, is usually distinguished from the *Shīn-i-Mu'jamah* (or *Manqūt*, dotted), by three dots on the top; but in the present copy it has a sign like a crooked nail in place of the three dots. These and other seeming peculiarities were in accord with accepted usage in earlier centuries. We also annotations, it is only now, three decades afterwards, that the manuscript is being presented to a wider public. This was occasioned when I mentioned to Father Paul Jackson, whose translation of *The Hundred Letters* has been recently published by Paulist Press, New York, about the existence of such a manuscript. He immediately contacted its present owner, Ḥakīm ‘Alīmu’ddīn, and secured permission to check his translation against the Balkhī manuscript and also to have a photo taken for a frontispiece for his translation. It is his enthusiasm that prompted me to write this present article.

Before going into details and discussing the special features which emerge from a close and careful scrutiny of the marginal notes, which pertain to, and run parallel with the text itself, it might be good to describe the manuscript itself. It is written on old, white paper of moderate thickness, browning with age, in fading ink, with some edges of folios worn away and numerous old paper pastings, large and small, specially in the last portion, and consists of 334 folios containing 17 lines to a page. Unfortunately, one or two pages at the beginning as well as a few at the end are missing. There is neither fly-leaf nor colophon to provide us with information about the date of transcription and the name of the scribe. Letter-headings, most of the Quranic verses, and lines of poetry are in red ink, as is also the table of contents. At some places, such as f. 9 and f. 52, there are significant suggestions about giving careful consideration to, and of reflecting frequently upon, what has been written, e.g. “Taḥriṣ-dar Muṭāli‘ah wa, Ta’ammul-i-īn maktūb karrāt-o-marrāt”; “Taḥrīṣ-dar Muṭāli‘ah-i-īn binā bar Kat͟hrat-i-Fawā’id”. Under some words and expressions, between the lines, meanings are given in small, neat Naskh script, such as “Ḥiyal Kunindagān sū-i-bāṭil i.e. “dealers in deceit who seduce people to follow the wrong path” and “Malāhidah : Qaume Ki ‘Ālam ba Sun‘-i-Ḥaq ta‘ālā namī gūyand i.e. “the people who deny that the universe is the workmanship (Creation) of God Most High”; and *Mu‘attalah & Ibahatiyah* i. e. “A sect whose members deny or would abolish the Creator, and who regard divine institutions and ordinances as vain” and “A sect who permit licentions acts”. Except for twelve notes written in Arabic—ff. 36, 91, 127, 125, 149, 259, 262, 226, 208, 189 and 260—all marginal notes are in Persian. No apparent reason can be adduced for the somewhat strange manner in which the marginal notes have been written, sometimes parallel to the text, or at right angles to it, or even upside down, or obliquely to it.

Upon coming to know in pre-partition days that there was a good collection of valuable manuscripts on Islamic mysticism (Sufism), especially of the *Firdausi* order of Bihar, in the Futūḥa Khānqāh of Ḥakīm S͟hāh Taqi Ḥasan Balkhi, I undertook a journey to the place. Unfortunately, my brief visit did not provide me with enough time to study any of them. Some time after partition, when Ḥakīm Ṣāḥib had reasons to transfer his residence to Patna, I had the good fortune of being able to examine, at my leisure, the most outstanding manuscripts of the Futūḥa collection. This name possibly goes back to that of a personal attendant of S͟heik͟h S͟harafu'ddīn Maneri, the founder and greatest saint of the *Firdausi* order in Bihar. The attendant is named in the last collection of the discourses of the saint. It was the late lamented Ḥakīm Ṣāḥib (may his soul rest in peace !) who drew my attention to an old manuscript which he justly claimed to be the family's most treasured heirloom. It should be pointed out that Ḥakīm Ṣāḥib was the direct descendant of Mu'izz Balk͟hi, and his more important son, Ḥusain Mu'izz Balk͟hi (d. 1440), who was the nephew and spiritual successor of Muẓaffar S͟hams Balk͟hi (d. 803/1400), whowas himself the spiritual successor of S͟heikh S͟harafu'ddīn Maneri (d. 1381). The book was none other than S͟heikh S͟harafu'ddīn's renowned *Maktūbāt-i-Ṣadī*, (The Hundred Letters), dating from 1346-47, and compiled by Zain Badr 'Arabī, one of his most distinguished attendants. Except for two in the name of Qāḍī Ṣadru'ddīn, the rest of these letters are addressed to a disciple in-charge of Chausā, Qāḍī S͟hamsu'ddīn.

This manuscript came as a pleasant surprise to me. My gaze moved on from the text of the original letters to the multitude of marginal annotations, largely of mystical import, which appeared to have emanated from the pen of a like-minded, equally learned *Sūfi*, who was closely associated with the Master, *Mak͟hdūm-i-Jahān*, (The Master of the World, is the term used for S͟heikh S͟harafu'ddīn in the marginal annotations). Evidence was not lacking of the antiquity of the manuscript, for the text and notes had both been penned by the same hand, and the annotations had largely been written during the saint's life-time (i. e. pre-1381) Only in two or three places the Master is referred to as dead. It is to be regretted that, even after the discovery of a manuscript of such priority in point of time and intrinsic value on account of the accuracy of the text and the relevance of the observations, elucidatory notes and

Prof. S. H. Askari

Discovers, and presents his findings regarding
the Balkhi manuscript of Maktubat-i Sadi,
the Hundred letters,
composed by the Makhdum of Bihar,
Sh. Sharafuddin Ahmad Maneri (d. 782/1380)

The Balkhi manuscript,
according to his findings, contains
copious marginal notes by
his successor, the learned
Muzaffar Shams Balkhi (d. 803/1400)
in the handwriting of the nephew,
Husain Mu'izz Balkhi (d. 1400 A.D.)
These marginal notes
are being introduced and analysed at length,
for the first time.

This adds a new chapter to
the history of Sufism in Bihar.

A Unique MS.
of
Maktubat-i Sadi

by

Syed Hasan Askari

Maktubat-e Sadi

Discovered & Introduced by: Prof.S.H.Askari (d.1990 A.D.)

Compiled by: Syed Shah Mohammad Ismail Roohi

1995

Price Rs. 300/-

Printed by J.T.S.Printers, Patna-4. and published by Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna.

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna